

**"4th INTERNATIONAL
APRIL 23 SCIENTIFIC STUDIES CONGRESS**

April 23-24, 2022

online and face to face
Gaziantep, Turkey

PROCEEDINGS BOOK

Editors: Prof. Dr. Nimet HAŞIL KORKMAZ
Instructor Erdem HİLAL

<https://www.23april.org>
ISBN-978-625-8377-46-0

***4th INTERNATIONAL
APRIL 23 SCIENTIFIC STUDIES
CONGRESS***

April 23-24, 2022

online and face to face

Gaziantep, Turkey

By Institute Of Economic Development and Social Researches Publications®
(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)
TURKEY TR
E-posta: kongreiksad@gmail.com
www.iksadkongre.org www.iksad.org.tr

**Editors: Prof. Dr. Nimet HAŞIL KORKMAZ
Instructor Erdem HİLAL**

All rights of this book belong to İKSAD. It may not be copied or reproduced without permission. Legal and ethical responsibility of the works in the book belongs to the authors.

Iksad Publications -2022©

Yayın tarihi:10.05.2022

ISBN–978-625-8377-46-0

CONGRESS ID

CONGRESS TITLE

*4th INTERNATIONAL
APRIL 23 SCIENTIFIC STUDIES CONGRESS*

DATE & PLACE

April 23-24, 2022
online and face to face
Gaziantep, Turkey

ORGANIZATION COMMITTEE HEAD

PROF. DR. MUSTAFA TALAS

EVALUATION CRITERIA

All applications have undergone a double-blind peer review process

CONGRESS LANGUAGES

Turkish and English languages,

PRESENTATION TYPE

ORAL/VIRTUAL PRESENTATION

NUMBER of ACCEPTED PAPERS-74

NUMBER of REJECTED PAPERS-9

PARTICIPANTS COUNTRY:

Algeria-2 Azerbaijan-2 Etihopia-1, India-1,Indonesia-2, Iraq-1,Morocco-1, Turkey-64

*Double blinded evaluation process

CONGRESS COMMITTEE

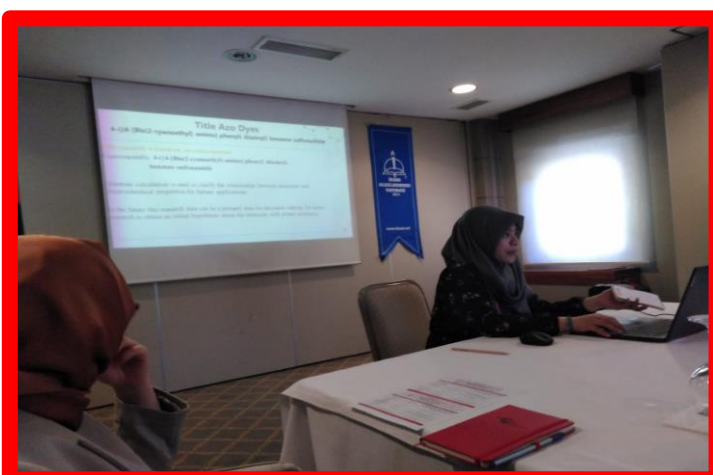
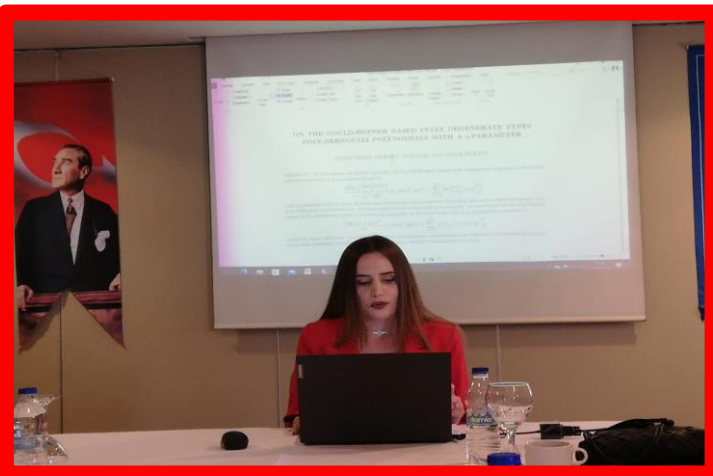
PROF. DR. MUSTAFA TALAS-Niğde Ömer Halisdemir University
PROF. DR. HÜLYA ÇİÇEK-Gaziantep University
PROF. DR. NECATİ DEMİR- Gazi University
PROF. DR. SARASH KONYRBAYEVA- Kazakh State Pedagogical University
DOÇ. DR. AYŞE ERKMEN-Gaziantep University
DOÇ. DR. MİNE GÖZÜBÜYÜK TAMER-KTU
Nicholas Edizer

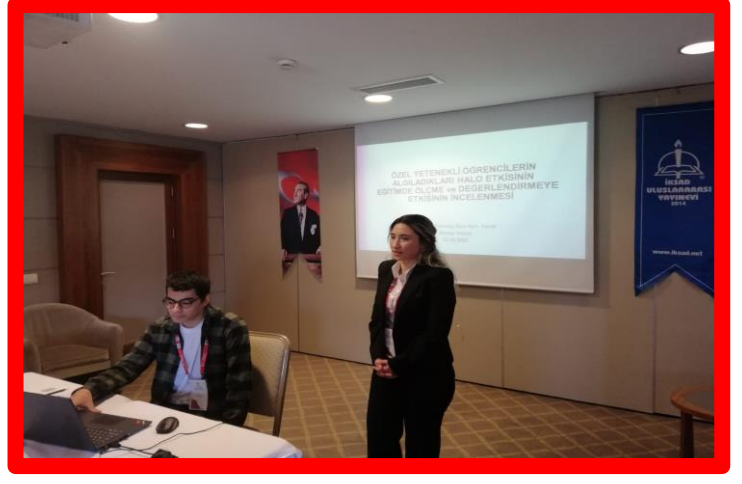
SCIENCE AND ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Necati DEMİR- Gazi University
Prof. Dr. Veysel BOZKURT- İstanbul University
Prof. Dr. Mustafa TALAS- Niğde Ömer Halisdemir University
Prof. Dr. Kasım KARAMAN- Erciyes University
Prof. Dr. Mustafa ÜNAL- Erciyes University
Prof. Dr. Sarash KONYRBAYEVA, Kazakh State Pedagogical University
Prof. Dr. Gülzar İBRAHİMOVA, Bakü Avrasya University
Prof. Dr. Mehmet KARAKILCIK- Çukurova University
Prof. Dr. Merziyye NECEFOVA -Azerbaijan
Doç. Dr. AHMET FEYZİ- Atatürk University
Doç. Dr. F.Gül KOÇSOY - Fırat University
Doç. Dr. Selçuk ÖKDEM - Erciyes University
Doç. Dr. ALİ KORKUT ULUDAĞ- Atatürk University
Doç. Dr. MİNE GÖZÜBÜYÜK TAMER - KTU
Doç. Dr. Ferit GÜRBÜZ- Hakkari University
Doç. Dr. Fatih Yıldırım - Atatürk University
Dr. Öğr. Üyesi Ali Fikret AYDIN- Afyon Kocatepe University
Dr. Damezhan SADYKOVA, Kazakh State Pedagogical University
Dr. Ahmet GÜMÜŞ- TKGM Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı
Dr. Elena TINIKOVA - Russian Academy of Sciences
Dr. MA Yuzhong – Renmin University
Dr. Elvan CAFAROV- Azerbaijan Devlet Pedagoji University
Dr. Bashır SALİH- Al-Jabal Al-Gharbi University – Libya
Dr. Murat KARATAŞ - Abdullah Gül University
Dr. Ahmet AKKÖSE - Atatürk University

PHOTO GALLERY

YÖNSEL İSTATİSTİK METODU DIRECTIONAL STATISTICS METHOD

Господин Н.С. Mehmet Pala

- $(1 - \bar{r})$ yönsel varyans olarak hesaplanır.
- Yönsel ortalama ve fark ölçümleri polar koordinatta doğrultusu $\bar{\theta}$, uzunluğu \bar{r} olan bir vektör ile ifade edilir.
- Buradan hareketle iki taşkın günü arasında bir **benzerlik** aranabilir. (SIM 1) (Öklid mesafeleri).

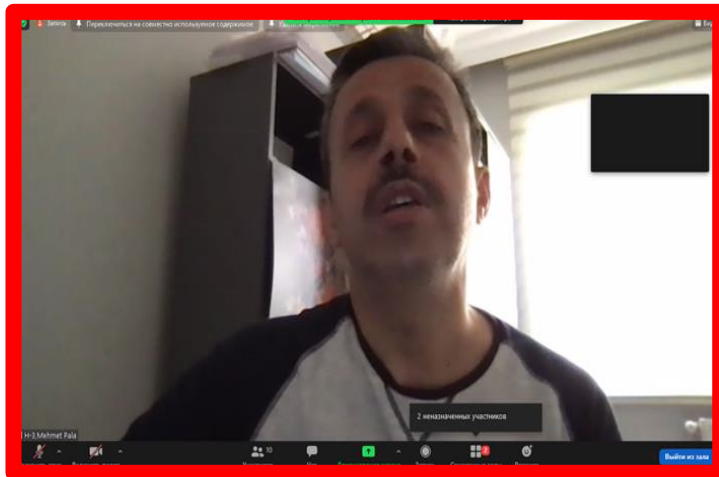
$$SIM1_{i,j} = \sqrt{(\bar{x}_i - \bar{x}_j)^2 + (\bar{y}_i - \bar{y}_j)^2}$$

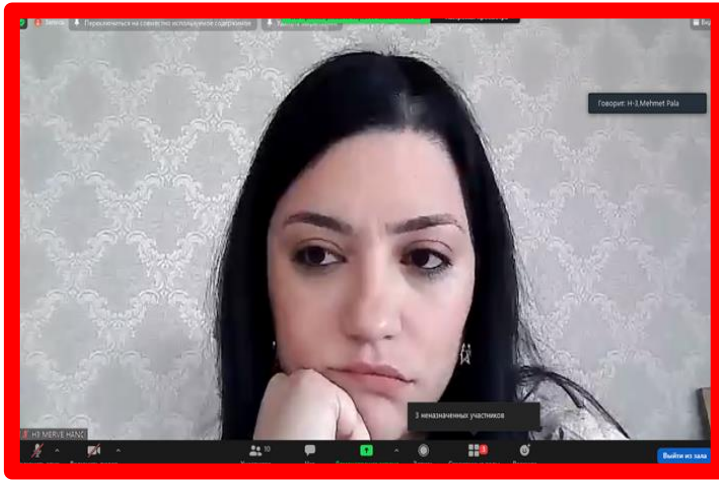
2 независимых участника

RL Spectrum

Canals	Sp-1	Sp-2	Sp-3	Mp-1	Mp-2	Fp-1	Fp-2	Ap-1	Ap-2	
749	527	455	880	756	868	849	437	298	465	360
248	286	384	148	448	542	864	394	877	600	414
793	895	572	528	439	754	720	418	78	519	432
1364	493	878	282	-	718	549	185	169	832	399
443	323	348	-	-	660	-	-	-	349	-
808	784	784	-	-	-	-	-	-	-	-

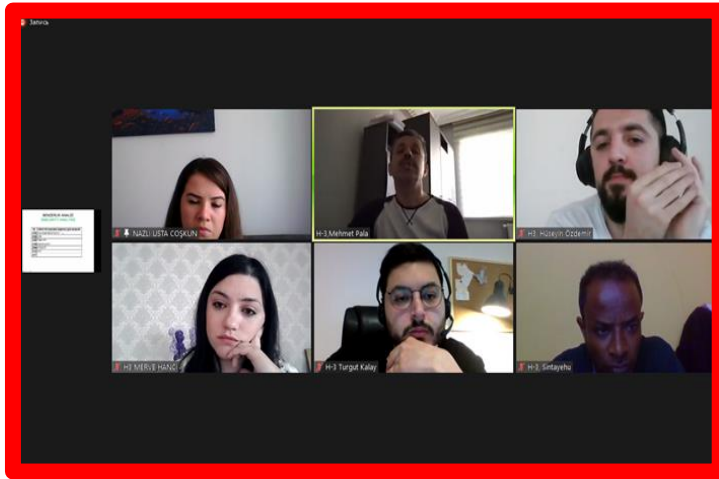
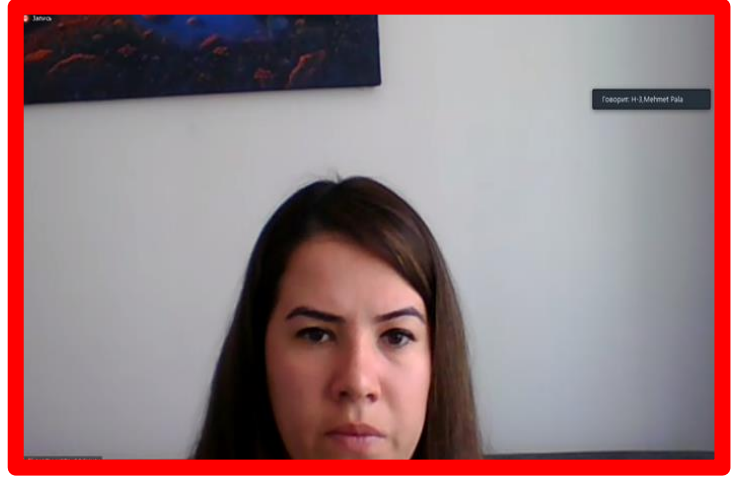
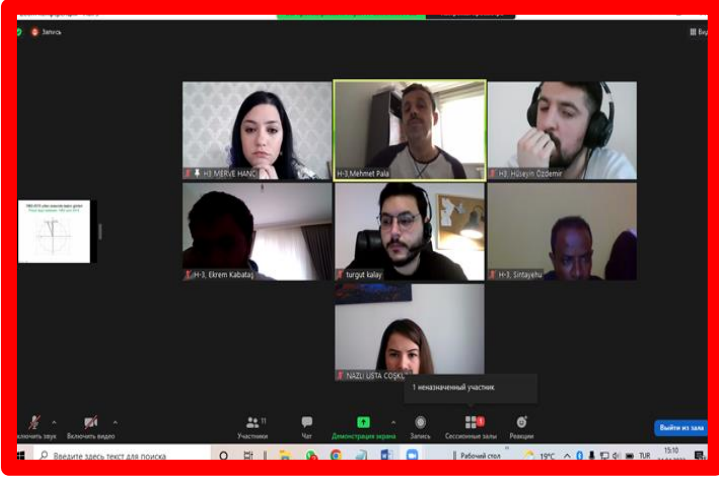
2 независимых участника

1962-2015 yılları arasında mevsimsellik analizi
Seasonality analysis between 1962 and 2015

SIRA	IST.	x	y	r	GÜN	V
1	2102	-0.188	0.890	0.910	103	0.090
2	2122	-0.341	0.906	0.968	112	0.032
3	2157	-0.063	0.894	0.896	95	0.104
4	2158	-0.222	0.861	0.889	106	0.111
5	2164	-0.086	0.811	0.816	97	0.184
6	2172	-0.188	0.804	0.826	105	0.174
7	2177	-0.124	0.896	0.905	99	0.095

HAVZADA BENZERLİK
SIMILARITY IN THE BASIN

BENZERLİK ANALİZİ SIMILARITY ANALYSIS

- Elde edilen sonuçlara göre gevşek benzerlik tablosu dikkate alındığında; 2122, 2157, 2164, 2172 ve 2177 nolu akım gözlem istasyonu bölgelerinde taşkın mevsimselliği açısından benzer davranışlar gözlenmiştir.
- Aynı şekilde 2157, 2158 ve 2172 nolu akım gözlem istasyonu bölgelerinde de taşkın mevsimselliği açısından benzer davranışlar gözlenmiştir.

Boron is a semiconductor element whose importance is increasing day by day, and although it is found in small amounts in the earth, some compounds found in nature are found in high concentrations in certain regions.

The use of this element is quite common in Turkey, which has 72% of the world's boron mineral capacity.

Boron mine, which is used in more than 400 areas, is found in Turkey in the form of borax (Tinkal), pandermite, kermite, hydroboracite, alexite and colemanite.

INVESTIGATION OF THE USAGE OF BORIC ACID IN CONCRETE ADDITIVES AND COST ANALYSIS

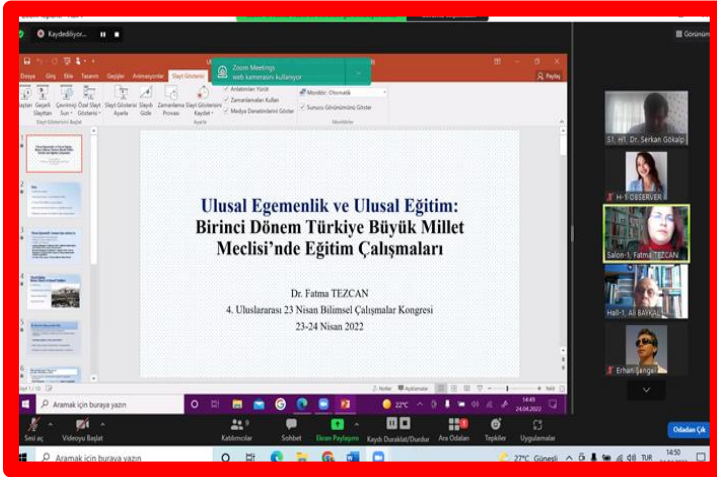
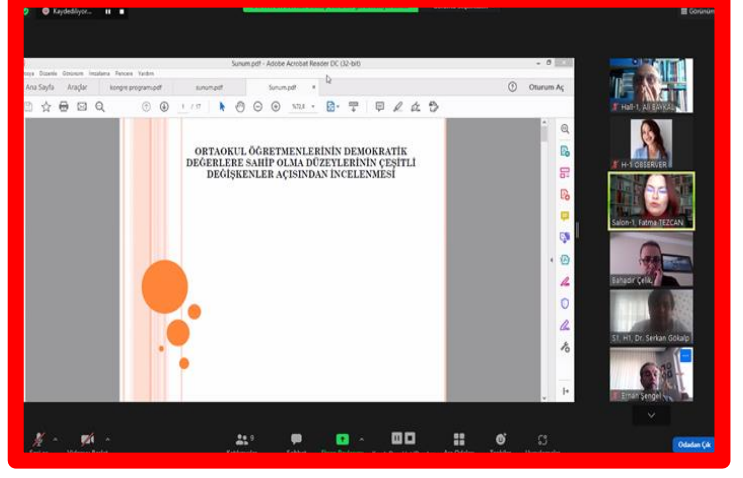
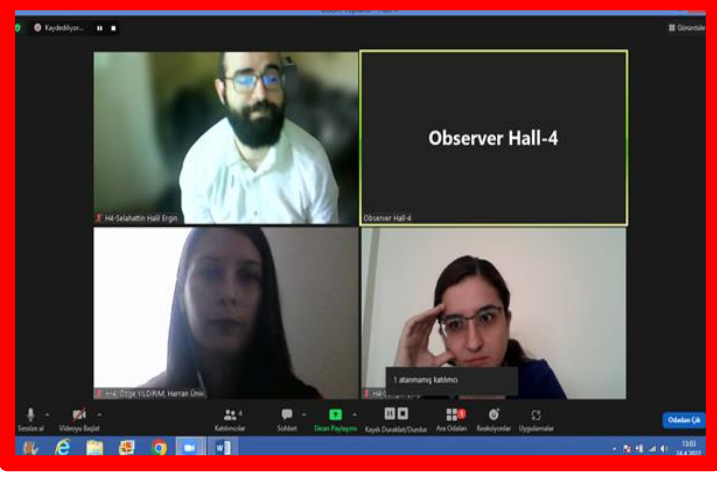
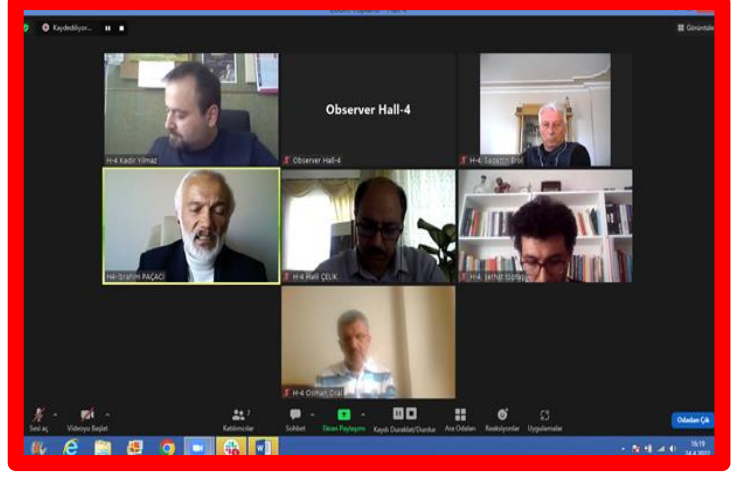
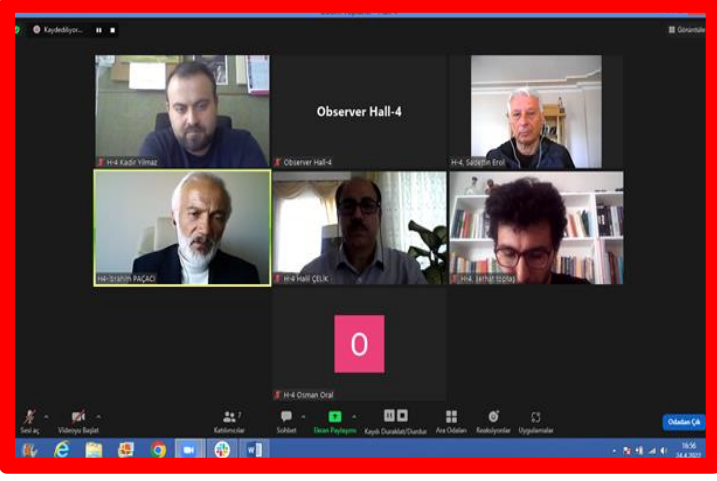
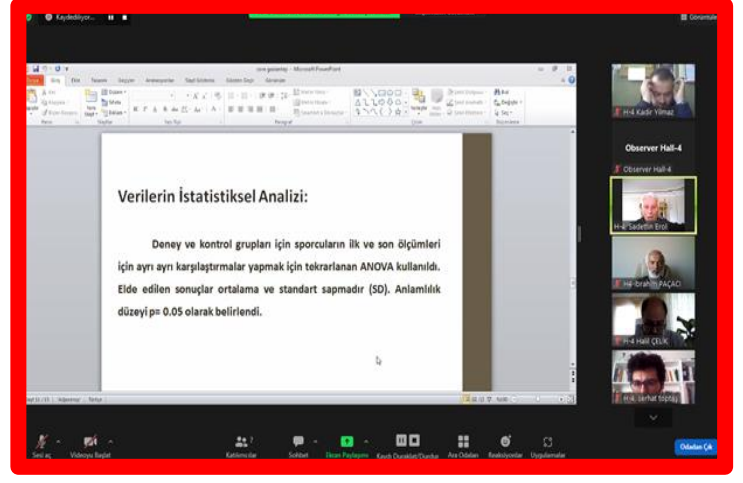
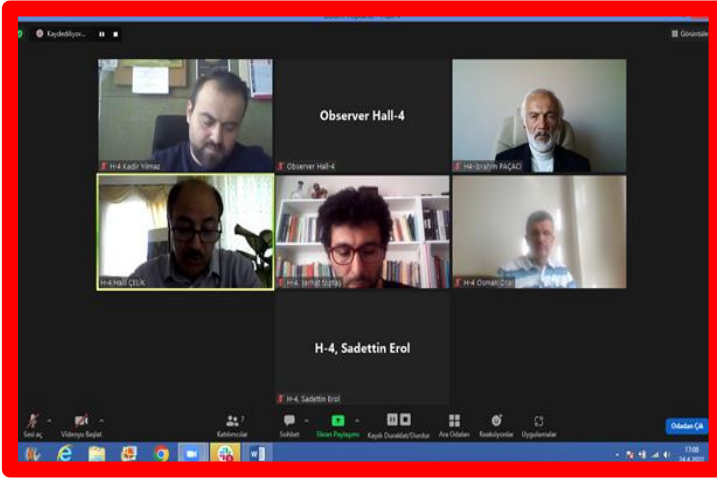
Dr. İlkin Orbak
Maltepe University
Industrial Engineering Department

CEMENT

Cement Type	Chemical Properties		Physical Properties		
	CEM I 42,5 R	CEM II/B-LL 32,5 R	Cement Type	CEM I 42,5 R	CEM II/B-LL 32,5 R
CaO	% 62,35	60,52	Total Additive	% 0	27,3
SiO ₂	% 18,21	19,66	Initial Setting Time	min 135	125
Al ₂ O ₃	% 2,91	5,31	Final Setting Time	min 245	195
Fe ₂ O ₃	% 2,91	3,26	Soundness	mm 2	1
MgO	% 2,4	2,45	Blaine fineness	m ² /kg 338,4	480,8
SO ₃	% 3,04	2,67	Specific gravity	-	3,11 2,95
Na ₂ O	% 0,26	0,34	Compressive Strength		
K ₂ O	% 0,72	0,79	2 days	MPa 28,1	21,1
C ₂ S	% 66,18	43,45	28 days	MPa 55,1	41,2
C ₃ S	% 2,3	23,61			
C ₄ A	% 7,83	8,56			
C ₄ AF	% 8,855	9,920			
Insoluble Residant	% 0,33	1			
Loss on Ignition	% 3,15	2,81			
Free Lime	% 0,74	1,2			
Cl ⁻	% 0,0102	0,0109			

What we did here?

- The performance of two fine aggregates differing in terms of methylene blue value (0,75 MBv and 2,00 MBv) have been compared in SCC design. Cement type (CEM I 42,5 R and CEM II/B-LL 32,5 R) and strength grade (target strength C20/25 and C30/37) have been studied as the other mix design variables. Self-compaction have been controlled by adjusting superplasticizer dosage. Additional admixture known as "viscosity modifying agent" have been employed to control the bleeding susceptibility of mixtures in the case of concretes incorporating high MBv fine aggregate. Slump-flow, T500 time, I box tests have been performed for the purpose of self-compaction control. The compressive and splitting tensile strengths of 100x100x100 mm cube specimens have been determined at 7, 28, 56 days. The effects of methylene blue value difference on both fresh and hardened properties of SCCs were discussed in the light of results of the experimental study.

**4. ULUSLARARASI
23 NİSAN BİLİMSEL ÇALIŞMALAR
KONGRESİ
23-24 NİSAN 2022, GAZİANTEP**

KONGRE PROGRAMI

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- ❖ To be able to attend a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID "Meeting ID or Personal Link Name" and solidify the session.
- ❖ The Zoom application is free and no need to create an account.
- ❖ The Zoom application can be used without registration.
- ❖ The application works on tablets, phones and PCs.
- ❖ The participant must be connected to the session 5 minutes before the presentation time.
- ❖ All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- ❖ Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- ◆ Make sure your computer has a microphone and is working.
- ◆ You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- ◆ Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- ◆ Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.

ÖNEMLİ, DİKKATLE OKUYUNUZ LÜTFEN

- ❖ Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildiriler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- ❖ Online sunum yapabilmek için <https://zoom.us/join> sitesi üzerinden giriş yaparak "Meeting ID or Personal Link Name" yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- ❖ Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- ❖ Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- ❖ Uygulama tablet, telefon ve PC'lerde çalışıyor.
- ❖ Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden 5 dk öncesinde oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- ❖ Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- ❖ Moderatör – oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.

Dikkat Edilmesi Gerekenler- TEKNİK BİLGİLER

- ◆ Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına emin olun.
- ◆ Zoom'da ekran paylaşma özelliğine kullanabilmelisiniz.
- ◆ Kabul edilen bildiri sahiplerinin mail adreslerine Zoom uygulamasında oluşturduğumuz oturuma ait ID numarası gönderilecektir.
- ◆ Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir
- ◆ Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır

**Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,
exp. H- 1, Lütfi ARSLAN**

CONGRESS LANGUAGES: English and All Turkish Dialects

23.04.2022

Ankara Local Time: 13:00–15:00

Tuğcan Hotel, Gaziantep

HEAD OF SESSION: Dr.Öğr.Gör. Burcu DOĞAN

Authors	Affiliation	Presentation title
Arini Qurrata Ayun Prof. Dr. Pınar TUNAY TAŞLI Prof. Dr. Hasan Huseyin Kart Prof. Dr. Sevgi Ozdemir Kart	Pamukkale University	QUANTUM CHEMICAL CHARACTERIZATION of 4-((4-[Bis(2-cyanoethyl) amino] phenyl) diaziny] BENZENE SULFONAMIDE by Ab-INITIO CALCULATION
Zayd Onur BARAKAT Doç. Dr. Müsteyde BADUNA KOÇYİĞİT	Türk Havacılık ve Uzay Sanayi A.Ş // Gazi Üniversitesi	YEREL OYULMA HESABINDA KULLANILAN AMPİRİK BAĞINTILARIN DEĞERLENDİRİLMESİ
Fatma BOZKURT	Adiyaman University	PARSEVAL FRAMES IN TENSOR PRODUCT OF HILBERT SPACES
Öğr. İlayda Büşra YILDIZ Prof. Dr. Mehmet AÇIKGÖZ	Gaziantep Üniversitesi	Carlitz Tipli -Genocchi Polinomları
Ecem Negiz Mehmet Acikgoz Ugur Duran	University of Gaziantep Iskenderun Technical University	On the Gould-Hopper Based Fully Degenerate Type2 Poly-Bernoulli Polynomials with a q Parameter

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)
Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

23.04.2022

Ankara Local Time: 15:00–17:00

Tuğcan Hotel, Gaziantep

HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Nimet HAŞIL KORKMAZ

Authors	Affiliation	Presentation title
Dr. Öğr. Üyesi Jülide Edirne Erdiç Arş. Gör. Merve Öztürk	Haliç Üniversitesi	SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KAPSAMINDA YEREL KÜLTÜREL MİRASIN KORUMA ODAKLI PLANLAMASI VE KALKINMA İÇİN ANLAMI
Uzm. Esra Aylin Kanaz, Berkay Kutsal	Nuray Tuncay Kara Bilim ve Sanat Merkezi;	ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN ALGILADIKLARI HALO ETKİSİNİN EĞİTİMDE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRMEYE ETKİSİNİN İNCELENMESİ
Prof. Dr. Handan Asude BAŞAL Ahmet UYAR Dilek ŞEN Elçin Tuğba ARSLAN Emine ACAR Fatma Aysun AKBAL	Bursa Uludağ Üniversitesi,	KADIN VE ERKEK CİNSİYET ROLLERİNİN TELEVİZYON REKLAMLARINA YANSIMALARI
Özlem GÜVEN Prof. Dr. Nimet HAŞIL KORKMAZ	Uludağ Üniversitesi	PARALİMPİK OLİMPİYATLARDA KADIN SPORCUYA BAKIŞ (DERLEME ÇALIŞMASI)
Prof. Dr. Nimet Haşıl Korkmaz Fatma Demir İnci Ece Öztürk Arş. Gör. Selen Uğur Mutlu	Uludağ Üniversitesi	ANTİK OLİMPİYATLAR VE MODERN OLİMPİYATLARIN KURULUŞUNDA KADIN VE TÜRK KADININ OLİMPİYATLARDAKİ VAR OLMA YOLCULUĞU
Prof. Dr. Nimet Haşıl Korkmaz İnci Derdiyok	Bursa Uludağ Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi. Kadın ve Aile Merkez	SOSYAL MEDYADA SPOR ALANINDA TOPLUMSAL CİNSİYET ANALİZİ: İNSTAGRAM ÖRNEĞİ

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)
Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

24.04.2022 | SESSION- 1 | HALL-1

Ankara Local Time: 13:00–15:00

Meeting ID: 879 1200 5043 | Passcode: 232323

HEAD OF SESSION: Dr. Fatma TEZCAN

Authors	Affiliation	Presentation title
Dr. Öğr. Üyesi Musa TILFARLIOĞLU	Gümüşhane Üniversitesi	ŞİİRLERİNDEN HAREKETLE ŞEYHÜLİSLAM YAHYA'NIN KORKULARI
Rəhilə Hümətova	Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti	İ.NƏSİMİ POEZİYASINDA İŞLƏNMİŞ, LAKİN MÜASİR ƏDƏBİ DİLİN ƏSAS LÜĞƏT FONDUNDAN ÇIXMIŞ LEKSİK-QRAMMATİK VAHİDLƏR
Dr. Öğr. Gör. Serkan GÖKALP	Mersin Üniversitesi	ORTAOKUL ÖĞRETMENLERİNİN EMPATİK EĞİLİM DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Gör. Serkan GÖKALP	Mersin Üniversitesi	ORTAOKUL ÖĞRETMENLERİNİN DEMOKRATİK DEĞERLERE SAHİP OLMA DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ
Bahadır ÇELİK Doç. Dr. Erhan ŞENGEL	Uludağ Üniversitesi	2008-2022 YILLARI ARASINDA EĞİTİMİN FARKLI ALANLARINDA YAPILAN ARAŞTIRMALARIN EVRİLDİĞİ YÖNLER.
Ali Baykal	Bahçeşehir Üniversitesi	İNSANGÜCÜ KAYNAĞI SEÇİMİNDE GENEL KÜLTÜR TESTİ: NİCEL BULGULAR
Dr. Fatma TEZCAN	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	ULUSAL EGEMENLİK VE ULUSAL EĞİTİM: BİRİNCİ DÖNEM TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDE EĞİTİM ÇALIŞMALARI
İlkem Kara	Araştırmacı	KEKEMELİĞİ OLAN OKUL ÇAĞINDAKİ ÇOCUKLARIN BİLİŞSEL, AFFEKTİF VE SOSYAL PROFİLLERİNİN CALMS-TR İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)
Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

24.04.2022 | SESSION-1 | HALL-2

Ankara Local Time: 13:00–15:00

Meeting ID: 879 1200 5043 | Passcode: 232323

HEAD OF SESSION: Doç. Dr. Harun ŞAHİN

Authors	Affiliation	Presentation title
Öğr. Gör. Bülent BULDU, Öğr. Gör. Emre Sefa TENGİLİMOĞLU	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	TÜRKİYE'NİN KRİZ YÖNETİMİ ODAKLI AFET YÖNETİMİ STRATEJİSİNDE YAŞANAN SORUNLAR VE KRİZ YÖNETİMİNDEN RİSK YÖNETİMİNE GEÇME
Öğr. Gör. Bülent BULDU, Öğr. Gör. Emre Sefa TENGİLİMOĞLU	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	2021 YAZ AYLARINDA YAŞANAN ORMAN YANGINLARININ İTFAİYE TEŞKİLATLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE ANTALYA İTFAİYESİ ÖRNEĞİ
Öğr. Gör. Şeyda BÜKRÜCÜ KAZKONDU	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	FİLYOS PROJESİNİN EKONOMİK KATKILARI VE YEREL YÖNETİM İLİŞKİSİ
Özlem Küçük	Kocaeli Üniversitesi	TÜKETİM, ÇEVRE KİRLİLİĞİ, KOVİD-19 VE TURİZM
Arş. Gör. Yunus Alhan	Akdeniz Üniversitesi	TÜRK TİCARET KANUNU UYARINCA KAPTANIN DONATANI TEMSİL YETKİSİ
Ahmet ULCAY Doç. Dr. Harun ŞAHİN	Gaziantep Üniversitesi	TÜRKİYE'NİN AFRİKA ÜLKELERİNE YÖNELİK KALKINMA YARDIMLARINA YENİ BİR BAKIŞ: SOMALİ ÖRNEĞİ

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)
Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

24.04.2022 | SESSION- 1 | HALL-3

Ankara Local Time: 13:00–15:00

Meeting ID: 879 1200 5043 | Passcode: 232323

HEAD OF SESSION: Dr. Elif ÖZDOĞLAR

Authors	Affiliation	Presentation title
Hüseyin ÖZDEMİR Doç. Dr. Müsteyde BADUNA KOÇYİĞİT	Gazi Üniversitesi	MAKİNE ÖĞRENİMİ ALGORİTMALARI VE BİRLEŞTİRME METOTLARI KULLANILARAK TAŞKIN DUYARLILIĞI HARİTALAMASI
Merve HANCI Doç. Dr. Müsteyde BADUNA KOÇYİĞİT	Gazi Üniversitesi	BURDUR HAVZASI YERALTI SUYU POTANSİYEL BÖLGELERİNİN MORFORMETRİK PARAMETRELER YARDIMIYLA ÖNCELİKLENDİRİLMESİ
Mehmet PALA	Gaziantep Üniversitesi İnşaat Mühendisliği	MURAT NEHRİ HAVZASINDA TAŞKIN MEVSİMSİLLİĞİ ANALİZİ
Amenah E. Mohammed Redha	Iraqi Ministry of Higher Education and Scientific Research/Dijlah University College	LOW WATER ABSORPTION AND HIGHER DENSITY CONCRETE BASED ON B4C ADDITION METHODS
Ekrem Kabataş Prof. Dr. Burak Felekoğlu Abdüssamet Arslan	Dokuz Eylul University	THE ROLE OF METHYLENE BLUE VALUE OF FINE AGGREGATE ON SELF-COMPACTABILITY OF CONCRETE
Dr. Öğr. Üyesi Elif ÖZDOĞLAR, Dr. Öğr. Üyesi Çağrı YALÇIN Arş. Gör. Turgut KALAY	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	FERNANDO BOTERO'NUN RESİMLERİNDE MEKAN-RENK- KARAKTER İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME
Nazlı USTA COŞKUN	Gebze Teknik Üniversitesi	İSTANBUL'DA BİTKİLENDİRİLMİŞ CEPHE UYGULAMA SORUNLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
Dr. Öğr. Üyesi Elif ÖZDOĞLAR Dr. Öğr. Üyesi Çağrı YALÇIN Arş. Gör. Turgut KALAY	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	OSMANLI'NIN MODERNLEŞME SÜRECİNDEN GENÇ TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE: 1718-1938 YILLARI ARASINDA SANAT-TASARIM VE KADIN ÜZERİNE GELİŞMELER
Nur Khodirotul Jannah Hendri Hermawan ADİNUGRAHA Susminingsih	Faculty of Economics and Islamic Business, IAIN Pekalongan	CREATIVE CITY CONCEPT DEVELOPMENT STRATEGY IN INDONESIA

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)
Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

24.04.2022 | SESSION- 1 | HALL-4

Ankara Local Time: 13:00–15:00

Meeting ID: 879 1200 5043 | Passcode: 232323

HEAD OF SESSION:

Authors	Affiliation	Presentation title
Selahattin Halil ERGİN Deniz TEKİN	Ankara Üniversitesi	KIRIK DEĞERLENDİRME SKORLAMASI KULLANILARAK UZUN KEMİK KIRIKLARINA KLİNİK YAKLAŞIM
Devrim İke İRDEM Sümeyye SAİNKAPLAN Selahattin Halil ERGİN	Ankara Üniversitesi	CANE CORSO ITALIANO IRKI KÖPEKTE KISIRLAŞTIRMAYA YANIT VEREN DERMATOM OLGUSU
Özge YILDIRIM Sadık Serkan AYDIN Deniz KORKMAZ İsmail DEMİRCİOĞLU Nurcan KIRAR Şermin TOP Fatma Zehra ÖZDEN Birten EMRE Ali TEKÇE Ömer KORKMAZ	Harran Üniversitesi	BILDİRCİNLERDE SICAKLIK STRESİNİN OVARYUM ve OVIDUKT ÜZERİNE MORFOLOJİK ETKİLERİNİN DİJİTAL OLARAK ÖLÇÜLMESİ
Songül ÇİFTÇİ Cemal TAŞDEMİR Ömer Faruk CULFA Mustafa YILDIRIM	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	TARIM AÇISINDAN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ÖNEMİ
Songül ÇİFTÇİ Gülray ZULKADİR Leyla İDİKUT	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	FARKLI BİTKİ YOĞUNLUĞUNUN ERKEN EKİMDE KİNOA BİTKİSİNİN SALKIM VE TANE ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI
Rizky ANDREAN Hendri Hermawan ADİNUGRAHA	Faculty of Economics and Islamic Business	HALAL INDUSTRY OPPORTUNITIES AND CHALLENGES IN INDONESIA
Onur CAN Dr. Öğr. Üyesi Serpil YALIMKAYA	Mersin Üniversitesi	SOFRALIK İTHAL MUZ İLE ANAMUR MUZUNUN ÖZELLİKLERİ VE MUZ DİLİMLERİNE JÖLENİN ETKİSİ
Dr. Öğretim Üyesi Serpil YALIMKAYA Onur CAN	Mersin Üniversitesi	MEYVE SALATALARINDA İTHAL MUZ YERİNE ANAMUR MUZUNUN KULLANILMA İMKANI

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)

Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

24.04.2022 | SESSION- 1 | HALL-5

Ankara Local Time: 13:00–15:00

Meeting ID: 879 1200 5043 | Passcode: 232323

HEAD OF SESSION: Dr. İlknur Hatice AKBUDAK

Authors	Affiliation	Presentation title
Arş. Gör. Leyla AKSEL, Doç. Dr. Özge PARLAR ÖZ Dr. Öğr. Üyesi İrem KARAGÖZOĞLU Doç. Dr. Nermin DEMİRKOL	Gaziantep University	ANTERİOR BÖLGEDE İLERİ DERECEDE KEMİK REZORBSİYONU BULUNAN HASTANIN HİBRİT PROTEZ İLE REHABİLİTASYONU: VAKA SUNUMU
Nurten ÖZÇALKAP Semiha AYDIN ÖZKAN Sevda TAŞTAN Habip ALMIŞ	Adıyaman Eğitim ve Araştırma Hastanesi	EBE VE HEMŞİRELERDE COVID-19 KORKUSUNUN HASTALAR İLE İLETİŞİMİNE ETKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ
Nurten ÖZÇALKAP Semiha AYDIN ÖZKAN Sevda TAŞTAN İ.Hakan BUCAK	Adıyaman Eğitim ve Araştırma Hastanesi	EBE VE HEMŞİRELERDE COVID-19 FOBİSİNİN HASTA BAKIM DAVRANIŞINA ETKİSİ
Elif Gökçe İnbaşı Nihan Çakır Biçer	Beslenme ve Diyetetik Ana Bilim Dalı, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi // Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Bor Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, Toplum Beslenmesi ABD,	ÇOCUKLUK ÇAĞI BESLENMESİ
Mehmet Volkan Yiğit	Memorial Hastanesi Genel Cerrahi Kliniği	OBEZİTE CERRAHİSİ SONRASI NADİR GÖRÜLEN BİR KOMPLİKASYON: PORTAL VEN TROMBOZU
Dr. Öğr. Üyesi İlknur Hatice AKBUDAK Dr. Öğr. Üyesi Aslı METE YILDIZ	Pamukkale Üniversitesi	İNSİDENTAL YAKALANAN İZOLE H TİPİ TRAKEOÖZEFAGEAL FİSTÜL: OLGU SUNUMU

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)
Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

24.04.2022 | SESSION- 2 | HALL-1

Ankara Local Time: 16:00–18:00

Meeting ID: 879 1200 5043 | Passcode: 232323

HEAD OF SESSION: Dr. İlker Çetin KESKİN

Authors	Affiliation	Presentation title
Mehmet İsmail KATI	Manisa Celal Bayar Üniversitesi	MİKROKLİN'İN YAPISAL ve OPTİK KARAKTERİZASYONU
Murat ARI Pınar ATA ESENER Prof. Dr. Sezen Aksöz	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	DÜŞÜK AG İÇERİKLİ, Sn–Ag–Zn KURŞUNSUZ LEHİMLERİN ELEKTRİKSEL İLETKENLİK, MİKROYAPI VE MİKROSERTLİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Murat TÜREMİŞ	Bursa Teknik Üniversitesi	MORFOLOJİK VE LÜMİNESANS ÖLÇÜM TEKNİKLERİ KULLANILARAK DİSTEN MİNERALİNİN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Gör. İlker Çetin KESKİN	Manisa Celal Bayar Üniversitesi	DOĞAL KİLİN YAPISAL KARAKTERİZASYONU VE FARKLI LÜMİNESANS (RL&TL) ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ
Tülay KOÇ DELİCE Assoc. Dr. N. Funda AK AZEM	Dokuz Eylül University	EFFECT OF THE DRYING TEMPERATURE ON STRUCTURAL PROPERTIES OF CuO NANOPARTICLES
Imene DEHİBA Mohamed ABİD Houcine MİLOUDİ Boubeker DEHİBA	IRECOM Laboratory, UDLUniversity // APELEC Laboratory, UDLUniversity	ROBUST TUNING OF POWER SYSTEM STABILIZER FOR A SINGLE MACHINE INFINITE BUS POWER SYSTEM USING ARTIFICIAL BEE COLONY ALGORITHM
Asisst. Prof. Üyesi Fulya ZARALI	Kayseri University	MACHINE SELECTION WITH THE INTUITIONISTIC FUZZY TOPSIS METHOD

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)

Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

24.04.2022 | SESSION- 2 | HALL-2

Ankara Local Time: 16:00–18:00

Meeting ID: 879 1200 5043 | Passcode: 232323

HEAD OF SESSION: Dr. Zerife ORHAN

Authors	Affiliation	Presentation title
Mehmet Erkmen	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Bölümü	TÜRKİYE'DE SAĞLIK HİZMETLERİ BAKIMINDAN 23' NİSAN'IN ÖNEMİ
Dr. Öğr. Üyesi Zerife ORHAN, Dr. Öğr. Üyesi Arzu KAYIŞ, Arş. Gör. Burak KÜÇÜK, Prof. Dr. Murat ARAL	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu//Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Tıp Fakültesi,	YOĞUN BAKIM ÜNİTELERİ VE DİĞER KLİNİKLERDE YATAN HASTALARDAN İZOLE EDİLEN PSEUDOMONAS AERUGINOSA SUŞLARI VE DİRENÇ PROFİLLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI: DÖRT YILLIK RETROSPEKTİF ANALİZ
Dr. Öğr. Üyesi Zerife ORHAN Dr. Öğr. Üyesi Arzu KAYIŞ Arş. Gör. Burak KÜÇÜK Prof. Dr. Murat ARAL	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu//Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Tıp Fakültesi,	KLİNİKLERDE YATAN HASTALARIN ÇEŞİTLİ KÜLTÜR ÖRNEKLERİNDEN İZOLE EDİLEN ACINETOBACTER BAUMANNII VE A. BAUMANNII-A. CALCOACETICUS COMPLEX SUŞLARI VE ANTİBİYOTİK DUYARLILIKLARI: DÖRT YILLIK RETROSPEKTİF ANALİZ
Öğr. Gör. Pelin Zıvıdır	Tarsus Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü	HALK SAĞLIĞI UYGULAMALARINDA OKUL SAĞLIĞI HEMŞİRESİ
Hayat AYZ, Seval KAYA, Fırat AŞIR, Işıl Sezen ERMİŞ, Engin DEVECİ	Dicle Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Histoloji ve Embriyoloji Anabilim Dalı// İstanbul Aydın Üniversitesi Tıp Fakültesi, Histoloji ve Embriyoloji Anabilim Dalı	PLASENTA AKREATADA MMP-9 EKSPRESYONUN İNCELENMESİ
Hayat AYZ Seval KAYA Fırat AŞIR Işıl Sezen ERMİŞ Engin DEVECİ	Dicle Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Histoloji ve Embriyoloji Anabilim Dalı// İstanbul Aydın Üniversitesi Tıp Fakültesi, Histoloji ve Embriyoloji Anabilim Dalı	PREEKLAMPTİK GEBELERİN GÖBEK KORDONLARINDA MMP-2 EKSPRESYONUN İNCELENMESİ

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)
Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

24.04.2022 | SESSION- 2 | HALL-3

Ankara Local Time: 16:00–18:00

Meeting ID: 879 1200 5043 | Passcode: 232323

HEAD OF SESSION: Dr. İlkün Orbak

Authors	Affiliation	Presentation title
Dr. Mohamed MİLOUĞİ Dr. Houcine MİLOUĞİ Dr. Mohamed MANKOUR, Dr. Abdelkader GOURBİ Prof. Dr. Abdelber BENDAOUĞ Prof. Dr. Abdelkader RAMİ Dr. Nassireddine BENHADDA	AZUR University UDL University ABB University	ANALYSIS OF PROPAGATION PHENOMENA OF CONDUCTED DISTURBANCES
Dr. Öğr. Üyesi İlkün Orbak	Maltepe Üniversitesi	BORİK ASİTİN BETON KATKI ÜRÜNLERİNDE KULLANILABİLİRLİĞİNİN ARAŞTIRILMASI ve MALİYET ANALİZİNİN YAPILMASI
L. Brini A. Imgharn Y. Naciri K. H'Maida A. Boulahya S. Driouech A. Bouziani A. Hsini M. Arahou M. Fekhaoui	Ibn Tofail University,	SYNTHESIS AND CHARACTERIZATION OF PANI@HELIOTROPE LEAVES BIOCOMPOSITE WITH HIGH CLEAN-UP CAPACITY FOR ORANGE G DYE FROM AQUEOUS MEDIA
KAUSHIK S B Dr . L.R.K. Krishnan	VIT Business School, Chennai,	SIGNIFICANCE OF INDUSTRIAL RELATIONS AND LABOUR MANAGEMENT IN PRODUCTIVITY ENHANCEMENT; MANUFACTURING INDUSTRY PERSPECTIVE
Sintayehu Assefa Prof. Abebe Ejigu Dr. Gemechu Nemera	Mekelle University	THE MODERATING ROLE OF ENTERPRENEURIAL ORIENTATION IN THE EFFECT OF ANTECEDENTS ON EXPORT PERFORMANCE OF TEXTILE AND GARMENT EXPORTING ENTERPRISES IN ETHIOPIA
Alper Umut TOSUN	Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü	FARKLI İSTATİSTİKSEL ANALİZLER VE MAKİNE ÖĞRENME Sİ YÖNTEMLERİ KULLANILARAK INTERNATIONAL STROKE TRIAL VERİ SETİNDEKİ 6. AYDAKİ OLAY TAHMİNİ

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)
Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

24.04.2022 | SESSION- 2 | HALL-4

Ankara Local Time: 16:00–18:00

Meeting ID: 879 1200 5043 | Passcode: 232323

HEAD OF SESSION: Doç. Dr. İbrahim PAÇACI

Authors	Affiliation	Presentation title
Dr. ALİ FARHADOV	Milli Azerbaycan Tarihi Müzesi	28 MAYIS VE 23 NİSAN: TÜRK-İSLAM DÜNYASINDA LAİKLİĞE GİDEN YOL
Doç. Dr. İbrahim PAÇACI	Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi İslam Hukuku AB Dalı	İSLÂM HUKUKUNDA ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN DAYANDIĞI ESASLAR (Güç Dengesi ve Çıkar mı?!)
Kadir YILMAZ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı	MÜZED ÇOCUK SANAT ATÖLYELERİ PROJESİNİN VAN ŞEHİT İBRAHİM KARAOĞLANOĞLU ORTAOKULU ÖĞRENCİLERİNDEKİ YANSIMALARI
Dr. Öğr. Üyesi Osman ORAL	Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Kelâm ve İslâm Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı.	23 NİSAN 1920 SÜRECİNDE DİNİN PSİKOSOSYAL TEMELLERİNİN İNŞASI
Serhat TOPTAŞ	Aksaray Üniversitesi, İletişim Fakültesi Radyo Televizyon Bölümü	UNUTULMUŞ BİR DEĞER: ÇOCUK RADYO TİYATROSU
Dr. SADETTİN EROL	Uludağ Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi,	10-12 YAŞ FUTBOLCULARA UYGULANAN STATİK VE DİNAMİK CORE EGZERSİZ ÇALIŞMALARININ BAZI FİZİKSEL UYGUNLUK ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE ETKİLERİNİN İNCELENMESİ
Halil ÇELİK	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	VAHİY İNSAN İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA KUR'AN'DA NASS-OLGU DİYALEKTİĞİ

(All speakers required to be connected to the session 10 min before the session starts)
Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

CONTENTS

WRITER/S	ARTICLE	PAGE
Arini Qurrata Ayun Pinar TUNAY TAŞLI Hasan Huseyin Kart Sevgi Ozdemir Kart	QUANTUM CHEMICAL CHARACTERIZATION of 4-({4-[Bis(2-cyanoethyl) amino] phenyl} diaziny) BENZENE SULFONAMIDE by Ab-INITIO CALCULATION	1
Zayd Onur BARAKAT Müsteyde BADUNA KOÇYIĞİT	YEREL OYULMA HESABINDA KULLANILAN AMPİRİK BAĞINTILARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	2
Fatma BOZKURT	PARSEVAL FRAMES IN TENSOR PRODUCT OF HILBERT SPACES	3
İlayda Büşra YILDIZ Mehmet AÇIKGÖZ	Carlitz Tipli -Genocchi Polinomları	6
Ecem Negiz Mehmet Acikgoz Ugur Duran	On the Gould-Hopper Based Fully Degenerate Type2 Poly-Bernoulli Polynomials with a q Parameter	8
Jülide Edirne Erdinç Merve Öztürk	SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KAPSAMINDA YEREL KÜLTÜREL MİRASIN KORUMA ODAKLI PLANLAMASI VE KALKINMA İÇİN ANLAMI	10
Esra Aylin Kanaz, Berkay Kutsal	ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN ALGILADIKLARI HALO ETKİSİNİN EĞİTİMDE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRMEYE ETKİSİNİN İNCELENMESİ	23
Handan Asude BAŞAL Ahmet UYAR Dilek ŞEN Elçin Tuğba ARSLAN Emine ACAR Fatma Aysun AKBAL	KADIN VE ERKEK CİNSİYET ROLLERİNİN TELEVİZYON REKLAMLARINA YANSIMALARI	24
Özlem GÜVEN Nimet HAŞIL KORKMAZ	PARALİMPİK OLİMPİYATLARDA KADIN SPORCUYA BAKIŞ (DERLEME ÇALIŞMASI)	43
Nimet Haşıl Korkmaz Fatma Demir İnci Ece Öztürk Selen Uğur Mutlu	ANTİK OLİMPİYATLAR VE MODERN OLİMPİYATLARIN KURULUŞUNDA KADIN VE TÜRK KADININ OLİMPİYATLARDAKİ VAR OLMA YOLCULUĞU	51
Nimet Haşıl Korkmaz İnci Derdiyok	SOSYAL MEDYADA SPOR ALANINDA TOPLUMSAL CİNSİYET ANALİZİ: İNSTAGRAM ÖRNEĞİ	57
Musa TILFARLIOĞLU	ŞİİRLERİNDEN HAREKETLE ŞEYHÜLİSLAM YAHYA'NIN KORKULARI	69
Rəhilə Hümətova	İ.NƏSİMİ POEZİYASINDA İŞLƏNMİŞ, LAKİN MÜASİR ƏDƏBİ DİLİN ƏSAS LÜĞƏT FONDUNDAN ÇIXMIŞ LEKSİK-QRAMMATİK VAHİDLƏR	78
Serkan GÖKALP	ORTAOKUL ÖĞRETMENLERİNİN EMPATİK EĞİLİM DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	84
Serkan GÖKALP	ORTAOKUL ÖĞRETMENLERİNİN DEMOKRATİK DEĞERLERE SAHİP OLMA DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	85
Bahadır ÇELİK Erhan ŞENGEL	2008-2022 YILLARI ARASINDA EĞİTİMİN FARKLI ALANLARINDA YAPILAN ARAŞTIRMALARIN EVRİLDİĞİ YÖNLER.	86
Ali Baykal	İNSANGÜCÜ KAYNAĞI SEÇİMİNDE GENEL KÜLTÜR TESTİ: NİCEL BULGULAR	88
Fatma TEZCAN	ULUSAL EGEMENLİK VE ULUSAL EĞİTİM: BİRİNCİ DÖNEM TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE EĞİTİM ÇALIŞMALARI	92
İlkem Kara	KEKEMELİĞİ OLAN OKUL ÇAĞINDAKİ ÇOCUKLARIN BİLİŞSEL, AFFEKTİF VE SOSYAL PROFİLLERİNİN CALMS-TR İLE DEĞERLENDİRİLMESİ	99
Bülent BULDU, Emre Sefa TENGİLİMOĞLU	TÜRKİYE'NİN KRİZ YÖNETİMİ ODAKLI AFET YÖNETİMİ STRATEJİSİNDE YAŞANAN SORUNLAR VE KRİZ YÖNETİMİNDEN RİSK YÖNETİMİNE GEÇME	100
Bülent BULDU, Emre Sefa TENGİLİMOĞLU	2021 YAZ AYLARINDA YAŞANAN ORMAN YANGINLARININ İTFAİYE TEŞKİLATLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE ANTALYA İTFAİYESİ ÖRNEĞİ	107
Şeyda BÜKRÜCÜ KAZKONDU	FİLYOS PROJESİNİN EKONOMİK KATKILARI VE YEREL YÖNETİM İLİŞKİSİ	113

CONTENTS

WRITER/S	ARTICLE	PAGE
Özlem Küçük	TÜKETİM, ÇEVRE KİRLİLİĞİ, KOVİD-19 VE TURİZM	118
Yunus Alhan	TÜRK TİCARET KANUNU UYARINCA KAPTANIN DONATANI TEMSİL YETKİSİ	123
Ahmet ULÇAY Harun ŞAHİN	TÜRKİYE'NİN AFRIKA ÜLKELERİNE YÖNELİK KALKINMA YARDIMLARINA YENİ BİR BAKIŞ: SOMALİ ÖRNEĞİ	124
Hüseyin ÖZDEMİR Müsteyde BADUNA KOÇYİĞİT	MAKİNE ÖĞRENİMİ ALGORİTMALARI VE BİRLEŞTİRME METOTLARI KULLANILARAK TAŞKIN DUYARLILIĞI HARİTALAMASI	139
Merve HANCI Müsteyde BADUNA KOÇYİĞİT	BURDUR HAVZASI YERALTI SUYU POTANSİYEL BÖLGELERİNİN MORFORMETRİK PARAMETRELER YARDIMIYLA ÖNCELİKLENDİRİLMESİ	140
Mehmet PALA	MURAT NEHRİ HAVZASINDA TAŞKIN MEVSİMSELLİĞİ ANALİZİ	141
Amenah E. Mohammed Redha	LOW WATER ABSORPTION AND HIGHER DENSITY CONCRETE BASED ON B4C ADDITION METHODS	148
Ekrem Kabataş Burak Felekoğlu Abdüssamet Arslan	THE ROLE OF METHYLENE BLUE VALUE OF FINE AGGREGATE ON SELF-COMPACTABILITY OF CONCRETE	154
Elif ÖZDOĞLAR, Çağrı YALÇIN Turgut KALAY	FERNANDO BOTERO'NUN RESİMLERİNDE MEKAN-RENK-KARAKTER İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME	164
Nazlı USTA COŞKUN	İSTANBUL'DA BİTKİLENDİRİLMİŞ CEPHE UYGULAMA SORUNLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	167
Elif ÖZDOĞLAR Çağrı YALÇIN Turgut KALAY	OSMANLI'NIN MODERNLEŞME SÜRECİNDEN GENÇ TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE: 1718-1938 YILLARI ARASINDA SANAT-TASARIM VE KADIN ÜZERİNE GELİŞMELER	168
Nur Khodirotul Jannah Hendri Hermawan ADİNUGRAHA Susminingsih	CREATIVE CITY CONCEPT DEVELOPMENT STRATEGY IN INDONESIA	170
Selahattin Halil ERGİN Deniz TEKİN	KIRIK DEĞERLENDİRME SKORLAMASI KULLANILARAK UZUN KEMİK KIRIKLARINA KLİNİK YAKLAŞIM	171
Devrim İlke İRDEM Sümeyye SAİNKAPLAN Selahattin Halil ERGİN	CANE CORSO ITALIANO IRKI KÖPEKTE KISIRLAŞTIRMAYA YANIT VEREN DERMATOM OLGUSU	172
Özge YILDIRIM Sadık Serkan AYDIN Deniz KORKMAZ İsmail DEMİRCİOĞLU Nurcan KIRAR Şermin TOP Fatma Zehra ÖZDEN Birten EMRE Ali TEKÇE Ömer KORKMAZ	BILDİRCİNLERDE SICAKLIK STRESİNİN OVARYUM ve OVİDUKT ÜZERİNE MORFOLOJİK ETKİLERİNİN DİJİTAL OLARAK ÖLÇÜLMESİ	173
Songül ÇİFTÇİ Cemal TAŞDEMİR Ömer Faruk CULFA Mustafa YILDIRIM	TARIM AÇISINDAN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ÖNEMİ	181
Songül ÇİFTÇİ Gülşay ZULKADİR Leyla İDİKUT	FARKLI BİTKİ YOĞUNLUĞUNUN ERKEN EKİMDE KİNOA BİTKİSİNİN SALKIM VE TANE ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI	187
Rizky ANDREAN Hendri Hermawan ADİNUGRAHA	HALAL INDUSTRY OPPORTUNITIES AND CHALLENGES IN INDONESIA	192

CONTENTS

WRITER/S	ARTICLE	PAGE
Onur CAN Serpil YALIMKAYA	SOFRALIK İTHAL MUZ İLE ANAMUR MUZUNUN ÖZELLİKLERİ VE MUZ DİLİMLERİNE JÖLENİN ETKİSİ	193
Serpil YALIMKAYA Onur CAN	MEYVE SALATALARINDA İTHAL MUZ YERİNE ANAMUR MUZUNUN KULLANILMA İMKANI	199
Leyla AKSEL, Özge PARLAR ÖZ İrem KARAGÖZÖĞLU Nermin DEMİRKOL	ANTERİOR BÖLGEDE İLERİ DERECEDE KEMİK REZORBSİYONU BULUNAN HASTANIN HİBRİT PROTEZ İLE REHABİLİTASYONU: VAKA SUNUMU	205
Nurten ÖZÇALKAP Semiha AYDIN ÖZKAN Sevda TAŞTAN Habip ALMIŞ	EBE VE HEMŞİRELERDE COVID-19 KORKUSUNUN HASTALAR İLE İLETİŞİMİNE ETKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	206
Nurten ÖZÇALKAP Semiha AYDIN ÖZKAN Sevda TAŞTAN İ.Hakan BUCAK	EBE VE HEMŞİRELERDE COVID-19 FOBİSİNİN HASTA BAKIM DAVRANIŞINA ETKİSİ	208
Elif Gökçe İnbacı Nihan Çakır Biçer	ÇOCUKLUK ÇAĞI BESLENMESİ	210
Mehmet Volkan Yiğit	OBEZİTE CERRAHİSİ SONRASI NADİR GÖRÜLEN BİR KOMPLİKASYON: PORTAL VEN TROMBOZU	211
İlknur Hatice AKBUDAK Aslı METE YILDIZ	İNSİDENTAL YAKALANAN İZOLE H TİPİ TRAKEOÖZEFAGEAL FİSTÜL: OLGU SUNUMU	212
Mehmet İsmail KATI	MİKROKLİN'İN YAPISAL ve OPTİK KARAKTERİZASYONU	216
Murat ARI Pınar ATA ESENER Sezen Aksöz	DÜŞÜK AG İÇERİKLİ, Sn-Ag-Zn KURŞUNSUZ LEHİMLERİN ELEKTRİKSEL İLETKENLİK, MİKROYAPI VE MİKROSERTLİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ	217
Murat TÜREMİŞ	MORFOLOJİK VE LÜMİNESANS ÖLÇÜM TEKNİKLERİ KULLANILARAK DİSTEN MİNERALİNİN İNCELENMESİ	218
İlker Çetin KESKİN	DOĞAL KİLİN YAPISAL KARAKTERİZASYONU VE FARKLI LÜMİNESANS (RL&TL) ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ	219
Tülay KOÇ DELİCE N. Funda AK AZEM	EFFECT OF THE DRYING TEMPERATURE ON STRUCTURAL PROPERTIES OF CuO NANOPARTICLES	220
İmene DEHİBA Mohamed ABİD Houcine MİLOUDİ Boubeker DEHİBA	ROBUST TUNING OF POWER SYSTEM STABILIZER FOR A SINGLE MACHINE INFINITE BUS POWER SYSTEM USING ARTIFICIAL BEE COLONY ALGORITHM	221
Fulya ZARALI	MACHINE SELECTION WITH THE INTUITIONISTIC FUZZY TOPSIS METHOD	222
Mehmet Erkmən	TÜRKİYE'DE SAĞLIK HİZMETLERİ BAKIMINDAN 23' NİSAN'IN ÖNEMİ	223
Zerife ORHAN, Arzu KAYIŞ, Burak KÜÇÜK, Murat ARAL	YOĞUN BAKIM ÜNİTELERİ VE DİĞER KLİNİKLERDE YATAN HASTALARDAN İZOLE EDİLEN PSEUDOMONAS AERUGINOSA SUŞLARI VE DİRENÇ PROFİLLERİNİN KARŞILAŞTIRILASI: DÖRT YILLIK RETROSPEKTİF ANALİZ	224
Zerife ORHAN, Arzu KAYIŞ, Burak KÜÇÜK, Murat ARAL	KLİNİKLERDE YATAN HASTALARIN ÇEŞİTLİ KÜLTÜR ÖRNEKLERİNDEN İZOLE EDİLEN ACINETOBACTER BAUMANNII VE A. BAUMANNII-A. CALCOACETICUS COMPLEX SUŞLARI VE ANTİBİYOTİK DUYARLILIKLARI: DÖRT YILLIK RETROSPEKTİF ANALİZ	225
Pelin Zıvıdır	HALK SAĞLIĞI UYGULAMALARINDA OKUL SAĞLIĞI HEMŞİRESİ	226

CONTENTS

WRITER/S	WRITER/S	WRITER/S
Hayat AYZ, Seval KAYA, Fırat AŞIR, Işıl Sezen ERMİŞ, Engin DEVECİ	PLASENTA AKREATADA MMP-9 EKSPRESYONUN İNCELENMESİ	231
Hayat AYZ Seval KAYA Fırat AŞIR Işıl Sezen ERMİŞ Engin DEVECİ	PREEKLAMPTİK GEBELERİN GÖBEK KORDONLARINDA MMP-2 EKSPRESYONUN İNCELENMESİ	236
Mohamed MİLOUĞ Houcine MİLOUĞ Mohamed MANKOUR, Abdelkader GOURBİ Abdelber BENDAOUĞ Abdelkader RAMİ Nassireddine BENHADDA	ANALYSIS OF PROPAGATION PHENOMENA OF CONDUCTED DISTURBANCES	241
İlkün Orbak	BORİK ASİTİN BETON KATKI ÜRÜNLERİNDE KULLANILABİLİRLİĞİNİN ARAŞTIRILMASI ve MALİYET ANALİZİNİN YAPILMASI	242
L. Brini A. Imgham Y. Naciri K. H'Maida A. Boulahya S. Driouech A. Bouziani A. Hsini M. Arahou M. Fekhaoui	SYNTHESIS AND CHARACTERIZATION OF PANI@HELIOTROPE LEAVES BIOCOMPOSITE WITH HIGH CLEAN-UP CAPACITY FOR ORANGE G DYE FROM AQUEOUS MEDIA	243
KAUSHIK S B L.R.K. Krishnan	SIGNIFICANCE OF INDUSTRIAL RELATIONS AND LABOUR MANAGEMENT IN PRODUCTIVITY ENHANCEMENT; MANUFACTURING INDUSTRY PERSPECTIVE	244
Sintayehu Assefa Abebe Ejigu Gemechu Nemera	THE MODERATING ROLE OF ENTERPRENEURIAL ORIENTATION IN THE EFFECT OF ANTECEDENTS ON EXPORT PERFORMANCE OF TEXTILE AND GARMENT EXPORTING ENTERPRISES IN ETHIOPIA	245
Alper Umut TOSUN	FARKLI İSTATİSTİKSEL ANALİZLER VE MAKİNE ÖĞRENMESİ YÖNTEMLERİ KULLANILARAK INTERNATIONAL STROKE TRIAL VERİ SETİNDEKİ 6. AYDAKİ OLAY TAHMİNİ	246
ALİ FARHADOV	28 MAYIS VE 23 NİSAN: TÜRK-İSLAM DÜNYASINDA LAİKLİĞE GİDEN YOL	259
İbrahim PAÇACI	İSLÂM HUKUKUNDA ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN DAYANDIĞI ESASLAR (Güç Dengesi ve Çıkar mı?!)	265
Kadir YILMAZ	MÜZED ÇOCUK SANAT ATÖLYELERİ PROJESİNİN VAN ŞEHİT İBRAHİM KARAOĞLANOĞLU ORTAOKULU ÖĞRENCİLERİNDEKİ YANSIMALARI	281
Osman ORAL	23 NİSAN 1920 SÜRECİNDE DİNİN PSİKOSOSYAL TEMELLERİNİN İNŞASI	282
Serhat TOPTAŞ	UNUTULMUŞ BİR DEĞER: ÇOCUK RADYO TİYATROSU	292
SADETTİN EROL	10-12 YAŞ FUTBOLCULARA UYGULANAN STATİK VE DİNAMİK CORE EGZERSİZ ÇALIŞMALARININ BAZI FİZİKSEL UYGUNLUK ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE ETKİLERİNİN İNCELENMESİ	293
Halil ÇELİK	VAHİY İNSAN İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA KUR'AN'DA NASS-OLGU DİYALEKTİĞİ	298

Quantum Chemical Characterization of 4-({4-[Bis(2-cyanoethyl) amino] phenyl} diaziny) benzene sulfonamide by Ab-initio Calculation

Arini Qurrata Ayun¹, Pinar Tunay Tasli¹, Hasan Huseyin Kart² and Sevgi Ozdemir Kart¹

¹ Pamukkale University, Art & Science Faculty, Physics Department,

² Aydin Adnan Menderes University, Art & Science Faculty, Physics Department,

ABSTRACT

4-({4-[Bis(2-cyanoethyl) amino] phenyl} diaziny) benzene sulfonamide or $C_{18}H_{18}N_6O_2S$ is one of azo dyes family. Experimentally, the title molecule has been synthesized and geometrically characterized by Gervasio et al [1]. Azo dyes are one of azo compounds which have general application for textile industry. They are characterized by chromophoric azo group $-N=N-$ whose Nitrogen atoms have double bonds [2]. In this study, theoretical analysis have been conducted to understand deeply about the title molecule. Quantum chemistry calculations can clarify the relationship between structure and electrochemical properties of any molecule for further applications. A comparison of the experimental and theoretical calculations induce to make correct assignment and method for the molecule. Therefore, our main aim of this study is to compute the structural, spectroscopic, and electronic properties of the title molecule by utilizing *ab-initio* method based on density functional theory (DFT) [3]. The molecular geometry such as bond length, bond angle, and dihedral angle, and also the vibrational modes of title molecule have been obtained by applying DFT/B3LYP method with the basis set of 6-311G (d,p) [4]. The results of structural properties from our calculations, such as bond length, bond angle and dihedral angle are in good agreement with those of available experiment data [1]. 129 vibrational modes of the title molecule have been specified with stretching, in-plane-bending, out-of-plane-bending, and torsion vibrations. UV absorption spectra have been studied for six common solvation for the title molecule in the excited state, such as water, methanol, ethanol, chloroform, dichloromethane, and dimethyl sulfoxide (DMSO) by using time dependent density functional theory (TD-DFT) [5] in order to see the effect of solvation. Moreover, the same method has been applied to predict the chemical shifts of 1H and ^{13}C NMR only in DMSO solvation. Finally, the electronic properties of the compound have been investigated by using the Frontier Molecular Orbital Theory (FMO) [6] enable to identify the Lowest Unoccupied Molecular Orbital - Highest Occupied Molecular Orbital (LUMO-HOMO) interaction. It can be reported that this molecule has energy bandgap (E_g) value of 3.33 eV, high ionization potential energy ($IP = 6.23$ eV), high electron affinity value ($EA = 2.89$ eV), which shows the amount of energy needed to form a negatively charged ion, strong electronegativity ($\chi = 4.57$ eV), which gives the polarity of the title molecule, and low chemical hardness ($\eta = 1.67$ eV). In the future, the results of this study are expected to be used as supporting data for experimental studies with proper accuracy.

Keywords: DFT, UV absorption, chemical shifts, electronic properties, azo dyes.

Acknowledgements

This study has been supported by Pamukkale University (Grant No: 2021FEBE063).

References

1. G. Becke, D. Maraballo, F. bertolotti, Acta Crystallographica E67, 2010, o231.
2. K. Hunger, P. Mischke, W. Rieper, S. Zhang, Wiley-VCH, 2017, 1-24.
3. A.D. Becke, Phys. Rev., 38, 1988, 3098–3100.
4. A. D. McLean and G. S. Chandler, *J. Chem. Phys.*, 1980, 72, 5639-48.
5. F. Trani, G. Scalmani, G.S. Zheng, I. Carnimeo, M. J. Frisch, V. Barone, *J. Chem. Theory Comput*, 2011, 7, 3304-3313.
6. F. Kenichi, Y. Teijiro, S. Haruo (1952). *The Journal of Chemical Physics*, 1952, 20 (4), 722.

YEREL OYULMA HESABINDA KULLANILAN AMPİRİK BAĞINTILARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Zayd Onur BARAKAT, Doç.Dr. Müsteyde BADUNA KOÇYİĞİT
*İnşaat Mühendisi, Türk Havacılık ve Uzay Sanayi A.Ş.,
Gazi Üniversitesi Mühendislik Fakültesi İnşaat Mühendisliği Bölümü*

ÖZET

Akarsu ve nehir geçişlerinde uygulama bulan akarsu köprülerinin projelendirilmesinde sadece yapısal kriterler değil hidrolik koşullar da büyük önem taşımaktadır. Tüm dünyada ve ülkemizde yapılmış olan çeşitli çalışmalarda akarsu köprülerinin yıkılma veya ağır hasar görme nedenlerinin başında ayaklar etrafındaki aşırı oyulmalar olduğu belirlenmiştir. Özellikle taşkın dönemlerinde akarsu debisinin ani ve önemli miktarda artmasıyla köprü ayakları etrafında ciddi oyulmalar meydana gelebilmekte, bu oyulma derinliklerine bağlı olarak köprüler yıkılabilmekte veya ağır hasar görebilmektedir. Bu sebeple özellikle orta ayaklarda meydana gelen yerel oyulmaların köprü tasarımı sırasında dikkate alınması gerekmektedir. Çalışma kapsamında, köprü orta ayakları etrafında meydana gelen oyulma derinliğinin hesabı için dünyada yaygın olarak kullanılan ve literatürde saygın yeri bulunan bazı bağıntıların deneysel veriler yardımıyla değerlendirilmesi yapılmıştır. Değerlendirilecek ampirik bağıntıların dünyada güncel yönetmeliklerde kabul görmüş ve tasarımda kılavuz niteliğindeki dokümanlarda yer almış bağıntılar olmasına özen gösterilmiştir. Bu kapsamda Melville-Sheppard (2011), HEC-18 5th Edition (Arneson ve diğerleri 2012) ve Sheppard ve diğerleri (2004) olmak üzere üç bağıntının değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışma kapsamında kullanılmak üzere Gazi Üniversitesi Mühendislik Fakültesi İnşaat Mühendisliği Bölümü Hidrolik Laboratuvarında bir dizi deney gerçekleştirilmiştir. Deneylerde 10 cm çapında silindirik bir orta ayak kullanılmış ve temiz su oyulması durumunda 100 lt/s, 110 lt/s ve 120 lt/s olmak üzere üç farklı debi ve dört farklı yaklaşım akım derinliğinde orta ayak etrafında tabanda meydana gelen yerel maksimum oyulma derinliği incelenmiştir. Deneylerden elde edilen maksimum oyulma derinlikleriyle ampirik bağıntılardan elde edilen değerler karşılaştırılmıştır. Melville-Sheppard (2011) ve HEC-18 sonuçlarında elde edilen değerler, ölçülen değerler ile kıyaslandığında hatanın pozitif yönde olduğu yani oyulma çukuru tahminini nispeten daha fazla hesaplayarak güvenli tarafta kaldığı görülmüştür. Diğer yandan Sheppard ve diğerleri (2004)'ne ait bağıntı incelendiğinde ise tahmin edilen maksimum oyulma derinliğinin deneylerde gözlemlenen değerlerden daha küçük olduğu, bu durumda tasarımda güvenli sonuçlar vermediği tespit edilmiştir. Sonuç olarak Sheppard (2011) ve HEC-18 ile hesaplanan oyulma derinliğinin tahminlerinin tasarımda ve hesaplarda kullanılmasının doğru bir yaklaşım olduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Yerel oyulma, akarsu köprüleri, ampirik bağıntılar, temiz su oyulması

PARSEVAL FRAMES IN TENSOR PRODUCT OF HILBERT SPACES

Dr. Fatma BOZKURT

Department of Mathematics, Adiyaman University, ORCID NO: 0000 0002 6788 0052

ABSTRACT

Recently, frame theory has become a very active area of research in mathematics. Especially, Parseval's identity and Parseval frames play a critical role in both mathematics and engineering problems. Parseval frames can be thought of as an extension of orthonormal bases with redundancy. In this talk, we first give necessary and important definitions and theorems in the literature to be able to understand frame vectors and tensor product of Hilbert spaces. Later, we consider the conditions under which the tensor product of two frames does the Parseval frame. We show that for the given two Parseval frames $\{x_i\}_{i \in I}$ in H_1 and $\{y_j\}_{j \in J}$ in H_2 respectively, if T_1 and T_2 be the linear operators such that $T_1 \in B(H_1)$, $T_2 \in B(H_2)$ and $T_1 T_1^* \otimes T_2 T_2^* = I_d$, then the set of $\{T_1 x_i \otimes T_2 y_j\}_{i,j}$ does Parseval frame for the tensor product of $H_1 \otimes H_2$.

Keywords: Tensor Product of Hilbert Spaces, Frame Vectors, Parseval Frames.

Introduction:

In a Hilbert space H , a signal (or vector) $x \in H$ can be represented as a linear combination of any orthonormal basis $\{u_j\}_j \in H$ together with the sequences of the coefficients $\{\langle x, u_j \rangle\}_j$. Representation of the signal $x \in H$ is unique for any orthonormal basis $\{u_j\}_j \in H$ and the signal cannot be obtained if there exists any partial loose of information about these coefficients. Solution to this problem is redundancy which is given by frame vectors. The set of frame vectors together with redundancy might be a possible solution to reconstruct a signal if some coefficients are lost. Frame theory works as an alternative to the orthonormal basis in Hilbert spaces with many other advantages in mathematics and engineering. Duffin and Schaeffer [4] introduced the frames in 1952 and then it has been expanded by Daubechies and et al. [3].

Later, frame vectors in tensor product of Hilbert spaces are defined by [7,8]. They showed that tensor product of frame vectors is also a frame in the tensor product of Hilbert spaces. In this article, we are interested in Parseval frames in tensor product of Hilbert spaces and show the conditions under which tensor product of frame vectors is Parseval frame. We refer reader to [1, 2, 4, 5, 6] for more details about frame vectors and tensor product of Hilbert spaces.

Parseval Frames in Tensor Product of Hilbert Spaces:

Definition: [4] A set of vectors $\{x_i\}_{i \in I}$ in a Hilbert space H is called a frame if there exist constants $0 < A \leq B < \infty$ such that

$$A\|x\|^2 \leq \sum_i |\langle x, x_i \rangle|^2 \leq B\|x\|^2 \text{ for all } x \in H.$$

A and B are called the lower and the upper frame bounds for the frame $\{x_i\}_{i \in I}$.

If $A = B$, then the set of vectors $\{x_i\}_{i \in I}$ is called a tight frame.

If $A = B = 1$, then the set of vectors $\{x_i\}_{i \in I}$ is called a Parseval frame.

An antilinear operator F from H_2 onto H_1 is defined by $F: H_2 \rightarrow H_1$ such that

$$F(ax + by) = \bar{a}F(x) + \bar{b}F(y)$$

for any vectors $x, y \in H_2$ and any scalars $a, b \in \mathbb{C}$.

Folland in [5], Kadison and Ringrose in [6] defined the tensor product $H_1 \otimes H_2$ of the Hilbert spaces H_1 and H_2 as the set of all antilinear operators $F: H_2 \rightarrow H_1$ such that

$$\sum_j \|Fu_j\|^2 < \infty$$

For any orthonormal basis $\{u_j\}$ for H_2 . The tensor product $H_1 \otimes H_2$ of the Hilbert spaces H_1 and H_2 is also a Hilbert space by Theorem (7.12) in [5] with the norm

$$\|F\|^2 = \sum_j \|Fu_j\|^2$$

and the associated inner product

$$\langle F_1, F_2 \rangle = \sum_j \langle F_1 u_j, F_2 u_j \rangle$$

where $\{u_j\}$ is any orthonormal basis for H_2 and F_1, F_2 be the antilinear maps from H_2 onto H_1 . For any $x, x_1, x_2 \in H_1$ and $y, y_1, y_2 \in H_2$, we have the following equalities by [5],

$$\begin{aligned} |||x \otimes y||| &= ||x|| ||y|| \\ < x_1 \otimes y_1, x_2 \otimes y_2 > &= < x_1, x_2 > < y_1, y_2 > \end{aligned}$$

The map defined in [5] by $(x_1 \otimes y_1)(y) = < y_1, y > x_1$ belongs to the tensor product of $H_1 \otimes H_2$. We also want to give the following results in [5] related to the tensor product of operators. Let H_1 and H_2 be Hilbert spaces. For all $U_1, U_2 \in B(H_1)$ and $V_1, V_2 \in B(H_2)$, we have the followings;

1. $||U_1 \otimes V_1|| = ||U_1|| ||V_1||$
2. $(U_1 \otimes V_1)(U_2 \otimes V_2) = (U_1 U_2) \otimes (V_1 V_2)$
3. $(U_1 \otimes V_1)(x \otimes y) = U_1 x \otimes V_1 y$ for all $x \in H_1$ and $y \in H_2$
4. $(U_1 \otimes V_1)^* = V_1^* \otimes U_1^*$

In this paper, we will use the definition of frames in tensor product of Hilbert spaces, which is given by the authors in [8] as follows.

Definition: [8] Let $\{x_i\}_{i \in I}$ and $\{y_j\}_{j \in J}$ be the set of vectors in the Hilbert spaces H_1 and H_2 , respectively. The tensor product $\{x_i \otimes y_j\}_{i,j}$ is called a frame for the tensor product of Hilbert spaces $H_1 \otimes H_2$ if there exists constants $0 < A \leq B < \infty$ such that

$$A||x \otimes y||^2 \leq \sum_i | < x \otimes y, x_i \otimes y_j > |^2 \leq B||x \otimes y||^2 \text{ for all } x \otimes y \in H_1 \otimes H_2.$$

We know in [7, 8] that given two frames $\{x_i\}_{i \in I}$ and $\{y_j\}_{j \in J}$ for H_1 and H_2 , respectively, tensor product $\{x_i \otimes y_j\}_{i,j}$ of $\{x_i\}_{i \in I}$ and $\{y_j\}_{j \in J}$ is also a frame in $H_1 \otimes H_2$ but we do not know much about tensor product of Parseval frames. We can state our main results related to Parseval frames in tensor product of Hilbert spaces as follows.

Theorem: Let $\{x_i\}_{i \in I}$ and $\{y_j\}_{j \in J}$ be Parseval frames for H_1 and H_2 , respectively. If T_1 and T_2 be the linear operators such that $T_1 \in B(H_1)$, $T_2 \in B(H_2)$ and $T_1 T_1^* \otimes T_2 T_2^* = I$, then the set of $\{T_1 x_i \otimes T_2 y_j\}_{i,j}$ does Parseval frame in the tensor product of $H_1 \otimes H_2$.

Proof: For any $x \otimes y \in H_1 \otimes H_2$, we have

$$\begin{aligned} \sum_{i,j} | < x \otimes y, T_1 x_i \otimes T_2 y_j > |^2 &= \sum_{i,j} | < x, T_1 x_i > < y, T_2 y_j > |^2 \\ &= \sum_{i,j} | < x, T_1 x_i > < y, T_2 y_j > |^2 \\ &= \sum_{i,j} | < T_1^* x, x_i > |^2 | < T_2^* y, y_j > |^2 \end{aligned}$$

Since the set of vectors $\{x_i\}_{i \in I}$ and $\{y_j\}_{j \in J}$ are Parseval frames for H_1 and H_2 , respectively. We can write

$$\begin{aligned} \sum_{i,j} | < T_1^* x, x_i > |^2 | < T_2^* y, y_j > |^2 &= ||T_1^* x||^2 \cdot ||T_2^* y||^2 \\ &= < T_1^* x, T_1^* x > < T_2^* y, T_2^* y > \\ &= < x, T_1 T_1^* x > < y, T_2 T_2^* y > \\ &= < x \otimes y, T_1 T_1^* x \otimes T_2 T_2^* y > \\ &= < x \otimes y, (T_1 T_1^* \otimes T_2 T_2^*)(x \otimes y) > \\ &= |||x \otimes y|||^2. \end{aligned}$$

Hence, the set of $\{T_1 x_i \otimes T_2 y_j\}_{i,j}$ does Parseval frame in the tensor product of $H_1 \otimes H_2$.

Corollary: Let $\{x_i\}_{i \in I}$ and $\{y_j\}_{j \in J}$ be tight frames for H_1 and H_2 , respectively. If A is the frame bound for $\{x_i\}_{i \in I}$ and B is the frame bound for $\{y_j\}_{j \in J}$ such that $AB = 1$, then the tensor product $\{x_i \otimes y_j\}_{i,j}$ of $\{x_i\}_{i \in I}$ and $\{y_j\}_{j \in J}$ is a Parseval frame for $H_1 \otimes H_2$.

Proof: To prove that $\{x_i \otimes y_j\}_{i,j}$ is a Parseval frame for $H_1 \otimes H_2$, we need to show that for any $x \otimes y \in H_1 \otimes H_2$, we have

$$|||x \otimes y|||^2 = \sum_{i,j} | < x \otimes y, x_i \otimes y_j > |^2$$

Since the set of vectors $\{x_i\}_{i \in I}$ and $\{y_j\}_{j \in J}$ are tight frames for H_1 and H_2 , respectively and $|||x \otimes y|||^2 = ||x||^2 ||y||^2$. We have the following equalities,

$$\begin{aligned} \|x \otimes y\|^2 &= \|x\|^2 \|y\|^2 \\ &= \frac{1}{A} \sum_i |\langle x, x_i \rangle|^2 \cdot \frac{1}{B} \sum_j |\langle y, y_j \rangle|^2 \\ &= \frac{1}{AB} \sum_{i,j} |\langle x, x_i \rangle|^2 |\langle y, y_j \rangle|^2 \\ &= \sum_{i,j} |\langle x, x_i \rangle \langle y, y_j \rangle|^2 \\ &= \sum_{i,j} |\langle x \otimes y, x_i \otimes y_j \rangle|^2 \end{aligned}$$

This proves that the tensor product $\{x_i \otimes y_j\}_{i,j}$ of $\{x_i\}_{i \in I}$ and $\{y_j\}_{j \in J}$ is a Parseval frame for $H_1 \otimes H_2$.

References:

1. Casazza, Peter G., and Gitta Kutyniok, eds. *Finite frames: Theory and applications*. Springer Science & Business Media, 2012.
2. Christensen, Ole. *An introduction to frames and Riesz bases*. Vol. 7. Boston: Birkhäuser, 2003.
3. Daubechies, Ingrid. "CBMS-NSF regional conference series in applied mathematics." *Ten lectures on wavelets* 61 (1992).
4. Duffin, Richard J., and Albert C. Schaeffer. "A class of nonharmonic Fourier series." *Transactions of the American Mathematical Society* 72.2 (1952): 341-366.
5. Folland, Gerald B. *A course in abstract harmonic analysis*. Vol. 29. CRC press, 2016.
6. Kadison, Richard V., and John R. Ringrose. "Fundamentals of the Theory of Operator Algebras. Volume I: Elementary Theory." *Matrix* 147: 164.
7. Khosravi, Amir, and Mohammad Sadegh Asgari. "Frames and bases in tensor product of Hilbert spaces." *arXiv preprint arXiv:1204.0096* (2012).
8. Reddy, G. Upender, N. Gopal Reddy, and B. Krishna Reddy. "Frame operator and Hilbert-Schmidt operator in tensor product of Hilbert spaces." *Journal of Dynamical Systems and Geometric Theories* 7.1 (2009): 61-70.

Carlitz Tipli (p, q) -Genocchi Polinomları

Öğr. İlayda Büşra YILDIZ ve Prof. Dr. Mehmet AÇIKGÖZ
Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Matematik Bölümü,
Orcid no: 0000-0003-1091-9697

ÖZET

$x \in \mathbb{C}$ olmak üzere $G_n(x)$ Genocchi polinomunun üreteç fonksiyonu

$$\frac{2ze^{xz}}{e^z+1} = \sum_{n=0}^{\infty} G_n(x) \frac{z^n}{n!}, \quad |z| < \pi$$

şeklinde tanımlanır.

$q \in \mathbb{C}$ ve $q < 1$ olmak üzere, q -Genocchi polinomlarının üreteç fonksiyonu aşağıdaki şekilde tanımlanır:

$$G_q(x, z) = [2]_{q^z} \sum_{n=0}^{\infty} (-1)^n q^{n+x} e^{[n+x]_{q^z}} = \sum_{n=0}^{\infty} G_{n,q}(x) \frac{z^n}{n!} \quad (|z| < \pi)$$

şeklinde tanımlanır.

$q \in \mathbb{C}$, $\alpha \in \mathbb{N}$ ve $0 < |q| < |p| \leq 1$ olsun. α mertebeden (p, q) -Genocchi polinomları $G_n^\alpha(x, y; p, q)$, $z = 0$ civarında aşağıdaki Taylor serisi açılımı ile

$$\sum_{n=0}^{\infty} G_n^\alpha(x, y; p, q) \frac{z^n}{[n]_{p,q}!} = \left(\frac{[2]_{p,q} z}{e_{p,q}(z)+1} \right)^\alpha e_{p,q}(xz) E_{p,q}(yz), \quad |z| < \pi$$

elde edilir.

Literatürde var olan bu polinomlardan motive olunarak ve ilham alınarak, bu çalışma kapsamında $0 < q < p \leq 1$ için Carlitz tipi Genocchi polinomların $G_{n,p,q}(x)$ üreteç fonksiyonu aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır:

$$F_{p,q}(x, z) = \sum_{n=0}^{\infty} G_{n,p,q}(x) \frac{z^n}{n!} = [2]_{q^z} \sum_{m=0}^{\infty} (-1)^m q^m e^{[m+x]_{p,q^z}}$$

Ayrıca simetrik özelliği ve diğer bazı polinomlarla arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Dahası $0 < q < p \leq 1$ için Carlitz tipi (h, p, q) -Genocchi polinomları $G_{n,p,q}^{(h)}(x)$ üreteç fonksiyonu aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır:

$$\sum_{n=0}^{\infty} G_{n,p,q}^{(h)}(x) \frac{z^n}{n!} = [2]_{q^z} \sum_{k=0}^{\infty} (-1)^k q^k p^{kh} e^{[k+x]_{p,q^z}}$$

ve temel özellikleri incelenmiştir.

$r \in \mathbb{N}$ ve $0 < q < p \leq 1$ için Carlitz tipi yüksek mertebeden (p, q) -Genocchi polinomlarının üreteç fonksiyonu aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır:

$$\begin{aligned} F_{p,q}^{(r)}(x, t) &= \sum_{n=0}^{\infty} G_{n,p,q}^{(r)}(x) \frac{t^n}{n!} \\ &= [2]_q^r t^r \sum_{m_1, \dots, m_r}^{\infty} (-1)^{m_1 + \dots + m_r} q^{m_1 + \dots + m_r} e^{[m_1 + \dots + m_r + x]_{p,q} t} \end{aligned}$$

ve bir çok temel özellikleri incelenmiştir.

Daha genel bir tanım olarak, $r \in \mathbb{N}$ ve $0 < q < p \leq 1$ için Carlitz tipi yüksek mertebeden (h, p, q) -Genocchi polinomlarının üreteç fonksiyonu aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır:

$$\begin{aligned} &\sum_{n=0}^{\infty} G_{n,p,q}^{(r,h)}(x) \frac{t^n}{n!} \\ &= [2]_q^r t^r \sum_{m_1, \dots, m_r}^{\infty} (-q)^{m_1 + \dots + m_r} p^{h(m_1 + \dots + m_r)} q^{m_1 + \dots + m_r} e^{[m_1 + \dots + m_r + x]_{p,q} t} \end{aligned}$$

ve temel özelliklerinden bahsedilmiştir.

Bu yeni tanımlanan polinomu tanımlarında, özel olarak $x = 0$ alındığı zaman, her polinoma karşılık gelen ilgili sayılar elde edilir.

Bu polinomlar arasındaki bağlantılar ve tanımlanan her polinoma ait temel özellikler bu çalışmada incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: (p, q) -Genocchi polinomları, Carlitz tipi (p, q) -Genocchi polinomları ve Carlitz tipi yüksek mertebeden (p, q) -Genocchi polinomları

On the Gould-Hopper Based Fully Degenerate Type2 Poly-Bernoulli Polynomials with a q Parameter

Ecem Negiz, Prof.Dr. Mehmet Acikgoz, Ugur Duran

*Department of Mathematics, Faculty of Arts and Science, University of Gaziantep,**Orcid No: 0000-0001-8409-5331**Department of Mathematics, Faculty of Arts and Science, University of Gaziantep,**Orcid No: 0000-0003-1091-9697**Department of Basic Sciences of Engineering, Faculty of Engineering and Natural Sciences,**Iskenderun Technical University, Orcid No: 0000-0002-5717-1199***ABSTRACT**

The Gould-Hopper family of polynomials is defined by the exponential generating function

$$e^{xt+yt^j} = \sum_{n=0}^{\infty} H_n^{(j)}(x, y) \frac{t^n}{n!}, \quad (1.1)$$

where $j \in \mathbb{N}$ with $j \geq 2$. In the case $j = 1$, the corresponding bivariate polynomials are simply expressed by the Newton binomial formula. Upon setting $j = 2$ in (1.1) gives the classical Hermite polynomials $H_n^{(2)}(x, y)$ and the mentioned polynomials have been used to define bivariate extensions of some special polynomials, such as Bernoulli and Euler polynomials.

Let $n, j \in \mathbb{Z}$ with $n \neq 0$ and $j > 0$ and let $q, x, y \in \mathbb{R} / \{0\}$ with $q \neq 0$. The fully degenerate Gould-Hopper polynomials with a q parameter are defined by the following generating function:

$$e_\lambda^x(qt) e_\lambda^y(qt^j) = \sum_{n=0}^{\infty} H_{n,\lambda;q}^{(j)}(x, y) \frac{t^n}{n!}, \quad (1.2)$$

where the function $e_\lambda^x(t)$ is the degenerate exponential function and is defined, for $\lambda \in \mathbb{R}$, by

$$e_\lambda^x(t) = (1 + \lambda t)^{\frac{x}{\lambda}} = \sum_{n=0}^{\infty} (x)_{n,\lambda} \frac{t^n}{n!},$$

where $(x)_{0,\lambda} = 1$, $(x)_{n,\lambda} = x(x - \lambda) \cdots (x - (n-1)\lambda)$, $(n \geq 1)$. Note that $\lim_{\lambda \rightarrow 0} e_\lambda^x(t) = e^{xt}$.

For $\lambda \in \mathbb{R}$, the degenerate version of the logarithm function, denoted by $\log_\lambda(1+z)$ is defined as follows:

$$\log_\lambda(1+x) = \sum_{j=1}^{\infty} \lambda^{j-1} (1)_{j,\lambda} \frac{x^j}{j!},$$

being the inverse of the degenerate version of the exponential function $e_\lambda(z)$ as has been shown below

$$e_\lambda(\log_\lambda(z)) = \log_\lambda(e_\lambda(z)) = z.$$

It is noteworthy to mention that

$$\lim_{\lambda \rightarrow 0} \log_\lambda(1+z) = \sum_{j=1}^{\infty} (-1)^{j-1} \frac{z^j}{j!} = \log(1+z).$$

The Stirling numbers of the first kind $S_1(n, k)$ are defined (cf. [2,4,5,12]) by means of the following generating function:

$$\frac{(\log(1+t))^k}{k!} = \sum_{n=0}^{\infty} S_1(n, k) \frac{t^n}{n!}, \quad (1.3)$$

which also means the following relation

$$(x)_n = \sum_{k=0}^n S_1(n, k) x^k. \quad (1.4)$$

Special functions possess a lot of importances in numerous fields of mathematics, physics, engineering and other related disciplines covering the topics such as differential equations, mathematical analysis, functional analysis, mathematical physics, quantum mechanics and so on. Particularly the family of special polynomials is one of the most useful, widespread and applicable family of special functions. Some of the most considerable polynomials in the theory of special polynomials are Bernoulli polynomials and the

generalized Gould-Hopper polynomials. Recently, some mathematicians to generalize the degenerate Bernoulli polynomials by using polyexponential function

$$Ei_k(t) = \sum_{n=1}^{\infty} \frac{t^n}{(n-1)!n^k} \quad (1.5)$$

as inverse to the polylogarithm function

$$Li_k(t) = \sum_{n=1}^{\infty} \frac{t^n}{n^k} \quad (|t| < 1; k \in \mathbb{Z}) \quad (1.6)$$

given by

$$\frac{Ei_k(\log(1+t))}{e_\lambda(t)-1} e_\lambda^x(t) = \sum_{n=0}^{\infty} \beta_{n,\lambda}^{(k)}(x) \frac{t^n}{n!}. \quad (1.7)$$

Upon setting $x=0$ in (1.7), $\beta_{n,\lambda}^{(k)}(0) := \beta_{n,\lambda}^{(k)}$ are called the degenerate poly-Bernoulli numbers.

In this paper, we firstly consider the Gould-Hopper based fully degenerate type2 poly-Bernoulli polynomials with a q parameter given by

$$\frac{qEi_k\left(\frac{\log_\lambda(1+qt)}{q}\right)}{1-e_\lambda^{-1}(qt)} e_\lambda^x(qt) e_\lambda^y(qt^j) = \sum_{n=0}^{\infty} H\beta_{n,\lambda;q}^{(k,j)}(x,y) \frac{t^n}{n!}$$

and investigate some of their diverse basic identities and properties including not only addition property, but also difference rule properties. By the same way of mentioned polynomials, we introduce the Gould-Hopper based fully degenerate type2 poly-Stirling numbers of the first kind with a q parameter provided by

$$\frac{(\log_\lambda(1+qt))^m}{m!} e_\lambda^x(qt) e_\lambda^y(qt^j) = \sum_{n=m}^{\infty} S_{1,\lambda;q}^{(j)}(n,m;x,y) \frac{t^n}{n!}$$

and give many relations. Moreover, we derive multifarious correlations and identities for foregoing polynomials and numbers, including recurrence relations, implicit summation formulas.

Keywords: Gould-Hopper polynomials; Bernoulli polynomials; poly-Bernoulli polynomials; Stirling numbers of first kind; Polyexponential function.

Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Yerel Kültürel Mirasın Koruma Odaklı Planlaması ve Kalkınma için Anlamı

Dr. Öğr. Üyesi Jülide Edirne Erdiç, Arş. Gör. Merve Öztürk

Haliç Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, ORCID: 0000-0002-1367-7550

ORCID: 0000-0003-3075-9678

ÖZET

Sürdürülebilir turizm çevrenin, ziyaretçilerin, endüstrinin ve ev sahibinin ihtiyaçlarını gözeterek, şimdiki ve gelecekteki ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel sürdürülebilirliğin etkilerini hesaba katan turizmdir. Dinlenmek, eğlenmek, tatil yapmak gibi çeşitli amaçlarla gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin küresel ekonomi içinde edindiği pay her geçen yıl artmaktadır. Dijital bilgi çağıyla birlikte tarihi ve turistik değeri olan bölgeler daha bilinir hale gelmekte, ilgi ve merak uyandırmaktadır. Böylece 1970’li yıllarda, turizm faaliyetlerinin getirdiği olumlu etkilere karşı kültürel miras alanlarında sosyal, çevresel ve kültürel bağlamda oluşan sorunlara yönelik alternatif çözüm arayışları başlamıştır. Bunun sonucunda, sürdürülebilir turizm kavramı 1980’li yılların sonunda yaygın bir şekilde ele alınmış, 1999 yılında ICOMOS tarafından Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü’nün yayınlanmasının ardından, 2000’li yıllarda çeşitli kuruluşlar tarafından çok daha kapsamlı çalışmalar ortaya konmuştur. Kültürel miras alanlarında gözlemlenen olumsuz etkiler ve oluşabilecek riskler açısından yerel halk ile ziyaretçi arasında denge kurmaya yönelik çeşitli sürdürülebilir turizm planlama yöntemleri geliştirilmiştir. 2015 senesinde Birleşmiş Milletler, tüm dünya ülkeleri arasında refah ve barışı sağlamayı hedefleyen ve iklim değişikliği, yoksulluk, işsizlik, hızla artan tüketim gibi küresel ölçekte yaşanmakta olan problemlere yönelik sürdürülebilir çözüm yöntemleri sunan 17 maddelik Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları’nı açıklamıştır. Dünya Turizm Örgütü, bu amaçlar arasından “İnsana yakışır iş ve ekonomik büyüme”, “Sorumlu tüketim ve üretim” ve “Sudaki yaşam” şeklinde ifade edilen maddelerin sürdürülebilir turizm açısından önemini özellikle vurgulayarak “Sorumlu Turizm” sloganını belirlemiştir. Bu sürecin ardından, 2017 senesi Birleşmiş Milletler tarafından Kalkınmada Sürdürülebilir Turizm Yılı olarak ilan edilmiştir. Böylece tüm dünyayı etkisi altına alan küresel problemler karşısında sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için sürdürülebilir turizm ilkelerinin uygulanmasının ne derece önemli olduğu bir kez daha vurgulanmıştır. Aynı sene ICOMOS, 18 Nisan Uluslararası Anıtlar ve Sitler Günü Teması’nı “Kültürel Miras ve Sürdürülebilir Turizm” olarak belirlemiştir. Sürdürülebilir turizm planlama yöntemlerinin uygulanması, sağlamış olduğu ekonomik, sosyal, kültürel fayda ve gelişmelerle birlikte sürdürülebilir kalkınma amaçlarını pratikte karşıladığı gibi aynı zamanda bu bölgelerde yerel kültürel mirasın korunarak gelecek nesillere aktarılmasını teşvik etmektedir. Çalışma kapsamında bu durumu olumlu şekilde yansıtan örnekler incelenerek sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile kültürel mirasın korunması arasındaki ilişki irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir turizm, yerel kültürel miras, sürdürülebilir kalkınma

ABSTRACT

Sustainable tourism is tourism that considers the needs of the environment, visitors, industry and host, and takes into account the impacts of present and future economic, social, environmental and cultural sustainability. The share of tourism activities, which are carried out for various purposes such as resting, having fun and having holiday in the global economy is increasing every year. By the digital information age, regions with historical and touristic values become more known and arouse interest and curiosity. Thus, in the 1970s, even if tourism activities bring positive effects, the search for alternative solutions in the cultural heritage areas started for the social, environmental and cultural problems. As a result, the concept of sustainable tourism was widely discussed at the end of the 1980s, and after the publication of the International Cultural Tourism Charter by ICOMOS in 1999, much more comprehensive studies were put forward by various organizations in the 2000s. Several sustainable tourism planning methods have been developed to establish a balance between the local people and the visitors in terms of negative effects and risks that may occur in cultural heritage areas. In 2015, the United Nations announced its 17-item Sustainable Development Goals which aim to ensure prosperity and peace among all the countries of the world and offer sustainable solution methods for the problems experienced on a global scale such as climate change, poverty, unemployment and rapidly increasing consumption. World Tourism Organization has determined the slogan of "Responsible Tourism" by emphasizing the importance of the goals expressed as "Decent work and economic growth", "Responsible consumption and production" and "Life below water" in

terms of sustainable tourism. After this process, 2017 was declared as the International Year of Sustainable Tourism for Development by the United Nations. Thus, it has been emphasized once again how important the implementation of sustainable tourism principles is in order to ensure sustainable development in the face of global problems that affect the whole world. In the same year, ICOMOS determined the theme of 18 April International Day for Monuments and Sites as "Cultural Heritage and Sustainable Tourism". The implementation of sustainable tourism planning methods, together with the economic, social, cultural benefits and developments it provides, practically meets the sustainable development goals and also encourages preservation of local cultural heritage in these regions. Within the scope of the study, examples that reflect this situation positively and the relationship between sustainable development goals and the protection of cultural heritage was examined.

Keywords: Sustainable tourism, local cultural heritage, sustainable development

1. GİRİŞ

Turizm, geçmişten günümüze insanlığın merak duygusunu gidermek, dinlenmek, farklı yerleri ve kültürleri keşfetmek adına şekillendirdiği bir olgudur. Giderek gelişen teknolojik imkanlarla birlikte turizm sektörünün küresel ekonomide edindiği pay her geçen gün artmaktadır. Turizm faaliyetleri, ziyaret edilen bölgeye ekonomik katkı sağlayabildiği gibi, doğru yönetilemediği durumlarda korunması gereken kültürel miras alanlarına zarar verebilmektedir. Oluşan bu riskler neticesinde sürdürülebilir turizm kavramının gelişmesi ile birlikte çeşitli platformlarda ziyaret edilen bölge ile ziyaretçi arasında doğru ve sürdürülebilir bir ilişki kurulabilmesi adına adımlar atılmaktadır. Böylece yerel kültürel miras alanlarında sürdürülebilir turizm planlama yöntemi aracılığıyla iki taraflı memnuniyet sağlanması hedeflenerek sürdürülebilir kalkınmayı sağlayan çalışmalar yapılmaktadır.

1.1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışma ile turizm faaliyetlerinin küresel ekonomi içindeki yeri ele alınarak sürdürülebilir kalkınma doğrultusunda yapılan çalışmalarındaki önemi ortaya konmuştur. Sürdürülebilir turizm kavramının tarihsel gelişim süreci kronolojik olarak incelenerek ortaya konan sürdürülebilir turizm planlama yöntemleri irdelenmiştir. Turizm faaliyetlerinin yerel kültürel miras alanlarında oluşturabileceği olumlu ve olumsuz etkiler tespit edilmiştir. Gözlemlenen bu etkiler sonucunda sürdürülebilir turizm planlamasına odaklanarak sürdürülebilir kalkınma doğrultusunda çalışmalar yürüten yerleşimler araştırılmış, Dünya Turizm Örgütü tarafından 2021 senesinde En İyi Turizm Köyü seçilen köy yerleşimleri arasından 7 örnek incelenmiştir. Seçilen örnekler tarafından sürdürülebilir turizm planlaması yönünde yürütülen çalışmalar neticesinde yerel kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlaması adına ne tür olumlu etkiler yarattığı ortaya konmuştur.

1.2. Materyal ve Metod

Çalışmada yöntem olarak alanyazın taraması yapılmıştır. Sürdürülebilir turizm ve sürdürülebilir kalkınma kavramıyla ilgili çeşitli uluslararası kuruluşlar tarafından yayınlanan tüzükler, belgeler, kataloglar, rehber kitaplar titizlikle incelenmiş, bu kuruluşlara ait resmi internet sitelerinden faydalanılmıştır. Sürdürülebilir kalkınma amaçları doğrultusunda sürdürülebilir turizm planlama yöntemlerinin önemi çeşitli yerel turizm yerleşimleri incelenerek ortaya konmuştur.

2. SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM

2.1. Temel Kavramlar

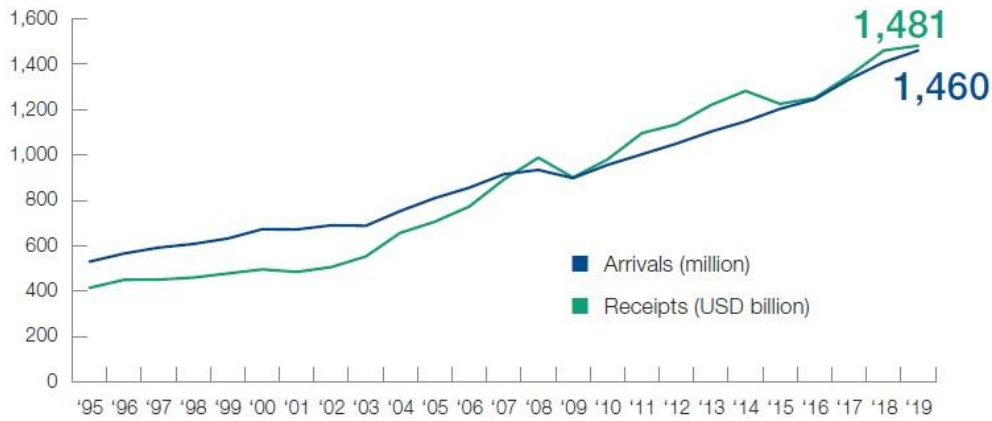
Günümüz küresel dünyasında her çalışma alanında geçerliliğini ve önemini koruyan sürdürülebilirlik kavramı, UNESCO tarafından geleceğe yönelik daha iyi bir yaşam kalitesi arayışında çevresel, toplumsal ve ekonomik hususların dengelendiği bir yaklaşım şeklinde tanımlanmıştır [1]. Sürdürülebilir kalkınma, 1987 senesinde Birleşmiş Milletler tarafından Brundtland Raporu'nda gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden bugünün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma şekli olarak ifade edilmiştir [2]. Sürdürülebilirlik uzun vadeli bir hedefi tanımlarken, sürdürülebilir kalkınma ise bunu gerçekleştirmek için üretim, tüketim, araştırma, eğitim, öğretim, yönetim, teknoloji gibi alanlarda izlenen yolu tarif etmektedir [1].

Turizm, Dünya Turizm Örgütü tarafından insanların kişisel veya profesyonel amaçlarla olağan çevrelerinin dışındaki yerlere veya ülkelere hareketini sağlayan sosyal, kültürel ve ekonomik bir olgu şeklinde tanımlanmaktadır [3]. Sürdürülebilir turizm ise ziyaretçilerin, endüstrinin, çevrenin ve ev sahibi topluluğun ihtiyaçlarını gözeterek, şimdiki ve gelecekteki ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerini hesaba katan turizm şeklidir [4]. Turizm faaliyetlerinin gerek ziyaret edilen gerekse ziyaret eden öznelinin

taleplerini karşılayabilmesi, ancak doğru ve sürdürülebilir bir turizm planlamasının sağlanması ile mümkün olmaktadır.

2.2. Turizmin Küresel Ekonomideki Yeri

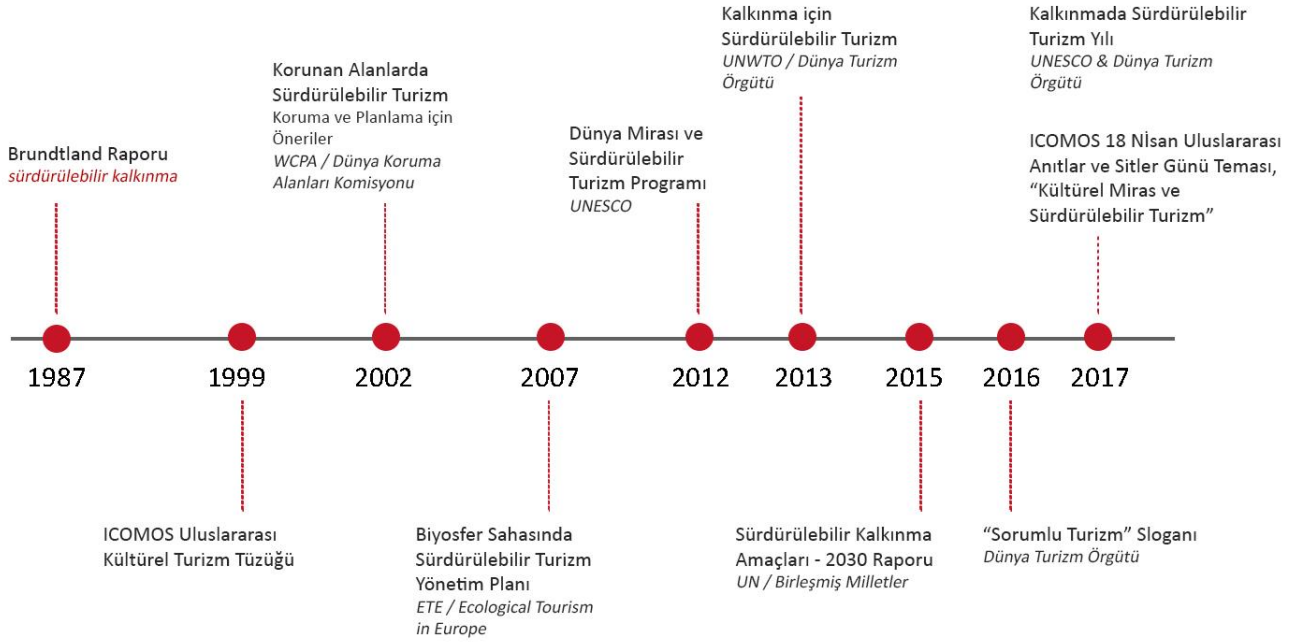
Turizmin küresel ekonomi içinde edindiği pay her geçen gün artmaktadır. Dünya Turizm Örgütü'nün 2017, 2018 ve 2019 verilerine göre seyahat eden kişilerin 55% lik dilimi dinlenmek, eğlenmek, tatil yapmak gibi turizme yönelik amaçlarla seyahat etmektedir. Bu oran 2000 senesinde 50% iken, son 20 sene içerisinde 5% lik bir artış göstermiştir. Dünya genelinde uluslararası turist hareketi artmakta ve buna paralel olarak turizmden elde edilen gelir oranı da yükselmektedir (Şekil 1). En çok ziyaretçi alan bölgeler sırasıyla Avrupa, Amerika ve Asya ve Pasifik'tir [5] [6] [7]. 2019 verilerine göre, ürün kategorisine göre ihracat kazancı en yüksek olan alanlarda yakıt ve kimyasallardan sonra 3. sırada uluslararası turizm gelmektedir [5]. Küresel ekonomide önemli bir paya sahip olan turizm sektörü, her geçen yıl artan turizm talebi ve buna paralel olarak oluşturulan turizm faaliyetleri bakımından sürdürülebilir kalkınma yönünde yapılan çalışmalarda önemli bir unsur haline gelmektedir.

Şekil 1. Uluslararası turist girişleri (milyon) ve turizm gelirleri (milyar ABD doları) [5]

3. SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM PLANLAMASININ TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

Zamanla artan teknolojik imkanlar ve dijital bilgi çağıyla birlikte tarihi ve turistik değeri olan bölgeler daha bilinir hale gelerek ilgi ve merak uyandırmakta, korunan veya korunması gereken çevrelere turizm amaçlı seyahat eden kişilerin sayısı buna paralel olarak artış göstermektedir. Turizm faaliyetleri, ziyaret edilen bölgelere ekonomik katkı sağlayabildiği gibi, doğru yönetilmediği durumlarda ise kültürel miras alanlarına zarar verebilmektedir. 1970'li yıllarda turizm faaliyetlerinin meydana getirdiği sosyal, çevresel, kültürel sorunlar fark edilmiş ve buna yönelik alternatif çözüm üretme çalışmaları başlamıştır. Bu dönemde "sürdürülebilirlik" kavramı üzerinde durulmuş, "sürdürülebilir turizm" kavramı ise 1980'lerin sonunda yoğun bir şekilde ele alınmıştır. 1999 senesinde ICOMOS Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü'nün yayınlanmasının ardından, 2000'li yıllarda sürdürülebilir turizm konusunda çok daha kapsamlı çalışmalar ortaya çıkmıştır. (Şekil 2)

Şekil 2. Sürdürülebilir turizm planlamasının tarihsel gelişim süreci

3.1. ICOMOS Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü, 1999

1999 senesinde yayınlanan tüzük ile kültür mirasının ve kültür mirasını korumanın önemini ev sahibi topluluğa ve ziyaretçilere aktarmak ve yürütülecek tüm turizm faaliyetlerini karşılıklı kurulacak saygı ve anlayış çerçevesi içinde düzenlemek hedeflenmiştir [8].

Tüzüğün ilk ilkesi ev sahibi topluluğa ve ziyaretçilere çağdaş eğitim, medya ve teknoloji aracılığıyla kültürel mirasla doğrudan temas kurmasını sağlayabilecek iyi yönetilen fırsatlar sunulması gerektiğini belirtmektedir. İkinci ilke kültürel miras alanları ve turizm arasında her daim dinamik bir ilişki bulunduğunu ve bu dinamik ilişki içinde birbiri ile çatışan değerlerin oluşmasının kaçınılmaz olduğunu dile getirmektedir, bu sebeple bu çatışan değerleri hafifletmek için sürdürülebilir yönetim biçimlerinin belirlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Üçüncü ilke ise, koruma ve turizm planlamasının ziyaretçilerin memnun edici ve keyifli deneyimler edinebilmesini göz önünde tutarak hazırlanması gerektiğini söylemektedir. Dördüncü ilke, ev sahibi topluluğun ve yerel halkın koruma ve turizm planlamasında hedef, strateji, protokol gibi süreçlere katılımının önemi üzerinde durmaktadır. Beşinci ilkede ise hazırlanan turizm ve koruma etkinliklerinin ev sahibi topluluğa ekonomik, sosyal, kültürel yararlar sağlaması gerektiğini belirtmektedir. Altıncı ve son ilkede turizm teşvik programlarının doğal ve kültürel miras değerlerini koruması ve geliştirmesi gerektiğini vurgulamaktadır [8].

3.2. Korunan Alanlarda Sürdürülebilir Turizm, Koruma ve Planlama için Öneriler, 2002

2002 senesinde Cardiff Üniversitesi, Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) VE Dünya Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN) işbirliği ile Korunan Alanlarda Sürdürülebilir Turizm başlığı altında koruma ve planlama için öneriler sunan bir kılavuz yayınlanmıştır. Kılavuz ile turizmin yerel koşullara ve yerel topluluklara saygı duyarak sürdürülebilir bir şekilde gelişmesini sağlamak amaçlanmıştır. Bu bağlamda ziyaretçi yönetimi, turizm altyapısı ve hizmetlerinin planlanması, turizm deneyiminin kalitesini artırma yolları, turizmin yerel toplulukların gelişimine ve doğal ve kültürel çeşitliliğin korunmasına sunduğu katkı gibi konular üzerinde durulmuştur [9].

3.3. Biyosfer Sahasında Sürdürülebilir Turizm Yönetim Planı, 2007

2007 senesinde Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), Avrupa'da Ekolojik Turizm (ETE), Küresel Çevre Fonu (GEF) ve İnsan ve Biyosfer Programı (MAB) işbirliği ile Biyosfer Sahasında Sürdürülebilir Turizm Yönetim Planı başlıklı bir metodoloji rehberi yayınlanmıştır. Rehberde sekiz adımdan oluşan turizm yönetim planı yer almaktadır. Sürdürülebilir turizm yönetimi konusunda tüm aşamalar başlangıç seviyesinden onay ve yürütme aşamasına kadar ele alınmış ve herbir aşamanın yürütülebilmesi için atılması gereken adımlar ve sorumlu taraflar belirtilmiştir. Yönetim planında asıl vurgulanan durum, her adımda sürekli veri toplanarak sürecin izlenmesi ve gerektiğinde yönetim planına ilişkin revizyona gidilmesi kararıdır [10].

3.4. UNESCO Dünya Mirası Sürdürülebilir Turizm Rehberi, 2012

UNESCO, 2012 senesinde Dünya Mirası ve Sürdürülebilir Turizm Programı kapsamında Dünya Mirası Sürdürülebilir Turizm Rehberi'ni hazırlamıştır [11] [12]. On adımdan oluşan bu rehber ile ilk dört adımda sürdürülebilir turizm planlamasına yönelik stratejik adımlar belirlenirken, sonraki altı adımda ise sürdürülebilir turizm yönetimini güçlendirmeye yönelik aşamalara yer verilmiştir. İlk dört adım turizmi anlamak, aşamalı bir değişim için strateji geliştirmek, verimli bir yönetim kurmak, yerel topluluklar ve yatırımcılarla işbirliği geliştirmek şeklindedir. Sonraki altı adım ise ziyaretçilerle iletişim kurmak, turizm altyapısını geliştirmek, hizmette değer yaratmak, ziyaretçilerin tutum ve tercihlerini yönetmek, finansman ve yatırımı güvence altına almak ve sürdürülebilir turizmin başarısını izlemek şeklinde belirtilmiştir [12]. Hazırlanmış olan bu rehber ziyaretçilerin tutum ve tercihlerini yönetmek şeklinde belirtilen sekizinci maddesi ile dikkat çekmektedir. Bu madde ile sadece ziyaretçilerin taleplerine odaklanan bir yaklaşımın dışına çıkarak, yöneltilen talepler üzerinde de turizm planlamasının belli bir etki oluşturabileceği belirtilmiştir. Rehber ile aynı zamanda sürdürülebilir turizm yönetimini tüm süreçte izlemenin önemi üzerinde de durulmuştur.

3.5. Kalkınma için Sürdürülebilir Turizm, 2013

2013 senesinde Dünya Turizm Örgütü tarafından gelişmekte olan ülkelerde kalkınma kapasitesini artırmak amacıyla Kalkınma için Sürdürülebilir Turizm başlıklı bir rehber kitabı yayınlanmıştır. Çalışma ile turizm sektörünün olumsuz sosyal, kültürel ve çevresel etkileri en aza indirerek ekonomik kalkınmanın yerine getirilmesi yoluyla ekonomik ve sosyal büyümeyi teşvik etmek için nasıl bir araç olabileceğini göstermek hedeflenmiştir [13].

3.6. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, 2015

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 2015 senesinde tüm dünya milletleri arasında refah ve barışı sağlamak adına 2030 yılını hedefleyerek 17 maddelik Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nı kabul etmiştir (Şekil 3). Bu amaçlar temelde 3 hedef üzerinden şekillenmiştir: yoksulluğu ortadan kaldırmak, gezegenimizi korumak ve eşitsizlik ve adaletsizlikle mücadele etmek. Kabul edilen bu maddelerle küresel ve yerel sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için bir yol haritası sunulmaktadır [14].

Şekil 3. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları [14]

3.7. “Sorumlu Turizm” Sloganı, 2016

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nın belirlenmesinin ardından, Dünya Turizm Örgütü bu amaçların özellikle 3 tanesinin sürdürülebilir turizm bağlamında önemi üzerinde durarak “Sorumlu Turizm” sloganını belirlemiştir. Bu amaçlar sırasıyla “İnsana yakışır iş ve ekonomik büyüme” şeklinde belirtilen sekizinci madde, “Sorumlu tüketim ve üretim” şeklinde belirtilen on ikinci madde ve “Sudaki yaşam” şeklinde belirtilen on dördüncü maddedir [15].

3.8. Kalkınmada Sürdürülebilir Turizm Yılı, 2017

2017 yılına gelindiğinde ise bu yıl Birleşmiş Milletler tarafından “Kalkınmada Sürdürülebilir Turizm Yılı” ilan edilmiştir. Böylece, dünyanın yüz yüze gelmiş olduğu çeşitli küresel problemler karşısında sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesinde sürdürülebilir turizm ilkelerinin ne derece önemli olduğu bir kez daha vurgulanmıştır [16].

Şekil 4. Kalkınmada Sürdürülebilir Turizm Yılı logosu [16]

3.9. ICOMOS 18 Nisan Uluslararası Anıtlar ve Sitler Günü Teması, 2017

Tüm bu süreç sonunda, 2017 senesinde ICOMOS 18 Nisan Uluslararası Anıtlar ve Sitler Günü Temasını “Kültürel Miras ve Sürdürülebilir Turizm” olarak belirlemiştir [17]. ICOMOS aynı zamanda sürdürülebilir turizm kavramına odaklanmak ve toplumların dikkatini bu yöne çekmek adına, ülkelere bu yönde çalışmalar yapmaları ve yapılan çalışmaların tüm kamuoyu ile paylaşılması adına çağrıda bulunmuştur. Bu çağrı sonucunda pekçok ülke sergi, tartışma, panel, konferans, sunum gibi etkinlikler hazırlamış, gerek kendi sınırları içindeki korunan alanlar ve bunların turizm yönetimi konusunda gerekse sürdürülebilir turizm başlığı altında küresel problemlere değinerek çalışmalarda bulunmuştur [18].

4. TURİZMİN YEREL KÜLTÜREL MİRAS ALANLARINDAKİ ETKİSİ

Yerel kültürel miras alanları sahip oldukları özgün nitelikleriyle bireylerin ilgisini çekmekte ve bu da beraberinde devamlı artan bir turizm talebini meydana getirmektedir. Artan turizm faaliyetleri korunması gereken alanlarda olumlu etki yaratabileceği gibi iyi bir turizm planlama yönetimi uygulanmadığı zaman yüksek oranda zarar veren olumsuz etkilere de sebep olabilmektedir.

4.1. Olumlu Etkiler

Turizm etkinlikleri iyi planlandığı zaman buldukları bölgeye ekonomik katkı sağlamakta ve kültürel ve doğal mirasın korunması yönünde teşvik edici bir etki yaratabilmektedir. Artan turizm faaliyetleri ile birlikte bölge yerlileri için yeni iş imkanları oluşmakta, bölgenin geliri artmakta, yeni üretim için adımlar atılmaktadır. Kültürel miras alanlarının artan turizm talebiyle birlikte korunmasına yönelik çalışmaları uygulanmakta, buna uygun bir şekilde yerel tesisler, ulaşım ve haberleşme yöntemleri geliştirilmektedir. Aynı zamanda ziyaretçiler ve yerel halk için çevresel eğitimler düzenlenmekte, yerel halk yabancı dil öğrenmekte ve eğitim seviyesi artmaktadır [9].

4.2. Olumsuz Etkiler

Turizm etkinliklerinin yerel kültürel miras alanlarında sebep olduğu çevresel sorunlar ise ekosistemler, bitki örtüsü, su, hava ve yaban hayatı üzerinde meydana gelmektedir. Turizm amaçlı planlanan konaklama yapılarının inşası, altyapı çalışmaları, yaban hayatı habitatının değişmesi gibi durumlar ekosistemi; turizm bölgelerinde kurulan tesislerin sıklaşması bitki örtüsünü; gemilerden denizlere çeşitli yağ, yakıt vb maddelerin bırakılması suyu; tren, uçak, otomobil gibi ulaşım araçlarından çıkan zehirli gazlar havayı; avcılık, balıkçılık gibi etkinliklerin artması ile değişen popülasyon dinamikleri ise yaban hayatını oldukça kötü etkileme potansiyeline sahiptir [9].

Turizmin korunan alanlarda meydana getirdiği çevresel riskler dışında, bu bölgelerde yaşayan yerel halk pekçok konuda turizmin yaşadıkları bölge üzerindeki olumsuz etkisini hissetmektedir. Artan turizm talebi ve bu talebin kontrollü bir şekilde yönetilememesi ile birlikte kültürel miras alanlarında ciddi bir nüfus artışı olmakta ve bu da bölgede yaşayan halkın günlük yaşamını olumsuz etkilemektedir. Bu durum sonucu bölgeye dışardan gelen ziyaretçiler yerli halk tarafından hoş karşılanmamakta ve halk bunu çeşitli yöntemlerle dile getirerek protesto etme yoluna gitmektedir (Şekil 5).

Şekil 5. Turist sayısının artması durumunu protesto eden Barselona halkı [19]

Yerel halkın yaşadığı bir diğer olumsuzluk ise, artan turizm talebi ile birlikte tarihi çevrelerde bulunan çeşitli kültür varlıklarının turizme yönelik konaklama birimi oluşturabilmek için otel, pansiyon, hostel şeklinde veya ticari kaygı sonucu cafe, restoran, mağaza şeklinde işlevlendirilmesi ve bölgenin kendi dokusuna, sahip olduğu öz değere zarar vermesidir. Tarihi çevrenin bütünlüğünü zedeleyen bu uygulamalar aynı zamanda yerel halkın yaşam şeklinin de zamanla buradan silinmesine sebep olmaktadır.

Bölge sakinleri tarafından hoş karşılanmayan bir diğer durum ise korunan tarihi çevre alanlarında yoğun ulaşım sonucu meydana gelen otopark sorunudur (Şekil 6). Araçların bu bölgelere kontrolsüz bir şekilde girmesi ile birlikte tarihi doku içerisinde istenmeyen görüntüler oluşabilmektedir. Aynı zamanda turist taşıyan büyük otobüslerin kimi zaman dar sokaklardan geçmesi de yapılara ciddi bir zarar verme riski taşımaktadır.

Şekil 6. Quedlinburg, Almanya'da tarihi bölge içinde park halindeki araçlar [20]

5. YEREL KÜLTÜREL MİRASIN KORUMA ODAKLI PLANLAMASI ÜZERİNE ÖRNEKLER

Dünya Turizm Örgütü, 2021 senesinde kırsal köylerin peyzaj, doğal ve kültürel çeşitlilik ve gastronomi dahil yerel değerlerinin korunmasında turizmin rolünü geliştirmek için En İyi Turizm Köyleri girişimini başlatmıştır. Sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek için turizm etkinlikleri kapsamında çalışmalar yürüten köy örnekleri bağımsız bir danışma kurulu tarafından değerlendirilmiş ve 32 ülkeden 44 köy seçilmiştir. Seçilmiş olan köyler, doğal ve kültürel kaynakları ile sahip oldukları yerel niteliklerinin yanı sıra yenilikçi ve dönüştürücü eylemleri aracılığıyla turizm faaliyetlerini pekiştirici özellikleri ile öne çıkmaktadır [21].

5.1. Cuetzalan del Progreso, Meksika

Cuetzalan del Progreso, "Sihirli Köy" olarak da tanınan, Meksika'da yer alan kırsal bir bölgedir. Sahip olduğu kültürel ve doğal mirası ile çevresel, sosyal ve ekonomik açıdan turizm faaliyetlerini destekleyen yerleşim Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'ndan 8, 12, 15 ve 17 numaralı maddeleri sağlayarak En İyi

Turizm Köyü listesine girebilmiştir. Yerleşim pekçok hayvan türüne ev sahipliği yapmaktadır ve bunların bir kısmı nadir kuş türleridir. İdari birimler kuş gözlemciliğini destekleyerek ekonomik fırsatlar yaratmayı ve aynı zamanda biyolojik çeşitliliğin korunmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Geleneksel Voladores Oyunu da dahil olmak üzere yerli geleneklerine çok bağlı olan bölgede yerli dans, müzik, törenler, yerli sanat ve el sanatları yoluyla bu gelenekleri tanıtmak, yaymak ve kurtarmak amacıyla projeler yürütülmektedir (Şekil 7) [22].

Şekil 7. Cuetzalan del Progreso'da yerli gelenekler [22]

5.2. Xidi, Çin

Xidi, Çin'in Anhui eyaletinde yer alan ve ahşap evleri ile tanınan ve 200 yılından bu yana UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan bir köy yerleşimidir. Doğal kaynaklar açısından da zengin olan bölgede sürdürülebilir kalkınma yolu oluşturularak turizm gelişimine öncelik verilmiştir. 700 yıldan fazla geçmişe sahip olan köyde 1980'lerin sonlarında turizm gelişmeye başlamış ve Anhui mimarisi ve pastoral manzarası çok sayıda ziyaretçiyi kendine çekerek sürdürülebilir kırsal bir turizm yerleşimine dönüşmüştür [23].

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'ndan 1, 2, 5, 8, 9, 10, 11, 12 ve 17 numaralı maddeleri karşılayan Xidi, kültürel mirasın korunması ve yaşatılması konusunda toplum bilinci oluşturmak için farkındalık artırıcı materyaller hazırlayarak bölge sakinlerine dağıtmakta, köyün ilköğretim okulunda ise tanıtım ve miras eğitim faaliyetleri sürmektedir (Şekil 8). "Anhui Girls Agritainment" Programı aracılığıyla 30 yaşın altındaki gençlere turizm endüstrisine katılımlarını artırmak için eğitim sunmakta, kadın istihdamını teşvik ederek cinsiyet eşitliğini ve sürdürülebilir sosyal kalkınmayı desteklemektedir. Atıkların su kütlelerine atılmasının yasak olduğu yerleşimde yerel yönetim tarafından işletmelerin katı atık arıtma süreçleri denetlenmekte ve atıklar merkezi bir atık yönetimi ile taşınmaktadır [23]

Şekil 8. Solda Xidi köyü, sağda miras eğitimi düzenlenen bir ilkökulu [23]

5.3. Solčava, Slovenya

Doğal güzellikleriyle ziyaret çeken Solčava, Slovenya-Avusturya sınırı boyunca uzanan bölgede, Logar-Solčava Vadisi'nde yer alan 500 nüfuslu küçük bir dağ köyüdür. Yerel halkın çoğu yüksek dağ çiftliklerinde yaşamaktadır. Turist çiftlikleri, konuk evleri, yerel lezzetleri ile öne çıkan bölge Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nın 3, 7, 8, 11, 12, 13 ve 15 numaralı maddelerini karşılayarak En İyi Turizm Köyleri listesine girmeyi başarmıştır [24].

2019 senesinde Logar Vadisi'nde oluşturulan Integral Turist Ürün Projesi'ne dahil olan yerleşimde, modern ziyaretçiler için anti-stres programı geliştirilmiş olup, ziyaretçilerin yerel halk ile sosyalleşmesi, doğa yürüyüşleri, kaplıca tedavileri, bitki çayları ve fırıncılık üzerinden yürütülen aktivitelerle sade bir kırsal yaşamı deneyimlemeleri sağlanmıştır[24].

Yönetim tarafından ulusal yeşil hedefi gerçekleştirme yönünde çalışmalar yapılan yerleşimde plastik içermeyen politikalar, orman bakımı ve elektrikli hareketlilik gibi unsurları içeren Logar Vadisi Peyzaj parkı için bir İklim Değişikliği Uyum Planı geliştirilmiştir [24].

İdari birimler tarafından yerel üreticilerin ürünlerini satabilecekleri fiziksel kanallar oluşturulmuştur. Rinka Center ziyaretçilere yerel ürünler sunmakla birlikte aynı zamanda çalışma alanı sağlayan yerel bir turizm organizasyonudur (Şekil 9) [24].

Şekil 9. Solda Rinka Center, sağda Rinka Center'daki yerel ürünler [24]

5.4. Valposchiavo, İsviçre

Valposchiavo, İsviçre'nin güneyinde yer alan bir vadidir. Bozulmamış doğal ve kültürel peyzajıyla bilinen yerleşimde yerel ürünler ve kültürel tarih öne çıkmaktadır. Turizm, tarım ve ticaret arasında işbirliğini geliştirmeye önem veren bölgede üretimden dönüşüme ve tüketime kadar döngüsel bir ekonomi yaratılmaktadır. Böylece turizmi yerel ekonomi ve kırsal kalkınma için itici bir güç haline getirmektedir. Turizmin gelişmesi yönünde atılan adımların ana hedefi ise sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı sağlamak ve yerleşimdeki nüfusun azalmasını durdurmaktadır. Yerleşim 2, 4, 8, 9, 11, 12, 13, 15 ve 17 numaralı Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nı karşılamaktadır [25].

Yerel yönetim tarafından ürünlerin üretiminden satışına kadar devam eden zincirin tüm yerel aktörlerini birbirine bağlayan “%100 Valposchiavo” Projesi hayata geçirilmiştir [25]. Tamamen yerel ürünlere odaklanan proje aracılığıyla ziyaretçilere yerel yemekler ve mutfak kültürü tanıtılmaktadır. Bölgede yer alan 12 otel ve restoran “%100 Valposchiavo” tüzüğünü imzalayarak menülerinde her biri tamamen vadinin ürünlerinden yapılmış en az üç yemeği garanti etmekte ve yerel ürünlere menülerinde özel bir yer vermeyi taahhüt etmektedir. Bölgedeki süt, et, meyve, sebze, peynir, yoğurt gibi ürünlerin tüm bileşenlerinin vadiden geldiğini ve yine vadede üretildiğini göstermek için ise bir ürün logosu oluşturulmuştur (Şekil 10) [26].

“%100 Valposchiavo” Projesi kapsamında bölgeye gelen ziyaretçilere yerel kültürü deneyimleyebilmeleri için çeşitli seçenekler sunulmaktadır. Rehberli tur eşliğinde çiftliklerden elde edilen süttan saf organik peynir üreten mandıra ziyareti ve organik peynir tadımı, çilek gibi çeşitli meyvelerin ve meyve suları ile reçellerin tadına bakmak için tarla ziyareti, bölgedeki bağları gezerken şarap tadımı, karabuğdaylı makarna hazırlama etkinliği gibi çeşitli aktiviteler düzenlenerek üretimden tüketime kadar tüm üretim zinciri şeffaf bir şekilde sunulmaktadır [26]

Vadide turizm yönetimi ve tanıtımı herkesin sorumluluğunda olan bir konudur. Ürün yönetimi ve pazarlaması, turizm altyapısının sağlanması, turizm vizyonunun geliştirilmesi gibi konularda turizm danışma büroları, belediyeler, yerel üreticiler, tüccarlar, işletmeler ve dernekler arasında iş bölümü yapılmaktadır [25].

Şekil 10. Solda %100 Valposchiavo Projesi kapsamında üretilen bir ürün, sağda ürün logosu [26]

5.5. Cumeada, Portekiz

Büyük Alqueva Gölü çevresinde 10.000 km²'den fazla uzanan Starlight Turist Destinasyonu bölgesinin içinde yer alan Cumeada köyü, Dark Sky® Alqueva Gözlemevi'nin bulunduğu kırsal bir köydür (Şekil 11). Yaklaşık 50 yıllık geçmişi olan ve eskiden ilkokul olarak kullanılan yapının 2015 senesinde yenilenmesiyle birlikte kötü durumda olan bir miras kurtarılarak gözlemevi ve genel merkez olarak işlevlendirilmiştir [27].

Yerleşim peyzaj ve Alqueva Gölü gibi doğal kaynaklarının yanı sıra düşük ışık kirliliği seviyesine sahip olan ve gece gözlem seansları yapılmasına imkan veren gökyüzü ile öne çıkmaktadır (Şekil 11). Ekonomik, çevresel ve sosyal gelişmeleri desteklemek amacıyla oluşturulan gözlemevi, yeni ürünlerin ve yeni fırsatların yaratılmasına katkı sağlamaktadır [27]. Astroturizm konularında düzenlenen eğitimler, astrofotoğrafçılık atölyeleri, astrofotoğrafı sergileri, dürbün ve yüksek kaliteli teleskoplar aracılığıyla yapılan gözlemler aracılığıyla turizm faaliyetleri desteklenmektedir [28].

Toplumun günlük yaşamına zarar vermeden düzenlenmekte olan aktivitelerle birlikte sunmuş olduğu kalite ve sürekli iyileştirme taahhüdü ile köy yerleşimi 8, 11, 12, 14 ve 17 numaralı Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nı karşılamaktadır [27].

Şekil 11. Solda Dark Sky® Alqueva Gözlemevi, sağda teleskopla yapılan bir gözlem anı [27] [28]

5.6. Taraklı, Türkiye

Sakarya ilinde yer alan Taraklı, 6970 nüfuslu, ahşap evleri ve dar sokaklarıyla ünlü bir Osmanlı yerleşimidir [29]. 2011 senesinde sahip olduğu tarihi doku ve doğası, yerel kültürü, geleneksel el sanatları ile Cittaslow Ağı (Sakin Şehir)'na dahil olmuş, 2013 senesinde ise Avrupa Komisyonu tarafından belirlenen erişilebilir turizm başlığı altında Avrupalı Seçkin Destinasyon (EDEN) ilan edilmiştir [30] [31]. Cittaslow Ağı'na dahil olarak dikkat çeken yerleşimde ziyaretçi sayısı zaman içinde artış göstermiş, artan turizm faaliyetleri ile birlikte sürdürülebilir kalkınmaya odaklanarak kültürel miras, yerel gelenekler, yerel yemekler ve değerlerin korunması yönünde adımlar atılmıştır [29] [30].

Konut işlevindeki yapılar restore edilerek turistler için konaklama mekanı oluşturulmuş, tarihi yapıların restorasyonunda görev alabilecek ahşap ve kerpiç ustaları yetiştirilmiştir. Uhut tatlısı, köpük helva gibi yerel lezzetlerin üretimi teşvik edilmiş, bez dokuma, ahşap tarak ve kaşık işçiliği desteklenerek yöresel ürünlerin satışa çıkarıldığı pazarlar kurulmuştur (Şekil 12). Altyapı çalışmaları ile içme suyu kalitesi artırılarak kanalizasyon yenileme çalışmaları başlatılmıştır [30]. Köylülerin çoğunlukla tarım ve hayvancılıkla geçindiği yerleşimde turizmin gelişmesiyle birlikte kadınlar ve gençler yeni iş imkanları bulmuştur. Yerel

kültürel mirası öne çıkararak sürdürülebilir turizm faaliyetlerini destekleyen yerleşim 5, 8, 12, 13 ve 17 numaralı Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nı karşılamaktadır [29].

Şekil 12. Taraklı'da yerli gelenekler [29]

5.7. Mustafapaşa, Türkiye

Kapadokya'da yer alan yerleşim 9. yüzyıldan itibaren çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır ve Bizans, Osmanlı, Erken Cumhuriyet Dönemi'ne ait 200 civarında tescilli yapı bulundurmaktadır (Şekil 13) [32] [33]. Açık hava müzesi niteliğinde olan Mustafapaşa, kiliseler, camiler, oyma ve süslemeli cepheli taş evleriyle önemli bir sivil mimari bölgesidir. Kültür, inanç ve doğa turizmüne odaklanan faaliyetleri ile 1, 3, 4, 5, 6, 8, 11, 13 ve 17 numaralı Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nı sağlamaktadır [32].

Şekil 13. Mustafapaşa Köyü [33]

Köyün doğal ve kültürel varlıkları Mustafapaşa Koruma Amaçlı İmar Planı ile koruma altına alınarak yeni yapılanmalar sınırlandırılmış, yeni konut projeleri için arazi kullanımı ve inşaat metodolojisi ortaya konmuştur [32] [34].

Köyde bulunan Kapadokya Üniversitesi tarafından yerleşimde sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak adına çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Kültürel mirasın korunması bağlamında restorasyon projeleri teşvik edilmekte, bölgede bulunan yapıların yerel halkla işbirliği içinde tarihçeleri hazırlanmaktadır. Kurulmuş olan Mustafapaşa Portalı ile (mustafapasakapadokya.org) yerleşimin tanıtımı dijital olarak yapılmakta ve kültür ve doğal varlıkları hakkında bilgi verilmektedir [34] [35].

Üniversite aynı zamanda köy içi çevre düzenlemeleri, yenilenebilir enerji kullanımı, atık yönetimi programı, su kullanımı ve gıda israfını azaltmaya yönelik programlar, yerel istihdam oluşturma, bölgesel eğitim bursları verilmesi gibi konularda da gerek yerel halkın yaşam kalitesini yükseltmek gerekse sürdürülebilir turizmi teşvik etmek amacıyla çalışmalar düzenlemektedir [34].

Sürdürülebilir kalkınma bağlamında yerel niteliklere değer veren Mustafapaşa'da 2000'li yıllardan bu yana Kültür ve Sanat Festivali düzenlenmekte, göçmenlerin gelenekleri, törenleri ve gastronomi unsurları üzerinden kutlamalar yapılmaktadır [32].

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sürdürülebilir turizm kapsamında ortaya konan tüm belgeler turizmin daha iyi planlanması ve yönetilebilmesi için bir rehber niteliğindedir. Turizm faaliyetleri, ziyaret edilen bölgeler için iyi yönetilemediği durumlarda tehdit niteliği taşıyabilmektedir, bu nedenle sürdürülebilir turizm planlaması tüm paydaşların bir araya gelmesiyle oluşturulacak ortak bir çerçevede ele alınmalıdır. Yerel kültürel mirasın korunabilmesi ve gelecek kuşaklara zarar görmeden aktarılabilmesi için sürdürülebilir politikaların uygulanması gerekmektedir. Temiz enerji, yeşil ekonomi, eşitlik, adalet gibi kavramlar üzerinden şekillenen Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nın uygulanabilmesinde sürdürülebilir turizm planlama yöntemlerinin hayata geçirilmesi şarttır. Bu yöntemler yerel kültürel mirasın korunmasını teşvik ederek aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma sürecine katkı sağlamaktadır.

7. KAYNAKÇA

1. “Sustainable Development”, <https://en.unesco.org/themes/education-sustainable-development/what-is-esd/sd#:~:text=Sustainability%20is%20a%20paradigm%20for,an%20improved%20quality%20of%20life.> [Erişim: 19.04.2022]
2. United Nations. (1987). Brundtland Commission Report.
3. “Glossary of Tourism Terms”, <https://www.unwto.org/glossary-tourism-terms> [Erişim: 19.04.2022]
4. “Sustainable Development”, <https://www.unwto.org/sustainable-development> [Erişim: 19.04.2022]
5. World Tourism Organization. (2021). International Tourism Highlights, 2020 Edition.
6. World Tourism Organization. (2019). International Tourism Highlights, 2019 Edition.
7. World Tourism Organization. (2018). International Tourism Highlights, 2018 Edition.
8. ICOMOS. (1999). Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü.
9. Eagles, Paul F.J., McCool, Stephen F. and Haynes, Christopher D.A. (2002). *Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management*. IUCN Gland, Switzerland and Cambridge, UK. xv + 183pp.
10. Gebhard, K., Meyer, M. & Roth, S. – Ecological Tourism in Europe (ETE). (2007). Sustainable Tourism Management Planning in Biosphere Reserves.
11. “World Heritage and Sustainable Tourism Programme”, <https://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-669-7.pdf> [Erişim: 18.04.2022]
12. “UNESCO World Heritage Sustainable Tourism Kit”, <http://whc.unesco.org/sustainabletourismtoolkit/how-use-guide> [Erişim: 18.04.2022]
13. World Tourism Organisation. (2013). Sustainable Tourism for Development
14. “Sustainable Development Goals”, <https://sustainabledevelopment.un.org/sdgs> [Erişim: 18.04.2022]
15. Dünya Turizm Örgütü & United Nations Global Compact Network Spain. (2016). Turizm Sektörü ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları.
16. “2017 International Year of Sustainable Tourism for Development”, <https://www.unwto.org/tourism4development2017> [Erişim: 18.04.2022]
17. “18 April-Theme 2017”, <https://www.icomos.org/en/what-we-do/image-what-we-do/182-focus/8543-18-april-theme-2017> [Erişim: 18.04.2022]
18. “International Day for Monuments and Sites – 18 April 2017 – Events”, <https://www.icomos.org/en/pub/182-english-categories/what-we-do/focus/8764-18-april-2017-events> [Erişim: 18.04.2022]
19. “‘Tourists go home’: Leftists resist Spain’s influx”, <https://www.bbc.com/news/world-europe-40826257> [Erişim: 20.04.2022]
20. Orbaşlı, A. (2000). *Tourists in Historic Towns: Urban Conservation and Heritage Management*. London and New York: Taylor&Francis Group.
21. “UNWTO” Announces List of Best Tourism Villages”, <https://www.unwto.org/tourism-villages/en/news/unwto-announces-list-of-best-tourism-villages-2021/> [Erişim: 18.04.2022]
22. “Cuetzalan del Progreso, Mexico”, <https://www.unwto.org/tourism-villages/en/villages/cuetzalan-del-progreso/> [Erişim: 18.04.2022]
23. “Xidi, China”, <https://www.unwto.org/tourism-villages/en/villages/xidi/> [Erişim: 18.04.2022]
24. “Solčava, Slovenia”, <https://www.unwto.org/tourism-villages/en/villages/solcava/> [Erişim: 18.04.2022]
25. “Valposchiavo, Switzerland”, <https://www.unwto.org/tourism-villages/en/villages/valposchiavo/> [Erişim: 18.04.2022]
26. “Official Tourist Guide Valposchiavo”, <https://www.valposchiavo.ch/en/experience/100-valposchiavo/the-project> [Erişim: 18.04.2022]
27. “Cumeada, Portugal”, <https://www.unwto.org/tourism-villages/en/villages/cumeada/> [Erişim: 18.04.2022]
28. “Official Observatory of Dark Sky Alqueva”, <https://darkskyalqueva.com/en/dark-sky-observatory/> [Erişim: 18.04.2022]
29. “Taraklı, Turkey”, <https://www.unwto.org/tourism-villages/en/villages/tarakli/> [Erişim: 18.04.2022]
30. Değirmenci, İ. & Sarıbiyık, M. (2015). Tarihi Mekanlarda Sürdürülebilirlik Bağlamında Cittaslow Hareketi: Taraklı Örneği. *2nd International Sustainable Building Symposium*. (s. 612-620). Ankara.
31. Aslan, E. & Güneş, S. G., (2016). “Sakin Şehir”ler için Sürdürülebilir Turizmin Önemi: Sakarya – Taraklı Örneği. *Journal of Recreation and Tourism Research*. 3 (3), 1-17.
32. “Mustafapaşa, Turkey”, <https://www.unwto.org/tourism-villages/en/villages/mustafapasa/> [Erişim: 18.04.2022]
33. “Kapadokya Üniversitesinin Merkezi Mustafapaşa Köyü “En İyi Turizm Köyü” Oldu”, <https://mustafapasakapadokya.org/kapadokya-universitesinin-merkezi-mustafapasa-koyu-en-iyi-turizm-koyu-oldu> [Erişim: 18.04.2022]

34. “Mustafapaşa köyü, Dünya Turizm Örgütü tarafından “En İyi Turizm Köyü” ilan edildi”, <https://www.haberturk.com/nevsehir-haberleri/92649202-mustafapasa-koyu-dunya-turizm-orgutu-tarafindan-en-iyi-turizm-koyu-ilan-edildi> [Erişim: 18.04.2022]
35. “Mustafapaşa”, <https://mustafapasakapadokya.org/> [Erişim: 18.04.2022]

Özel Yetenekli Öğrencilerin Algıladıkları Halo Etkisinin Eğitimde Ölçme ve Değerlendirmeye Etkisinin İncelenmesi

Uzm. Esra Aylin Kanaz; Berkay Kutsal

*Gaziantep Nuray Tuncay Kara Bilim ve Sanat Merkezi,
ORCID NO: 0000-0001-8977-3330, ORCID NO: 0000-0003-1796-1089*

ÖZET

Geleceğimizin temelini oluşturan en önemli unsurlardan birisi öğrencilerin her kademede etkili eğitim almalarıdır. Bu noktada okullarda görev yapan öğretmenler ve eğitim sistemindeki ölçme ve değerlendirme süreçleri kritik öneme sahiptir. Eğitimde yapılan ölçme ve değerlendirmenin sağlıklı bir şekilde yapılması oldukça önemlidir. Fakat bireyin başarısının yetenek, zekâ, ilgi, tutum gibi özelliklerden arındırılarak ölçülüp değerlendirilmesi kolay olmamaktadır. Bu noktada, bir kişinin iyi bir özelliğine bakılarak o kişiye aslında onda olmayan başka pozitif özellikler atfetme yanılığısı olarak tanımlanan halo (hale) etkisinin, eğitim sürecinde öğretmenlerin öğrencilerinin başarılarını değerlendirirken nasıl bir etkiye sahip olduğunu araştırmak önem arz etmektedir. Bu bilgilere dayanarak, bu çalışmayla, özel yetenekli öğrencilerin başarılarının, öğretmenler tarafından değerlendirilmesinde, algıladıkları halo etkisinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın örnekleme, Gaziantep'te Bilim ve Sanat Merkezi (BİLSEM)' nde ortaokul sınıf düzeyindeki, 179 özel yetenekli kız ve erkek öğrenciden oluşmaktadır. Bu amaçla, çalışma örnekleme “Başarının Değerlendirilmesinde Algılanan Halo Etkisi Ölçeği” (Karakoç Atlatlı, 2012) uygulanarak yürütülmüştür. Araştırma bulguları, özel yetenekli öğrencilerin ‘cinsiyet’, ‘sınıf düzeyi’, ‘okul türü’ ve ‘BİLSEM’de eğitim alınan alan’ değişkenlerinin, öğrencilerin başarılarının değerlendirilmesinde algıladıkları halo etkisi üzerinde (toplam ölçek puanı veya faktör bazında) istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığını ortaya koymuştur. Bununla beraber, araştırmaya katılan özel yetenekli öğrencilerin bir kısmının başarılarının değerlendirilmesinde öğretmenlerin halo etkisi gösterdiklerini algıladıkları bulunmuştur. Araştırma bulgularının, eğitim sürecindeki ölçme ve değerlendirme sisteminin daha objektif ve sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesine katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar kelimeler: Halo Etkisi, Özel Yetenekli, Öğrenci, Eğitim, Başarı

KADIN VE ERKEK CİNSİYET ROLLERİNİN TELEVİZYON REKLAMLARINA YANSIMALARI (REFLECTIONS OF MALE AND FEMALE GENDER ROLES ON TELEVISION ADVERTISEMENTS)

Prof. Dr. Handan Asude BAŞAL

Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, ORCID:0000-0002-4112-4339

Ahmet UYAR, Dilek ŞEN, Elçin Tuğba ARSLAN, Emine ACAR, Fatma Aysun AKBAL
Bursa Uludağ Üniversitesi Disiplinlerarası Kadın ve Aile Çalışmaları Yüksek Lisans Öğrencileri.

ÖZET

Kadın ve erkek cinsiyet rollerinin televizyon reklamlarına yansımalarını incelemeyi amaçlayan bu çalışma ile reklamların cinsiyet eşitliği ve eşitsizliğine yönelik uygulamaları ve cinsiyet eşitsizliğine çağrı yapan söylemleri araştırılmaya çalışılmıştır.

Araştırma nitel teknikler kullanılarak yürütülmüştür. Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır: İlk olarak; televizyon yayın kuşakları arasında reklamların cinsiyetçi bir dağılım gösterip göstermediği ve televizyon kanallarının izleyici kitlesine göre reklamların içeriğinde herhangi bir değişim görülüp görülmediği belirlenmeye çalışılmıştır. İkinci olarak; izlenen reklamlarda kadın imgesi kullanımı, cinsiyetçi söylem içeriği gibi kodlamalar yapılarak temalar oluşturulmuştur. Son olarak seçilen reklamlar anlatı analizi ve göstergebilim ile çözümlenmeye çalışılmış ve psikolojik ve hukuksal boyutları tartışılmıştır. Sonuç olarak reklamların tarihçesi bağlamında elde edilen bulgular değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Cinsiyet rolleri, Reklam, Televizyon, İmge.

ABSTRACT

With this study, which aims to examine the reflection of male and female gender roles on television advertisements, the applications of advertisements towards gender equality and inequality and the discourses calling for gender inequality have been tried to be investigated.

The research was conducted using qualitative techniques. This study consists of three parts: first, we tried to determine whether ads show a sexist distribution among television broadcast generations and whether there is any change in the content of ads according to the audience of television channels. Second, themes were created by coding such as the use of female images and the content of sexist discourse in watched ads. Finally, the selected ads were tried to be resolved by narrative analysis and semiotics, and their psychological and legal dimensions were discussed. As a result, the findings obtained in the context of the history of advertising were tried to be evaluated.

Key Words: Gender roles, Television, Advertisement, Image.

GİRİŞ

Medyanın ayrılmaz bir parçası ve medyanın varoluş nedeni reklamlardır. Reklamlar, küreselleşmeden paylarını alırken birçok marka, globalizasyon stratejileriyle reklam dünyasının boyutlarını yeniden değiştirmektedir. **Glokalizasyon;** dünya çapında ya da küresel olarak Türkçe 'ye çevrilen **global** ile **yerel** anlamına gelen lokal kelimelerinin birleşiminden oluşan bir kavramdır. Kısaca, çok uluslu şirketlerin ürünlerini, hizmetlerini yerel kültürler göre uyarlaması şeklinde de düşünülmektedir.

Günümüzde çok uluslu markalar, satış stratejilerini küreselden yerele indirgeyip ürünlerini yerel özelliklere göre çeşitlendirmekte ve reklamlarını yerel motifleri de içine alacak biçimde yeniden tasarlamaya çalışmaktadırlar. Dolayısıyla, bazen ürünlerin satışa sunulduğu ülkelerdeki milli ve dini bayramlara yönelik, bazen ülkenin geleneklerine, alışkanlıklarına uygun değer ve saygıyı içeren reklam kampanyalarıyla gündeme gelip hedef kitleye “biz sizdeniz, biz de sizin gibiyiz” algısı sağlanmaya çalışılarak reklamlar oluşturulmaktadır. Türkiye’de de ürün satmak isteyen markaların özellikle Ramazan ayında özel çıktıkları reklam filmlerinde dinsel ve geleneksel öğeleri kullanarak markalarını bu yerel öğelerle birleştirmesini bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bu etkileşim çift taraflı olmaktadır. Böylece bu mesajları verip yereldeki bireyler gibi oldukları imajını veren markalar, aynı zamanda küresel kültürlerin, akımların da yayılmasına katkı sağlamış olmaktadır.

Reklamlarda kadın ve erkeğe, o toplumun kabul gördüğü şekilde yer verilmektedir. Reklamlarda kadın ve erkek cinsiyet rollerinin dağılım tarzına bakılarak, reklamın yayınlandığı toplumda, kadın ve erkek cinsiyetlerine toplumun bakış açısı niteliği de anlaşılabilir.

Femvertising de bu yeni kavramlardan biridir. **Femvertising**, yani **feminist reklamcılık**, **feminist ve advertising** (reklamcılık) sözcüklerinin birleşerek oluşmuş ve globalizasyonla birlikte reklamcılık sektörüne giren bir kavram olmuştur.

Bu araştırmada, toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından, reklamlarda kadın ve erkek konusunu ele alırken sıklıkla karşımıza çıkan “güçlü ve her şeyi yapabilen kadın” durumuna femvertising ve globalizasyon kavramları penceresinden bakıp yaptığımız içerik analizleriyle özellikle kadının reklamlarda rol alma biçimleri incelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca kadınla birlikte reklamlarda rol alan çocukların da reklamlarda değişen imajlarına yer verilmeye çalışılmıştır.

Reklam; "insanları gönüllü olarak belli bir davranışta bulunmaya ikna etmek, belirli bir düşünceye yönlendirmek, dikkatlerini bir ürüne hizmete, fikir ve kuruluşa çekmeye çalışmak, onunla ilgili bilgi vermek, ona ilişkin görüş ve tutumlarını değiştirmelerini veya belirli bir görüşü ya da tutumu benimsemelerini sağlamak amacıyla oluşturulan; iletişim araçlarından yer ya da süre satın almak yoluyla sergilenen ya da başka biçimlerde çoğaltılıp dağıtılan ve bir ücret karşılığı oluşturulduğu belli olan duyuru" dur (Gülsoy, 1999).

Televizyonun icadı ve evlere girmesi artık reklamcılık sektöründe yeni bir alan yaratmış, hedef kitlenin evinin içerisine hem görsel hem de işitsel olarak mesajlarıyla girebilmenin gücü elde edilmiş ve diğer alanlardaki bütçelerini de doğrudan televizyon üzerinden kullanıma odaklanılmıştır.

Bir Reklam Nasıl Hazırlanır?

Hedef Kitle: Öncelikle reklamını yapacağınız ürünü tanımanız gerekir; “Ne için bir reklam çalışması yapacaksınız, ne hakkında çalışacaksınız ve hedef kitleniz kimlerden oluşacak?” gibi sorularla başlamak gerekmektedir. Elinizdeki ürünün olası kullanıcılarını tespit ederken hedefinizi nasıl seçtiğiniz önemlidir. Bu noktada hedef kitlenizin demografik ve psikolojik yapısını inceleyerek cinsiyet, yaş, yaşam şekli, eğitim ve gelir seviyesi, ruhsal yapılarını tanıyarak gerçek hedefe ulaşılabilir.

Demografi: Bir insan topluluğunun sayısal olarak açıklanabilen özelliklerine “demografi” denir. Cinsiyet, yaş, eğitim, gelir, yaşam alanı, meslek ve medeni hal gibi içeriklerden oluşur. Bu içeriklerden ürün ya da hizmetinizin ulaşmasını istediklerinizi seçebilir ve kullanabilirsiniz.

Psikografi ise benzer demografik özelliklere sahip bireyler arasındaki nicel farklılıkların belirlenmesine “psikografi” denir. Tüketici profili oluşturmanın bu aşamasında ele alınan konular; yaşam biçimi, kişisel hedefler ve değerler, yaşamsal doyum algıları, psikolojik özellikleri gibi kriterlerdir (C. Book ve Schick, 1998).

Hedef kitlenin nokta atışı ölçekte belirlenmesinin ardından “pazarın zihnini okumak”, “tüketicinin sorunlarına karşı sorumluluk”, “müşteri sorumluluğu gibi kavramlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin; aynı sektörde faaliyet gösteren Volkswagen ve Audi’nin hedef kitlelerine baktığımızda çok büyük farklılıklar görmemizin nedeni değerler sistemi ve kültür parametreleri bakımından bu iki markanın birbirinden çok uzak ölçütlere sahip olmalarıdır (Saydam, 2005).

Algılama Yönetimi ise iletişim aşamalarında çok önemli bir nokta; dikkati çekilmek istenen bireyin ya da hedef kitlenin algılama biçimlerinin oluşma şekilleri, algılama şekline bağlı olarak bireyi ya da hedef kitleyi harekete geçiren motivasyonun yani güdünün uyarılması, tutumların değişimi ya da pekiştirilerek güçlendirilmesi, savunulması gibi konulardır (İnceoğlu, 2004).

Konumlandırma, ürünlerin dükkanlarda göz hizasına yerleştirilmesi olarak anlaşılırken “Ancak konumlandırma, bir ürüne yaptığınız şey değildir. Konumlandırma, olası müşterinin aklına yaptığınız bir şeydir”. Dolayısıyla, Volvo bize “en güvenli araba” yı yaptığını söylerken, BMW “arabalarda geline en son noktadır” ve Porche “dünyanın en iyi küçük spor arabası”dır, imajları ile algımıza yön vermektedir (Kotler, 2005).

Küreselden Yerele Reklamlardaki Dönüşüm

Markaların dünya üzerinde yaşayan milyarlarca insana ulaşma ve Pazar’dan büyük pay edinme arzusu ile doğan global reklamcılığın lokal bazlı tüketicilerde daha az yer bulmasının fark edilmesi ile yeni bir

arayışa girilmiştir. Bu doğrultuda tüketicilerin markaya ilgisini kazandırmanın yolunun bölgeye özgü kültürden bağımsız olmadığı anlaşılmıştır. Bölgelerdeki etkileşimi arttırmak amacı ile global reklam uygulamaları ortaya çıkmıştır. Global düşünerek lokal davranma faaliyeti sonucunda ortaya çıkan global reklamcılık, lokal ve globalden beslenen bütünsel bir yapı oluşturmaktadır. Global reklamlar aracılığı ile global markalar belli ülkeler için o ülkeye özgü özellikleri, kültürel motifleri kullanarak, izleyicilerin dikkatini çekerek, markanın benimsenerek daha çok kitlelere ulaşmasını amaçlamaktadır” (Candan, 2020).

Diğer bir deyişle **glokalizasyon** kavramında çift taraflı etkileşim vardır. Bir yandan küreselin yerele adaptasyonu söz konusuysen diğer yandan yerelin kendini koruma gayreti ile küreselden etkilenme durumu mevcuttur. Küreselden yerele taşınan evrensel değerler ile yerelin kendi gelenekseli arasında karşılıklı bir etkileşim olur. Yerelden bazı motifler korunurken küresel unsurların geleneksele saygı duruşunda bulunarak yerel içine sızması gerçekleşir. Femvertising kavramına uzanan toplumsal cinsiyet eşitliği vurgusunun ortaya çıkışı da glokalizasyon ile gündeme gelmiş bir durumdur.

“Femvertising akımının öncesinde reklamlarda erkekler; çekingen, sakın, güzel, rüya gibi, bakımlı, çaresiz ve hizmetkar kadın profiline kıyasla daha güçlü, prestijli ve egemen roller oynamaktaydılar. Erkeklerin aktif ve baskın karakterler olarak sunulduğu reklamlarda kadınlar daha pasifize edilmekteydi. Yillardır reklamcılık sektörü, bu stereotip cinsiyet rolleri üzerinden yürütüldü. Bu zihniyetin günümüzde yıkılmaya başlamasının en önemli nedeni ise feminizm gibi ideolojilerin toplumda yaygınlaşarak önem kazanması ve reklamlardaki kadınlara yönelik negatif cinsiyetçiliğin, özellikle kız çocuklarının benlik ve öz saygı gelişimini olumsuz etkilediğinin düşünülmesi oldu. Bu doğrultuda 2012 yılında Avrupa Parlamentosu da reklamlardaki cinsiyet eşitliğine dikkat çekmeye başladı” (Ulaştıran, 2017).

Kadın ve erkek cinsiyet eşitliği konusunda dünya çapında yapılan çalışmalardan etkilenen reklam sektörü, küresel bir değer olarak kadın ve erkek cinsiyet eşitliği konusunu gündeme getirerek yerelde oluşturduğu reklamların içinde bu durumu ele almaya çalışmıştır. Aynı zamanda farklı ülkelerde bu konuda oluşan çalışmalardan, tepkilerden, hak kazanımlarından etkilenerek reklamlarda yer alan kadın imajının değişmesine giden adımları atmıştır. Feminist reklamcılık olarak bilinen femvertising akımıyla birlikte medyada kadınların aldıkları roller değişmeye başlamıştır. Eskiden daha geleneksel tarzda, ev kadını, anne olarak gördüğümüz ya da bedenini sergileyerek ideal vücut ölçüleriyle ve güzellik algısıyla karşılaştığımız kadın rolleri, yerlerini cinsiyet eşitliğine dayanan becerileri, aklı, yeteneği ve doğal haliyle ekranda gördüğümüz hem evde hem kamusal alanda var olan kadın rollerine bıraktılar. Güçlü, başarılı, erkeklerle eşit, kendi ayakları üzerinde duran kadınlar reklamlarda yer almaya başladılar.

Dünyada ve ülkemizde giderek yaygınlaşan femvertising hareketi, kadın ve erkek cinsiyet eşitliğini amaç olarak güden bir politika değil, markaların ürünlerini daha fazla satabilmek için geliştirdikleri bir strateji olmaktadır. Eskiden “ideal kadın”ı kendine örnek alan, onun gibi olmaya özenen kadınların yerini eşitlik isteğinde olan, kendini eşit görmek, güçlü hissetmek isteyen kadınlar alınca reklamlarda biçilen roller de değişime uğramıştır. *“Bu noktada, femvertisingin reklamcılığın geleceği olduğu görüşü güçleniyor. “Seks, sattırır” mottosu da yerini “feminizm, sattırır” mottosuna bırakıyor”* (Ulaştıran, 2017).

Reklamların Hukuki Niteliği

Reklamlar her şeyden önce mevcut yasal düzenlemelere uygun olarak geliştirilmelidir. TKHK 61’inci maddesinin 2’inci fıkrasında düzenlenen *“Ticari reklamların Reklam Kurulunca belirlenen ilkelere, genel ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına uygun, doğru ve dürüst olmaları esastır.”* hükmü genel ilkelerin temelini oluşturmaktadır (Yörük, 2018).

Türk Hukukunda reklamlara ilişkin ilkeleri; kanuna uygunluk, ahlaka uygunluk, dürüstlük ve doğruluk, dürüst rekabete uygunluk, kişilik haklarına uygunluk, kamu düzenine uygunluk, reklamların ayırt edilmesi, reklamlarda görseller; yazılı ve sesli ifadelerin sunulması, altyazı ve dipnotu kullanılmasında mevzuata uygunluk ilkesi şeklinde gruplamak mümkündür (Yörük, 2018).

Türk Medeni Kanununun 2'inci maddesine göre; "*Herkes, haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük ve doğruluk kurallarına uymak zorundadır*". Türkiye Radyo ve Televizyon Kanununun 5'inci maddesinin (J) bendine göre; "*yayın kişilerin özel hayatlarına, şeref ve haysiyetlerine saygılı olmak ve dürüstlük anlayışına bağlı kalmak*" zorundadır." 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanunun 9'uncu maddesinde belirtildiği gibi "*ticari iletişim adalet, hakkaniyet ve dürüstlük ilkesine uygun olmalıdır.*" Bu hükümlerde de görüldüğü gibi reklamların taşınması gereken nitelikler tek tek sayılmıştır. TMK'nın 2 'inci maddesi esas alınarak hazırlanan bu düzenlemelerin temel amacı aslında reklamların hitap ettiği kişilerin yanlış bilgilendirmeye maruz kalmasını engellemektir. Bir başka ifadeyle bu hükümlerin ortak amacı tüketici konumunda olan reklam izleyicilerinin aldatıcı olan yani doğruluk ve dürüstlük kurallarına uymayan reklamlara karşı korunmalarını sağlamaktır (Yörük, 2018).

Tüketim hayatı bakımından reklamların önemi büyüktür. Tüketiciler ürünleri reklamlar ile tanır ve reklamda anlatılanlara güvenir. Fakat reklamlar her zaman doğruyu yansıtmayabilir. Gerek bir müzik melodisinde gerekse bir filmin içinde yapılan reklamlarda da haksız rekabet hükümlerine aykırılık söz konusu olabilir. Bu tarz reklamlarda aldatıcılık temel olmakla birlikte genellikle tüketiciler tarafından fark edilmemektedir (Yörük, 2018).

Reklamların hukuki boyutuna ilişkin değinilmesi gereken bir diğer önemli konu ise mahremiyettir. Yayınlanan reklamlarla, televizyon programlarıyla özellikle çocuk mahrem alanı hızla ihlal edilmektedir. Çocuk bedenleri, toplumun gözü önüne yanlış temsillerle serilmektedir. Bu nedenle mahremiyetin korunmasında bilhassa çocuk mahremiyetine saygı gösterilmesinde medyaya ve yetişkinlere büyük görevler düşmektedir (Önder Memiş, 2019).

Mahremiyet, kişinin başka insanlarla iletişime geçip geçmeyeceğine kendisinin karar verebildiği, sınırlarını kendisinin belirlediği bir alandır. Mahremiyet aynı zamanda, kişinin toplumsal alandaki saygınlığına, birey oluşuna, onuruna, insan olma hakkına da işaret eden bir kavramdır. Bir kişilik hakkı olarak da var olmaktadır (Yüksel, 2003). Görüldüğü gibi, kişinin istemediği durumların aleniyete dökülmemesi, bir birey olarak sağlıklı bir ortamda varlığını geliştirebilmesi ve gerçekleştirebilmesi için mahremiyet önemli bir unsurdur.

İletişimsel anlamda kişi dilediği anda iletişime geçmeme, kendisiyle ilgili bilgilerin paylaşılmasını istememe veya paylaşmama, bedenini sakınma ve koruma, gizleme, özel yaşam alanı olan evini diğer mekânlardan ayırma ve yaşam alanında yalnız kalabilme haklarına sahiptir.

Bu araştırma ile yapılan literatür çalışmasında, kadın erkek cinsiyet eşitliği ve eşitsizliği bağlamında reklamlar mercek altına alınmış eşitlik ya da eşitsizlik bağlamında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada reklamlar üç nitel yöntem ile analiz edilerek çok boyutlu değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır. Ayrıca reklamlar hem hukuki hem de psikolojik bağlamda irdelenenerek bütüncül bir çalışma gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Dolayısıyla araştırma; araştırma kapsamına alınan TV programlarının yayın akışındaki reklam kuşakları ile sınırlıdır. Araştırmanın amacı doğrultusunda, 5 TV kanaldan 9 program bir ay süreyle takip edilerek araştırma kapsamına alınmıştır ve içerik analizine tabi tutulmuş, 13 reklam derinlemesine analiz edilmiştir.

Araştırmanın alt problemleri

- I. Gündüz kuşağı ve Prime-time arasında yayımlanan reklamlar arasında sektörel farklılık gözlemek mümkün müdür?
- II. TV kanallarının izleyici kitlesine göre yayımlanan reklamların içeriği değişmekte midir?
- III. Reklamlarda kadın imgesi kullanımına eşitlikçi yaklaşan reklamlara rastlanmakta mıdır? Rastlanıyorsa örnekleri nelerdir?

- IV. Reklamlarda kadın erkek cinsiyet eşitsizliğini üreten reklamlara rastlanmakta mıdır? Rastlanıyorsa örnekleri nelerdir?
- V. Femvertising reklam örneklerine rastlanmakta mıdır? Rastlanıyorsa örnekleri nelerdir?
- VI. Kadın karakter kullanılan reklamlarda kadın yerine erkek karakter kullanılabilir miydi?

Yöntem

Araştırmada nitel yöntemlerden durum çalışması deseni kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi yorumlayıcı/anlamacı yaklaşıma dayanmaktadır. Nitel araştırma, yapılandırılmamış gözlem, yapılandırılmamış görüşme ve doküman inceleme gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, olgu ve olayların kendi doğal ortamları içinde gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu araştırmada nitel veri toplama tekniklerinden biri olan doküman inceleme tekniğinden faydalanılarak, araştırmanın deseni gereği amaçlı örneklem türlerinden ölçüt örnekleme tekniği ile analiz edilecek reklamlar seçilmiştir. Reklamlara doküman analizi yapıldıktan sonra içerik analizi ile temalar oluşturulmuş ve derinlemesine çözümlenecek reklamlar seçilmiştir. Çalışmada derinlemesine çözümlenmeler yapılmak istendiğinden seçilen 13 reklam farklı tekniklerle analiz edilerek 7'si Anlatı Analizi, 6'sı ise Göstergibilimle çözümlenmiştir.

Çalışma Grubu

Çalışmada incelenecek reklamların seçimi için beş TV kanalı tespit edilmiş, her kanaldan bir gündüz kuşağı bir de prime time'dan olmak üzere toplam 9 program seçilmiştir. Çalışmada 9 program 14 Aralık 2020 - 14 Ocak 2021 tarihleri arasında belirlenen günlerde izlenerek yayımlanan reklamlar listelenip, kadın karakter kullanılan reklamlar temalar oluşturulup kodlanarak içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma için 16 gündüz kuşağı, 19 prime time programı içerisinde yayınlanan 1845 adet reklam izlenmiş ve bu reklamlar içerisinde kadın ögesi içeren 588 adet reklam tespit edilmiştir. İzlenmiş reklamlar içerisinde tekil olarak ayırdığımız ve kadın ögesi tespit ettiğimiz 197 adet reklam için 6 ana başlıklı içerik analizi yapılmıştır. Ayrıca listelenen reklamlar arasından 13 reklam belirlenerek analiz edilmiştir. Analiz edilen reklamlar seçimleri yayın sıklığı ve araştırmanın konusu göz önünde bulundurularak belirlenmiştir. Dolayısıyla örneklem seçimi amaçlı örneklemeden ölçüt örnekleme olarak belirlenmiştir.

Veri Analiz teknikleri

Araştırmanın veri analiz sürecinde içerik analizi, anlatı analizi ve göstergibilim kullanılmış ve reklamlar psikolojik ve hukuksal açıdan değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Araştırma kapsamında derinlemesine incelenen reklamlar aşağıda Tablo 1'de verilmiştir.

TABLO 1: Araştırma Kapsamında Derinlemesine İncelenen Reklamlar

GÖSTERGEBİLİM	ANLATI ANALİZİ
Yudum Ayçiçek Yağı	Siemens Ankastre
Falım Sakız Reklamı	Easy Fish Oil
Dardanel Ton	İş Türkcell
Omo Sıvı Reklamı	Süt Burger
Fairy Platinum Plus	Peugeot SUV 3008
Uni Baby / Molfix Bebek Bezi	Pharmaton

Bulgular ve Tartışma

Bu çalışmada sayfa sayısı sınırlı olduğu için sınırlı sayıda reklam analizlerinin sonuçları verilmeye çalışılmıştır.

Göstergebilimle Analiz Edilen Reklamların Psikolojik ve Hukuki Açından Değerlendirmeleri
YUDUM AYÇİÇEK YAĞI ([Tüm Türkiye'yi Uçuran Hafiflik | Yudum Ayçiçek Yağı - YouTube](#))

Görsel Gösterge	Gösteren	Gösterilen
Kadın 1	Ürün kontrol uzmanı	Hafiflik uzmanı Doğa Hanım, İşinde uzman detaycı, hafiflik vurgusu ile kilosunu ve sağlığını önemseyen uzman kadın
Mekân1	İşyeri, geniş bir laboratuvar	Yetkili gıda uzmanın kadın olmasını yanı sıra arka planda çok sayıda kadının olması kadınların çalışma hayatındaki varlığına gönderme
Metinsel Gösterge1	Eşsiz hafiflik doğa hanımın detaylı kontrolünden geçiyor	Kadınlarında çalışma hayatında yönetici pozisyonlarda bulunduğu dair eşitlikçi bir vurgudur
Kadın2	Anne	Mutfakta yemek yapmak annelerin görevidir ayrıca anneler mutfakta yemek yaparken özenli, mutlu ve bakımlıdır.
Mekan 2	Mutfak	Yemek yapılırken mutfak dağılmaz kadınlar hep titiz ve hamarattır.
Metinsel gösterge 2	Bunu gören eda hanım mutluluktan uçuyor	Anneler, çocukları yaptıkları yemeği yediğinde çok mutlu olur deyim yerindeyse havalara uçar.

Yudum Reklamına Psikolojik Bir Bakış

Modern reklamcılıkta aşırı müsrif tutumların teşvik edildiğini ve gerçek hayattan daha etkileyici, hareketli ve enerji dolu bir görünümün yansıtıldığını ifade eden Parsa'ya (2016) göre giderek gerçeklik, imgelerle karşılaştırılmaz hale gelmiştir. Bir ürün satarken genel olarak kültüre ve onun değerlerine başvururken yoğun olarak da imgelerden yararlanıldığı görülmektedir. Yeni anlam yapıları oluşturan reklamlar, duyguları, düşünceleri ve kısaca insan yaşamının içine giren her şeyi şekillendirir. Böylece insanların toplumdaki statülerini ve hatta modern toplumda açıkça adı anılmayan ama var olan sınıf farklılıklarını körükler. Giyilen kıyafetten, içilen sigaraya ve satın alınan arabaya kadar reklamı yapılan her şey, kişinin toplumsal konumunu belirlemektedir (Bati, 2005). Tüketim aracılığıyla kitlelere kendilerinden sosyo-ekonomik olarak daha üst tabakalarda yer alan kişilerin kimliklerini kazanabilecekleri düşüncesi oluşturulmuş, tüketimin gerçek yaşamda doyuma ulaşamayan kitlelerin doyumsuzluğunun giderildiği yarılsaması yaratılmıştır. Buna bağlı olarak tüketim ideolojisi, yaşam felsefesine dönüşmüştür (Yavuz, 2013). Yani reklamlar, insana yalnızca ne alacağını ne satacağını ne yiyip ne içeceğini belirlemekle kalmaz bunlardan ziyade farkında olarak ya da olmayarak ne düşüneceğini ne hissedeceğini, olaylara nasıl yaklaşacağını ve nasıl bir tutum alacağını da şekillendirir (Çetin, 2014).

Duman ve diğerlerinin (2014) ortaya koyduğu gibi reklam incelemelerinde evcimenlik, duyarlılık, sakinlik, itaatkârlık, alçak gönüllülük, rekabetçi olmamak ve sevimlilik iyi kadınlara özgü karakter

özellikleriyken, bağımsızlık, asilik, bencillik, rekabetçilik ve hırçnlık ise kötü kadınların özellikleri olarak sunulmakta ve yerleştirilmektedir.

Reklamlarda dayatılan bu mesajların toplumsal cinsiyet yaklaşımıyla paralellik gösterdiği açıkça görülmektedir. Bunlarla birlikte reklamlarda kadınların annelik, eşlik, evlatlık ve kardeşlik rolleriyle karşımıza çıktığı ve bunun da evle ilgili işlerde kadına düşen sorumluluklar olarak işlendiği ve bunun da erkek egemen ideolojiyi beslediği de açıkça görülmektedir.

TABLO 2
Kadınlar ve Erkeklerden Beklenen Özellikler

Kadın özellikleri	Erkek özellikleri
Fiziksel zayıflık	Fiziksel güçlülük
İtaat eden	İddialı, özgüvenli
Duygusal	Duygusuz
Bağımlı	Bağımsız
Besleyen, yardımsever	Bencil
Korkak, korkuları olan	Kahraman, cesur, korku uyandıran
Meşakkatli	Sorun çözücü
Takip eden	Lider
Kurban	Fail
Fiziksel olarak çekici	Ekonomik durumu ve kariyeri iyi ve entelektüel
Öneri isteyen ya da önerileri kabul eden	Öneride bulunan
Utangaç	Gururlu

Reklamda yudum Ayçiçek markasında rol alan kadınların zayıf ve ev işi gibi işlerde yine roller verildiği ve tutum davranış çerçevesinde anne-çocuk ilişkisindeki anne modeline uygun davranış sergileyen bir anne modeli oluşturulmuştur. Birey olma yolculuğunda diğerlerinin beklentilerine karşılık verme tutumunu teşvik eden bir senaryo içermektedir. Görüntülerden gündüz vakti olduğunu anlamaktayız. Gündüz vakitlerinde baba muhtemelen işte ya da evin diğer ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla dışarıdadır. Kadının sosyal yaşamının cinsiyet ayrımı güdülerek sınırlandırılmaya çalışıldığını söylemek mümkündür. Zaten reklam filminde yer alan anne figürü gün içerisinde evdedir ve günlük kıyafetlerle görülmektedir. Dolayısıyla bu reklamda da çalışmayan bir ev hanımı imgesi kullanılmıştır. Ayrıca kadının yüz ifadesinden mutlu olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum da kadının yerinin evi ve çocuklarının yanı olduğu, ev hanımı, anne olarak mutlu aile varsayımını desteklemektedir.

Yudum Reklamına Hukuki Bakış

Reklam filmi görselinde; yazılı metin olarak markanın ismini, sloganını, ürüne ait bazı özellikleri ve altyazı şeklinde dış sesin söylediklerini görüyoruz. Yazılı ifadeler okunabilir büyüklükte ve izleyici tarafından net görülebilecek uzunlukta ekranda kalmaktadır. Reklam filminde kullanılan ürüne ait görseller yanıltıcı nitelikte olmamasına rağmen reklam kurgusunun hafiflikten uçmaya başlayan insanlar üzerine kurulmuş olması hayatın olağan akışına aykırıdır. Her ne kadar ürünün sloganı “Hafifim, hafifsin, hafif” şeklinde olsa da gerçek hayatta görülmesi mümkün olmayan durumun reklamda yer alan ürüne bağlanması dürüstlük kurallarına aykırılık oluşturmaktadır. Reklam filminde Hafiflik Uzmanı adı altında gerçek hayatta olmayan bir meslek grubu oluşturularak “Hafiflik Uzmanları tarafından test edilip onaylanan” ifadesine yer verilmiştir. Uzmanlar tarafından test edilip onaylandığı algısı oluşturulan reklam filminde gerçek hayatta olmayan bir meslek grubunun kullanılıyor olması yanıltıcı niteliktedir. Aynı zamanda aslı olmayan savlar ileri sürülmesi reklamın ahlaka uygunluk ilkesinin de ihlali anlamına da gelmektedir.

Bununla birlikte reklam filminde çocukların beslenmesi üzerine bir kurgu yapılmış olup sağlıklı besinler olarak niteleyebileceğimiz süt, salata, etli bir yemek ve sebzeli pilav kullanılmıştır. Bu durumun BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin 24. maddesine ve ulusal mevzuata uygun olduğu söylenebilir.

DARDANEL TON ([Dardanel Ton mu Yesek Reklamı - YouTube](#))

Görsel Gösterge	Gösteren	Gösterilen
Kişiler	Genç çift	Kararsız kalmış bir çift
Mekân1	Restoranların olduğu bir sokak	Sokaktaki tüm restoran çalışanları erkektir, yemekler iştah açıcı olmaktan uzak, hatta görsel olarak irite edici niteliktedir
Mekân 2	Ara sokak, duvar	Kaçarcasına uzaklaşan çift bir ara sokağa sapar ve adeta güvende hissetme duygusuyla sırtlarını duvara dayarlar. Erkek oyuncu “ton mu yesek” diyerek ana spotu vurgular
Mekan3	Şık ve modern mutfaklarında	Erkeğin yemek yapmaya odaklanmış olup kadının destek elemanı gibi görünmesi ile “modern çiftlerde eşe yardım etmek tabirinin yerini, iş bölümü ya da cinsiyetsiz paylaşım olarak” görebiliriz toplumsal cinsiyet eşitliği üzerinde olumlu reklam
Metinsel gösterge	“ton mu yesek”	Evde beraber yemek yapıp mı yesek

Psikanalitik bağlamda TON MU YESEK? reklamına bakış

Bilinçaltının görsel olarak kullanıldığında kelimelere oranla sembollere ve resimlere daha fazla tepki gösterdiğini söylemek mümkündür. Bilinçaltı mesajlar ile asıl yapılması hedeflenen durumunun kabullenilmesidir. Bilinçaltı mesajlar yardımı ile tetiklenen bazı faktörler ister bir ürünün alım aşamasında olsun, isterse bir konudaki propaganda da insanın kabullenmesini sağlamaya hizmet eder. Örneğin bazı ürünlerin ambalajlarını gördüğümüzde sanki yıllardır onu arıyormuş gibi hissederiz. İşte bu süreçte bilinçaltımız devreye girer. Bizi aradığımız ürünü bulduğumuza inandırır. “Ton mu yesek” reklamı özelinde arkadaki görüntü kirliliği ve kargaşadan kurtulmaya çalışan bir çift görülmekte ve gördükleri sokak yemeklerinden rahatsızlık imajları ile uzaklaşmaya çalışmaktadırlar.

Bu reklamda aşçıların tümünün erkek seçilmesi gizil bir mesaj içermektedir. Tüketicilerin ruh halleri ve reklamlara yönelik vermiş oldukları duygusal tepkiler müzik kullanılarak desteklenmiş ve bir stres ortamı ile ilişkilendirilmiştir. Reklamlara eşlik eden arka plan müziği, geniş kitleler üzerinde duygusal tepkileri etkileyen önemli bir unsur olarak bilinmektedir. Bununla birlikte arka plan müziği; tüketicilerin farkına bile varmadan sürüş, alışveriş, yemek yeme, okuma veya çalışma gibi günlük hayatta gerçekleşen birçok faaliyetlerine nüfuz etmektedir. Arka plan müzik türünün, algı ve tercihler üzerinde daha güçlü etkiler üretebileceğini reklamın ilk bölümündeki gergin atmosfer ve ikinci bölümündeki daha soft bir müzik geçişi ile görebilmekteyiz. Markalar; tüketiciler üzerinde etkilerini geliştirmek için, birden fazla duyusal dokunuş noktası üzerinden aynı ses sinyallerini göndermektedir. Bu sinyaller keskin bir slogan ile birleşince, bireysel duyuların etkisi iki katından daha fazla olmakta ve bu duruma ne kadar çok duyu eklenirse çarpan etkisi o kadar büyük olmaktadır.

Dardanel ton reklamının Hukuki boyutta değerlendirilmesi

Reklam filmi görselinde alt yazı ve dipnot kullanılmamış olup, yazılı metin olarak sadece markanın ismi ve sloganı görülmektedir. Okunabilir yazı boyutuyla oluşturulmuş ifadeler izleyicinin okuyabileceği uzunlukta ekranda kalıyor. Marka reklam filminde piyasada da satışı olan kolay açılabilir ambalajı kullanarak gerçeğe uygun bir yaklaşım sergiliyor. Ancak bunun yanında restoranlarda sunulan yemeklerin abartılı derecede büyük, aşırı yağlı, hijyenden uzak, sağlıksız, Dardanel Ton ile yapılan yemeklerin ise lezzetli, güzel görünen, sağlıklı yemekler olduğu, restoran çalışanlarının özensiz ve müşterileri korkutucu hareketler yaptıkları, özellikle döner bıçağı ve bıçak kullanılan sahnelerin reklamda kullanılan müzikle birlikte bir gerilim oluşturduğu görülmektedir.

Reklam filminin markayı ön plana çıkarmak için restoranlarda sunulan yemekleri ve restoran çalışanlarını kötülediği görülmektedir. Bu durum TTK uyarınca haksız rekabet oluşturmakta ve aynı zamanda reklam filminde haksız yere korkutucu öğelere yer verilmesi de ahlaka uygunluk ilkesini ihlal etmektedir.

OMO SIVI REKLAMI ([Omo Sıvı Leke Çıkarmada Omo Toz Gücünde! #yinekirlenyinetemizleriz - YouTube](#))

Görsel Gösterge	Gösteren	Gösterilen
Kişiler 1	Kız ve oğlan çocuklar futbol oynuyor	Çocuklar cinsiyet farkı gözetmeden futbol gibi cinsiyetçi söylem ile özdeşleşmiş bir oyunu beraber de oynayabilir.
Mekân1	Orman, açık arazi	Grimm Masallarının ya da Türk masallarında çoğunda tekinsizlik atfedilen ormanda çocuklar cinsiyet farkı gözetmeden beraberler
Metinsel Gösterge1	İlk şutta istediğin gibi vuramayabilirsin	Başlangıçlar zordur fakat Cinsiyetçi kalıp yargıların aksine kız çocukları dolayısıyla kadınlar deneyim ile her şeyi başarabilirler
Kişiler 2	Erkek çamaşır makinesini doldururken kadın ayakta bekliyor	Eşler iş bölümü yapıyor geleneksel olarak kadına atfedilen cinsiyet rollerinin aksine erkeğin çamaşırını makineye koymasını erkeklerinde ev işi yapabileceği evi işinin cinsiyeti olmadığına gönderme
Mekan 2	Çamaşır odası	Erkek çömelmiş kadın ayakta duruyor eski reklamlarda bu kurgu hiyerarşik konuma aykırı bir atıftır
Metinsel gösterge 2	İlk yıkamada çıkarırsın	Ürünün niteliklerini öne çıkarılıyor

Beynin Biyolojik Yapısı ve Zihnin İlişkisi Çerçevesinde Omo Reklamına Bakış

İnsan beyninin en küçük yapı taşı sinir hücreleridir ve her bir hücre 46 kromozomu kapsamaktadır. “Her kromozom, gen adı verilen birçok ferdi katılım biriminden oluşmuştur. Son yıllarda yapılan araştırmalar neticesinde gen yapısıyla, psikodinamik yaklaşımda zihnin yapı taşları olarak ele alınan bilinç ve bilinçaltının, içeriğini oluşturan duygular arasında bir bağlantı olduğu keşfedilmiştir. Günümüzdeki teknolojik imkânlarla, araştırmacıların tespit etmeyi başardığı, duygularla ilişkili genler üç tanedir. Bunlar; “Korku Geni”, “Takıntı Geni” ve “Kötülük Geni” olarak adlandırılmışlardır(Tarhan, 2012). Takıntı Geni, Kendler’in serotonin sinyalizasyonunda rol oynayan serotonin taşıyıcı protein üreten gen üzerine yaptığı araştırmalar, iki kısa gen formuna sahip olan insanların aşırı talihsizlik şansızlık, başarısızlık, ümitsizlik- durumunda depresyona girme eğilimlerinin uzun gen sahiplerinden daha yüksek olduğunu ortaya çıkarmıştır (Tarhan, 2012: 70). Takıntı zihin unsurlarından olan bilinçle ilgili bir durumdur. Bu durumun biyolojik sebebi de Kendler’in yaptığı bu çalışma ile ortaya çıkarılmıştır. Reklam filminde defalarca farklı sahnelerde başarısız deneyimlerde bulunan çocuğun hissettiği yoğun duygudan kaynaklı takıntı geni aktive olmuşken sürdürülmesini engelleyen davranışın hatalar olabilir yeter ki vazgeçme şeklinde iletilen mesajdır. Bu anlamda reklamın pedagojik içeriğine özenildiği izlenimi vermektedir.

Omo Sıvı Reklamının Hukuki Boyutta Değerlendirilmesi

Reklamda; slogan ve markaya ait bazı özellikleri görüyoruz. Reklamda altyazı da kullanılmış olup altyazı, mevzuatta belirtildiği gibi okunabilir büyüklükte ve ekranda kalış süresi izleyicinin okuyabileceği uzunluktadır. Reklam filminde reklamı yapılan ürün Sıvı Omo, toz deterjan ile karşılaştırılmaktadır. Dolayısıyla, aynı markaya ait başka bir ürünle karşılaştırılmasının haksız rekabet oluşturmayacağı değerlendirilmiştir. Reklam filminde tanıtılan ürünün en zorlu lekelerde ilk yıkamada etkili olduğu ifade edilmiş ve altyazıda izleyiciye “40°C Koton programında yağlı, partikül ve enzimatik lekeler ile yapılan Omo sıvı ve toz deterjan leke çıkarma sonuçlarına göre.” bilgisi verilmiştir. Her ne kadar “ilk yıkamada etkili” ifadesi yanıltıcı nitelikte olsa da altyazı da izleyicinin hangi şartlarda bu etkiyi gösterdiğine dair bilgilendirilmiş olması reklam filminin dürüstlük ilkesine uygun olduğu kanaatini oluşturmuştur.

Bununla birlikte, reklam filminde çocuk oyunculara yer verilmesi reklam filminin, mahremiyet şartlarını yerine getirip getirmeme bakımından da değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır. Mahremiyet kuralları bakımından çocukların özel yaşamlarının, duygularının ve masumiyetlerinin korunması, gizliliğin esas alınması, çocuk yaşamına zarar verecek her türlü etkiden sakınılarak yayın yapılması gerekmektedir. Söz konusu reklam filminde çocukların özel yaşamına müdahale sayılabilecek bir görüntüye rastlanmadığı gibi duygularını incitecek ya da yaşamlarına zarar verecek herhangi bir yaklaşıma da rastlanmamıştır.

UNİ BABY (Annelerin En Güvendiği Yenidoğan Islak Pamuk Mendil - UNI BABY Reklamı) □ □

YouTube

Görsel Gösterge	Gösteren	Gösterilen
Kişiler	Anne bebek	Bakımveren anne, bebeğin altını değiştirmek sadece annelerin görevidir toplumsal cinsiyet kalıp yargısını besler nitelikte
Mekân1	Bebek odası	Odanın duvarlarının açık pembe oluşu perdelerin ve bebek zıbının uçuk mavi seçilmesi renk kullanımındaki cinsiyetçi yargıları pekiştirilmediğinin göstergesidir.
Metinsel Gösterge1	Annelerin en güvendiği ıslak pamuk mendil	Annelerin bebek bakımında en yetkili ve muhtemelen tek

merci olduğunu vurgulanmıştır

Metinsel gösterge 2

Hangi annelerin, işin Bebek bakımının ciddi iş ciddiyetini bebeklerin olduğu ve annelerin görevi yüzünden anlayan olduğu bir kez daha annelerin vurgulanmıştır.

Uni Baby Reklamının Hukuki Boyutta Değerlendirilmesi

Reklam filmi görselinde dipnot kullanılmamış olup, yazılı metin olarak markanın ismini, sloganını, markaya ait bazı özellikleri ve altyazı şeklinde dış seslendirmelerini görüyoruz. Bunun dışında altyazı da kullanılmış olup altyazı, mevzuatta belirtildiği gibi okunabilir büyüklükte ve ekranda kalış süresi izleyicinin okuyabileceği uzunluktadır. Reklam Kurulu kararları incelendiğinde ‘en güvendiği’ ifadesinin haksız rekabet oluşturacak ifadelerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte ‘en güvendiği’ ifadesinin reklam ilkelerinden ahlaka uygunluk ilkesi bakımından eleştirildiğini belirtmek gerekir. Her ne kadar altyazıda “Bağımsız araştırma kuruluşu tarafından yapılan tüketici araştırması sonuçlarına göre.” ifadesine yer verilse de araştırmanın ne zaman ve kim tarafından yapıldığı bilgisi net ve anlaşılır biçimde izleyici ile paylaşılmamıştır.

Reklam filminin en dikkat çekici kısmı ise ürünün kullanımını göstermek için çıplak bir bebek kullanılmasıdır. TTK’da düzenlenen reklam genel ilkelerinden biri de kişilik haklarına uygunluktur. Reklam filminde kişilik haklarının yanında mahremiyete ilişkin hükümlerin de açıkça ihlal edildiğini görmekteyiz. Mahremiyet kuralları bakımından çocukların özel yaşamlarının, duygularının ve masumiyetlerinin korunması, gizliliğin esas alınması, çocuk yaşamına zarar verecek her türlü etkiden sakınılarak yayın yapılması gerekmektedir. Küçük bir çocuğun vücudunun çıplak olarak sergilenmesi çocuğun kişilik hakkına açıkça saldırı niteliğinde olup mahremiyetini ihlal etmektedir.

Anlatı Analiz ile İncelenen Reklamların Psikolojik Ve Hukuki Açından Değerlendirmeleri

PEUGEOT SUV 3008 İLE DEĞİŞİM ZAMANI Yeni PEUGEOT SUV 3008 ile Değişim Zamanı -

YouTube

Otomobil reklamlarında alışılmış algının ötesinde kadın şoför kullanımı ile farklılık yaratan bu reklam içeriğinde özgüvenli ve sakin görümlü bir kadının önce ormanlık bir alanda, sonra virajlı bir yolda son olarak da şehir içerisinde araba kullanmasına ve aracın tüm teknik donanımına hâkimiyetine tanık oluyoruz. Araç kullanan kadın sayısı hızla artarken, burada özellikle artık kadın kullanıcının yalnızca bir ulaşım aracı otomobil değil, modern teknolojinin imkanları ile donatılmış bir aracı kullanmanın hazzını yaşadığı betimlenmiştir.

Doğanın içerisinde başlayan reklamın metni insanın dünyaya uyumlanma ve hayatta kalma şeklini anlatırken “pençelerimiz yok” kısmında dağa tırmanan bir erkek model ekrana yansımış ve burada insanın doğa ile mücadelesi erkek üzerinden simgeleştirilmiştir.

Kolektif Bilinç Bakış Açısı ile Değişim Zamanı Reklam İncelemesi

Bu reklamın ana görüntüsü geniş doğa görüntüsü ve hakimiyeti kadın imgesinde olan araba ve tırmanış mücadelesi veren erkektir. Jung’ un kuramı bilinç ve bilinçdışı olarak iki kavramı ele alır. Ve bilinçdışını da ikiye ayırmaktadır. Buna göre kişisel bilinçdışı ve kolektif bilinçdışı olarak ikiye ayrılırlar. Kişisel bilinçaltı pek çok insanın algıladığı bilinçaltına benzer. Akla kolayca getirilebilecek olan olaylar ve bastırılmış durumda olan diğer anıları kapsamaktadır. Jung’ un diğer teorilerden çarpıcı şekilde ayrılmasına sebep olan kavram ise; kolektif bilinçaltıdır. Bunu ruhsal kalıtım olarak algılayabiliriz. Burası bir anlamda bütün deneyimlerimizi depoladığımız yerdir. Hepimiz bu bilgilerle doğarız ancak hiçbirimiz bunun tamamen bilincinde olamayız. Kolektif bilinçdışı öncelikle duygusal olanlar üzere tüm deneyimlerimizi ve yaşantılarımız etkisi altına almaktadır. Jung, insanlarda kolektif bilinçdışını oluşturan öğelerin atalardan kalma imajlar bütünü olduğunu savunmaktadır. Cinsiyet araştırmacısı Ortner, bu durumdan bahsederken erkeklerin kalabalık ortamlarda daha çok güç ve bilgelik ile eşleştirildiğini, kadınların ise daha çok doğa ortamında ya da kendi evlerinde aile ortamında resmedildiğini belirtmektedir. Bu daha çok iktidar ilişkileri

ile alakalı olarak kamu alanının geleneksel bakışta erkeğe ait olmasıyla ilişkilendirilebilir. Kadın bedeni, doğurma yeteneği nedeniyle ‘hayat verici’ olarak düşünüldüğü için kadın bedeninin reklamlarda doğaya ilişkin sunumu, sıkça rastlanan bir durum olmaktadır. Reklam doğa ve kadın imgesini buluşturması açısından ilişkilendirildiği gözlenmektedir. Reklamda insanın doğaya karşı tavırları ve getirdiği zorluklardan dolayı örtük bir mesaj içeren görüntüler zorlu şartlar ve yok olmak yerine doğayla uyumlanma mesajını vermektedir.

Peugeot SUV 3008 Reklamının Hukuki Boyutta Değerlendirmesi ([Günde 1 Pharmaton | Daha Fazla Sen - YouTube](#))

Reklam filmi görselinde dipnot kullanılmamış olup, yazılı metin olarak reklamın sonunda markanın ismini, sloganını ve markaya ait bazı özellikleri görüyoruz. Reklamda altyazı da kullanılmış olup, altyazı, mevzuatta belirtildiği gibi uygun büyüklükte ve izleyicinin okuyabileceği uzunlukta ekranda görülmektedir. Marka ve slogan görselde yeterli büyüklükte ve ekranda kalış süresi izleyicilerin görebileceği uzunluktadır. Reklam filminde markayı ön plana çıkarmak için benzer ürünlerle haksız rekabet oluşturacak imgelere ve söylemlere yer verilmediğini görüyoruz. Yine reklam filminde kullanılan görseller ve kullanılan mekanlar gerçeğe uygun olup, yanıltıcı görsellere ve sözlü ifadeler yer verilmemiştir.

Güne mutfakta başlayan enerjik bir anne karakteri ile gün içerisindeki temposu hakkında fikir sahibi oluyoruz. Evden çıkan anne karakterimiz sahilde sporcu ve dinamik bir görünüm sergilerken yanından geçtiği başka bir kadın sporcu sırtına dokunarak ona destek vermekte ve yalnız olmadığını göstermek ister gibi gülümsemektedir. Sahildeki sahnede dinamizmi vurgulayan markanın da rengi olan turuncu balonlar ekranda yer almaktadır.

“Aynı gün içerisinde yapacak çok şey olsa da konsantre olup yoğunlaşınca daha fazla Nil oluyorum” “anne Nil’e, sporcu Nil’e, sanatçı Nil’e, her Nil’e enerji lazım” vurguları ile kadının varoluşu yanı sıra modernizmin getirisi pek çok bölünmüş karakteri besleme çabası öne çıkarılmaktadır.

Ne kadar çok şeyi birlikte yapabilir ve bunları ne kadar çok kişiye duyurabilirsen o kadar başarılısın imajı ile kadına görev atfetmekte ve mutluluğunu, enerjisini bu tempoya bağlayarak onu bir sarmal içerisinde almaktadır. Küresel tüketim kültürünün beden politikası iç ve dış güzelliğin birlikte sağlanmasına dayanır. Tüketimi bu şekilde etkin kılmaya çalışan tüketim kültürü, bedenin bu şekilde güzelleştirilmesini bir haz unsuru olarak konumlandırır. Söz konusu bu haz, bedenin fiziksel ve cinsel görünümü için gerçekleştirilen tüketime bağlıdır. Bu konuda gerçekleştirilen fiziksel egzersizler, satın alınan makyaj malzemeleri, sürekli artan sağlık harcamaları neredeyse tüm kitle iletişimi araçlarını saran bedeni cinsel bir obje olarak gösteren promosyon imgeleri, bu bedensel haz arayışı ile ilgilidir. Bu şekilde ulaşılmak istenen amaç, bedeni sağlıklı ve güzel görünüme kavuşturmadır. Tüketimin en önemli hedef kitlesinin kadınları olduğunu anlayan reklamcılar kadın görseelliğinin gücünü kullanmaya başlamıştır. Tüketiciler kusursuz güzel kadın görselleri gördüklerinde ürün ve hizmete karşı pozitif tutum geliştirmektedirler. Nörolojik açıdan bakıldığında beynin sağ serebral yarım küresinin duygusal yapısı, her zaman ödüllendirme uyaranlarıyla ikna olmaktadır. Burada gösterilen ürün alındığından birden fazla güçlü karakter sonucunda ödül olarak kazanabileceği mesajı iletmeye çalışılmaktadır.

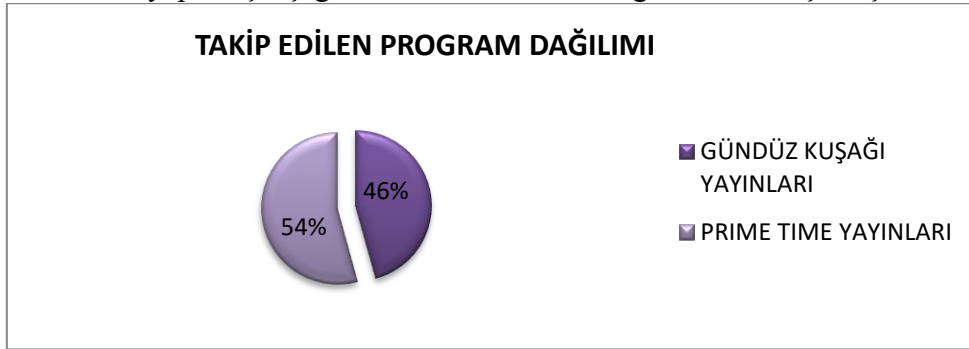
Pharmaton Reklamının Hukuki Boyutta Değerlendirmesi

Reklam filmi görselinde dipnot kullanılmamış olup, yazılı metin olarak markanın ismini, sloganını ve markaya ait bazı özellikleri görüyoruz. Reklamda altyazı da kullanılmış olup altyazı, mevzuatta belirtilen büyüklükte olmadığı gibi ekranda kalış süresi izleyicinin okuyabileceği uzunlukta değildir. Bununla birlikte reklamın sonuna doğru ekranın sol üst köşesinde “Yılın Seçilmiş Ürünü 2020” yazılı bir logo belirlediğini görüyoruz. Reklamda verilen altyazıda “Nielsen tarafından, 18-55 yaş arasında 4099 tüketici ile Şubat-Mart 2020 tarihlerinde bağımsız olarak yapılan yenilikçi ürünler anketi sonucunda ‘Multivitamin Kategorisi’nde seçilmiştir. İfadesine yer verilmiştir. Ancak alt yazı izleyicinin okuyabileceği uzunlukta bir süre ekranda kalmadığı için “Yılın Seçilmiş Ürünü 2020” yazan logonun reklamda kullanılmasının haksız rekabet oluşturduğu değerlendirilebilir. Zira Reklam Kurulu, reklamlarda kullanılan bu tarz ifadeleri haksız rekabet düzenini ihlal olarak kabul etmekte ve cezai işlem uygulamaktadır.

Reklam filminde çocuk oyuncuya yer verildiğinden reklam filmini çocuklar açısından da değerlendirmekte fayda vardır. Reklam filminde ana karakterin anne kimliğini ön plana çıkarmak için çocuğuyla geçirdiği vakitten bir kesit sunulmuştur. Kahvaltı sahnesi için seçilen mutfakta annenin çocuğu için hazırladığı kahvaltıyı izliyoruz. Annenin çocuğu için hazırladığı ve çocukların yemekten hoşlandığı bir ürün olan pankek ekrana yansıyor. Her ne kadar reklam filmi çocuklara hitap eden ve çocukların tüketime teşvik edildiği bir marka olmasa da reklam filminde çocuğa yer verilmesi ve yemekle ilgili bir sahnenin çekilmesi BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin 24.maddesine uygunluğu akla getirmektedir. Söz konusu reklamda sözleşmeye uygun olarak çocuğun beslenmesine özen gösteren bir görüntü sergilenmiştir.

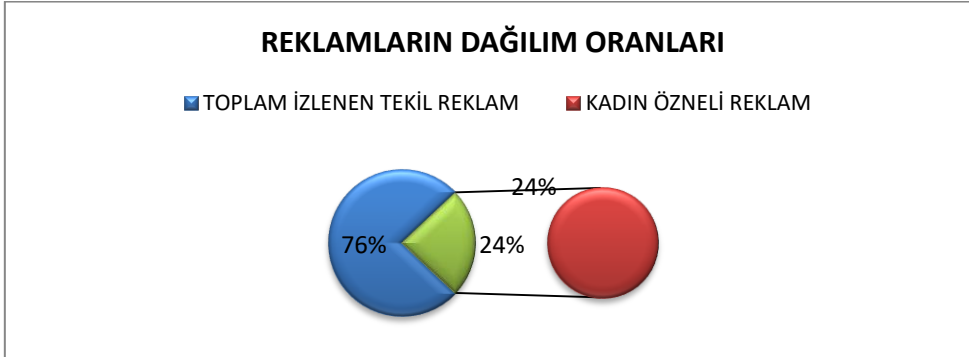
İçerik Analizi Bulguları ve Tartışma

Bu çalışmanın hazırlanabilmesi için 16 gündüz kuşağı, 19 prime time programı içerisinde yayınlanan 1845 adet reklam izlenmiş ve bu reklamlar içerisinde kadın ögesi içeren 588 adet reklam tespit edilmiştir. İzlenmiş olduğumuz reklamlar içerisinde tekil olarak ayırdığımız ve kadın ögesi tespit ettiğimiz 197 adet reklam için 6 ana başlıklı içerik analizi yapılmış, aşağıdaki verilere ve ekteki grafiklere ulaşılmıştır.

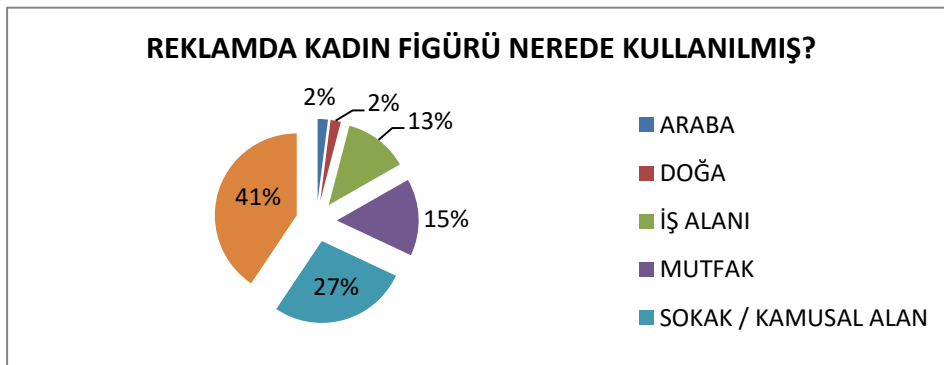
Şekil 1: Takip edilen program grafiği

İzlenmiş olan reklamların %46'sı gündüz kuşağı, %54'ü ise prime time yayınları arasında yer almaktadır.

Şekil 2: Reklam dağılım oranlar

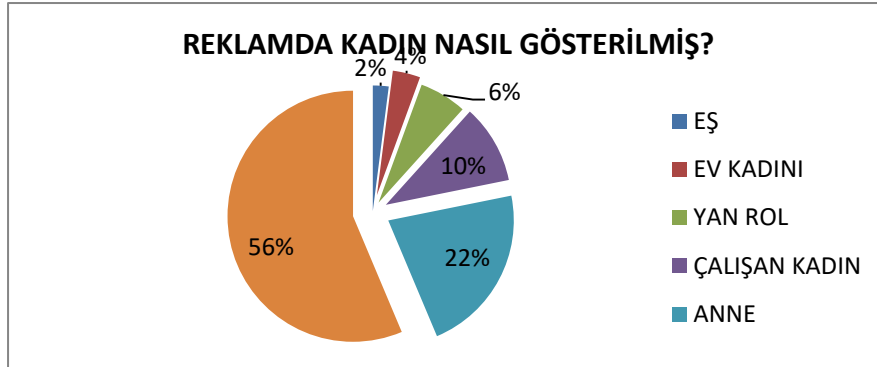
İzlenmiş olan reklamlarda kadın ögesi gündüz kuşağında temizlik, yemek ve sağlıkla ilgili reklamlarda daha yoğun kullanılmasına karşın prime time kuşağında karşımıza teknoloji, bankacılık ve otomotiv reklamları ile çıkmaktadır

Şekil 3: Kadın figürü kullanımı dağılımı

197 adet kadın ögesi içeren tekil reklamda kadınların %41'i evde, %27'si sokakta/kamusal alanda, %15'i mutfakta, %13'ü iş alanında, %2'si doğada, %2'si arabada gösterilmiştir.

Mutfak da hane içi alan olduğundan %56 oranında kadının evin içinde olduğu reklamlar rastlanmıştır. Çalışma yaşamında kadın imgeleme oranı ise %13 gibi oldukça düşük bir orandır. Kamusal alandaki reklamların büyük bir kısmı ev ihtiyacına yönelik market alışverişinden oluştuğu düşünüldüğünde kadının ev ile ilişkisinin çok yoğun betimlendiğine rastlanmıştır.

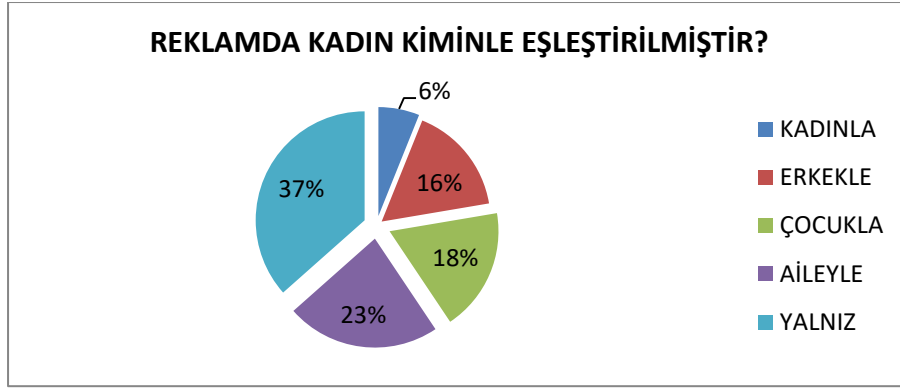
Şekil 4: Kadının reklamda nasıl gösterildiği grafiği

197 adet kadın ögesi içeren tekil reklamda kadınların %56'sı kullanıcı, %22'si anne, %10'u çalışan kadın, %6'sı yan rolde, %4'ü ev kadını, %2'si eş olarak gösterilmiştir. Kadınların tekil özne olarak yer aldığı reklamlarda kullanıcı olma durumu beklenen bir durumdur. İkinci olarak %22 oranında kadının, anne kimliği ile ekranlara yansıtıldığına rastlanmıştır. Bu orana eş ve ev kadını oranları eklenince kadının hane içinde konumlandırıldığını söylemek mümkündür.

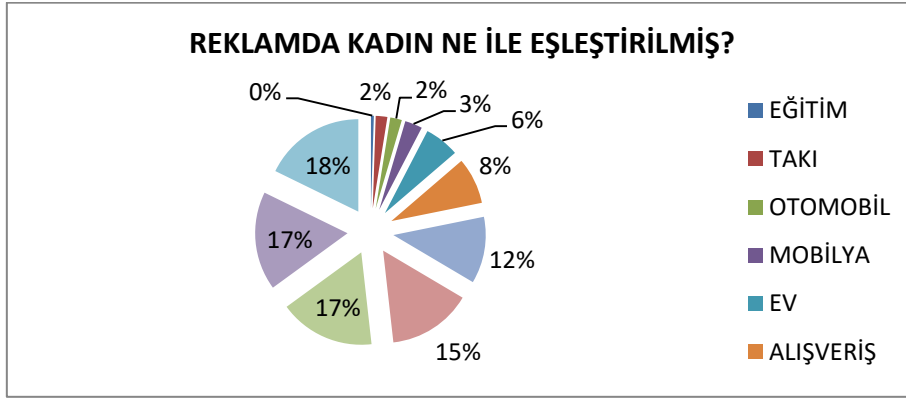
Şekil 1: Kadının vurgulanan özelliklerinin dağılımı

197 adet kadın ögesi içeren tekil reklamda kadınların %28'inde anne olması, %23'ünde estetik, %14'ünde temizlik, %12'sinde güçlü olması, %11'inde çalışan kadın olması, %8'inde gençliği ve %4'ünde eş olması özelliği öne çıkarılmıştır. İncelenen reklamlarda kadının anne kimliği ile yansıtılma oranı %28 iken estetik ve gençlik beraber değerlendirilebileceği düşünüldüğünden kadının güzelliğinin vurgulandığı reklam oranı ise %31'dir. Kadının güzellik ile ilişkilendirilip nesneleştirme oranı geçmişe göre düşük olsa da günümüzde de bu klişe ilişkinin sürdürüldüğünü söylemek mümkündür. Anne olması, eş olması ve temizlik alışkanlığı ile ön plana çıkması da ev ile kadının yoğun bir şekilde ilişkilendirildiğinin göstergesidir.

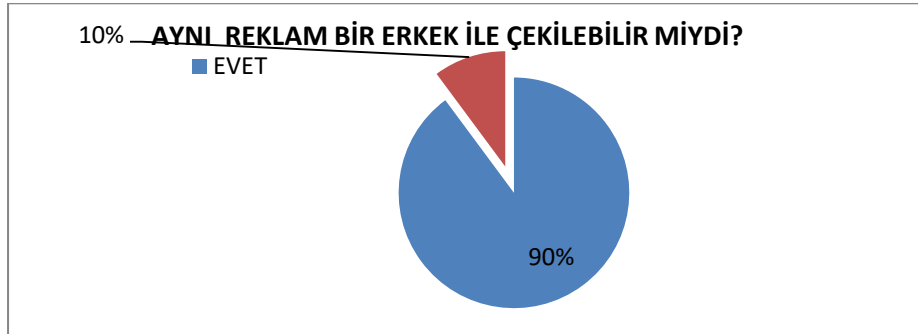
Şekil 6: Kadının kiminle eşleştirildiğini gösteren grafik

197 adet kadın ögesi içeren tekil reklamda kadınların %37'si yalnız, %23'ü ailesiyle, %18'i çocukla, %16'sı erkeklerle, %6'sı ise başka bir kadınla eşleştirilmiştir. Kadın ögesi içeren tekil reklamlarda %37 gibi büyük bir oranda kadının yalnız olduğuna rastlanmıştır. Kadının yalnız imgelemesinin spot reklamların varlığı ile açıklanabileceği gibi femvertising örneklerinin Türkiye'deki reklamcılık anlayışını etkilediği de düşünülebilir. Kadının %23'ü ailesiyle, %18'i çocukla eşleştirilmesi geleneksel reklamcılık anlayışının süregittiğini bize göstermektedir.

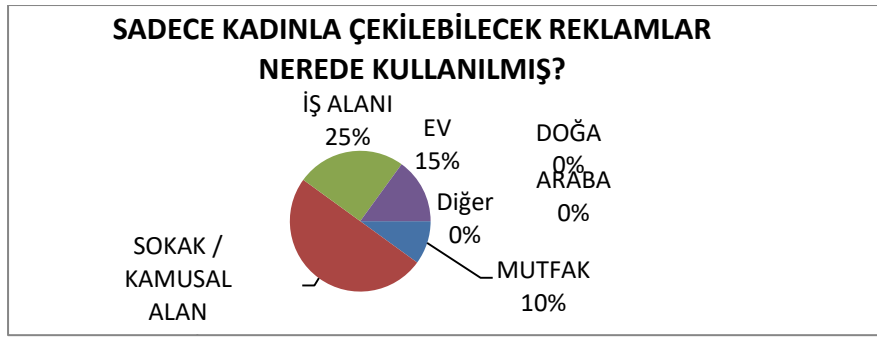
Şekil 7: Kadının hangi nesnelere ilişkilendirildiğini gösteren grafik

197 adet kadın ögesi içeren tekil reklamda kadınların %18'i sağlıkla, %17'si temizlikle, %17'si yemekle, %15'i teknolojiyle, %12'si estetikle, %8'i alışverişle, %6'sı evle, %3'ü mobilyayla, %2'si otomotivle, %2'si takı ile eşleştirilirken %0,5'i eğitimle eşleştirilmiştir. Ayrıca bu grafikte, günümüz pandemi koşullarının reklamlar üzerine etkisini tespit ettiğimizi söylemenin yerinde bir vurgu olduğu düşünülmektedir. Kadının en yüksek oranda %18 sağlık ve %17 temizlikle ilişkilendirilmesinde covid-19'un etkisi olduğu düşünülmektedir.

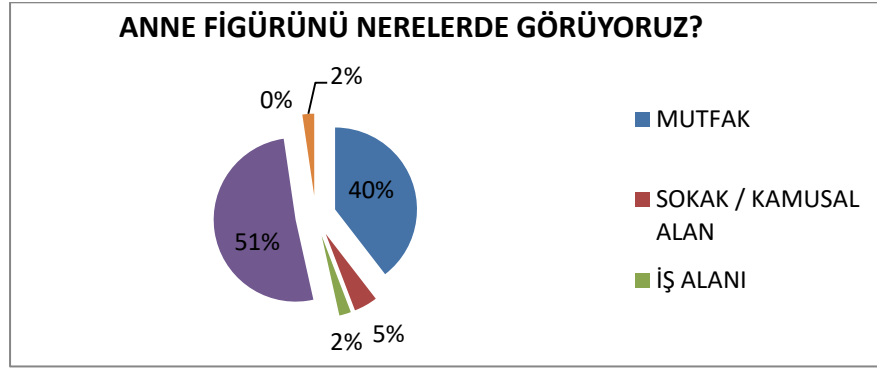
Şekil 8: Reklamın öznesinin değişme durumunu gösteren grafik

Aynı reklam kadın ögesi yerine bir erkekle çekilebilir ve yine aynı mesajı verebilir miydi sorusuyla ele aldığımızda 197 adet kadın ögesi içeren tekil reklamın %90'ı bize olumlu yanıt vermiş, yalnızca %10'luk kısım aynı mesajı sadece kadın ögesi ile vereceğini göstermiştir. Bu veri de bize kadının reklamlarda erkeklerden daha çok tercih edilmesinin sebebinin estetik düşünceler ya da erkek gözünden kadının konumlandırıldığını ve reklam aracı olarak kullanıldığını düşündürmektedir.

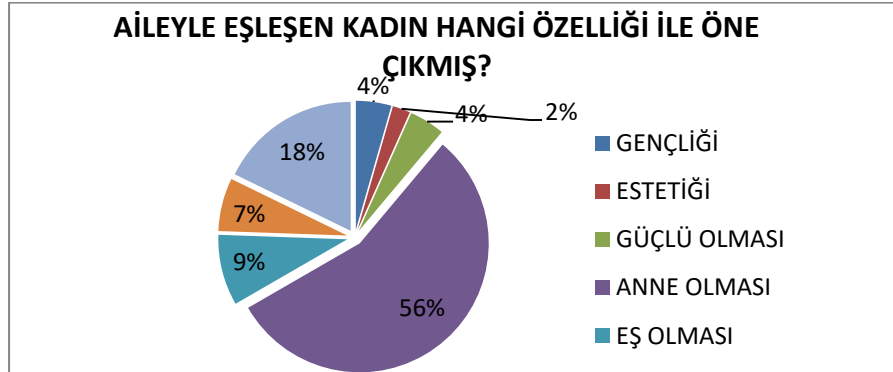
Şekil 9: Sadece kadın reklamlarının mekânsal oranları

Sadece kadın ögesi ile çekilebileceği ortaya çıkarılan 20 tekil reklamın %50'si sokak/kamusal alanda, %25'i iş alanında, %15'i evde, %10'u mutfakta kadına yer vermiştir.

Şekil 10: Anne figürü kullanımının mekansal dağılımı

Kadın ögesinin anne olarak karşımıza çıktığı 43 tekil reklamda ise anne karakteri %51 oranında evde, %40 mutfakta, %2 sokak/kamusal alanda, %2 iş alanında, %2 doğada gösterilmiştir. %51 ev oranına %40 mutfakta ev içi olarak değerlendirdiğimizde son derece yüksek bir oranda anne olan kadının ev içinde konumlandırıldığını görmekteyiz bu da Türk toplumunun geleneksel yargılarıyla ve gündelik pratikleriyle örtüşmektedir.

Şekil 11: Aile ile eşleştirilen kadınların niteliklerinin dağılımı

Aile ile eşleşen kadın ögesini gördüğüm 45 tekil reklamda kadınların %56'sı anne olma özelliği ile öne çıkarılırken, %18' temizlik alışkanlığı, %9'u eş olması, %7'si çalışan kadın olması, %4'ü gençliği, %4'ü güçlü olması, %2'si ise estetik olması özelliği ile öne çıkarılmıştır. Bu oranlar toplumumuzun kadına yüklediği rolleri açık bir biçimde temsil etmektedir. Kadın önce annedir, yuvasının temizliğinden sorumludur, iyi bir eş olmalıdır, günümüz ekonomik koşulları gereği çalışır ve bekar bir kadın olmadığı için gençliği, güzelliği ve güçlü olması ikinci plandadır. Reklamlarda aile içinde kadının konumlandırılma biçimi geleneksel reklamcılık anlayışının sürdürüldüğünü göstermektedir.

Bulguların Alt Problemlerle İlişkilendirilmesi

- Prime-time ve gündüz kuşağı arasında yayımlanan reklamlar arasında sektörel farklılık gözlemek mümkün mü?

İzlenmiş olan reklamlarda kadın ögesi gündüz kuşağında temizlik, yemek ve sağlıkla ilgili reklamlarda daha yoğun kullanılmasına karşın prime time kuşağında karşımıza teknoloji, bankacılık ve otomotiv reklamları ile çıkmaktadır.

- TV kanallarının izleyici kitlesine göre yayımlanan reklamların içeriği değişiyor mu?

Gündüz kuşağının izleyici kitlesi genel olarak kadınlardan oluşur ön kabulünden hareketle reklamların içerikleri değişmekte, temizlik ürünleri, takı reklamları, kişisel bakım ve yaşlanma karşıtı ürünler genellikle gündüz kuşağında yayınlandığı gözlemlenmiştir.

- Reklamlarda kadın imgesi kullanımına eşitlikçi yaklaşan reklamlara rastlanıyor mu? Rastlanıyorsa örnekleri neler?

Göstergebilim ve anlatı analizi ile değerlendirilen reklamlardan Dardanel Ton reklamları bu kategoride örnek verilebilir.

- Reklamlarda toplumsal cinsiyet eşitsizliğini üreten reklamlara rastlanıyor mu? Rastlanıyorsa örnekleri neler?

Göstergebilim ile analiz edilen burada analizi yer almayan Fairy Platinum reklamının çinsiyetçi öğelerin yoğun olduğu reklam örneği olarak verilebilir

- Femvertising reklam örneklerine rastlanıyor mu? Rastlanıyorsa örnekleri neler?

Göstergebilim ve anlatı analizi ile değerlendirilen reklamlardan Omo Sıvı ve yine burada analizi yer almayan Siemens ankastre reklamları femvertising yansımaları gözlenen reklamlardandır.

- Kadın karakter kullanılan reklamlarda kadın yerine erkek karakter kullanılabilir miydi?

İçerik analizimizin en net bulgusu %90 oranında evet cevabı kodlanan kadın öznesi yerine erkek özne kullanımının uygun olduğudur.

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak; reklamlarda günümüz pandemi koşullarının reklamlara ve tüketim ürünlerine yansımaları da söz konusu olduğu görülmüştür genellikle anne imgesinin bulunduğu hijyenik ürünler ve vitamin ürünleri reklamlarına araştırma kapsamında sıklıkla rastlanmıştır. Cinsiyetçi öğeler barındıran reklamlara temizlik, yaşlanma karşıtı ürünler vb ürünlerde sıklıkla rastlanmıştır. Ayrıca toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı, kadını güçlü, kararlı ev içi sorumluluklar atfedilmeden de imgelendiği reklamlara da rastlanmıştır. Bir de toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı fakat yerel öğelerinde bulunduğu reklamlar göze çarpmıştır. Bu reklamlar Türkiye’de beğenilmiş, youtube’da görüntülenme sıklıklarına bakıldığında diğer eşitlikçi reklamlara göre daha çok izlenmiş ve yorumlar yapılmıştır.

Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması, kadın erkek fırsat eşitliğinin tüm kamu politikalarına dahil edilmesi amacıyla “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013 uygulanmıştır. Eylem Planında beş temel politika eğitim, sağlık, ekonomi, karar alma mekanizmalarına katılım, medya eksenine ilişkin mevcut durumu eşitlemeyi temel alan hedefler, stratejiler ve faaliyetler düzenlenmiştir. Gerek Avrupa birliği uyum politikaları gerekse Türkiye kalkınma hedefleri kapsamında medyada kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik çeşitli faaliyetler yürütülmektedir. femvertising da bu yaklaşımlar sonucu ortaya çıkmış bir kavramdır. Günümüzde Reklam filmlerinde eşitlikçi yansımalar gözlenmesinin yanı sıra halen süregiden cinsiyetçi yasımlar ve programın izleyici kitlesine göre cinsiyetçi dağılımının sürdüğü de gözlemlenmiştir

Glokalizasyon sürecinin etkisiyle reklamlarda küresel ve yerel motifler birbirlerinden etkilenerek bu etkinin dünyanın her yanına dağılması gibi son derece hızlı ve sonuç getirici durumlar yaşanmaya başlanmıştır. Ürünlerini daha fazla hedef kitleye sevimli hale getirmeye çalışan çok uluslu markalar, satış stratejilerini ilgi çeken akımlar üzerine kurgulamaya başlamışlardır.

Femvertising akımı, globalizasyon etkisiyle tüm dünyada reklamların kurgularını değiştirmiş, toplumsal cinsiyet eşitliğinden yana senaryolara ve görsellere sahip reklamlar yapılarak, eşitliği savunan bireyleri hedef kitlesine alan markaların yeni gözde satış aracıdır. Amaç aslında cinsiyet eşitliğini sağlamak değil, her zaman olduğu gibi üretilen ürün ve hizmetlerin daha fazla satışını gerçekleştirmektir. Olumlu sonuç veren bir yöntem olarak görüldüğünde içinde yer alan feminist sözcüğüne hiç takılmadan markalar bu akıma dahil olmuş ve bu amaçla uluslararası toplantılar, uluslararası örgütlerde alınan kararların yerele dağıtılması rolünü üstlenmişlerdir. Batı ülkelerinde gelişmiş olan toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin pratikler, femvertising rüzgarıyla diğer ülkelerin yerel değerleriyle birleşip bir müzakere sürecine geçmişlerdir. Ülkemizdeki örneklerde gördüğümüz gibi gerçekten cinsiyet eşitliği vurgusu yapan reklamlar olduğu kadar alt metninde yine güçlü ve karar verici erkek ile mutfak önlüklü, temizlik eldivenli, ideal kadın olmayı tertemiz bulaşıklar, bembeyaz çamaşırlar, pırıl pırıl evlerde arayan kadın tiplerini de söz konusudur.

Ancak, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik ödülleri, etkinlikleri, yapılan çalışmalarıyla, oluşturduğu kurullar, yaptığı reklamlarda cinsiyet eşitliği temalı toplantıları-eğitimleriyle reklamcılık sektörü hızlı bir dönüşüme girmiş görülüyor. Bu dönüşümün etkilerini incelediğimiz reklamlarda görmekteyiz. Markaların pazar paylarını arttırmak için farklı yöntemler deneyen sektör, birkaç yıl öncesine göre söylem dilini farklılaştırmış görülsede yeni akım femvertising ile "güçlü kadın, "ne istediğini bilen kadın", "kendi gibi olan kadın" imajlarıyla ürünlerini pazarlamanın başka bir yolunu bulmuş gibi görünüyor.

Reklamların yerel etkilerinden yola çıkarak toplumun olumlu değişimine yol açacak farkındalıklar sağlanması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması yolunda bir kazanım olabilir. Ancak elde edilen kazanımların bir ihtiyaç ve mücadele sonucu elde edilmesiyle tepeden inme kampanyalarla edinilmesi arasında büyük farklılıklar olduğu, kazanımların kalıcılığının sağlanması için toplumsal bilinçlenme ve katılımın artırılması gerektiği aşikardır. Bu açıdan reklamcılık sektörüne ilişkin gerçek ve yapay olarak kurgulanan toplumsal cinsiyet eşitliği temalı reklamların büyüteç altına alınarak farklı boyutlarıyla incelenmesi ile feminist söylem dili içeren reklamcılık anlayışının içerdiği alt yapıların çözümlenebilmesi açısından faydalı olabilecektir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği boyutunda gerçek ve kalıcı kazanımlar elde edilebilmesi için reklamcılık sektörünün femvertising bağlamında oluşturduğu yeni rollerden yola çıkılarak hareket edilmesi mümkündür. Sivil toplum örgütleri ve alanda çalışan akademisyenler tarafından toplumsal bilincin artırılması yönünde eğitimler verilip etkinlikler düzenlenmesi ile toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin kalıcı kazanımlar sağlanabilir. Günümüzde markaların uluslararası pazarlama stratejilerinin içinde önemli yer kaplayan toplumsal cinsiyet eşitliği vurgusu lehine esmekte olan rüzgârdan yararlanılarak çalışmalara kaynak ve destek sağlanması da olasıdır.

Kaynakça

1. BATI, U., (2005). *Bir Anlam Yaratma Süreci ve İdeolojik Yapı Olarak Reklamların Göstergibilim Bir Bakış Açısıyla Çözümlemesi*, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi Cilt: 29 No:2 ss.175-190.
2. Büyükkayacı Duman, Nuriye; Yılmazel, Gülay; Akbulut Başçı, Burcu (2014) Kültürel Değişimin Türk Televizyon Reklamlarındaki Kadın İmajına Etkisi. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(1): 60-69.
3. C. BOOK, Albert - Schick, C.Dennis; Çev: Şendil, Dilek; Yayınevi Yayıncılık; Nisan 1998, İstanbul
4. CANDAN Gizem, "Glokalizasyon Bağlamında Netflix Reklamları: Göstergibilimsel Bir Analiz", *Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, c:II, Sayı:1, Nisan 2020 s:3-15
5. ULAŞTIRAN, Tuba. (2017, Ekim 25). *Femvertising:Reklamcılığın Geleceği*. Ocak 2, 2018 tarihinde Pazarlamasyon: <http://www.pazarlamasyon.com> adresinden alındı,
6. Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi International Journal Of Social Sciences Cilt / Vol.: 2, Sayı / Is.: Ek Sayı, Yıl / Year: 2019, Sayfa / Pages: 63-79
7. ÇETİN, B. N., (2014). Yeniden Anlamlandırma Aracı Olarak Reklam, Turkish Studies- International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish on Turkic, Sayı 9, ss.559-573.
8. DİKÇİUS Vytautas, Anahit Armenakyan, Sigitas Urbonavičius, Gintarė Jonynienė, Justina Gineikienė (2014), "The Influence of Childeren on Family Purchasing in Lithuania and Azerbaijan", *Organization sand Markets in Emerging Economies*, Vol.5, No. 2(10), (79-96).
9. Dominick, J. R. ve Rauch, G. E. (1972). The Image of Women in Network TV Commercials. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 16(3), 259-265.
10. ŞARDAĞI, E., & Yılmaz, R. A. (2017). Anlatı kuramı ve reklamda kullanımı: anlatı analizi çerçevesinde bir inceleme. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 88- 133.

11. FISHER, W. R. (1984). Narration as a human communication paradigm: The case of public
12. moral argument. *Communications Monographs*, 51(1), 1-22.
13. FURNHAM, A. ve Mak, T. (1999). Sex-role Stereotyping in Television Commercials: A Review and Comparison of Fourteen Studies Done on Five Continents over 25 Years. *Sex Roles*, 41(5), 413-437.
14. FURNHAM, A. ve Paltzer, S. (2010). The Portrayal of Men and Women in Television Advertisements: An Updated Review of 30 Studies Published since 2000. *Scandinavian Journal of Psychology*, 51(3), 216-236.
15. GÜLSOY, Tanses; *Reklam Terimleri ve Kavramları Sözlüğü*; Adam Yayınları, 1999, İstanbul.
16. HURTZ, W. ve Durkin, K. (1997). Gender Role Stereotyping in Australian Radio Commercials. *Sex Roles*, 36(1), 103-114.
17. HÜLÜR, A. B., & Çat, A. K. (2018). Gıda reklamlarında kadının temsili. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3(6), 1-12.
18. İNCEOĞLU, Metin; *Tutum, Algı, İletişim*; Elips Kitap; Eylül 2004; Ankara
19. KOTLER, Philip; Çev: Kalem Bakkal, Aslı A'dan Z'ye Pazarlama; *Kapital Medya Hizmetleri Aş*; 2005; İstanbul
20. ÖNDER, H. B. Televizyon Reklamlarında Çocuk Mahremiyetinin İhlali. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 7(1), 456-482.
21. PARSA, A. F. (2004). İmgenin Gücü: Görsel Kültürün Yükselişi. *Medyada Yeni Yaklaşımlar*.
22. SAYDAM, Ali; *Algılama Yönetimi İletişimin Akıl ve Gönül Penceresi*; Rota Yayınları; Nisan 2005, İstanbul.
23. ŞARDAĞI, E., & Yılmaz, R. A. (2017). Anlatı kuramı ve reklamda kullanımı: anlatı analizi çerçevesinde bir inceleme. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 88-133.
24. TARHAN, N. (2012). *İnanç Psikolojisi* (2. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınla.
25. YILDIRIM, A., & Şimşek, H.(2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
26. YÖRÜK, P. A. (2018). *Reklamların Haksız Rekabet Boyutu Karşısında Tüketicilerin Korunması* (Doctoral dissertation, İstanbul Kültür Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Özel Hukuk Anabilim Dalı/Özel Hukuk Bilim Dalı).
27. YÜKSEL, M. (2003). Mahremiyet Hakkı ve Sosyo-Tarihsel Gelişimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58(01).

PARALİMPİK OLİMPİYATLARDA KADIN SPORCUYA BAKIŞ (DERLEME ÇALIŞMASI)**Özlem GÜVEN, Prof. Dr. Nimet HAŞIL KORKMAZ**

*Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın ve Aile Araştırmaları Yüksek Lisans öğrencisi,
Uludağ Üniversitesi Spor Bilimleri Fak. Beden Eğitimi ve Spor A.D, Orcid: 0000-0001-7648-3289*

ÖZET

Bu çalışmanın amacı engelli kadınların spor etkinliklerine katılım imkanları, paralimpik oyunlardaki temsil oranları ve yaşadıkları zorlukların literatür taraması ile ortaya konulmasıdır. Olimpiyatların ilk dönemlerinden başlayarak hem Dünyada hem de ülkemizde toplumsal cinsiyet rollerinin kadının aleyhine işlediği görülmektedir. Bu nedenle çalışmanın giriş bölümünde olimpiyat tarihine yer verilmiştir. Görüleceği üzere 19. yüzyılın başlarından itibaren Viktorya dönemi, kadınların spor tarihinde yer almaya başladığı bir dönemdir. Dr. Ludwig Guttmann öncülüğünde engellilerin rehabilitasyonu ile başlayıp olimpiyat oyunlarına dönüşen yarışmalara kadınların dahil olması 1948 Stoke Mandeville Oyunlarıdır. Ülkemizde ise paralimpik oyunlarda madalya kazanan ilk kadın sporcularımız; 2008 Pekin Olimpiyatlarında Gizem GİRİŞMEN ve Neslihan KAVAS olmuştur. Paralimpik alan da hem kadın hem engelli olmanın ikincil konumuna kısa bir bakış açısı sunan çalışmada engelli kadın sporcunun mücadelesine yer verilmiştir. Son yıllarda da Covid-19 ile birlikte 2020 Tokyo Olimpiyatlarının ertelenmesi, kota problemleri kadın sporculara ek engeller olarak karşımıza çıkmaktadır. Detaylı literatür taraması yapıldığında engelli kadın sporcular ve paralimpik olimpiyatlarla ilgili online veri bankaları, IPC (International Paralympic Committee – Uluslararası Paralimpik Komitesi) ve IOC (International Olympic Committee – Uluslararası Olimpiyat Komitesi), Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi (TMOK), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Spor Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve TÜİK verilerinden faydalanılmıştır. Tüm bu kaynaklarda kadın sporcunun az sayıda araştırmada görülmesi; bize, kadının güzellik ve doğurganlık vb. alanlar dışında görünmez olduğunu ve bu durumu araştırma düşüncesine yönlendirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Paralimpik olimpiyatlar, Kadın, Spor, Toplumsal cinsiyet

ABSTRACT

The aim of this study is to reveal the opportunities of women with disabilities to participate in sports events, the representation rates at the Paralympic Games and the difficulties they experience through a literature review. It is seen that starting from the first periods of the Olympics, gender roles have been committed against women both in the world and in our country. For this reason, Olympic history is included in the introduction section of the study. As will be seen, 19. from the turn of the century, the Victorian era is a period when women began to take part in the history of sports. Dr. It is the 1948 Stoke Mandeville Games that women's participation in competitions began with the rehabilitation of the disabled under the leadership of Ludwig Guttmann and turned into the Olympic games. In our country, Gizem GİRİŞMEN and Neslihan KAVAS were the first female athletes to win a medal in the Paralympic Games at the 2008 Beijing Olympics. The study, which provides a brief overview of the secondary position of being both a woman and a disabled person in the Paralympic field, included the struggle of a disabled female athlete. In recent years, along with Covid-19, the postponement of the 2020 Tokyo Olympics, quota problems october as additional obstacles for female athletes. During the detailed literature review, the online data banks related to disabled women athletes and paralympic Olympics, IPC (International Paralympic Committee) and IOC (International Olympic Committee), Turkish National Olympic Committee (TMOK), Ministry of Family and Social Services, General Directorate of Disabled and Elderly Services, Ministry of Youth and Sports, General Directorate of Sports Services and TÜİK data were used. The appearance of a female athlete in a small number of studies in all these sources; tell us about the woman's beauty and fertility, etc. it is invisible outside the fields and this has led to research thinking.

Keywords: Paralympic Olympics, Women, Sports, Gender

GİRİŞ

Ülkelerin asli görevlerinden biri; toplumda riskli kabul edilen kadın, engelli, çocuk ve mülteci gibi kesimlerin ayrımcılıkla mücadelesine destek olmaktır. Toplumsal cinsiyetin hakim olduğu toplumlarda kadın olmanın zorlukları spor alanında da kendini göstermektedir. Engelli kadın sporcuların ise hem kadın hem de engelli olmaları nedeni ile spor alanında ayrımcılığa uğradıklarını düşündükleri görülmektedir. Bu derlemede dünyada ve Türkiye’de olimpiyatların tarihine ışık tutulması amaçlanmıştır. Böylece

olimpiyatların gelişiminden para-olimpiyatların gelişimine geçiş ve kadın sporunun bu dinamik içinde kendine yer bulma çabası değerlendirilmiştir. Ülkeler spor yoluyla kendi kültürel özelliklerini dünyanın farklı ülkelerine aktarırlar. Her ülkenin vatandaşlarına, yaş, yetenek ve gelir durumu ne olursa olsun, spor yapacağı ve boş vakitlerini değerlendirebileceği olanakları sağlaması gerekmektedir. Spor yapma hakkı ve ulaşılabilirliği diğer tüm bireylerde olduğu gibi engelli bireyler içinde elzemdir. Engelli kadınlar içinde sosyal sermaye biriktirmenin en güzel yolu spordan geçmektedir.

Birleşmiş Milletlerin rakamlarına göre dünyadaki 500 milyon kadar engelli insan bulunmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü tarafından, dünya nüfusunun yaklaşık dörtte birinin hayatlarında bir çeşit engelle doğrudan ya da dolaylı olarak karşı karşıya olduğunu belirtilmektedir. Engellilik insanlığın bir parçasıdır. İnsanların çoğu hayatının bir döneminde geçici veya kalıcı bir yetersizlik yaşayabilir ve yaşadıkları süre içerisinde fonksiyonlarında giderek artan zorluklarla karşılaşabilir (WHO 2011).

1.1 OLİMPİYATLARIN TARİHİ

Günümüzde yapılan modern olimpiyat oyunlarının kökeni Antik Yunan'da yapılan şenliklere dayanır. 19. yüzyılın başlarından itibaren Viktorya dönemi, kadınların spor tarihinde yer almaya başladığı bir dönemdir. İlk Modern Olimpiyatlar ise Baron Pierre de Coubertin'in kuruculuğunda;1896 yılında Atina'da düzenlenmiştir. 1960 yılında başlayan Paralimpik olimpiyatlar ise Olimpiyatların sonrasında oynanmaktadır. Oyunların tüm dünyada oluşturduğu ilginin; ikincil durumda kalan paralimpik olimpiyatlarda daha az olduğu burada da görülmektedir.

1.2.PARALİMPİK OLİMPİYATLARIN TARİHİ

Paralimpik sözcüğü Yunancada “para” (yanında) ve “Olimpik” kelimelerinden türetilmiştir. Anlamı paralimpik oyunların olimpiyatların paralel oyunları olduğu ve ikisinin yan yana var olduğudur.

Engelli sporcular için spor aktiviteleri 100 yıldan fazla bir geçmişe sahiptir. İlk olarak uzun savaşlar sonrası uzuv kaybı yaşayan kişilere yönelik olarak yapılan düzenlemeler, rehabilitasyon ve medikal alandaki teknolojik gelişmeler, savaş sonrası iş kaybından doğan insan ihtiyacı gücünü karşılamak için yapılan tüm bu çabalar, paralimpik alanın oluşturulmasında esas teşkil etmiştir. Ancak bu olgunun daha geniş çapta kabul görmesi II. Dünya Savaşının sonrasını bulmuştur. 1944 yılında İngiliz Hükümetinin talebi ile Dr. Ludwig Guttmann, İngiltere'deki Stoke Mandeville Hastanesinde belkemiği zedelenmesi olanlar için bir merkez açtı. Zamanla rehabilitasyon için yapılan spor, eğlence için yapılan spora, oradan da rekabetçi spora dönüştü.

29 Temmuz 1948 tarihinde, 1948 Londra Olimpiyat Oyunları açılış gününde Dr. Guttmann, tekerlekli sandalyedeki atletler için ilk yarışmayı düzenledi ve Paralimpik tarihinde bir kilometre taşı olan Stoke Mandeville Oyunları ismini verdi. Burada 16 kadın ve 16 erkek askeri personel okçuluk yarışmalarında yer aldılar. 1952 yılında da Hollandalı gazilerin oyunlara katılması ile Uluslararası Stoke Mandeville Oyunları başlatılmış oldu. Bu oyunlara 1960 yılında 23 ülkeden 400 atletin katıldığı, İtalya'nın başkenti Roma'da “Paralimpik Oyunlar” adı verildi ve o zamandan beri dört yılda bir yapılmaya başlandı. 1976 yılında ise, Paralimpik tarihindeki ilk Kış Oyunları İsveç'te yapıldı ve dört yılda bir yapılmaya devam etmektedir. Kore'nin başkenti Seoul'daki 1988 Yaz Oyunları ve Fransa'nın Albertville kentinde yapılan 1992 Kış Oyunlarından beri oyunlar hep aynı şehirlerde ve tesislerde yapılmıştır. [IPC (International Paralympic Committee – Uluslararası Paralimpik Komitesi) ve IOC (**International Olympic Committee – Uluslararası Olimpiyat Komitesi**) arasında yapılan bir anlaşma gereğince]

1964 yılında da Uluslararası Engelliler Spor Örgütü (IOSD) kurularak, Uluslararası Stoke Mandeville Oyunlarına katılmayan görme engelliler, amputeler, cerebral palsy hastaları ve paraplejiklerin de oyunlara katılması sağlandı. Daha sonra 22 Eylül 1989 günü Almanya'nın Düsseldorf şehrinde Uluslararası Paralimpik Komitesi (IPC) Paralimpik Hareketin küresel yönetim organı olarak görev yapmak üzere kar amacı gütmeyen uluslararası bir örgüt olarak kuruldu. IPC 162 Ulusal Paralimpik Komitesi ve dört tane Uluslararası Spor Federasyonu tarafından oluşmaktadır.¹

Paralimpik Oyunlar, engelli sporcuların mücadele ettiği büyük bir uluslararası spor müsabakalarıdır. 1988 Güney Kore Seul Yaz Olimpiyat Oyunları'ndan bu yana, Olimpiyat Oyunları'nın hemen ardından Kış veya Yaz Paralimpik Olimpiyatları olarak gerçekleştirilmektedir. Paralimpik Olimpiyat Sporcularının amacı,

¹ Türkiye Milli Paralimpik Komitesi, Paralimpik Hareketin Tarihçesi <http://www.tmpk.org.tr/tarihce/>

engelli bireylerin engelli olmayan Olimpik sporcularla eşit olduklarını, başarabileceklerini ve eşit muamele görmek istediklerini kanıtlamaya çalışmaktadır. Ancak Olimpik ve Paralimpik sporculara verilen destek açısından oldukça büyük fon farkı bulunmaktadır. Paralimpik sporcuların sahip olduğu çeşitli engeller göz önüne alındığında, sporcuların yarıştığı birkaç kategori vardır. Oyunlara katılmak için belirlenen engeller on farklı kategoriye ayrılmıştır. Bu kategoriler kas gücü, bozulmuş pasif hareket aralığı, ekstremit e eksikliği, bacak uzunluğu farkı, boy kısalığı, hipertoni, ataksi, atetoz, görme bozukluğu ve zihinsel bozukluklardır. Bu kategoriler, spordan spora farklılık gösteren sınıflandırmalara da ayrılmaktadır.

Türk Spor Yönetiminde ilk bağımsız yapılanma Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi (TMOK) 1908 yılında kurulmuştur. TMOK Selim Sırrı Tarcan tarafından Osmanlı Milli Olimpiyat Komitesi Olarak kurulmuş ve 1911’de IOC tarafından resmen kabul edilmiştir. TMOK amaç olarak IOC kuralları uyarınca ülkedeki amatör sporu ve olimpik faaliyetleri geliştirmeyi misyon edinmiş bir kuruluştur. Daha sonra 2002 yılında Türkiye’de Ulusal Paralimpik Komitesi kurulmuş ve aynı yıl IPC’nin üyesi olmuştur. Türkiye Olimpiyat Oyunları tarihi boyunca 41 altın, 27 gümüş ve 36 bronz olmak üzere toplamda 104 madalya kazanmıştır. Spor branşlarına göre 29 altın, 18 gümüş ve 19 bronz madalya ile güreş branşı birinci sırada gelirken, 8 altın, 1 gümüş ve 2 bronz madalya ile halter branşı takip etmektedir. Bunun yanında taekwondo, judo, atletizm ve boks diğer başarılı olduğumuz spor branşlarından (Özdemir & İlkım, 2019)

Türkiye’de Ulusal Engelli Veri Sisteminde kayıtlı ve hayatta olan engelli sayısı; 1.414.643’ü erkek, 1.097.307’si kadın olmak üzere 2.511.950’dir. (Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, 2021)

TÜİK 2014 verilerine göre 5137 bedensel engelli lisanslı sporcunun 757’si kadın, 4380’i erkektir. ²

Sporcular için paralimpik oyunlar, yetenek, atletik çaba ve yüksek performans üzerine kuruludur. Paralimpik sporcular altı kategoriye ayrılmıştır. Bunlar; ampüteler, beyin felçliler, zihinsel engelliler, görme engelliler, tekerlekli sandalye ve “Les Autres” (diğerleri) kategorileridir. Bu sınıflara ayrılan sporcular daha sonra etkinlik alanlarına göre yeniden sınıflandırılmaktadır. **Dünyada ve ülkemizde engelli sporcuların spor yapabilmeleri için mutlaka sınıflandırılmaları yapılmalıdır.** Sınıflandırma (Classification), sporcunun fonksiyonel kapasitesi, oyun içindeki performansı, tekniği ve patolojisi dikkate alınarak yapılmaktadır. Sınıflandırma ile sporcular arasında denge ve fırsat eşitliği sağlanmaktadır. Engelliler sporunun en önemli özelliği sporcuların sahip olduğu engele ve fonksiyonel düzeylerine göre sınıflandırılmaları ve burada aldıkları puana göre yarışmalara katılabilmeleridir. Sınıflandırma sisteminin amacı, sporcuların kendileriyle eşit durumdaki sporcularla yarışabilecekleri ortamı hazırlamaktır. ³

1.3.PARALİMPİK OLİMPİYATLAR

- 1960 Roma, İtalya
- 1968 Tel Aviv, İsrail
- 1972 Heidelberg, Almanya
- 1976 Toronto, Kanada
- 1980 Arnhem, Hollanda
- 1984 New York, ABD / Stoke Mandeville, İngiltere
- 1988 Seul, Kore
- 1992 Barcelona, İspanya
- 1996 Atlanta, ABD
- 2000 Sydney, Avustralya
- 2004 Atina – Yunanistan
- 2008 Pekin- Çin
- 2012 Londra- İngiltere
- 2016 Rio de Janeiro, Brezilya
- 2020 Tokyo, Japonya (Covid-19 Pandemisi nedeniyle Uluslararası Paralimpik Komitesi (IPC) Tokyo 2020 Paralimpik Oyunları'nı 24 Ağustos - 5 Eylül 2021 tarihlerine ertelemiştir.)

2.1. ENGELLİLİĞİN TANIMI SINIFLANDIRILMASI

Engellilik tanımları ve sınıflandırılmasına baktığımızda; yetersizlik, özür lülük ve engellilik kavramları birbirlerinin yerine kullanılmakta ve tanımlamaları da çeşitlilik göstermektedir. Fakat bu

² Türkiye İstatistik Kurumu, Yıllara Göre Federasyonlara Bağlı Lisanslı Sporcu Sayısı, 2007-2014, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Egitim,-Kultur,-Spor-ve-Turizm-105>

³ International Paralympic Committee IPC – Uluslararası Paralimpik Komitesi <https://www.paralympic.org/classification>

kavramlar birbirinden farklı anlamlar taşımaktadır (Çağlar 2011). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ-WHO), bu kavram karmaşasını önlemek, çeşitli disiplinler ve bilim alanlarında sağlık ve tıbbi bakımla ilgili dünya çapında iletişimi sağlayan standart, ortak bir dil oluşturmak amacıyla uluslararası çeşitli sınıflandırmalar geliştirmiştir (WHO 2001).

İlk olarak DSÖ 1980 yılında Yetersizlik, Özürlülük ve Engelliliklerin Uluslararası Sınıflandırılması (International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps-ICIDH) isimli bir sınıflama sistemini geliştirmiştir. ICIDH, özürlülük olgusunu 3 kategoride ele almıştır:

Yetersizlik (Impairment): Vücudun zihinsel, fiziksel veya işlevsel bozukluğudur. Yetersizlik doku, organ, ekstremiteler, fonksiyonel sistem ya da vücut mekanizmasındaki psikolojik, fizyolojik veya anatomik yapı ve fonksiyonların geçici, sürekli kaybı ya da anormalliğini ifade eder.

Özürlülük (Disability): Yetersizlik sonucu fonksiyonel kapasitede azalma ya da kayıptır. Yetersizlik sonucu günlük aktiviteleri içeren beklenen davranış ve fonksiyonlarda eksiklik ya da aşırılıktır.

Engellilik (Handicap): Bir yetersizlik ya da özürlülük sonucu oluşan, toplum tarafından kişiden beklenen bireysel performans veya durumdan sapmaya neden olan toplumsal bir bozukluk olarak ifade edilir. Engellilik, yetersizlik ve özürlülüğün sosyal ve çevresel sonuçlarıdır (Minaire 1992).

1980'lerden günümüze özürlülük konusuna yaklaşımların teorik olarak farklılaşması (Erbil Erdugan 2010) nedeniyle ve ICIDH özürlülük sınıflandırmasının oluşturduğu sakatlık ve damgalanmanın sosyal algısını değiştirebilmek için DSÖ 2001 yılında İşlevsellik, Yeti yitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırılması (International Classification of Functioning, Disability and Health-ICF) sistemini geliştirmiştir (WHO 2001). Birleşmiş Milletler (BM), 2001 yılından itibaren bu sınıflandırma sistemini, ICIDH sınıflandırma sisteminin yerine kullanmaya başlamıştır.

5378 Sayılı Özürsüzlüler (Engelliler) Kanununun engelli tanımı ise şöyledir; ‘Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi “özürsüzlü” olarak tanımlanmaktadır’ (Koca , 2010)

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesine göre ‘**Madde 6 – Engelli Kadınlar 1. Taraf Devletler** engelli kadınlar ile kız çocuklarının çok yönlü ayrımcılığa maruz kalmakta olduğunu kabul eder ve bu bakımdan onların tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit koşullarda yararlanmalarını sağlamaya yönelik tedbirleri alır. **2. Taraf Devletler** kadınların tam gelişimi ilerlemesi ve güçlenmesini ve bu Sözleşmede belirtilen insan hak ve temel özgürlüklerini kullanmalarını ve bunlardan yararlanmalarını sağlamak için gerekli tüm tedbirleri alır.’ ‘**Madde 30 – Kültürel Yaşama, Dinlenme, Boş Zaman Aktiviteleri ve Spor Faaliyetlerine Katılım** Bu madde engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında kültürel yaşama katılım hakkını; engellilerin yaratıcı, sanatsal ve entelektüel kapasitelerini geliştirme ve kullanma; özel kültürel ve dil kimliklerinin tanınması ve desteklenmesi; eğlence, dinlenme ve spor etkinliklerine katılma haklarını onaylar.’ Sözleşme ile engellilerin temel insan hak ve özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik ve temin etmek ve insanlık onuruna saygıyı güçlendirmek, engellilere karşı ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve onların yaşam standartlarını yükseltmek amaçlanmıştır. Sözleşmede Taraf Devletler, engelliliğe dayalı herhangi bir ayrımcılık yapılmaksızın bütün engellilerin tüm insan hak ve temel özgürlüklerinin tam olarak hayata geçirilmesini sağlama ve güçlendirme sorumluluğu altındadır (Birleşmiş Milletler, 18 Kasım 2009).

3.1.YÖNTEM

Bu araştırmada nitel araştırma modellerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Derinlemesine literatür taraması yapılarak sosyolojik açıdan spora, Dünyada ve Türkiye’de Paralimpik olimpiyatlara genel bir bakış açısı kazandırmak amaçlanmıştır. Google Akademik üzerinden paralimpik+kadın+engelli ve paralympic+women anahtar kelimeleri ile yapılan aramada 199 kaynağa ulaşılmıştır. Dergipark, researchgate, academia, wordpress, üniversitelerin tez bankaları gibi dizinlerden 35 çalışmanın konumuz ile ilgili olduğu görülmüştür. Ayrıca TÜİK verileri, Aile ve Sosyal Hizmetler bakanlığı yayınları, Gençlik ve Spor Bakanlığı yayınları, Türkiye Milli Olimpiyat ve Paralimpik komiteleri yayınları ve Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (CEİD), Kadınlar İçin Spor ve Aktivite Derneği (KASFAD) raporları ve Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC) verileri derlenerek konu ile ilgili bölümlerden faydalanılmıştır. Alan yazın incelendiğinde engelli kadın sporcular ve yaşadıkları zorlukları kapsayan çok az araştırmaya rastlanılmış olması konunun önemini ortaya koymaktadır. Böylece derleme yapılarak engelli kadınların sporda toplumsal cinsiyet dinamikleri ile nasıl mücadele ettikleri belirtilmeye çalışılmıştır.

4.1.BULGULAR VE YORUMLAR

Evrensel bir güzellik anlayışının neredeyse ortak bir görüş olarak kabul edildiği spor dünyasında ideal ölçülerin dışında kalanların spor yapabilmeleri büyük bir mücadeleyi gerektirmektedir. Spor dünyası “tam” ve “mükemmel” bedenlerin boy gösterdiği bir arena gibidir. Estetik seyir kaygısı güden spor dünyasının sistemi bellidir: “Güçlü”, “normal” ve “güzel” olan seçilir. Defolu, anormal veya eksiksiz; sistem sizi bulur, ayıklar ve etiketler. Spor dünyası “öteki” olmayı beden üzerinden işletir ve sürekli yeniden üretir.

Günümüzde spor endüstrisi eksik bedeni “tamamlayan” ve “formatlayan” siber teknoloji ile çepeçevre sarılmış durumdadır. Paralimpik Oyunları izleyen bir kimse neredeyse “engel yokmuşçasına” izlemektedir. Engelli bedenlerin spor yapabilmesi ya yeniden üretilmesine ya da yeniden formatlanmasına bağlıdır. İlk olarak bedensel engelli bireylerin rehabilitasyonuna destek olarak tasarlanmış olan spor gösterileri; sonrasında dünyanın her yerinden engelli sporcuların yarıştığı ve amacı “yüksek performans” doğru değişen Paralimpik Oyunlar’a dönüşmüştür. Olimpiyat Oyunlarının simgeleşmiş mottosu olan “citius, altius ve fortius” (daha hızlı, daha yüksek, daha güçlü) kavramlarının engelli sporcular için olan anlamı hâlâ büyük bir tartışma yaratmaktadır. Günümüzde Paralimpik Oyunlar artık siborg bedenlerin bir gösterisi halini almıştır. Paralimpik Oyunlar sağlamların mutluluğu için dönüştürülmüştür. 1990’lı yıllar ise ayrımcılığa uğrayan engelli bireyleri korumak amacıyla pek çok yasanın kabul edildiği bir dönem olmuştur (Braddock ve Parish, 2011).

Engellileri bağımlı, bakıma ve yardıma muhtaç, kambur ve edilgen kabul eden medikal modelden sosyal modele doğru bir geçiş süreci başlamıştır (Okur ve Erdugan, 2010). Engelli sporcu spor yaptığı süre boyunca kültürel sermayenin farklı biçimlerini kültürüne ekler. Engelli sporcunun kazandığı yarışlar ve ödüller Paralimpik kültürel sermayesini arttırmasının yanı sıra ona statü ve prestij sağlayarak sermayesini ekonomik sermayeye dönüştürme hakkı kazandırır. Sosyal sermaye ise tüm sermaye çeşitleri ile bağlantılı olan ve gerekli olduğunda engelli sporcuya faydalı destekler sağlayan ilişkilerin bir sermayesi konumundadır. Sermayedeki bu dönüşüm ve farklılıklar Paralimpik Alandaki ilişkileri de etkiler. Alan engelli bir sporcu için sürekli mücadele ettiği, farklı sermayeleri sayesinde stratejiler uygulayabildiği ve kendi dönüşümünü sağlayabildiği en önemli yer konumundadır. Alan sağlam ve sakat bedenler arasındaki eşitsizliğin yaşandığı bir mücadele yerine dönüşür. Paralimpik Alan ve engelli sporu gerek ilişkilerinin karmaşıklığı gerekse tüm alt alanlarının birbiri ile ilişkisi açısından daha ayrıntılı bir çözümleme ve incelemeyi gerektirmektedir.

Sporun sağlamların dünyasına ait bir etkinlik olduğu düşüncesi engelli sporcuyu daha baştan ‘öteki’ kılar. Engelli sporcuların fiziksel alanlara ilişkin deneyimlerinden elde edilen bulgular; fiziksel düzenlemelerde gözle görülmeyen fakat engelli sporcuları sınırlayan bir dışlanma mekanizmasının işlediğini ortaya koymaktadır. (Nazmiye MUSLU MURATLI, TRT Spor röportajında ‘Engelli olduğumu uygun olmayan bir rampaya rastladığımda ya da geçeceğim yere bir araç park edildiğinde hatırlıyorum.’ demişti.)

Etrafımızda git gide daha çok engelli bireyler için ayrılmış alanlara rastlarız. Engelli okulları, engelliler için ayrılmış spor alanları, engelli kafeleri veya engelliler için ayrılmış çalışma alanları aslında engelli bedenleri göz önünden uzaklaştırmak için sağlamların uyguladığı mekanizmalardır. İktidar engelli bedenin denetimini çizdiği bu sınırlar üzerinden işletir. Engelli sporcuların deneyimleri de bu görüşleri destekler yöndedir; Çarpık kentleşme ve uygun olmayan fiziksel düzenlemeler yüzünden hareket etmeleri de kısıtlanarak tabi olma durumu böylece kendiliğinden yaratılmış olur. Tıpkı Bentham’ın tasarladığı hapishanenin sembolize ettiği itaatkâr bedenler gibi. “Panaoptikon’da gözleyenin kendisi gözlenenler tarafından tam olarak ne zaman gözlendiklerini bilmedikleri için her zaman gözleniyormuş gibi hareket etmek ve davranışlarını sınırlandırmak zorunda kalırlar” (Foucault, 2011).

Sponsorluk; ilişki bağları çerçevesinde işleyen bir sistemdir. Alana hükmedenler sponsorluk sistemini toplumsal denetim ve sömürünün bir aracı olarak kullanır. Egemenliklerini iki farklı habitusa ve iki farklı şekilde kodlarlar. Alt sınıftan olan engelli sporcu iç tarafta (alçak, eğik, süreğen tarafta) yer alırken; egemen sınıf ise dış tarafta (resmi, kamusal, yüksek tarafta) yerini alır (Bourdieu, 2014). Engelli sporcuların sponsorluk bulma arayışlarında yaşadıkları ayrımcılıklar benzer şekildedir. Bourdieu, sosyal sermayeyi tanımlarken eşitsizliği üreten bir işleve sahip olduğu üzerinde durur. Sadece elitlere ait olanı onların kendi görelî üstün konumlarını korumak için tasarlanmış bir nitelik şeklinde işlediğini belirtir. Sosyal sermayenin imtiyazların bir serveti ve devam ettiricisi olarak ele aldığımızda alt gruptakilerin veya daha az imtiyaza sahip olanların buna ulaşmasının mümkünsüzlüğü de gözler önüne serilir (Field, 2006). Ailelerinden getirdikleri kültürel mirasla daha okul yıllarında üstünlüğü ele geçiren seçkin sınıf hiyerarşisini devam ettirir

ve güçlü ilişki bağları sayesinde statü ve ayrıcalığa giden tüm kaynaklara ulaşır. Engelli birey bir gruba üyelikten kazanılan sosyal sermayenin kaynağına asla ulaşamaz. Bourdieu, sosyal sermaye ile bağlantılı olarak en az iki farklı eşitsizliğin olduğunu belirtir. En varlıklı ve en iyi eğitilmiş olanlar aynı zamanda en çok bağlantıya da sahip olanlardır. Bireyler iletişim ağını oluşturma biçimlerini kendi çocuklarına aktararak eşitsizliği daha okul yıllarında tesis ederler (Field, 2006). Engelli sporcuların kültürel sermaye biriktirme şansları oldukça düşük düzeydedir. Engelliliğe ilişkin kültürel kodlar toplumsal kurumlar tarafından sürekli üretilir ve eşitsizliğin taşıyıcısı olurlar. Spor kurumu bunların başında gelir. Spor yolu ile statü kazanacağını düşünen engelli sporcu sermayenin eşit olmayan dağılımı yüzünden tabii olmaya mahkûm edilir. Sermaye türleri birbirine dönüşebilse de engelli sporcu için bu eşitsizliğin dönüşümü olur.

Geçmişte bedensel engellilere rehabilitasyon amacı ile başlayan Paralimpik Alan, artık elit sporcuların yarıştığı performans odaklı büyük bir organizasyona dönüşmüştür. Geçmişte ‘hasta rolü’ verilen engelli sporcu günümüzde ise performans sporcusuna dönüşmüştür. Rehabilitasyon merkezlerinin engelli sporu üzerindeki dönüştürücü gücü engelli sporcuların alan içerisinde konumlanmalarında büyük bir değişim yaratır. Bourdieu, “en yoksun sınıflar için kayıtsız şartsız bir elenmenin” söz konusu olduğu üzerinde durmuştur. Engelli sporcular yoksun bir çevreden geldikleri için tercihlerin de kısıtlanma eğilimi yükselecek ve toplumsal kökenin tesiri tüm spor hayatı boyunca engelli sporcunun karşısına çıkacaktır (Bourdieu ve Passerson, 2014). Rehabilitasyon merkezleri toplumsal eşitsizliği yaratan kurumlar olarak işlev görür ve sosyal farklılıkların devam etmesini sağlayarak iktidarını sürdürür. Engelli sporcunun geçmişinden getirdiği sınırlı kültürel mirası bu alanı kullanmasını engeller. Engelli sporcuların deneyimlerinden elde edilen veriler bu savı destekler niteliktedir (Yılmaz Anatca & Yılmaz, Nisan 2019)

KADIN SPORCULAR İÇİN OLUŞTURULAN SINIRLILIKLAR

- * Evrensel bir güzellik anlayışının neredeyse ortak bir görüş olarak kabul edildiği spor dünyasında ideal ölçülerin dışında kalanların spor yapabilmeleri büyük bir mücadeleyi gerektirmektedir. Spor dünyası ve medyası; “tam” ve “mükemmel” bedenlerin boy gösterdiği bir arena gibidir.
- * Orantısız şekilde hedef alınan kadın sporcular testosteron seviyelerinin ölçümü, cinsiyet kontrolü yaptırmayı kabul etmek ve spor kariyerleri arasında seçim yapmaya zorlanmaktadır. Bu durumda kendilerini küçük düşürülmüş ve yetersiz hissetmelerine sebep olmaktadır.
- * Anne olmak ve spor kariyerinde ilerlemek ikilemine düşen sporcular, performanslarını yüksek tutmayı başarsalar da olimpiyat yolunda hukuki engellere takılabilmektedir. (Örn. 2020 Yaz Olimpiyatlarında Kanada basketbol milli takım oyuncusu Kimberley Gaucher’a emzirdiği bebeğini ve bakıcısını, kendisi ile birlikte olimpiyatlara getiremeyeceği söylendi.)
- * Ülkelere yeterli kota verilmemesi kadın sporcuların olimpiyat hayallerini bir sonraki döneme ertelemektedir.
- * Siborg bedenlerin bir gösterisi halini alan Paralimpik Oyunlar kadınlar için özel üretilmiş spor ekipmanlarının temin edilmesini zorunlu kılmaktadır.
- * Sponsor bulmanın ve finansal sıkıntıların çözümsüz kaldığı noktalarda kadın sporcular spora ara vermek ya da tamamen bırakmak durumunda kalmaktadırlar.
- * Sporun sağlamların dünyasına ait bir etkinlik olduğu düşüncesi engelli sporcuyla daha baştan ‘öteki’ kılar. Engelli sporcuların fiziksel alanlara ilişkin deneyimlerinden elde edilen bulgular; fiziksel düzenlemelerde gözle görülmeyen fakat engelli sporcuları sınırlandıran bir dışlanma mekanizmasının işlediğini ortaya koymaktadır.
- * Kadın sporculara erkek sporcularla eşit ücret verilmemektedir.
- * Kadınlara yöneticilik kademelerinde eşit hak verilmemektedir. (Cam Tavan)
- * Sağlam sporcular ve erkek sporcuların daha kolay sponsor bulması, ancak paralimpik kadın sporcuların aynı ilgi ve sponsor imkanlarına sahip olmaması.
- * Sosyal hayatın içinde, spor salonlarına ulaşabilmek için kent mimarisinin görünür görünmez tehlikeleri ile baş başa kalan engelli kadın sporcu her evden çıktığında acaba bugün eve dönebilecek miyim kaygısı taşımaktadır.
- * Öz bakım ihtiyaçlarının karşılanması bile engelli kadın için oldukça zor olmakta, az sayıdaki engelli tuvaletlerini karşı cinsle ortak kullanmak durumunda kalmaktadır.

5.1.SONUÇ VE ÖNERİLER

Engelli kadının daha çok küçük yaşlarda karşılaştığı akrayan zorbalığı toplumsal cinsiyet kodlarının nesilden nesile aktarılan en basit örneğidir. Engelli kadının eğitim hayatına devam ederken kazandığı beceriler ve donanımlar da ne yazık ki iş hayatında ona avantajlı bir konum sağlayamamaktadır. Kamu ve

özel sektörde engelli ve kadın istihdamını arttıran politikalara rağmen engelli kadın eğitime ve yeteneklerine uygun istihdam olanaklarından faydalanamamakta ve kendisine lütuf gibi sunulan işlerde çalışmak durumunda kalmaktadır. Hem çalışma yaşamında hem de spor hayatında engelli kadını bekleyen en önemli engellerden biri de cam tavandır. Sosyal sermayeye talip olan engelli kadın kendi öz saygı ve başarı doyumuna ulaşmak için spordan faydalanmaktadır. Ancak engelli kadın sporcu, hem engelli hem de kadın olmanın zorluklarını eril kuralların işletildiği spor medyasında da görmektedir.

Spor medyası ya engelli kadını kadınlık vasfından sıyrarak haberleştirmekte ya da onu sadece protez bir bacak, güzel bir vücut olarak sayfalarına taşımaktadır. Benzer eleştiriyi genel olimpiyatların spor medyasında daha çok yer alması ve paralimpik olimpiyatların ise hem kısa süreli hem de çok küçük kutucuklar halinde haberleştirilmesi içinde söyleyebiliriz. Bunun sebebini paralimpik olimpiyatların her zaman genel olimpiyatlardan sonra yapılmasına da bağlamak mümkündür.

Profesyonel sporun; performans sporcusu engelli kadınlar için beklenen etkisi ekonomik kazanç ve görünürlüğünün artması olarak düşünülmesine rağmen gerçek bundan tamamen farklıdır. Sponsorların ve küresel medyanın talep ettiği güzellik, altın oran kavramlarına tamamen zıt olan engelli kadın bedeni sporcular için elzem olan sponsor talebinin de karşılıksız ve yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Teknolojik gelişmelerle paralel büyüyen paralimpik spor uygun ekipman desteğinin önemini daha da arttırmaktadır. Sponsor desteğinden yoksun, uygun protezlere ulaşamayan, paralimpik kadın sporcular bu nedenle yaralanmalara maruz kalabilmektedirler.

Engelli spor derneklerinin STK'ların ticari kaygılarla (dergi vs.) satmaları engellileri daha acınası göstermeleri, kadın sporcularında zararına olmaktadır.

Sosyal hayatın içinde, spor salonlarına ulaşabilmek için kent mimarisinin görünür görünmez tehlikeleri ile baş başa kalan engelli kadın sporcu her evden çıktığında acaba bugün eve dönebilecek miyim kaygısı taşımaktadır. Kendi engelini sanki bir suç, günah gibi içselleştirmesine neden olan toplumsal dayatmalar engelli kadını görünmez duvarlarla çevrili şehir hayatında eve kapatmaktadır. Belediyelerin kurumların engelli için yapılan uygulamaları zahmet ve masraf olarak görmeleri (örn. otobüs şoförlerinin rampa indirirken söylenmesi) engelli kadının kendini eve hapsederek görmezden gelmesine neden olmaktadır. Öz bakım ihtiyaçlarının karşılanması bile engelli kadın için oldukça zor olmakta, az sayıdaki engelli tuvaletlerini karşı cinsle ortak kullanmak durumunda kalmaktadır.

Ülkemizde engellilerin spor yapmaları, sosyalleşmeleri için yapılmış rehabilitasyon merkezleri işlevsel olarak çalışmamakta ve boş binalar olmaktan öteye gidememektedir. Toplumsal cinsiyet algılarının nesilden nesile geçtiği, kültürü şekillendirdiği küresel dünyada hem söylem hem de eylem olarak kadının ve engellinin ikincil konumunu kırmak hepimizin vazifesidir. Bu hedefe ulaşma yolunda, sporun kadınlar ve engelliler için öneminin farkına varmalı ve bunu yaygınlaştırmak için elimizden geleni yapmalıyız.

Ayrıca engelli kadınların görünmez duvarlar arkasından çıkarak spor, eğlence, kültürel faaliyetlere katılmalarını sağlamak için her mahalleye 'Sporla Tanışma Merkezleri' adı ile spor ve rekreasyon birimleri kurulabilir.

Diğer sağlıklı bireyler ile engelli kadınların aynı anda faydalanması, engelli kadınlar için dışlanma ve etiketlenme durumunun önüne geçebilir.

Bu merkezlerde yetenekleri keşfedilen sporcular paralimpik olimpiyatlarda Ülkemizi temsil edebilir.

Kadın paralimpik sporcular için sponsor bulmanın zor olduğu bu arenada; devlet teşvikleri ve olimpiyat başarıları ile hem kendilerinin hem de ailelerinin refah düzeyini artırarak yaşam standartlarının iyileştirilmesi sağlanabilir. Bu da spor kariyerlerinin daha da ilerlemesine ve yeni gelecek olan kadın engelli arkadaşlarımıza rol model olması açısından paha biçilmezdir.

Böylece engelli kadınların spor yaparak engeliyle barışması ve sosyal sermaye biriktirmesi onun faydasına olacaktır.

Özellikle kız çocuklarının eğitiminde 'Haydi Kızlar Spora' vb. projelerle hem sağlıklı kadınların, hem de engelli kadınların spora katılımı teşvik edilmelidir. Toplumda yerleşmiş olan eril mekanizmanın kadına sen yapamazsın, zayıfsın söylemlerine karşı bir duruş olarak yeni yeteneklerin keşfedilmesi, Ülkemizde ve engelli bireyler adına paralimpik olimpiyatlardaki başarının artırılması ana hedef olmalıdır.

KAYNAKÇA

1. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2021, Nisan). Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni. Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni. Ankara, Türkiye: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
2. Birleşmiş Milletler. (18 Kasım 2009). Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi. Cenevre: Engelli Hakları Komitesi.
3. Koca , C. (2010). Engelsiz Şehir Planlaması Bilgilendirme Raporu. İstanbul: Dünya Engelliler Vakfı.
4. Özdemir, M., & İlkım, M. (2019). ENGELLİLİK VE PARALİMPİK OYUNLARI. D. Ö. Dr. Öğr. Üyesi Mehmet İLKİM içinde, Sporda Yeni Akademik Çalışmalar (s. 35/57). Ankara: Akademisyen Kitabevi.
5. Yılmaz Anatca, V., & Yılmaz, C. (Nisan 2019). Ucube Bedenden Paralimpik Bedene. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 136-157.
6. Gençlik ve Spor Bakanlığı, Spor Hizmetleri Genel Müdürlüğü <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Egitim,-Kultur,-Spor-ve-Turizm-105>
7. International Paralympic Committee IPC – Uluslararası Paralimpik Komitesi <https://www.paralympic.org/classification>
8. Türkiye İstatistik Kurumu, Yıllara Göre Federasyonlara Bağlı Lisanslı Sporcu Sayısı, 2007-2014, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Egitim,-Kultur,-Spor-ve-Turizm-105>
9. Gençlik ve Spor Bakanlığı Spor Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Olimpiyat Oyunlarının Tarihçesi <https://shgm.gsb.gov.tr/Sayfalar/128/163/olimpiyat-oyunlarinin-tarihcesi.aspx>
10. Türkiye Milli Paralimpik Komitesi, Paralimpik Hareketin Tarihçesi <http://www.tmpk.org.tr/tarihce/>
11. Kadınlar İçin Spor ve Aktivite Derneği (KASFAD)

Antik Olimpiyatlar ve Modern Olimpiyatların Kuruluşunda Kadın ve Türk Kadınının Olimpiyatlardaki Var Olma Yolculuğu

(The Existence Journey of Women and Turkish Women in the Establishment of the Ancient Olympics and the Modern Olympics)

Prof. Dr. Nimet Haşıl Korkmaz, Fatma Demir, İnci Ece Öztürk, Arş. Gör. Selen Uğur Mutlu

Uludağ Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Orcid 0000-0001-7648-3289

MEB Yunus Emre Ortaokulu Mdr. Yrd. Uludağ Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi/ Beden Eğitimi ve Spor Doktora Öğrencisi Orcid 0000-0002-6484-7329

*Uludağ Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi/ Beden Eğitimi ve Spor Doktora Öğrencisi- Orcid0000-0002-7199-4706
Uludağ Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Orcid 0000-0002-3052-9066*

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Antik Olimpiyatlar da ve Modern Olimpiyatların başlangıcında kadına bakış ve Türk kadınının olimpiyatlarda yer alma sürecini incelemektir. Bu araştırma yazılı kaynaklara ve dokümanlara dayanmaktadır. Araştırmanın bulgularına erişilmesin de "tarama ve dokümantasyon modeli" yorumlanmasında ise "tarihsel yöntem" kullanılmıştır. Betimsel bir tarihi araştırma niteliği taşıyan bu çalışma genel olarak Türk kadınının olimpiyatlarda yer alma sürecine odaklanmıştır. Olimpiyat Oyunlarında kadının yer alışı süreci hemen olmamıştır. Kadınlar bu konuma gelebilmek için çok farklı ve zor süreçler geçirmiştir.

Sonuç olarak bir toplumun gelişmişlik düzeyini gösteren bir etken de spordur. Günümüzde kadınların Olimpiyat Oyunlarında yarıştığı branş yelpazesi çeşitlenip, gün geçtikçe katılan kişi sayısı da artmaktadır. Kadın Olimpiyatlarda göstermiş olduğu başarı ve özverisi ile yapabileceklerini kanıtlamıştır. Antik Olimpiyat Oyunlarında kadına yer almaması ve Modern Olimpiyat oyunlarının başlangıç sürecinde sadece sporun erkeklere has olduğu bakış açısını yıkmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Antik Olimpiyat, Modern Olimpiyat, Spor

Abstract

The aim of this study is to examine the view of women in the Ancient Olympics and the beginning of the Modern Olympics and the process of Turkish women's participation in the Olympics. This research is a qualitative research based on written sources, previous scientific research, documents and historical documents. The "historical method" was used in the interpretation of the "scanning and documentation model" in accessing the findings of the research. This study, which is descriptive historical research, generally focuses on the process of Turkish women's participation in the Olympics. The process of women's participation in the Olympic Games did not happen immediately. Women have gone through very different and difficult processes to reach this position.

As a result, another factor that shows the level of development of a society is sports. Today, the range of branches in which women compete in the Olympic Games is diversifying and the number of people participating is increasing day by day. The woman has proven what she can do with her success and dedication at the Olympics. The fact that women were not included in the Ancient Olympic Games and in the establishment of the Modern Olympic Games demolished the point of view that only sports were for men.

Keywords : Woman, Ancient Olympic, Modern Olympic, Sport

GİRİŞ

Kadınların yüzyıllar boyunca spora ve sportif karşılaşmalara katılmaları ile alakalı düşünceler belirgin bir biçimde değişmiştir. Eskiden yalnızca erkeklere has bir uğraş olarak düşünülen sportif etkinlikler kadınlar arasında giderek artan bir ilgiyle yayılmaya başlamıştır. Çevresel ve sosyal koşulların değişmesine paralel olarak dünya çapında kadınlar için yeni olanakların oluşması, kadınlar için yeni yasal düzenlemelerin yapılması, kadın hareketinin tesiri, sağlık ve fiziksel uygunluk hareketlerinin artması ile birlikte spora katılım ve kadınlar için düzenlenen yarışmalarda bir artış olmuştur. Fakat bu artış her toplumda ve her kültürde farklı

düzeylerdedir. Çünkü birtakım ülkelerde toplumun ve çevrenin ortaya koyduğu kuralların etkisiyle sportif etkinliklere yeterli düzeyde katılım sağlanamamaktadır. Bu çalışmanın amacı Antik Olimpiyatlar da ve Modern Olimpiyatların başında kadına bakış ve Türk kadınının olimpiyatlarda yer alma sürecini incelemektir.

1.Bölüm

Antik Olimpiyatlarda Kadın

Antik Olimpiyat Oyunları, M.Ö.776-M.S.393 arasında Yunanistan'ın Mora (Palepenez) yarım adasının batı şeridinde Elit eyaletinin kutsal şehri olan Olimpia'da tanrı Zeus (Jupiter)'in ismini anmak için her dört yılda bir, hasat ve bağbozumu arasında düzenlenirdi (Gillet,1975). Antik Olimpiyat oyunları beş gün sürerdi.

1.Gün: Dini törenler yapılır ve oyun kurallarına uyulacağına yemin edilirdi.

2.3.ve 4.Gün: Yunanistan'ın çevresinden gelen erkek atletler Promes(Koşu),atlama ve atma türleri, Pygmike (Boks), Pankreas olarak isimlendirilen dövüştü güreş karşılaşmaları, atla çekilen tekerlekli araba (Şar) yarışları, Pentation denilen koşu, atlama, disk atma, cirit ve güreş gibi toplu yarışlar düzenlenirdi.

5.Gün: Yarışmalar neticesinde Zeus'a adanmış zeytin ağacı dalından örülmüş taç başarı elde eden sporculara takdim edilirdi (San,1985).

Antik Yunan'da Klasik Dönem (MÖ 500-323) öncesinde kadınlardan çocuk doğurmaları, yün ve dokuma işleri ile ev işlerini de yapmaları beklenirdi (Spears, 1984). Beden eğitimi ağırlıklı Klasik Çağ Atina okul sisteminde de kızların eğitimi söz konusu değildi (Memiş, Yıldırım, 2011). Demeter rahibesi dışında kadınlar Antik Yunan'da Olimpiyat Oyunlarına seyirci olarak bile katılamazlar (Memiş, Yıldırım, 2011.), yarışmaları gizlice seyreden bir kadın yakalandığında Typaeum dağından atılarak ölümle cezalandırılırdı. Kadınların oyunlar sırasında Olimpia'ya yaklaşmaları ağır kurallarla yasaklanmıştır. Örneğin bu olayların bize anlatımını sunan Pausanias, yarışçı kişilerden birinin annesi Kallipatria'nın antrenör kılığına girip seyirciler arasında yer aldığını ve yarışı kazanan oğlunun sevincini birlikte paylaşmaya çalışırken yakalandığından bahseder. Kallipatria, daha önceki yarışlarda babası ve erkek kardeşleri taç giydiği için bağışlanmıştır (Gillet,1975). Bununla birlikte Antik Yunan'da kadınlar için her dört yılda bir Zeus'un karısı Hera onuruna Olimpiya'da Hera Oyunları düzenleniyor (Memiş, Yıldırım, 2011.), bu yarışmalara evli kadınlar değil genç kızlar katılabiliyordu (Spears, 1984). Yunan kentlerinin içinde istisnai olan Spartalı kadınlar fiziksel olarak eğitim alırlardı (Bandy, 2000). Kadınların aldıkları bu eğitimin amacı sağlıklı ve güçlü çocuklar doğurmalarına yönelikti (Bandy, 2000). Spears'e (1984) göre Klasik Dönem'de Atinalı kızlar, kadınların çevresinde olur, evlenene kadar lüzumlu ev işlerini öğrenirlerdi. Bunun aksine Sparta'lı kadınlar ise fiziksel olarak eğitilir ve bu konuda çalışmalar yaparlar fakat kadına ait işlerle pek uğraşmazlardı. Yine, Estin ve Laporte (2004) Sparta haricinde bütün Yunanistan'da kadınların birçok mevzuda özgürlüklerinin olmadığını, dini bayramlar ve aile bayramları dışında evden tüm çıkışlarında eşlik edilip tek bırakılmadıklarını belirtmektedir. Kadınlar bu kurallara uymadıklarında ağır cezalar verilmiştir. Antik Yunan'da Olimpiyat Oyunları ancak Yunanlılar için yapılmıştır. Yabancılar ve esirler oyunlara katılamamış, kadınlar, sahaya izleyici olarak dahi girememişlerdir (Şentürk ve Özdilek 2007).

2.Bölüm

Modern Olimpiyatların Başlangıcında Kadın

Modern olimpiyatların ortaya çıkış sürecine en büyük katkı sağlayan ve kurucusu Pierre de Coubertindir. Pierre de Coubertin'in Modern Olimpiyat Oyunlarının kuruluşunda önemle durduğu noktalar şunlardır. Modern Olimpiyat Oyunları milletlerarası özellik taşıyacak, her dört yılda farklı kıtanın şehirlerinden birinde yapılacak, bu oyunlara hayattaki tüm ülkelerin amatör sporcuları katılacak ve kardeşlik havasında gerçekleşecektir. Bu bakış açısına haiz Pierre de Coubertin'in kadınların olimpiyatlarda yer almayacağını ve kadınların görevinin erkeklerin başarılarını ödüllendirilmesinde görev almak olduğuna ifadelerinde sık sık değinmiştir. Coubertin, IOC yayın organı Revue Olympique'de, kadın sporunun doğa kurallarına aykırı

olduğunu dile getirmiştir (Koca, C., 2016). Atina'da 1896'da düzenlenen ilk olimpiyatlar, bu bakış açısına karşı hiç beklenmedik şekilde bir kadının protestosuna sahne olmuştur. Stamatia Revithi, olimpiyatlar kapsamında düzenlenen maratona katılmak için verdiği dilekçe başvuru süreci geçtiği için onaylanmamış, resmî yarışların yapıldığı günden bir gün sonra, maraton mesafesini tek başına koşmuş; çıkış ve varış zamanlarını gösteren bir belgeyi yerel yöneticilere onaylatmıştır (Memiş, A.U., Yıldırım, 2011).

İkinci Modern Olimpiyat Oyunları Paris'te 1900 yılında düzenlenmiş ve oyunlara 22 kadın 5 branşta yarışmıştır. Charlotte Cooper, çim tenisinde birinci olan ilk kadın olimpiyat şampiyonu olarak tarih sayfalarında kayıtlara geçmiştir. 1911'deki IOC meclisinin tutanaklarına göre, yüzme, 1912'de, feminist İsveçliler tarafından kadın programına tanıtılmıştır (Memiş, A.U., Yıldırım, 2011). 1917 yılında kurulan Fransa Kadın Sporları Federasyonu'nun başkanı, Alice Milliat (1884–1957), milletlerarası kadın spor tarihinin öncüleri içinde yer almıştır. Kadınların performans sporunda yer alması için çok önemli aşamalara imza atmıştır. 1921'de, Uluslararası Kadın Sporları Federasyonu (Fédération Sportive Féminine Internationale) kurulmuş ve 1922'de, Paris'te, ilk Kadınlar Olimpiyat Oyunları 20 bin seyirci önünde, beş ülkenin katılımıyla, atletizm ağırlıklı olmak üzere 11 branşta yapılmıştır (Leigh ve Bonin, 1977). Sonraki süreçte, düzenlenen organizasyonun adı Kadınlar Dünya Oyunları olarak değiştirilmiştir. Bir tarafta Uluslararası Atletizm Federasyonu ve IOC, diğer tarafta Uluslararası Kadın Sporları Federasyonu arasındaki uzun süren mücadele sonucunda, 1928'de kadınların olimpiyatlardaki atletizm yarışmalarına katılım sağlanmasına onay verilmiştir. Ancak, olimpiyatlarda kadınların dâhil edildiği atletizm branşlarını eksik gören Alice Milliat, 1930'da Prag'da ve 1934'te Londra'da, Kadınlar Dünya Oyunları'nı düzenlemeyi sürdürmüş ve sonucunda bu mücadeleye sessiz kalamayan IOC (Uluslararası Olimpiyat Komitesi) tarafından kadınlara olimpiyatlarda daha fazla atletizm branşında yer verilmesini sağlamıştır (Memiş ve Yıldırım, 2011). Yaşam alanları ve spora katılım biçimleri sınırlanan kadınlar, yine bu dönemde spor aracılığıyla bu sınırları aşmaya ve spor da yer almak için mücadele etmeye başladılar.

1900'lü yıllardan itibaren toplumsal değişimler ile kadınların spora katılımında bir artış gözlenmiştir. Kadının toplum içindeki yerinin değişmesi, teknolojik değişimler ile bu teknolojiyi yakalayan ve uygulayan toplumlarda daha belirgin olmuştur. Bunun sonucu olarak bu toplumlarda kadınların boş zaman faaliyetlerinde önemli seviyede bir artış olmuştur. Hem teknolojik gelişmeler hem de kadının toplum içindeki yerinin değişme uğraması kadınların da spor yapabileceği gerçeğini gözler önüne koymuştur. Kadınların mücadelesi sonucunda, yıllar geçtikçe, olimpiyatlara katılan kadın sporcuların sayısı da artmıştır. 1900 yılında yapılan Paris Olimpiyat Oyunları'nda, 997 sporcu 5 branşta yarışmıştır ve yarışan kişilerin 22'si kadındır. Diğer yandan, 2012 Londra Olimpiyatları, 204 ülkeden %55 (n=5973) oranında erkek ve %45 oranında kadın (n=4847), toplam 10.820 sporcunun 26 spor branşında yarışmak üzere katıldığı, kadın sporcu sayısının en fazla olduğu ilk olimpiyat oyunları olma özelliğini taşımaktadır.

3.Bölüm

Türk Kadınının Olimpiyatlardaki Var Olma Yolculuğu

Geçmişten gelen süreçte Türk kültüründe kadın savaşlarda, avcılıkta, spor faaliyetlerinde, yönetimde etkin olduğu bilinmektedir. Türk kadını, Türk Kurtuluş Savaşı'nda cephede bizzat savaşmış bu süreçte kahramanlıkları ve orduya vermiş oldukları destekleri tarihe geçmiştir. Modern spor dallarının Türk toplumunda tam olarak benimsenmesi cumhuriyet ile birlikte olmuştur. Atatürk sporu teşvik etmiş ve sportif faaliyetler devlet desteği ile yürütülmüştür. Atatürk'ün en fazla önem verdiği konulardan birisi de Türk kadınının sportif faaliyetlerde yer edinmesidir. Atatürk'ün spor anlayışında cinsiyet, dil, din, ırk, yaş sınırlaması yoktur. Bunun sonucu olarak Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan bir yıl sonra bütün mali olanaksızlıklara karşın 1924 Paris Olimpiyatları'na katılım sağlanmıştır. Kadınlar da bu gelişmeden olumlu etkilenmişler ve sporun farklı dallarında kendilerini göstermeye başlamışlardır. Bu kapsamda 1936 yılında Berlin'de düzenlenen Olimpiyat Oyunları'na ilk kez Türk kadın sporcular katılmıştır. Ülkemiz adına bu yarışlara katılan ve Türk spor tarihinde önemli bir yer edinen kadın sporcular Suat Fertgeri Aşeni ve Halet Çambel'dir. Suat Fertgeri ve Halet Çambel, Olimpiyat Oyunları'na eskrim dalında katılan ilk kadın Türk sporculardır.

YAZ OLİMPİYAT OYUNLARINDAKİ KADIN SPORCULARIMIZ

OLİMPİYAT	OLİMPİYATLARA KATILAN KADIN SPORCU SAYISI	KAZANAN	MADALYA	SPOR	
1936 Berlin	2	-	-	-	-
1948 Londra	1	-	-	-	-
1952 Helsinki	-	-	-	-	-
1956 Melbourne	-	-	-	-	-
1960 Roma	3	-	-	-	-
1964 Tokyo	-	-	-	-	-
1968 Mexico City	-	-	-	-	-
1972 Münih	1	-	-	-	-
1976 Montreal	1	-	-	-	-
1980 Moskova	-	-	-	-	-
1984 Los Angeles	1	-	-	-	-
1988 Seul	5	-	-	-	-
1992 Barselona	8	Hülya Şenyurt	Bronz	Judo	48 kg
1996 Atlanta	9	-	-	-	-
2000 Sidney	15	Hamide Bıkçın Tosun	Bronz	Tekvando	57 kg
2004 Atina	21	Nurcan Taylan	Altın	Halter	48 kg
2008 Pekin	17	Azize Tanrıku	Gümüş	Tekvando	57 kg
2012 Londra	64	Nur Tatar	Gümüş	Tekvando	67 kg
2016 Rio De Janeiro	48	Nur Tatar	Bronz	Tekvando	67 kg
2020 Tokyo	50	Busenaz Sürmeneli	Altın	Boks	69 kg
		Buse Naz Çakıroğlu	Gümüş	Boks	51 kg
		Hatice Kübra İlgün	Bronz	Tekvando	57 kg
		Yasemin Adar	Bronz	Güreş	76 kg
		Merve Çoban	Bronz	Karete	61 kg

1992 Barcelona'da judocu Hülya Şenyurt'la ilk madalyasını alan 2004 Atina'da ise ilk altınını halterci Nurcan Taylan'la elde eden Türk kadını, Tokyo 2020'ye damga vurdu. Tokyo'da kazanılan 5 madalyayla beraber Türk kadın sporcularının olimpiyattaki madalya sayısı 2'si altın, 3'ü gümüş, 6'sı bronz olmak suretiyle toplamda 11 olmuştur.

(<https://www.kamu3.com/turk-kadini-tokyo-da-tarihe-gecti/341923/>).

KIŞ OLİMPİYAT OYUNLARINDAKİ KADIN SPORCULARIMIZ

OLİMPİYAT	OLİMPİYATLARA KATILAN KADIN SPORCU SAYISI	SPORCULAR	SPOR
2002 Salt Lake	1	Kelime Çetinkaya	Kayak
2006 Torino	3	Duygu Gül Ulusoy Tuğba Karademir Kelime Çetinkaya	Alp Disiplini Figür Pateni Kayaklı Koşu
2010 Vancouver	3	Tuğba Daşdemir Tuğba Karademir Kelime Çetinkaya	Alp Disiplini Figür Pateni Kayaklı Koşu
2014 Sochi	3	Tuğba Kocaağa Alisa Agafonova Kelime Çetinkaya	Alp Disiplini Figür Pateni Kayaklı Koşu
2018 Pyeong Chang	3	Alisa Agafonova Özlem Çakırçioğlu Ayşenur Duman	Artistlik Buz Pateni Alp Disiplini Kayaklı Koşu
2022 Beijing	3	Özlem Çakırçioğlu Ayşenur Duman Özlem Ceren Dursun	Alp Disiplini Kayaklı Koşu Kayaklı Koşu

<https://www.tkf.org.tr> (E.T.11.04.2022)

İlk olarak 1924 yılında Kış Olimpiyat Oyunları Fransa'nın kış merkezi olan Chamonix'te 16 ülkeden 258 sporcunun katılımıyla gerçekleştirilmiştir. İlk defa ülkemizi temsil edecek kadın sporcumuzun katıldığı Kış Olimpiyatları 2002 senesinde Amerika'da yapıldı. Kayaklı koşuda yarışan Kelime Çetinkaya kadınlar kategorisinde 56. olmuştur. Kış Olimpiyat Oyunlarında madalyamız bulunmamaktadır. 2002 yılından itibaren Kış Olimpiyat Oyununa toplamda 16 kadın sporcumuz katılmıştır.

SONUÇ

Sonuç olarak bir toplumun gelişmişlik düzeyini gösteren bir etken de spordur. Günümüzde kadınların Olimpiyat Oyunlarında yarıştığı branş yelpazesi çeşitlenip, gün geçtikçe katılan kişi sayısı da artmaktadır. Kadın Olimpiyatlarda göstermiş olduğu başarı ve özverisi ile yapabileceklerini kanıtlamıştır. Antik Olimpiyat Oyunlarında kadına yer verilmemesi ve Modern Olimpiyat oyunlarının kuruluşunda sadece sporun erkeklere özgü olduğu bakış açısını yıkmışlardır. Türk sporunun ve yapısının geliştirilmesi için kadının yeri ve önemi daha da iyi anlaşılıp desteklerin ve eğitimin bu yönde ilerletilmesiyle oldukça daha iyi başarılar imza atılacağı açıkça görülmektedir. Ülkemizde kadın sporunun erkek sporuna paralel bir tarz de gelişiminin sağlanması için en ilkin spor kültürünün topluma yayılması gerekmektedir. Sporu temel eğitimin olmazsa olmaz bir parçası haline getirmek, spor yapmanın her Türk vatandaşının temel bir hakkı bulunduğunu vurgulamak ve en önemlisi de erkekler için meydana getirilen her türlü spor aktivitesi, organizasyonu, etkinliğini ve yatırımın kadınlar için de yapılması gerekmektedir. Bu alanda çalışmaların daha fazla yapılması gerekmektedir. Çalışmalar kadının her alanda ilerlemesine katkı sağlayacak ve gelecekte daha iyi bir konumda olunacaktır.

Kaynakça

1. **Bandy, S. J. (2000).** Women & Sport From Antiquity to the 19th Century, *Olympic Review*, 31 (Febr-March), 18-22.
2. **Doğan, E. (2020).** Dünyanın En Eski Sporları Üzerine Düşünceler, *Sporla Akademik Yaklaşımlar – 6* (Editörler: İdris Kayantaş- Mehmet Söyler), sh:23-37.
3. **Gillet, B. (1975),** *Spor Tarihi*, çev. Mustafa Durak, Gelişim Yayınları
4. **Koca, C. (2016),** *Sporun Toplumsal Cinsiyet Halleri Kitabı* Ankara
5. **Leigh, M. H. ve Bonin, T. M. (1977).** The Pioneering Role Of Madame Alice Milliat and the FSFI in Establishing International Trade and Field Competition for Women. *Journal of Sport History*, 4(1) 72-83.
6. **Lyberg, W. (2000).** Women's Participation in the Olympic Games, *Olympic Review*, 31 (FebrMarch), 46-53.
7. **Mechikoff, R., Estes, S. (1993).** A History and Philosophy of Sport and Physical Education. Wm. C. Brown & Benchmark Publishers, Oxford, England.
8. **Memiş, A.U., Yıldırım İ., Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi** Temmuz 2011, XVI (3), 17-26.

9. **MH Leigh, TM Bonin**, The pioneering role of Madame Alice Milliat and the FSFI in establishing international trade and field competition for women, *Journal of Sport History*, 1977 JSTOR
10. **Özdilek, Ç., Şentürk, A&Bektaş, S.**(2015).Günümüze Kadar Düzenlenen Modern Olimpiyat Oyunlarında Olimpizm Felsefesine Ters Düşen Politik ve Irkçı Uygulamalar,Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,(6)
11. **R. Mechikoff, S. Estes, 1993**, A history and philosophy of sport and physical education, Wm. C. Brown & Benhmark Publishers Oxford, England.
12. **San,H.(1985)**,*Belgeler ile Türk Spor Tarihinde Olimpizm veya Olimpik Hareket*,Hürriyet Ofset Matbaacılık,İstanbul.
13. **Spears,B. (1984)**. A Perspective of the History of Women's Sport in Ancient Greece, *Journal of Sport History*, 11 (2):32-47.
14. <https://www.kamu3.com/turk-kadini-tokyo-da-tarihe-gecti/341923//> (E.T.11.04.2022)
15. ¹ <https://www.tkf.org.tr> (E.T.11.04.2022)

SOSYAL MEDYADA SPOR ALANINDA TOPLUMSAL CİNSİYET ANALİZİ: İNSTAGRAM ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Nimet Haşıl Korkmaz, İnci Derdiyok

Uludağ Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Orcid 0000-0001-7648-3289

Bursa Uludağ Üniversitesi Kadın ve Aile Çalışmaları yüksek lisans öğrencisi, Orcid: 0000-0001-7788-6186

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; en çok kullanılan sosyal medya uygulaması Instagramdaki spor paylaşım sayfalarında toplumsal cinsiyet analizi yapmak, kadınların paylaşıldığı haberlerin sıklığı ve söylemi üzerine eleştirel bir söylem analizi yapmaktır. Ölçüt örnekleme tekniğiyle seçilen toplam 5 spor üzerine paylaşım yapan Instagram hesabı doküman analizi ile detaylıca incelenmiş ve eleştirel söylem analizi ile yorumlanmıştır. Seçilen hesaplarda 01.03.2022-28.03.2022 tarihleri arasında paylaşılan toplam 1215 paylaşım incelenmiş ve inceleme sonucu bu 1215 paylaşımın yalnızca 50 tanesinde kadınlarla ilgili içeriklere yer verdiği tespit edilmiştir. Dünya çapında en popüler uygulamalardan biri olan Instagramda yer alan ve binlerce takipçisi olan bu hesapların paylaşımlarının toplumsal cinsiyet eşitsizliğini devam ettirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı; en çok kullanılan sosyal medya uygulaması Instagramdaki spor paylaşım sayfalarında toplumsal cinsiyet analizi yapmak, kadınların paylaşıldığı haberlerin sıklığı ve söylemi üzerine eleştirel bir söylem analizi yapmaktır.

'Cinsiyet(sex)' kavramı biyolojik olarak erkek kadın ayrımını anlatırken, 'Toplumsal cinsiyet (gender)' erkeklik ve kadınlık arasındaki toplumsal olanı anlatır. Toplumsal cinsiyet, kadınlarda ve erkeklerden beklenen bir takım davranışlara (normlara) hitap eder(Öngen ve Aytaç,2013). Toplumsal cinsiyet rolleri biyolojiyi yansıtır gibi görünse de aslında kültürün güçlü etkisini gösterir. Toplumsal cinsiyet rolleri kültürden kültüre değişmekte ve zaman içerisinde de değişkenlik göstermektedir (Berktaş,2000).

Toplumun genel yapısı itibarıyla bu roller birçok farklı yolla (kitle iletişim araçları, edebi eserler, sanat, spor vs.) bireylere sunulmakta ve tekrar tekrar üretilmeye çalışılmaktadır. Örneğin kadın ve erkek rolleri TV programlarında, dizilerde, reklamlarda, haberlerde, sosyal medya paylaşımlarında kalıplaşmış bir dizi yargıyla seyircisi olan kişilere servis edilmektedir.

Türk spor medyasına bakıldığında; özellikle erkek futbolu üzerinden şekillendiği, genelde erkek futbolu haberleri, programlarının çoğunlukta olduğu görülmektedir. Futbol haricinde diğer sporların yakın tarihte daha aktif olarak medyada yer alması bir gelişme olarak gösterilebilir fakat futbol hala en popüler spor olarak karşımıza çıkmaktadır. KASFAD'ın 2020 yılında yayınladığı Türkiye'de Sporda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İzleme Raporu'na göre lisanslı erkek sporcu oranı %68.6 iken, lisanslı kadın sporcu oranı %31.4'tür. Kadın sporcu oranının iki katından daha fazla olan erkek sporcu oranı içinde branşlara bakıldığında çoğu alanda erkek sayılarının yine kadınlardan fazla olduğu dikkat çekmektedir. Bilindiği üzere erkek futbolu

hem oynama hem de izleme oranı olarak en fazla alanı kaplayan spordur. KASFAD'ın raporuna göre futbol oynayan lisanslı erkek sporcu oranı %99'dur. Kadın futbolu gerek dünya çapında gerekse Türkiye'de artış göstermeye başlasa da; bu oran göz önünde bulundurulduğunda daha çok yol kat edilmesi gerektiği yorumu yapmak yanlış olmayacaktır.

Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının büyük ölçüde yansıdığı bu spor alanı izlenirken ve hatta medyada izleyiciye sunulurken de toplumsal cinsiyet yargıları beslenmektedir. Neredeyse bir spor dalının tamamının erkekler tarafından oynanıyor olması; o sporun izleyicisinin de erkek olması ve kadınları bu alanın dışında tutmasına sebep olmaktadır(Bulgu,2012).

Instagram; insanların anlık fotoğraf ve video paylaşabilecekleri, sosyalleşebildikleri, konuşabildikleri ve paylaşılan fotoğraf ve video gönderilerine yorum yapabildikleri bir sosyal medya uygulamasıdır. Ücretsiz olması ve herkesin sadece uygulamayı akıllı telefonuna indirilmesiyle kullanabilmesi sebebiyle popülerliğini ve işlevselliğini her geçen gün artırmaktadır.

Bireylerin günümüzde en çok tercih ettiği ve kullandığı sosyal medya uygulamasının Instagram olduğu düşünülürse, spor medyası için de veri kaynağı olacağı düşünülmüş ve Instagramdaki spor paylaşımı yapan yüksek takipçili hesapların paylaşımları incelenmiştir. Instagramdaki Türkiye spor medyası hesapları incelenmiş ve spor haber paylaşım sayfası olarak açılmış 5 profil analiz edilmiştir. Bu çalışmada, sosyal medyanın spor alanına etkisi, spor alanındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sosyal medyaya yansımaları tartışılacak ve Instagram üzerinden söylem analizi yapılacaktır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışma Instagramda spor paylaşımları yapan profiller de toplumsal cinsiyet analizi yapmayı, yapılan paylaşımların derinlemesine incelenerek yorumlanmasını amaçlaması sebebiyle nitel bir çalışmadır. Durum çalışması deseni kullanılmış ve derinlemesine incelemeye çalışılmıştır.

Instagram gönderileri üzerinden bir analiz yapılacağı için doküman analizi örneği teşkil etmektedir.

Çalışma Grubu

Bu çalışmada, en fazla kullanılan sosyal medya uygulamalarından biri olan Instagram üzerinden analiz gerçekleştirilmiştir. Amaçlı örnekleme çeşitlerinden ölçüt örnekleme tekniği kullanılarak analizi yapılacak hesaplar seçilmiştir. Google ve Instagram arama kısımlarına 'spor ve haber' ve 'spor dergisi' yazılarak sonuçlara ulaşılmış ve ulaşılan hesaplardan yüksek takipçisi olan hesaplar araştırmaya dahil edilmiştir.

Aramalar sonucunda şu hesaplar seçilmiştir: (Takipçi sayısı ve gönderi sayısı 28.03.2022 tarihi ve 21:00 öncesi baz alınmalıdır).

- beinsportstr
- ntvspor
- deparsports
- sporarena

Veri Toplama Teknikleri ve Veri Analizi

Çalışma, doküman incelemesi yapmayı hedeflediği için araştırmanın verileri, incelenen Instagram hesaplarının paylaşımlarıyla sınırlıdır. İncelenen hesaplarda bulunan fotoğraflar, videolar, yorumlar, içerikler araştırmanın veri kaynaklarıdır.

01.03.2022-28.03.2022 tarihleri arasında paylaşılan gönderilerin doküman analizi yapılmış ve daha sonra hem yorumlara, hem paylaşımların içeriklerine hem de dile eleştirel söylem analizi uygulanmıştır.

BULGULAR ve TARTIŞMA

1. İncelenen hesaplarının 1.03.2022-28.03.2022 tarihleri arasındaki toplam paylaşım sayıları

Hesaplar	Paylaşılan gönderi sayısı	Kadına yer verilen paylaşım sayısı
beinsportstr	319	3
deparsports	171	6
ntvspor	276	10
socratesdergi	146	15
sporarena	303	16
Genel Toplam	1215	50

Tablo1. Hesapların paylaşım değerleri

Analizleri yapılan verilerden yola çıkarak, en yüksek takipçi sayısı ve gönderi sayısına sahip olan ‘beinsports’ hesabında, verileri alınan tarih aralığında, toplam 319 gönderi paylaşılmıştır. Toplam 319 gönderinin 3 gönderisinde kadınlara yer verilmiş ve yapılmış olan bu 3 paylaşımın yalnızca 1’i kadın sporcuya ait bir konu anlatmaktadır.

İkinci sırada yer alan ‘ntvspor’ hesabında, verileri alınan tarih aralığında, toplam 276 gönderi paylaşılmıştır. 276 gönderinin toplam 10 gönderisinde kadınlara yer verilmiş ve yapılmış olan 10 paylaşımın 5’i kadın sporcu ile ilgilidir.

Üçüncü sırada bulunan ‘deparsports’ hesabında, verileri alınan tarih aralığında, toplam 171 gönderi paylaşılmıştır. Paylaşılan 171 gönderinin 6’sında kadınlara yer verilmiştir ve paylaşımı yapılan 6 gönderinin yalnızca 1’i sporcu bir kadına dairdir.

Dördüncü sırada yer alan ‘sporarena’ hesabında, verileri alınan tarih aralığında, toplam 303 gönderi paylaşılmıştır. Yapılan 303 paylaşımın 16 tanesinde kadınlara yer verilmekle birlikte, 16 paylaşımın 5 tanesi kadın sporcularla ilgili gönderilerdir.

Son sırada bulunan ‘socratesdergi’ isimli hesapta, verileri alınan tarih aralığında, toplam 146 gönderi paylaşılmıştır. Paylaşılan 146 gönderinin 15 tanesinde kadınlara yer verilmiştir ve bu 15 paylaşımın 13 tanesinde kadın sporcularla ilgili konular paylaşılmıştır.

Tüm paylaşımların toplam sayısı(1215) göz önünde bulundurulduğunda, toplam paylaşımların sadece %4,12'si; spor haberi, görsel, kutlama, tanıtım vs. gibi unsurlara dayanan kadın paylaşımlarını içermektedir.

Araştırmaya veri sağlayan tarihler arasında paylaşılmış olan toplam 1215 gönderinin 52 tanesinde kadınlarla ilgili içeriğe yer veren Türk spor sosyal medyasının erkek sporuna ve erkeklerle ilgili içerik paylaşımına daha fazla yer verdiği söylenebilir. Arslan ve Koca(2006)'nın yaptığı çalışmanın verileriyle benzerlik gösteren bu çalışma, Instagram uygulamasının dünya çapında ulaşım sağladığı kişi sayısı göz önünde bulundurularak yorumlandığında, sporda cinsiyet eşitsizliğinin var olduğunu ve hatta erkek egemen bir alan olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

2. İncelenen hesaplarının 1.03.2022-28.03.2022 tarihleri arasındaki paylaşımlarının konu dağılımları

İncelemeye dahil edilen veriler alt konu olarak spor branşlarına göre gruplandırılmış ve herhangi bir spor branşından bahsedilmeyen paylaşımlar için 'diğer' gruplandırması yapılmıştır.

Bir spor alt konusuna dahil edilen paylaşımlar, o sporla ilgili haber, etkinlik, maç/yarış sonuçları vs gibi spora dair bilgileri de içermektedir. 'Diğer' olarak gruplandırılmış alt konu ise; bir spor dalı ile ilgili bilgi içermeyen, magazinsel haber değeri olan, özel gün ve kutlama paylaşımları içeren verilerden oluşmaktadır.

a. Beinsportstr hesabına ait verilerin kategorilere göre dağılımı

Alt konu	Paylaşım sayısı	Kadına yer verilen paylaşım sayısı
Basketbol	12	
Boks	1	
Diğer	2	1
Futbol	298	
Otomobil yarışı	4	
Tenis	2	2
Genel Toplam	319	3

Tablo2. beinsportstr kategorilerinin değerleri

Beinsports hesabından alınan veriler incelenmiş ve toplam 6 alt konu oluşturulmuştur. Toplam verilerin %93,4'ü futbol sporu ile ilişkili olduğu ve futbol sporuna ait bulgular içerdiği için futbol alt konusuna dahil edilmiştir. Toplam 319 paylaşımın %93,4'ünü oluşturan bu alt kategoride kadın futbolcu veya kadın futboluna dair bir paylaşım rastlanmamıştır. Diğer kategorisine ait 2 paylaşımından biri 8 Mart Dünya Kadınlar günü ile diğeri de 18 Mart Çanakkale Zaferi ile ilgili bir paylaşımındır.

Toplam 28 günü içeren ve bu tarihlerde yapılmış 319 paylaşımında yalnızca 3 kadın içeriğiyle paylaşılmış gönderinin bulunması, cinsiyet ayrımcılığını vurgular niteliktedir. Mart ayında Türk kadın futbol maçlarının yapıldığı ve haber sitelerinde (Fotomaç, 8.03.2022) paylaşıldığı göz önünde bulundurulursa, aynı

tarihlerde birçok erkek futboluyla ilgili gönderinin beinsports hesabında paylaşıldığı fakat kadın futboluyla ilgili gönderi olmadığı anlaşılmaktadır.

Büyükafşar(2016) yapmış olduğu çalışmada, 2013,2014 ve 2015 yıllarına ait iki farklı spor gazetesinin verileriyle analiz yapmış ve sonucunda futbolun en fazla haber yapılan spor dalı olduğu kanısına ulaşmıştır. Bu çalışmada da benzer şekilde incelenen hesapların (socratesdergi verileri hariç), futbol ile ilgili paylaşımların en fazla alan olduğu görülmüştür.

b. Deparsports hesabına ait verilerin kategorilere göre dağılımı

Alt Konu	Paylaşım sayısı	Kadına yer verilen paylaşım sayısı
Basketbol	2	
Diğer	5	5
Futbol	164	1
Genel Toplam	171	6

tablo 3. deparsports kategorilerinin değerleri

Deparsports'un belirlenen tarihlerde yapmış olduğu 171 paylaşım detaylı bir şekilde incelenmiş ve tüm paylaşımların %95'4'ünün futbol ile ilgili içerikler olduğu anlaşılmıştır. 164 futbol ile ilgili paylaşımın yalnızca 1 tanesinde kadın bir futbolcuya yer verilmesi dikkat çekicidir.

Deparsportsun paylaşmış olduğu gönderiler de bir önceki beinsportsun paylaşımlarıyla benzerlik göstermektedir. En az alt konu barındıran bu hesapta bir kadın futbolcu ile ilgili bir paylaşım yapılmış ve Görsel 5'te görüldüğü üzere kadın futbolcunun başarısından ziyade özel yaşamı ile ilgili bir haber niteliği taşımaktadır.

Diğer kategorisinde yer alan 5 gönderinin 5'i de kadınlarla ilgili bulunmuş ve erkek sporcuların kadın arkadaşları, kardeşleri veya eşleri şeklinde yapılan paylaşımlar olduğu anlaşılmıştır.

c. Ntvspor hesabına ait verilerin kategorilere göre dağılımı

Alt konu	Paylaşım sayısı	Kadına yer verilen paylaşım sayısı
Basketbol	24	1
Diğer	5	5
Futbol	236	1
Otomobil yarışı	8	
Tenis	1	1
Voleybol	2	2
Genel Toplam	276	10

tablo 4. ntvspor kategorilerinin değerleri

Ntvspor hesabının verileri doküman analizi sonucunda incelenmiş ve toplam 276 gönderinin %85.5'i ile en fazla paylaşım içeriğine sahip kategorisi futbol bulunmuştur. 236 futbol gönderisinin 1 tanesinde

kadın bir futbolcu ile ilgili video paylaşımı yapıldığı anlaşılmaktadır. Futbol kategorisini %8.7 ile basketbol takip etmektedir.

Diğer kategorisinde yer alan 5 gönderinin tamamının kadınlarla ilgili paylaşım olduğu görülmüş ve bu kategoride spor spikeri olarak görünen ve bir öğretmen olan kadınlar ile ilgili içerikler bulunmuştur.

Ntv spor ana akım televizyon medyasında da büyük rağbet gören bir kanal olmakta ve Instagram hesabında da televizyon kanalında yayınlanan programların paylaşımlarını yapmaktadır. Bu sebeple spor sunucularını daha ağırlıkta gördüğümüz bu hesapta, kadın sporcular ile ilgili paylaşımlardan daha fazla kadın spor sunucularını görmekteyiz. Özsoy(2008)'un yapmış olduğu çalışmada kadın spikerlerin görsel unsur olarak kullandığı sonucu göz önünde bulundurulacak olursa, günümüz medyasında halen kadın spikerlerin spor programlarında estetik bir unsur ile birlikte yer aldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

d. Sporarena hesabına ait verilerin kategorilere göre dağılımı

Alt konu	Paylaşım sayısı	Kadına yer verilen paylaşım sayısı
Basketbol	5	1
Bilardo	2	
Diğer	15	11
Futbol	268	
Motosiklet yarışı	2	
Okçuluk	1	
Otomobil yarışı	6	
Voleybol	4	4
Genel Toplam	303	16

tablo5. sporarena kategorilerinin değerleri

Dördüncü hesap olan 'sporarena' hesabının ilgili tarihlerde paylaştığı toplam 303 gönderinin %88.4'ünde futbol ile ilgili içerikler yer almaktadır ve bu gönderilerin tamamı erkek futboluna dayanmaktadır. Futbolu ikinci sırada takip eden kategori diğer paylaşımların yer aldığı kategoridir ve toplam paylaşımların %5'ini oluşturmaktadır.

Voleybol kategorisinin içerisinde dört paylaşım yapıldığı ve dördünün de kadın voleybolcularla ilgili olduğu görülmüştür. KASFAD'ın 2020 yılında yayınladığı rapora göre Türk sporunda kadın sporcuların en fazla bulunduğu spor dalının voleybol olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada da tüm kadın sporcularla ilgili yapılan paylaşımlar dikkate alındığında %23 ile en fazla kadın voleybolcular ile ilgili gönderiler yer almaktadır.

Toplam 15 'diğer' kategorisi içerisinde yer alan gönderinin 11 tanesinde kadınlarla ilgili içerikler mevcuttur ve 8 Mart Dünya Kadınlar Günü, 18 Mart Çanakkale Zaferi, kadın spor spikeri ve kadın taraftarlar ile ilgili görseller yer almaktadır.

Tüm kadınlarla ilgili içeriklere sahip gönderiler içerisinde en fazla orana sahip alt konunun 'diğer' olması dikkat çekicidir. %48 ile ilk sırada yer alan 'diğer' kategorisi kadınların sporcu kimliklerinden çok

toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyetlerine dayalı kimlikleriyle ön plana çıkmasıyla ilişkilendirilebilir. Arslan ve Koca(2006)'nın çalışmasında da kadınların erkek sporcuların anne, kız kardeş, eş, sevgili gibi kimlikleriyle ön planda olması sonucu ortaya konmuştur. Bu sebeple çalışmalar benzerlik göstermektedir.

Toplam 15 'diğer' kategorisi içerisinde yer alan gönderinin 11 tanesinde kadınlarla ilgili içerikler mevcuttur ve 8 Mart Dünya Kadınlar Günü, 18 Mart Çanakkale Zaferi, kadın spor spikeri ve kadın taraftarlar ile ilgili görseller yer almaktadır.

Tüm kadınlarla ilgili içeriklere sahip gönderiler içerisinde en fazla orana sahip alt konunun 'diğer' olması dikkat çekicidir. %48 ile ilk sırada yer alan 'diğer' kategorisi kadınların sporcu kimliklerinden çok toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyetlerine dayalı kimlikleriyle ön plana çıkmasıyla ilişkilendirilebilir. Arslan ve Koca(2006)'nın çalışmasında da kadınların erkek sporcuların anne, kız kardeş, eş, sevgili gibi kimlikleriyle ön planda olması sonucu ortaya konmuştur. Bu sebeple çalışmalar benzerlik göstermektedir.

e. Socratesdergi hesabına ait verilerin kategorilere göre dağılımı

Alt konu	Paylaşım sayısı	Kadına yer verilen paylaşım sayısı
Amerikan futbolu	2	
Atletizm	1	1
Basketbol	48	2
Biatlon	1	
Bilardo	6	
Boks	1	
Diğer	5	3
Futbol	30	
Jimnastik	1	1
Motosiklet	2	
Otomobil yarışı	28	
Tenis	14	2
Voleybol	7	6
Genel Toplam	146	15

tablo6. socratesdergi kategorilerinin değerleri

Son hesap olan 'socratesdergi' hesabının verileri diğer dört hesaptan kısmen farklılık göstermektedir. Alt konuların diğer hesaplardan fazla olduğu göz önüne alındığında, daha fazla spor dalı ile ilgili paylaşım yaptığı görülmektedir. Diğer hesaplardan farklı olan bir diğer durum da, futbol kategorisinin egemen olmadığı ve ilk sırada yer almadığıdır.

Toplam 146 paylaşımın %32.9'u ile basketbol en fazla paylaşım içeriğine sahip kategori olmuştur. Daha sonra %20.5 ile futbol ikinci, %19.2 ile otomobil yarışı üçüncü ve %9.6 ile tenis dördüncü sırada yer almaktadır.

'Diğer' kategorisinin içerisinde, derginin kapak fotoğrafı, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü, Tıp Bayramı kutlama günü gibi özel günler ve haber paylaşımları yer almaktadır.

Voleybol kategorisinin büyük çoğunluğunu kadın sporcuların oluşturduğu ve tenis, jimnastik, atletizm gibi spor dallarında da kadın sporcuların paylaşımlarının yapıldığı söz konusu verilerden anlaşılmıştır.

Kadın sporcuların daha fazla görünmesi ve erkek futbolunun birçok platformda ön planda olmasına rağmen, bu hesapta ön planda olmaması birçok yönden önem atfedilmesi gereken konulardır.

3. İncelenen hesapların 01.03.2022-28.03.2022 tarihleri arasındaki paylaşımlarında yer alan görsellerin incelenmesi

İncelenen hesaplarda ilgili tarihler arasında yapılan tüm paylaşımlar detaylı şekilde incelenmiş ve kadınlara yer verilen toplam 50 paylaşımın görselleri kendi içerisinde analiz edilmiştir.

a. beinsports hesabında paylaşılan görsellerin incelenmesi

Beinsports hesabında ilgili tarihlerde paylaşılan ve içeriğinde kadınlara yer veren 3 paylaşımın birinin 8 Mart Dünya Kadınlar Günü için olduğu görülmüştür ve bu paylaşımın altına yapılan yorumlar incelenmiştir.

Kurtoğlu(2015)'nin da belirttiği gibi, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü, bir mücadele ile başlamış ve işçi kadınların haklarını araması üzerine evrenselleşmiş bir gündür. Evrensel olarak eşitsizlikle, cinsiyet ayrımcılığıyla mücadele eden kadınlara atfedilen bugün için yapılan paylaşımların altına yapılan yorumlarda söylemsel olarak, kadının varlığına, görünüşüne ve görüşüne yönelik saldırgan ifadeler kullanılmaktadır. Özellikle yorumlardan birinde yer alan "*bitaneside kadına benzemiyo...*" ifadesi toplumsal cinsiyet normlarını açıklayan bir yorum olarak görülmüştür. Bingöl(2014)'ün çalışmasında da değindiği gibi, belirli kalıplar içerisinde kadın olmak gerekliliği toplumsal cinsiyet rollerini ve algılarını doğurmaktadır.

Beinsports hesabında paylaşılan bir diğer gönderi tenis turnuvası içindir ve kadın tenisçilerin bir arada olduğu görseller birleştirilerek tek fotoğrafta paylaşılmıştır.

b. deparsports hesabında paylaşılan görsellerin incelenmesi

Deparsport hesabında verilerin alındığı tarihlerde paylaşılan ve kadınların görünür olduğu 6 paylaşımına ait görsellerin 'diğer kategorisinde' yoğunlaştığı görülmektedir.

Görsellerden birinde yer alan Melanie Leupolz'un sporculuğundan ziyade, hamile olması ve oynayamayacak olması üzerinden bir haber yapılmış olması toplumsal cinsiyet normlarıyla açıklanabilmektedir. Verileri alınan tarihler arasında söz konusu hesapta tüm kadınların spordan bağımsız olarak paylaşılması dikkat çekicidir.

Akkaya ve Kaplan(2016)'ın yapmış olduğu çalışmada alıntılanan "*Ümit Özat: ...kime sorarsan sor, akli dengesi yerinde olan her insan "Kadınlar da erkekler kadar futboldan anlar" cümlesini kabul edemez"* şeklindeki yargı, Shakira'nın fotoğrafının altına yapılmış olan "*eşi futbolcu olmasa sanki futboldan*

anlayacak” yargısıyla neredeyse aynı görünmektedir. Çalışmanın sonucunda varılan kadınların görüşlerinin değersiz görüldüğü kanısı, bu söylem ile benzerlik göstermektedir.

Daha önce de değinilen kadınların, erkek sporcuların yanında gösterilmesi ve onların eşi, sevgilisi gibi rolleriyle tanıtılması durumu 2 görsel için de geçerlidir. Spor hesapları takipçilerinin büyük çoğunluğunun erkek olduğu varsayımı göz önünde bulundurulursa, görsel olarak kadın bedeninin kullanıldığı çıkarımı yapılabilecektir. Ertürk(2019)’ün çalışmasında da ortaya konan, kadın bedeninin sosyal medyayla birlikte daha fazla görünür olduğu, özellikle Instagram’ın yorum, beğeni gibi özellikleriyle takipçilerin interaktif olarak rol oynadığı bir platform olduğu ve bu sebeple kadın bedeninin tüketim unsuru olarak ortaya konduğu sonucu bu çalışmada kadınların ‘diğer’ kategorisinde spor harici konularla yer alması sonucu ile örtüşmektedir.

c. Ntvspor hesabında paylaşılan görsellerin incelenmesi

Ntvspor hesabında paylaşılan ve içeriğinde kadınlara dair görünüm yer alan gönderilerde kadın sporcular, kadın spor sunucuları, ve eğlence unsuru videolar yer almaktadır.

Ntvspor’un paylaşmış olduğu kadın voleybolcularla ilgili paylaşımlar aynı dönem içerisinde yapılan erkek sporcu haberleriyle karşılaştırılmış ve kadın sporcularla ilgili söylemlere dikkat edilmiştir. Görsel 13, 14, 15 ve 16’da yer alan erkek sporculara ait söylemlerde daha güçlü ifadeler yer alırken, kadın sporcuların başarısı daha basit ifadelerle anlatılmaktadır. Büyükaşar(2016)’ın çalışmasında erkek sporculara atfedilen ifadelerin erkekleri yücelten söylemler olduğu ve kadın sporculara ise daha naif, daha basit ifadelerin atfedildiği sonucuna ulaşılmıştır. Sadece ntvspor özelinde değil, tüm incelenen hesaplarda erkek sporcularla ilgili olarak yapılan paylaşımların, daha yoğun ve güçlü olduğu görülmüştür.

Görsellerden birinde kadın futbolcunun top sektirdiği video paylaşımı dikkat çekmektedir. Özellikle *“yetenek, estetik, zarafet”* sözleriyle paylaşılan bu gönderi, Akkaya ve Kaplan(2014)’ın çalışmasında ulaştığı ve kendi deyimiyle ifade ettiği *“Kadının bedeni, spor medyasında bir görüntü zenginliği olarak kullanılmaktadır. Başarılı olan kadın sporculara yönelik haberlerde, “kadınlık ve dişilik” özellikleri ön plana çıkarılmaktadır.”* şeklindeki yorumuyla birebir örtüşmektedir. Kadın futbolcunun başarılı top oynaması değil de, estetik olarak görünümü öne çıkarılmaktadır.

d. Sporarena hesabında paylaşılan görsellerin incelenmesi

Sporarena hesabında paylaşılan ve analize tabi tutulan 16 gönderide yer alan kadınlarla ilgili içeriklerle ilgili görseller kaydedilmiş ve incelenmiştir. Sporcu kadınlarla ilgili paylaşımlarla birlikte genel olarak kadın taraftar görsellerinin çoğunlukta olduğu görülmüştür.

Görsellerde görebileceğimiz gibi daha önceden de değinilen kadın bedeninin görünür olması ile bağdaştırılabilecek kadın taraftar fotoğrafları bulunmaktadır. Altıok(2017)’un tez çalışmasında kadınların futbol alanına eskiye nazaran o kadar uzak olmadığı sonucu ve taraftar olarak artan bir şekilde kadınların tribünlerde yer aldığı görülmüştür. Her ne kadar Instagram hesabının paylaşım amacı olarak kadınların görünümünün kullanıldığı düşünülse de, futbol taraftarı olarak tribünde kadınların yer aldığı görmek olumlu bir gelişme olarak düşünülebilir.

e. Socratesdergi hesabında paylaşılan görsellerin incelenmesi

Socratesdergi hesabında yapılan paylaşımlar diğer hesaplarda yapılan paylaşımlardan farklılık göstermekle birlikte kadınlarla ilgili yapılan paylaşım sayısı çok yüksek değildir. Kadınlarla ilgili içeriğe sahip olan 15 gönderinin içerisinde kadın sporcuların paylaşımları ağırlıktadır.

Socratesderginin kadın sporcularla ilgili paylaşımlarının, cinsiyet eşitsizliğini azaltmaya yardımcı olacağı düşünülmektedir. Her ne kadar nicelik olarak erkek sporculara ilişkin paylaşımlar fazla olsa da, socratesdergi diğer hesaplarla karşılaştırıldığında en yüksek kadın sporcu paylaşım oranına sahip hesaptır. Özellikle Görsel 37, 41, 44, 46 gibi paylaşımlarda diğer hiçbir hesapta olmayan spor dallarında yer alan kadın sporcuların başarılarının paylaşılması son derece önemli görülmektedir.

Ayrıca, tüm paylaşımlar içerisinde futbol sporunun paylaşım sayısının en üstte yer almaması, tüm spor dallarına yer verilmeye çalışılması sporda futbol egemenliğinden ve bu sayede erkek egemen spor anlayışından uzaklaşmak için bir adım sayılabilir.

SONUÇ

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği yıllardır süregelen ve birçok alanda kendini güçlü bir şekilde gösteren bir kavramdır. Gündelik yaşamda kullanılan dil, eylemler, kalıpyargılar, öğrenilmiş roller üzerinden kendini tekrarlayan ve yeniden üreten toplumsal cinsiyet eşitsizliği, özellikle bireylerin kolay ulaşım sağlayabileceği kitle iletişim araçları aracılığıyla şekillenmektedir.

Dijitalleşme ve teknolojinin hızla ilerlemesiyle birlikte, sosyal medya üzerinden daha hızlı adapte olunan sanal evren, seyircisine birçok olanak tanımaktadır. Son yılların en popüler uygulamalarından biri olan Instagram, birçok yönden analiz yapılabilecek veriler taşımaktadır. Bireylerin görünür olma isteği, beden algısı, hızla tüketme arzusu ve tanınır olma çabasıyla takip etme, beğenme, paylaşma üzerine kurulu bu uygulamanın takipçisine uygun paylaşımlar yapması kaçınılmazdır. Spor alanının ortaya çıkışından beri var olan sporda cinsiyet eşitsizliğinin günümüz dünyasında ne durumda olduğunu anlama çabasıyla yola çıkan bu çalışmada, spor alanında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yüksek düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır. Belirli bir tarih aralığında yapıldığı için veriler kısıtlı olsa da, 5 hesabın ortak zaman diliminde yaptığı paylaşımlar yüksek oranda benzerlik göstermektedir.

Özellikle socratesdergi hesabı haricinde diğer dört hesap en yüksek oranda erkek futbolu üzerinden paylaşım yapmaktadır. Özellikle Türk sporunda erkek futbolunun yeri yadsınamayacak derecede geniş bir alan kaplamaktadır ki, incelenen sosyal medya hesaplarında da açıkça ortaya konmuştur.

İncelenen verilerin yalnızca %4,2'sinin kadınlara ait içerikler barındırması, kadının spor medyasında ne kadar görünür/görünmez olduğunu gözler önüne sermektedir. Kadın futbolcularla ilgili yapılan haberlerde görünmektedir ki, kadın futbolcuların başarısı ya da takımı ile ilgili paylaşımlar değil, kadın futbolcuların bedeni ile ilgili paylaşımlar yapılmaktadır.

Özellikle 'diğer' alt konusu altında toplanan paylaşımlarda kadınlara ait içeriklerin, erkek sporcuların eşi, kardeşi, sevgilisi olan kadınlar ile ilgili magazin haberleri, kadın taraftarlar, kadın spor sunucuları, ya da özel gün kutlamaları gibi durumlar barındırmaları dikkat çekmiştir. Özellikle 'diğer' alt konusunun, tüm kadınlara ait içerik paylaşımlarının en yüksek oranlı kategorisi olması, spor sosyal medya hesaplarında

kadınların sporcu kimliklerinden ziyade toplumsal cinsiyetlerine dayalı kimliklerinin ön planda olması sonucunu ortaya koymuştur.

Bazı kadınlara ait içerik barındıran paylaşımların altına yapılan yorumların kadınlara karşı nefret söylemi içerdiği söylenebilir. Kadınların futboldan anlamayacağı, erkek düşmanı oldukları şeklinde yargılarla birlikte, kadın bedeni üzerinden yorumlar yapılabilmektedir.

İncelenen tüm hesapların ana sayfasında spor sayfası oldukları yazmakta, cinsiyet ayrımına dair bir emare taşımamaktadır. Fakat yapılan incelemelerde, büyük çoğunlukla futbol haberleri paylaştıkları, diğer spor branşlarına alan ayırmadıkları ve özellikle kadın sporcuları görünmez olarak saydıkları sonuçlarına ulaşmak mümkündür.

Diğer dört hesapla farklılık gösteren socratesdergi, incelenen hesaplar arasında en fazla kadın sporcu paylaşımı yapan hesap olmuştur. Kadın sporcuların başarıları, müsabakaları, kazanımlarına yer veren bu hesap, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini kırabilmek için öncülük etmektedir. Böyle bir misyonu olup olmadığı bilinmemekle birlikte, çok fazla takipçili hesapların paylaşımlarının farkındalık yarattığı düşünülmektedir. Aynı tarih aralıklarında paylaşım yapan hesaplardan socrates derginin yaptığı kadın sporcularla ilgili paylaşımların, neden diğer spor sosyal medya hesaplarında yer almadığı merak konusu olmuştur.

Sonuç olarak, Dünya çapında en popüler uygulamalardan biri olan Instagramda yer alan ve binlerce takipçisi olan bu hesapların paylaşımlarının toplumsal cinsiyet eşitsizliğini devam ettirdiği kanısına ulaşılmıştır. Futbol sporu haricinde diğer spor alanlarına önem verilmesi ve erkek sporcularla eşit sayıda kadın sporcu paylaşımları yapılması, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini sosyal medyada spor alanında kırabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Akkaya, C., & Kaplan, Y. (2014). Toplumsal cinsiyet bağlamında spor medyasında kadın. *International Journal of Sport Culture and Science*, 2(Special Issue 2), 177-182.
2. Arslan, B., ve Koca, C. (2006). Kadın sporcuların yer aldığı günlük gazete haberlerinin sunumuna dair bir inceleme. *Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi Hacettepe*, 17(1), 1-10.
3. Bingöl, O. (2014). Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye'de Kadınlık. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. (3) , 108-114
4. Buluk, B., Eşitti, B., ve Boz, M. (2017). Sosyal medyanın kullanım amaçları: üniversite çalışanları örneği. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 5(10), 219-234.
5. Büyükaşar, M. (2016). Türk spor basınında cinsiyet ayrımcılığı: Fotomaç ve Fanatik gazeteleri örneği. *İnsan&İnsan*. 3(9). 53-76.
6. Connell, R.W. (2016). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar: Toplum, kişi ve cinsel politika*. (Çev. Ed. C. Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
7. Creswell, J. W. (2007). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches*. Thousands Oaks, CA: SAGE Publications.
8. Çömlekçi, M. F., & Başol, O. (2019). Gençlerin sosyal medya kullanım amaçları ile sosyal medya bağımlılığı ilişkisinin incelenmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(4), 173-188.
9. Doğan, M . (2020). "Medya Ve Toplumsal Cinsiyet Üzerine Tartışmalar" Kitabı . *Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi* , 2 (2) , 53-57 .
10. Durur, E. K. (2017). Sporda cinsiyetçilik ve haber metinlerinde kadın sporcuların temsili. *Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (14).
11. Karaman, E.D., & Doğan, N. (2018). Annelik rolü üzerine: kadının "annelik" kimliği üzerinden tahakküm altına alınması. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(2), 1475-1496.
12. Kavasoglu, İ., & Yaşar, M. (2016). Toplumsal cinsiyet normlarının dışındaki sporcular. *Spor Bilimleri Dergisi*, 27(3), 118-132.
13. Kaypakoglu, S. (2004). *Medyada cinsiyet stereotipleri toplumsal cinsiyet ve iletişim*. İstanbul: Naos.
14. Kırıl, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (15). 170-189.

15. Koca, C. ve Bulgu, N. (2005). Spor ve toplumsal cinsiyet: genel bir bakış. *Toplum ve Bilim dergisi*. 103, 163-184.
16. Kurtoğlu, A. (2015). 8 Mart Dünya Kadınlar Günü hakkında kısa bir hikaye. *Fe Dergi* 7, No:1 (2015), 78-85.
17. Öktem, M.G. (2004). Sporcu kadının Türk yazılı basınındaki temsili: Süreyya Ayhan örneği, *Kadın Çalışmalarında Disiplinlerarası Buluşma*, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
18. Öngen, B. & Aytaç, S. (2013). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ve yaşam değerleri ilişkisi. *Sosyoloji Konferansları*. (48). 1-18.
19. Özsoy, S. (2008). Türk spor medyasında kadın. *Spor Bilimleri Dergisi*, 19(4), 201-219.
20. Subaşı, M. & Okumuş, K. (2017). Bir araştırma yöntemi olarak durum çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 21(2): 419-426.
21. Türkiye'de Sporda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İzleme Raporu, (2020). KASFAD (Kadınlar için Spor ve Fiziksel Aktivite Derneği) ve Kızlar Sahada.
22. Umut, Ş.(2020). Eleştirel Söylem Analizi: Temel Yaklaşımlar. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, (7), 210-231.
23. Yıldırım, O., ve İpek, İ. (2020). Yeni koronavirüs salgını dolayısıyla gündeme gelen sosyal izolasyon ve gönüllü karantina döneminde internet ve sosyal medya kullanımı. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*. (52), 69-94.
24. Yılmaz, M., & Ertürk. (2019). *Popüler Kültür Ve Sosyal Ağlar Aracılığıyla Kadın İkonlarda Beden Ve Kendilik Sunumuna Yönelik Bir Instagram Analizi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Yüksek Lisans tezi, İstanbul.
25. <https://datareportal.com/reports/digital-2021-turkey?rq=turkey> Erişim tarihi: 05.06.2021 (We Are Social 2021)

Şiirlerinden Hareketle Şeyhülislam Yahya'nın Korkuları

Dr. Öğr. Üyesi Musa TILFARLIOĞLU

Gümüşhane Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi/Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
ORCID: 0000-0002-8916-6669

ÖZET

İnsanla birlikte var olan, onun yaşam biçimini ve sosyal ilişkilerini etkileyen farklı duygu türleri vardır. İnsanda ortaya çıkan en güçlü duygulardan biri de korkudur. Korku insanı sonsuza dek bırakmayacak ve onun hayatta kalabilmesini sağlayacak en güçlü duygudur. İnsan yaşamını bu kadar derinden etkileyen bir duygu olan korku kişi üzerinde farklı şekillerde kendisini gösterir. Korku, kişinin ruhsal durumuna bağlı olarak psikolojik korkular, değişen sosyal ve kültürel yapı değişiminin getirdiği toplumsal korkular ve dine dayalı korkular olarak ortaya çıkar. Her insan farklı şekilde ortaya çıkan bu korkulara duyarlılık gösterir. Ancak sanatçı normal bir bireyden farklı olarak sadece kendisinin değil yaşamış olduğu toplumun korkularını da taşır. Bu nedenle sanatçılar toplum içerisinde tedirginliği, ürkekliği ve korkuyu en yoğun derecede yaşayan kişilerdir. Dolayısıyla tüm sanatçıların eserlerinde toplumsal ve kişisel korkuların örneklerini görmek mümkündür. Ancak bazı durumlarda sanatçılar, insan olmanın doğası gereği eserlerinde kişisel korkularını ön planda tutarlar.

17. yüzyılın büyük şairleri arasında yerini alan Şeyhülislam Yahya yapmış olduğu devlet görevi bakımından da dikkate değer bir şahsiyettir. Şair çevresindekilerden daima sevgi ve saygı görmüştür. Şeyhülislam Yahya Efendi gerek kadılık gerekse şeyhülislamlık görevlerinde haksızlığa karşı duruşu, adaletin sağlanması için her türlü tehlikeyi göze almasıyla çevresindekilerin takdirini toplamış, dürüstlüğü, doğru sözlülüğü ve cesaretiyle bulunduğu makamın hakkını vermeye çalışmıştır. Bu çalışmada yaşadığı dönemde saygı ve itibar görmüş, ekonomik açıdan sıkıntı çekmemiş bir şairin şiirlerinde dile getirmiş olduğu kişisel korkuları tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Duygu, korku, Şeyhülislam Yahya, şiir

ABSTRACT

There are different types of emotions that exist with people and affect their lifestyle and social relations. Fear is one of the strongest human emotions. Fear is the strongest emotion that will not leave a person forever and will ensure his survival. Fear, which is an emotion that affects people's life so deeply, manifests itself in different ways on the person. Fear emerges as psychological fears depending on the mental state of the person, social fears brought about by the changing social and cultural structure, and fears based on religion. Each person is sensitive to these fears, which arise in a different way. Each person is sensitive to these fears, which arise in a different way. However, unlike a normal individual, the artist carries the fears of not only himself but also the society he lives in. For this reason, artists are the people who experience anxiety, timidity and fear most intensely in the society. Therefore, it is possible to see examples of social and personal fears in the works of all artists. However, in some cases, artists prioritize their personal fears in their works due to the nature of being human.

Şeyhülislam Yahya, who took his place among the great poets of the 17th century, is a remarkable person in terms of his state duty. The poet has always received love and respect from those around him. Şeyhülislam Yahya Efendi won the appreciation of the people around him with his stance against injustice in his duties as judge and shaykh al-Islam, taking all kinds of risks to ensure justice, and tried to do justice to his position with his honesty, truthfulness and courage. For this reason, the poet has always received love and respect from those around him. In this study, it will be tried to determine the personal fears of a poet who was respected and respected during his lifetime and did not suffer from economic difficulties.

Key Words: Emotion, fear, Şeyhülislam Yahya, poetry

GİRİŞ

İnsanın en doğal ve en temel duygularından biri olan korku Türk Dil Kurumu Güncel Sözlükte; “1. Bir tehlike veya tehlike düşüncesi karşısında duyulan kaygı, üzüntü, 2. Gerçek veya beklenen bir tehlike ile yoğun bir acı karşısında uyanan ve coşku, beniz sararması, ağız kuruması, kalp, solunum vb. belirtileri olan veya daha karmaşık fizyolojik değişmelerle kendini gösteren duygu (TDK, 2011: 1482) şeklinde tanımlanmaktadır. Arapçada “*havf*” kelimesiyle karşılanan korku; hoşlanılmayan bir durumun başa

gelmesinden veya arzulanan bir şeyin elde edilmemesinden duyulan kaygı şeklinde tanımlanmaktadır (Kara, 1997: 528-529). Farsçada, sakinme, kaçınma, korkma (Kanar, 1998: 238) anlamına gelen “*hazer*” ve korku, sakinme ve kaygı (Devellioğlu, 2005: 68) anlamlarına gelen “*bâk*” sözcükleri ile karşılanmaktadır. Sözlüklerde bu şekilde tanımlanan korku kavramının kuşku, endişe, kaygı, üzüntü, tasa ve tedirginlik kimi kelime ve kavramlarla bazen aynı bazen de farklı anlamlarda kullanıldığı bilinmektedir (Ulucan, 2010: 212). Yapılan tanımlardan hareketle korku denilen duygunun insan yaşamı üzerinde oldukça etkili olduğu söylenebilir.

İnsan yaşamının her aşamasında karşılaşılabilen en etkin duygulardan biri olan korkuyu, tatmayan, tanımayan insan yoktur. Yaşamın her anında korkuyla karşı karşıya gelen insan karanlıktan, böcekten, yılandan, fareden, uçağa binmekten, asansörde kalmaktan vb. şeylerden korkar. Gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçası olan korkuyla insanlar evlerinde, iş yerlerinde, mahallelerinde veya yaşadığı şehirde her an yüzleşebilirler (Tunçtan, 2018: 1). İnsan yaşamının her safhasında kendisini hissettiren korku onun meydana getirdiği sanat eserlerinde de yerini alır. Evrensel bir konuma sahip olan sanat hayatın her türlü gerçekliğine açıktır. Sanatçılar eserlerinde güzeli, sevinci verdiği gibi bunların karşıtı olan çirkin ve korkuyu da eserlerinde işleyebilirler. Sanatçılar korkunun her türlüşünü ve bunlar karşısında insanın çaresizliğini edebiyat, sinema, tiyatro, resim vb. alanlarda eserlerinde yansıtmışlardır.

İnsan yaşamında çok önemli bir yeri olan korku şüphesiz ki edebiyat alanında da kendisine önemli bir yer edinmiştir. Korku insanların meydana getirdikleri ilk edebi metinlerden beri işlenen temel duygulardan biridir. Varlığı insanın varoluşuna dek uzanan korku ilkel zamanlarda ki insanların çevresindeki düşünceleri anlamaya ve tanımlamaya çalışınca korkularını sözlü edebiyat yoluyla açıkladıkları bilinmektedir. İnsanın bilmediği ve anlamadığı ruh kavramı ve öte dünya inancı biçimlenip tanrılar çoğalınca korku ve endişeler efsaneleşip destanlaşır (Scagnamillo, 1994: s. 19) ve insanların ürettiği edebi metinlerde kendisine yer bulur. İlk olarak destanlara daha sonra destanlardan masallara ve efsanelere geçen korku bu şekilde insanın olduğu her yerde var olur.

Korku insanların dini inançlarında da kendisini kuvvetli bir şekilde hissettirir. Edebiyatı besleyen temel kaynaklardan biri olan dini inançlar tanrının insanlara yaptıkları amellere göre vereceği mükâfat ve ceza ile sanatçıların eserlerinde yer alır. İnsanlar dini inançları gereği tanrının vereceği cezadan korktukları için kötü davranışlar sergilemekten uzak dururlar. Türk edebiyatında İslamiyet’in kabulünden sonra verilen eserlerde Allah korkusu, cehennem korkusu vb. korkular kendisine önemli ölçüde yer bulmuştur. Özellikle tasavvuf edebiyatında verilen eserlerde bu konu Kur’an-ı Kerim’deki ayetler ve peygamber efendimizin hadislerinden yapılan alıntılarla işlenmiştir.

Eski metinlerimizde kendisine bu kadar çok yer bulan korku hakkında İslam âlimleri kayıtsız kalmamış ve onu tanımlamaya çalışmışlardır. Gazzalî, insanın psikolojik durumunu da dikkate alarak korkuyu “ileride kötü bir durumla karşılaşılacağı beklentisinin insanın ruhunda sebep olduğu elem ve huzursuzluk” (Kara, 1997: 529) şeklinde tanımlamıştır. Gazzalî bu tanımlı yaparken Ebu Tâlib el-Mekkî’nin “*Kûtu’l-kulub*” adlı eserinden önemli derecede faydalanarak kendisinde önceki sûfîlerin tanımlarına farklı boyutlar kazandırmıştır. Gazzalî’ye göre havfın (korkunun) sebebi ilim ve marifettir. Marifet insana hem kendi kusurlarını hem de Allah’ın celâl ve kudretini gösterir. Divan şiirinin ana kaynaklarından biri olan Kur’an-ı Kerim’de korku anlamına gelen havf sözcüğünden türeyen ve aynı anlama gelen diğer mastarlardan türeyen kelime 124 yerde geçmektedir. Bunların büyük bir kısmı dünyevî korku ve kaygıları ifade ederken kalan kısmı Allah korkusu, günah işleme endişesi, ahiret kaygısı gibi dini korkuları ifade eder (Kara, 1997: 529).

Divan şiirinde şairler cesareti ve cesur insanları överken korkaklığı ve korkak insanları ise eleştirmişlerdir. Bu nedenle şairler şiirlerinde övdüğü kişiler için tarih sahnesinde cesaretiyle nam yapmış Rüstem, Zâl, İskender, Nerîmân, Hz. Ali, Hz. Hamza vb. isimler ile birlikte anmıştır. Ancak şairler cesaret ve korkaklık kavramı ele alınırken iki kavram arasındaki hassasiyete dikkat etmişlerdir. Bu iki kavram hakkında kaynaklarda kontrolsüz öfke ve saldırganlığın zararları üzerinde önemle durulmuştur. Aklın hâkimiyeti altında olan öfke duygusunun yaşatılması, kahramanlık faziletinin geliştirilmesi ile cesaretin gelişeceği ve bu sayede hem mazlumların hem de kişinin kendi hakkını korumasının mümkün olacağı dile getirilmektedir. Korkaklık ise insanın gayretsizlik, hamiyetsizlik, kişilik zafiyeti gibi insan onuruna yakışmayan ifadelerle damgalanmasına neden olacağına dikkat çekilir. Bundan dolayı cesaret dört temel faziletten biri sayılırken korkaklık tedavi edilmesi gereken bir hastalık olarak tanımlanır (Çağrı, 2002: 203).

Hastalık olarak görülen korku öyle güçlü bir duygudur ki insan zihnini tamamıyla sarmasına rağmen bunun farkında olmayan insan, korkmuyorum diyerek korktuğunu dile getirmektedir. İnsanın korkusuz olabilmesi

için düşünce, hafıza ve zamanın yapısını anlaması gerekir. Bu kavramları entelektüel ve sözel anlamda değil gerçekten yürekte, zihinde tüm varlığıyla anladığı zaman korkudan azade olur (Krishnamurti, 2005: 19). Korkudan özgür olan insan, düşüncesini istediği gibi kullanıp yaşayışına yön verebilir.

Sanatçı kaleme almış olduğu eserlerde yaşamış olduğu toplumun dinî ve millî hassasiyetlerini dikkate alarak duygu ve düşüncesini dile getirir. Türk edebiyat tarihinin en uzun zaman aralığını kapsayan divan şiirinde de dili en üst seviyede kullanan, ifade mükemmelliğine ulaşmaya çabalayan sanatçılar duygularını yazmış oldukları şiirlerde dile getirmişlerdir. 17. yüzyıl divan şiirinin önemli şahsiyetlerinden biri olan Şeyhülislam Yahya da kaleme almış olduğu şiirlerinde duygularını çekinmeden dile getirmiştir. Şairin dile getirdiği duygulardan birisi de insan hayatında en önemli duygulardan biri olan korkudur. Bu çalışmada şairin genel anlamda korku hakkında düşünceleri değil kendi kişisel korkuları tespit edilmeye çalışılmıştır. Şairin kaleme almış olduğu şiirlerinde kendi korkularını dile getirdiği sözcükler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Kelime	Kullanım Sıklığı
Korkmak	
Korku vardır	1
Korkum budur/ bu ki	4
Korkarın/korkarın ki	9
korkarum	2
Korkar ki	1
Korkaruz ki	1
Havf	
Havfum odur kim	1
Havf eylerin ki	1
Havf iderin kim	1
Hazer	
Hazer it	2
Hazer eyle	2
Hazer gerek	1
Toplam	26

Şeyhülislam Yahya'nın divanı incelendiği zaman kaleme almış olduğu şiirlerinde 26 defa kendi korkularını dile getirdiği görülmektedir. Şairin dile getirdiği korkular genellikle ayrılık korkusu ve sevgilinin zarar görmesinden duyduğu korkulardır. Bunların dışında tüm insanlığın ve kendisinin de korktuğu tabiat olayları karşısında duyduğu korkulardan bahsettiği görülmektedir. Osmanlı devletinde şeyhülislamlık vazifesini ifa etmiş olan Yahya'nın dinî ve metafizik korkularını şiirlerinde dile getirmemesi ise dikkat çekicidir. Şairin şiirlerinden hareketle tespit ettiğimiz korkularını farklı başlıklar altında inceleyip açıklamaya çalışacağız.

Araştırma ve Bulgular

1. Sevgili Hakkındaki Korkuları

Divan şiirinin en önemli karakteri olması sebebiyle şairlerin şiirde en çok söz ettikleri karakter sevgilidir. Şairler tarafından sanatkârane ve soyut bir biçimde tasvir edilen sevgili, derdi-tasası olmayan gülmek, eğlenmek ve hoşça bir yaşam sürmek için var olan bir karakterdir. Hercai meşrep olan sevgilinin gülüp eğlenmesi hayatını dertsiz, kedersiz devam ettirmesi, hem rakibe hem de âşığa yönelmesi onun en belirgin kişilik özellikleridir. Ancak bunların dışında sevgilinin en belirgin özelliği zalim oluşudur. Katı gönüllü olan sevgili, âşığına merhamet etmez bilakis rakip ile gezerek onun canına kasteder, yaralar, öldürür. Ancak bu kadar olumsuz özellik taşımasına rağmen bu özellikler sevgiliyi sevgili yapan özellikler olduğu için sevgili ayıplanmaz (Batislam, 2003: 187-188). Çünkü sevgilinin zulmü, cevr ü cefası ve gamı âşığın yaşamak için gıdasıdır. Sevgilinin âşığın adını anması bile âşığı mutlu etmeye yeterlidir. Sevgili naz ederek âşığa yüz çevirip ona bakmaması âşığın mahvolması ve ölmesi demektir. Âşığın sevgiliden korkuları; sevgilinin âşığa yüz çevirmesi, rakibe iltifat etmesi, âşığa rahat yüzü göstermemesi vb. gibi farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Şeyhülislam Yahya'nın şiirlerinde de bu korkular karşımıza çıkmaktadır.

Divan şiiri geleneğinde âşık/şair sevgilisini gözünden sakınır onun zarar görmesini istemez. Şairlerin/âşıkların en çok korktukları durum kendilerinden ve duydukları aşktan dolayı sevgilinin zarar görmesidir. Âşığın sevgilinin elbisesinin kirlenmesinden, ettiği âhın sevgiliyi tutmasından vb. durumlardan ortaya çıkan korkuları vardır.

Âşığın, maşuka duyduğu sevgiden ve sevgilinin ettiği cefadan dolayı gözünden yaş eksilmez sürekli ağlar. Ancak âşık bu durumdan şikâyetçi değildir, onun bu durumda düşündüğü ve korktuğu tek şey sevgilinin temiz elbiselerinin kirlenmesidir. Aşağıdaki beyitte Şeyhülislam Yahya mübalağa sanatından faydalanarak âşıkların sevgilinin ayağına su gibi gönüller akıttığını ancak bu durum neticesinde sevgilinin eteğinin çamur olmasından duyduğu korkuyu dile getirmektedir.

Yine yukarıdaki beyitle aynı anlam doğrultusunda olan bir beyitte

Su gibi pâyuna şûrîde gönüller akdı

Korkarın dâmenün ey serv-i dil-ârâ ter olur (G.76/3)

(Ey gönül alan servi ayağına (âşıklar) su gibi gönül akıttı korkarım ki bundan dolayı eteğin ıslanır)

Divan şiiri geleneği içerisinde en çok karşılaşılan durumlardan birisi de âşığın sevgili yolunda bedeninden vazgeçmesidir. Âşık sevgili uğruna canından vazgeçmekten onun yolunda bedenini toprak etmekten hiç korkmaz. Onu tek korkusu sevgilinin bu durumlardan zarar görmesidir. Şeyhülislam Yahya da aşağıdaki beyitte sevgili uğruna bedenini toza çevirmek istediğini ancak toz olan bedeninin sevgilinin elbisesini kirletmesinden korktuğunu söylemektedir.

Gubâr eylerdi Yahyâ cism-i zârın reh-güzârunda

Velî korkar ki andan ola mugber pâk-dâmânun (G.209/5)

(Yahya zayıf bedenini sevgilinin yolunda toza çevirdi. Fakat korkusu şudur ki sevgilinin temiz eteği bundan dolayı tozlanacak)

Dünyadaki tek amacı sevgili olan âşık, her yerde her fırsatta sevgiliyi düşünür. Âşık, aşkına o kadar sadıktır ki dünyaları önüne serseler sevgiliden yön dönmez. Bu nedenle âşık sevgiliye zarar gelmesini istemez ve gelecek zararlara bedenini siper eder ve hiç düşünmeden sevgili uğruna canını feda eder. Ancak bu duruma rağmen sevgili âşığa eziyet etmekten vazgeçmez, onun gözünde âşığın canının kıymeti yoktur. Sevgilinin bu kadar eziyeti karşısında âşığın tek yapabildiği ise âh etmektir. Şeyhülislam Yahya da sevgilinin eziyetleri karşısında sadece âh edebilmiştir. Şair sevgiliye âh etmiş ancak ettiği bu âhın sevgiliyi tutmasından da korktuğunu beyitte dile getirmiştir.

Hem âh iderin kaçdugına benden o mâhun

Hem havf iderin kim anı Yahyâ tuta ol âh (G.306/5)

(Ey Yahya! O ay gibi güzelin benden kaçmasına hem âh ederim hem de o âhın onu tutmasından korkarım)

Aşağıya alınan beytin de yukarıdaki beyitle aynı anlam doğrultusunda kaleme alındığı görülmektedir. Şair beyitte âh etmek istediğini ancak âh okunun kalbi demirden olan sevgiliye ulaşırsa onun kalbi çelik dahi olsa vereceği zarardan duyduğu korkuyu anlatmaktadır.

Korkarın Yahyâ ki pûlâd olsa da te'sîr ider

Tîr-i âhun kim vara ol kalbi âhenden yana (G.14/5)

(Ey Yahya! Korkarım ki âh oku o kalbi demirden olan sevgiliye ulaşırsa (onun kalbi) çelik dahi olsa etki eder)

Divan şiiri geleneğinde âşık-maşuk ikilisi arasında aşk ateşiyle yanan kişi âşıktır. Maşuk merhamet edip âşığın yanan gönlüne çare olmaz. Âşık, aşk ateşiyle yanan gönlünü akıttığı gözyaşlarıyla teskin etmeye çalışır. Aşağıya alınan beyitte de şair aşk ateşiyle yanan gönlünü teskin etmek için gözyaşı döktüğünü ancak gözyaşlarının gönül ateşine çare olmadığını söylerken gönlünün yanmasından değil de gönül ateşinin sevgiliyi etkilemesinden korktuğunu dile getirmektedir.

Dîdeden su sepdigüm bu sîne-i sûzânuma

Korkarın te'sîr ide sûz-ı dilüm cânânuma (G.350/1)

(Bu yanan gönlüme gözümünden akıttığım yaşlar korkarım ki gönül ateşim sevgiliye tesir edecektir)

Aşağıdaki beyitte de Şeyhülislam Yahya sevgilinin bulunduğu yeri gül bahçesine, sevgiliyi bahçedeki servi ağacına ve sevgili etrafındaki âşıkları da kuşlara benzetir. Şeyhülislam Yahya, sabah ve akşam vakitlerinde kuşların ağaç başında tünemek için girişmiş oldukları mücadeleye telmihte bulunarak âşıkların da sevgilinin yanında çıkaracakları kavgadan korkusunu dile getirmektedir.

Serv-i bâgun korkarın başında bir gavgâ kopar

Gülşen içre neydi mürgânun sehergeh gulguli (G.419/4)

(Gül bahçesinde sabah vakti kuşların gürültüsü neydi, korkarım ki bahçenin servisinin (sevgilinin) başında kavga çıkacak)

1.1. Ayrılık Korkusu

Divan şiirinin işlediği temel kavramlardan biri de ayrılıktır. Şairlerin, hecr, hicran, firkat, cüdalık ve firak kelimeleriyle şiirde konu edindikleri ayrılık, âşiğe elem veren duyguların başında gelmektedir. Divan şiirinde âşıkların sevgiliye kavuşamama korkusu yaşadıkları söylenebilir. Bu durum âşığın hiçbir zaman rahat görmemesi anlamına gelir. Sevgiliden ayrı olma ona kavuşamama korkusu âşığın aklını başından alır. Şeyhülislam Yahya yaşadığı ayrılık korkusunu iki beyitte dile getirmiştir. İlk beyitte ayrılık gecesinde ettiği âhın ateşinin meşaleyi yaktığını bundan düşecek küçük bir kıvılcımın dünyayı yakmasından duyduğu korkuyu dile getirmektedir.

Firkat şebi âhum ki ola meş`ale-efrûz

Korkum budur ednâ şereri ola cihân-sûz (G.142/1)

(Ayrılık gecesi âhum meşaleyi yakan olsun korkum budur ki bu küçük kıvılcımlar dünyayı yakacak)

Aşağıdaki beyitte ise şair, servi boylu bir güzelin aşkının yoluna girdiğini ancak bu yolun sonunun ayrılık vadisine çıkmasından duyduğu korkuyu dile getirmektedir.

Reh-i `aşkındayuz ol serv-kadün ey Yahyâ

Korkaruz kim yolumuz vâdi-i hicrâna çıka (G.330/5)

(Ey Yahya! O servi boylu güzelin aşkının yolundayız korkumuz odur ki yolumuz ayrılık vadisine çıkacak)

2. Şairin/Âşığın Kendi Hakkındaki Korkuları

Divan şiiri geleneğinde şiirin merkezini ve temelini meydana getiren karakterlerden biri de âşıktır. Âşık aynı zamanda şairin kendisidir. Şair şiir yazmak için kalemi eline aldığı anda Mecnun gibi çöllerde dolaşan, yeme içmeden kesildiği için zayıflıktan kaburgaları sayılan, dünya ile bütün bağları kesilmiş bir ölü olarak tasvir eder. Şiirlerin büyük kısmında sevgilinin güzelliği ve bu güzellik karşısında âşığın yaşadığı perişanlıklar ve düştüğü aciz durumlar anlatılır. Şaire göre, ağlayıp inlemek, aklı terk etmek, çıplak gezmek, kötü şöhrete

sahip olmak, bed-nâm olmak, derdi zevk edinmek, dünyada gözü olmamak, aşkını gizlemek vb. haller âşıktaki görülmesi gereken özelliklerdir (Şentürk, 2016: 372-378). Divan şiiri geleneği içerisinde âşıktaki bulunması gereken en temel özelliklerden birisi de aşkını gizlemektir. Âşık çektiği tüm çile ve eziyetlere rağmen aşkını kimseyle paylaşamaz, sırrını ifşa etmez. Âşık, aşkını sadece üçüncü kişilerden değil sevgilinin kendisinden dahi gizlemelidir. Aşağıdaki beyitte de Şeyhülislam Yahya çalgın âşığın inlemelerinin sevgilin kulağına erişip aşkının ifşa olmasından korktuğunu söylemektedir.

Pâdişehün korkarum irer mübârek gûşına

Bülbül-i şûrîde Yahyâ itmesün efgân mest (G.31/5)

(Ey Yahya! O perişan bülbül kendinden geçercesine feryat etmesin, korkarım (onun feryadı) padişahın mukaddes kulağına erişir)

Yine aşağıdaki beyitte dert kılıcıyla göğsünün parça parça olduğunu dile getiren şair/âşık dert kılıcının açtığı yaralardan değil de açılan bu yaralardan sevgiliye olan aşkının ifşa olmasından korktuğunu dile getirmektedir.

Korkarın derd-i derûnum ide bir yerden zuhûr

Tîg-i gamla sîne Yahyâ çâk çâk olmakdadur (G.58/5)

(Ey Yahya! Dert kılıcıyla göğsüm parça parça olmaktadır. Korkarım gönül derdim bu açılan yaraların birinden meydana çıkar)

Aşağıya alınan beyitte ise yukarıda verilen açıklamanın tam tersi bir durum vardır. Beyitte şair, aşkının sevgili tarafından bilinmesini ister. Bunu gerçekleştirmek için sevgilinin eşiğine giden âşık burada korkusuzca inlemeye başlar, ancak âşığın içini kaplayan korku sevgilinin naz uykusunda olması ve onun inlemelerini duymamasıdır.

Yâr korkum bu ki nâz uyhûsına varmış idi

Asitânında gice nâleyi bî-bâk itdüm (G.249/4)

(Gece yarısı korkusuzca feryat ettim. (Ancak) korkum budur ki sevgili naz uykusuna dalmıştır)

Leb/dudak divan şiiri geleneği içerisinde sevgilinin güzellik unsurları arasında önemli bir yere sahiptir. Leb/dudak öncelikle parlak ve kırmızı rengiyle dikkat çeker, görünüşündeki güzellik, darlık, yuvarlaklık, söz, konuşma vs. yönleriyle divan şairlerinin şiirlerinde yer vermekten vazgeçemedikleri bir güzellik unsurudur. Canın son çıkış noktası olması nedeniyle dudak can ile yakından ilgilidir. Bu nedenle dudak, içenin ölümsüzlüğe erişeceği âb-ı hayat, çeşme-i cân, kevser ve çeşme-i hayvan olarak tanımlanır. Fakat onu elde edebilen görülmemiştir. Bunların dışında dudak söyledikleriyle ölüleri diriltmesi yönüyle İsî-nefes ve İsî-dem'dir (Pala, 2010: 285). Divan şairleri genel olarak dudağı olumlu anlamda kullanmışlardır. Âşık, sevgilinin dudağına ulaşmak için çabalar, ona erişince ölümsüzlüğe erişeceğine inanır. Ancak aşağıya alınan beyitte sevgilinin kırmızı dudağının âşığın gönül ülkesine zarar vereceğinden korktuğunu söyleyen Şeyhülislam Yahya'nın geleneğin dışında bir söylem ortaya koyduğu söylenebilir.

Mülk-i dile o lebden hakkâ ki korkı vardır

Câ`iz ki bir şererden `âlem yana ser-â-pâ (G.3/2)

(Sevgilinin (ateş kıvılcımı gibi kırmızı) dudağından gönül ülkesine öyle bir korku vardır ki doğrusu bir kıvılcımla dünya baştan ayağa yanabilir)

Kûy, sevgilinin oturduğu yer, mahalle, köy anlamında kullanılmaktadır. Divân şairleri kaleme aldıkları şiirlerde kûy-ı yâr tamlamasını kullanarak sevgilinin oturduğu yerden sıkça bahsederler. Âşık için sevgilinin olduğu yer son derece önemlidir. Âşık daima sevgilin olduğu yere ulaşmak ve oradan ayrılmamak ister. Ancak imkânsız gibi görünen bu durum için âşık birçok yolu denemek zorunda kalır. Sabâ yeline yalvarıp sevgilinin bulunduğu yer hakkında haber alır. Sevgili kûyunda bir sultandır ve onun sultan olduğu yerde her şey mükemmeldir (Pala, 2011: 292). Âşık için sevgilinin mahallesinde dilenci olmak sultan olmaktan daha iyidir. Sevgilinin kûyunu arzulayan âşık oradaki köpeklerle dostluk kurar. Yukarıdaki açıklamalardan divan şairlerinin sevgilinin mahallesini ne kadar arzuladıkları açıktır. Aşağıdaki beyitte de Şeyhülislam Yahya'nın sevgilinin kûyunu arzuladığı görülmektedir. Beyitte gönlüne seslenen şair; Ey gönül sevgilinin mahallesine

âh kılıcı olmadan gitme, çünkü aşk silahı olmadan gidilemeyecek bir yer olduğunu söylemektedir. Şair aşk silahı olmadan sevgilinin mahallesine gitmeye korktuğunu dile getirmektedir.

İtme ‘azimet ey gönül kûyına tîg-i âhsız

Korkulu yoldur ugrama olmayacak silâh-ı ‘aşk (G.179/3)

(Ey gönül! Âh kılıcı olmadan (sevgilinin) mahallesine gitmekten kork, çünkü aşk silahı olmadan gidilmesi zordur)

Âşık sevgilinin bulunduğu yerde, sevgilinin yanında olmayı o kadar çok arzular ki onun yaşama amacı budur. Ancak bunu gerçekleştirmek âşık için imkânsızdır. Gelenek içerisinde bazı zamanlarda âşık bu dileğini gerçekleştirmek için bulur. Fakat bu zamanlarda âşık ya korkudan ya da aşktan sarhoş olduğu için sevgili tarafından veya dostları tarafından ikaz edilir. Aşağıya alınan beyitte de şair sevgilinin eşğine ayak uzatmaktan duyduğu korkuyu dile getirmektedir.

Yahyâ hazer it pâyı kilimünden uzatma

Mestâne misün sen de nedendür bu harâret (G.22/5)

(Ey Yahya! Sevgilinin kilimine (eşğine) ayağını uzatmaktan kork, sarhoş musun sende ki bu hararet nedendir)

Divan şiirinde sevgilinin güzelliğiyle alakalı tek tip porte çizilir. Genel hatlarıyla sevgili uzun boylu; ince belli; siyah, uzun ve dalgalı saçlı, siyah gözlü, uzun kirpikli, küçük burunlu, beyaz tenli, pembe yanaklı, parlak yüzlü olup periler ve huriler kadar güzeldir (Erdoğan, 2018: 1). Bu güzellik âşıkları birbirine düşüren bir güzellik olup bazen de yakın dostlar arasına fitne salmaktadır. Şeyhülislam Yahya da kaleme almış olduğu bu beytinde güzellikte ikinci Yusuf olan sevgilinin dostlar arasında saldıği fitneden korkusunu dile getirmektedir.

Olmakda güzellikte o meh Yûsuf-ı sâni

Bir fitne kopar korkarın ihvân arasında (G.308/3)

(O ay gibi güzel olan sevgili güzellikte ikinci Yusuf olmaktadır. Korkarım ki dostlar arasında bir fitne çıkacaktır)

Sevgilinin ettiği eziyet ile sürekli gözü yaşlı olan âşık, akıttığı gözyaşının çokluğu ile övünür. Âşığın gözünden süzülen bu yaşlar ya akar ya da birikir. Akarsa seller, birikirse denizler oluşur. Âşık ne kadar çok ağlarsa sevgilinin yanında o kadar değer kazanır. Çünkü sevgili âşığın her zaman ağlamasını ister. Âşığın akıttığı gözyaşları sevgilinin güzelliğini arttırmaktadır. Âşığın yanan gönlü ağladıkça rahatlar. Âşık ağladıkça hem gönül ateşini teskin eder hem de sevgili katında kendine bir mevki edinerek rahatlar. Âşık gözyaşlarıyla sevgilinin güzellik bahçesini sular ve bu bahçesinin güzelleşip gelişmesini sağlar. Bu nedenle âşığın gözyaşı bir ırmağı andırır (Pala, 2011: 152). Aşağıdaki beyitte gözyaşları okyanusa dönen âşığın/şairin korkusu can gemisinin dert denizine batmasıdır.

Korkum budur ki gark ide deryâ-yı gussaya

Keşti-i cânı bahr-i firâvân olan yaşum (G.251/3)

(Korkum budur ki okyanusa dönen gözyaşım dert denizinde can gemisini batırırım)

Yine aşağıdaki beyitte dertten beli iki büklüm olan âşık/şair o kadar çok ağlıyor ki gözyaşı sel olup önüne gelen her şeyi yok ediyor. Şairin korkusu ise köprüye dönen boyunun da bu gözyaşı selinde kaybolmasıdır.

Kâmet-i ham-geşte Yahyâ korkarım bulur fenâ

Degme bir pül pâyidâr olmaz yaşum seyl-âbına (G.375/5)

(Ey Yahya! Akıttığım gözyaşımın seline hiçbir köprü dayanamaz, korkarım ki köprüye benzeyen boyum da bu gözyaşı selinde yok olur)

Sevgili ettiği cevri ü cefa, rakibe gösterdiği iltifat, âşığı görmezden gelmesi vb. durumlar nedeniyle bu dünyada âşığa rahat yüzü göstermez. Aşağıya alınan beyitte bu dünyada rahat yüzü görmeyen âşığın/şairin korkusu sevgilinin yaptığı cilveleri öğrenen cennet kızlarının âşığa/şaire cennette de rahat yüzü göstermeyecek olmasıdır.

Korkarın cennette de uşşâk râhat görmeye

Öğrenürse şîve-i hûbân-ı İstanbul'ı hûr (G.54/4)

(*O cennet kızı İstanbul güzellerinin cilvesini öğrenirse korkarım ki âşıklar cennette de rahat bulmayacaklar*)
Divan şiiri geleneğinde âşık, maşuk ve rakip üçgeninde oluşan aşk anlayışında sevgili tektir. Ancak sevgili etrafında binlerce âşık vardır. Bu binler arasından öne çıkıp sevgilinin dikkatini çekmek için âşık bir şeyler yapmalı ve sevgiliye aşkı ispatlamalıdır. Bu açıdan bakıldığı zaman âşığın, sel meydana getirecek derecede çok gözyaşı dökmesi, çektiği ahların şiddetiyle halkı uykudan uyandırması, sevgilinin yaptığı cevr ü cefanın bitmemesi yönünde dua etmesi, ayrılık ateşiyle gece gündüz yanması vb. ifadeleri âşığın dile getirmesi hem durumunu arz etmek hem de aşkı ispat içindir (Arı, 2018: 97). Şeyhülislam Yahya aşağıdaki beyitte her âşığın yaptığı gibi ay gibi güzel olan sevgiliden aşk derdinin kendisini öldürmekten korktuğunu söyleyerek yardım etmesini istemektedir.

Feryâdum irdi göklere ey mâhveş yetiş

Korkum budur bu gam beni alur meded yetiş (Mfrd.8)

(*Ey ay gibi güzel (sevgili) feryadım göklere ulaştı, korkum budur ki bu dert beni alır götürür yetiş yardım et*)
Sevgili âşığa bakış oklarını fırlatır ve bu okların hedefi âşığın gönlüdür. Sevgilinin arzusuyla parlak aşk mumuna dönenen gönül, sevgilin attığı bakış oklarının kanadını kendisini ateşe atan pervane gibi yakacaktır. Aşağıdaki beyitte ise şairin/âşığın dile getirdiği korkusu sevgilinin arzusu ile aşkın parlak mumuna dönenen gönlünün sevgilinin atmış olduğu bakış okunun kanadını pervane gibi yakmasıdır.

Havfum odur kim okun per yaka pervâneveş

Şevkün ile oldu dil şem`-i fûrûzân-ı aşk (G.178/4)

(*Gönül (sevgilinin) arzusu ile aşkın parlak mumu oldu, korkum odur ki gönül pervane gibi kendi yakar*)

3. Diğer Korkuları

Divan şairleri bazı şiirlerini nasihat verme amacıyla kaleme alırlar. Şeyhülislam Yahya'nın da kendi korkularını dile getirerek tüm toplumun aslında bu durumlardan korkması gerektiğini dile getirdiği beyitleri de bulunmaktadır. Aşağıdaki beyitte şairin hem kendisinin hem de toplumun genelinin korku duyması gerektiği bir konuyu dile getirmektedir. Şair bu beyitte sevgilinin eziyet taşlarından korkmak gerektiğini başıma gelmez deyip mağrur bir şekilde gezilmemesi gerektiğini, herkesin önünde sonunda âşık olacağını ve sevgilinin cefa taşlarına maruz kalacağını söylemektedir.

Hazer it seng-i cefâsından o şûhun dirdün

Akibet geldi benüm başuma Yahyâ didüğün (G.194/5)

(*Ey Yahya! O güzelin cefa taşından kork derdin sonunda söylediğin başıma geldi*)

Bir acı ünlemi olan âh divan şairleri tarafından âşığın aşk ateşiyle ağzından çıkan duman olarak tasvir edilir. Âşık bazen öyle güçlü bir âh eder ki onun âhının ateşiyle gökyüzündeki yıldızlar, ay ve güneş yanar. Âşığın âhının ateşiyle yandıkları için yıldız, ay ve güneş gökyüzünde parlamaktadır. Âh, bazen kısa zamanda yerini bulacak bir beddua okuna, bazen her tarafı yerle bir edecek bir top güllesine bazen âşığın durumuna tercümanlık edecek bir bayrağa bir bayrak, bazen de sevgilinin taş ve demir gibi kalbini yumuşatacak kuvvetli bir ateş olur (Pala, 2011: 20-21). Divan şairleri âhı birçok teşbih ve mecaz içinde kullanmışlardır. Aşağıdaki beyitte şair gönlü aşk ateşiyle yanan bir âşığın dert ile edeceği bir âhın küçük bir kıvılcımının dünyayı tamamen yakmasından duyduğu korkuyu dile getirmektedir.

Şâhum hazer it her şereri 'âleme besdür

Âh eyleyicek derd ile bir sînesi sûzân (G.267/3)

(*Ey Şâhum (Sevgilim)! Kork, bir gönlü yanan dert ile âh ederse onun âhının her kıvılcımı dünyayı yakmaya yeter*)

Rakibe gösterdiği ilgiyi, iltifatı âşığa göstermeyen sevgili, bu davranışıyla âşığın gönlünü yakmaktadır. Tek arzusu sevgiliye kavuşmak olan âşık aşk ateşiyle yanarken bazen sevgilisi tarafından ayıplanır. Sevgilinin bu tavrı âşığın gönlünü daha çok yakar. Aşağıdaki beyitte Şeyhülislam Yahya âşığın/şairin gönlünü yakan kişinin âşığın yelinin vereceği zarardan korkması gerektiğini dile getirmektedir. Bu söyleyiş bize "alma mazlumun âhını çıkar aheste aheste" atasözünü hatırlatmaktadır.

Yahyâ dil-i fakîri yakan eylesün hazer

Âh yili eserse eger pür-şerâr eser (G.93/5)

(Ey Yahya! Âşığın gönlünü yakan korksun, eğer onun âhının yeli eserse her şeyi yakar)

Divan şiirinde baharın zıddı olarak ele alınan hazan, baharın geniş kullanımına erişememiştir. Divan şiirinde şairler için sadece bahar mevsimi vardır. Çünkü sonbahar; ölüm, ihtiyarlık, bitkinlik ve yaşlılığın temsilcisidir. Hazan, gül bahçesini viran eder. Bu mevsimde rüzgâr o tatlı esişini terk eder, ağaçlar da yapraklarını dökerler. Hazan mevsiminde altın rengine bürünen yapraklar âşığın hasta yüzünün rengini temsil ederler (Pala, 2014: 211). Aşağıya alınan beyitte de şair âşığın hastalıktan sararmış yüzüne gözyaşının akıtılmaması gerektiğini bu akıtılan yaşların sel olmasından korkmak gerektiğini dile getirmektedir.

Ruhsâr-ı zerdüm üzre akıtma eşk-i çeşmüm

Şâhum hazer gerekdür fasl-ı hazân suyundan (G. 299/4)

(Ey sevgilim! Sararmış yüzüm üzerine gözyaşımı akıtma çünkü sonbahar mevsiminde yağın yağmurun meydana getireceği selden korkmak gerek)

SONUÇ

Sanatçı kendisiyle veya yaşadığı toplumla ilgili düşüncelerini kaleme almış olduğu eserleriyle dile getirir. Bu sebeple sanatçı/şair kendi duygularını en açık şekilde vermiş olduğu eserlerde gösterir. Sanatçıların vermiş oldukları eserler incelendiğinde bu açık bir şekilde görülmektedir. 17. yüzyılın önemli sanatçılarından biri olan Şeyhülislam Yahya'nın şiirlerine baktığımızda; şairin kişisel ve toplumsal korkularının olduğu görülmektedir. Bu çalışmanın asıl amacı bu büyük şairin kişisel korkularını tespit edebilmektir. Divan şiiri geleneğine sıkı sıkıya bağlı olan şairin şiirleri incelendiği zaman korkularının sevgili ve aşkın vermiş olduğu yoğun duyguların etrafında şekillendiği görülmektedir. Şair, sevgiliye zarar vermektен, sevgiliden ayrılmaktan, sevgilinin rakiple olan münasebetinden vb. konulardan duyduğu korkuları açık bir şekilde dile getirmektedir. İncelemede dikkat çeken nokta ise şeyhülislamlık görevi yapmış bir şairin metafizik kavramlarla ve dinle ilgili korkularının dile getirilmemiş olmasıdır. Bunun sebebi olarak ise şairin eserlerini lâ-dinî bir tarzda kaleme almış olması gösterilebilir.

KAYNAKÇA

1. Arı, Ramazan (2018). "Klasik Türk Şiiri Gazel Geleneğinde Duygularla İlişkisi İtibariyle Aşk -Fuzûlî Örneği-", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 20, ss. 71-100.
2. Batislam, H. Dilek (2003). "Divan Şiirinde Âşık, Sevgili, Rakip Üçlüsü", *Folklor/Edebiyat Dergisi*, C. 9, S. 34, ss. 186-199.
3. Çağrııcı, Mustafa (2002). "Korkaklık", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Diyanet Vakfı, C. 26, ss. 203.
4. Devellioğlu, Ferit (2005). "Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat", Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
5. Kanar, Mehmet (1998). "Farsça-Türkçe Sözlük", İstanbul: Birim Yayıncılık.
6. Kara, Mustafa (1997). "Havf", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Diyanet Vakfı, C. 16, ss. 528-529.
7. Kavruk, Hasan (2001). "Şeyhülislam Yahya Divanı", <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10655.seyhulislamyahyadivanihasankavrukpdf.pdf?0>, [Er. Tar. 24.03.2022]
8. Krishnamutri, Jidhu (2005). "Korku Üzerine", (Çev. Anita Tatlier), İstanbul: Ayna Yayınevi.
9. Pala, İskender (2014). "Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü", İstanbul: Kapı Yayınları.
10. Scognamillo, Giovanni (1994). "Dehşetin Kapıları-Korku Edebiyatına Giriş-", İstanbul: Mitos Yayınları.
11. Şentürk, A. Atilla (2016). "Osmanlı Şiiri Kılavuzu", İstanbul, Osedam Yayınları, C.1, ss. 372-378.
12. Taş-Erdoğan, Mehtap (2018). "Güzellik Unsurlarıyla Divan Şiirinde Sevgili", İstanbul: Kitabevi Yayınları.
13. Tunçtan, Bilcan (2018). "Suat Derviş'in Hayatı, Edebi Kişiliği Ve Romanlarında Gotik Özellikler (Korku Edebiyatı)", Bitlis Eren Üniversitesi / Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
14. Türkçe Sözlük (2011). "Korku", Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
15. Ulucan, Mehmet (2010). "Necati Bey'in Şiirlerinde Korku", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 20, S. 1, ss. 211-228.

İ.NƏSİMİ POEZİYASINDA İŞLƏNMİŞ, LAKİN MÜASİR ƏDƏBİ DİLİN ƏSAS LÜĞƏT FONDUNDAN ÇIXMIŞ LEKSİK-QRAMMATİK VAHİDLƏR

Rəhilə Hümmətova, f.ü.f.d. dosent
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

ÖZET

Məqalədə orta çağların dahi filosof şairi İmadəddin Nəsiminin poeziyasında geniş şəkildə istifadə edilən qədim türk sözləri-nin müasir Azərbaycan dilində işləkliyi araşdırılıb. İmadəddin Nəsiminin poeziyasının dilində aktiv işlənən, lakin müasir ədəbi dilimiz baxımından arxaıkləşən bəzi leksik və qrammatik vahidlərin araşdırılmasında əsas məqsəd orta çağların dil xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirməkdir. Həmçinin sözlərin, qrammatik formaların köhnəlməsinin dilin özünün daxili qanunauyğunluğu ilə bağlı olduğu mühakiməsini sübut etməkdir. Şairin poeziyasında intensiv istifadə edilən bir çox leksik, qismən də fonetik və qrammatik vahidlər müasir Azərbaycan ədəbi dilimizin passiv lüğət fonduna keçmişdir. Bəziləri isə dialekt və şivələrdə öz işləkliyini davam etdirir. İ. Nəsimi poeziyasının dili üzərində aparılan araşdırmalar, müasir ədəbi dilimiz üçün arxaıkləşən vahidlərin tədqiqata cəlb edilməsi şairin dövrünün dil xüsusiyyətləri ilə müasir Azərbaycan dilinin vahidlərini müqayisəli şəkildə şərh etməyə imkan yaradır. Eyni zamanda Azərbaycan dilinin mənşəyini, tarixi inkişafını, dilimizdən həmin mərhələdə nə dərəcədə istifadə edildiyini izləməyə kömək edir. İmadəddin Nəsimi poeziyası üzərində apardığımız tədqiqat onu deməyə əsas verir ki, şairin poeziyasında intensiv işlənmiş bəzi leksik vahidlər – *ayaq, tanıq, kəpənək* müasir ədəbi dilimiz baxımından öz işləkliyini itirmişdir. Bəzi sözlər – *don, aş* tarixi proses olan semantik daralmaya məruz qalmışdı. Bəzi leksik vahidlər *isə (al, güz\| küz)* dialekt müstəvisində, bəzi toponimin tərkibində (Güzdək) öz işləkliyini qoruyub-saxlayır. Məqalədə İ.Nəsiminin poetik nitqindəki leksik vahidlərin qədim yazılı abidələrdə: “Orxon –Yenisey”, “Kitabi-Dədə Qorqud”, M. Kaşğarının “Divanü lüğət-it türk”, Ə.Yəsəvinin “Divani-hikmət”, eləcə də qədim türk abidələrinə aid materiallarda istifadəsi də nəzərə çatdırılmışdır.

Açar sözlər: İ.Nəsimi poeziyası, arxaik sözlər, ədəbi dil, dilin inkişaf tarixi, qədim türk sözləri

GİRİŞ

İ. Nəsiminin yaradıcılığı türkçülük, xüsusilə Azərbaycan türkcəsinin inkişaf tarixini öyrənmək baxımından müstəsna əhəmiyyətə malikdir. O, üç dildə mükəmməl söz xəzinəsi yaratmışdır. İmadəddin Nəsimi klassik Azərbaycan ədəbiyyatını bədii quruluşu, məzmunu ilə orijinal və zəngin olan doğma ana dilində yazdığı rübailəri, tuyuqları, qəzəlləri ilə zirvələrə qaldırmışdır. Şairin fəlsəfi görüşləri, həyat və kainat haqqındakı düşüncələri türk dilində yığcam və məntiqli bir dillə ifadə olunmuşdur: *Odu su, torpağı yel adlı nədəndir adəm, Ana səcdə nə üçün, iblisə inkar nədir? Və yaxud: Ey özündən bixəbər qafil, oyan, Haqqa gəl kim, haq dediyi batil, oyan, Olma fani dünyaya mail, oyan, Mərifətdən nəsnə qıl hasil, oyan.*

İ. Nəsiminin şeirləri hələ sağlığında Azərbaycandan kənarlarda da, xüsusən Yaxın Şərq, İraq, Suriya, Kiçik Asiya, Orta Asiyada, eləcə də uyğurlar içərisində misilsiz şöhrət qazanmışdır. Şairin ana dilində yazdığı əsərlər Azərbaycan şeirinin inkişafına, o cümlədən Şah İsmayıl Xətai, Füzuli, Vaqif kimi dahi sənətkarların yaradıcılıq yoluna qüvvətli təsir göstərmişdir.

İmadəddin Nəsiminin poeziyasının dilində intensiv müşahidə edilən, lakin müasir ədəbi dilimiz üçün arxaıkləşən bəzi leksik və qrammatik vahidlərin araşdırılmasında əsas məqsəd orta çağların dil xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirmək, sözlərin, qrammatik formaların köhnəlməsinin dilin özünün daxili qanunauyğunluğu ilə bağlı olduğu fikrini təsdiq etməkdir. Nəsimi poeziyasında aktiv işlənən, lakin müasir ədəbi dilimizin əsas lüğət fondundan çıxan dil vahidləri daha çox leksik, qismən də fonetik və qrammatik vahidləri əhatə edir. Bu da təbiidir. Çünki dil ictimai hadisədir, dilin leksik vahidləri də cəmiyyətlə bərabər inkişaf edir, dəyişir, yenilənir, bəziləri ədəbi dilin lüğət fondundan tamamilə çıxır, passiv fonda daxil olur, müəyyən qismi isə ya eyni ilə, ya da müəyyən fonetik dəyişmələrlə regional müstəvidə istifadə edilir. Dilin lüğət fondunun passiv qisminə daxil olmuş sözlərin bir qrupu köhnəlmiş sözlərdən ibarətdir. Köhnəlmiş sözlərə arxaizmlər və tarixizmlər aiddir. **Arxaizmlər** (yunanca *archaios* – qədim) elə vahidlərdən ibarətdir ki, onların ifadə etdiyi əşya və hadisələr indi də mövcuddur, lakin onlar başqa sözlərlə ifadə olunur. Zaman keçdikcə dildə arxaizmlərə dublet, qismən də sinonim olan, onları sıxışdırıb aradan çıxaran və lüğət tərkibinin fəal qismini təşkil edən yeni leksik vahidlər yaranır, bəzən fonetik dəyişmələr, səsartımı, səsdüşümü və s. hadisələr baş verərək istifadə olunur: **dün** əvəzinə **gecə**; **tamu** əvəzinə **cəhənnəm**; **uçmaq** əvəzinə **cənnət**; **küz** əvəzinə **payız**; **irmək** əvəzinə **çatmaq, yetişmək**; **al** əvəzinə **hiylə, kələk, yalan**;

dışra, taşra əvəzinə xaric, çöl; sayru əvəzinə xəstə; kəndi əvəzinə özü; görürmən əvəzinə görürəm; görücəgiz əvəzinə görünca, eyləmənəm əvəzinə eyləmərəm; xanda, qanda əvəzinə harada; xansı, qansı əvəzinə hansı; olubam əvəzinə olmuşam; görgəc əvəzinə görcək, görəndə və s.

Nümunələrdən də görüldüyü kimi, arxaizm hadisəsi dilin bütün sahələrində – həm fonetik sistemində, həm leksik tərkibində, həm də qrammatik quruluşunda özünü göstərir. Buna görə də dilimizdə əsasən leksik, qismən də fonetik və qrammatik arxaizmlər müşahidə edilir.

ARAŞDIRMA

İmadəddin Nəsimi poeziyasının dili üzərində aparılan bu cür araşdırmalar, müasir ədəbi dilimiz üçün arxaikləşən vahidlərin tədqiqata cəlb edilməsi həm şairin dövrünün dil xüsusiyyətləri ilə müasir Azərbaycan dilinin dil vahidlərini müqayisəli şəkildə şərh etməyə imkan yaradır, Azərbaycan dilinin mənşəyini, tarixi inkişafını, dilimizdən həmin mərhələdə nə dərəcədə istifadə edildiyini izləməyə kömək edir, həm də Nəsiminin türk-ana dilinə böyük sevgisini duymağa, onun simasında Azərbaycan dilinin poetexnik, üslubi imkanları haqqında dolğun təəssürat əldə etməyə imkan yaradır. İmadəddin Nəsimi ana dilinin zənginliklərindən əsərlərində özünəməxsus bir ustalıqla istifadə edir.

Girişdə də qeyd etmişdik ki, İ. Nəsimi poeziyasının dilində intensiv istifadə olunan, lakin müasir dilimiz üçün arxaikləşən çoxlu sayda dil vahidləri vardır. Həmin dil vahidləri diaxronik aspektdə, tarixi-lingvistik müstəvidə araşdırılır. Müasir dilimizin fonetik sistemindən müəyyən fərqlərlə seçilən və İ.Nəsimi poeziyasında aktiv istifadə edilən fonetik vahidlər tarixi fonetikanın (dil fonetik sistemini tarixilik mövqeyindən araşdırır), müasir ədəbi dilimizin fəal lüğət fondunda işlənməyən, ancaq Nəsiminin dilində intensiv müşahidə edilən leksik vahidlər tarixi leksikologiyanın (dil lüğət tərkibinin yaranması, formalaşması, inkişafı, dəyişməsi və sairəni tarixilik baxımından tədqiq edir) tədqiqat obyektlərindəndir. Həmçinin İ.Nəsiminin bədii nitqində müasir ədəbi dilimizin qrammatik sistemindən müəyyən qədər fərqlənən qrammatik formalar, hətta ümumdil dil üçün köhnəlmiş qrammatik vahidlər də müşahidə edilir və bu cür dil vahidləri tarixi qrammatikada araşdırılır. Tarixi qrammatikanın obyekt qədim yazılı abidələr, yazıya alınmış folklor ədəbiyyatı və onun xüsusi qolu olan aşiq poeziyası, klassiklərimizin əsərləridir. Tarixi qrammatika dilin qrammatik quruluşunu, sözlərin dəyişmə və birləşmə qayda-qanunlarını, nitq hissələrinin morfoloji təbiətini, hər bir nitq hissəsinin spesifik xarakterini, qrammatik kateqoriyaları, onların işləklik dərəcələrini, sözlərin, söz birləşməsi və cümlələrin quruluşunu tarixi-lingvistik aspektdə araşdırır. Tarixi-lingvistik müstəvidə araşdırılan “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının, folklor materiallarının, “Dastani-Əhməd Hərəmi” məsnəvisinin, Əlinin “Qisseyi-Yusif” poemasının, İ.Həsənoğlu, Qazi Bürhanəddin, İmadəddin Nəsimi, Şah İsmayıl Xətai, Kişvəri, Qurbani, Həbib, M.Füzuli, Xəstə Qasım, Aşiq Abbas Tufarqanlı, Molla Pənah Vaqif, Mirzə Fətəli Axundov, Nəcəf bəy Vəzirov, Cəlil Məmmədquluzadə kimi sənətkarların dil materialları əsasında hər bir fonetik, leksik vahidlərin, morfemlərin, qrammatik kateqoriyanın inkişaf tarixi mərhələlər üzrə tədqiq olunur. Dilimizin qrammatik quruluşunun diaxronik aspektdə tədqiq olunmasında Ə. Dəmirçizadə, H. Mirzəzadə, Q. Kazımov, T. Hacıyev, R. Məhərrəmov, Ə. Tanrıverdi kimi alimlərimizin çox böyük əməyi vardır. Tarixən müxtəlif qrammatik formalar dildə işlək olsa da, zaman keçdikcə arxaikləşmiş və ya şəklini dəyişmişdir. Müqayisəli-tarixi metodun köməyi ilə bu kimi dil faktlarının araşdırılması, tarixi-lingvistik təhlilə cəlb edilməsi məhz tarixi qrammatikanın öhdəsinə düşür. İstər folklor ədəbiyyatında, istər klassik yazılı ədəbiyyatımızda yüzlərcə bu cür dil faktlarına rast gəlmək mümkündür. Azərbaycan ədəbi dilinin inkişaf tarixində, zənginləşməsində xüsusi çəkisi olan İmadəddin Nəsimi poeziyası üzərində müasir dilimiz üçün arxaikləşmiş dil vahidlərini leksik-qrammatik mənasına görə qruplaşdıraraq tarixi-lingvistik müstəvidə araşdırmağa çalışaq:

İ.Nəsimi poeziyasında intensiv işlənən, lakin müasir ədəbi dil səviyyəsində arxaikləşən isimlər. İsim adlar qrupuna daxil olan ən əsas nitq hissəsidir. İsim digər nitq hissələrinin, həm də sintaksisdə mövzuların çoxunun dərk edilməsində böyük rol oynayır. İsim başqa nitq hissələrinin mərkəzində duraraq qrammatik kateqoriyalarının zənginliyi ilə diqqət çəkir. Ə.Tanrıverdi yazırdı: “Türk dillərində, o cümlədən Azərbaycan dilində say, əvəzlik və zərfe aid heç bir qrammatik kateqoriya yoxdur. İsim və feil isə morfoloji forma baxımından zənginliyi ilə diqqəti cəlb edir. Bu mənada ismə aid kəmiyyət, hal, mənsubiyyət və xəbərlilik, eləcə də feilə aid zaman, şəxs, növ, inkarlıq və s. kimi kateqoriyaların morfoloji əlamətlərini daha çox diaxronik, bəzən isə sinxronik prizmadan öyrənmək tarixi morfologiyanın əsas obyektlərindən biri kimi götürülür”. (3.184)

İsim ərəb mənşəli söz olub, “ad” mənasını ifadə edir. Geniş mənada isim əşya anlayışını bildirən əsas nitq hissəsidir. “Əşya” leksik vahidi də ərəb mənşəlidir və “şeylər” anlayışını ifadə edir. Başqa nitq hissələri isim olmasa, izah edilməz. Çünki əşya olmasa, onun əlamət və keyfiyyətindən, kəmiyyətindən danışmaq

mümkün deyil. Ona görə də isim digər nitq hissələrinin mərkəzində dayanır. İsimlər bizi əhatə edən bütün maddi və mənəvi varlıqların, mücərrəd anlayışların adlarını bildiren sözlərdir. Ədəbi dilimizin bütün dövrlərində isim və onun mənaca növləri rəngarəng və zəngin olmağı ilə diqqət çəkir. Yazılı abidələrimizin dilində intensiv işlənən isimlərin bir qismi müasir ədəbi dil səviyyəsində arxaikləşmiş, dilin passiv lüğət fonduna keçmişdir. İ. Nəsiminin əsərlərində ismin mənaca növlərinin mənzərəsi zəngin və rəngarəngdir. Lakin Nəsimi poeziyasında intensiv işlənən isimlərin bir qismi müasir ədəbi dilimiz baxımından arxaikləşmiş və istifadədən qalmışdır. Digər bir qismi fonetik dəyişikliyə uğrayaraq istifadə edilir, bir qismi isə regional müstəvidə işləkliyi qoruyub-saxlayır. Şairin əsərlərində müasir Azərbaycan ədəbi dili üçün arxaikləşən, fonetik dəyişikliyə uğrayan və semantik cəhətdən dəyişən və ya mənası daralan isimlərin ümumi mənzərəsini izləyək:

Al. Bu ismin lüğəvi mənası “ hiylə, yalan, kələk ” deməkdir: *Bu ərusi-dünya kim, gah al geyər, gah yaşıl, Al ilən aldadar səni, olmaya kim aldanasan.* Beytin mənası: Bu dünya gəlini gah qırmızı, gah yaşıl geyinər. Səni hiylə ilə aldadar, olmaya ki, aldanasan. Beytin birinci misrasında işlənmiş **al** vahidi qrammatik mənasına görə sifətdir, ondan sonra əşya gəlməyə də, asanlıqla dərk edilir (don, geyim və s). *Al* sifəti adverbiallaşaraq hərəkətin əlamətini bildirir, yəni öz natural formasında feillə yanaşma əlaqəsinə girir. İkinci misradakı **al** (hiylə) sözü ilə omonimlik yaradır. Bunu beytin semantik yükü də təsdiq edir. Arxaikləşmiş **al** (hiylə) vahidinin izləri elə həmin misradakı **aldanmaq** feilində qalmaqdadır. **Al** ismi şairin poeziyası üçün işlək vahidlərdən olmuşdur. Maraqlıdır ki, “hiylə, yalan, kələk” mənasında işlənən **al** vahidi qərb qrupu dialektində eynilə mühafizə olunur: *Yenə al dilini işə saldı (Tovuz).*

Başqa bir beyti də nəzərdən keçirək: *Yoxdur vəfası dünyanın aldanma anın alına, Rəngindən oldu münfəil, hər kim boyandı alına.* Beytin mənası: Dünyanın vəfası yoxdur, onun hiyləsinə aldanma. Hər kim onun qırmızısına (ikinci misradakı *al*) boyandı, rəngindən xəcalət çəkdi, utandı. Bu beytdə də **al** (hiylə, yalan) ismi həmin isimdən düzələn **aldanmaq** feli ilə yanaşı gələrək şairin poetik niyyətinə xidmət edir. Həmçinin İmadəddin Nəsimi “a” səsinin axarlı sıralanması ilə misranın melodiyasını qüvvətləndirdiyi kimi, əsas diqqəti əmr formasında işlətdiyi “aldanma” felinin üzərinə yönəldir, cinas qafiyənin (*alına, alına*) vurduğu naxışlarla misraların ideya-estetik dəyərini, bədii siqlətini daha da gücləndirir. Misraların ümumi ruhu, ideya və poetik vasitələrin assosiativliyi məhz bu mühakiməni deməyimizə haqq qazandırır.

Onu da qeyd etmək ki, qədim türkcədə *al* sözü *aldaq* sözü ilə paralel işlənir (*al aldaq*) və “ yol, vasitə, qayda, üsul ” mənalarını bildirir. (Древнетюркский словарь. «Наука». Ленинград, 1969, с. 31) *Al* morfeminin “yalan, hiylə, kələk, fırıldaq, biclik” mənasını qədim türkcədə *ar* morfemi də bildirmişdir. Qədim türkcədə *ar* morfemi “aldatmaq, yalan danışmaq, yalan demək, uydurmaq ” , “ azdırmaq, yoldan çıxarmaq ” mənalarında işlənmişdir. (yenə orada s.50)

Maraqlı faktıdır ki, dialektlərimizdə, xüsusən qərb qrupu dialektində *alib aldatmaq* ifadəsi işlənərkəndə ki, bu da həmin mənalara uyğun gəlir.

Aş –yemək, qida. *Ey rəqib, bir yerdə ölgil ki, bulunmaz aşü su... (2, s. 50) Xəstə olah könlüm eşqindən, ey can parəsi, İçəram qəm mətbəxindən dürlü-dürlü aşılar.* (2, s. 313)

Aş leksik vahidi “ yemək, aş ” mənası ilə M. Kaşğarının “ Divanü lüğət –it türk ” əsərində işlənmişdir: *ər aş aşadı – adam yemək yedi.* Lüğətdə *aşa* (yemək, aş mənasında), *aşac* (qazan, tava anlamında), *aşıc* (qazan mənasında), *aşlık* (aşxana, mətbəx mənasında) və s. sözlər verilmişdir. Göründüyü kimi, bu vahidlərin hər birinin əsasında *aş* sözü dayanır, yəni eyniköklü sözlərdir, semantik tutumuna görə eyni yuvada birləşir. Mahmud Kaşğari yazırdı ki, “ Xaqaniyyə türkləri bu sözü böyükklərin ziyafətində işlədirlər. Digər türklər isə fərq qoymadan bu sözü hər kəs haqqında işlədirlər, doğrusu da elə budur”. (5, s. 237)

Aş söz həmin mənalarda Əhməd Yəsəvinin “ Divani-hikmət ” ində, Əhməd Yügnəkinin “Atəbətül-həqaiq” əsərində işlənmişdir: *Rahat taşlar can mihnətin xoşlığənlər, Səhərlərdə canın kaynap aşılagənlər.* (Əhməd Yəsəvi. Divani-hikmət. “Çaşıoğlu”. Bakı, 2004. s. 29) *Ayur sən kedim, ton, şərab, aş gərək, Telim mal öküş kul, karabaş gərək.* (Qədim türk abidələrinə aid materiallar. ADPU-nun nəşri. Bakı, 1993, s. 23)

Onu qeyd etmək ki, **aş** leksik vahidinin müasir ədəbi dil üçün semantikasi daralmışdır və əsasən **plov** mənasında işlənir. Lakin dilimizin tarixi inkişaf dövrlərini izləsək, **aş** leksik vahidinin qədim türk sözü olub ümumi *yemək* anlayışını ifadə etdiyini, yəni hər cür yeməyin **aş** adlandığını müşahidə edərək: *Bir səyatət zamanı ac qalsam, susuz qalsam, Bir aşxana qapısını ötənlərdən xəbər alsam... .* (S.Vurğun) İndi də bəzi yemək adlarının tərkibində qalmaqdadır: *südlüaş, dovğa aşı* və s. Eyni zamanda *aşpaz* düzəltmə ismində də öz ilkin semantikasını saxlamaqla “yemək bişirən şəxs” anlayışını ifadə edir. Fars dilinə məxsus olan “paz\pəz” əslində müstəqil sözdür, “poxtən” məsdərinin qrammatik əsasıdır və “1. bişirmək, qaynatmaq; 2. bişmək, yetişmək, dəymək (meyvə)” deməkdir. (7, s.114) Onu da bildirək ki, **püxtələşmək** sözünün kökündə də həmin

feil dayanır. Məcəzi mənada işini, sənətini gözəl bilən insanlar haqqında deyilir: püxtələşib, yəni işində tam bişib, sənətinin əsl ustasıdır.

Tanıq: *Doğruyam eşqində ox tək, kirpigin tanıq durur, Qəddimi neyçün kaman etmək dilərsən, etməgil!* (2, s. 141) Müasir ədəbi dilimiz üçün arxaizm sayılan **tanıq** isminin leksik mənası “şahid” anlamını verir. Ədəbi dilimizin müasir lüğət fondunda ərəb mənşəli “şahid” sözü türk mənşəli “tanıq” vahidini əvəz etmişdir. Quruluşuna görə düzəltmə isim olan “tanıq” vahidi **tanımaq** felindən **-q** şəkilçisi artırmaqla düzəlmişdir və dilin müasir dövrü üçün işləkliyi itirmiş, passiv fonda keçmişdir. Lakin müasir türk (Osmanlı türkcədə) dilində öz əvvəlki leksik mənasını saxlamışdır.

Ayak\| ayaq\|əyaq: *Ey saqi, gətir dövr ayağın, dövr elə, sun kim, Bu dövr ayağın dövrünü dövrən bilir ancaq.* (2, s. 41) “Orxon –Yenisey” abidəsinin, “Kitabi-Dədə Qorqud” un (Bu göz oğlan şərəb içərkən içməz oldu. Altun ayağı əlindən yerə çaldı. 1, s. 56), eləcə də qədim və orta əsrlər türk-Azərbaycan yazılı abidələrinin dilində “qədəh” mənasında işlənmişdir.

Kəpənək. “Kəpənək” qədim türk sözü olub, “yapıncı” mənasını bildirir, tarixizmdir: **Kəpənək geymişəm, əndişədən azad olubam, Üşümək müşkilini eylədi asan kəpənək...** *Ey Nəsimi, yeri gey, xirqə ərənlər donudur, Geymədi münkir, anı sandı ki, zindan kəpənək.* (2, s. 124)

Qeyd. Beytin mənası belədir: Yapıncı geymişəm, qayğıdan azad olmuşam. Üşümək çətinliyini, əngəlini yapıncı asan eylədi. Əslində beytin sətiraltı mənası daha güclüdür. Şairin fikrinə görə, yapıncı (xirqə) öz əqidəsinə, məsləkinə sadıq olan, Allahın nuru üzündə təcəllə tapan kamil insanların, həq deyənlərin donudur (geyimidir). Allahı inkar edənlər onu geyinməz. Əvvəl sufi, daha sonra hürufi təriqətinə mənsub olan, “ənəlhəq” söyləyən, haqqı tanıyan, “vəhdəti-vücut” fəlsəfəsinin sirrini və açarını özündə gəzdirən Nəsiminin geyimidir kəpənək – sufilərin kobud yun parçadan tikilmiş üst geyimi!

“Kitabi-Dədə Qorqud” dəstanında **yapıncı** mənasını verir: “*Çaxmaq çaxıb od yaxdı, kəpənəyindən qurumsu edib yarasına basdı*”. (1, s. 43) Əski mənada Gürcüstan Respublikasının azərbaycanlıların yaşadığı “Kəpənəkçi” kəndinin adında öz izlərini qoruyub-saxlayır.

Məlumat üçün. Beytin birinci misrasının ilk sözü olan “kəpənək” ikinci misranın axırında təkrar olunur. Bu cür ifadə tərzii klassik ədəbiyyatda çox nadir hallarda müşahidə olunan və ədəbiyyatşünaslıqda rəddül-əcuз ələs-sədr adlanan çox güclü poetik kateqoriyalardandır. Sədr şeirdə misranın əvvəli, rəddül-əcuз isə sonudur. Belə bədii fiqura görə əvvəldə işlənən söz və ifadələr misra və beytlərin sonunda da işlənir. İ.Nəsimi rəddül-əcuз ələs-sədr kimi bədii ifadə vasitələrinin mükəmməl nümunələrini yaratmışdır. Yeri gəlmişkən, klassik ədəbiyyatda rəddül-əcuз ələs-sədr kimi nadir istifadə edilən poetik ifadə vasitəsindən Azərbaycan dilində yazılan şeirin, tuyuğun ilkin nümayəndələrindən biri olan Qazi Bürhanəddin, eləcə də klassik poeziyaya yeni ab-hava gətirən, ana dilində qoşma, gəraylı, bayatı yazaraq yeniliklərə imza atan Şah İsmayıl Xətai də məharətlə istifadə etmiş, rəddül-əcuз ələs-sədrin ən kamil nümunələrini yaratmışdır: İmarət olalı eşqin, *xarab oldu könül, Könül xarabalıqdır* bu gün imarət bizə. (*Q.Bürhanəddin*) Biqərar oldum saçıntək rüxlərindən ayrı *mən, Mən* neçün aram edim sənsiz ki, oldum *dilfıkar. Dilfıkar* oldu Xətai firqətindən *ruzü şəb, Ruzü şəb* vəslin xəyalı canda qaldı yadigar. (*Ş.İ.Xətai*)

Don - geyim: *Ey Nəsimi, yeri gey, xirqə ərənlər donudur...* (2, s. 124)

Qədim mənasına görə “don\|ton” sözü *geyim* anlamında olmuşdur. Misranın məzmunundan da bunu asanlıqla dərk etmək mümkündür. Əlinin (XIII əsr) “Qisseyi-Yusif” əsərindən aşağıdakı misralarını da nəzərdən keçirsək, “don” leksik vahidinin “geyim” mənasında işləndiyini görürük: *Cümlələri tonun yırtıp saçın yoldı, Hər birisi Yusif deyübən zari qıldı.* (6, s.106)

Don sözü özünün ilkin semantik tutumu ilə atalar sözlərində qalmaqdadır: “*Gözəllik ondur, doqquzu dondur*”. Bu atalar sözünün məzmunu həm qadın, həm də kişiyyə aiddir. Həmçinin “don” sözünün ilk mənası əsasında yaradılmış “donluq” (maaş) sözü də həmin leksik vahidin əvvəllər geniş mənada işləndiyini sübut edir. Bəzən nitqimizdə belə ifadələr işlədirik: *Çöl-çəmən öz yaşıl donunu geyinib.* Belə hallarda da *don* leksik vahidi *geyim* mənasındadır. Lakin müasir ədəbi dilimizdə “don” sözü semantik cəhətdən daralmışdır. Qadın paltarının yalnız bir növünü bildirir: *Güllü don tikəram, alıb geyərsən, Sən də şirin-şirin qoğal yeyərsən.* (S.V.) Göründüyü kimi, misrada işlənmiş “don” vahidinin semantikasında daralma hadisəsi baş vermişdir.

Onu da qeyd edək ki, dünya dillərində sözün mövcud mənasının dəyişməsi ümumi qanuna-uyğunluq kimi özünü göstərir. Dildəki sözlər qeyri-sabit xarakterə malikdir. Buna görə də istər onun formasında, istərsə də mənasında tarixi dəyişiklik baş verir. Hər bir sözün ilk mənasından sonra əmələ gələn dəyişiklik onun semantikasının dəyişilməsi hesab olunur. Dildə sözün mənasında baş verən dəyişiklik prosesinin özünü göstərməsi bir sıra linqvistik və ekstralingvistik səbəblərlə bağlı olur. Mənanın dəyişməsi daha çox ictimai-siyasi inkişaf ilə əlaqədardır. Cəmiyyət müxtəlif fəaliyyət sahələri üzrə inkişaf etdikcə dildəki sözlərin

məna-sında da dəyişiklik hadisəsi meydana gəlir. Hər hansı bir leksik vahidin, sözün semantikasında az və ya çox dərəcədə fərqləndirici dəyişiklik prosesi baş verə bilər. Bu zaman bəzən ilk məna itir, yeni məna yaranır. Bununla bərabər, mənanın daxili prosesində müəyyən əlamətlər, çalarlıqlar da meydana çıxır. Bütün dünya dillərində mənanın dəyişməsinin iki bir-birinə əks olan ənənəsi vardır. Bunlardan biri mənanın daralması, digəri isə mənanın genişlənməsidir. Mənanın daralması prosesində müəyyən cəhətlər özünü göstərir. Sözün mənasında baş verən bu dil hadisəsi də tarixi prosesdir. Buna görə də tarixin müxtəlif dövrlərindən başlayaraq bu və digər geniş mənalı söz dar mənada istifadə olunur. Bunun da nəticəsində mənanın daralması hadisəsi meydana çıxır. Bu növ ümumi semantik qanun dünyanın müxtəlif sistemli bütün dilləri üçün xarakterikdir. Türk dillərində bu ümumi semantik qanun geniş yayılmışdır. Tədqiqata cəlb etdiyimiz İ. Nəsiminin poeziyasında intensiv işlənən bəzi leksik vahidlərin də (don, aş, ər və s.) müasir ədəbi dilimizdə məna dəyişikliyinə məruz qaldığını müşahidə etdik.

Uçmaq – cənnət: *Səkkiz oldu qapusu uçmağın, Niyə dörd oldu suyu irmağın.* (2, s. 355)

(Cənnətin qapısı nədən səkkiz oldu? Ya nədən (nə üçün) çayların suyu dörd oldu?)

Uçmaq leksik vahidi M.Kaşğarının “Divan” ında **uçmak** şəklində işlənmişdir: *Türlük çiçək yazıldı, Barçın yadım kəsildi, Uçmaq yeri körüldü, Tumluğ yana kəlgüsüz. Tərcüməsi:* Cənnət yeri görüldü, Qış daha gəlməyəcək. (M.Kaşğari. Divanı lüğət-it-türk”. Ozan. I cild. 2006.178-179)

“Oğuznamə” də **uçmaq** sözü “cənnət, behişt” anlamında işlənmişdir.

Us – ağıl: *Əhli-iman usləri ol dəmdə inkar etdilər, Çün Hüseyiniyi Hələb şəhrində bər-dar etdilər.* (2, s.288) (İman əhli ağılları o zaman inkar etdilər, Hüseyinin tərəfdarlarını Hələb şəhərində dar ağacından asdılar).

Us sözü dialekt və şivələrdə (qərb qrupu dialektində) “sakit, ehmallı, ehtiyatlı, fərağət, ədəb-ərkanlı” anlamlarında olan **usduflu, usdufca, usulluca** kimi sözlərin yaranmasında baza rolunu oynamışdır. Bu sözlər qərb qrupu dialektində olduqca aktiv işlənmə tezliyinə malikdir: *Boşqabları usdufca qoy, qırma.* (Tovuz)

Küz - payız: *Yazü küzündür suyumuz, man-nəindir meyimiz, Sən nə bilirsən bu meyi, çünki xumarın yox imiş.* (2, s.346)

Məlumdur ki, güz\küz (payız) ilin üçüncü fəslinin adıdır. Türk dillərinin əksəriyyəti üçün səciyyəvi olan fəsil adları (yaz, yay, güz, qış) ilkin çağlarda Günəşin hərəkət trayektoriyası ilə bağlı olaraq yaradılmışdır. Fəsillərdə Günəşin düşmə bucağına nəzər yetirək:

Yaz. Günəşin düşmə bucağı 50 o – yarar\|yar\|yaz (Günəş işığı getdikcə çoxalır).

Yay. Günəşin düşmə bucağı 73,5 o – yayar\|yay (Günəş işığının daha çox yayılması).

Payız. Günəşin düşmə bucağı 50 o – küzər\|güzər\|küz \ \| güz.

Qış. Günəşin düşmə bucağı 26,5 o – kısar\|kışar\|kış\|qış (Günəş işığının qısalması).

Müasir ədəbi dilimizdə zaman məzmunlu isim kimi qrammatik məna kəsb edən fəsil adlarının ilkin formaları (yarar\|yayar\|yazar\|yay, yaz; küzər\|güzər\|güz; kısar\|kışar\|kış\|qış) onu deməyə əsas verir ki, əslində, bu sözlər Günəşin hərəkətini əks etdirən feillər olmuşdur.

Güz\küz (payız) fəslində Günəş işığının düşmə dərəcəsi getdikcə azalmağa başlayır (50o), yəni gün daha az düşür, sanki közərir. Bu hadisənin qədim türk təfəkküründə “zəif işıq vermək, işıldamaq, işarmaq” anlamlarını verən güzərmək\|küzərmək\|küzərmək feilləri ilə ifadə olunması olduqca təbii və inandırıcı səslənir. Fikirlərimizi belə izah edək: “ od, ocaq yanıb qurtarandan sonra alov sönür, yalnız qızmar kömür, köz qalır. Köz də, təbii ki, o qədər də işıq, alov yaymaz, istilik verməz. İstər-istəməz ocaq sönüb közü qalanda insan üşüyər, ətraf (ev, otaq) soyuyar. Başqa bir misal: tutaq ki, elektrik xətlərində nasazlıqlar yaranıb. Bu vaxt işıq zəifləyir, lampalar közərir. Nəticədə zəif işıq, közərən lampa ətrafı işıqlandıra bilmir. Hətta payız aylarında el arasında bu cür ifadələr də deyilir: Günəş öləziyib, eləcə közərir, istiliyi ha yoxdur. Beləliklə, “ qızmar, ancaq zəif işıq, istilik, kömür ” anlamlarını verən küz\|küz isminə **-ər** şəkilçisi artırmaqla küzərmək\|küzərmək feli (müasir ədəbi dil üçün də xarakterik haldır: boz+ar= bozarmaq; ağ+ar=ağarmaq və s.), sonrakı inkişaf nəticəsində həmin feillərdəki **-ər** şəkilçisinin düşməsi nəticəsində isə zaman məzmunlu küz\|güz ismi formalaşmış. “Küz\|küz+ər=küzər\|küzər\|güzər+güz (türk dillərində k-g; ü-ö səs əvəzlənmə-ləri və -ər şəkilçisinin ixtisarı mümkün hadisələrdəndir) ”. (4, s. 252)

Müasir ədəbi dil səviyyəsində “güz ” ifadəsi arxaikləşsə də, regional müstəvidə, danışıq dili və şivə səviyyəsində bəzi sözlərin, yer-yurd adlarının tərkibində qalmaqdadır: güzəm – payızda qırılan yun; güzdək – payızlıq taxıl; Güzdək – toponim və s.

Onu da qeyd edək ki, dilimizin passiv lüğət fonduna keçmiş “quzey” sözü də “güz” sözü eyni semantik xətdə birləşir, yəni hər ikisinin məzmununda “günün az düşməsi, gün düşməyən yer, kölgəli yer” anlamları

var. M. Kaşğarının “Divan” ında yazılıb: “... *küz tağ = günəş düşməyən dağ (oraya ancaq günortadan sonra gün düşür, dağ günəşin solunda qalır, soyuq və qar çox olur)* ”. (5 s. 340)

SONUÇ

Beləliklə, İ.Nəsimi poeziyası üzərində apardığımız tədqiqat onu deməyə əsas verir ki, şairin poeziyasında intensiv işlənmiş bəzi leksik vahidlər (kəpənək, ayağ, uçmaq, tanıq) müasir ədəbi dilimiz baxımından arxaik sözlər qrupuna keçmiş, bəzi sözlər (aş, don) semantik cəhətdən daralma hadisəsinə məruz qalmışdır. Sözlərin, qrammatik vahidlərin arxaikləşməsi, semantik daralma prosesi keçirməsi dilin özünün daxili qanunauyğunluğu ilə bağlıdır.

Araşdırma göstərdi ki, İmadəddin Nəsiminin bədii nitqində üstün mövqeyi ilə seçilən bəzi leksik vahidlər (al, us, küz\güz) müasir ədəbi dilimizin əsas lüğət fondundan çıxsa da, regional müstəvidə (dialektlərdə) ya eyni fonetik tərkibdə, ya da müəyyən fonetik dəyişmələrlə fəaliyyətini davam etdirir.

Biz məqalənin həcmi nəzərə alaraq İ.Nəsiminin bədii dilində işlənən, lakin müasir ədəbi dilimizin passiv fonduna keçmiş bəzi isimlər haqqında məlumatla kifayətlənməli oluruq.

KAYNAKCA

1. Azərbaycan ədəbiyyatı inciləri. “Yazıcı”. Bakı, 1987. 571 səh.
2. İ. Nəsimi. Mən bu cahana sığmazam. “Gənclik”. Bakı, 1991. 384 səh.
3. Tanrıverdi. Ə. Azərbaycan dilinin tarixi qrammatikası. “Elm və təhsil”. Bakı, 2010
4. Tanrıverdi Ə. Dədə Qorqudun möcüzələr dünyası.”Elm və təhsil”. Bakı, 2015
5. Mahmud Kaşğari. Divanü lüğət-it-türk. “Ozan”. Bakı, I cild, 2006
6. T.İ. Hacıyev, K.N.Vəliyev. Azərbaycan dili tarixi. “Maarif” nəşriyyatı. Bakı, 1983
7. Farsca-azərbaycanca lüğət. “Şərq-Qərb”. Bakı, 2007. 640 səh.

ORTAOKUL ÖĞRETMENLERİNİN EMPATİK EĞİLİM DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENEMESİ

Dr. Öğretim Görevlisi Serkan GÖKALP

Mersin Üniversitesi, ORCID ID: 0000-0001-9946-3280

ÖZET

Bu araştırmanın amacı; ortaokul öğretmenlerinin empatik eğilim düzeylerini tespit etmek ve bu öğretmenlerin empatik eğilim düzeyleri arasında çeşitli değişkenler açısından anlamlı farklılık olup olmadığını tespit etmektir. Betimsel nitelikte olan bu çalışmada genel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini, Mersin İli merkez ilçelerinde bulunan ortaokullarda 2019-2020 eğitim-öğretim yılında görev yapan öğretmenler oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini belirlemede basit seçkisiz örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini 750 öğretmenden oluşmuştur. Veri toplama aracı olarak; Empatik Eğilim Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde ortalama, t-Testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Ortaokul öğretmenlerinin empatik eğilim düzeylerinin genel ortalaması ($\bar{x} = 3,29$) “kararsızım” düzeyindedir. Dolayısıyla, ortaokul öğretmenlerinin empatik eğilim düzeyleri “orta” düzeydir. Ortaokul öğretmenlerinin empatik eğilim düzeyleri cinsiyetlerine, kıdemlerine, branşlarına ve eğitim düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Kadın öğretmenlerin empatik eğilim düzeylerinin, erkek öğretmenlerin empatik eğilim düzeylerinden yüksek olduğu tespit edilmiştir. 20 yıl ve üzeri kıdeme sahip olan öğretmenlerin empatik eğilim düzeylerinin, daha düşük kıdeme sahip olan öğretmenlere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Sözel alan öğretmenlerinin empatik eğilim düzeylerinin, sayısal alan öğretmenlerinin ve özel yetenek alan öğretmenlerinin (resim, müzik ve beden eğitimi) empatik eğilim düzeylerinden daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Lisansüstü mezuniyetine sahip olan öğretmenlerin empatik eğilim düzeylerinin, lisans mezunu olan öğretmenlerin empatik eğilim düzeylerinden yüksek olduğu tespit edilmiştir. Öğretmenlerin empatik eğilim düzeylerinin daha yüksek düzeyde olması için öğretmenlere hizmet içi eğitim verilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Empatik eğilim düzeyi, öğretmenler, ortaokul

ORTAOKUL ÖĞRETMENLERİNİN DEMOKRATİK DEĞERLERE SAHİP OLMA DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENEMESİ

Dr. Öğretim Görevlisi Serkan GÖKALP

Mersin Üniversitesi, ORCID ID: 0000-0001-9946-3280

ÖZET

Bu araştırmanın amacı; ortaokul öğretmenlerinin demokratik değerlere sahip olma düzeylerini tespit etmek ve bu öğretmenlerin demokratik değerlere sahip olma düzeylerinde çeşitli değişkenler açısından anlamlı farklılık olup olmadığını tespit etmektir. Betimsel nitelikte olan bu çalışmada genel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini, Mersin İli merkez ilçelerinde bulunan ortaokullarda 2019-2020 eğitim-öğretim yılında görev yapan öğretmenler oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini belirlemede basit seçkisiz örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemi 750 öğretmenden oluşmuştur. Veri toplama aracı olarak; Demokratik Değerler Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde ortalama, t-Testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Ortaokul öğretmenlerinin demokratik değerlere sahip olma düzeylerinin genel ortalaması ($\bar{x}=3,34$) “kısmen katılıyorum” düzeyindedir. Dolayısıyla, ortaokul öğretmenlerinin demokratik değerlere sahip olma düzeyleri “orta” düzeydir. Ortaokul öğretmenlerinin demokratik değerlere sahip olma düzeyleri cinsiyetlerine, kıdemlerine, branşlarına ve eğitim düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Kadın öğretmenlerin demokratik değerlere sahip olma düzeylerinin, erkek öğretmenlerin demokratik değerlere sahip olma düzeylerinden yüksek olduğu tespit edilmiştir. 0-5 yıl kıdeme sahip olan öğretmenlerin demokratik değerlere sahip olma düzeylerinin, daha yüksek kıdeme sahip olan öğretmenlere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Sözel alan öğretmenlerinin ve özel yetenek alan öğretmenlerinin (resim, müzik ve beden eğitimi) demokratik değerlere sahip olma düzeylerinin sayısal alan öğretmenlerinin demokratik değerlere sahip olma düzeylerinden daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Lisansüstü mezuniyete sahip olan öğretmenlerin demokratik değerlere sahip olma düzeylerinin, lisans mezunu olan öğretmenlerin demokratik değerlere sahip olma düzeylerinden yüksek olduğu tespit edilmiştir. Öğretmenlerin demokratik değerlere sahip olma düzeylerinin daha yüksek düzeyde olması için öğretmenlere hizmet içi eğitim verilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Demokratik değerlere sahip olma, öğretmenler, ortaokul

**2008-2022 YILLARI ARASINDA EĞİTİMİN FARKLI ALANLARINDA YAPILAN
ARAŞTIRMALARIN EVRİLDİĞİ YÖNLER**
(THE EVOLUTIONS OF THE RESEARCHES MADE IN DIFFERENT FIELDS OF EDUCATION BETWEEN 2008
and 2022)

Bahadır ÇELİK, Doç. Dr. Erhan ŞENGEL
Uludağ Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-5210-9900
Uludağ Üniversitesi BÖTE, ORCID: 0000-0003-0927-2814

ÖZET

Toplumların hızlı gelişimi ve dönüşümü ile birlikte eğitimde ve eğitimin diğer alanlarında da gelişim ve dönüşümlerin meydana geldiği görülmektedir. Bu gelişimler eğitimin her alanında ve kendi hinterlandında yol almaya ve dönüşüme evrilmeye aralıksız devam etmektedir. Bu amaçla eğitim çalışanlarının beklentilerini karşılaması için yapılan araştırmaların içeriğinin bilimsel bir şekilde belirlenmesi, ortaya konulması ve hangi yöne evrildiği önem kazanmış ve buna ihtiyaç duyulduğu anlaşılmıştır. Okul yöneticileri, öğretmenler, üniversite öğretim elemanları ve diğer çalışanları ve hatta günümüz iş dünyasında yer alan işverenler, özellikle başarı için odaklanmış bütün sektörler bu çalışmaların önemini ve yol göstericiliğini anlamışlardır. Bu araştırma, 2008-2022 yılları arasında eğitim ve eğitimin diğer farklı alanlarında yapılmış çalışmaların birlikte değerlendirilmesine ve bu kapsamda yapılan araştırma çalışmalarının genel görünümü hakkında bilimsel veriler sağlamaya yönelik çalışma yapılması gereksiniminden ortaya çıkmıştır. Çalışma, literatür tarama sonuçlarından yola çıkarak eğitim alanında yayımlanmış makalelerin betimsel analizinin yapılması amacını taşımaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ile yapılmış olan çalışma, eğitim ve eğitimin farklı alan terimleri geçen makaleler ele alınarak yapılmıştır. Google Akademik web sayfalarındaki gelişmiş arama modülü, veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Araştırmada, veri tabanında kayıtlı olan 2008-2022 yılları arasında eğitim alanında yayınlanmış 25 makale çalışması üzerinden veri toplanmıştır. Eğitim ile ilgili makalelerin yayımlandıkları yıllara, dergilere, dergilerin atıf indekslerine ve çalışılan konulara göre dağılımı analiz edilmiştir. Makalenin yayımlandığı yıl, konu, kullanılan yöntemler, veri analiz teknikleri, veri toplama kaynakları, veri toplama araçları, anahtar kelimelerin dağılımı, verilen öneriler, hangi ülkeler tarafından atıflar alındığı belirlenmiştir. İncelenen makaleler üzerinden toplanan veriler betimsel analiz tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. Araştırma sonunda elde edilen sonuçlar alan yazından elde edilen diğer çalışma bulguları ile tartışılarak paylaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Evrilme, Eğitimi Farklı alanları, Betimleme.

ABSTRACT

Along with the rapid development and transformation of societies, it is seen that there are developments and transformations in education and other fields of education. These developments continue to evolve and evolve in every field of education and in its own hinterland. For this purpose, the necessity to determine scientifically the content of the researches carried out to meet the expectations of education staff, to present them and in which direction they have evolved, has been understood. School administrators, teachers, university lecturers and other employees, and even employers in today's business world, especially all

sectors focused on success, have understood the importance and guidance of these studies. This research arose out of the need to conduct a study to evaluate the studies conducted in different fields of education and education together between the years 2008-2022 and to provide scientific data about the general view of the research studies conducted in this context. The study aims to make a descriptive analysis of the articles published in the field of education based on the results of the literature review. The study, which was made with document review which is one of the qualitative research methods, was carried out by considering the articles in which different field terms of education are mentioned. The advanced search module on Google Scholar web pages was used as a data collection tool. In the research, the data were collected from 25 articles published in the field of education between the years 2008-2022 registered in the database. The distribution of education-related articles according to the years they were published, journals, citation indexes of journals and the subjects studied was analysed. The year the article was published, the subject, the methods used, data analysis techniques, data collection sources, data collection tools, the distribution of keywords, the suggestions given, and the countries cited were determined. The data collected from the reviewed articles were analysed using the descriptive analysis technique. The results obtained at the end of the research were shared by discussing with other study findings obtained from the literature.

Key words: Education, Evolution, Different Fields of Education, Description.

İNSANGÜCÜ KAYNAĞI SEÇİMİNDE GENEL KÜLTÜR TESTİ

Ali Baykal

Bahçeşehir Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, ORCID: 0000-0001-7705-4064

ÖZET

Bir kurumun İnsan Kaynağını oluştururken binler mertebesindeki adayların hepsini mülakata çağırmak çok pahalı, zahmetli ve zaman alıcı bir iştir. Hoş görülebilir dışlama yanılığını göze alarak nesnel ve kitlesel bir eleme sınavı yapmak kaçınılmazdır. Birbirlerinden çok farklı konu alanlarından gelen adayların katıldığı bu sınavlarda içeriğin “genel” nitelikte olması gerektiğinden sıralama ölçütü olarak genellikle üç ölçüt kullanılmaktadır:

1. Genel Yetenek; 2. Genel Kültür; 3. Kişilik Özellikleri... Başarı güdüsü, etkinlik, sosyallik, saydamlık, dayanıklılık, esneklik, uzlaşmaya yatkınlık, özgüven ve risk alma alt-boyutlarını kapsayan Kişilik Özellikleri ölçümlerinin ilk aşamadaki ağırlığı yok denecek düzeyde düşük tutulur ve karar vericilere “mülakat” için veri tabanı oluşturması önerilir.

1988 yılından bu yana, çeşitli kuruluşların İnsan Kaynağını Tanıma Araştırmaları bağlamında 200’den fazla test bataryası geliştirme ve uygulama olanağı buldum. Bu testlere katılan aday sayısı yüz binin üzerindedir. Adayların dörtte üçü yüksek öğrenimi geri kalanı da lise mezunudur. Liseyi bitirmemiş adaylar ve lise öğrencileri ile yapılan uygulamalar bu sayıya katılmamıştır. Hazırlanan test bataryalarında Genel Kültür’ün yüzeysel bir ölçüsü olarak; resim, müzik, tiyatro edebiyat, felsefe, politika, fen bilimleri, davranış bilimleri vb. alanlardaki olay, olgu, terim ve kimliklerin bilgisi kapsamıştır. Bu çalışma Genel Yetenek ile Genel Kültür boyutları ve alt boyutları arasındaki istatistiksel ilişkilerin tesadüfle açıklanamayacak kadar yüksek olduğu doğrulanmıştır.

GİRİŞ

1980’li yılların sonu ile 2000’li yılların başı arasında Türkiye’de finans ve ilaç sektöründe büyük bir atılım ve sıçrama dönemi yaşandı. İyi eğitilmiş insan gücü için geniş bir istihdam alanı ortaya çıktı. Yeni açılan ve genişlemek isteyen çok sayıda firma eleman seçimi yapmak ihtiyacı duydu. Bir kurumun İnsan Kaynağını oluştururken binler mertebesindeki adayların hepsini mülakata çağırmak çok pahalı, zahmetli ve zaman alıcı bir iştir. Pek az bir dışlama yanılığını göze alarak nesnel ve kitlesel bir eleme sınavı yapmak zorunlu olmuştur.

ARAŞTIRMA ve BULGULAR

Farklı konu alanlarından (Mühendislik, matematik, işletme, iktisat, hukuk, İngilizce öğretmenliği vb.) gelen adayların katıldığı bu sınavlarda içeriğin “genel” nitelikte olması gerektiğinden aşağıdaki üç sıralama ölçütü kullanıldı:

1. Genel Yetenek: Sayısal, sözel ve görsel içerikli yakınsak (cevap anahtarı olan) sorular
2. Genel Kültür: Çeşitli alanlardaki “ünlü isimlerle ilgili “Kim Kimdir? Türü sorular
3. Kişilik Özellikleri: Ataklık, Başarı güdüsü, Sosyallik, Esneklik, İkna edici iletişim, Risk alma özellikleri boyutlarında benlik algısı bildirim (5 dereceli Likert)

Yukarıda sayılan kişilik özelliklerinin eleme aşamasındaki ağırlığı yok denecek düzeyde düşük tutuldu. Kişilik özellikleri profili karar vericilere “mülakat” için veri tabanı oluşturdu.

1988 yılından bu yana, çeşitli kuruluşların İnsan Kaynağını Tanıma Araştırmaları çerçevesinde 200’den fazla test bataryası uygulama olanağı oldu. Bu testlere katılan aday sayısı yüz binin üzerindedir. Adayların dörtte üçü yüksek öğrenimi geri kalanı da lise mezunudur. Liseyi bitirmemiş adaylar ve lise öğrencileri ile yapılan uygulamalar bu sayıya katılmamıştır.

Hazırlanan test bataryalarında “Genel Kültür”ün yüzeysel bir ölçüsü olarak; resim, müzik, tiyatro edebiyat, felsefe, politika, fen bilimleri, davranış bilimleri vb. alanlardaki olay, olgu, terim ve kimliklerin bilgisini ölçülmeye çalışıldı. Bu toplantıda Ocak 1992’de yapılan bir uygulamaya ait bulgular sunulmaktadır. Test ve madde istatistikleri Tablo 1’e yerleştirilmiştir.

İstatistik	TemelK	GüncelK
Madde Sayısı	52	28
Katılımcı	2471	2471
Ortalama	24.524	10.214
Varyans	65.169	12.020
Çarpıklık	0.043	0.037
Basıklık	-0.182	0.115
En küçük	0.000	0.000
En Büyük	51	24
Ortanca	24	10
Alpha	0.878	0.712
St. Hata	2.814	1.860
Ort. Güçlük	0.472	0.365
Ort Rxj	0.364	0.316
Ort. Ayrım Gücü	0.514	0.491
R12 0,742 p<0,001		

Tablo 2’de Genel Kültür (Temel & Güncel) ile Genel Yetenek (Sayısal & Sözel & Görsel) Arasındaki İstatistiksel İlişki Katsayıları (r) Tablo 2’nin üst üçgeninde, ve Belirleyicilik Katsayıları da (r²) alt üçgende verilmiştir.

Tablo 2: Genel Kültür (Temel & Güncel) ile Genel Yetenek (Sayısal & Sözel & Görsel) Arasındaki İstatistiksel İlişki Katsayıları (r) ve Kararlılık Sabitleri (r²) (*)

Korelasyonlar	TEMEL GÜNCEL					GENEL KÜLTÜ R	GENEL YETENE K
	KÜLTÜR	KÜLTÜR	SAYISAL	SÖZEL	GÖRSEL		
TEMEL KÜLTÜR		0,684	0,334	0,271	0,242	0,917	0,398
GÜNCEL KÜLTÜR	46,79%		0,298	0,25	0,231	0,918	0,366
SAYISAL	11,16%	8,88%		0,239	0,36	0,344	0,75
SÖZEL	7,34%	6,25%	5,71%		0,157	0,284	0,658
GÖRSEL	5,86%	5,34%	12,96%	2,46%		0,257	0,715
GENEL KÜLTÜR	84,09%	84,27%	11,83%	8,07%	6,60%		0,417
GENEL YETENEK	15,84%	13,40%	56,25%	43,30%	51,12%	17,39%	

(*) Bütün ilişki katsayıları (p<0.001) düzeyinde anlamlıdır. Denek Sayısı: N=2471.

Tablo 3: Ocak 1992’de Uygulanan “Ünlüleri Tanıma Yoklaması-2” Testindeki 80 Soru İçinden Seçilmiş 53 Tanesine Verilen Yanıtların Seçeneklere Dağılımı (Süre= 20 dk)

Tarih:	Ocak 1992								
N=	2471	Lise/Üniversite Mezunları	A) Önder (Devlet Adamı, Komutan, Diplomat v.b.) B) Filozof-Mucit-Kaşif-Bilim Adamı (Fen-Sosyal-Ekonomi) C) Sanatçı (Resim, karikatür, müzik, heykel, sinema, sahne) D) Yazar (Roman, şiir, öykü, oyun, deneme) E) Yukardakilerden Hiçbirine Uymuyor						
K=	80								
SIRA	NO	SORU		B	C	D	E	F	p
1	35	Madonna	5	6	2316	18	52	74	0,94
2	53	Elvis Presley	4	9	2292	21	16	129	0,93
3	17	Halide Edip Adıvar	21	4	63	2290	13	80	0,93
4	71	Fevzi Çakmak	2258	5	14	42	33	119	0,91
5	23	Serap Mutlu Akbulut	19	12	2253	18	72	97	0,91
6	34	Maradona	2	14	91	23	2225	116	0,90
7	64	Yaşar Kemal	14	13	64	2203	19	158	0,89
8	56	W. A. Mozart	12	21	2172	78	14	174	0,88
9	4	John F. Kennedy	2151	54	57	25	13	171	0,87
10	69	Kazım Karabekir	2136	5	25	83	57	165	0,86
11	5	Isaac Newton	29	2084	37	26	18	277	0,84
12	28	Necati Cumalı	11	9	188	1974	36	253	0,80
13	27	Galile	42	1934	113	67	30	285	0,78
16	21	Pablo Picasso	25	168	1827	79	15	357	0,74
17	20	Metin Oktay	23	19	125	288	1837	179	0,74
19	2	Jül Sezar	1813	101	278	85	59	135	0,73
22	80	W. Shakespeare	20	26	417	1685	70	253	0,68
23	75	Titanic	51	139	125	58	1645	453	0,67
24	1	Vincent Van Gogh	112	150	1556	149	33	471	0,63
25	79	İdil Biret	20	21	1533	145	57	695	0,62
30	7	Johann Strauss	60	132	1360	121	41	757	0,55
31	45	Sakıp Sabancı	475	493	11	23	1311	158	0,53
32	58	Paul McCartney	131	30	1293	54	53	910	0,52
33	57	Rıfat Ilgaz	23	10	260	1284	57	837	0,52
34	25	Amerigo Vespucci	152	1245	95	39	69	871	0,50
35	19	Dostoyevski	193	40	212	1206	125	695	0,49
37	16	Kepler	195	1121	54	100	72	929	0,45
38	6	İbrahim Çallı	41	60	1104	556	99	611	0,45
39	3	Cinderella	18	21	466	525	1113	328	0,45
40	31	Tolstoy	34	67	164	1072	73	1061	0,43
41	68	Nadir Nadi	133	81	178	1073	203	803	0,43
42	13	Barbara Cartland	20	35	751	1058	30	577	0,43
43	14	Madame Curie	36	953	298	429	175	580	0,39
47	70	Peter Pan	67	20	289	379	847	869	0,34
49	38	Robinson Crusoe	33	658	118	531	751	380	0,30
50	24	Keynes	56	692	57	59	82	1525	0,28
51	11	Kleopatra	633	22	542	133	773	368	0,26
52	55	Commodore Amiga	23	305	188	39	575	1341	0,23
53	9	Friedman	91	531	123	122	111	1493	0,21
55	77	Adam Smith	83	489	368	254	101	1176	0,20
60	37	Daniel Defoe	27	103	186	369	82	1704	0,15
66	65	Hegel	70	299	140	121	106	1735	0,12
69	52	Sosyal B (YTBA)	105	291	190	367	298	1220	0,12
70	26	Apple McIntosh	49	262	48	49	275	1788	0,11
72	46	Tıp (YTBA)	69	119	162	104	226	1791	0,05
74	61	İktisat (YTBA)	29	77	136	131	125	1973	0,03
75	50	Sosyal B (YTBA)	47	42	93	89	155	2045	0,02
77	74	Tıp (YTBA)	70	58	96	299	170	1778	0,02
78	49	Sosyal B (YTBA)	339	58	253	133	143	1545	0,02
80	10	Tıp (YTBA)	54	32	350	196	152	1687	0,01

➤ Tablo 3’de Ocak 1992’de uygulanan “Ünlüleri Tanıma Yoklamasındaki” sorulara verilen yanıtların seçeneklere dağılımları verilmiştir. Bu tablodan açıkça görülüyor ki Newton ve Galile -gelişmiş batı bölgelerimizdeki lise ve üniversitelerden mezun olan gençlerimiz için bile- Madonna ve Maradona’dan sonra gelmektedir. Yaşayan Türk Bilim Adamlarının (YTBA) tanınma oranları çok düşüktür. Dünyaca

nl Arkeoloğumuz rahmetli Ekrem Akurgal için doğru yanıtı katılımcıların ancak %,02'si tutturabilmişlerdir.

- Test yönergelerinde, yanlışlar yüzünden doğrularadan kesinti **yapılmayacağı** kesinlikle belirtilmesine karşın katılımcıların buna pek inanmadığı boş cevapların çokluğundan anlaşılmaktadır. Ama yine de, hatırı sayılır sayıda gencimiz bilgisayar markalarına "Bilim Adamlığını" yakıştırmışlardır. Cinderella ve Peter Pan gibi sanal kahramanlara ise şarkıcılık ve yazarlık uygun görülmektedir. Robinson Cruseo yazarından daha ünlüdür. Madame Curie Kleopatrayı geçmiş ama Barbara Cartland'a yetişememiştir. Finans sektöründe önemli görevlere aday olanların çoğu Adam Smith, Keynes ve Friedman'dan habersizdir.
- Hemen hemen bütün sınamalarda Genel Kültür (Temel +Güncel) ile Genel Yetenek (Sayısal +Görsel) testlerinde erkeklerin genel başarı düzeyi kızların genel başarı düzeyinden tesadüfle açıklanamayacak düzeyde ($p=.001$) yüksek . Sadece Sözel Yetenek leğinde kızlarla erkekler ortlamaları arasında önemli bir fark görülmemektedir.

Genel Yetenek testlerinde Sayısal, Sözel ve Görsel Problem zme boyutları kullanılmaktadır. Çünkü, hemen hemen her meslekte; verilen bilgiler arasındaki ilişkileri yorumlayabilme, kavramsal ayrımlar yapabilme, kavramsal ipuçlarını değerlendirebilme, mantıksal çıkarımlar yapabilme, ilişki benzerliklerini bulabilme, simgesel verileri çözümleyebilme, sayısal problemleri çözebilme, görsel örüntüleri algılayabilme ve çözümleyebilme, biçimsel farklılık ya da benzerlikleri bulabilme vb. davranışlar mesleğe yerleştirme için yeterli olmamakla birlikte gerekli nkoşullardır. Ancak; bütün bu analitik (sol beyin) davranışlarının yanı sıra toplumsal etkileşimleri kolaylaştıracak "almaya açıklık" da iş arkadaşlarında bulunması gereken bir niteliktir. Her tür mesaja açık ama "algı derinliği" sığ kişilerin şarlatan kalmaları kadar, mesaj çeşitliliğine kapalı, "algı alanı" dar kişilerin de fanatizme kaymaları olasıdır.

Genel Kültür (Temel & Güncel) ile genel yetenek arasında ilişki yüksek olunca Genel Kültür ile akademik başarının da yüksek ilişkili olması beklenir. Gündelik gözlemlerimiz de bu doğrultuda ipuçları vermektedir. Bu beklentinin de verilerle doğrulanması halinde eğitim programlarımızda genel kültür içeriğine ağırlık vermek yararlı olacaktır. Ben, kişisel olarak "Temel Kültür" diye ayrı bir ders açılması yerine var olan derslerdeki içeriğin "temel kültür" ile zenginleştirilmesinin daha kolay ve daha verimli olacağı kanısındaım.

KAYNAKÇA

1. Baykal, A.(Ocak 2003). nlleri tanıma yoklaması. Cumhuriyet Bilim Teknik. 4 Ocak 2003, Sayı 824, s. 12.
2. Hopkins, W. (2006). Measuring General Culture Among Student Teachers. Educational Research Volume 14, 1972 - Issue 2 147-151.
3. Wright, J. C., & Scarborough, B. B. (1957). The interrelationship of Area Test scores and Cooperative General Culture Test scores. Journal of Educational Psychology, 48(7), 460-463.

**ULUSAL EGEMENLİK VE ULUSAL EĞİTİM: BİRİNCİ DÖNEM TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET
MECLİSİ'NDE EĞİTİM ÇALIŞMALARI**
(NATIONAL SOVEREIGNTY AND NATIONAL EDUCATION: EDUCATION STUDIES IN THE FIRST TERM
GRAND NATIONAL ASSEMBLY OF TURKEY)

Dr. Fatma TEZCAN

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

ORCID: 0000-0003-4489-0247

ÖZET

1919-1922 yılları arasında gerçekleştirilen Türk Kurtuluş Savaşı Dönemi'nde, ulusal egemenlik ve tam bağımsızlık için mücadele verilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Ulusal Mücadele'yi başlattığı Samsun'dan sırasıyla Havza'ya ve Amasya'ya geçerek, ilk kez ulusal egemenlikten bahseden Amasya Genelgesi'ni yayınlamıştır. Erzurum ve Sivas Kongrelerinin ardından Mustafa Kemal Paşa başkanlığındaki Temsil Heyeti'nin 27 Aralık 1919'da Ankara'ya gelmesinden yaklaşık dört ay sonra, 23 Nisan 1920'de Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmıştır. Gazi Meclis olarak da anılan Birinci Meclis, Türk Kurtuluş Savaşı süresince alınan kararların kaynağı olmuştur. Birinci Meclis, kuruluş ve çalışma koşulları, meclis binası, vekillerin toplumu yansıttığı çeşitliliği gibi özelliklerinin yanında, eğitim çalışmaları ile ayrı bir öneme sahiptir. 23 Nisan'da Meclis'in açılmasından on gün sonra 3 Mayıs'ta kurulan hükümette yer alan on bir bakanlıktan biri olan Eğitim Bakanlığı, Kurtuluş Savaşı Dönemi'nde eğitim işlerini kesintisiz sürdürmüştür. Eğitim Bakanlığı, Ankara'da eğitimcilerin katıldığı bir kongre düzenlemesinin yanında, okul eğitimi ve yetişkin eğitimi alanında bir dizi çalışma yürütmüştür. Ulusal egemenlik ve tam bağımsızlık mücadelesinin verildiği Ulusal Mücadele Dönemi'nde, eğitimde de ulusallık düşüncesi öne çıkmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Maarif Kongresi Açış Konuşması'nda ulusal bir eğitimin gerekliliğini vurgulamıştır. Birinci Meclis'te eğitim bakanı olarak görev yapan dört bakanın döneminde çocuk, genç ve yetişkinlerden oluşan halkın tamamına yönelik kararlar alınmış ve içinde bulunulan koşulların el verdiği ölçüde gereksinim duyulan eğitim uygulamaları yaşama geçirilmiştir. Ulusal Mücadele Dönemi, büyük kısmı savaş koşullarında geçmesine karşın, eğitimle ilgili var olan durumun analiz edildiği ve aynı zamanda sonradan Cumhuriyet'in eğitim politikalarına yön verecek çalışmaların yapıldığı bir dönemdir. Bu dönemde sürdürülen eğitim çalışmaları, her koşulda eğitimin öncellenmesinin gereğini göstermesi bakımından önemlidir. 21. yüzyılın dünyasında eğitim, bireyler ve toplumlar için değerini ve anlamını korumaktadır. Bugünün dünyasını anlamak ve anlamlandırmak ise, ancak eğitimle mümkün görünmektedir. Dolayısıyla, geleceğin inşasında geçmişin deneyimlerinden yararlanarak, eğitimi öncelleyen politikalar üretilmeli ve yaşama geçirilmelidir.

Anahtar Sözcükler: TBMM, Ulusal Mücadele Dönemi, eğitim, yetişkin eğitimi, okul eğitimi

ABSTRACT

During the Turkish War of Independence, which took place between 1919 and 1922, a struggle was fought for national sovereignty and full independence. Mustafa Kemal Pasha, after starting the National Struggle in Samsun, went to Havza and Amasya, respectively, and published the Amasya Circular, which spoke about national sovereignty for the first time. After the Erzurum and Sivas Congresses, the Grand National Assembly of Turkey was opened in Ankara on April 23, 1920, about four months after the Representative Committee headed by Mustafa Kemal Pasha arrived in Ankara on 27 December 1919. The First Assembly, also known as the Gazi Assembly, was the source of the decisions taken during the Turkish War of Independence. The First Assembly, besides its establishment and working conditions, the parliament building, the diversity of the deputies in reflecting the society, has a special importance with its educational activities. The Ministry of Education, which is one of the eleven ministries in the government established on May 3, ten days after the opening of the Parliament on April 23, continued its education works uninterruptedly during the War of Independence. The Ministry of Education carried out a series of studies in the field of school education and adult education, as well as organizing a congress with educators in Ankara.

During the National Struggle, when the struggle for national sovereignty and full independence was fought, the idea of nationality came to the fore in education. Mustafa Kemal Pasha emphasized the necessity of a national education in the Opening Speech of the Education Congress. During the term of the four ministers who served as the minister of education in the First Assembly, decisions were taken for the entire population consisting of children, youth and adults, and the necessary educational practices were implemented to the extent that the current conditions allowed. The National Struggle is a period in which the current situation regarding education is analyzed, and at the same time studies that will shape the education policies of the Republic later on, although most of it has passed under war conditions. Educational studies carried out in this period are important in terms of showing the necessity of prioritizing education under all circumstances. In the 21st century's world, education maintains its importance and meaning for individuals and societies. Understanding and making sense of today's world seems possible only with education. Therefore, in the construction of the future, policies that prioritize education should be produced and implemented by making use of the experiences of the past.

Keywords: TBMM, National Independence War, education, adult education, school education

GİRİŞ

Cumhuriyet'in ilanını izleyen yıllarda politik alandaki değişimleri, ekonomik ve sosyal alandaki değişimler izlemiş, toplum yaşamıyla yakından ilgili pek çok yeni uygulama yaşama geçmiştir. Yaşama geçen bu yeni uygulamaların ve değişimlerin topluma tanıtılmasında eğitimin rolü anlaşılmış ve eğitim alanında yenilikler yapılmıştır. Cumhuriyet'in eğitim politikasını şekillendiren kararların temelinde Ulusal Mücadele Dönemi'nde gerçekleşen eğitim çalışmalarının izlerini görmek mümkündür. 23 Nisan 1920'de Ankara'da açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi, bir yandan ulusal egemenlik ve tam bağımsızlık mücadelesini yürütürken diğer yandan Anadolu'da eğitim çalışmalarını sürdürmüştür.

Mecliste yer alan on bir bakanlıktan biri olan Eğitim Bakanlığı (Maarif Vekâleti), Anadolu'nun içinde bulunduğu koşullarda işgal bölgesi dışındaki alanlarda eğitim çalışmalarının yürütülmesinden eğitimin ve eğitimcilerin sorunlarına çözüm aranmasına kadar pek çok alanda katkı sağlamıştır. Eğitim Bakanlığı, eğitim sorunlarının tartışıldığı bir kongre düzenlemiş, yetişkinler için halk dersleri uygulamasını yaşama geçirmiş, yetişkinlere yönelik okuma yazma kursları açılması için çalışmalar yürütmüştür. Eğitim Bakanlığı'nın çalışmaları, daha sonra Cumhuriyet'in eğitim politikaları için bir zemin olmuştur.

Bu dönemde ulusal egemenlik ve tam bağımsızlık kavramlarının yanında ulusal eğitim vurgusunun öne çıktığı görülmektedir. Bu çalışmada, Ulusal Mücadele Dönemi'nde Birinci Meclis'te Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen çalışmaları, hem okul eğitimi hem de yetişkin eğitimi bağlamında bütüncül bir yaklaşımla değerlendirmek ve ulusal egemenlik mücadelesi ile birlikte şekillenen ulusal bir eğitimin önemine ilişkin çıkarımlarda bulunmak amaçlanmıştır. Bunun için öncelikle Anadolu'da Birinci Meclis'in açılması öncesi ve sonrasındaki koşullar ana hatlarıyla değerlendirildikten sonra, Birinci Meclis'in eğitim çalışmaları eğitim bakanlarının görev süreleri bağlamında incelenecek ve ulusal eğitimin önemine ilişkin çıkarımlara yer verilecektir.

Ulusal Egemenlik: Samsun'dan Ankara'ya

30 Ekim 1918'de Osmanlı İmparatorluğu ile İtilaf devletleri arasında imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması hükümlerine dayandırılarak İtilaf Devletleri'nin kararıyla, 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunan kuvvetlerince işgal edilmesi, "ulusal bir felaket" olarak görülmüş, toplumda büyük bir yankı uyandırmıştır ("Türk Kurtuluş Savaşı," 2022). Bunun üzerine başta İstanbul'da Sultanahmet Mitingleri olmak üzere yurdun pek çok yerinde İzmir'in işgalini protesto eden mitingler ve toplantılar düzenlenmiştir ("Sultanahmet Mitingleri," 2022).

İzmir'in işgalinden bir gün sonra 16 Mayıs'ta İstanbul'dan Bandırma Vapuru ile yola çıkan Mustafa Kemal Paşa ve beraberindeki 18 kişi, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ulaşmış ve Türk Kurtuluş Savaşı fiilen başlamıştır (Çekiç, 2017a). Samsun'dan ilk olarak Havza'ya ardından da Amasya'ya geçen Mustafa Kemal Paşa, burada 22 Haziran 1919'da Amasya Genelgesi'ni yayımlamıştır ("Mustafa Kemal Atatürk," 2022). "Amasya Genelgesi, ulusal egemenliğe dayanan, tam bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini

oluşturan ilk kuruluş belgesi olması nedeniyle Türk tarihinde önemi olan metin” olmasının yanında bu genelgede ilk defa ulusal egemenlikten bahsedilmiş olması nedeniyle de önemlidir (“Amasya Genelgesi,” 2022). Amasya Genelgesi’nin üçüncü maddesinde “Ulusun bağımsızlığını, yine ulusun kesin kararı ve direnişi kurtaracaktır” ifadesi ile ulusal egemenliğe dayalı bir yönetim işaret edilmiştir (Çekiç, 2017a, s. 228).

Amasya Genelgesi’nde ayrıca, Doğu’da Erzurum’da bir kongre toplanmasından bahsedilmiş ve buna göre Erzurum Kongresi 23 Temmuz-7 Ağustos 1919 tarihleri arasında toplanmıştır. Erzurum Kongresi, bölgesel bir kongre olmasına karşın tüm ulusa ilişkin kararlar alınmıştır. Kongrede “manda ve himaye reddedilerek ilk kez ulusal bağımsızlığın koşulsuz olarak gerçekleştirilmesine karar verilmiştir” (“Erzurum Kongresi,” 2022). Erzurum Kongresi’nde delegeler arasından, ulusal direnişe önderlik edecek olan dokuz kişilik Temsil Heyeti (Heyet-i Temsiliye) oluşturulmuş, Mustafa Kemal Paşa Kongre başkanı olarak seçilmesinin ardından Temsil Heyeti’ne ve daha sonra Sivas Kongresi’ne başkanlık ederek, kongre çalışmalarına önderlik etmiştir (Çekiç, 2017b). 4-11 Eylül 1919 tarihleri arasında toplanan Sivas Kongresi’nde, “Erzurum Kongresi’nde alınan vatanın bütünlüğü ve bağımsızlığı ile ilgili kararlar, genişletilerek tüm ulusu kapsar bir nitelik kazanmıştır” (“Sivas Kongresi,” 2022). Büyük ve güçlü bir devletin koruması altında olmaya karşılık gelen manda ve himaye düşüncesi Sivas Kongresi’nde görüşülüp reddedilmiştir (Çekiç, 2017b, s. 97). Nitekim Mustafa Kemal Paşa Sivas Kongresi günlerinde “kendisiyle bir mülakat yapan Tasvir-i Efkâr Gazetesi sahibi Velid Bey’in “Asıl amacınız nedir?” sorusuna ise “Asıl amaç vatanın bütünlüğünü ve milletin bağımsızlığını sağlamaktır” yanıtını vermişti” (Meydan, 2017, s. 253).

Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti 27 Aralık 1919’da Ankara’ya ulaşmış ve “Temsil Heyeti ulusal bir meclisin kuruluşuna dek Ulusal Mücadele’nin yürütme organı olarak” çalışmalarını Ankara’da sürdürmüştür (“Heyet-i Temsiliye,” 2022). 16 Mart 1920’de İstanbul’un işgal edilmesinin ardından 19 Mart 1920’de Mustafa Kemal Paşa “yayımladığı bir bildiri ile Ankara’da olağanüstü yetkiler taşıyan bir meclis açmak için bütün illerde seçim yapılmasını” ve “seçilecek kişilerin Ankara’da toplanmalarını” istemiştir (Çekiç, 2017b; Meydan, 2019). Bu bildiriye izleyen ayda, 23 Nisan 1920’de Birinci Meclis “Büyük Millet Meclisi” adıyla açıldı ve “kısa süre sonra da Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) adı benimsendi” (Çekiç, 2017b, s. 227). Meclis binası Ankara’da İttihat ve Terakki Kulübü olarak ancak tamamlanmamış bir binaydı. Binanın açık olan çatısı kiremitlerle kapatılmış, meclisin tahta sıraları Erkek Öğretmen Okulu’ndan getirilmişti (Meydan, 2019).

Resim. 23 Nisan 1920’de Büyük Millet Meclisi’nin Açılışı

24 Nisan 1920’de TBMM’nin ikinci oturumunda dört saat süren bir konuşma yapan Mustafa Kemal Paşa, daha sonra yeni meclisin yapısını ve işleyişini belirleyen bir önerge sunmuştur. Meclis’te kabul edilen bu önergede hükümet kurma zorunluluğu dile getirilmiştir (Meydan, 2020). Meclis’in açılışından 10 gün sonra,

3 Mayıs 1920 tarihinde İsmet Paşa başkanlığında ilk Büyük Millet Meclisi Hükümeti kurulmuştur (Çekiç, 2017b, s. 234). Birinci Meclis'te görev yapan 361 vekil, meslek dağılımı açısından serbest meslek, devlet memuru, asker, din adamı, sağlık görevlisi gibi çeşitli mesleklerden kişilerden oluşmaktaydı ("TBMM 1. Dönem milletvekilleri listesi," 2022; Çekiç, 2017b). Birinci Meclis, kurulan hükümet, bakanlıklar, ulusun tamamını temsil etmesi gibi pek çok açıdan Anadolu'nun ortasında ulusal egemenliğe dayalı bir yönetimdir ve "halkın egemenliği"ne dayanarak kurulacak olan yepyeni bir devletin temellerinin atıldığı kurucu meclistir.

Ulusal Eğitim: Birinci Meclis'te Maarif Vekilleri ve Eğitim Çalışmaları

23 Nisan 1920'de açılan TBMM'de, 3 Mayıs 1920 tarihinde kurulan hükümette on bir bakanlık yer almıştır ve bu bakanlıklardan biri Eğitim Bakanlığı'dır. Eğitim Bakanlığı, Ulusal Mücadele Dönemi'nde eğitim çalışmalarını aralıksız sürdürmüştür. Birinci Meclis'te görev yapan dört eğitim bakanının döneminde hem okul eğitimi hem de yetişkin eğitimi alanında önemli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. İlk TBMM Maarif Vekilleri (Eğitim Bakanları) ve görev süreleri şu şekildedir (Akyüz, 2019, s. 320):

Dr. Rıza Nur	:Mayıs-Aralık 1920
Hamdullah Suphi (Tanrıöver)	:Aralık 1920-Kasım 1921
Mehmet Vehbi (Bolak)	:Kasım 1921-Kasım 1922
İsmail Safa (Özler)	:Kasım 1922-Mart 1924

Sarıhan (2019b, s. 44) Ankara hükümetleri ve maarif vekillerinin programları ile ilgili olarak şu ifadeler yer vermektedir:

“Ankara hükümetlerinin ve maarif vekillerinin uğruna mücadele ettikleri belirgin bir programları vardır. Bu program Erzurum ve Sivas kongreleri ile biçimlenen ve 12 Ocak 1920'de Son Osmanlı Mebuslar Meclisinde kabul ve ilan edilen Misakı Milli'dir. Bütün çabalar 6 maddelik bu programın gerçekleşmesi içindir.”

Dr. Rıza Nur'un bakanlığı süresinde okul eğitiminde izlenecek yolların belirlenmesi, öğretmenlerin ve okulların durumu gibi örgün eğitimle ilgili çalışmalar yapılmıştır (Sarı, 2013). Buna göre Dr. Rıza Nur döneminde eğitim işlerinin nasıl yürütüleceğinin esaslarının belirlendiği, eğitimin aksamaması yönünde kararlar alındığı görülmektedir.

Türk Kurtuluş Savaşı Dönemi'nde “kurtuluşu sağlama ve hür yaşama bilinci okullara girmiştir” (Akyüz, 2019, s. 320). Bu dönemde kurtuluş bilinci, ders ve şiiirlere konu olurken kimi sultani öğrencilerin cepheye gitmek istedikleri, kızların da hastabakıcılık yapmak için başvuru yaptıkları görülmüştür (Akyüz, 2019). Halk (yetişkin) eğitiminde ise kurtuluş bilinci, halka yönelik konferanslar ve toplantılar yoluyla kendini göstermiştir. Özellikle İzmir'in işgal edilmesi sonrasında başta İstanbul olmak üzere yurdun pek çok yerinde eğitimcilerin ve aydınların öncülüğünde düzenlenen miting ve toplantılar halkın içinde bulunulan koşullar konusunda bilgilendirilmesi ve bilinçlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Mehmet Akif (Ersoy) gibi kimi aydınlar ise halkı bilgilendirme görevini kendiliklerinden üstlenmiştir. Mehmet Akif, Şubat 1920'de Balıkesir'de, Kasım 1920'de de Birinci Meclis'in Burdur vekili olarak Kastamonu'da halka hitap etmiş, “halka Sevr Anlaşması'nın yarattığı tehlikeleri anlatan konferansı ile ünlenmiştir” (Akyüz, 2019, Sarıhan, 2019b, s. 309). Halkı aydınlatma ve bilinçlendirme çabasıyla düzenlenen gezici konferanslar daha sonra Sakarya Savaşı'nın sürdüğü günlerde Hamdullah Suphi'nin (Tanrıöver) eğitim bakanı olduğu dönemde de devam etmiştir. Sarıhan (2019b, s. 318)'a göre “konferanslar yoluyla bu yoğun aydınlatma ve halkı yetiştirme çabasına ruh veren, Türkiye'nin bir an önce cehaleti yenerek çağdaşlaşmasıdır”.

Eğitimin uygulamaya dayalı olması gerektiğini ifade eden Hamdullah Suphi'nin eğitim bakanlığı döneminde okulların işleyişi ve öğretmenlerin maaşlarını zamanında alabilmeleri gibi çeşitli düzenlemeler yapılmış, Ankara'da eğitimcilerin katılımı ile Maarif Kongresi toplanmıştır (Akyüz, 2019; Sarı, 2013). Maarif Kongresi, yurdun her tarafından 250'den fazla kadın ve erkek öğretmenin katılımıyla Ankara'daki öğretmen okulunun konferans salonunda 15 Temmuz 1921 tarihinde çalışmalarına başlamıştır (Akyüz, 2019; Sarıhan, 2019a). Üçüncü Yunan saldırısının sürmekte olduğu günlerde başlayan kongre, içinde bulunulan savaş

koşulları nedeniyle çalışmalarını bir hafta ile sınırlandırmak durumunda kalmış olsa da kongrede alınan kararlar, Cumhuriyet Dönemi'nde eğitim politikalarına bir zemin oluşturması bakımından önemlidir. Maarif Kongresi'ne cepheden gelerek bir açış konuşması yapan Mustafa Kemal Paşa konuşmasına içinde bulunulan koşulların gelecekteki eğitimimiz için bir temel kurmaya yeterli olmadığını ifade ederek, ulusal bir eğitimin önemine işaret etmiştir:

“Memleket kültürü için ayrılabilen şey, gelecekteki eğitimimize dayanak olacak bir temel kurmaya yeterli değildir. Ancak yeterli şartlar ve araçlara sahip oluncaya kadar geçecek savaş günlerinde bile dikkatlice hazırlanmış bir millî eğitim programı oluşturmaya ve var olan eğitim teşkilâtımızı bugünden daha yararlı bir faaliyetle çalıştıracak ilkeleri hazırlamaya zaman ayırmalı ve çalışmalıyız.

Şimdiye kadar sürdürülen eğitim yöntemlerinin milletimizin tarihi geriliğinde en önemli bir etken olduğu inancındayım. Onun için bir millî terbiye programından söz ederken eski devrin saçma sapan ve yaratılış özelliklerimizle hiç de ilişkisi olmayan yabancı düşüncelerden, doğudan ve batıdan gelebilen etkilerden bütünüyle uzak, millî ve tarihî karakterimize uyan bir kültürden söz ediyorum” (Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, 2022).

Maarif Kongresi'nde çocukları yaşamda başarılı olacak bir kabiliyette yetiştirecek programların hazırlanmasına gereksinim olduğu, dolayısıyla ilkokul programlarının yenilenmesi gereği kararı alınmıştır. Kongrede halk eğitimi için yüksek programlar yerine halkın daha çok gereksinim duyduğu okuma yazma ve hesap gibi derslerin okutulmasının gerekli olduğu, halk eğitiminin ancak bu şekilde sağlanabileceği belirtilmiştir. Kongrede ayrıca köy ve kentlerin gereksinimlerinin farklı olması nedeniyle ilkokul programlarının buna göre ayrı ayrı düzenlenmesi gerektiği ifade edilmiştir (Sarıhan, 2019a, s. 110-111). Kongrede hem okul eğitimi hem de yetişkin eğitime ilişkin kararların alınması, eğitimin bir bütün olarak ele alındığını göstermektedir. Diğer yandan alınan kararların gereksinim odaklı olduğu görülmektedir.

Maarif Kongresi, TBMM hükümetinin ve Eğitim Bakanlığı'nın eğitime verdiği değer ve önemi göstermesi bakımından anlamlıdır. Bu kongrede okul eğitimi ve halk (yetişkin) eğitimi üzerine eğitimcilerin paylaştığı görüşler ve kongre boyunca yürütülen çalışmalar, içinde bulunulan koşullarda eğitim sorunlarının ve ne tür eğitime gereksinim duyulduğunun belirlenmesine katkı sağlamış, burada alınan kararlar Cumhuriyet'in eğitim politikaları için bir zemin olmuştur. Bu dönemde eğitim ile ilgili bir başka uygulama da 7 Mart 1921 tarihli bir yasayla öğretmenlerin ve öğrencilerin askerlik görevlerinin ertelenmesidir (Sarıhan, 2019b, s. 335). Hamdullah Suphi Tanrıöver'in eğitim bakanlığı döneminde ayrıca Mehmet Akif (Ersoy) tarafından Şubat 1921'de yazılan İstiklâl Marşı 12 Mart 1921'de TBMM tarafından kabul edilmiştir (İstiklâl Marşı,” 2022).

Kasım 1921'de görevine başlayan Üçüncü Maarif Vekili Mehmet Vehbi (Bolak)'nin bakanlığı döneminde okul eğitimi ile ilgili olarak eğitime bakış eleştirilmiş, her öğrencinin yeteneğinin farklı olması nedeniyle, daha modern bir bakış açısıyla öğrencilere yaklaşılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu dönemde var olan okul eğitiminin durumu, öğretmen sayısı, öğretmen ve okul gereksinimi ile ilgili tespit çalışmaları yapılmıştır (Sarı, 2013).

Bu dönemde yetişkinlere yönelik olarak Aralık 1921'de Serbest Âli Dersler uygulaması başlamıştır. Bu kapsamda, halkın ve memurların bilgilendirilmesi için Ankara'da önde gelen aydınlar tarafından Tarih, Türk ve Batı Edebiyatı, Eğitim, Hukuk, İktisat, Sosyoloji gibi alanlarda herkese açık ders ve konferanslar verilmiştir (Akyüz, 2019; Öztürk, 1994). Ekim 1922'de ikinci döneminde de devam edecek olan bu derslere sosyal, sağlık ve psikoloji alanları da eklenmiştir (Sarı, 2013).

Mehmet Vehbi'nin bakanlığı döneminde Mayıs 1922 tarihli bir genelge ile Ankara Hükümeti tarafından toplum kalkınması önderi görevi öğretmenlere resmen verilmiştir (Sarıhan, 2019b, s. 29). Kurtuluş Savaşı Dönemi'nde öğretmenlere genelge ile verilen bu görevle ilgili olarak Akyüz (2019, s. 324), TBMM Hükümeti'nin öğretmenlere ve aydınlara, halkı Ulusal Mücadele'nin amaçları hakkında aydınlatmaları için görevler verdiğini ifade etmektedir.

Birinci Meclis'in dördüncü ve son eğitim bakanı Kasım 1922'de göreve başlayan Mersin milletvekili İsmail Safa (Özler) Bey'dir. "İsmail Safa Bey, eğitimi sadece okullara hapsedmenin doğru olmayacağı düşüncesiyle, halkın da bu işin bizzat içerisinde bulunmasının gerekli olduğu fikrini savunmuştur" (Sarı, 2013, s. 183). Bu amaçla Kasım 1922'de yayımladığı genelgede halkın okuma yazma öğrenmesi için çalışmalarda bulunulmasını, eğitimi her yaşta halkın ihtiyacı haline getirilmesini, öğretmenlerin konferanslar yoluyla halka doğru yolu göstermesini ifade ederek eğitim politikalarının ilkelerine yer vermiştir (Sarı, 2013). İsmail Safa Bey'in eğitim bakanlığı döneminde ilk ve orta öğretime yönelik çalışmaların yanında, Kurtuluş Savaşı yıllarında eğitim gündeminde yerini koruyan öğretmenlerin sorunlarına ilişkin çalışmalar yapılmıştır.

Bu dönemde ayrıca, 17 Şubat 1923'te İzmir'de toplanan Türkiye İktisat Kongresi'nde köy okulları ile ilgili konular görüşülmüş ve "çocuklara uygulamalı olarak çiftçiliğin öğretilmesi ve aydın kişilerin de köylere yerleşmelerinin teşvik edilmesi kararlaştırılmıştır (Binbaşoğlu, 2014, s. 430). İsmail Safa Bey, Türkiye İktisat Kongresi'nin hemen ardından Mart 1923'te Eğitim Andı (Misak-ı Maarif) adıyla yayımladığı genelgede sıklıkla ulusal eğitim vurgusu yaparak, okul eğitimi sonrası mesleki uzmanlığın önemini şu şekilde belirtmiştir (Binbaşoğlu, 2014, s. 433):

"Eğitim ve öğretimi, ilkokulların sıralarına sığdırmak, bütün gereksinimlerimizi karşılamaz. Bize, okullardan sonra, mesleksi uzmanlıkları kolaylaştıracak ve teşvik edecek birçok bilimsel kurum gereklidir. Barışın gerçekleştirilmesi, kültür (irfan) ve uzmanlık kurumlarımızla uğraşmamıza elverişli olduğu dakikada, çalışmalarımızı, en önce birbiriyle dayanışma halinde olan, bu üç amaca yöneltmek zorundayız: Eğitim, öğretim ve uzmanlık! Bu esaslar hakkındaki programlarımızı, ayrı ayrı ilkeler halinde açıklayabiliriz. İlk amacımız, ulusal ve çağdaş eğitimi, yurdumuzun en uzak köşelerine kadar yaymak olacaktır."

İsmail Safa Bey'in bakanlığı döneminde gerçekleşen bir başka önemli eğitim uygulaması da I. Heyet-i İlmiye Toplantısı (Birinci Bilimsel Kurul)'dır. 15 Temmuz-15 Ağustos 1923 tarihleri arasında bir ay süren toplantıda "ulusal eğitimle ilgili birçok karar alınmış ve alınan kararlar, büyük ölçüde, seçimlerden sonra kurulan yeni Hükümet programına da geçmiştir" (Binbaşoğlu, 2014, s. 430). I. Heyet-i İlmiye Toplantısı'nda ilköğretim süresinin altı yıl olduğu, ilköğretim yaptırmadan sorumlu bakanlığın Eğitim Bakanlığı olduğu gibi daha sonra Öğretim Birliği Yasası'nda da yer alacak olan kararlar alınmıştır (Sarı, 2013).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Ulusal Mücadele Dönemi'nde ulusal egemenlik ve tam bağımsızlık mücadelesi verilmiştir. Bu dönemde 1920 yılının 23 Nisan'ında Ankara'da ulusun iradesine dayalı bir meclis açılmış ve Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nde yeni bir aşamaya geçilmiştir. "16 Nisan 1923 tarihine kadar hizmet veren bu Meclis, zafere uzanan mücadelede "en üst irade makamı" olarak görev yapmış ve "kurucu meclis" olma onurunu taşımıştır" (Çekiç, 2017b, s. 238). Birinci Meclis'in açılmasının ardından kurulan Hükümet'te on bir bakanlıktan biri Eğitim Bakanlığı olmuştur. Ankara Hükümeti'nin Eğitim Bakanlığı, bir yandan o dönemde var olan eğitim ve öğretmen sorunlarına çözümler üretme çalışmalarını sürdürürken, diğer yandan hem okul eğitimi hem de halk eğitimi alanında bir dizi karar ve uygulamayı yaşama geçirmiştir.

Okul eğitimi alanında var olan durumun analiz edilerek eğitimde izlenecek yolların belirlenirken, öğretmenlerin maaşlarını zamanında alabilmeleri gibi öğretmenlerin sorunlarına ve bunun yanında okulların durumuna yönelik çalışmalar yapılmıştır. Ankara'da toplanan Maarif Kongresi ile eğitim sorunları tartışılmış ve eğitimin geleceğine ilişkin kararlar alınmıştır. Maarif Kongresi, toplanma koşulları ve eğitimin tartışılması başta olmak üzere pek çok açıdan Türk eğitim tarihinde önemli bir yere sahiptir. Bu dönemde yetişkin eğitimi çalışmalarının temelinde ise halkı bilgilendirmek ve bilinçlendirmek yer almıştır. Aydınlar ve öğretmenler tarafından düzenlenen mitingler, konferanslar ve toplantılar yoluyla halkın işgaller ve ulusal mücadele konusunda bilgilendirilmesi amaçlanmıştır. Halkın eğitim gereksinimlerinin başında yer alan okuma yazma üzerine kursları düzenlenmesi kararlaştırılmış, Ankara'da halk ve memurlar için Serbest Âli Dersler uygulaması yaşama geçmiştir.

Ulusal Mücadele Dönemi'nde ulusal egemenlik ve tam bağımsızlık için verilen mücadele eğitim alanında ise "ulusal eğitim" olarak ortaya çıkmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın Maarif Kongresi Açış Konuşması'nda, Eğitim Bakanlığı'nın uygulamalarında ulusal eğitim vurgusu öne çıkmaktadır. Diğer yandan, Türk Kurtuluş Savaşı Dönemi'nde öne çıkan ulusallık vurgusunu Temsil Heyeti'nin yayın organı olan gazetelerin adlandırılmasında görmek mümkündür. Sivas Kongresi'ne Ulusal İrade (İrade-i Milliye) gazetesinin çıkarılmasına karar verilmiş, Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti Ankara'ya geldikten sonra da Ankara'da Ulusal Egemenlik (Hakimiyet-i Milliye) gazetesi yayımlanmıştır ("Heyet-i Temsiliye," 2022). Hakimiyet-i Milliye gazetesi Ulusal Mücadele süresince halkın haber kaynağı olarak yayınlarını sürdürmüştür.

Sonuç olarak, Ulusal Mücadele sürerken Birinci Meclis'te eğitim çalışmalarının da aralıksız sürmüş olması, Türk Kurtuluş Savaşı Dönemi'nde eğitime verilen değer ve önceliği göstermesi bakımından önemlidir. Birinci Meclis'in yürüttüğü eğitim çalışmaları sonradan Cumhuriyet'in eğitim politikalarına zemin oluşturmuştur. 21. yüzyılın dünyasında eğitim, bireyler ve toplumlar için değerini ve anlamını korumaktadır. Bugünün dünyasını anlamak ve anlamlandırmak ise ancak eğitimle mümkün görünmektedir. Dolayısıyla, geleceğin inşasında geçmişin deneyimlerinden yararlanarak, eğitimi öncelleyen politikalar üretilmeli ve yaşama geçirilmelidir.

KAYNAKLAR

1. Akyüz, Y. (2019). *Türk eğitim tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2019*. (Genişletilmiş 31. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
2. Amasya Genelgesi (2022, 10 Nisan). Wikipedia içinde. https://tr.wikipedia.org/wiki/Amasya_Genelgesi
3. Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı (2022, Nisan). *Eğitim kongresini açarken*. <https://www.atam.gov.tr/ataturkun-soylev-ve-demecleri/egitim-kongresini-acarken>
4. Binbaşıoğlu, C. (2014). *Başlangıçtan günümüze Türk eğitim tarihi*. (Genişletilmiş 2. Baskı). Ankara: Anı.
5. Çekiç, O. (2017a). *İmparatorluktan cumhuriyete 2 1919 başlangıç samsun'dan erzurum'a*. (4. Basım). İstanbul: Kaynak.
6. Çekiç, O. (2017b). *İmparatorluktan cumhuriyete 3 1920 teşkilatlanma sivas'tan ankara'ya*. (4. Basım). İstanbul: Kaynak.
7. Erzurum Kongresi (2022, 15 Nisan). Wikipedia içinde. https://tr.wikipedia.org/wiki/Erzurum_Kongresi
8. Heyet-i Temsiliye (2022, 15 Nisan). Wikipedia içinde. https://tr.wikipedia.org/wiki/Hayet-i_Temsiliye
9. İstiklâl Marşı (2022, 15 Nisan). Wikipedia içinde. https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0stikl%C3%A2l_Mar%C5%9F%C4%B1
10. Meydan, S. (2017). *1923 Kuruluş ayarlarına dönmek*. (2. Baskı). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
11. Meydan, S. (2019, 22 Nisan). Cumhuriyetin temel taşı: Türkiye büyük millet meclisi. *Sözcü Gazetesi*. <https://www.sozcu.com.tr/2019/yazarlar/sinan-meydan/cumhuriyetin-temel-tasi-turkiye-buyuk-millet-meclisi-4510890/>
12. Meydan, S. (2020, 20 Nisan). Saray saltanatına karşı millet egemenliği: Türkiye büyük millet meclisi. *Sözcü Gazetesi*. <https://www.sozcu.com.tr/2020/yazarlar/sinan-meydan/saray-saltanatina-karsi-millet-egemenligi-turkiye-buyuk-millet-meclisi-5759264/>
13. Mustafa Kemal Atatürk (2022, 10 Nisan). Wikipedia içinde. https://tr.wikipedia.org/wiki/Mustafa_Kemal_Atat%C3%BCrk
14. Öztürk, C. (1994). Milli mücadele Ankarası'nda bir yaygın yüksek öğretim kurumu: "Serbest âli dersler müessesesi-ilmiyesi". *Atatürk Yolu Dergisi*, 4(13), s. 55-63.
15. Sarı, M. (2013). Yeni Türk devletinin ilk maarif vekâleti (kuruluşu ve çalışmaları 1920-1923). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 54, s. 169-194.
16. Sarıhan, Z. (2019a). *1921 Maarif Kongresi*. İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
17. Sarıhan, Z. (2019b). *Millî mücadelede maarif ordusu*. (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
18. Sivas Kongresi (2022, 15 Nisan). Wikipedia içinde. https://tr.wikipedia.org/wiki/Sivas_Kongresi
19. Sultanahmet Mitingleri (2022, 10 Nisan). Wikipedia içinde. https://tr.wikipedia.org/wiki/Sultanahmet_Mitingleri
20. TBMM 1. dönem milletvekilleri listesi (2022, 15 Nisan). Wikipedia içinde. https://tr.wikipedia.org/wiki/TBMM_1._d%C3%B6nem_milletvekilleri_listesi
21. Türk Kurtuluş Savaşı (2022, 10 Nisan). Wikipedia içinde. https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_Kurtulu%C5%9F_Sava%C5%9F%C4%B1

GÖRSEL KAYNAK

1. Resim: <https://www.sozcu.com.tr/2020/yazarlar/sinan-meydan/saray-saltanatina-karsi-millet-egemenligi-turkiye-buyuk-millet-meclisi-5759264/>

Kekemeliği olan okul çağındaki çocukların bilişsel, affektif ve sosyal profillerinin CALMS-TR ile değerlendirilmesi

Ph.D. İlkem Kara

Araştırmacı, ORCID: 0000-0001-9786-4769

Amaç:

Kekemelik konuşmanın ritminde bozulmalar gözlenen bir durumdur. Kekemeliğin başlangıcına ve devamlılığına etki eden motor, duygusal, dilsel, bilişsel, sosyal pek çok faktör olduğu gösterilmiştir. Çok faktörlü bir doğası olan kekemeliğin okul çağındaki çocuklarda olumsuz sosyal ve duygusal sonuçlarının olabileceği gösterilmiştir. Bu çalışma ile kekemeliği olan çocukların bilişsel, affektif ve sosyal profillerinin sunulması amaçlanmıştır.

Metot:

Çalışmaya okul çağı kekemeliği olan 22 (K/E = 6/16; yaş ort. = 119 ay, *min* = 85, *max* = 166) çocuk dahil edilmiştir. Kekemelik şiddeti, 6-16 yaş arası çocuklarda kekemelik şiddeti, $6 \geq 36$ puan aralığında, çok hafiften çok şiddetliye olmak üzere beş kategoride sınıflandıran Stuttering Severity Instrument Türkçe versiyonu (SSI-4-TR) ile ölçülmüştür ($6 = \text{çok hafif kekemelik}$, $\geq 36 = \text{çok şiddetli kekemelik}$). Bilişsel, affektif, ve sosyal profiller *Cognitive, Affective, Linguistic, Motor, and Social Rating Scale* (CALMS) Türkçe versiyonu (CALMS-TR) ile değerlendirilmiştir. Bilişsel bileşen, çocukların, klinisyenin konuşması ve kendi konuşmalarındaki belirgin kekemelik davranışlarını tespit etme becerisini, kekemelik konusundaki genel bilgilerini ve daha önce terapiye katılmışlarsa belirli kekemelik yönetimi tekniklerine ilişkin anlayışlarını dört alt madde ile inceler. Affektif bileşen, çocukların kekemeliklerine ilişkin duygu, his ve tutumlarını üç alt madde ile inceler. Sosyal bileşen, çocukların sosyal hayata katılımlarına ilişkin tutumlarını, dinleyici tipinin ve konuşma durumunun çocukların kekemeliğine etkisini dört alt madde ile inceler. Her bileşenin alt maddeleri birden beşe kadar derecelendirilir ve maddelerin ortalamaları hesaplanarak her bir bileşen için bir ile beş arasında bir puan ($1 = \text{kaygı yok}$, $5 = \text{şiddetli kaygı}$) elde edilir.

Bulgular:

Çocukların kekemelik şiddet ortalaması 14'tür (*min* =6, *max* =30). Çocukların %77'inde bilişsel puanların sınırdan-hafif kaygı, %45'inde affektif puanların sınırdan-hafif kaygı, %40'ında sosyal puanların sınırdan-hafif kaygı düzeyinde olduğu gözlenmiştir. Sadece bir çocukta affektif puanın şiddetli kaygı düzeyinde olduğu gözlenmiştir, başka hiçbir çocukta bilişsel, affektif ve sosyal puanlarda orta-şiddetli kaygı puanı gözlenmemiştir. Daha önce kekemelik terapisi alanlar ($N = 11$) ile almayanların ($N = 11$) bilişsel puanları arasında anlamlı farklılık gözlenmemiştir ($p = ,3$). Kekemelik şiddeti ile bilişsel ($r(20) = ,38$, $p = ,08$), affektif ($r(20) = -,12$, $p = ,58$) ve sosyal ($r(20) = ,03$, $p = ,88$) puanlar arasında anlamlı bir ilişki gözlenmemiştir.

Sonuçlar:

Çocukların çoğunluğunun kekemeliğe ilişkin bilgi, anlayış ve farkındalıklarında hafif eksiklik olduğu ve kekemeliğin, çocukların yaklaşık yarısının yaşamlarında hafif duygusal ve sosyal etkileri olduğu gözlenmiştir. Bu bulgular, okul çağındaki kekemeliği olan çocukların terapilerinde çok faktörlü terapi yaklaşımlarının önemine katkı sağlamaktadır.

Anahtar kelimeler: kekemelik, okul çağı, çok faktörlü model

Türkiye'nin Kriz Yönetimi Odaklı Afet Yönetimi Stratejisinde Yaşanan Sorunlar Ve Kriz Yönetiminden Risk Yönetimine Geçme Gayreti

Öğr. Gör. Bülent BULDU, Öğr. Gör. Emre Safa TENGİLİMOĞLU

*Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya Teknik Bilimler MYO Sivil Savunma ve İtfaiyecilik Programı,
ORCID: 0000-0002-8705-3118*

*Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya Teknik Bilimler MYO Sivil Savunma ve İtfaiyecilik Programı,
ORCID: 0000-0003-4051-8499*

GİRİŞ

Yerküre oluşumundan bu yana bugünkü şeklini çeşitli doğa olaylarının periyodik bir düzen içerisinde gerçekleşmesi ile almıştır. Lokal alanları etkileyen ve şekillendiren sel, heyelan, çığ, volkanik patlamalar, yıldırım düşmesi ve yangın gibi birçok afetin yanında, daha geniş alanlarda etkili olabilen ve yıkıcılığı daha çok olabilen özellikle ana karaların hareketi ve birbirlerine uyguladıkları enerji ile meydana gelen depremler ile yerkürenin dizaynı günümüzde de devam etmektedir. Yerkürenin bu hareketliliği ülkemizde de yıkıcı etkiye sahip depremlerin oluşmasına neden olmuştur.

Bununla beraber özellikle sanayi devrimiyle ve makineleşme süreci ile kullanılan enerji çeşitliliğinin artması afet kategorisinde değerlendirilebilecek yıkıcılıkta olabilen çeşitli endüstriyel kazalar ve ulaşım kazalarının meydana gelmesine neden olmuştur.

Doğa ve insan faaliyeti kaynaklı afetler; hızlı ve kontrolsüz nüfus artışı, yanlış ve çarpık kentleşme, yanlış yer seçimi, teknolojik ve endüstriyel gelişmeler gibi birçok nedenden dolayı başta afetle mücadele stratejisi zayıf olan ülkeler olmak üzere tüm dünyada gün geçtikçe daha fazla tehlike ve risk oluşturmaya başlamıştır.

ARAŞTIRMA ve BULGULAR

Afet Yönetimine Dair Temel Kavramlar

Afet yönetimi çeşitli aşamalardan oluşan ve kesintisiz devam eden bir sistemdir. Dolayısıyla afet yönetim sistemi çok paydaşlı ve çok disiplinli bir yapıya sahiptir. Bu özelliği zaman zaman paydaşlar arasında sorunların yaşanmasına neden olabilmektedir. Bundan dolayıdır ki afet yönetiminin tüm paydaşlarının ortak bir literatüre sahip olması son derece önemlidir.

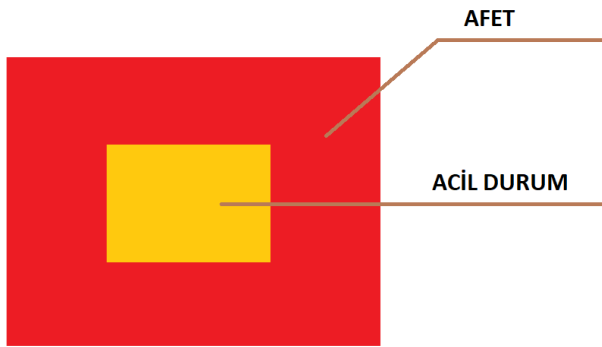
Bu amaçla, İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı tarafından tüm paydaşların katılımı ve dünya afet literatürü de taranarak “Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü” hazırlanmıştır.

Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğünde; afet ve acil durum şu şekilde yapılmaktadır:

Acil Durum: Büyük, fakat genellikle yerel imkânlarla baş edilebilen çapta, ivedilik gerektiren tüm durum ve hâllerdir. 5902 sayılı afet ve acil durum yönetimi başkanlığının teşkilat ve görevleri hakkında kanunda ise acil durum; “Toplumun tamamının veya belli kesimlerinin normal hayat ve faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan ve acil müdahaleyi gerektiren olaylar ve bu olayların oluşturduğu kriz hâli” olarak tanımlanmıştır.

Afet: Toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay şeklinde tanımlanmaktadır.

Anlaşılabacağı üzere acil durum hali günlük hayatın her alanında karşılaşılabilecek durumlardır ve acil duruma önceden görev tanımları yapılan kişi ve kurumların belirlenen görev tanımları işleyiş standartları hiyerarşisinde gerçekleştirdikleri müdahale ile acil durumun giderilmesi ve normalleşme sağlanabilmektedir.

Acil Durum ve Afet

Acil durumlar afet kapsamında ya da afet kapsamı dışında değerlendirilebilir. Acil durumun afet kapsamında değerlendirilmesi meydana getirdiği fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıpların büyüklüğü, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durdurması veya kesintiye uğratma kapasitesi ile etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmaması durumlarında söz konusu olmaktadır. Yani bir olayın veya acil durumun kendisi afet olarak

değerlendirilmemektedir, olayın veya acil durumun doğurduğu sonuç afet olarak değerlendirilmektedir.

Afetlerin ortaya çıkmasıyla beraber bir şekilde afetle mücadele başlamıştır kuşkusuz. Afetlerin oluşma şekilleri, etkileri süreç içerisinde değişmiş ayrıca müdahale ve kontrol altına alma yöntemleri tarihsel süreç içerisinde gelişim yaşamış ve bu gelişim devam edecektir. Afetlerde oluşan değişim afete müdahale yöntemlerini ve müdahale stratejilerini dönüştürmüştür. Özellikle potansiyel afet risklerinin doğru belirlenmesi ve sürecin etkin bir şekilde yönetilmesi ile afetin doğuracağı zararın azaltılabileceği fikri “afet yönetimi” kavramının oluşmasını sağlamıştır.

Türkiye’de Afet Yönetimi ve Afetlerle Mücadele Yaklaşım ve Politikalarının Gelişimi

Dünyada yaşanan yıkıcı afetler neticesinde afetle mücadelenin de bir dönüşüm geçirerek özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında kriz yönetiminden risk yönetimine doğru bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Dünyadaki bu dönüşümün neticesinde ülkemizde de özellikle yıkıcı 1999 Marmara depreminden sonra afet yönetiminin uluslararası dönüşüme ayak uydurması ve afetler sonucu oluşan ağır bilançodan kaçınmak amacıyla birtakım önemli dönüşümler gerçekleşmiştir. Yapılan bu iyileştirme çalışmalarının afete müdahale açısından ne denli başarılı olduğu ve aksayan yönlerin tespitinin daha iyi anlaşılması açısından ülkemizdeki afet yönetimi birikiminin nasıl şekillendiğini incelemekte fayda vardır.

Ülkemiz geneli deprem kuşağında olmakla beraber, bazı bölgelerimiz sel, heyelan, çığ, yangın veya endüstriyel ve ulaşım kazaları bakımından yüksek risk barındırmaktadır.

Ülkemizin afetlerle mücadele tarihi anlamında elimizde yazılı doküman olarak en eski bilgi 1509 tarihinde gerçekleşmiş deprem ile ilgilidir. Padişah II. Beyazıt dönemine denk gelen ve 7.6 büyüklüğündeki deprem yaklaşık 13 bin kişinin ölümüne neden olmuş ve 1047 binanın yıkıldığı tahmin edilmektedir. Afetle

mücadelede afet öncesi risk azaltma çabası olarak değerlendirilebileceğimiz ilk çabalarda bu depremden hemen sonra uygulamaya konulmuştur.

Dönemin padişahı tarafından ilan edilen fermana göre, sahillere ve dolgu zeminlerin üzerine yapı yapılması yasaklanmış ve yıkıcılığı acı tecrübeyle öğrenilmiş taş yapıların yerine ahşap kagir yapıların yapımı bir zorunluluk haline getirilmiştir. Ancak depremin neden olduğu afet sonucu alınan bu kararlar daha sonra özellikle İstanbul'da büyük yangın afetlerinin yaşanmasına yol açacaktır. 16. yy boyunca tahrip gücü yüksek büyük yangınlarla karşılaşılmasına rağmen bu yangınlarla etkin mücadele edebilecek bir itfaiye teşkilatlanması oluşturulamamış, ilk profesyonel yangın müdahale teşkilatı olan Tulumbacılar Ocağı 1720 yılında kurulabilmiştir. 1864 yılında İstanbul'da çıkan Hoca Paşa yangını, 3000'e yakın evin yanmasına neden olmuştur.

18 ve 19. Yüzyıllarda hızlanan sanayi devrimi ve yeni kentsel alan yaklaşımları, sanayileşmenin ortaya çıkardığı ve kentleri tehdit eden sorunlar ile baş edebilmek için yeni strateji ve yaklaşımlar benimsenmesine neden olmuştur. Bu değişim ve dönüşümün Osmanlıya yansması da 19.yüzyılın ikinci çeyreğinde daha fazla gözlemlenmiştir. Yıpranan ve yetersiz kalan hem üst hem de altyapı ve buna bağlı olarak artan afet tehdidi Batıda evrilen kentleşme pratiklerini başta İstanbul olmak üzere Osmanlı coğrafyasına da taşımıştır. (B. Özmen, A.T. Özden, 2013)

1894 yılına gelindiğinde İstanbul yine 7.0 şiddetinde çok büyük ve yıkıcı bir depremle sarsılmıştır. Depremde ahşap yapılar ayakta kalırken yangından korunma kapsamında taş yapıya dönüştürülen yapıların yıkılması can kaybını arttırmıştır. Bu deprem neticesinde ortaya çıkan durum tek bir afet tipi için önlem alınmasının ne kadar yanlış bir afet yönetim yaklaşımı olduğu gözler önüne serilmiştir. Daha önce yangınla mücadele çabaları neticesinde ahşap yapının terk edilerek yığma taş yapı tercihi 1894 depreminde hasarın çok büyük olmasının nedeni olmuştur.

1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan kısa bir süre sonra büyük bir afetle yüzleşmek zorunda kalmıştır.

1939 yılında Erzincan'da meydana gelen deprem, 33 bin kişinin yaşamını yitirmesine ve 120 bin konutun yıkılmasına veya ağır hasar görmesine neden olmuştur.

1939 Erzincan depremi yeni kurulan genç Cumhuriyetin afetler konusunda yeni yasal düzenlemeler yapması gerektiğini göstermiştir. İlk etapta afet yaralarının sarılması için 1940 yılında Erzincan ve çevresinde 1939 yılında yaşanan deprem hasarlarına yönelik (3773 sayılı "Erzincan'da ve Erzincan Depreminden Müteessir Olan Mıntikalarda Zarar Görenlere Yapılacak Yardımlar Hakkında Kanun") adı altında özel bir kanun çıkartılmıştır.

Ülkemiz Erzincan depreminden sonra 1944 yılına kadar birçok deprem yaşamıştır. Bu depremler; 1942 Niksar-Erbaa, 1943 Adapazarı-Hendek, 1943 Tosya-Lâdik ve 1944 Bolu-Gerede depremleridir. Bu depremler sonrasında çalışmalara hız verilmiş ve 1944 yılında “Yer Sarsıntularından Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun” çıkartılmıştır. Türkiye’de afetlerle mücadelede yasal, yönetsel ve teknik bir alt yapı kurulmasında dönüm noktası olan bu kanun ile deprem tehlikesi ve risklerinin belirlenmesi ve azaltılması noktasında merkezi ve yerel örgütlenmenin nasıl olacağı, yapılaşmanın şekli ve nasıl denetleneceğini belirleyen ilk düzenlemedir. Bu dönemden sonra 1949 Bingöl ve daha sonra 1966 da Varto’da meydana gelen depremler yıkıcılık etkisi fazla olan depremler olmuştur. 1953 yılında Yapı ve İmar Reisliği bünyesinde deprem bürosu kurulur ve takip eden süreçte 6188 sayılı “Bina yapımı ve İzinsiz Yapılar Hakkında Kanun” çıkartılır. Kapsamlı ilk imar kanunu ise 1956 yılında çıkartılır.

Ülkede meydana gelebilecek afetlere tek elden ve daha etkin müdahale edebilmek amacıyla 1958 yılında kurulan “İmar ve İskan Bakanlığı” kuruluşundan sonraki süreçte meydana gelen sel, deprem ve heyelan afetlerinde en aktif rolü üstlenmiştir. 1959 yılında 7126 sayılı kanun ile “Sivil Savunma Teşkilatı” kurulmuş ve uzun yıllar afet yönetiminde öncü teşkilat olmuştur. Aynı yıl afet kanunu olarak 7269 sayılı “Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirler ile Yapılacak Yardımlara Dair Kanun” çıkarılmıştır. Bu kanun süreç içerisinde revize edilerek güncellenmiş ve halen yürürlüktedir. Ancak kanunun adından da anlaşılacağı üzere daha çok kriz yönetimi odaklı hazırlanmış ve afet sonrası yapılacak çalışmaları öncelmiştir.

Afet yönetimi anlamında bir kırılma noktası olan ve 17 Ağustos 1999 yılında meydana gelen deprem tüm Marmara Bölgesi’nde etkili olmuş, afetle mücadelede yetersiz kalınmıştır. Bunun sonucunda Türkiye Afet Yönetimi Sisteminin yeniden sorgulanması başlamış ve yeni yasal düzenlemelerin yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Marmara depremi sonrası çok sayıda kanun, kanun hükmünde kararname, yönetmelik, tebliğ ve yönerge çıkartılmıştır. Ancak yapılan bu çalışmalar afet yönetiminde ihtiyaç duyulan bütüncül ve risk yönetimine dayalı olma anlayışından uzak, afet sonrası iyileştirme ve yeniden yapım aşamalarını barındıran çalışmalar olmuştur.

Türkiye’de Afet Yönetimi ve Afetlerle Mücadele Yaklaşım ve Politikalarının Gelişimi (1509 – 2011 Dönemi).

Dönem	Afet Politikası
1944 Öncesi (1509 İstanbul Depremi ile başlayan süreç)	Ağırlıklı afete müdahale faaliyetleri + yeniden yapımı da içeren çok sınırlı iyileştirme politika ve stratejileri: İyileştirici Devlet anlayışının baskın rolü, Afetleri İlahi güce ve kadere bağlama eğilimi, parçaçıl planlama ve afet sonrası yaklaşımları...
1944 – 1958 (Yer Sarsıntılarında Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun’un yürürlüğe girmesi ile başlayan süreç)	Ağırlıklı afet sonrası politikaları (müdahale ve iyileştirme odaklı yaklaşımlar) + çok sınırlı ve başlangıç seviyesinde afet öncesi çalışmalar: Geleneksel afet yönetim modelinin kurgulanması ve yerleşmesi, Afetleri İlahi güce ve kadere bağlama eğilimi, İyileştirici Devlet anlayışının baskın rolü...
1958 – 1999 (İmar ve İskan Bakanlığı’nın kuruluşu ile başlayan süreç)	Ağırlıklı afet sonrası politikaları (müdahale ve iyileştirme odaklı yaklaşımlar) + Gelişmekte olan ancak yetersiz ve bütünleştirilememiş afet öncesi çalışmaları: geleneksel afet yönetim modeli uygulaması, Afetleri doğal olaylara bağlama anlayışına doğru evrilme, İyileştirici Devlet anlayışının baskın rolünün devam etmesi ve Koruyucu Devlet anlayışının başlaması...
1999 – 2012 (Yıkıcı 1999 Doğu Marmara Depremleri ile başlayan süreç)	Afet sonrası politikalarında dönüşüm (daha etkin ve sürdürülebilir müdahale, iyileştirme ve yeniden yapım yaklaşımları). + Afet öncesi politikalarında dönüşüm (sakınım ve hazırlıklı olma yaklaşımlarının önem kazanması) + Afet öncesi ve sonrası strateji ve politikalarının birleştirilmesi çabaları: Afet risk yönetimi anlayışına doğru bir dönüşümün başlangıcı. Afetlerin hem doğal hem de insan kaynaklı olduğu anlayışının gelişmesi, İyileştirici devlet anlayışından koruyucu devlet anlayışına evrilme (ancak geleneksel afet yönetim modelinin baskın karakteri bu değişim önünde güçlü bir engel oluşturmaya devam etmekte)...

Kaynak: Özden, A. T. (2013: 33), Architecture and Disaster: A Holistic and Risk-Based Building Inspection Professional Training Model for Practicing Architects in Turkey, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Ülkemizdeki afet yönetimi konusunda yapılan ve tarihsel sürecini yukarıda sıraladığımız çalışmaların günümüzde yaşadığımız afetlere yansımaları değerlendirildiğinde bu çalışmaların özellikle afet öncesi süreci yani risk yönetim sürecini yeterince önceliklenmediği, yapılan çalışmaların kriz yönetimine odaklandığı görülmektedir. Oysaki afet yönetimi sadece afete maruz kalanların enkazdan kurtarılması, yaralananların hastaneye taşınması, iye tedarik edilmesi veya yangınlara müdahale etmek gibi çalışmaların sevk ve idaresi değil, aksine önceliği müdahale çalışmalarına duyulabilecek ihtiyacı mümkün olduğunca azaltmak için potansiyel risk ve tehlikelerin afetlerden önce tespit edilerek ortadan kaldırmaktır.

Doğru bir afet yönetimi süreci, konu ile alakalı tüm kurumların sürece katkı vermesi ve doğru stratejiler geliştirilerek afet risklerinin tespit edilmesi ile çok yönlü ve çok disiplinli bir süreç işleterek oluşabilecek

afete etkin bir hazırlık için yapılacak çalışmaları kapsamaludur. Aynı zamanda afet sonrası yapılacak çalışmalar ve iyileştirmeler de bu süreç içerisinde etkin bir planlama ile sürdürülmelidir.

Afet yönetimi, afet öncesi ve sonrası tüm süreci bütün olarak ele alan ve sürekliliğini sürdüren, çağın tüm imkan ve olanaklarını sürece dahil eden, toplumun ve kuruluşların tüm sürece katılmasını sağlayan, can ve mal kayıplarının oluşmamasını hedefleyen bir birini takip eden ve süreklilik arz eden bir süreç olarak; zarar azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme süreçlerini kapsar.

Afet öncesi can ve mal kaybı oluşturabilecek doğa, insan veya teknoloji kaynaklı tehditlerin belirlenerek bertaraf çalışmalarının yapılması sayesinde afet sonucu oluşabilecek zararın azaltılması sağlanmalıdır.

Bununla beraber meydana gelen bir afete hızlı ve etkili bir müdahale ancak hazırlıklı olmakla mümkün olabilecektir. Afet öncesi yapılacak müdahale planları, eğitim ve tatbikatları yine afetin erken fark edilmesini sağlayabilecek erken uyarı sistemlerinin kurulması, müdahale, yardım ve sağlık ekipman ve malzemelerinin

hazır tutulması, toplumun afete karşı hazır hale getirilmesi gibi çalışmalar afet sonrası oluşabilecek düzensizliğin önüne geçerek oluşan zararın daha da artmasının önüne geçeceği gibi kesintiye uğrayan olağan durumun kısa bir süre içerisinde tekrar eski düzeninde devam etmesini sağlayacaktır.

Afete etkin bir müdahale ile can ve mal kurtarma, sağlık, iâşe, güvenlik, sosyal ve psikolojik destek gibi hizmetlerin ilk andan itibaren afetzedelere ulaştırılması sağlanmış olur. Etkin müdahale sayesinde afetin meydana gelmesinden itibaren arama – kurtarma ve tıbbi, gıda, barınma, giyim gibi acil hizmetler kısa süre içerisinde afetzedelere ulaştırılabilecektir.

Yine afet sonrası yapılacak iyileştirme çalışmaları sürecinde hızlı bir hasar tespiti ile kesintiye uğrayan olağan yaşantının kısa sürede düzene sokularak yaraların sarılması ve afete maruz kalan vatandaşların kısa sürede normal yaşamlarına döndürülmesi hedeflenmelidir.

SONUÇ

Sonuç olarak, afetler olağan yaşantıyı kesintiye uğratan olaylardır. Birçok afetin meydana gelme potansiyeline sahip olan ülkemizde afet zararının minimum düzeyde tutulabilmesi ancak afetten korunma ve müdahale çalışmalarının bir bütünlük içinde ve tüm paydaşların bir araya getirilerek organize edilmesi önem arz eder.

Son yıllarda yapılan yasal düzenlemeler ile ülkemiz afet yönetiminde kat edilen yol azımsanmayacak ölçüde önemli ve değerli olmakla beraber, özellikle afetten sakınım (risk yönetimi) süreçlerinin daha ileriye

götürülmesi ve bu konuda yapılması gereken birçok iyileştirmenin olduğunu son dönemde yaşadığımız deprem, sel, yangın ve çığ felaketlerinde bir kez daha gördük.

Afet müdahale organizasyonunun afet öncesi, afet sırası ve afet sonrasında hedeflenen verimlilikte yürütülmesinin yolu, konunun uzmanlarının bulunduğu afet yönetim merkezlerinin kurulmasıyla beraber, merkezi ve yerel yönetimlerin verimli bir koordinasyon içerisinde çalışarak yetki dağılımı ve sorumluluk alanları konusunda etkili bir iş bölümü yapmalarıdır. Afet yönetim sisteminin etkin bir şekilde yürütülmesi ancak kamu kurumları, belediyeler, üniversiteler, özel sektör kuruluşları, medya ve sivil toplum kuruluşları arasında sağlanacak çağdaş bir koordinasyon anlayışı ile başarılabilir.

KAYNAKÇA

1. 7269 sayılı Umumi Hayat Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirler ile Yapılacak Yardımlara Dair Yasa (2002), Resmi Gazete yayın tarihi: 25 Mayıs 1959. <http://www.yargitay.gov.tr>
2. Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü - T.C. Başbakanlık Afet Ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Kasım – 2014
3. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2019a). 2019 idare faaliyet raporu. Erişim tarihi: 23.05.2020, https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Kurumsal-Raporlar/AFAD-2019-Idare-Faaliyet-Raporu1.pdf.
4. Akyel, R (2007) Afet Yönetim Sistemi: Türk Afet Yönetiminde Karşılaşılan Sorunların Tespit Ve Çözümüne İlişkin Bir Araştırma, Doktora Tezi
5. Cumhuriyet Gazetesi, 28 Aralık 1938 tarihli sayısı “Şiddetli zelzele neticesinde Erzincan tamamen enkaz yığını haline geldi”
6. GÜL, Osman Kubilay, “27 Aralık 1939 Erzincan Depremi’nin Sivas ve İlçelerine Etkileri”, Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks, Sayı 3, 2011
7. Kaynak: Özden, A. T. (2013: 33), Architecture and Disaster: A Holistic and Risk-Based Building Inspection Professional Training Model for Practicing Architects in Turkey, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
8. Özden, A. T. (2013: 33), Architecture and Disaster: A Holistic and Risk-Based Building Inspection Professional Training Model for Practicing Architects in Turkey, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
9. Özmen, B., Nurlu, M., Kuterdem, K. ve Temiz, A., “Afet Yönetimi ve Afet İşleri Genel Müdürlüğü”, Kocaeli Deprem Sempozyumu, 23-25 Mart 2005, Kocaeli.
10. TMMOB Jeoloji Müh. Odası, “Afetler ve Ulusal Afet Yönetim Sistemi Üzerine Genel Değerlendirme”, 19 Eylül 2005. <http://www.jmo.org.tr/>
11. Uluğ, A. Nasıl Bir Afet Yönetimi? Tmmob İzmir Kent Sempozyumu
12. USLANMAZ, A.(2004), Kriz Yönetimi Ve Doğal Afetlere Hazırlık: Düzce Deneyimi Ve Yeni Bir Model Önerisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

2021 Yaz Aylarında Yaşanan Orman Yangınlarının İtfaiye Teşkilatları Üzerindeki Etkileri Antalya İtfaiyesi Örneği

Öğr. Gör. Bülent BULDU, Öğr. Gör. Emre Safa TENGİLİMOĞLU

*Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya Teknik Bilimler MYO Sivil Savunma ve İtfaiyecilik Programı,
ORCID: 0000-0002-8705-3118*

*Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya Teknik Bilimler MYO Sivil Savunma ve İtfaiyecilik Programı,
ORCID: 0000-0003-4051-8499*

GİRİŞ

Dünyada küresel ısınma ve iklim değişikliklerinden de kaynaklı olarak yeryüzünde yaşanan, afetler (deprem, sel, tsunami, orman yangınları..vb) artış göstererek devam etmektedir. Dünyada artış gösteren bu afetler maalesef ülkemize de yansımıştır.

2021 Temmuz-Ağustos döneminde yaşanan orman yangınları, tarihte kayıtlara geçmiş yaşanan en büyük orman yangınları arasındadır. 28 Temmuz-11 Ağustos tarihleri arasında Manavgat, Taşagül, Akseki, Gündoğmuş mevkiilerinde çıkan orman yangınlarında 60 bin hektar kırsal alanla birlikte 75 bin hektar alan yanmıştır. Yangında 44 mahalle tahliye edilmiştir.

Bu bölgedeki yangın ile ilgili bilgilere göre ;

- 3 bine yakın bağımsız bina hasar görmüş; 220 bina tam hasarlı, 600 bina orta hasarlı olarak saptanmış,
- 7 kişi yaşamını yitirmiş, 250 kişi yaralanmış,
- 263 büyükbaş, 2783 küçükbaş, 1441 arılı kovan ve pek çok yaban hayvanı canını yitirmiştir.

Gerçekleşen bu yangının vakit kaybedilmeden söndürülmesi ve kontrol altına alınabilmesi için başta Antalya İtfaiyesi olmak üzere ülkemizin her yerinden itfaiye teşkilatları orman yangınlarına müdahale çalışmalarına katılmışlardır.

ARAŞTIRMA ve BULGULAR

Afet Yönetimi; Afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması, afet sonucu doğuran olaylara zamanında, hızlı ve etkili olarak müdahale edilmesi ve afetten etkilenen topluluklar için daha güvenli ve gelişmiş yeni bir yaşam çevresi oluşturulabilmesi için toplumca yapılması gereken topyekûn bir mücadele süreci olarak tanımlanmaktadır.

Başka bir şekilde de afet yönetimi, afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması amacıyla, afet öncesi, sırası ve sonrasında alınması gereken önlemler ve yapılması gereken çalışmaların planlanması, yönlendirilmesi, koordine edilmesi, desteklenmesi ve etkin olarak uygulanabilmesi için toplumun tüm kurum ve kuruluşlarıyla, imkân ve kaynaklarının belirlenen stratejik hedefler ve öncelikler doğrultusunda kullanılmasını gerektiren, çok yönlü, çok disiplinli ve çok aktörlü, dinamik ve karmaşık bir yönetim sürecidir.

Kısaca “Afet Yönetimi” kavramı, her türlü tehlikeye karşı hazırlıklı olma, zarar/risk azaltma, müdahale etme ve iyileştirme amacıyla mevcut kaynakları organize eden analiz, planlama, karar alma ve değerlendirme süreçlerinin tümüdür.

Antalya itfaiyesi orman yangınlarına müdahale etme konusunda tecrübeli ve dinamik bir yapıya sahiptir.2021 yazında yaşanan orman yangınlarına cansiperane biçimde tüm özverisiyle müdahale ederek yangının daha fazla zarar vermesine engel olmuştur.

Her ne sebeple olursa olsun, orman yangınları meydana geldiği bölgede yer alan insan yerleşimlerini ve çevreyi olumsuz yönde etkilediği zaman afete dönüşmektedir. Bilinen bir gerçek ise orman yangınlarının tekrar etme karakteristiği veya dönüş periyodu olmasıdır. Yani orman yangınları sürekli olmaktadır ve olmaya da devam edecektir. Bu da şu anlama gelir ki, belirli dönemlerde ya da zaman aralıklarında (periyodlarda) belirli bölgelerde yer alan orman yangınları kendisini tekrar edecektir. Dünyanın en gelişmiş ülkelerinde dahi orman yangınları maalesef belirli periyodlarda kendisini tekrar etmektedir. Fakat unutmamak gerekir ki başımıza gelmiş bir afet, daha sonrasında başımıza gelmesi muhtemel bir afetin aynı zamanda fırsatıdır. Bu fırsatı iyi değerlendirip, afet meydana gelmeden önce hazırlıklı olma, zarar azaltma, iyileştirme ve müdahale etme aşamalarını daha verimli şekilde geçirmek gerekir.

Belediye itfaiye yönetmeliği incelendiğinde; itfaiyenin görevleri kısmında itfaiyenin hem afet öncesinde hem de afet sırasında yapması gereken önemli görevleri bulunmaktadır.

Belediye İtfaiye Yönetmeliği

Görevleri

MADDE 6 – (Değişik:RG-18/12/2021-31693)

(1) İtfaiye teşkilatının görevleri şunlardır:

a) Yangınlara müdahale etmek ve söndürmek.

b) Her türlü kaza, çökme, patlama, mahsur kalma ve benzeri durumlarda teknik kurtarma gerektiren olaylara müdahale etmek ve ilk yardım hizmetlerini yürütmek; arazide, su üstü ve su altında her türlü arama ve kurtarma çalışmalarını yapmak.

c) Su baskınlarına müdahale etmek.

ç) Afet ve acil durumlarda arama ve kurtarma çalışmalarına katılmak.

d) 27/11/2007 tarihli ve 2007/12937 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla yürürlüğe konulan Binaların Yangından Korunması Hakkında Yönetmelik ile verilen görevleri yapmak.

e) 30/9/2020 tarihli ve 3033 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı ile yürürlüğe konulan Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik, Nükleer Tehdit ve Tehlikelere Dair Görev Yönetmeliği kapsamında kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer olaylara yangın durumunda ilk müdahalede bulunmak, keşif-tespit, arama/kurtarma faaliyetlerinde 3/1/2014 tarihli ve 28871 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Türkiye Afet Müdahale Planı

(TAMP) kapsamında ilgili çalışma grubuna destek vermek, dekontaminasyon görevlerini valilik ile iş birliği içerisinde yerine getirmek.

f) Halkı, kurum ve kuruluşları itfaiye hizmetleri ile ilgili olarak bilgilendirmek, alınacak önlemler konusunda eğitmek ve bu konuda tatbikatlar yapmak.

g) Kamu ve özel kuruluşlara ait itfaiye birimleri ile gönüllü itfaiye personelinin eğitim ve yetiştirilmesine yardım etmek; bunların bina, araç-gereç ve donanımlarının itfaiye standartlarına uygunluğunu denetlemek ve bu birimlere yangın yeterlilik belgesi vermek ve gerektiğinde bu birimlerle iş birliği yapmak.

ğ) Belediye sınırları dışındaki olaylara müdahale etmek.

h) Binaların Yangından Korunması Hakkındaki Yönetmelik hükümlerine göre belediye meclisince tespit edilecek ücret karşılığında baca temizliği yapmak ya da belediye tarafından yetkilendirilmiş kişi ve kuruluşlara yaptırmak ve bacaları yangına karşı önlemler yönünden denetlemek.

ı) Talep edilmesi halinde orman yangınlarının söndürülmesi çalışmalarına katılmak.

i) İmar planlarına göre parlayıcı, patlayıcı ve yanıcı madde depolama yerlerinin tespiti için ilgili birimlere görüş bildirmek.

j) İşyeri, eğlence yeri, fabrika ve sanayi kuruluşlarını yangına karşı önlemler yönünden denetlemek, bu konularda mevzuatın öngördüğü raporları vermek ve görüş bildirmek.

k) Belediye başkanının verdiği diğer görevleri yapmak.

(2) İtfaiye teşkilatları, afet ve acil durumlar ile ilgili görevlerini 26/8/2013 tarihli ve 2013/5703 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği ile Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) kapsamında yürütür.

Antalya itfaiye teşkilatı; belediye itfaiye yönetmeliğinin de bulunan görevleri gereği orman yangınlarına müdahale ederek, afet sırasında yapması gereken görevini tüm gücünü kullanarak müdahale etmiştir.

Aynı zamanda yaşanan orman yangınının büyüklüğü nedeniyle, belediye itfaiye yönetmeliğinde itfaiye teşkilatları görevleri kısmında;

ğ) Belediye sınırları dışındaki olaylara müdahale etmek.

Fıkrası gereği, Ankara, Kayseri, Bursa, Balıkesir, Mersin, Adana, İstanbul, Kütahya gibi birçok itfaiye teşkilatı el ele vererek yangın söndürme çalışmalarını Afad koordinesinde yürütmüştür.

Ayrıca yine Belediye İtfaiye yönetmeliği;

e) 30/9/2020 tarihli ve 3033 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı ile yürürlüğe konulan Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik, Nükleer Tehdit ve Tehlikelere Dair Görev Yönetmeliği kapsamında kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer olaylara yangın durumunda ilk müdahalede bulunmak, keşif-tespit, arama/kurtarma faaliyetlerinde 3/1/2014 tarihli ve 28871 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Türkiye Afet Müdahale Planı

(TAMP) kapsamında ilgili çalışma grubuna destek vermek, dekontaminasyon görevlerini valilik ile iş birliği içerisinde yerine getirmek ve

(2) İtfaiye teşkilatları, afet ve acil durumlar ile ilgili görevlerini 26/8/2013 tarihli ve 2013/5703 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği ile Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) kapsamında yürütür.

Fıkraları gereği bütün il ve ilçe itfaiye teşkilatları; Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) kapsamında, yaşanan orman yangınında müdahale çalışmalarına katılmak için ellerinden geleni yapmaya çalışmışlardır.

Türkiye Afet Müdahale Planının (TAMP) amacı; afet ve acil durumlara ilişkin müdahale çalışmalarında görev alacak hizmet grupları ve koordinasyon birimlerine ait rolleri ve sorumlulukları tanımlamak, afet öncesi, sırası ve sonrasındaki müdahale planlamasının temel prensiplerini belirlemektir. TAMP, ülkemizde yaşanabilecek her tür ve ölçekte, afet ve acil durumlara müdahalede görev alacak, bakanlık, kurum ve kuruluşlar, özel kuruluşlar, STK'lar ve gerçek kişileri kapsar.

Türkiye Afet Müdahale Planını (TAMP) içerisinde tüm itfaiye teşkilatları gibi Antalya itfaiye teşkilatı da yangın hizmetleri grubu içerisinde yer almaktadır. Antalya Büyükşehir Belediyesi İtfaiyesi 2021 yılında 112 acil çağrı merkezi verilerine göre 13 bin 800 vakaya müdahale etti.

Antalya itfaiyesinin bu dinamik yapısı yangın ve diğer acil durum ve afetler konusunda müdahale etkinlik ve verimliliğini arttırmıştır. 24 saat esaslı çalışan teşkilat her zaman her zor durumda Antalya halkının yanında olmak için büyük çabalar göstermektedir. Antalya itfaiyesi hem belediye itfaiye yönetmeliği hem de Türkiye Afet Müdahale Planının(TAMP) dan aldığı hukuki dayanaklar ile, tüm itfaiye personeli ve bütün araç, gereç ve malzemesi ile yaşanan bu büyük orman yangınına en etkili şekilde, diğer itfaiye teşkilatları ile koordineli bir şekilde müdahale etmiştir.

ORMAN YANGINLARININ ANTALYA İTFAİYE TEŞKİLATINA ETKİLERİ

Antalya itfaiyesi tarihimizin en önemli ve bir o kadar yıkıcı orman yangınlarında tüm özverisiyle ve bütün personeli ile, belediye itfaiye yönetmeliğinin afet sırasında ki müdahale maddelerine(a,b,c,ç,e,ı,ğ) uyararak müdahale etmiştir. Aynı zamanda Türkiye Afet Müdahale Planının(TAMP) yangın hizmetleri grubunda yer almasıyla müdahale çalışmalarını Afad koordinesinde gerçekleştirmiştir.

Antalya itfaiye teşkilatı 2015 yılında belediye meclisinden gönüllü itfaiyecilik yönetmeliğini geçirerek, afetlere dirençli ve bilinçli toplum anlayışıyla önemli bir başlangıç yapmıştır.

Belediye İtfaiye Yönetmeliği'nin:

f) Halkı, kurum ve kuruluşları itfaiye hizmetleri ile ilgili olarak bilgilendirmek, alınacak önlemler konusunda eğitmek ve bu konuda tatbikatlar yapmak.

g) Kamu ve özel kuruluşlara ait itfaiye birimleri ile gönüllü itfaiye personelinin eğitim ve yetiştirilmesine yardım etmek; bunların bina, araç-gereç ve donanımlarının itfaiye standartlarına uygunluğunu denetlemek ve bu birimlere yangın yeterlilik belgesi vermek ve gerektiğinde bu birimlerle iş birliği yapmak.

Maddeleri gereği afet öncesi yapılması gereken afetlere dirençli toplumlar yetiştirmek ve geliştirmek adına önemli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Yaşanan orman yangınlarından sonra birçok otel, işyeri, kamu ve özel kuruluşlar, sivil toplum örgütleri tarafından, orman yangınlarına müdahale eğitimleri talepleri gelmiş ve bu talepler karşılanmıştır.

Gelişmiş ülkelerde gönüllü itfaiyecilik çok yaygın ve afetlere karşı önemli bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Birleşik devletler de ve Almanya’da bir milyonun üzerinde gönüllü itfaiyeci bulunmaktadır. Ülkemizin birçok ilinden Antalya’da yaşanan orman yangınına müdahale etmek için yüzlerce vatandaşımız yardıma koşmuştur. Ama bu gizli güç yeterli seviyede eğitim ve malzemeye sahip olmadığı için daha etkin bir müdahale ve yardım gerçekleştirilememiştir. Antalya itfaiye teşkilatı yaşanan orman yangınlarından sonra özellikle köy muhtarlarından ve yerel halktan gelen eğitim ve malzeme taleplerini karşılamaya önem göstermiştir.

Antalya itfaiye teşkilatı yaşanan orman yangınlarından sonra araç filosunu özellikle arazide de hareket kabiliyeti yüksek araçlarla güçlendirmiştir. Böylece ilerde yaşanması muhtemel yangınlara daha verimli ve etkin bir müdahale etmek için kendisini hazırlamıştır.

Meydana gelebilecek acil durum ve afetlerden Antalya ilinin ve halkının en az zarar ile atlatılması ve fiziksel kayıplara uğramaması için gereken tüm teknik, araç malzeme ile birlikte yeterli ve liyakat esaslı personel sağlanması gibi ilgili önlemleri afet olmadan önce alması gerektiğinin bilincinde olarak hareket etmiştir. Böylece personel sayısını %25 arttırarak, afet ve acil durumlara etkin ve verimli müdahale etme şansını yükseltmiştir. İtfaiye personeli alırken liyakat esaslı bir alıma giderek, üniversitelerin sivil savunma ve itfaiyecilik programlarından mezun, dinamik ve genç itfaiyecileri bünyesine katmıştır. Antalya itfaiye teşkilatına yeni adım atan bu genç itfaiyeciler aynı zamanda itfaiyeci yaş ortalamasını 30’un yaşın altına çekmişlerdir.

Antalya itfaiye teşkilatı afetlere daha etkin, kapsamlı ve verimli müdahale etmek için mevcut personelinin eğitimine önem vererek Avrupa birliği projelerinde katılımcı bir anlayış göstererek bu konudaki kararlılığını ve duyarlılığını ispatlamıştır.

SONUÇ

2021 yazında yaşanan orman yangınlarının Antalya itfaiye teşkilatı üzerinde ki etkileri şu şekilde sıralanabilir:

-Meydana gelebilecek orman yangınları da dahil olmak üzere bütün acil durum ve afetlerden Antalya halkının ve şehrin en az zarar ve fiziksel kayba uğraması için gereken tüm teknik, idari ve yönetsel önlemleri afet olmadan önce almaya çalışmıştır.

-Mümkün olan durumlarda maksimum seviyede gerekli önlemleri alarak, mümkün olmayan durumlarda ise söndürme, müdahale, arama, kurtarma, ilk yardım ve iyileştirme çalışmalarının en etkin, verimli ve hızlı bir şekilde yapılabilmesini sağlamak için planlar, stratejiler ve hazırlıklar yapmaya çalışmıştır.

- Afetlerin meydana getireceği zararların azaltılması çalışmalarını itfaiye teşkilatının kalkınmasının her aşamasına dâhil etmeye çalışmış ve böylelikle mevcut riskin artmasını önlemek için çaba sarf etmiş ve sürdürülebilir bir kalkınmayı sağlamayı amaç edinmiştir.
- Antalya halkının her kesiminin orman yangınlarının ve afetlerin etkilerini en az hasarla atlatabilmesi için gerekli düzenlemeleri yapmış ve bilgi, beceri aynı zamanda donanım konusunda da katkı sağlayacak eğitim programlarını uygulamaya çalışmış ve yeterli personeli yetiştirmeye özen göstermiştir.
- Orman yangınları ve diğer müdahale ettiği afet ve acil durumlar neticesinde mümkün olan en fazla sayıdaki insanı, ağaçları, hayvanları, doğayı kurtarmayı birincil öncelik olarak hedeflemiştir.
- Afetlerin doğurabileceği ek tehlike ve risklerden insan canını ve malını korumalıdır.
- Afetten etkilenen toplulukların hayati ihtiyaçlarını mümkün olan en kısa zamanda karşılamalı ve hayatın bir an önce normal hale gelmesini sağlamalıdır.
- Orman yangınlarının ve afetlerin doğurabileceği ekonomik, sosyal, çevresel ve psikolojik kayıpların minimum seviyede olması için projeler, stratejiler hazırlayarak proaktif bir yaklaşım sergilemeye gayret etmiştir.
- Antalya itfaiyesi Antalya Büyükşehir Belediyesi ile koordineli bir şekilde çalışarak orman yangınlarından ve diğer afetlerden etkilenen vatandaşlar için emniyetli ve gelişmiş yeni bir yaşam çevresi oluşturmaya çalışmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

1. Belediye İtfaiye Yönetmeliği
2. Türkiye Afet Müdahale planı
3. Kılıç, A.(2010).Ateşi Tutan Eller Ateş Kahramanları, İstanbul, Teknik Yayıncılık Tanıtım A.Ş.
4. Türk Tabipler Birliği,(2021).Manavgat/Antalya Orman Yangını Hızlı Değerlendirme Raporu
5. Anadolu Üniversitesi, Afet Yönetimi I,(2018).Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:3530

FİLYOS PROJESİNİN EKONOMİK KATKILARI VE YEREL YÖNETİM İLİŞKİSİ (ECONOMIC CONTRIBUTIONS OF THE FİLYOS PROJECT AND THE RELATIONSHIP WITH LOCAL GOVERNMENT)

Öğr. Gör. Şeyda BÜKRÜCÜ KAZKONDU

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Devrek Meslek Yüksekokulu, ORCID : 0000-0002-1170-317X

ÖZET

Bir bölgenin ekonomik ve finansal alanda gelişmesi için sadece güçlü bir alt yapıya sahip olması yetmez, aynı zaman da sosyal, kültürel ve siyasi alanları da içine alması ve içselleştirmesi gerekmektedir. Bu nokta da yerel yönetim fonksiyonunun etkin ve verimli çalışmadığı durumlarda ülke uzun süre ayakta kalmaz. Günümüzde yerel yönetimler ve ekonomik kalkınmanın grifliği Yeni kamu İşletmeciliği(YKİ) olarak vücut bulmuştur. YKİ’nde amaç, yerel yönetimlerin daha etkin kullanılması olarak tanımlanmıştır. Fakat bu yalnızca Yerel yönetim mekanizmalarının güçlendirilmesi ile olabilecek bir durum değildir. Aynı zamanda ekonomik olarak da yerel paydaşların kalkınma için bir araya gelmesi gerekmektedir. Özellikle son yıllarda göç veren bölgeler ekonomi yerel yönetim birlikteliği sağlayarak bu negatif durumdan kurtulmaktadır. Amaç aslında bölge olarak aidiyet fikrinin kazandırılmasıdır. YKİ bu noktada devletin neoliberal yaklaşımla yeniden yapılandırılması hususunda devletin rolünün ne olacağı ile ilgilenmektedir. Filyos gerek coğrafi güzellikleri, gerekse turistik bir bölgeye evrilmesi ile zaten önemli iken Filyos projesi ile birlikte bölgenin finansal kalkınması için önemli bir hale gelmiştir. Hem yerel hem devlet projeleri ile Filyos bölgesinin desteklenmesi bölgenin görünürlüğüne etki edecektir. Bu nokta da yerel yönetimlere çok fazla söz düşmektedir. Filyos projesi ile beraber bölgenin yerel anlamdaki potansiyeli de artacak ve finansal kalkınma da ön plana çıkacaktır. Bu çalışmanın amacı Filyos projesi özelinde finansal kalkınmanın yerelden başladığını göstermektir. Filyos projesi ile Türkiye’nin gündeminde olan bu alan geliştikçe yani ithalat ve ihracat arttıkça kazanım tüm yerel paydaşlar için sağlanmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetimler, Filyos Projesi, Ekonomik Kalkınma

ABSTRACT

For a region to develop economically and financially, it is not only necessary to have a strong infrastructure, but also to include and internalize social, cultural and political areas. At this point, the country cannot survive for a long time if the local government function does not work effectively and efficiently. Today, the grifly of local governments and economic development has come into being as New Public Management (NPM). The purpose of NPM is defined as more effective use of local governments. However, this is not a situation that can only happen with the strengthening of local government mechanisms. At the same time, local stakeholders need to come together for development economically. Especially in recent years, the regions that have migrated get rid of this negative situation by providing economy and local government unity. The aim is actually to bring the idea of belonging as a region. At this point, NPM is interested in what the role of the state will be in the restructuring of the state with a neoliberal approach. While Filyos is already important with its geographical beauties and its evolution into a touristic region, it has become

important for the financial development of the region with the Filyos project. Supporting the Filyos region with both local and state projects will affect the visibility of the region. At this point, local governments have a lot of say. With the Filyos project, the local potential of the region will increase and financial development will come to the fore. The aim of this study is to show that financial development starts locally in the Filyos project. As this area, which is on the agenda of Turkey with the Filyos project, develops, that is, as imports and exports increase, the gain will be provided for all local stakeholders.

Keywords: Local Authorities, Project of Filyos, Economic Development

GİRİŞ

Bir bölgenin finansal açıdan gelişmesi temelde ekonomik bir altyapıya sahip olmasıyla beraber sosyal, kültürel ve hatta siyasal dinamikleri de içerisine alan geniş bir alanı kapsamaktadır. Ülkemiz çok partili döneme geçişle birlikte göç kavramı ile yoğun bir biçimde yüz yüze gelmiş ve akabinde gecekondulaşma, çarpık kentleşme gibi hem alt hem de üst yapı sorunları ile yüzleşmek durumunda kalmıştır. Bu durum ülke kalkınmasını da etkilemiştir. Zonguldak ili gibi göç veren bölgelerde bu durumun önüne geçmek adına finansal anlamda bölgenin cazibe merkezi haline getirilmesi gerekmektedir. Bu noktadan hareketle merkezi otorite güçlendirilme yoluna gidilmiş ve yerel yönetimlerin sistem içindeki varlıklarının önemi ortaya çıkmıştır.

Ülkelerin kalkınması ve aynı zamanda dış ticaret dengesinin oluşması için endüstriyel kalkınma önem arz etmektedir. Sanayi, büyüme ve kalkınmada kilit rol oynamaktadır. Ülkeler adına sanayi hemen iş imkânı sağlarken hem de üretilen ürünlerin dağıtımında ticari hareket sağlamaktadır. Nüfus genellikle sanayi bilgelerinde yoğunlaşmaktadır. Bu noktada da nüfusun sosyokültürel ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılanma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu da ayrı bir hizmet kolu olarak karşımıza çıkmaktadır (Atış ve Çelikoğlu, 2019: 50).Tüm bu hamleler yerel yönetim etkinlik alanları ile bütünleşerek asıl hedeflenen noktaya ulaşılabilir hale gelmektedir.

Yerel yönetimlerin etkin ve aynı zamanda da verimli bir biçimde işlemediği sistemler uzun süre ülke genelinde kabul görmemektedir. Artık günümüzde Yeni Kamu İşletmeciliği (YKİ) yaklaşımı çerçevesinde yerel yönetimlerin daha etkin kullanılması fikri ön plana çıkmaktadır. Yerel paydaşlar ön plana çıkarılarak finansal kalkınma sağlanması istenmektedir. Böylelikle göç veren bölgeler bu negatif durumdan kurtulabilecekler ve aidiyet duygusunu finansal kalkınma ile bütünleştirdikleri için göç verme sorunu ortadan kalkabilecektir. Yeni Kamu İşletmeciliği kavramı neoliberal akımın devleti yeniden yapılandırması noktasında devletin rolünün ne olacağı ve işlevlerinin ne şekilde ortaya konulacağını da göstermektedir (Barzelay, 1999:186).

Yerel Yönetim ve Finansal Kalkınma Arasındaki İlişki

Kalkınma kavramı, toplumların gelişmişlik düzeyine göre farklı zamanlarda farklı içerikler kazanmıştır. Kalkınma kavramı zaman zaman modernleşme, büyüme, sanayileşme, ilerleme gibi benzer gibi görünen kavramlarla iç içe geçmiştir. Hatta çoğu kez bu kavramların herhangi birinin yerine kullanıldığı da olmuştur. Aslına bakıldığında günümüzde de kavram açık ve net bir biçimde tanımlanamamaktadır. Sadece bilimsel çalışmalarda değil, günlük kullanımda da büyüme ve modernleşme kalkınmanın yerine çokça kullanılmaktadır (Yavillioğlu, 2002). Mekânın önemi kalkınmanın özünü oluşturmaktadır. Bu mekân

kavramı yerel yönetimlerinde özünü oluşturmaktadır. Çünkü yerel kalkınma bölgenin durumu ile yakından ilgilidir. Mekân denildiğinde yalnızca fiziksel alan anlaşılmamaktadır. Mekânsal birliktelik kavramı özellikle yerel yönetim alanını da kapsamaktadır. Bu mekân ortak bir fiziki bölgede yaşayanların sosyal ve kültürel bağı ile kurulmaktadır. Burada önemli olan kararların buna göre verilmesidir ki işin içerisine yerel yönetimler girmektedir. Kalkınma ile yerel yönetim birlikteliği grift bir hal almaktadır. Önemli olan kalkınma da yerel halkın, yerel alanın ve yerel dinamiklerin birbirleri ile koordineli bir biçimde hareket etmesidir. (Kaya, 2004: 41).

Finansal kalkınma, finansal piyasalardaki gelişimi desteklediği gibi yatırımların etkinliği hususunda da önemli rol oynamaktadır. Finansal kalkınma, olası kârlı yatırımlar hakkında daha iyi bilgi vermekte ve uygun değer sermaye tahsisini teşvik etmektedir (Guru ve Yadav, 2019: 118) . Yatırımların artması ise finansal piyasalardaki canlılığın sürdürülmesi açısından oldukça gereklidir; çünkü finansal kalkınma ekonomik büyümeyi de beraberinde getirmektedir.

Finansal kalkınma kavramı hem ulusal hem de bölgesel açıdan değerlendirilebilmektedir. Devlet, finansal kalkınmanın önünü açan, göç veren bölgelerdeki ekonomik faaliyetleri maksimize etmeye çalışan bir yapı arz etmektedir. Bu noktada kamu yönetimi yeni oluşan şartlara göre, yerel yönetimlerin daha etkin olması durumu gibi, kendini değiştirmek ve yenilenmek mecburiyetindedir. Kamu yönetimindeki dönüşümün sebebi kendi iç dinamikleri olabileceği gibi çevresel faktörler de olabilmektedir. Günümüzde devletçi, merkeziyetçi ve zorlayıcı kamu yönetimi yerine daha az bürokratik, girişimci, yenilikçi ve adem-i merkeziyetçi bir kamu yönetimi fikri kabul görmektedir (Ömürgönülşen, 2017: 124). Dünya politikasına yön veren önemli kuruluşlar olan Avrupa Birliği (AB) ve Avrupa Topluluğu Adalet Divanı kamu hizmeti kavramı yerine herkesin faydasına kavramını, bir diğer ifadeyle genel ekonomik yarar hizmeti terimini kullanmaktadır (Altın, 2013:111). Gerek yerel yönetimlerde gerekse kamu yönetiminde amaç genel manada halkın ekonomik yararının ön planda tutulmasıdır. Halkın siyasi ve ekonomik hayata katılımının sağlanması, vatandaş odaklı fikirler çerçevesinde yapılan politikalar, vatandaş namında daha kolay ve çabuk kabul görmektedir. Elbette ki finansal kalkınma hususunda yerel yönetimin de rolü bulunmaktadır. Bir bölgenin görünürlüğünün sağlanması demek, yerel yöneticilerinin ve yerel yönetim tarzının etkin olması demektir. Yerel yönetimler ne ölçüde güçlü olursa bölgedeki finansal kalkınma da o denli hızlı ve sorunsuz olmaktadır.

Yerel yönetimler, toplum için daha iyi hizmetler sağlamak ve fonları vatandaşların ihtiyaçlarına göre uygun şekilde tahsis etmek hususlarında da finansal araçları kullanarak hizmet vermektedirler. Finansal kalkınma ayrıca yerel yönetime de birçok açıdan fayda sağlayabilmektedir. Bir bölgenin ekonomik açıdan zenginlik kazanması, finansal açıdan önemli bir kaynak haline gelmesi, yerel yönetimlerin o bölgeye sağladığı katkıların görünürlüğünü artırabilmektedir. Bu açıdan incelendiğinde, finansal kalkınma ve yerel yönetim arasında birbirlerini dengeleyen çok güçlü bir bağlantı bulunmaktadır.

Filyos Projesinin Yerel Yönetimler ve Finansal Kalkınma Açısından Değerlendirilmesi

Ülkemiz; güçlü sanayi kapsamında milli teknoloji ile birlikte hareket ederek sanayi yatırımlarına öncelik vermek adına Stratejik Eyle Planı hazırlamıştır. Özellikle sanayi yatırımlarına önem verilmektedir. Bu

yatırım bölgeleri içinde yeni cazibe merkezleri yaratılmaya çalışılmaktadır. Bu noktada da Aşağı Filyos vadisi yeni cazibe alanı olarak ortaya çıkmıştır. Filyos Vadi Projesinin temelleri II. Abdülhamit döneminde hazırlanan Anadolu'da Genel Üretim Raporunda yer almıştır. Denizden açılacak kanallar yoluyla Filyos'ta Gökçebey ilçesine kadar ulaşılacak ve akarsuyun iki yakası ticaret ve sanayi merkezleri haline getirilecektir. Bu aslında bakıldığında bir kalkınma hamlesidir. Filyos vadisi 19 bin dönem alana yayılan geniş bir vadi olup yapımına başlanan Filyos Endüstri Bölgesi ve Filyos Limanı ile iki büyük yatırım sahası olarak faaliyete başlayacaktır (Atış ve Çelikoğlu, 2019: 50).

Filyos, bulunduğu konum ve doğal güzellikleri ile özellikle yakın çevresi tarafından yerli turistlerin uzun zamandır ilgisini çekmektedir. Bu bölgenin hem devlet hem de yerel yönetim tarafından yatırım projeleri ile desteklenmesi, Filyos'un tanınırlığı ve sahip olduğu potansiyelin değerlendirilmesi açısından oldukça faydalıdır. Filyos örneğinde görüldüğü üzere, günümüzde kalkınmanın yerelden başladığı aşikardır. Yeni Kamu işletmeciliği fikri ve finansal kalkınmanın yerelden başladığı fikri doğrultusunda Filyos Vadi Projesi, Batı Karadeniz özelinde ülke kalkınması için önemli bir mihenk taşı oluşturmaktadır. Filyos limanı böylece sadece kendi bölgesine değil, diğer bölgelere de katkılar sağlayabilecektir. Filyos limanının etkinlik kazanmasıyla birlikte İstanbul Boğazındaki limanların yükü de eskiye oranla hafifleyebilecek, ayrıca Zonguldak özelinde çevre illerin göç alma kapasitesi artabilecektir (Ceyhan vd., 2017: 52). Finansal kalkınma, yerel yönetimlerin desteği ile sosyal ve siyasal tüm alanları olumlu yönde etkileyebilecektir. Filyos projesinin desteklenmesi noktasında yerel yönetimin halkla ilişkiler konusundaki hassasiyeti de göz ardı edilmemesi gereken bir konudur. Finansal kalkınmanın halkla ve halkın isteği doğrultusunda başlaması ve devam etmesi Filyos Projesinin sürekliliği noktasında önem arz etmektedir.

Yerel yönetimlerin finansal kaynakları sınırlıdır ve merkezi yönetim bütçesinden yapılan transferlere bağımlılıkları bulunmaktadır (Kapıdanı, 2018: 7). Bu noktada Filyos Vadi Projesinde olduğu gibi devlet desteği çok önemlidir. Devlet ve yerel yönetim iş birliği ile Filyos'un hızlı bir gelişim göstermesi mümkündür. Liman yatırımı, liman gelişiminin planlanması, finansmanı ve yatırım getirisinin değerlendirilmesi açısından kilit bir konudur (Musso vd., 2006: 201). Bölgedeki limanın faaliyete geçmesiyle, ithalat ve ihracat başta olmak üzere finansal açıdan büyük kazanımlar gerçekleşebilecektir.

Belirli bir bölgede var olan potansiyelin açığa çıkarılması ancak ve ancak o bölgenin yatırımlar ile desteklenmesi ile mümkün olmaktadır. Bölgeye yapılan yatırım seviyesi arttıkça Filyos özelinde bakılacak olursa finansal canlılık artacak, böylelikle alanın çok değerli bir yatırım alanına dönüştürülmesi için gerekli adımlar atılacaktır. Filyos'ta hâlihazırda var olan raylı sistemin yanı sıra Filyos Vadi Projesinin hayata geçmesiyle beraber ulaşım ağı çok daha önemli hale gelecektir.

SONUÇ

Filyos'ta özellikle son zamanlarda yapılmaya başlanan ve ciddi ilerleme gösterilen yatırımları ile bölgedeki ekonomik canlılık artma eğilimine girecek ve bu ekonomik gelişmeyle birlikte bölgenin popülaritesinde de artış meydana gelebilecektir. Finansal yatırımlar incelendiğinde, gelişmeye açık bölgelerde yapılan yatırım faaliyetlerinin kısa zamanda geri dönüş sağladığı görülebilmektedir. Yatırımların geri dönüş süresinin

kısalması ise, o bölgenin yatırım merkezi olması açısından çok önemlidir. Filyos bu konuda hem çok iyi bir örnektir hem de gelişme vaat eden önemli yatırım merkezlerinden biri olma konusunda değerlendirilebilecek bir konumdadır. Filyos sahip olduğu tren yolu ile yakaladığı ivmeyi, liman projesi ile çok daha büyük noktalara taşıyabilecektir. Zonguldak Çaycuma Havalimanı'na olan yakınlığıyla birlikte, Filyos'un kısa sürede büyük finansal getiriler sağlama potansiyeli mevcuttur. Bu projeye beraber, havalimanının da çok daha etkin kullanılması sağlanabilecektir.

Filyos Vadi Projesi, bölgedeki finansal hareketliliği artırmakla beraber, turizm faaliyetlerinin desteklenmesi açısından da faydalı olabilecektir. Yerel yönetimlerin de katkısıyla, bölgede hem turizm hem de ticaret açısından büyük bir hareketlilik olması muhtemeldir. Bir bölgedeki yatırım faaliyeti gerek bölge halkı gerekse ülke geneli açısından etkili ve önemli bir konudur. Filyos'un konum itibarıyla gelişmeye çok açık bir yerde olması avantajının farklı projelerle değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu sayede Filyos'un hem ticaret hem de turizm açısından bir cazibe merkezi haline getirilmesi oldukça muhtemeldir.

KAYNAKLAR

1. Barzelay, M. (1999) "How to Argue About The New Public Management", International Public Management Journal, 2(2), 183-216.
2. Guru, B. K., Yadav, I. S. (2019) "Financial Development and Economic Growth: Panel Evidence from BRICS", Journal of Economics, Finance and Administrative Science, 24(47), 113-126.
3. Ömürganülşen, U. (2017) "Kamu Sektörünün Yönetimi Sorununa Yeni Bir Yaklaşım: Yeni Kamu İşletmeciliği", Çağdaş Kamu Yönetimi, Konular, Kuramlar, Kavramlar, Ed: Muhittin Acar, Hüseyin Özgür, Ankara, Nobel Yayınları.
4. Altın, A. (2013) "Kamu Hizmeti Anlayışında Değişim", Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(2), 101-118.
5. Ceyhan, M. S., Kamacı, A., Peçe, M. A. (2017) "Batı Karadeniz Bölgesinin Kalkınmasında Filyos Projesi Başat Bir Rol Oynayabilir mi?", Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, 35(2), 44-66.
6. Kapidani, M. (2018) "A Comparative Analysis of Local Government Financial Autonomy in Albania", Journal of Business, Economics and Finance, 7(1), 1-9.
7. Musso, E., Ferrari, C., Benacchio, M. (2006) "Port Investment: Profitability, Economic Impact and Financing", Research in Transportation Economics, 16, 171-218.
8. Atış, E. Ve Çelikoğlu, Ş. (2019). "Sosyo-Ekonomik Ve Çevresel Yönleriyle Filyos Vadi Projesi", SSSJournal (ISSN:2587-1587), Volume: 5, Issue:29, ss. 49-68.
9. Kaya, E. (2004). Yerel Kalkınma Yönetimi. İstanbul, Sistem
10. Yavillioğlu, C. (2002). Kalkınmanın Anlambilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri, Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt 3, Sayı 1

Tüketim, Çevre Kirliliği, Kovid-19 ve Turizm
(Consumption, Environmental Pollution, Covid-19 and Tourism)

Özlem Küçük

Kocaeli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, ORCID: 0000-0002-7717-2439

ÖZET

Albert Camus "Veba" isimli kitabında çağdaşlarını uyarıyordu: "Herkes öldürücü salgın hastalıkların dünyada bir şekilde tekrarladığını biliyor ancak geleceğe dair iyimser hayal gücümüzden dolayı başımıza gelecek felakete inanmakta zorlanıyoruz". 2019 küresel koronavirüs hastalığına bağlı salgın, fiziksel dünya da dâhil olmak üzere insan yaşamının her bölümünü etkilemektedir. Kovid-19 hastalığı, veba gibi yetersiz sağlık koşullarında yaşayan ve temiz içme suyu ile yeterli besin ve yaşam ortamına sahip olmayan toplulukları daha fazla etkilemiştir. Günümüzde sağlıklı bir çevrede ve doğasına uygun bir şekilde yaşayamayan insanoğlu daha ziyade sanal ortamda görünür hale gelen bir rekabet aracına dönüştürülmüştür. Pek çok ülkenin kalkınmasında büyük bir rol oynayan doğal kaynaklara dayalı ekonomik büyüme ise insanoğlu ve sistemi tehdit etmektedir. Peru, toplam ihracatının yüzde 45'inden fazlasını oluşturan bakır, altın, çinko, kurşun, demir gibi değerli metaller ve petrol ile dünyanın önde gelen mineral üreticilerinden biridir. Altın madenciliği Peru'daki en büyük ikinci ihracattır ancak altın madenciliği endüstrisinin büyük bir kısmı ruhsatsız veya "gayri resmi" olup, Amazon ormanlarının %13'üne sahip Peru Amazon'unda daha fazla ormansızlaşmaya ve daha büyük sağlık ve insan güvenliği sorunlarına yol açmaktadır. Nitekim Kovid-19, etnik kökenleri, sosyo-ekonomik sınıfları, ırkları, cinsiyetleri ve hatta yaşları nedeniyle insanlar üzerinde birbirinden farklı ve orantısız bir etki göstermiştir. Kadın ve erkeklere eşit seviyede bulaşan virüs, eldeki verilere göre erkekleri daha fazla öldürmektedir. Daha fazla ekonomik büyüme üzerine kurulu olan piyasa ekonomisi daha fazla enerji tüketimi gerektirmektedir. Enerji ihtiyacının neredeyse %70'ini kömürden elde eden Çin, gerek artan sağlık problemleri gerekse Paris İklim Anlaşması hedeflerine ulaşmak üzere kömüre dayalı enerjiden yenilenebilir enerjiye doğru bir geçiş yapmaktadır. Diğer yandan Kovid-19 salgınında İtalya, İspanya, Hırvatistan gibi ülkelerde kitle turizminden doğan çevresel kirliliğe karşı protestolar olmuştur. Yılda yaklaşık 20 milyon ziyaretçisi olan Venedik gibi Avrupa'nın çok yoğun turist çeken yerlerinde yaşayan halk kitle turizminden ve büyük yolcu gemilerinden rahatsız olmaktadır. Gelişmeler İtalya'da doğanın korunması görevi bir zorunluluk olarak Anayasa'da yer bulmasına yol açmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Kovid-19, Tüketim, Çevre

ABSTRACT

Albert Camus warned her contemporaries in his book "The Plague": "Everyone knows that deadly diseases are recurring in the world in some way, but because of our optimistic imagination about the future, we have to see to believe". The 2019 global coronavirus outbreak affected every part of human life, including the physical world. The Covid-19 disease has more affected the communities living in lack of sanitation conditions like the plague and who do not have clean potable drinking water, undernourished and worse living conditions. Today, human beings, who cannot live in a healthy environment and accordance with their nature, have been transformed into a competitive tool that has become more visible in the virtual environment. Economic growth based on natural resources, which plays a major role in the development of many countries, threatens humanity and the continuous system. Gold, copper, zinc, iron, lead precious metals, and petroleum account for more than 45 percent of Peru's total exports, making the country one of the world's leading mineral producers. Much of the gold mining industry, the country's second-largest export, is "unofficial" and unlicensed, leading to further deforestation and greater health and human safety problems in the Peruvian Amazon, which has 13% of Amazonian forest. Covid-19 has had a different and disproportionate effect on people due to their ethnicity, socioeconomic class, race, gender, and even age. The virus, which infects men and women equally, kills men more according to the available data. The market economy, which is based on more economic growth, requires more energy consumption. Obtaining

almost 70% of its energy needs from coal mining, China is making a transition from coal-based energy to renewable energy to achieve both the increasing health problems among the Chinese people and the reaching targets of the Paris Climate Agreement. On the other hand, during the period of the Covid-19 lockdown, there have been protests against environmental pollution arising from mass tourism in countries such as Italy, Spain, and Croatia. The locals living in places that attract tourists, such as Venice, which has about 20 million visitors a year, are disturbed by mass tourism and cruise ships. Finally, safeguarding the environment in Italy was constitutionalized as a legal obligation of the state in this period.

Keywords: Tourism, Covid-19, Consumption, Environment

GİRİŞ

İnsanoğlu, nesilden nesile doğal ve kültürel mirası aktarmaktadır. Doğal miras, atmosferi, okyanusları, bitki ve hayvan yaşamını, suyu, toprakları ve hem yenilenebilir hem de tükenebilir diğer doğal kaynakları içerir. Kültürel mirasımız, insanlığın entelektüel, sanatsal, sosyal ve tarihi kayıtlarını içermektedir. Son birkaç yüzyıldır, Batı dünyası geleceğin şimdiden daha iyi olacağını varsaymıştır. Ancak son zamanlarda, küresel mirasın yönetimine yönelik önemli zorlukların farkına varılmıştır (Weiss, 1984: 495).

Kamboçya'nın üçüncü büyük şehri olan Siem Reap, dünya çapında UNESCO miras alanı Angkor'a yakınlığıyla tanınmaktadır. Ülkedeki en büyük arkeoloji parkı ve Güney Doğu Asya'nın en önemli merkezlerinden biri olan Angkor, Khmer İmparatorluğu'nun eski başkentidir ve 8. yüzyıla kadar uzanan sayısız tapınak kalıntısına sahiptir. Angkor Wat, Bayon ve Ta Prohm gibi siteler her yıl 2 milyondan fazla turist çekmektedir. Siem Reap'te turizmin gelişmesiyle birlikte, yıllar içinde eş zamanlı olarak artan şey, tüm ülkede ortak bir eğilim olan şehrin ürettiği atık miktarıdır. Kamboçya Eğitim ve Atık Yönetimi Kurumu, 2004'ten 2016'ya kadar Kamboçya'daki çöplüklere atılan katı atık miktarının neredeyse dört kat arttığını ve 2016'da 1.156.000 tona ulaşmasının beklendiğini tahmin etmiştir (*Switch-Asia*, 2015).

Hem atık hem de atık bertarafı sorundur. 'Atık', boşa harcanan enerji, sağlık ve kirlilik maliyetleriyle bağlantılı olarak kaynakların hem yetersiz kullanımını hem de yanlış kullanımını temsil etmektedir. Düzenli depolama alanlarında atık bertarafı, bu, depolama alanlarının azlığı (merkezi metropol alanlar hariç), düzenli depolama verimliliği veya yönetimi ile ilgili birtakım zorlukları beraberinde getirmektedir. Atık yönetimi (saha iyileştirme dâhil), yıllardır milyar dolarlık bir iş olmuştur. Daha ziyade, büyük "atık" sorunları, devam eden önemli çevresel ve ekonomik maliyetleri - çağdaş atık sorunlarını gelecek nesillere iten - ve giderek hızlanan kaynak kaybıdır (Bell, 2003).

Karayipler'de turizm en önemli dış gelir kaynağıdır; tüm turizmin gelişimi, etkin bir şekilde plajların başlıca cazibe merkezi olduğu kıyı bölgelerinde gerçekleşmiştir. Hâlihazırda, Karayipler'in birçok yerinde kıyı ve deniz turizmi önemli bir gelir kaynağıdır ve önde gelen ekonomik sektördür. 1980'lerin sonunda, turizmden elde edilen yıllık gelir 7,3 milyar dolarken, 1994'de, bu rakam neredeyse %60 artarak 11.67 milyar dolara ulaşmıştır. Araştırma değerlendirmeleri, dünyanın kumlu plajlarının yaklaşık %70'inin erozyona maruz kaldığını göstermektedir, bu özellikle Karayip bölgesinde 30 metreden daha geniş plajlara sahip olan en yoğun şekilde gelişmiş tatil köylerinin (turistik tesislerin) yüksek gelgite maruz kalacağını göstermektedir. Zira iklim değişikliği, deniz seviyelerinde değişikliklere yol açarken, yağış düzenlerinde değişim ve deniz yüzeyi sıcaklığındaki artışlar da diğer etkileri arasındadır (Gable, 1997: 51).

Küresel turizm Kovid-19 salgını öncesi, on yıl boyunca hiç gerilemeden büyümüş ve sürdürülebilir kalkınma çitasına ulaşmıştır. Literatürdeki güncel verilere göre, 2019 yılında uluslararası turist sayısı 1.5 milyara ulaşmıştır. Aynı yıl, 1.7 trilyon dolar küresel turizm geliri ile turizm dünyanın üçüncü büyük ihracat sektörü olmuştur. Pek çok küçük gelişmekte olan ülke için toplam ihracatın yarısını oluşturmuştur. Kovid öncesi, Küresel turizm sektörü istihdamının %54 gibi büyük bir kısmını kadın çalışanlar ve gençler oluşturmuştur. Başta Dünya Bankası ve Dünya Turizm örgütü olmak üzere Turizm, birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler için kilit bir sektör olarak yorumlanmaktadır (UNWTO, 2020).

Bu çalışma Birleşmiş Milletler, Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) ile Dünya Bankası veri tabanları ve araştırma raporları ile uluslararası alan endeksli çalışmalar ve makaleler analiz edilerek hazırlanmıştır. Günümüz turizmi, giderek artan şiddetli rekabet ve ortaya çıkan yeni destinasyonlarla karakterizedir. Bununla birlikte, aynı zamanda, turizm talebi son derece

hızlı bir büyüme yaşamaktadır. 1950'den 2000'e kadar, turizm trafiğinin bahsedilen fiziksel kapasitesi, yıllık ortalama %7 oranında büyümüştür (Vodeb, 2012: 274).

Dinamik bir dünya ekonomisi, "yeni zenginler" yeni deneyimler ararken, dünya çapında iç ve dış turizmde sürekli büyüme için ekonomik temel oluşturmaktadır. Gelirler arttıkça, insanlar isteğe bağlı harcamalarını ürünler yerine deneyimlere (turizm dâhil) kaydırmaktadır. Daha büyük bir dünya ekonomisinde daha fazla insan, daha fazla turist demektir. Dünya çapındaki uluslararası turist varışlarının 2030 yılına kadar her yıl %3,3 oranında artması beklenmektedir (Dwyer and Gill, 2016: 219).

Kovid-19 öncesi, küresel ısınma ve çevre kirliliği üzerine küresel bir algı gelişmiştir. Ancak, salgının patlak vermesiyle, gündem değişmiştir. Bölgesel Kalkınma Araştırmaları Merkezi Müdürü Alexandre Barbosa, pandemi sırasında Brezilya'daki çevrimiçi tüketim alışkanlıklarının önemli ölçüde değiştiğini ve internet kullanıcılarının büyük bir kısmının yiyecek ve içecek, kozmetik ve ilaç gibi temel ürünleri sanal platformlardan satın alma eğilimine girdiğini" belirtmiştir. KOVID-19 kapanmalarında çevrimiçi alışverişteki artışlar ülkeler arasında farklılık göstermiştir; en güçlü artış Çin ve Türkiye'de, en zayıf artış ise daha fazla insanın e-ticaretle uğraştığı İsviçre ve Almanya'da kaydedilmiştir (UNCTAD, 2020).

Büyümeyi sürdüren küresel ekonomi ve dijitalleşme beraberinde tükenen doğal kaynaklar, kimyasal atıklarla kirlenen dünyamız ve sürdürülebilir turizm çerçevesinde çalışmanın iki önermesi bulunmaktadır. Küresel kirlilik ve dijitalleşme artarken Kovid-19 beraberinde turizmde iki eğilim öne çıkmıştır. Bunlardan ilki Turistik Ürünün Dijitalleşmesi ve Özel İlgi Turizminin Desteklenmesi. İkincisi ise Yeni Bir Turizm Çeşidi Olarak Uzak Turizminin Özendirilmesi ve Girişimler. Çalışma bu iki boyut üzerinde şekillenmiştir.

Kovid-19, Sanal Tüketim, Küresel Kirlilik ve Turizmin Dijitalleşmesi

Günümüzde turizm, birçok gelişmekte olan ülkede önemli bir gelir ve istihdam kaynağıdır. IBRD'nin bir değerlendirmesine göre, 'turizm Etiyopya için (kahve ihracatından sonra) ikinci en önemli dış ticaret kaynağı olacaktır'. Kayda değer genişleme yeteneğine sahip görünümü ekonomik kalkınma için çok önemli bir faktör olarak kabul edilmiştir. Bu açıklamanın ardından, sit alanlarının ve anıtların korunması da dâhil olmak üzere turizmin geliştirilmesi için bir Dünya Bankası kredisi onaylanmıştır (Huber, 2021: 10).

Turizmin ekonomik çıktıya katkısı bakımından Karayipler, dünyanın diğer bölgelerini geçmektedir. Küresel turizm sektörü, 2015 yılında küresel üretimin %10'unu ve dünya toplam ihracatının %6'sını oluşturacak şekilde büyümüştür (Cannonier ve Burke, 2019: 85).

Dünya Turizm Örgütü'ne göre, sürdürülebilir turizm gelişimi, mevcut turistlerin ve ev sahibi bölgelerin ihtiyaçlarını karşılar, gelecek için fırsatları korur ve geliştirir. Aynı zamanda sürdürülebilir küresel turizm, kültürel bütünlüğü, temel ekolojik süreçleri, biyolojik çeşitliliği ve yaşam destek sistemlerini korurken, tüm kaynakların ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçların karşılanabileceği şekilde yönetilmesine öncülük etmelidir (WTO, 2002: 20).

Kovid-19, turizm ve konaklama endüstrilerinde benzeri görülmemiş bir değişim üretmiştir. Kovid-19, hızlandırılmış büyük bir teknolojik değişim için küresel bir yaşam laboratuvarı deneyimidir. Turizm sektörü her zamankinden daha hızlı değişmeye başlamıştır. Turizm ve konaklama sektöründe daralma yaşanırken, çevrimiçi turizm eğitimi ise hız kazanmıştır (Sigala, 2021: 921).

Aynı zamanda, bir dizi müdahale yoluyla uzaktan çalışmayı teşvik etmek, KOVID-19 bağlamında iş sağlığı politikasının temel taşı oluşturmuştur. WHO PHSM veri tabanında listelenen tüm işyeri politikalarının yaklaşık üçte biri uzaktan çalışmaya yöneliktir. Aşıların aktifleşmesinden önce tüm çalışanların en az %70'i (zorunlu olarak çalışması gerekenler dışında) için uzaktan çalışmayı gerektirecek şekilde kota sistemleri de uygulamaya konmuştur (World Health Organization, 2021).

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), pandemi nedeniyle uluslararası turizm gelişlerinde 1,1 milyara kadar olan kaybın 910 milyon ABD Doları ile 1,2 trilyon ABD Doları ihracat gelirine ve 100-120 milyon istihdama denk olduğunu söylemektedir (Wang, Meng, Siriwardana ve Pham, 2022).

2006 yılına kadar Çin'in yüksek hızla güçlü ekonomik büyümesi, küresel çevre için önemli bir kazanç oluşturmuştur. Değişen sanayi yapısı ve artan enerji ihtiyacı Çin'i yenilebilir enerji kaynaklarına yönelmiştir. 1990'lı yılların sonlarında enerji kullanımında durgunluk, 2000-2005 yılları arasında Çin'de enerji ihtiyacını %70 oranında artırmış ve kömür kullanımı %75 oranında genişletmiştir. Nitekim onuncu beş yıllık kalkınma planını (2001-2005) sonunda hedeflenenin aksine SO2 ve kurum emisyonlarının planın

başında belirlenen hedeften sırasıyla yüzde 42 ve yüzde 11 daha yüksek çıkmıştır. Bu durum Çin'de yaşayanların serebrovasküler hastalıklar, pulmoner kalp hastalıkları, iskemik kalp hastalığı, KOAH ve pnömoni dâhil pekçok hastalığa maruz kalmasını sağlamıştır (The World Bank, 2007).

Yeni teknolojilerin benimsenmesi ve kullanılması işi, işgücünü ve işyerini rutin olarak yeniden şekillendirmektedir. Örneğin, pandemi sırasında, evden ofis çalışanları sanal olarak bir araya gelerek yeni bir uzaktan çalışma çağını başlatırken, araç çağırma ve hizmet kiralama alanlarındaki dijital platformların yükselişi, çalışanları büyüyen bir iş ekonomisinde bağımsız yükleniciler haline getirmiştir. Diğer yandan turizm ve konaklama sektöründe geleneksel dışında yeni bir dijital akım hızlanmaktadır. Eşler arası konaklama (peer to peer accomodation), turistik yerlerde ev sahibi olanların, pazarda başka yerde bulamayacakları konaklama deneyimleri sağlamak için evlerini metalaştırarak dijital konaklama platformları (Airbnb, HomeAway, Vrbo ve FlipKey) yoluyla kiralamalarından oluşmaktadır. Dünya Bankası'na göre hızla büyüyen bu uygulamalar geleneksel turizm sektörünü tehdit eder boyutlara ulaşabilecek şekilde genişlemektedir (Yeager, Boley, Goetcheus ve Welch-Devine, 2021; Bailey, 2022).

Kovid-19, geleneksel tüketim alışkanlıklarımızda köklü olup olmadığı henüz tam olarak bilinmeyen değişimler getirmiştir. Sanal alışveriş, temassız ödeme, dijital platformların genişlemesi ve artan kârları, artırılmış gerçeklik gibi kavramlarla karşımıza çıkmaktadır. Tüm bunlar evinizden çıkmadan, çevrimiçi olarak nakit paranız dahi olmadan yapabileceğimiz aktivitelerdir. Turizm alanında dijital platform sayısı artarken, uzun bir süredir faaliyetini sürdüren geleneksel turizm kuruluşları başta İngiliz Thomas Cook seyahat acentası olmak üzere iflas etmiştir (Bayır, 2021; ahaber, 2019).

Yeni Bir Turizm Çeşidi Olarak Uzay Turizminin Özendirilmesi ve Girişimler

Uzay turizmi sektörü yüksek kâr beklentisine sahiptir. ABD, İngiltere, Japonya, Rusya gibi ülkeler başta olmak üzere, özel girişimcilerin, olumlu beklentilerinin olduğu bir alandır. Günümüzde yüksek gelir düzeyine sahip ve deneyim peşinde koşan zenginlerin ödemeye dünden razı olduğu, ticari uzay seyahatini organize etmek üzere birçok özel girişimci yarışmaktadır. 2000'li yılların başından beri pek çok deneme uçuşu yapan İngiliz girişimci ve milyarder Sir Richard Branson'a ait Virgin Galactic uzay gemisi, ilk sivil uzay yolculuğunu Temmuz 2021'de gerçekleştirmiştir. Hemen ardından ABD'li milyarder Jeff Bezos, şirketi Blue Origin tarafından geliştirilen bir roket ve kapsülde yanında üç kişiyle birlikte uzayın sınırına uçmuştur. Jeff Bezos, tamamen sivil bir ekiple ilk pilotsuz yörünge altı uçuşunu 2021 Temmuz sonunda gerçekleştirirken, yılsonuna kadar sivil yolcularla iki yolculuk daha gerçekleştirmiştir (Amos, 2021; Sheetz, 2020).

Diğer yandan, otomobil ve uçak gibi araçların fosil yakıt tüketimi ve egzoz emisyonları nedeniyle, küresel olarak toplam enerji ile ilgili CO2 emisyonlarının yaklaşık dörtte birini oluşturan ulaştırma sektörü doğaya zarar vermektedir. Ancak, uzaya roket fırlatmaları sırasında oluşan kirlilik transatlantik uçuşları yapan uçaklardan yaklaşık on kat daha fazladır (Zhang, Zhao, Yuan ve Wang, 2020).

Uzay turizmini olumlu yönde etkileyecek bir diğer gelişme ise Nasa tarafından açıklanan hologram doktorlardır. Uluslararası Uzay İstasyonunda bulunan astronotları, Microsoft ve AEXA Aerospace tarafından üretilen yeni teknoloji, holo ışınlama yoluyla dünyadan bir doktoru uzay istasyonuna üç boyutlu olarak yansıtarak aynı odadaymış gibi hasta astronotla görüştürerek gerçekleştirmiştir (CNN Türk, 2022).

SONUÇ

Albert Camus Veba ne demek sorusuna şu cevabı vermiştir. Veba, yaşamdır. Lu vd (2020) KOVID-19 Dispatches makalesinde Kovid nedir sorusuna cevapları şu şekilde olmuştur. Korona virüs bir hayalettir. Bu, koronavirüsün hayaletlere yönelik hayallerimizi, korkularımızı ve arzularımızı somutlaştırması anlamına gelmektedir. Dünya istihdamının yüzde onunu gerçekleştiren salgın öncesi üçüncü ihracat sektörü olan küresel turizm, korona virüs salgını sonrası yeni bir trende yönelmiştir. Bunlardan ilki, turizmin daha ileri derecede dijitalleşmesidir. Bu dijitalleşme, küresel turizm platformları ve artırılmış gerçeklik teknolojileri ile gerçekleşmektedir. Artık, evimizden çıkmadan, gitmek istediğimiz bir yere ulaşım, konaklama, kiralama, gezi gibi tüm ürünü aracısız satın alabilme fırsatı ve gideceğimiz yerin üç boyutlu artırılmış gerçeklik ile gezisi mümkün olmaktadır. Pek çok ülkenin kalkınmasında büyük bir rol oynayan doğal kaynakların kullanımına dayalı ekonomik büyüme insanoğlu ve sistemi tehdit etmektedir. Altın madenciliği Peru'daki en büyük ikinci ihracattır ancak altın madenciliği endüstrisinin büyük bir kısmı ruhsatsız veya "gayri resmi" olup, Amazon ormanlarının %13'üne sahip Peru Amazon'unda daha fazla ormansızlaşmaya ve daha büyük

sağlık ve insan güvenliği sorunlarına yol açmaktadır. Nitekim Kovid-19 öncesi, küresel ısınma ve küresel kirlilik konuları Birleşmiş Milletler Yıllık toplantılarında dahi ele alınırken ve bilinç doğmuşken, araya giren pandemi durumu değiştirmiştir. Böylece Kovid-19 salgını turizmi durma noktasına getirdiğinden beri dünyanın en güzel doğa harikalarını görmek için kuyruklar ortadan kalkmıştır. Büyük lensli kameralar aracılığıyla vahşi yaşamdan çekilen fotoğrafların tıklama sesleri kaybolmuştur. Karavan satışları patlamış ve Airbnb gibi peer to peer rezervasyonlar ile aracısız ev, oda, araba, arsa kiralama faaliyetleri artmıştır. Diğer yandan uzay turizmine yönelik hareketlilik artarken, bilimsel gelişmeler bu seyahatlerin mümkün hale gelmesi ve uzaya gidenlerin hologram doktorlar tarafından muayene edilmesi yeni gelişmeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Amos, J. (2021). Virgin Galactic: Sir Richard Branson rockets to the edge of space. *BBC News*. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/science-environment-57797297>
2. Astronotlarına hologram ile doktor hizmeti sundu. *CNN Türk* (19.04.2022). <https://www.cnnturk.com/teknoloji/astronotlarina-hologram-ile-doktor-hizmeti-sundu>
3. Bailey, DE (2022). Emerging Technologies at Work: Policy Ideas to Address Negative Consequences for Work, Workers, And Society. *ILR Review*, XX(X), 1–25.
4. Bayır, T. (2021). Koronavirüs (COVID-19) ile Yeni Dijital Dünyada Değişen Tüketici Tercihleri. *OPUS*, Pandemi Özel Sayısı (17), 3621-3640.
5. Bell, N. (2003). Waste Minimisation and Resource Recovery. *Environment Design Guide, Gen 21: Waste Minimisation and Resource Recovery Some new strategies*, 1-7.
6. Cannonier, C. ve Burke, M.G. (2019). The economic growth impact of tourism in Small Island Developing States—evidence from the Caribbean. *Tourism Economics*, 25(1), 85–108.
7. Cost of Pollution in China. The World Bank (2007). Environmental and Social Development Unit East Asia & Pacific Region. The World Bank Publication, Washington, D.C, USA.
8. Covid-19 and Tourism. *Tourism in Pre-Pandemic Times*. UNWTO(2020). <https://www.unwto.org/covid-19-and-tourism-2020>
9. COVID-19 has changed online shopping g forever, a survey shows. UNCTAD(08 Ekim 2020). <https://unctad.org/news/covid-19-has-changed-online-shopping-forever-survey-shows>
10. Dwyer, L. ve Gill, A. (2019). Obalni I Pomorski Turizam - Coastal And Marine Tourism. *Acta Turistica*, 31(2), 213-242.
11. Gable, F.J.(1997). Climate Change Impacts on Caribbean Coastal Areas and Tourism. *Journal of Coastal Research, Special Issue No. 24. The Island States At Risk: Global Climate Change, Development and Population*, 49-69.
12. Huber, M. (2021). Creating Destinations for a Better Tomorrow: UN Development Aid for Cultural Tourism in the 1960s. *Journal of Contemporary History* 0(0) 1–24.
13. İngiliz devi Thomas Cook neden iflas etti? Thomas Cook'un iflasında dikkat çeken detay. aHaber (23.09.2019), <https://www.ahaber.com.tr/ekonomi/2019/09/23/ingiliz-devi-thomas-cook-neden-iflas-etti-thomas-cookun-iflasinda-dikkat-ceken-detay>
14. Preventing and mitigating COVID-19 at work Policy brief. World Health Organization (2021). Preventing and mitigating COVID-19 at work: policy brief, 19 May 2021 (who. int).
15. Sheetz, M. (2020). How SpaceX, Virgin Galactic, Blue Origin, and others compete in the growing space tourism market. *CNBC*. Erişim adresi: <https://www.cnb.com/2020/09/26/space-tourism-how-spacex-virgin-galactic-blue-origin-axiom-compete.html>
16. Sigala, M. (2021). Rethinking of Tourism and Hospitality Education When Nothing Is Normal: Restart, Recover, or Rebuild. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 45(5), 920–923.
17. Tourism and Poverty Alleviation. WTO (2002). World Tourism Organisation, ISBN: 92-844-0549-1, Madrid, Spain.
18. Tourism and waste management: the sustainability challenge. (2015). <https://www.switch-asia.eu/backup-content/tourism-and-waste-management-the-sustainability-challenge/>
19. Wang, C., Meng, X., Siriwardana, M. ve Pham, T. (2022). The impact of COVID-19 on the Chinese tourism industry. *Tourism Economics*, 28(1), 131–152
20. Weiss, EB (1984). The Planetary Trust: Conservation and Intergenerational Equity. *Ecology Law Quarterly*, 11(4), 495-581
21. Vodeb, K. (2012). Competition in tourism in terms of changing environment. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* (44), 273 – 278.
22. Yeager, EP., Boley, BB., Goetcheus, C., Welch-Devine, M.(2021). Peer-to-peer accommodation hosts: an identity framework. *Journal of Qualitative Research in Tourism*, 2(1), 20–41
23. Zhang, S., Zhao, X., Yuan, C., ve Wang, C. (2020). Technological Bias and Its Influencing Factors in Sustainable Development of China's Transportation. *Sustainability*, 12(14), 1-17.

**TÜRK TİCARET KANUNU UYARINCA KAPTANIN DONATANI TEMSİL YETKİSİ
(ACCORDING TO TURKISH COMMERCIAL CODE SHIPPER REPRESENTATIVE AUTHORITY OF
SHIPMASTER)**

Arş. Gör. Yunus Alhan

Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi, ORCID ID: 0000-0002-6145-2591

ÖZET

Temsil ; bir hukuki işlemi bir kişinin başka bir ad ve/veya hesabına yapması ve işlemin hukuki sonuçlarının bu şahıs üzerinde doğmasının sağlanmasıdır. Deniz ticaret sözleşmelerinin yerine getirilmesindeki önemli rolü sebebi ile kaptan, görevi gereği çok sayıda yetkiye sahiptir. Bunlardan en önemlisi de kaptanın donatanı temsil etme yetkisidir. Kaptanın temsil yetkisi belli bir geminin sevk ve idaresini üstlenmesi ile başlar ve kural olarak geminin emir kumandasını üstlendiği sürece devam eder. Kaptanın bu yetkisi gemi bağlama limanındayken sınırlı iken, gemi seyrüseferdeyken onu donatan olarak nitelendirebileceğimiz kadar geniştir.

Anahtar Kelimeler: Kaptan, Donatan, Temsil, Bağlama Limanı, Geminin Sevk ve İdaresi

ABSTRACT

Representation; is a legal proceeding is made for another person's name and /or account, and the legal consequences of the transaction arise on that person. Because of the crucial role of acceding the maritime contracts, the shipmaster has a great deal of authority in the line of his duty. The most important of these duties is the shipper representative authority of the shipmaster. The shipmaster's representative authority begins with undertaking the administration of the particular ship and, as a rule, continues as long as commanding the ship. This authority of the shipmaster is limited when ship is port, while ship is under sail, this authority widens as we can characterize shipmaster as shipper.

Keywords: Shipmaster, Shipper, Representation, Port of Registry, Navigation of the Ship

TÜRKİYE’NİN AFRIKA ÜLKELERİNE YÖNELİK KALKINMA YARDIMLARINA YENİ BİR BAKIŞ: SOMALİ ÖRNEĞİ¹

(A NEW LOOK ON TURKEY'S DEVELOPMENT ASSISTANCE TO AFRICAN COUNTRIES: THE CASE OF SOMALIA)

Ahmet ULCA Y, Doç. Dr. Harun ŞAHİN

Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ORCID: 0000-0002-7908-1792

Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ORCID: 0000-0001-8959-6514

ÖZET

Günümüzde kalkınma politikaları, daha da küreselleşen dünyada ülke ekonomilerinin geleceğini etkileyen önemli bir faktördür. Kalkınma yardımları ise donör ülkelerce yapılan kalkınma iş birliği politikalarının önemli bir parçasıdır. Kalkınma yardımları ve iş birlikleri, sadece alıcı ülkelerin ekonomik kalkınma süreçlerine destek olmakla kalmayıp, aynı zamanda donör ülkelerin dış ticaret hacimlerini arttırmasına önemli katkı sağlar. Bu kapsamda kalkınma yardımları ile bir taraftan az gelişmişlik sorunları çözülmeye çalışılırken, diğer taraftan da ülkeler arasındaki ekonomik iş birliklerinin arttırılması amaçlanmaktadır.

21. yüzyılın başlarından itibaren Türkiye-Afrika ilişkilerinde önemli değişim ve dönüşümler yaşanmaya başlanmıştır. Türkiye'nin Afrika merkezli politikalarında Somali önemli bir ülke konumundadır. Türkiye, Somali'de yaşanan insani ve ekonomik sorunların çözümü noktasında çok sayıda projenin yürütülmesinde kalkınma yardımları aracılığıyla destek olmaktadır. Türkiye'nin, Somali'ye yönelik gerçekleştirdiği kalkınma yardımları genelde insani yardım şeklinde yapılmaktadır. Türkiye, kalkınma yardımları ile Somali'nin sağlık, eğitim ve sosyal alt yapı alanlarında destek olarak ülkenin kalkınma hedeflerine ulaşmasına büyük katkı sağlamayı amaçlamaktadır. 2000'li yılların başlarından itibaren Türkiye-Somali dış ticaret hacmi önemli derecede büyümüştür. Taraflar arası dış ticarete Türkiye daha çok ihracatçı ülke konumundadır. Dolayısıyla kalkınma yardımları ve ekonomik iş birliği politikaları her iki ülke için yararlı olmuştur. Bununla birlikte ekonomik ilişkilerin henüz istenilen düzeye ulaşamadığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Somali, kalkınma yardımları, ekonomik ilişkiler, dış ticaret

ABSTRACT

Today, development policies are an important factor that affects the future of national economies in a even more globalized world. Development assistances is an important part of the development cooperation policies made by the donor countries. Development asistances and cooperation not only support the economic development processes of the recipient countries, but also contribute significantly to increasing the foreign trade volumes of the donor countries. In this context, while trying to solve the problems of underdevelopment with development asistances, on the other hand, it is aimed to increase the economic cooperation between countries.

¹ Bu çalışma, Ahmet ULCA Y'ın “Kalkınma Yardımları Kapsamında Türkiye-Afrika Ekonomik İlişkileri (2000-2019)” isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Since the beginning of the 21st century, significant changes and transformations have begun to occur in Turkey-Africa relations. Somalia is an important country in Turkey's African centered policies. Turkey provides support through development assistances in the execution of many projects at the point of solving the humanitarian and economic problems in Somalia. Turkey's development aid to Somalia is generally provided in the form of humanitarian assistance. Turkey aims to make a great contribution to the country's development goals by supporting Somalia in the fields of health, education and social infrastructure with development assistances. Since the early 2000s, Turkey-Somalia foreign trade volume has grown significantly. Turkey is mostly an exporting country in foreign trade between the parties. Therefore, development assistances and economic cooperation policies have been beneficial for both countries. However, it can be said that economic relations have not yet reached the desired level.

Keywords: Turkey, Somalia, development assistance, economic relations, foreign trade.

GİRİŞ

Kalkınma yardımları genellikle az gelişmiş ülkelerin ekonomik sorunlarının çözülmesi amaçlı yapılmaktadır. Dünya, geçmişten bu yana hiçbir zaman günümüz ölçeğinde bir ekonomik büyüklüğe sahip olamamıştır. Neoliberal politikaların yaygınlaşmasına ve küreselleşmesine paralel olarak sosyoekonomik sorunlar da küreselleşmiştir. Bir ekonomide yaşanan sorunlar diğer dünya ekonomilerini çok kısa bir zamanda etkisi altına alabilmektedir. Dünyada yaşanan göç, iç çatışmalar, yasadışı ticaret, uyuşturucu ve salgın hastalıklar küreselleşen dünyada etki alanı geniş sorunlardır. Gelişen dünyada halen bir milyardan fazla insan ekonomik olarak yoksulluk içinde hayat mücadelesi vermektedir (Fidan ve Nurdun, 2008, s. 93).

Türkiye, Resmi Kalkınma Yardımı (RKY) faaliyetleri ile başta Afrika, Ortadoğu, Türki Cumhuriyetler ve Balkanlar olmak üzere uluslararası pek çok alanda yumuşak güç politikası izleyerek bu bölgelerdeki insani sorunların çözülmesine yönelik önemli adımlar atmaktadır. Türkiye'nin resmi kalkınma yardımları genelde insani yardım türünde yapılmaktadır. Türkiye, özellikle son yıllarda dünya genelinde en çok insani yardım türünde yardım yapan ülkelerin önde gelenleri arasındadır. Türkiye, uyguladığı kalkınma yardımları ile hem insani sorunların çözümünü hem de siyasi ve ekonomik ilişkileri geliştirmeyi hedeflemektedir.

Türkiye'nin uyguladığı insani yardım diplomasisi, uyguladığı resmi kalkınma yardımları ve uluslararası terör sorununun çözümünde aldığı sorumluluklar Türkiye'yi yükselen donör ülke konumuna getirmiştir. Türkiye'nin bu konuma ulaşmasında, sahip olduğu coğrafyanın yanı sıra Doğu ve Batı ülkeleri arasında izlemekte olduğu denge politikası da etkili olmaktadır (İpek, 2021, s. 154).

İnsani yardım, az gelişmiş ülkelerdeki yoksulluk veya açlık sınırı altında yaşayan insanlara yönelik yapılan yardımlar olarak da tanımlanmaktadır. İnsani yardımlar genellikle talep odaklı veya afetlerden kaynaklı insani sorunlara çözüm getirmek için yapılmaktadır. Toplumlar bazı dönemlerde afetzede durumuna düşebilmektedir. Bu tür durumlarda afetzedelere kendi devletlerinin yeterli desteği sağlamada

zorlanması durumunda diğer ülkelerin yardımları kabul edilebilmektedir. Bu yardımlara “acil insani yardım” denmektedir (Kızılay, 2021, s. 190).

21. yüzyılın başlarından itibaren Türkiye, kalkınma yardımları faaliyetleri ve ekonomik ilişkileri geliştirme adımlarında Afrika bölgesinde oldukça aktiftir. Türkiye, bu dönemde Afrika ülkelerine yönelik ciddi derecede kalkınma yardımı yapmıştır. Ayrıca ekonomik ilişkileri geliştirmek amaçlı önemli iş birliklerini hayata geçirecek faaliyetlerde bulunmuştur. Çalışmada, Türkiye ile Afrika arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin gelişim süreci gözetilerek, Türkiye'nin en çok kalkınma yardımı yaptığı ülke olan Somali'ye yönelik kalkınma yardımları incelenecektir. Ayrıca çalışmada kalkınma iş birliği politikalarının etkisiyle Türkiye-Somali ekonomik ilişkilerin gelişim sürecinin detaylıca ortaya konması amaçlanmaktadır.

Dünyanın en eski yerleşim yerlerinden birisi olarak bilinen Somali toprakları, antik çağın önemli ticaret merkezleri arasındaydı. Somali, 19. yüzyılın sonlarına doğru Afrika'nın geneline yayılan sömürgecilik faaliyetlerinden ciddi derecede etkilenmiştir. 20. yüzyılda İngiltere ve Fransa ülkenin kuzeyindeki Somaliland ve Cibuti topraklarında sömürge sistemi oluştururken, İtalya Somali'nin daha çok güney bölgesinde etkili olmuştur. (Tepebaş, 2013, s. 233). Somali topraklarının geçmişte tam sömürgeleştirilmiş olması günümüz ülke ekonomisinin az gelişmiş olmasına ve yoksulluğa neden olmuştur.

Somali kuzeyinde Aden Körfezi'nin yer aldığı jeopolitik konumu gereği önemli ülkedir. Ayrıca Somali ülkesi Cibuti, Etiyopya ve Kenya ile komşudur ve Hint Okyanusu ile kıyı şeridi bulunmaktadır. Somali, yüz ölçümü olarak 638.000 km² alana sahiptir. 2020 yılı verilerine göre nüfusu 15,89 milyon civarındadır. Başkenti Mogadişu'dur. Somali'nin coğrafi ve stratejik olarak önemi; Süveyş Kanalı, Aden Körfezi ve Kızıldeniz'i Hint Okyanusu'na bağlayan bir konumda olmasından dolayıdır. Somali toplumunun dini inançları kapsamında nüfusun büyük kesimi Sünni Müslümandır. Yerel dinlere ve Hıristiyanlık dinine inanan kesimler de bulunmaktadır. Konuşulan diller arasında Somali'ce ve Arapça ağırlıklı kullanılmakla birlikte, İngilizce ve İtalyanca da konuşulan diller arasındadır (Bingöl, 2013, s. 83-84).

Somali ekonomisinin gelirleri genelde tarım ve hayvancılık sektörlerine, işçi dövizlerine ve telekomünikasyona dayalıdır. Somali ekonomisinin sanayi ve imalat sektörünün zayıf olması ve ekonominin bahsedilen zayıf sektörlerle dayalı olması sebebiyle ülke kırılgan bir ekonomiye sahiptir. Somali'de iç savaş çıkmadan önce mevcut olan küçük sanayi savaşın ortaya çıkmasıyla tamamen zayıflamıştır. Ülke ekonomisinin temel ihrac kalemlerini katma değeri düşük olan tarım-hayvancılık ürünleri oluşturmaktadır. Ülke ekonomisinin tarım-hayvancılık sektörüne dayalı olması ise ekonominin negatif mevsimsel etkilerden (Kuraklık, sel, soğuk vb.) oldukça olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır (Walker ve Kımanı, 2017, s. 2).

Somali ülkesinde 2011 yılında kuraklıktan kaynaklı tarımsal ürünlerin negatif etkilenmesi sonucu yaşanan açlık krizi Somali toplumunu derinden etkilemiştir. Somali ekonomisinin tarıma dayalı olması bu kuraklık sorununun etkilerini iyice arttırmıştır. Somali'nin yaşadığı bu zor dönemde Türkiye, Somali ülkesine yaptığı yardımlar ile Türkiye-Somali ilişkilerinde yeni bir dönem başlamasının adımlarını atmıştır. Türkiye-Somali ilişkileri, özellikle ortak dini bağlar olmak üzere tarihsel açıdan geçmişe dayanması durumu itibarıyla ilişkilerin geliştirilmesinde avantajlı durumlar oluşturmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin, Somali ile

olan ilişkileri geliştirme çabaları ve resmi kalkınma yardımları faaliyetleri hem Somali toplumu tarafından hem de Somali devleti tarafından oldukça yakın ilgi görmüştür (Bingöl, 2013, s. 82).

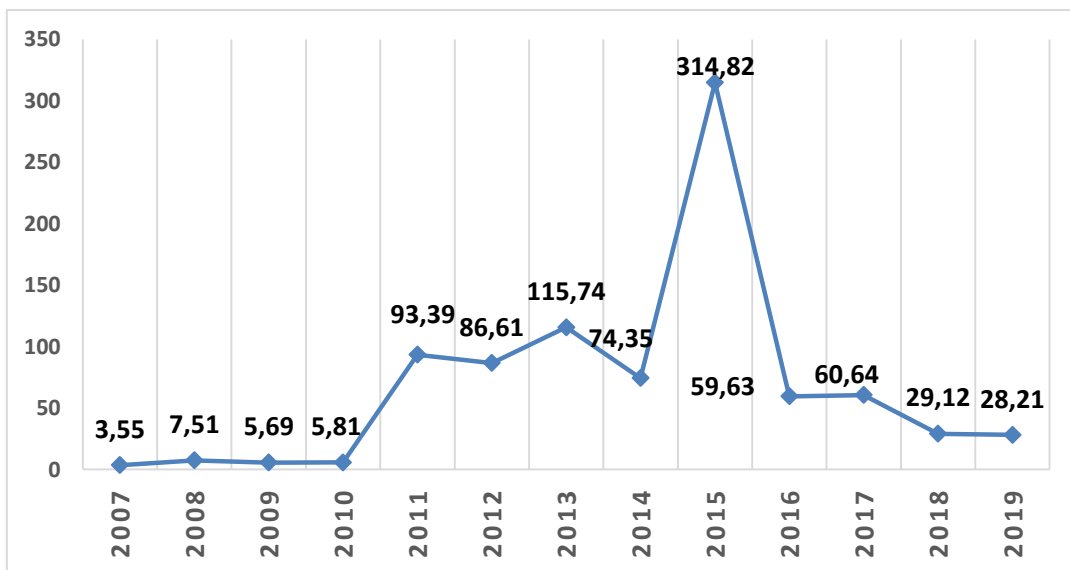
Somali Cumhurbaşkanı Şeyh Mahmud, Somali için Türkiye'nin önemini vurgulamak için yaptığı konuşmada şunları söylemiştir;

“Türkiye, Somali’de istikrarın oluşmasını beklemeden yatırım yaptı. Diğerleri daha güvenli yerlere yatırım yaparken Türkiye Somali’nin gelişimi için fedakârlıklarda bulundu. Somali önemli gelişme kaydediyor. El Şebab’ın elindeki bazı yerlerde kontrolü alıyoruz. Eğer uluslararası kamuoyunun geri kalmasıyla beraber Türkiye’nin cömert desteği olmasaydı, böyle bir gelişme kaydedemezdik.” (Güngör, 2016, s. 1-2).

Türkiye ile Somali arasındaki ilişkiler Osmanlı Dönemine kadar dayanmaktadır. Osmanlı döneminde kurulan iyi ilişkiler Somali’nin sömürgeci güçler tarafından bağımsız hale getirilmesiyle bozulmuştur. Ancak 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Türkiye’nin girişimleri sonucunda Somali ile olan ilişkiler hem ekonomik hem de siyasi anlamda gelişme göstermiştir. Türkiye’nin 1998 yılındaki “Afrika Açılım Eylem Planı” ve 2005 yılının Türkiye tarafından “Afrika Yılı” ilan edilmesi Türkiye-Somali ilişkilerinin gelişmesinde önemli nitelendirilecek adımlardır.

1. Türkiye-Somali Kalkınma Yardımları

Türkiye’nin, Afrika kıtasına yönelik yardımları 1998 yılından itibaren başlamıştır. Türkiye’nin, Somali’ye kalkınma yardımları faaliyetleri ise Afrika politikalarıyla bir bileşen unsur olarak kabul edilmelidir. Ancak Türkiye’nin, Somali’ye olan yardımları Afrika kıtası ile olan ilişkilerin başlatılmasından bir süre sonra başlamıştır. Elbette bu durumun nedeni Türkiye’nin, Afrika kıtası ve Afrika Birliği (AfB) ile ilişkilerini geliştirmesiyle birlikte Somali ile olan ilişkilerin güçlendirilmesi sıralamasına dayanmaktadır (Abdıdağır, 2019, s. 34). Türkiye’nin, Somali ile kurduğu kalkınma iş birliği politikaları ve gerçekleştirdiği Resmi Kalkınma Yardımları (RKY) Türkiye’nin Afrika açılımının önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

Şekil 1. Türkiye'nin Somali'ye yaptığı resmi kalkınma yardımı miktarları (2007-2019, milyon ABD doları) (TİKA Raporları, 2007-2019)

2007-2019 yılları arasında, Türkiye'nin Somali'ye yaptığı RKY miktarlarını gösteren şekil 1 incelendiğinde 2007 yılında Türkiye, Somali'ye 3,55 milyon dolarlık kalkınma yardımı yapmıştır. 2008 yılında ise bu rakam 7,51 milyon dolara yükselmiştir. 2009 yılında 5,69 milyon dolara düşen yardım miktarı, 2010 yılında 5,81 milyon dolara yükselmiştir. Şekil 1'den anlaşılacağı üzere Türkiye'nin, Somali'ye yaptığı RKY miktarı genelde artan seyir izlemesine rağmen bazı yıllarda önceki yıla göre düşüşlerin yaşandığı gözlenmektedir. Türkiye'nin, Somali'ye 2007-2019 yılları arasında yaptığı yardımlarda bir önceki yıla göre ciddi yükselişlerin bulunduğu kırılma yılları ise 2011, 2013 ve 2015 yılları olarak değerlendirilmektedir. Bir önceki yıla göre ciddi düşüşlerin yaşandığı yıllar ise 2014, 2016 ve 2018 yıllarıdır. Yapılan yardım miktarlarında ilk ciddi artış yaşanan 2011 yılında Somali'ye 93,39 milyon dolarlık yardım yapılmıştır. 2012 yılında 86,61 milyon dolara düşen yardım miktarı, 2013 yılında 115,74 milyon dolara yükselmiş ve 2014 yılında 74,35 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Yapılan yardımlarda en yüksek miktara ulaşılan yıl olarak nitelendirilecek 2015 yılında ise 314,82 milyon dolarlık yardım gerçekleştirilmiştir. 2016 yılında ise yapılan yardım miktarı bir önceki yıla göre ciddi derecede düşerek 59,63 milyon dolara gerilemiş ve 2017 yılında 60,64 milyon dolar olmuştur. 2018 yılında 29,12 milyon dolara düşen yardım miktarı, son olarak 2019 yılında 28,21 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin, Somali'ye 2007-2019 yılları arasında yaptığı toplam RKY miktarı ise yaklaşık olarak 885,07 milyon dolardır.

Türkiye'nin, Somali'ye yönelik gerçekleştirdiği RKY miktarlarının hangi sektörlere veya hangi alanlara yönelik yapıldığı incelendiğinde, bu konudaki TİKA kalkınma yardımları raporları yapılan yardımların her ülke için yıllık miktarını göstermesine rağmen kalkınma yardımlarının her ülke için yıllık olarak hangi sektörlere dağıtılarak yapıldığını belirtmemiştir. Bundan dolayı Türkiye'nin, Somali'ye yaptığı yardımların yıllık olarak belirtilememesi çalışmanın sınırlılıklarından biridir. Ancak şekil 1'den anlaşılacağı üzere, Türkiye'nin 2007-2019 yılları arasında Somali'ye gerçekleştirdiği RKY miktarının en yüksek olduğu yıl ve neredeyse Somali'ye yapılan toplam yardımların yarısını oluşturan 2015 yılındaki 314,82 milyon dolarlık yardım baz alınarak TİKA raporlarından 2015 yılındaki toplam yardımların sektörel dağılımı incelenmiştir.

Yukarıda bahsedildiği üzere, 2015 yılındaki kalkınma yardımları raporundan edinilen bilgilere bakıldığında Türkiye'nin 2015'te yaptığı toplam RKY'nin dağılımı: %86,9'lık kısmı sosyal altyapı ve hizmet çalışmaları, %10,1'i ekonomik altyapı ve hizmet çalışmaları, %2,6'lık kısmı üretim sektörlerinde faaliyet gösteren alanlara ve %0,5'lik kısmı ise çoklu sektörlere harcanmıştır (TİKA, 2015, s. 25). Bu bilgilere dayanarak Türkiye'nin, Somali'ye yaptığı yardımların en yüksek olduğu yılın 2015 olmasından genel olarak çıkarılabilecek sonuca bakıldığında Türkiye, Somali'nin kalkınma hedeflerine ulaşabilmesi adına sosyal altyapı hizmetleri yardımlarına ağırlık vermektedir. Sosyal altyapı hizmetleri ise eğitim, sağlık, su altyapısı ve idari altyapılar olmak üzere kendi içinde 4'e ayrılmaktadır. Türkiye, Somali'ye sağlık alanında kurduğu orta ölçekli sağlık kuruluşları ve inşa edilen hastaneler ile destek olmaktadır (TİKA, 2016, s. 49). Türkiye, Somali'ye eğitim alanında okul inşa ederek, okul binaları restorasyonu yaparak ve öğrencilere burs vererek eğitim desteği sağlamaktadır (TİKA, 2017, s. 94).

Türkiye-Somali arasındaki ilişkilerde eğitim alanında önemli iş birlikleri gerçekleştirilmiştir. 1992 yılından günümüze kadar eğitim alanındaki iş birlikleri çerçevesinde 1,092 Somalili öğrenci Türkiye tarafından sağlanan burslar ile Türkiye’de üniversite eğitimlerini tamamlamışlardır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2021).

Türkiye, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) koordinatörlüğünde Somali’ye yaptığı RKY ile önemli projelere imza atmaktadır. TİKA’nın, Somali’de imza attığı projelerden bazıları incelendiğinde, Mogadişu havalimanı inşaatında TİKA’nın ciddi destekleri vardır. Ayrıca TİKA, Mogadişu’da ulaşım alt yapısının kurulması adına yol yaptırmıştır. Türkiye’yi temsil eden TİKA, Somali’de eğitim altyapısını desteklemek adına öğrencilere eğitim malzemeleri, eğitimde kullanılması üzerine teknolojik teçhizat ve teknik altyapı desteği vermiştir. Somali ekonomisinin tarıma dayalı olması göz önünde bulundurularak Somali ekonomine destek olmak amacıyla TİKA, Somali Tarım Okulu kurulması projesini hayata geçirmiş ve tarımın geliştirilmesi adına uzman ekipler tarafından tarımsal eğitim verilmiştir. TİKA, yukarıda bahsedilen projelerin benzeri niteliğinde Somali ekonomisini ve toplumsal yapısını kalkındırmak adına pek çok proje ve altyapı çalışmalarını faaliyete geçirmiştir (Demirtaş, 2015, s. 116).

Somali ekonomisinin az gelişmiş olması ve genelde tarıma dayalı ekonomiye sahip olması ekonominin kuraklık gibi mevsimsel sorunlardan ciddi şekilde etkilenmesine neden olmaktadır. Somali’nin bahsedilen sorunlarından dolayı kalkınma yardımlarının Somali ekonomisinin sorunlarına çözüm getirici nitelikte gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir. Somali ekonomisinin tarıma dayalı sistem içerisinde kuraklık sorunuyla sürekli karşı karşıya kalması ülke içerisinde açılan ve açılması gereken su kuyuları, sulama sistemleri ve temiz su kaynaklarına hızlı erişim noktasında ülkede gerekli çalışmaların yapılması gerekmektedir. Türkiye’nin, Somali’ye yaptığı kalkınma yardımları içerisinde su kuyuları ve sulama sistemleri büyük yer tutmaktadır. Somali’ye yapılan yardımların ülke ekonomisinin içinde bulunduğu sorunlar göz önünde bulundurularak yapılması, Somali ekonomisinin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşabilmesi açısından oldukça önemlidir.

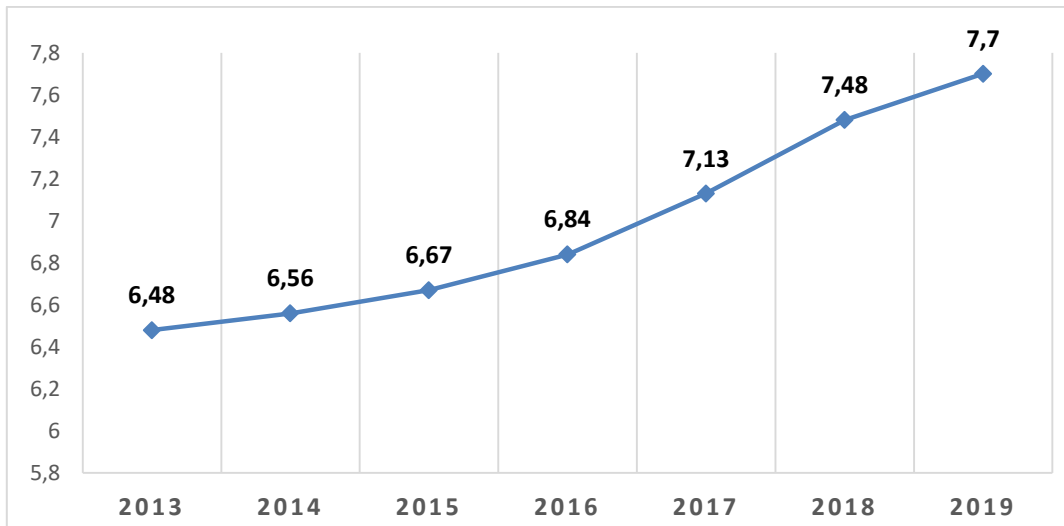
Türkiye, Somali ülkesinin tarıma dayalı ekonomisi ile birlikte en büyük sorunlarından biri olan mevsimsel etkilerin negatif sonuçlarıyla yaşanan kuraklıkla oluşan açlık sorununa destek olmak amacıyla 2011 yılında, Somali’ye 22 bin ton civarında gıda malzemesi ve temel insani ihtiyaçları karşılamak üzere oluşturulan insani yardım desteği sağlamıştır (TİKA, 2011, s. 97). Ayrıca Somali’de yaşanan kuraklık sonucunda ülkede yaşanan insani krize destek olmak amacıyla Türkiye, bölgeye 2 adet sahra hastanesi kurmuş ve Somali vatandaşlarına sağlık hizmeti sağlamıştır (TİKA, 2011, s. 103). 2013 yılında ise Türkiye’nin, Somali’ye yaptığı 115,74 milyon dolarlık yardımın 15 milyon dolarlık miktarı Somali devletine yapılan bütçe desteğidir (TİKA, 2013, s. 12).

Türkiye, kalkınma yardımlarında Somali ülkesinde yaşanan temiz suya erişim sorununu çözmek adına çaba sarf etmektedir. Bu noktada, Türkiye tarafından sağlanan yardım destekleri ile Somali’de 2011 yılında 340 su kuyusu açılmıştır (TİKA, 2011, s. 73). 2012 yılında ise Türkiye, 19 sondaj kuyusu açmış ve bu suyun Somali vatandaşlarına ulaştırılması adına gerekli altyapı çalışmalarını yaparak 126 bin Somali

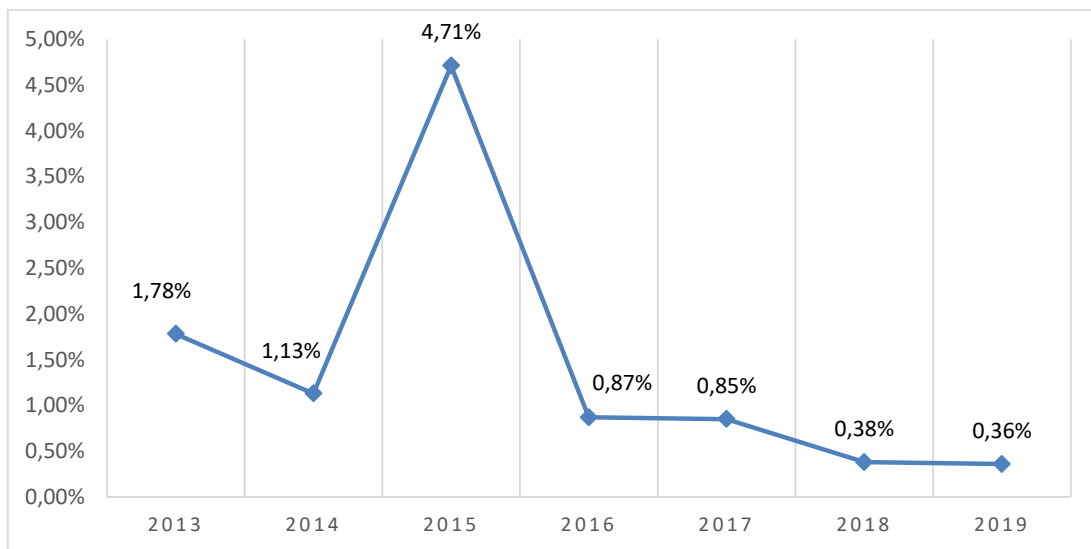
vatandaşının yararlanabileceği yardım desteği sağlamıştır (TİKA, 2012, s. 32). Türkiye, Somali'nin Mogadişu şehrinde 2016 yılında 4 tane su kuyusu açmıştır (TİKA, 2016, s. 102). 2017 yılında ise Türkiye, Somali'de toplamda 90 adet su kuyusu açmıştır (TİKA, 2017, s. 93). 2018 yılında ise Türkiye tarafından Somali'de 193 adet su kuyusu açılmıştır (TİKA, 2018, s. 122).

Türkiye, Somali ülkesindeki barış inşası çalışmalarında da faaliyet yürütmektedir. Bu kapsamda Somali güvenlik güçlerinin desteklenmesi adına askeri alanda eğitim tesisleri, savunma binaları ve düzenli ordu sisteminin kurulması adına gerekli altyapı ve teçhizat ihtiyacının sağlanması adına pek çok yardım sağlamaktadır. Ayrıca Türkiye, Somali güvenlik güçlerinin eğitimi adına birçok faaliyet yürütmüştür (TİKA, 2014, s. 86).

Türkiye, RKY ile 2007 yılından bu yana net bir şekilde Somali'de faaliyet yürütmektedir. Türkiye'nin, Somali'de sağladığı kalkınma projeleri, ekonomi, eğitim ve sağlık gibi alanlardaki alt yapı çalışmalarına katkı sağlayan karşılıksız kalkınma yardımları ile Türkiye, Somali insanından pozitif tepki almıştır (Abdudahir, 2019, s. 49).

Şekil 2. Somali GSYH miktarı (2013-2019, milyar ABD doları) (Trading Economics, 2020)

Şekil 3. Türkiye'nin Somali'ye yaptığı resmi kalkınma yardımlarının Somali GSYH'ne oranı (2013-2019, % (yüzde) oran) (Trading Economics, 2020 ve TİKA Raporları, 2013-2019)

Türkiye'nin, Somali'ye yaptığı RKY miktarını gösteren şekil 1'deki veriler ile Somali'nin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH)'nin gösterildiği şekil 2'deki verilerin oranlanması sonucunda şekil 3 elde edilmiştir. Şekil 3'te Türkiye'nin, Somali'ye yaptığı RKY'nin 2013-2019 yılları arasında Somali GSYH'ne oranı incelendiğinde, Türkiye 2013 yılında Somali ekonomisinin GSYH'nin %1,78'i kadar Somali'ye kalkınma yardımı yapmıştır. 2014 yılında ise bu oran %1,13'e düşmüştür. 2013-2019 yılları arasında gerçekleştirilen şekil 1'deki yardımlar genelde artan seyir izlemektedir. Ancak şekil 3'te olduğu gibi kalkınma yardımları Somali GSYH'ne oranlandığında, 2015 yılı hariç azalan seyir izlemesinin nedeni şekil 2'deki Somali GSYH'nin 2013-2019 yılları arasında istikrarlı şekilde artmasıdır. Ayrıca Türkiye'nin, yardımlarının bazı yıllarda bir önceki yıllara göre düşüş göstermesidir. Türkiye, 2015 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık 4 katın üzerinde arttırdığı yardım ile Somali ekonomisinin GSYH'nin %4,71'ini oluşturan kalkınma yardımı miktarına ulaşmıştır. 2016 yılında bir önceki yıla göre büyük oranda düşen yardım miktarı ile bu oran %0,87 olarak gerçekleşmiş ve 2017 yılında bu oran %0,85 olmuştur. 2018 yılında ise tekrardan düşen yardım miktarı ile oran %0,38 olmuştur. Son olarak 2019 yılında Türkiye, Somali GSYH'nin %0,36 oranı kadar kalkınma yardımı gerçekleştirmiştir.

Türkiye'nin, Somali'ye yönelik RKY faaliyetleri kapsamında Somali'deki kalkınma hedefleri incelendiğinde temel hedefler 5'e ayrılmaktadır. Bu hedeflerden birincisi Somali ülkesinin yaşadığı olumsuz durumlardan ötürü uluslararası yalnızlaşması durumunu tersine çevirerek, Somali'yi uluslararası yalnızlıktan kurtarmaktır. Böylece Somali'nin kalkınma hedeflerine ulaşmasında uluslararası desteğin artırılması amaçlanmaktadır. İkinci hedef, RKY aracılığıyla Somali ekonomisinin kalkınmasına destek olmak ve Somali toplumuna insani yardım ulaştırmak. Üçüncü hedef, Somali ülkesinin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşabilmesi adına ihtiyaç duyduğu sosyal, kurumsal ve ekonomik altyapısının inşasına destek olmak. Dördüncü hedef, Somali'deki şiddetli yurtiçi çatışmaların son bulması için barış inşasının kurulmasına destek olmak. Beşinci hedef ise Somali'de yaşanan istikrarsız devlet yönetiminin sorunlarının çözülmesine destek olarak istikrarın sağlanmasına neden olacak ortamın sağlanması. Tüm bu hedefler, Türkiye'nin kalkınma yardımları aracılığıyla ve devlet desteğiyle Somali'nin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşabilmesi adına yapılmaktadır (Demirtaş, 2015, s. 111-112).

Tablo 1. Somali'ye en çok resmi kalkınma yardımı yapan DAC üyesi ülkeler arasındaki Türkiye'nin konumu (2013-2019, milyon ABD doları) (TİKA Raporları, 2013-2019 ve OECD, 2021)

Ülkeler	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Toplam
1) ABD	245,1	203,2	203,5	214,5	332	382,1	470	2.050,4
2) İngiltere	167,7	203,8	186,1	204,7	363,2	258,5	224,4	1.608,4
3) Almanya	14,5	26,6	29,2	82,8	222,9	190,4	158	724,4
4) Türkiye	115,7	74,3	314,8	59,6	60,6	29,1	28,2	682,3
5) İsveç	57,6	82,8	60,6	64	82,9	107,1	87,2	542
6) Norveç	63,1	62,9	42,5	40,5	66,1	66,8	64,1	406
7) Danimarka	26,3	36	15	34,3	37,2	19,1	60	227,6
8) Japonya	58,4	32,6	26,5	21,6	21,5	10,2	14,4	185,2
9) Kanada	22,7	30,4	20,7	23,8	26,7	23,2	18,1	165,6

10) İsviçre	13,6	20,2	22,9	22,6	19,8	18,4	27,3	144,8
11) Finlandiya	12,3	27,5	17,8	14	15,2	14,6	15,4	116,8
12) İtalya	6,9	7,6	13,4	13,7	14,2	18	23,7	97,5
13) Hollanda	6,4	6,2	2,3	8	15,8	17,1	34,1	89,9
14) Avustralya	7	13,1	7,2	5,2	14,3	6,9	9,2	62,9
15) İrlanda	8,7	7,6	7,2	7,2	7,1	7,5	6,9	52,2
16) Fransa	3,1	1,1	0,6	0,2	3,7	0,8	1,8	11,3
17) Belçika	0	0	0,3	0,1	4,7	0	2,3	7,4
18) Lüksemburg	1	0,4	0,3	1,8	2,4	0,4	0,8	7,1
19) Güney Kore	0,9	0,6	0,7	0,5	1	1	2	6,7
20) İspanya	0,8	0	-	1,2	1	0,7	1,1	4,8
21) Yeni Zelanda	-	0,1	0	-	1,6	1,1	-	2,8
22) Avusturya	0,4	0,2	0,2	0,2	1,1	0,2	0,1	2,5
23) İzlanda	0,3	-	0,1	-	0,4	0,2	-	1
24) Portekiz	-	0,1	0,1	0,1	0,1	-	0,1	0,5
25) Polonya	-	0,1	-	-	-	0,1	0,1	0,3
26) Macaristan	-	0	0	0	0,2	-	-	0,2
27) Çek Cumhuriyeti	0,1	-	-	-	-	0	0	0,1

Tablo 1’de Somali’ye en çok yardım yapan DAC üyesi ülkeler ve Türkiye’nin bu ülkeler arasındaki konumu gösterilmiştir. Tablodan anlaşılacağı üzere Türkiye, Somali’ye en çok yardım yapan ülkeler arasında 2013-2019 yılları arasında toplamda 682,3 milyon dolarlık resmi kalkınma yardımıyla 4. sırada yer almıştır. Somali’ye en çok yardım yapan ülke ise bu dönemdeki toplam 2,05 milyar dolarlık resmi kalkınma yardımıyla Amerika’dır. Amerika’nın ardından İngiltere bu dönemde toplamda 1,6 milyarlık RKY ile 2. sıradadır. Almanya ise 724,4 milyon dolarlık RKY ile 3 sıradadır. Geleneksel donör ülke olarak kabul edilen DAC üyesi ülkelerden 23 ülke tablodan da anlaşılacağı üzere, Somali’ye bu dönem içerisinde Türkiye’den daha az RKY sağlamıştır. Tablo 1 Türkiye’nin, Somali’ye yönelik son yıllarda yaptığı yardımlarla birçok ülkenin önünde olduğunu ve yükselen donör ülke olarak çoğu geleneksel donör ülkeden daha fazla yardım yaptığını göstermektedir. Türkiye, Somali’ye yaptığı bu RKY miktarları ile Somali ülkesindeki kalkınma iş birliği politikalarına verdiği önemi göstermektedir.

2. Türkiye-Somali Arasındaki Ekonomik İlişkiler

Somali, Afrika boynuzu olarak adlandırılan bölgede bulunan önemli bir Doğu Afrika ülkesidir. Ülke genelinde 1991 yılından bu yana yaşanan iç savaşın ülke ekonomisine negatif etkileri oldukça yüksektir. Somali ülkesi, Doğu Afrika’nın önemli ticari merkezlerinden olma niteliğine sahip olmasına ve konumu gereği sahip olduğu stratejik deniz kıyısına rağmen ülkedeki siyasi istikrarsızlık yüzünden ekonomik olarak kalkınabilmiş değildir (Abdulle, 2019, s. 48-49). Somali’nin kırılgan bir ülke olmasındaki temel nedene bakıldığında, ülkenin uzun yıllar boyunca sömürge altında kalması en büyük nedendir. Sömürgeci anlayışa sahip ülkeler kontrol altına aldıkları Somali ve diğer sömürgeleştirilmiş ülkelerin

toplumlarını dil ve din başta olmak üzere toplumsal kimliklerini oluşturan tüm temellere saldırarak asimile etme çabası içerisinde olmuşlardır. Geçmişten bu yana oluşturulan sömürgecilik sistemi farklı uygulamalar ile bu toplumlar üzerinde etkisini halen sürdürmeye çalışmaktadır (Dalan, 2013, s. 44).

Somali uzun dönem süren yurtiçi çatışmalar, toplumsal huzursuzluk, yolsuzluk, istikrarsız devlet yönetimi, geçim sıkıntıları, aşırı yoksulluk gibi insani ve toplumsal sorunlarla bilinen bir ülkedir. Bahsedilen tüm bu olumsuzluklar, Somali'nin ekonomik performansına negatif etkiler yaparak ülkeye yabancı sermayenin ve uluslararası şirketlerin yatırım yapmasına engel olmaktadır. Somali'de yaşanan bu olumsuzluklara ve kırılgan yapıya rağmen son dönemde Türkiye'nin, Somali ile olan ilişkilerini geliştirme çabaları üzerine Türk şirketleri ve Türk sermayedarlar bölgedeki varlıklarını geliştirerek sürdürmeye devam etmektedirler (Warsame, 2016, s. 54).

Somali ekonomik sistemi net bir şekilde sanayi sektörü ve üretim sisteminden yoksun olarak genelde hayvancılık ve tarım sektörüne dayalı olduğu için az gelişmiş ülke konumundadır. Somali'de 1991 yılından bu yana yaşanan iç savaş ülke ekonomisi üzerinde ağır tahribatlar oluşturmuştur. Ülke içinde yaşanan savaş öncesinde küçük sayılabilecek sanayi sektörü iç savaş sonucu ülke ekonomisi içindeki yerini koruyamamış ve sanayi sektöründe kullanılan teçhizatlar hurda niteliğine dönmüştür. Tarım sektörü ve hayvancılık ile üretilen ürünler ülke ekonomisinin ihraç ettiği ürünlerin başında gelmektedir. Ancak bu ürünlerin ihraç edilmesinden elde edilen kazançlar çok düşük miktarlarda kalmaktadır. İhraç ürünlerinin kısıtlı olması Somali ekonomisi için mevsimsel etkilere, çevresel faktörlere ve fiyat dalgalanmalarına karşı ekonominin savunmasız kalmasına neden olmaktadır. Somali ekonomisi tarıma dayalı bir ekonomik sisteme dayandığı için kuraklık sorunu ülke ekonomisini etkileyen en önemli faktörlerdendir (African Development Bank ve diğerleri, 2017, s. 2).

Somali ekonomisinde önemli derecede kayıt dışı sektör mevcuttur. Somali vatandaşlarının geneli yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Somali vatandaşları genelde tarımsal işlerde ve küçük ölçekli sayılan işletmelerde çalışmaktadır. Somali ekonomisi yüksek dış ticaret açığı olan bir ülkedir (African Development Bank ve diğerleri, 2017, s. 3-4).

Türkiye-Somali arasındaki ekonomik ilişkiler kurulan kalkınma iş birliği politikaları ile son dönemde gelişmektedir. Somali, sahip olduğu stratejik konumu gereği ve son dönemdeki ekonomik büyüme oranları ile diğer Afrika ülkeleri gibi ekonomisi gelecek vadeden ülke konumundadır. Somali, Türk işletmeleri açısından ürünlerini pazarlayabilecekleri yeni alanlar açmaktadır. Türk işletmeleri, Somali'nin ihtiyaç duyduğu ürünleri karşılama kabiliyeti ve ürün maliyeti açısından da Somali'ye kazanç sağlayabilecek bir yapıya sahiptir. Somali, atıl durumda olan doğal ve beşeri kaynakları ile ekonomik ilerleme sağlayabilecek potansiyele sahip bir ülkedir. Türkiye ise gelişmekte olan ekonomisiyle birlikte uluslararası siyasi güce sahiptir. Bu durumlar ise Türkiye-Somali arasındaki ekonomik ve siyasi ortaklıkların geliştirilmesinin taraflara karşılıklı kazançlar getireceğini göstermektedir (Abdıdağır, 2019, s. 70).

Tablo 2. Türkiye'nin Somali ile dış ticareti (2001-2020, bin ABD doları) (International Trade Centre, 2020)

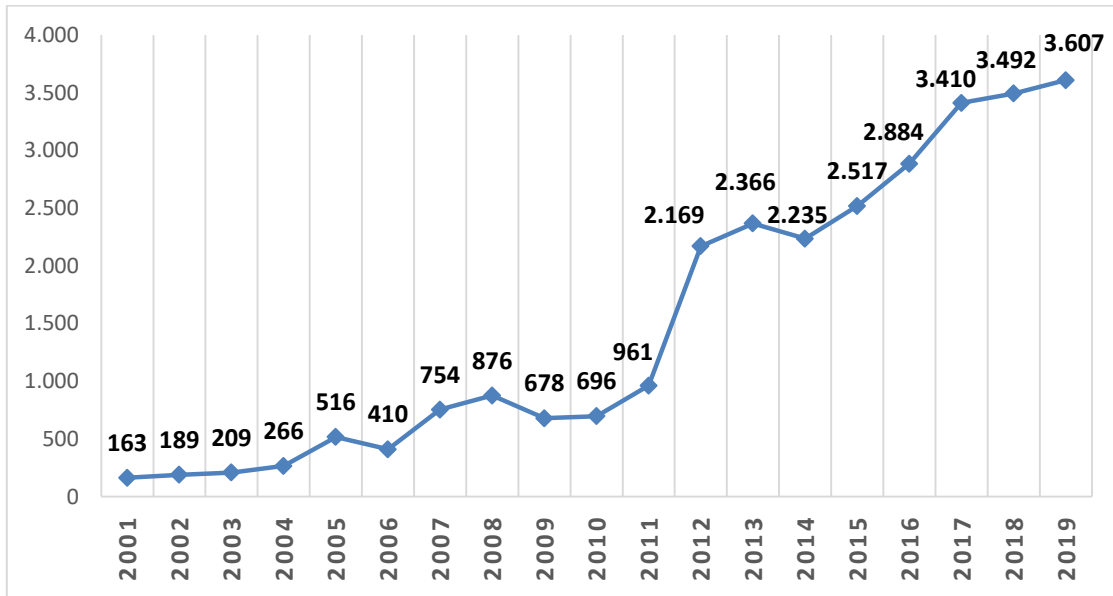
Yıllar	İhracat	İthalat	Ticaret Dengesi
2001	198	318	-120
2002	399	124	275
2003	220	1.822	1.602
2004	758	928	-170
2005	2.207	839	1.368
2006	2.020	2.549	-529
2007	2.320	1.815	505
2008	8.422	1.423	6.999
2009	3.546	164	3.382
2010	4.810	1.361	3.449
2011	39.548	2.465	37.083
2012	43.751	1.163	42.588
2013	58.315	1.052	57.263
2014	62.119	1.523	60.596
2015	71.035	1.343	69.692
2016	115.882	2.156	113.726
2017	142.946	1.030	141.916
2018	181.369	5.842	175.527
2019	244.416	6.399	238.017
2020	275.183	4.938	270.245

Türkiye'nin 2001-2020 yılları arasında Somali'ye yaptığı ihracat miktarı incelendiğinde tablo 2'den anlaşılacağı üzere 2001'den 2020'ye kadar ihracat miktarı genelde artan seyir izlemektedir. 2001'de 198 bin dolarlık cüzi sayılabilecek ihracat yapılmıştır. 2001'den 2004 yılına kadar 4 yıllık ihracat ortalaması yaklaşık 400 bin dolar olmuştur. 2005 yılında ihracat miktarı 2,2 milyon dolara yükselmiş ve 2005'ten 2008 yılına kadar rakam bu seviyelerde sabit seyretmiştir. 2008 yılında ise 8,4 milyon dolar olan ihracat miktarı, 2009 ve 2010 yıllarında düşmesine rağmen 2011 yılında ciddi oranda artarak 39,5 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin, 2011 yılından itibaren Somali ile ilişkilerini geliştirme çabaları ve kalkınma iş birliği politikalarının ekonomik sonuçları daha belirgin olmaya başlamıştır. 2011 yılından 2015 yılına kadarki 4 yıllık ihracat miktarı ortalaması yaklaşık 55 milyon dolar olmuştur. 2016 yılında, Türkiye'nin Somali'ye yaptığı toplam ihracat miktarı 115,8 milyon dolara yükselmiş ve 2017 yılında bu rakam 142,9 milyon dolar olmuştur. 2018 ve 2019'da artışlar devam etmiş ve son olarak 2020 yılında 275,1 milyar dolarlık ihracat yapılmıştır. Türkiye'nin, Somali ile kurduğu kalkınma iş birliği politikaları çerçevesinde yaptığı kalkınma yardımlarının ekonomik etkilerine bakılması gerekmektedir. Türkiye'nin, Somali ile kurduğu iş birliği ve yardım politikaları çerçevesinde Türkiye'nin, Somali'ye yaptığı ihracat miktarlarının 2001'de 198 bin dolardan 2020'de 275,1 milyon dolara yükselmesi ekonomik ilişkilerin geliştirildiğini göstermektedir. Ancak bu ihracat miktarları Türkiye açısından değerlendirildiğinde Türkiye'nin 2020

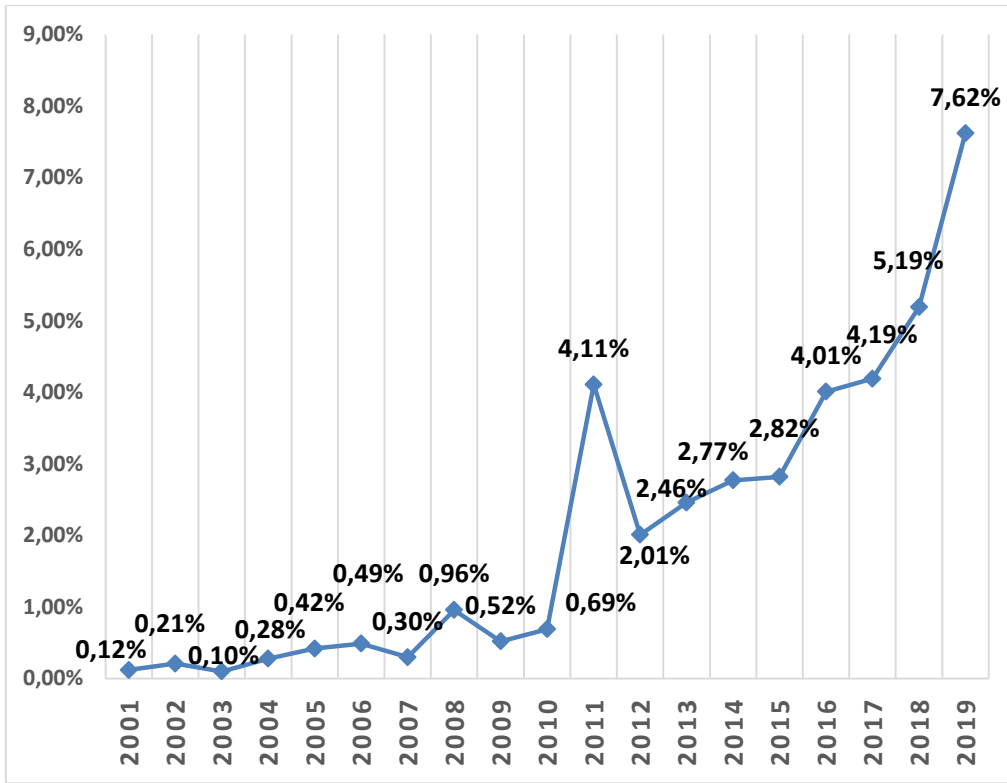
yılındaki 169,4 milyar dolarlık toplam ihracat miktarı baz alınarak 2020 yılında Somali'ye yapılan 275,1 milyon dolarlık ihracat miktarının kıyaslanması gerekir. Böylece Türkiye-Somali arasındaki ekonomik ilişkilerin Türkiye açısından çok zayıf kaldığı gözlenmektedir. Dolayısıyla ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi yönünde daha fazla adım atılması gerektiği sonucuna varılmaktadır.

Türkiye'nin, 2001-2020 yılları arasında Somali'den yaptığı toplam ithalat miktarları incelendiğinde tablo 2'den anlaşılacağı üzere, ithalat miktarı 2001-2020 yılları arasında genelde artan seyir izlese de ithalat miktarlarının düşük olduğu gözlenmektedir. 2001 yılında 318 bin dolar olarak gerçekleşen ithalat miktarı, 2002-2008 yılları arasındaki 7 yıllık dönemde ortalama 1,35 milyon dolar olmuştur. 2009-2014 yılları arasındaki 6 yılda ithalat miktarı ortalama 1,28 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2015-2020 yılları arasındaki 6 yıllık dönemde ise Türkiye'nin, Somali'den yaptığı ortalama ithalat miktarı 3,6 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye-Somali arasındaki kalkınma iş birliği politikaları çerçevesinde Türkiye'nin, Somali'den yaptığı ithalat miktarlarının kalkınma iş birliğine kıyasla ekonomik etkilerinin çok düşük seyrettiği gözlenmektedir. Dolayısıyla ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi adına daha fazla iş birliği yapılması gerektiği sonucuna varılmaktadır.

Türkiye-Somali arasındaki dış ticaret ilişkilerinde, 2001-2020 yılları arasındaki ticaret dengesi incelendiğinde tablo 2'den anlaşılacağı üzere Türkiye'nin genelde ticaret fazlası verdiği gözlenmektedir. 2001-2020 yılları arasında taraflar arasındaki dış ticarete sadece 2001, 2004 ve 2006 yıllarında toplamda 819 bin dolarlık Somali'nin ticaret fazlası verdiği gözlenmektedir. 2001-2020 yılları arasında ticaret dengesinde, Türkiye açısından ticaret fazlasının genelde artan seyir izlediği görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye-Somali arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinin Türkiye'ye ekonomik açıdan daha fazla kazanç getireceği sonucuna varılmaktadır.

Şekil 4. Somali'nin Dünya'dan yaptığı toplam ithalat miktarları (2001-2019, milyon ABD doları) (International Trade Centre, 2020)

Şekil 5. Somali'nin Türkiye'den yaptığı yıllık ithalat miktarının Dünya'dan yaptığı yıllık ithalat miktarı içerisindeki oranı (2001-2019, % (yüzde) oran) (International Trade Centre, 2020)

Somali'nin, Türkiye'den yaptığı toplam yıllık ithalat miktarları (tablo 2) ile Somali'nin Dünya'dan yaptığı toplam yıllık ithalat miktarlarının (şekil 4) oranlanması sonucunda şekil 5 elde edilmiştir. Şekil 5'ten anlaşılacağı üzere, 2001-2019 yılları arasında Somali'nin toplam ithalatı içerisinde Türkiye'den yaptığı ithalat oranının genelde istikrarlı şekilde arttığı gözlenmektedir. 2001 yılında %0,12 olarak gerçekleşen Türkiye'den ithalat payı, 2010 yılına kadar %1'in altında gerçekleşmiştir. 2001-2010 yılları arasındaki bu oran, Türkiye-Somali arasındaki ekonomik ilişkilerin zayıf seyrettiğini göstermektedir. 2011 yılında Somali'nin, Türkiye'den 39,5 milyon dolarlık ithalatı ile bu oran %4,11'e yükselmiştir. 2012 yılında ise Somali'nin, Türkiye'den yaptığı ithalat 43,7 milyon dolara yükselmiş olmasına rağmen Somali'nin Dünya'dan yaptığı toplam ithalatının 2,1 milyar dolara yükselmesiyle oran %2,01'e düşmüştür. 2012'den itibaren ise Somali'nin, Türkiye'den yaptığı ithalatın istikrarlı şekilde artması ile oran genelde artan seyir izlemiştir. Dolayısıyla 2019 yılında Somali'nin toplam ithalatı içerisindeki Türkiye'den yaptığı ithalatın oranı %7,62 olarak gerçekleşmiştir. Şekil 5'teki gösterilen oranlara göre 2001-2019 yılları arasındaki ilk yıllarda genelde Somali'nin ithalatında Türkiye'den yapılan ithalatın oranı çok düşük seyretmesine rağmen özellikle son yıllarda Somali'nin ithalat yaptığı ülkeler arasında Türkiye büyük bir paya sahiptir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Somali'nin sömürgeci ülkeler tarafından işgal edilmesi günümüzde ülkenin ekonomik ve siyasi şartlarının kötü durumda olmasının en büyük nedenlerinden biridir. Somali ülkesinin sosyoekonomik sorunları çok boyutlu, derin ve kapsamlıdır. Ülkenin bu sorunları aşmasının çaresi ise demokrasinin hakim olduğu siyasi düzen ile sürdürülebilir kalkınma planlamalarının ülkenin doğal ve beşeri kaynaklarının gözetilerek düzenlenmesidir.

Çalışmada, Türkiye'nin Somali'ye yaptığı kalkınma yardımları incelenmiştir. 2007-2019 yılları arasında yapılan yardımların genelde arttığı ve toplamda 885,07 milyon dolarlık yardım yapıldığı gözlenmiştir. Somali'ye yapılan resmi kalkınma yardımlarının genelde ülkenin sosyal altyapı hizmetlerine yoğunlaştığı belirlenmiştir. Ayrıca Somali'ye yapılan yardımlarda eğitim, sağlık ve temiz suya erişim sorunlarının çözümü gibi alanlarda kayda değer yardımlar yapıldığı belirlenmiştir. Türkiye'nin, Somali'ye yaptığı yardımların Somali ekonomisi içerisindeki önemini belirlemek için RKY miktarlarının, Somali GSYH içerisindeki oranı incelenmiş ve 2013-2019 yılları arasında genelde %1'in altında ya da üstünde değişen oranlar tespit edilmiştir. Ayrıca 2015 yılında bu oranın %4,71 olarak gerçekleştiği belirlenmiştir. 2015 yılında gerçekleşen bu oran ise Türkiye'nin, Somali'ye yaptığı RKY miktarının etkisini göstermek açısından önemlidir. Ayrıca Türkiye, Somali'ye en çok yardım yapan DAC üyesi 26 ülke arasında 4. sırada yer almaktadır. Türkiye-Somali arasındaki dış ticaret hacimlerine bakıldığında, kurulan kalkınma iş birliği politikalarının etkisi ile 2001- 2020 yılları arasında dış ticaretin genelde arttığı görülmüştür. Ancak taraflar arasındaki ticaret hacminin Türkiye açısından oldukça düşük olduğu ve dış ticaret hacminin büyütülmesine yönelik daha çok ekonomik adım atılması gerektiği belirlenmiştir. Taraflar arasındaki dış ticaret ilişkisi Türkiye açısından düşük boyutta olmasına rağmen Somali'nin, Türkiye'den yaptığı ithalatın Somali'nin toplam ithalatı içerisindeki oranları hesaplanarak son yıllarda %4 ile %7 arasında oranlarda olduğu tespit edilmiştir. Bu durum Somali'nin dış ticaretinde Türkiye'nin önemli bir konumu olduğunu göstermektedir. Ayrıca Türkiye-Somali arasındaki dış ticaret ilişkisinde Türkiye'nin genelde ticaret fazlası verdiği belirlenmiştir. Dolayısıyla, ticari ilişkilerin geliştirilmesinin Türkiye açısından daha faydalı olacağı sonucuna varılmıştır.

Türkiye'nin, Somali'nin kalkınma sürecini desteklemek adına kalkınma iş birliği planlamalarında öncelikli olarak yapması gereken belirli planlamalar olduğu düşünülmektedir. Öncelikle Somali'nin mevcut istikrarsız yönetim yapısının istikrarlı hal alabilmesi için desteklenmesi ve yurtiçi çatışmaların önlenmesine yönelik adımlar atılmalıdır. Sonrasında, Somali'nin mevcut ekonomik özellikleri göz önünde bulundurularak tarımsal faaliyetlerde teknoloji gelişiminin desteklenmesi ve tarımsal sulama imkanlarının geliştirilmesine yönelik alt yapı çalışmalarının desteklenmesi gerekir. Ayrıca Somali ülkesinin, Afrika boynuzu adlı jeopolitik açıdan önemli bölgede bulunması ve geniş sahil şeridinde sahip olması gibi avantajları göz önünde bulundurularak ulaşım altyapı ve deniz ticaretinin geliştirilmesine yönelik alt yapı çalışmalarının kalkınma iş birliği planlamaları ile desteklenmesi gerekir.

KAYNAKÇA

1. Abdıdahir, A. Y. (2019). The Relationship Between Foreign Policy and Humanitarian Assistance: The Case of Turkey's Humanitarian Aid to Somalia. Master's Thesis, T.C. Marmara University, Institute of Social Sciences, Department of Political Science and International Relations. İstanbul.
2. Abdulle, O. Y. (2019). The Strategic Interest of Turkey's Foreign Policy in Somalia. T.C. Sakarya University, Social Sciences Institute. Sakarya.
3. African Development Bank. OECD. United Nations Development Programme (2017). "Somalia", in African Economic Outlook 2017, Entrepreneurship and Industrialisation, OECD Publishing, Paris. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1787/aec2017-56-en> (20.02.2021).
4. Bingöl, O. (2013). Somali'de Barış ve Kalkınma Sürecinde Türkiye'nin Rolü. Akademik Bakış, Cilt 7, Sayı 13, Kış 2013.
5. Demirtaş, T. Pirinççi, F. (2020). Sömürgecilik Mirasının Somali'ye Etkisi. International Journal of Social Inquiry. Cilt 13, Sayı 2, sy. 765-789.
6. Dalan, M. (2013). Başarısız Bir Devlet Olarak "Somali". Yüksek Lisans Tezi, T.C. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Orta Doğu ve Afrika Çalışmaları Bilim Dalı. Ankara.

6. Demirtaş, T. (2015). Türkiye'nin Afrika Politikasında Yumuşak Güç Unsurunun Rolü. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı. Bursa.
7. Fidan, H. Nurdun, R. (2008). Turkey's role in the global development assistance community: the case of TİKA (Turkish International Cooperation and Development Agency). Journal of Southern Europe and the Balkans, 10:1, 93-111, DOI: 10.1080/14613190801895888.
8. Güngör, M. U. (2015). TİKA Bir Kalkınma Anlayışının Hikayesi. Erişim Adresi: https://www.academia.edu/23374526/TİKA_Bir_Kalkınma_Anlayışının_Hikayesi (02.04.2022).
9. International Trade Centre. (2021). ITC Trade Map. Erişim adresi: <https://www.trademap.org/> (30.01.2021).
10. İpek, V. (2021). Revisiting Liberal Peacebuilding: BRICS and Turkey in Somalia. Erişim adresi: <http://sam.gov.tr/pdf/perceptions/Volume-XXVI/Spring-Summer-2021/10-volkan-ipek.pdf> (06.04.2022).
11. Kızılay, Ş. (2021). Değerleri ve Aktörleriyle Türkiye'nin İnsani Yardım Politikası. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/upa/issue/64656/987963> (01.04.2022).
12. OECD. (2021). Geographical Distribution of Financial Flows to Developing Countries 2021: Disbursements, Commitments, Country Indicators. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1787/a50961e5-en-fr>.
13. OECD QWIDS. (2021). Query Wizard for International Development Statistics. Erişim adresi: <https://stats.oecd.org/qwids>
14. T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2021). Türkiye-Somali Siyasi İlişkileri. Erişim adresi: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-somali-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (01.03.2021).
15. Tepebaş, U. (2013). Dönüşüm Sürecindeki Sahra Altı Afrika "Kalkınma, Güvenlik ve Ortaklık". Tasam Yayınları, Afrika Enstitüsü Serisi 8, İstanbul.
16. TİKA. (2007). Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2007. Erişim adresi: <https://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/KalkınmaYardimlariRaporu2007.pdf> (06.10.2019).
17. TİKA. (2008). Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2008. Erişim adresi: <https://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/KalkınmaYardimlariRaporu2008.pdf> (22.10.2019).
18. TİKA. (2009). Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2009. Erişim adresi: https://www.tika.gov.tr/tr/yayin/liste/turkiye_kalkınma_yardimlari_raporlari-24 (22.10.2019).
19. TİKA. (2010). Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2010. Erişim adresi: https://www.tika.gov.tr/tr/yayin/liste/turkiye_kalkınma_yardimlari_raporlari-24 (22.10.2019).
20. TİKA. (2011). Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2011. Erişim adresi: https://www.tika.gov.tr/tr/yayin/liste/turkiye_kalkınma_yardimlari_raporlari-24 (10.10.2019).
21. TİKA. (2012). Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2012. Erişim adresi: https://www.tika.gov.tr/tr/yayin/liste/turkiye_kalkınma_yardimlari_raporlari-24 (06.10.2019).
22. TİKA. (2013). Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2013. Erişim adresi: https://www.tika.gov.tr/tr/yayin/liste/turkiye_kalkınma_yardimlari_raporlari-24 (10.10.2019).
23. TİKA. (2014). Turkish Development Assistance Report. 2014. Erişim adresi: <https://www.tika.gov.tr/upload/2016/INGILIZCE%20SITE%20ESERLER/KALKINMA%20RAPORLARI/DA%20Report%202014.pdf> (10.01.2021).
24. TİKA. (2015). Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2015. Erişim adresi: [https://www.tika.gov.tr/upload/2017/YAYINLAR/TKYR%202015/TKYR_2015%20\(1\).pdf](https://www.tika.gov.tr/upload/2017/YAYINLAR/TKYR%202015/TKYR_2015%20(1).pdf) (25.02.2021).
25. TİKA. (2016). Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2016. Erişim adresi: <https://www.tika.gov.tr/upload/2017/YAYINLAR/Faaliyet%20Raporlar%C4%B1/2016/T%C3%BCrkiye%20Kalk%C4%B1nma%20Yard%C4%B1mlar%C4%B1%20Raporu%202016.pdf> (10.01.2021).
26. TİKA. (2017). Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2017. Erişim adresi: <https://www.tika.gov.tr/upload/2018/2017%20Kalk%C4%B1nma%20Yard%C4%B1mlar%C4%B1%20Raporu/Kalkınma2017Web.pdf> (10.01.2021).
27. TİKA. (2018). Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2018. Erişim adresi: <https://www.tika.gov.tr/upload/2020/02/kyk%202018/TurkiyeKalkınma2018Web.pdf> (20.12.2020).
28. TİKA. (2019). Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2019. Erişim adresi: <https://www.tika.gov.tr/upload/sayfa/publication/2019/TurkiyeKalkınma2019Web.pdf> (25.02.2021).
29. Trading Economics. (2020). Somalia GDP, 1960-2019 Data. Erişim adresi: <https://tradingeconomics.com/somalia/gdp> (12.12.2020).
30. Walker, R. Kımanı, S. (2017). SOMALIA. Erişim Adres: www.africaneconomicoutlook.org (01.04.2022).
31. Warsame, A. N. (2016). Kültürel Farklılıkların Uluslararası İşletmeler Üzerindeki Yansımaları: Somali'de Faaliyet Gösteren Türk İşletmelerinin Deneyimlerinin Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eskişehir.

MAKİNE ÖĞRENİMİ ALGORİTMALARI VE BİRLEŞTİRME METOTLARI KULLANILARAK TAŞKIN DUYARLILIĞI HARİTALAMASI

Hüseyin ÖZDEMİR, Doç. Dr Müsteyde BADUNA KOÇYİĞİT

Yüksek Lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İnşaat Mühendisliği ABD,

ORCID No: 0000-0002-3225-6786

Gazi Üniversitesi Mühendislik Fakültesi İnşaat Mühendisliği Bölümü,

ORCID No: 0000-0003-2338-4425

ÖZET

Son yıllarda uzaktan algılama ve jeo-uzamsal teknolojinin gelişmesiyle beraber havza planlanmasında önemli bir yer teşkil eden ve birçok çevresel parametreye bağlı olan taşkın alanlarının belirlenmesinde farklı matematiksel modeller ve istatistiksel yöntemler uygulama bulmaya başlamıştır. Bunlar arasında önemli bir yere sahip, başarılı sonuçlar veren yaklaşımlardan biri karmaşık girdileri öğrenebilen ve parametrelerin birbiri üzerindeki etkilerini gözlemleyen makine öğrenimi algoritmalarıdır. Verilerin makine öğreniminde kullanılabilmesi için bir uzman tarafından yapılan veri ön işleme, parametrelerin optimizasyonu, özellik çıkarma ve özellik seçme yöntemlerinin uygulanarak belirli bir formatta ifade edilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada, Karar Ağaçları (KA), Dereceli Arttırma Ağaçları (DAA), Destek Vektör Makineleri (DVM) ve Yapay Sinir Ağı (YSA) algoritmalarının hiper parametre optimizasyonu yapılarak Doğu Akdeniz Havzası taşkın duyarlılığı haritalaması yapılmıştır. Saha çalışmaları, kayıtlar ve mevcut araştırmalar sonucu elde edilen toplam 352 adet taşkın olan ve olmayan nokta belirlenmiş ve bunların ArcGIS 10.8 yardımı ile değerlendirilmesi ile havzada taşkın olaylarını etkileyen parametreler belirlenmiştir. Elde edilen taşkın noktaları ve parametreleri referans alınarak KA, DAA, YSA ve DVM algoritmaları ile sınıflandırma yapıp eğitim ve test verilerindeki başarı oranları belirlenmiştir. Modellerin kıyaslanması ve optimizasyonu sırasında eğitim ve test verilerinin başarısı Alıcı İşletim Karakteristiği (ROC) alanları referans alınarak değerlendirilmiştir. Sonuçlar ön işleme ve hiper parametre optimizasyonu yapılarak oluşturulan modellerin tek başına oluşturulan modellerden daha başarılı sonuçlar verdiğini göstermiştir. Modellerin eğitilmesinden sonra havza içerisindeki her bir noktanın taşkın potansiyeli 0 ve 1 olarak tahmin edilmiştir. Tahmin edilen bu noktaların taşkın bulundurma olasılıkları hesaplanarak taşkın duyarlılığı haritaları oluşturulmuştur ve birbiri arasındaki farklılıkları incelenmiştir. Genel olarak ön işleme ve optimizasyonu yapılmış taşkın alanlarının tek bir makine öğrenimi algoritmasının oluşturduğu alanlara göre taşkın olasılıklarında daha fazla dağılım gösteren alanlar oluşturduğu gözlemlenmiştir. Oluşturulan modellerin test verilerindeki tahminleri arasında farklılıklarının gözlenmesi amacı ile McNemar testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar kullanılan algoritmaların genellikle test verilerinin tahmininde birbirileri içerisinde tutarlı sonuçlar verdiğini göstermiştir.

Anahtar kelimeler: Taşkın duyarlılığı haritalaması, Doğu Akdeniz havzası, Karar Ağaçları, Dereceli Arttırma Ağaçları, Destek Vektör Makineleri, Yapay Sinir Ağı, Hiper parametre optimizasyonu

BURDUR HAVZASI YERALTI SUYU POTANSİYEL BÖLGELERİNİN MORFORMETRİK PARAMETRELER YARDIMIYLA ÖNCELİKLENDİRİLMESİ

Merve HANCI, Doç. Dr Müsteyde BADUNA KOÇYİĞİT

Yüksek Lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İnşaat Mühendisliği ABD, ORCID No: 0000-0002-6844-7285

*Gazi Üniversitesi Mühendislik Fakültesi İnşaat Mühendisliği Bölümü,
ORCID No: 0000-0003-2338-4425*

ÖZET

Kurak ve yarı kurak iklimlerin hâkim olduğu havzalarda sürdürülebilir su kaynaklarının yönetimi sadece yüzey su kaynaklarının değil yeraltı su kaynaklarının da değerlendirilmesi, geliştirilmesi ve yönetimiyle mümkün olabilmektedir. Yeraltı su kaynaklarının potansiyel bölgelerinin belirlenmesinde havzanın morfolojik özellikleri de önemli rol oynamaktadır. Morfolojik parametreler havzanın litolojisi, hidrolojik yapısı, drenaj özellikleri ile iç ve dış kaynaklı süreçleri hakkında bilgi sağlayan drenaj ağı analizi için yararlıdır. Morfolojik parametrelerin belirlenmesine temel altlık oluşturan sayısal yükseklik modelinin değerlendirilmesinde günümüzde farklı alanlarda birçok amaçla kullanılmakta olan coğrafi bilgi sistemlerinden faydalanılmıştır. Çalışmada, ArcGIS 10.1 yardımıyla havza sınırları, alt havza sınırları, su akış yönleri ve drenaj ağları gibi topografik ve hidrolojik özellikler belirlenmiştir. Elde edilen bu veriler aracılığıyla Burdur Havzası Atabey, Burdur, Karataş, Salda, Yarışlı, Akgöl ve Acıgöl olmak üzere 7 alt havzaya ayrılmıştır. Burdur Havzası'nın her bir alt havzası için form faktörü, uzunluk oranı, dairesellik oranı, çatallanma oranı, drenaj yoğunluğu, infiltrasyon sayısı, akarsu sıklığı, kanal bakım katsayısı, yüzeysel akış uzunluğu, rölyef oranı ve engebelilik oranı gibi çizgisel, alansal ve rölyef parametreleri hesaplanmıştır. Daha sonra her bir alt havzaya ait morfolojik parametreler yeraltı suyu potansiyeli açısından değerlendirilmiştir. Havzanın iyi geçirgenliğe, sızmaya, kaba tekstüre, düşük yüzey akışına, yumuşak eğime, orta ila alçak rölyefe, uzunlamasına havza şekline ve iyi vejetasyona sahip olması gibi özellikleri iyi yeraltı suyu potansiyeline işaret etmektedir. Hesaplanan her bir morfolojik parametre için yeraltı suyu potansiyellerine göre alt havzalar 1'den 7'ye kadar numaralandırılmış ve Bileşik Değer Yöntemi kullanılarak önceliklendirilmiştir. Bu yöntemde 1 numara en düşük yeraltı suyu potansiyelini, 7 numara en yüksek yeraltı suyu potansiyelini ifade etmiştir. Yapılan morfolojik parametre analizi sonucunda Burdur Havzası'nın en yüksek yeraltı suyu potansiyeline sahip alt havzası Salda, en düşük yeraltı suyu potansiyeline sahip alt havzası Akgöl olarak tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Morfolojik parametre, Yeraltı suyu, Önceliklendirme, Coğrafi bilgi sistemleri, Sayısal Yükseklik Modeli, Burdur Havzası

MURAT NEHRİ HAVZASINDA TAŞKIN MEVSİMSELLİĞİ ANALİZİ

Mehmet PALA

Gaziantep Üniversitesi, ORCID NO: 0000-0001-6495-4880

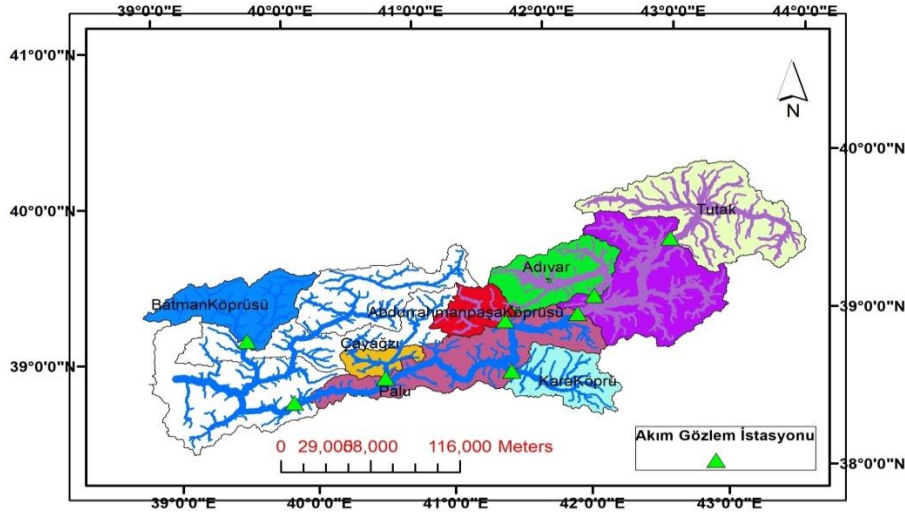
ÖZET

Bu çalışmada, Yönel istatistik yöntemi ile Murat Nehri Havzasında meydana gelen taşkınların mevsimselliği analiz edilmiştir. Çalışma alanını oluşturan Murat Nehri Havzası, Doğu Anadolu'da Yukarı Fırat Havzası içindeki Tunceli, Muş yöreleri ve Yukarı Murat bölgesini içermektedir. Fırat Nehri'nin yukarı havzasının güney kolunu oluşturan Murat Nehri Havzası, Orta Fırat bölümüne denk gelmektedir. Havza ile ilgili genel bir kanaat oluşturmak için havzanın farklı bölgelerindeki 7 noktasında bulunan akım gözlem istasyonlarının taşkın kayıtları incelenmiştir. Palu (2102), Tutak (2122), Karaköprü (2157), Abdurrahmanpaşa Köprüsü (2158), Çayağzı (2164), Batman Köprüsü (2172) ve Adıvar (2177) akım gözlem istasyonlarında gözlemlenmiş olan 1962-2015 yılları arasındaki taşkın verileri değerlendirilmiştir. Yönel istatistik yöntemi uygulanırken her bir taşkın gerçekleşme günü yönel bir değişken olarak ele alınarak yönel ortalama ve varyans hesaplanmıştır. Taşkın günleri açısıl bir değere dönüştürülmüş ve bu yöntemle taşkın günleri, yönü ' θ ' olan bir birim vektör olarak değerlendirilmiştir. Yönel ortalama ve fark ölçümleri polar koordinat üzerinde, doğrultusu $\bar{\theta}$, uzunluğu \bar{r} olan bir vektör ile ifade edilmiştir. Yapılan çalışmada Murat Nehri havzasındaki taşkınların Nisan ayının birinci haftasında görülmeye başladığı ve Nisan ayının üçüncü haftasında sona erdiği gözlenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre 2122, 2157, 2164, 2172 ve 2177 nolu akım gözlem istasyonu bölgelerinde taşkın mevsimselliği açısından benzer davranışlar gözlenmiştir. Aynı şekilde 2157, 2158 ve 2172 nolu akım gözlem istasyonu bölgelerinde de taşkın mevsimselliği açısından benzer davranışlar gözlenmiştir. İkinci bir inceleme için taşkın verileri iki dönem halinde (1962-1988 ve 1989-2015) analiz edilmiş ve yıllar içinde taşkınların mevsimselliğinde bir kaymanın olup olmadığı incelenmiştir. İnceleme sonucunda taşkınların sonlandığı tarihlerde her hangi bir değişiklik gözlenmezken, ikinci dönemde taşkınların 10 gün daha erken başladığı görülmüştür. Bu sonuçtan hareketle havzadaki yoğun yağışların son yıllarda daha erken tarihlerde başladığı düşünülebilir.

Anahtar kelimeler: Murat Nehri Havzası, taşkın mevsimselliği, Yönel istatistik metodu

GİRİŞ

Bu çalışmada, Yönel istatistik yöntemi ile Murat Nehri Havzasında meydana gelen taşkınların mevsimselliği analiz edilmiştir. Çalışma alanını oluşturan Murat Nehri Havzası, Doğu Anadolu'da Yukarı Fırat Havzası içindeki Tunceli, Muş yöreleri ve Yukarı Murat bölgesini içermektedir. Fırat Nehri'nin yukarı havzasının güney kolunu oluşturan Murat Nehri Havzası, Orta Fırat bölümüne denk gelmektedir. Murat Nehri Havzası ve alt havzaları **Şekil 1.** de görülmektedir. Havza ile ilgili genel bir kanaat oluşturmak için havzanın farklı bölgelerindeki 7 noktasında bulunan EİEİ akım gözlem istasyonlarının taşkın kayıtları incelenmiştir (Uçar ve Balgat, 2005). Palu (2102), Tutak (2122), Karaköprü (2157), Abdurrahmanpaşa Köprüsü (2158), Çayağzı (2164), Batman Köprüsü (2172) ve Adıvar (2177) akım gözlem istasyonlarında gözlemlenmiş olan 1962-2015 yılları arasındaki taşkın verileri değerlendirilmiştir. Yönel istatistik yöntemi uygulanırken her bir taşkın gerçekleşme günü yönel bir değişken olarak ele alınarak yönel ortalama ve varyans hesaplanmıştır. Taşkın günleri açısıl bir değere dönüştürülmüş ve bu yöntemle taşkın günleri, yönü ' θ ' olan bir birim vektör olarak değerlendirilmiştir. Yönel ortalama ve fark ölçümleri polar koordinat üzerinde, doğrultusu $\bar{\theta}$, uzunluğu \bar{r} olan bir vektör ile ifade edilmiştir. Aynı yöntemlerle daha önce Yeşilirmak Havzası taşkınları için (Pala, 2008) ve Kızılırmak Havzası taşkınları için (Bilen, 2009) taşkın mevsimselliği ve benzerlik analizleri yapılmıştır.

Şekil 1. Murat Nehri Havzası

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Taşkın Verilerinin İstatistik Analizi

Akım gözlem istasyonlarında tespit edilen taşkın verilerinin ortalaması bulunurken gözlem yapılan bütün yıllara ait taşkın verilerinin aritmetik ortalamaları alınarak, ortalamanın değeri \bar{Q} ile gösterilen istatistik değeri 1 nolu eşitlikle, varyans 2 nolu eşitlikle ve standard sapma 3 nolu eşitlikle hesaplanır. Değişim katsayısı 4 nolu eşitlikle, çarpıklık katsayısı 5 nolu eşitlikle hesaplanır (Bayazıt, Oğuz,1994).

$$\bar{Q} = \frac{\left(\sum_{i=1}^N Q_i \right)}{N} \quad -1-$$

$$\text{Var}(Q) = \frac{\left(\sum_{i=1}^N (Q_i - \bar{Q})^2 \right)}{N} \quad -2-$$

$$S_Q = \sqrt{\frac{\left(\sum_{i=1}^N (Q_i - \bar{Q})^2 \right)}{N}} \quad -3-$$

$$C_{vQ} = \frac{S_Q}{\bar{Q}} \quad -4-$$

$$C_{sQ} = \frac{M_Q^{(3)}}{S_Q^3} \quad -5-$$

$M_Q^{(3)}$ rasgele değişkenlerin 3.mertebe merkezsel momentidir.

$$M_Q^{(3)} = \frac{\left(Q_i - \bar{Q} \right)^3}{N} \quad -6-$$

Tablo 1. de çalışmada dikkate alınan akım gözlem istasyonları ile ilgili istatistiki bilgiler verilmiştir.

Tablo 1. Akım gözlem istasyonları ve akım verilerinin istatistiki hesaplamaları

İST NO	SUYUN ADI	GÖZLEM SÜRESİ(YIL)	YAGIS ALANI(KM ²)	KOT (m)	AKIM (m ³ /sn) En Düşük	AKIM (m ³ /sn) En Çok	Q _{ort} (m ³ /sn)	S _q	C _{vq} (S _q /Q _{ort})	C _{sQ} (M ³ _Q /S ³ _Q)
2102	PALU	44	25515.60	852	741.00	3591.00	1867.36	730.13	0.391	0.49
2122	TUTAK	50	5882.40	1552	135.00	1121.00	533.85	220.36	0.413	0.62
2157	KARAKÖPRÜ	39	2173.00	1250	66.80	410.00	235.93	106.39	0.451	0.18
2158	A.PAŞA KÖP.	47	1577.60	1310	64.10	752.00	236.10	142.87	0.605	1.61
2164	ÇAYAĞZI	47	2232.00	990	86.20	1097.00	512.44	231.31	0.451	0.41
2172	BATMAN KÖP.	32	1374.00	896	58.60	662.00	229.81	110.81	0.482	2.01
2177	ADIVAR	31	2995.30	1452	70.30	522.00	240.77	95.09	0.395	0.54

Yönel İstatistik Metodu

Taşkınların mevsimselliği yönel istatistik metodu ile ifade edilebilir. Bu metoda göre her bir taşkın günü bir yönel değişken olarak kabul edilir. Yönel ortalama ve fark hesaplanır. Taşkının gerçekleştiği takvim günü (TG) açısal bir değere dönüştürülür (Cunderlik, Quarda, Bobee, 2004).

$$\theta_i = TG_i \left(\frac{2\pi}{365} \right) \quad 0 \leq \theta_i \leq 2\pi \quad -7-$$

Bu bağlamda taşkın gününü yönü θ_i olan bir birim vektör ifade eder. Yönel ortalama $\bar{\theta}$ ve taşkın günü ortalaması, TGO hesaplanır.

$$\bar{\theta} = \arctan\left(\frac{\bar{y}}{\bar{x}}\right) \quad -8-$$

$$TGO = \bar{\theta} \left(\frac{365}{2\pi} \right) \quad -9-$$

$$\bar{x} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \cos(\theta_i) \quad -10-$$

$$\bar{y} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \sin(\theta_i) \quad -11-$$

$\bar{\theta}$ taşkın günlerinin yönel konumunu ifade eder. Ortalama değer çevresinde gerçekleşen taşkın günlerinin dağılımı \bar{r} ile ifade edilir (Bayliss&Jones,1993).

$$\bar{r} = \sqrt{\bar{x}^2 + \bar{y}^2} \quad 0 \leq \bar{r} \leq 1 \quad -12-$$

\bar{r} değişkeni boyutsuz bir dağılım ölçüsüdür. $(1 - \bar{r})$ yönel varyans olarak değerlendirilir. \bar{r} değeri 1'e yaklaştıkça taşkın olaylarının aynı zamanlarda gerçekleştiğini ifade eder. Bu durumda varyans $(1 - \bar{r})$ sıfıra yaklaşır. \bar{r} değişkeni sıfıra yaklaştıkça taşkın olaylarının farklı tarihlerde gerçekleştiğini ifade eder. Bu durumda varyans $(1 - \bar{r})$ 1'e yaklaşır.

Yapılan çalışmada, çalışma konusu 7 akım gözlem istasyonu verilerine göre, Murat Nehri havzasındaki taşkınların Nisan ayının birinci haftasında görülmeye başlandığı ve Nisan ayının üçüncü haftasında sona erdiği gözlenmiştir.

Yönel ortalama ve fark ölçümleri polar koordinatta doğrultusu $\bar{\theta}$, uzunluğu \bar{r} olan bir vektör ile ifade edilebilir. Buradan hareket ederek iki taşkın günü arasında bir benzerlik hesaplanabilir (SİM1).

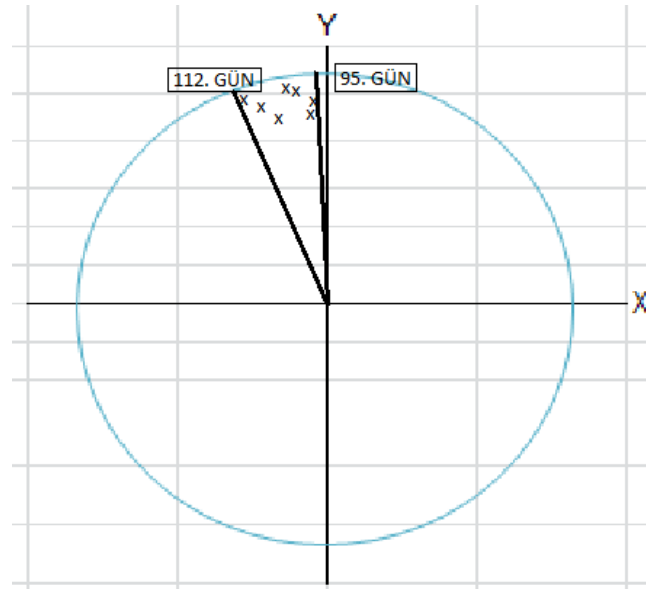
$$SIM1_{i,j} = \sqrt{(\bar{x}_i - \bar{x}_j)^2 + (\bar{y}_i - \bar{y}_j)^2} \quad -13-$$

Yönel İstatistik Metodu ile Yapılan Analizler

7 adet akım gözlem istasyonundan alınan taşkın verileri ile 8, 9, 10, 11 ve 12 nolu eşitlikler kullanılarak her istasyon için taşkın görülme ortalamaları hesaplanmıştır. Analiz sonuçları 1962-2015 yılları için **Tablo 2.** ve **Şekil 2.** de tablo ve grafik üzerinde gösterilmiştir.

Tablo 2. 1962-2015 yılları arasında hesaplanan mevsimsellik verileri

SIRA	İST.	\bar{x}	\bar{y}	\bar{r}	GÜN	V
1	2102	-0.188	0.890	0.910	103	0.090
2	2122	-0.341	0.906	0.968	112	0.032
3	2157	-0.063	0.894	0.896	95	0.104
4	2158	-0.222	0.861	0.889	106	0.111
5	2164	-0.086	0.811	0.816	97	0.184
6	2172	-0.188	0.804	0.826	105	0.174
7	2177	-0.124	0.896	0.905	99	0.095

Şekil 2. 1962-2015 yılları arasında taşkın günleri

1962-2015 yılları arasında kaydedilen verilere göre yapılan hesaplamalar ve grafiklerde de görüldüğü gibi Murat Nehri Havzasında ortalama taşkın tarihleri yılın 95 nci günü ile 112 nci günü arasında değişmektedir. Bu da dört kadrana ayrılmış olan taşkın zaman grafiğinin ikinci kadrının ilk 1/3 lük bölümüne denk düşmektedir. Taşkın gerçekleşme zamanı ortalamaları yılın ayları cinsinden ifade edilirse Nisan ayının birinci haftasının ortasından başlayarak Nisan ayının üçüncü haftasının sonuna kadar gerçekleştiği söylenebilir.

Öklid Mesafelerinin (SİM1) Hesaplanması

Yukarıda anlatıldığı gibi yönsel ortalama ve fark ölçümleri polar koordinatta doğrultusu $\bar{\theta}$, uzunluğu \bar{r} olan bir vektör ile ifade edilebilir. Buradan hareket ederek iki istasyon arasında bir benzerlik hesaplanabilir (SİM1). Her istasyon için ortalama taşkın günlerinin \bar{x} ve \bar{y} koordinatları ile iki istasyon arasında öklid mesafeleri kullanılarak yaklaşık bir ölçü elde edilebilir. İki istasyon arasında benzerlik hesaplanırken Öklid mesafelerinin en küçük olanı daha benzer kabul edilir. (Burn,1997).

$$SIM1_{i,j} = \sqrt{(\bar{x}_i - \bar{x}_j)^2 + (\bar{y}_i - \bar{y}_j)^2} \quad -13-$$

Tablo 2. deki hesaplanmış değerler -13- eşitliğinde yerine konularak bu çalışmada incelenen 7 akım gözlem istasyonu için hesaplanan Öklid mesafeleri tablo 3. te gösterilmiştir. Bu tablo bir yarı matristir. Yarı matris olmasının nedeni ise i istasyonundan j istasyonuna hesaplanan mesafenin, j istasyonundan i istasyonuna hesaplanan mesafeyle aynı olmasıdır. Yani $X_{ij} = X_{ji}$ olmasıdır.

Tablo 3. te hesaplanan değerlere göre istasyonlar arasında benzerlik kurulmuştur. Bu benzerlik kurulurken iki istasyon arasındaki Öklid mesafesi sıfıra ne kadar yakınsa benzerlik o oranda fazladır. Bu kıstasa göre mesafelerin küçük olanından büyük olanlarına doğru benzerlik listeleri oluşturulabilir. Bu çalışmada gevşek benzerlik ve sıkı benzerlik olmak üzere iki adet benzerlik listesi oluşturulmuştur (**Tablo 4.** ve **Tablo 5.**).

Tablo 3. Öklid mesafeleri (1962-2015 yılları)

	2102	2122	2157	2158	2164	2172	2177
2102	0.000	0.154	0.125	0.045	0.129	0.086	0.064
2122		0.000	0.278	0.128	0.273	0.184	0.218
2157			0.000	0.162	0.086	0.153	0.061
2158				0.000	0.145	0.066	0.104
2164					0.000	0.102	0.093
2172						0.000	0.112
2177							0.000

Tablo 4. 1962-2015 yılları için Öklid mesafelerine göre benzerlik analizi (Gevşek Benzerlik)

İst.	0.153-0.278 arasındaki değerlere göre benzerlik
2102	2122
2122	2157-2164-2172-2177
2157	2158-2172
2158	
2164	
2172	
2177	

Tablo 5. 1962-2015 yılları için Öklid mesafelerine göre benzerlik analizi (Sıkı Benzerlik)

İst.	0.045-0.145 arasındaki değerlere göre benzerlik
2102	2157-2158-2164-2172-2177
2122	2158
2157	2164-2177
2158	2164-2172-2177
2164	2172-2177
2172	2177
2177	

Elde edilen sonuçlara göre gevşek benzerlik tablosu dikkate alındığında; 2122, 2157, 2164, 2172 ve 2177 nolu akım gözlem istasyonu bölgelerinde taşkın mevsimselliği açısından benzer davranışlar gözlenmiştir. Aynı şekilde 2157, 2158 ve 2172 nolu akım gözlem istasyonu bölgelerinde de taşkın mevsimselliği açısından benzer davranışlar gözlenmiştir.

Murat Nehri Havzası Taşkınlarının Mevsimselliğinde Kayma Analizi

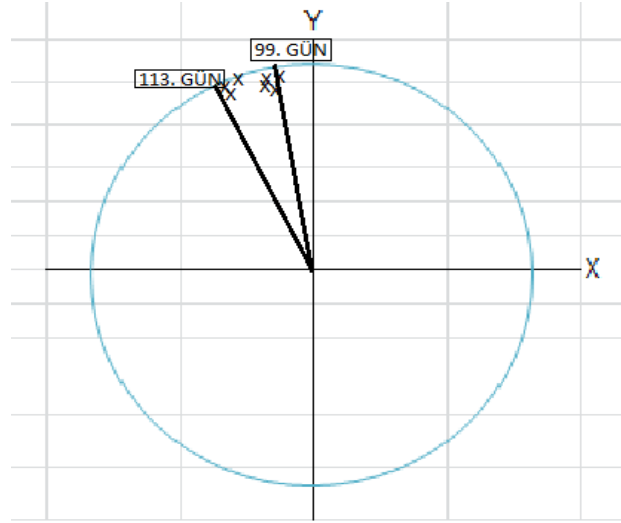
İkinci bir inceleme için taşkın verileri iki dönem halinde (1962-1988 ve 1989-2015) analiz edilmiş ve yıllar içinde taşkınların mevsimselliğinde bir kaymanın olup olmadığı incelenmiştir.

Yukarıda Murat Nehri Havzası Taşkınlarının mevsimselliği, 1962-2015 yılları arasındaki taşkınların tamamı dikkate alınarak incelenmiştir. Bu bölümde ise gözlem yılları iki ayrı dönem halinde analiz edilmiştir. Bu şekilde yıllar içerisinde, Murat Nehri Havzası taşkın görülme zamanlarında bir kayma olup olmadığı araştırılmıştır.

Bu amaçla taşkın hesapları yapılırken 1962-1988 tarihleri arasındaki veriler için ve 1989-2015 tarihleri arasındaki veriler için ayrı ayrı değerlendirilme yapılmıştır. 1962-1988 tarihleri arasında 7 akım gözlem istasyonu için yapılan analizlerde elde edilen sonuçlar **Tablo 6.** ve **Şekil 3.** te gösterilmiştir. 1989-2015 tarihleri arasında yapılan analizlerde elde edilen sonuçlar **Tablo 7.** ve **Şekil 4.** te gösterilmiştir.

Tablo 6. 1962-1988 yılları arasında hesaplanan mevsimsellik verileri

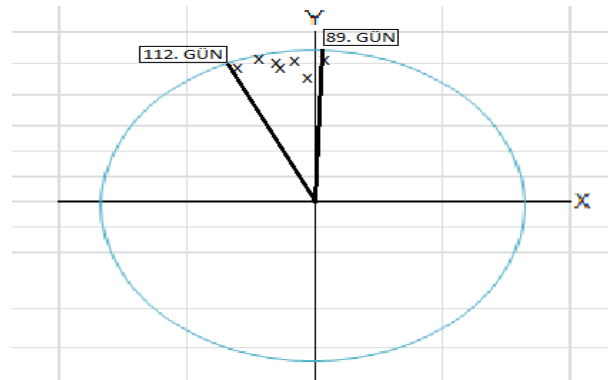
SIRA	İST.	\bar{x}	\bar{y}	\bar{r}	GÜN	V
1	2102	-0.228	0.904	0.932	106	0.068
2	2122	-0.353	0.911	0.977	113	0.023
3	2157	-0.154	0.900	0.913	101	0.087
4	2158	-0.326	0.926	0.982	111	0.018
5	2164	-0.212	0.944	0.968	104	0.032
6	2172	-0.356	0.904	0.971	113	0.029
7	2177	-0.120	0.951	0.958	99	0.042

Şekil 3. 1962-1988 yılları arasında taşkın günleri

Tablo 7. 1989-2015 yılları arasında hesaplanan mevsimsellik verileri

SIRA	İST.	\bar{x}	\bar{y}	\bar{r}	GÜN	V
1	2102	-0.151	0.878	0.891	101	0.109
2	2122	-0.329	0.900	0.958	112	0.042
3	2157	0.032	0.887	0.888	89	0.112
4	2158	-0.145	0.813	0.826	101	0.174
5	2164	-0.212	0.944	0.968	104	0.032
6	2172	-0.079	0.740	0.744	97	0.256
7	2177	-0.124	0.888	0.897	99	0.103

Şekil 4. 1989-2015 yılları arasında taşkın günleri

Kayma Analizinin Değerlendirmesi

1962-1988 yılları arası analiz:

Tüm gözlem yılları ile karşılaştırıldığında 1962-1988 tarihleri arasındaki ortalama taşkın başlangıcının, 1962-2015 tarihleri arasındaki ortalama taşkın başlangıcından 4 gün sonra olduğu görülmüştür. Taşkınların sonlanma tarihleri bir birine çok yakın çıkmaktadır.

1989-2015 yılları arası analiz:

Tüm gözlem yılları ile karşılaştırıldığında 1989-2015 tarihleri arasındaki ortalama taşkın başlangıcının, 1989-2015 tarihleri arasındaki ortalama taşkın başlangıcından 6 gün önce olduğu görülmüştür. Taşkınların sonlanma tarihleri aynı çıkmaktadır.

Birinci dönemle ikinci dönem arasındaki analiz:

İki dönem bir biri ile karşılaştırıldığında 1989-2015 tarihleri arasındaki ortalama taşkın başlangıcının, 1962-1988 tarihleri arasındaki ortalama taşkın başlangıcından 10 gün önce olduğu görülmüştür. Taşkınların sonlanma tarihleri bir birine çok yakın çıkmaktadır.

SONUÇ

Yapılan çalışmada Murat Nehri havzasındaki taşkınların Nisan ayının birinci haftasında görülmeye başlandığı ve Nisan ayının üçüncü haftasında sona erdiği gözlenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre 2122, 2157, 2164, 2172 ve 2177 nolu akım gözlem istasyonu bölgelerinde taşkın mevsimselliği açısından benzer davranışlar gözlenmiştir. Aynı şekilde 2157, 2158 ve 2172 nolu akım gözlem istasyonu bölgelerinde de taşkın mevsimselliği açısından benzer davranışlar gözlenmiştir. İkinci bir inceleme için taşkın verileri iki dönem halinde (1962-1988 ve 1989-2015) analiz edilmiş ve yıllar içinde taşkınların mevsimselliğinde bir kaymanın olup olmadığı incelenmiştir. İnceleme sonucunda taşkınların sonlandığı tarihlerde her hangi bir değişiklik gözlenmezken, ikinci dönemde taşkınların 10 gün daha erken başladığı görülmüştür. Bu sonuçtan hareketle havzadaki yoğun yağışların son yıllarda daha erken tarihlerde başladığı düşünülebilir.

KAYNAKÇA

- [1] **Bayazit, M. ve Oğuz, B.**, 1994. Mühendisler İçin İstatistik, Birsen Yayınevi, İstanbul.
- [2] **Bayliss, A.C. and Jones, R.C.**, 1993, Peaks-over-threshold flood database, *summary statistics and seasonality*. Report **121**, Institute of Hydrology, Wallingford, UK.
- [3] **Bilen, O.**, 2009. Kızılırmak Havzası Taşkınlarının Mevsimselliğinin İncelenmesi, Y. Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [4] **Burn, D.H.**, 1997. Catchment Similarity For Regional Flood Frequency Analysis Using Seasonality Measures, *Journal of Hydrology*, **202**, 212-230.
- [5] **Junderlik, J.M. , Quarda, T.B.M.J. and Bobee, B.**, 2004. Determination of Flood Seasonality From Hydrological Records, *Hydrological Sciences*, **49**, 511-526.
- [6] **Pala, M.**, 2008. Yeşilirmak Havzası Taşkınlarının Mevsimselliğinin İncelenmesi, Y. Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [7] **Uçar, İ. ve Balgat, İ.**, 2005. Su Akımları Yıllık Ekstremler ve Ortalamalar (1935-2000), T.C. EİEİ Genel Müdürlüğü Hidrolik Etüdler Dairesi Başkanlığı, Ankara.

Low Water Absorption and Higher Density Concrete Based on B₄C Addition Methods

Amenah E. Mohammed Redha

Dijlah University College / Iraqi Ministry of Higher Education and Scientific Research/Dijlah University College

ABSTRACT

Objectives-This paper presents the high-density and low-water-absorption concrete produced based on nano-boron carbide (B₄C) addition method.

Method-In nuclear reaction, the concrete is considered a traditional material because of its properties, such as low cost and safety. To improve the neutron absorption properties in concrete structures, B₄C has been added. Different weight percentages of B₄C powder have been used to prepare the new concrete product. The consequence of the combination of dissimilar nano-materials to concrete and the mechanical and physical stipulations of B₄C nano-particle joint concrete has been observed. B₄C nano-particles can be used slightly more abstemiously than cement by considering 3.0, 2.5, 2.0, 1.5, 1.0, and 0.5 proportions. The sample was treated in water for 28, 21, 14, and 7 days.

Results and conclusion: The results demonstrated that the substituted nano-particles yielded 3% compound cementation and specification development under water treatment. The auxiliary levels of sample were optimised through water behaviour to offer 2.5 weight fraction. The results showed low water absorption and high density, which indicated that most of the neutrons were absorbed by concrete

Keywords: Concrete, Water Absorption, Density, B₄C methods

1. INTRODUCTION

The excellent superficial part/volume relation, energy, morphology of element, and superficial interaction can be provided by decreasing the extent of nano-particles by their varying reactivities and elementary properties [1]. The performance of material mechanical diversity in concrete compost, metal, and ceramic socializing can be pointedly improved by the above descriptions. To regulate the material interaction and production of new property, nano-engineers should use the combination technique of nano-sized blocks or object-like nano-tubes and nano-particles to enhance the currently used concrete [2]. Furthermore, through the addition of the conferred molecule in contradiction of cement elements, joint, nano-size stabiliser and cement phase, one can provide a superficial function to adjust the particular desired interfacial exchange [3]. Concrete manufacturing applies the nano-technology with a high probability to improve the resultant concrete performances by increasing the toughness and mechanical properties of concrete. This potential leads to changes resulting in the development of new and maintainable materials [4].

1.1 Related works

Numerous studies are integrating nano-particles in concrete specimens by concentrating their study on SiO₂ and TiO₂ nano-particles [5-10]. To improve the concrete strengths, experts retain the original SiO₂ due to their increased resistance to water permeability and sustained establishment of calcium leakage [11, 12]. This action is close related with different kinds of concretes dilapidation [13]. Additionally, SiO₂ nano-particles indorse the hydrations response of C₃S, as a consequence of high and huge nano-particle surfaces [14, 15]. SiO₂ nano-particles increase the efficiency and enhance strength better than silica fume [16]. Field experiments showed that the addition of 10% SiO₂ nano-particles with dispersion will augment the compressive potency of cementation mixture by approximately 26% after 28 days, whereas a 10% increasing occurs with the additions of 15% silica fumes during processing. The additions of a slight quantity of SiO₂ nano-particles will increase strength, compensating for the 27 days compressive potency by 10% with a flexural potency of 25% [17]. Several studies investigated the incorporation of TiO₂ nano-particles, in consideration of the normally vibrated concrete specifications. In pavement concrete consisting TiO₂ nano-particles, the flexural fatigue performance has been examined [18]. This examination showed that flexural fatigue exhibited an improvement in the concrete mixture with TiO₂ nano-particles, which significantly compensated their actual exhaustion to modify and increase the concrete pressure. Additionally, in different amounts, the theoretical exhaustion of concrete consisting of TiO₂ nano-particles was enhanced [19]. The improved amount of theoretical exhaustion was augmented along with the increase in stress level [20]. The concrete consisting of TiO₂ nano-particles for pavement and resistance abrasion has

been proposed [21]; this concrete significantly compensated. The scrape confrontation of enhanced concrete extent is reduced by increasing the amount of TiO_2 [22]. The movement of water through concrete mass under a fixed pressure gradient is called the permeability of concrete, which is an inherent possession achieved depending on the geometric arrangement of component materials [23]. Hence, the penetrability of concretes can be control by using the hardness and absorbency of hydrated stick presents in the mass stick medium and interfacial conversion zone. Tubes and gels holes can be distinguish in hydrated paste with extremely small gel pores [24]. However, they exhibit a complex release of pores and extremely small network permeability. On the other hand, vessel pores are relatively large spaces obtainable in cement granules, and their porosity greatly affects concrete permeability [25]. The increase in resistance results in increased hardness, fine particle size, electronic interactions promoted by ion-to-ion correlations, and $Ca(OH)_2$ reduction, as observed in C-S-H particles [26].

1.2 Nano- B_4C properties

The nano- B_4C has a specific gravity of about 2.51 g/cm^3 and high melting point, impact resistance, capacity for neutron absorption and wear, and resistance to chemical agents [27-28-29]. In addition, B_4C is a proper strengthening material in concrete and can be considered an alternative to SiC-reinforced concrete. High stiffness and good wear resistance are required for such type of concrete (Figure 1) [30-31-32-33-34].

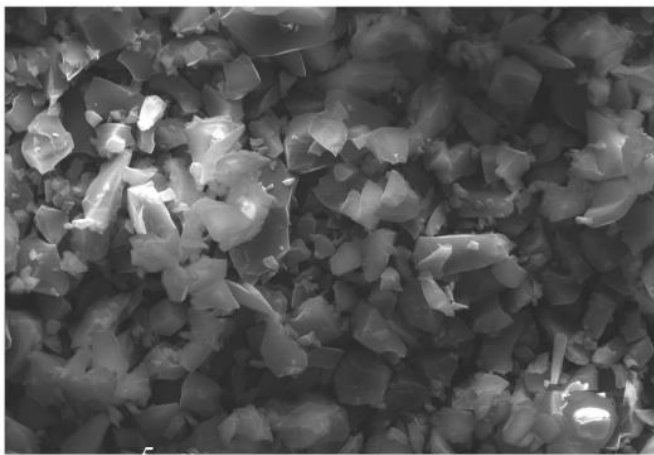

Figure 1: Nano- B_4C scanning electron microscopy view

1. Material Mixing and Techniques

In accordance with the ASTM C150 standards, the proposed mixture of materials was prepared as illustrated in Table 1. The physical and chemical properties of the cement production were selected in accordance with the suggested techniques.

Table 1: Proposed cement specifications

Materials	SiO ₂	Al ₂ O ₃	Fe ₂ O ₃	CaO	MgO	SO ₃	Na ₂ O	K ₂ O	Explosion Losses	Specific Gravity
Quantity g/cm ³	22.1	5.1	2.99	58.00	5.99	3.39	0.2	0.89	3.22	2.00 g.cm ⁻³

The natural sand with a specific particle size distribution in Iraqi middle area was carried in a sieve in a shaker device by FRITSCH and dried before mixing to ensure accurate sieve distribution. The sizes of sieve windows used in this experiment were 300, 212, 150 and 160 mm. The B_4C nano-particles were acquired from Nano Shel with a cleanliness of 99.9% and a regular element mass of <60 nm. In the laboratory trials, two sequence of mixture is preparing: one was the W series mixture as control specimens made by natural aggregates, water and Iraqi cement; the other was the N series with diverse fillings of nano- B_4C particle mass of <60 nm. Cement replacements of 0.5%, 1.0%, 1.5%, 2%, 2.5% and 3.0% weight were used with the mixtures. The ratio of wet to ring folder for all mixture was 0.40.

II. INVESTIGATIONAL METHODS

Iraqi concrete with fresh conditions was placed in different moulds, each based on the destructive test it underwent. Following the removal of moulds on day one, all tests were performed after 7, 14, 21 and 28 days of treatment.

3.1 Dry Densities

Dry densities can be settled under the process quantified according to ASTM C642-1997[21]. The sample was weighted after 24 h of dehydration in a stove at 100 °C–110 °C for 24 h. Consequently, the specimens was absorbed in water for 24 h, and the underwater weight of the sample was gotten using the following formula:

$$\text{Dry density} = W1 / (W1 - W2) * \rho_w \dots\dots\dots (1)$$

where W1 is the dry density of samples per gram, W2 is the submerge weights of samples per grams, and ρ_w is the densities of water corresponding to 1 g/cm³

2.1 Absorption of water

The sample was used to compute the whole absorptions for the references and (mixed or coated) adapted grout (through nanoparticle). These tests were carry out in accordance with ASTM C642-1997. The specimen was obtained and dry at temperatures of about 100 °C–110 °C for 24 h. Afterward, the specimens were removed and weighted. The specimens were full absorbed in water for 24 h. By using cloths, the surface was dried and weight again, and after 28 days, the percentage of total absorption was determined in accordance with the following formula:

$$\text{Absorption\%} = W2 - W1 / W1 * 100 \dots\dots\dots(2)$$

where W 1 is the average mass of dry taster (g), and W2 is the regular mass of damp taster (g).

1.1 Porosity

The examinations were achieved in according to ASTM C642-1997[21]. The absorbency examination was conduct on day 28. The testing technique is like to that of whole absorptions tests, with the exceptions the third weights of specimens were calculated under a penetrating equilibrium. This third weight signifies the immersion weights of the specimens. Porosity can remain resolute under the subsequent formula:

$$\text{Porosity (\%)} = (W2 - W1) / (W2 - W3) * 100 \dots\dots\dots (3)$$

where W1 is the regular dehydrated mass of the taster (g); W2 is the regular damp mass of the taster (g); W3 is the regular submerged mass of the taster (g).

1.2 Compression test

The concrete compressive strength of a 10 cm edge chop was concluded in according to the BS EN 12390-3 after 7, 14, 21 and 28 curative days. Experiments were performed on specimen, and regular compresses potency standards were measure.

1.3 Wear Resistance

By using the wear test machine (pin-on-disc), the experiments were conducted with rotation disc manufactured by steel hardness 25 HRC. The sliding speed, time, load and sliding distance with appropriate values of 950 rpm, 2 min, 5 N and 6 cm, respectively, were used as parameters. The adhesive wear rate was determined using the following formula:

$$W.R = \frac{\Delta W}{S.D} \dots\dots\dots(27)$$

where:

W.R: weights slid wear rates (g/min), ΔW : weights differences after and before the test. S.D: slid distances ($2\pi Nt$).

III. RESULTS AND DISCUSSIONS

The density and absorption of the prepare concretes samples with different percentages at interval of days have been examined as well. The rate of concrete absorptions included the contents of B₄C. The indicated results illustrate that the addition of B₄C with 20% concrete produced the lowest count of neutron compared with the sample with 5% concrete. The dry density of suggested that concrete content increased over time, and this property provided an optimistic peak after 28 days with 2.5% B₄C. In addition, a minimum water absorption was achieved after 28 days, which indicate the efficiency of the proposed mixture. Figures 2 and 3 illustrate the porosity and compressive strength of the prepared concrete samples, respectively.

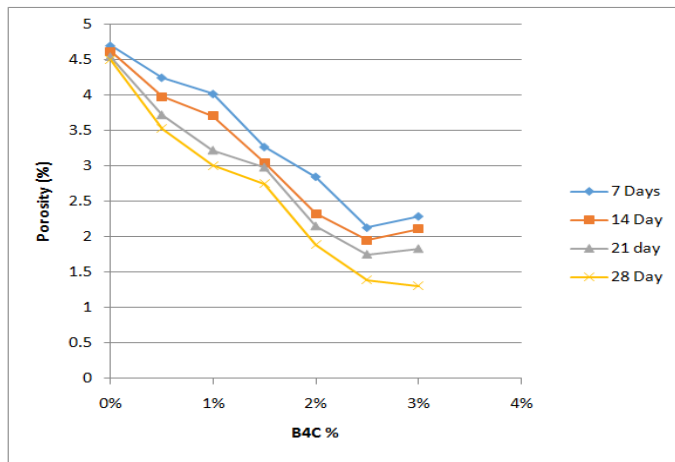

Figure 2: Porosity of prepared concrete samples

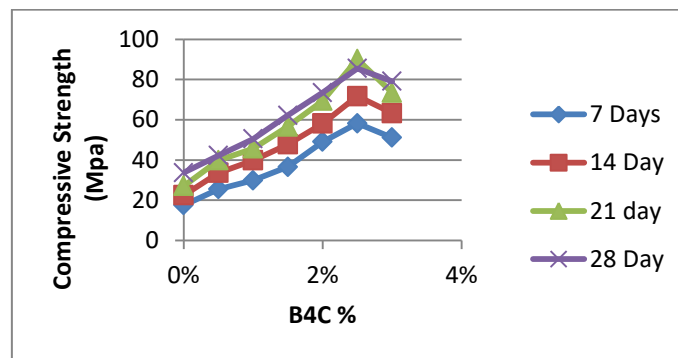

Figure 3: Compressive strength of prepare concretes sample

The porosity of the prepare concretes sample with different percentages of B₄C was determined on different day intervals. The porosity percentage of the suggested mixture was optimised after 28 days with minimum B₄C. Figure 4 demonstrates the neutron absorption rates of the concrete consisting of diverse B₄C contents. The result specified that 20% B₄C addition in the concrete verified the lowermost total for each second of neutron finding related to 5% and 0% B₄C addition in the sample. This outcome indicates that the highest percentage of B₄C played a vital role in the reduction of neutron count recognition. Approximately, the thermal neutron was dynamically absorbed via the B₄C particle in the concrete, whereas the residual thermal neutron was back scattered to the indicator. The concrete with 20% B₄C addition showed the maximum boron configuration. Consequently, this concrete resulted in the positive detection if the maximum number of thermal neutron and the lowest neutron amount recorded. The concrete with 5% B₄C can be used to distinguish half of the concrete deprived of B₄C improvers. The concrete with 0% B₄C displayed the highest neutron number of 910 due to the nonappearance of boron particles. The result similarly showed that the influence of neutron defence is unimportant if the calculation of B₄C satisfied the 20% addition, as the neutron count solitary olipary reduction.

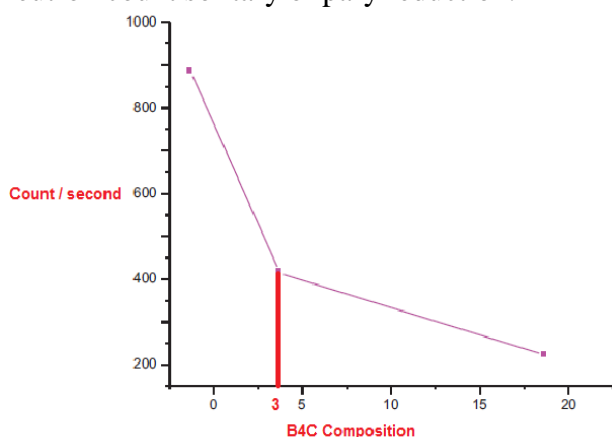

Figure 4: Concrete neutron absorption rate of boron carbide content

V. Conclusion

This paper introduced specimens containing B₄C nanoparticles with considerably enhanced physical and mechanical properties compared with the specimens lacking nano-powder at each age of curing. The proposed cement may be favourably substituted with nano-particles to an optimised limitation of 3%. The most favourable level of nano-particles satisfied was 2.5%, whereas deterioration in properties were noted at 3% for the specimens treated with water. Thus, the longer the curing time, the better the properties observed in the concrete samples. The porosity arrangement of concrete consisting nanoparticles was enhanced; the pore closing and reduction led to a decrease in permeability, low water absorption, and high density of the concrete. The hole tensile potency of all the samples containing nano particles was higher compared with that of the concrete specimen without nano-particles because of the enhanced microstructure and aggregate-paste bond and reduction in the micro-cracks of mortars, which was because of the high surfaces areas of the nano-particle, thereby increasing compactness. Wear resistance increased due to the fineness of the particle size of nano-B₄C. The flexural and compressive strengths were augmented with the increase in nano-B₄C due to the pour filling effect. The result indicated that the addition of B₄C powder to concrete amplified the capability for neutron defensive rate of concretes. The addition of 20% B₄C improved the neutron defence associated to 5% B₄C concrete. Thus, for neutron defensive applications, the 20% B₄C is the best concrete content

ACKNOWLEDGMENT

The preferred spelling of the word “acknowledgment” in American English is without an “e” after the “g.” Use the singular heading even if you have many acknowledgments. Avoid expressions such as “One of us (S.B.A.) would like to thank” Instead, write “F. A. Author thanks” In most cases, sponsor and financial support acknowledgments are placed in the unnumbered footnote on the first page, not here.

References

- [1] Bjornstrom J, Martinelli A, Matic A, Borjesson L and Panas I. Accelerating effects of colloidal nano-silica for beneficial calcium-silicate-hydrate formation in cement. *Chemical Physics Letters*. 2004; 392(1-3):242-8.
- [2] Thienel, K.-C.; Haller, T.; Beuntner, N. Lightweight Concrete—From Basics to Innovations. *Materials* **2020**, *13*, 1120.
- [3] Mohammed, B.H.; Sherwani, A.F.H.; Faraj, R.H.; Qadir, H.H.; Younis, K.H. Mechanical properties and ductility behavior of ultra-high performance fiber reinforced concretes: Effect of low water-to-binder ratios and micro glass fibers. *Ain Shams Eng. J.* **2021**, *12*, 1557–1567.
- [4] Divyah, N.; Thenmozhi, R.; Neelamegam, M.; Prakash, R. Characterization and behavior of basalt fiber-reinforced lightweight concrete. *Struct. Concr.* **2021**, *22*, 422–430.
- [5] Sucharda, O.; Mateckova, P.; Bilek, V. Non-Linear Analysis of an RC Beam Without Shear Reinforcement with a Sensitivity Study of the Material Properties of Concrete. *Slovak J. Civ. Eng.* **2020**, *28*, 33–43.
- [6] Allahverdi, A.; Azimi, S.A.; Alibabae, M. Development of multi-strength grade green lightweight reactive powder concrete using expanded polystyrene beads. *Constr. Build. Mater.* **2018**
- [7] Tie, T.S.; Mo, K.H.; Alengaram, U.J.; Kaliyavaradhan, S.K.; Ling, T.-C. Study on the use of lightweight expanded perlite and vermiculite aggregates in blended cement mortars. *Eur. J. Environ. Civ. Eng.* **2020**, 1–20.
- [8] Domagała, L. Durability of Structural Lightweight Concrete with Sintered Fly Ash Aggregate. *Materials* **2020**, *13*, 4565.
- [9] Yao, G.; Cui, T.; Su, Y.; Anning, C.; Wang, J.; Lyu, X. Hydration Properties of Mechanically Activated Muscovite in the Presence of Calcium Oxide. *Clays Clay Miner.* **2020**, *68*, 580–587.
- [10] Al-Ghouti, M.A.; Khan, M.; Nasser, M.S.; Al Saad, K.; Heng, O.E. Recent advances and applications of municipal solid wastes bottom and fly ashes: Insights into sustainable management and conservation of resources. *Environ. Technol. Innov.* **2020**, *21*, 101267.
- [11] Levine, D. *Municipal Solid Waste Management: A Roadmap for Reform for Policy Makers*; TheWorld Bank: Washington, DC, USA, **2018**.
- [12] Das, S.; Lee, S.-H.; Kumar, P.; Kim, K.-H.; Lee, S.S.; Bhattacharya, S.S. Solid waste management: Scope and the challenge of sustainability. *J. Clean. Prod.* **2019**, *228*, 658–678.
- [13] Tang, C.-S.; Paleologos, E.K.; Vitone, C.; Du, Y.-J.; Li, J.-S.; Jiang, N.-J.; Deng, Y.-F.; Chu, J.; Shen, Z.; Koda, E. Environmental Geotechnics: Challenges and Opportunities in the Post COVID-19 World. *Environ. Geotech.* **2020**, *40*, 1–21.
- [14] Kulkarni, B.N.; Anantharama, V. Repercussions of COVID-19 pandemic on municipal solid waste management: Challenges and opportunities. *Sci. Total Environ.* **2020**, *743*, 140693.
- [15] Nanda, S.; Berruti, F. Municipal solid waste management and landfilling technologies: A review. *Environ. Chem. Lett.* **2021**, *19*, 1433–1456.
- [16] Setoodeh Jahromy, S.; Jordan, C.; Azam, M.; Werner, A.; Harasek, M.; Winter, F. Fly ash from municipal solid waste incineration as a potential thermochemical energy storage material. *Energy Fuels* **2019**, *33*, 5810–5819.

17. [17] Ferraro, A.; Farina, I.; Race, M.; Colangelo, F.; Cioffi, R.; Fabbicino, M. Pre-treatments of MSWI fly-ashes: A comprehensive review to determine optimal conditions for their reuse and/or environmentally sustainable disposal. *Rev. Environ. Sci. Bio/Technol.* **2019**, 18, 453–471.
18. [18] Collivignarelli, M.C.; Cillari, G.; Ricciardi, P.; Miino, M.C.; Torretta, V.; Rada, E.C.; Abbà, A. The Production of Sustainable Concrete with the Use of Alternative Aggregates: A Review. *Sustainability* **2020**, 12, 7903.
19. [19] Coppola, L.; Bellezze, T.; Belli, A.; Bignozzi, M.C.; Bolzoni, F.; Brenna, A.; Cabrini, M.; Candamano, S.; Cappai, M.; Caputo, D. et al. Binders alternative to Portland cement and waste management for sustainable construction—Part 2. *J. Appl. Biomater. Funct. Mater.* **2018**, 16, 207–221.
20. [20] Xuan, D.; Tang, P.; Poon, C.S. Limitations and quality upgrading techniques for utilization of MSW incineration bottom ash in engineering applications—A review. *Constr. Build. Mater.* **2018**, 190, 1091–1102.
21. [21] Baalbaki, O.; Elkordi, A.; Ghanem, H.; Machaka, M.; Khatib, J.M. Properties of concrete made of fine aggregates partially replaced by incinerated municipal solid waste bottom ash. *Acad. J. Civ. Eng.* **2019**, 37, 532–538.
22. [22] Xuan, D.; Tang, P.; Poon, C.S. Effect of casting methods and SCMs on properties of mortars prepared with fine MSW incineration, bottom ash. *Constr. Build. Mater.* **2018**, 167, 890–898.
23. [23] Li, X.; Liu, Z.; Lv, Y.; Cai, L.; Jiang, D.; Jiang, W.; Jian, S. Utilization of municipal solid waste incineration bottom ash in autoclaved aerated concrete. *Constr. Build. Mater.* **2018**, 178, 175–182.
24. [24] Ghanem, H.; Khatib, J.; Elkordi, A. Effect of partial replacement of sand by mswi-ba on the properties of mortar. *BAU J.—Sci. Technol.* **2020**, 1, 4.
25. [25] Shen, P.; Zheng, H.; Xuan, D.; Lu, J.-X.; Poon, C.S. Feasible use of municipal solid waste incineration bottom ash in ultra-high performance concrete. *Cem. Concr. Compos.* **2020**, 114, 103814.
26. [26] Lavvile S, Taylor M A million bottles a minute: world’s plastic binge “as dangerous as climate change”. *Guardian* 28., **2017**
27. [27] Wiswamitra KA, Suyoso H, Utami NM, et al. The effect of adding PET (Polyethylen Terephthalate) plastic waste on SCC (self-compacting concrete) to fresh concrete behavior and mechanical characteristics. *J Phys Conf Ser* 953: 012023. **2018**
28. [28] Wiswamitra KA, Dewi SM, Choiron MA, et al. (2020). The effect of adding minerals on plastic aggregate to lightweight concrete. *IOP Conf Ser Earth Environ Sci* 506: 012046. **2020**
29. [29] N Mastan Vali, Asadi. Pet bottle waste as a supplement to concrete fine aggregate. *Int J Civ Eng Technol* 8: 558–568. **2017**
30. [30] Azhdarpour AM, Nikoudel MR, Taheri M (2016) The effect of using polyethylene terephthalate particles on physical and strength-related properties of concrete: A laboratory evaluation. *Constr Build Mater* 109: 55–62. **2016**
31. [31] Manjunath A. Partial replacement of E-plastic waste as coarse-aggregate in concrete. *Procedia Environ Sci* 35: 731–739. **2016**
32. [32] Sayadi AA, Tapia JV, Neitzert TR, et al. Effects of expanded polystyrene (EPS) particles on fire resistance, thermal conductivity and compressive strength of foamed concrete. *Constr Build Mater* 112: 716–724. **2016**
33. [33] Kaseem T, Sreerath S. Study of fly ash based light weight concrete with plastic waste aggregate as a partial replacement of coarse aggregate. In: Dasgupta K, Sudheesh TK, Praseeda KI, et al., *Proceedings of SECON 2020*, Springer, Cham, 97: 413–420. **2021**
34. [34] Kumi-Larbi A, Yunana D, Kamsouloum P, et al. Recycling waste plastics in developing countries: Use of low-density polyethylene water sachets to form plastic bonded sand blocks. *Waste Manage* 80: 112–118. **2018**

The Role of Methylene Blue Value of Fine Aggregate on Self-Compactability of Concrete

Ekrem Kabataş, Burak Felekoğlu, Abdüssamet Arslan

Department of Civil Engineering, Dokuz Eylul University, ORCID: 0000-0001-5784-9353

Department of Civil Engineering, Dokuz Eylul University,

Department of Civil Engineering, Gazi University

ABSTRACT

Self-compacting concrete (SCC) is a special type of concrete that has similar ingredients but designed with a different mix-proportioning philosophy compared to traditionally vibrated concrete. SCC has the ability to easily flow into the formwork under its own weight without exhibiting any visible segregation. Concrete ingredients should exhibit the minimum requirements of conventional concrete quality to satisfy this condition. Since aggregates occupy the highest volume fraction of concrete compared to other ingredients, their physical properties may significantly affect the self-compactability. As a generally preferred testing method, methylene blue test results give some clues about the presence of clay minerals in fine aggregates. Consumption of fine aggregate exhibiting higher methylene blue value (MBv) increases the water demand of concrete for a given workability. Due to this reason, higher methylene blue value has the potential to bring several design problems for SCC.

In this paper, the performance of two fine aggregates differing in terms of methylene blue value (0,75 MBv and 2,00 MBv) have been compared in SCC design. Cement type (CEM I 42,5 R and CEM II/B-LL 32,5 R) and strength grade (target compressive strength: 20MPa and 30MPa) have been studied as the other mix design variables. Self-compactability have been controlled by adjusting superplasticizer dosage. Additional admixture known as “viscosity modifying agent” have been employed to control the bleeding susceptibility of mixtures in the case of concretes incorporating high MBv fine aggregate. Slump-flow, T500 flow-time, L box blocking tests have been performed to for the purpose of self-compactability control. The compressive and splitting tensile strengths of 100x100x100 mm cube specimens have been determined at 7, 28, 56 days. The effects of methylene blue value difference on both fresh and hardened properties of SCCs have been discussed in the light of results derived from the experimental study.

Introduction

Concrete technology is a continuously developing field of engineering where number of new research has been increasing currently. Self-Compacting Concrete have been developed by Prof. Dr. Hajime Okumara at University of Tokyo in order to solve the compaction problems of vibrated concrete arising from labor quality. An improved compactability will also lead to impermeable pore structure and serve as a solution against durability problems of concrete (Daczko & Vachon, 2006). There are several benefits of this special type of concrete. Thanks to the self-compactability, this special concrete is found more appropriate for structures with congested reinforcement where mechanical vibration is hard to apply (Sooriyaarachchi & Lasintha, 2016).

Proper design strategy is the key point of robust self-compactability. SCC should provide a full compaction of entire structural sections and restricted elements by flowing around various obstructions under its own

weight without exhibiting any segregation (Şahmaran, 2006). Three methods can be listed for SCC design: powder-type, stabilizer-type and combination-type (Ahari, 2014). Mineral additives have been usually preferred for production of powder-type SCC. Employment of waste powder materials or by-products as powder phase of SCC improve the economic feasibility of SCC design on a unit strength basis (Uysal & Yilmaz, 2011). Secondly, one of the latest innovations is the development of Viscosity Modifying Admixtures (VMA). These admixtures are also known as stabilizers and can be used in SCC design for bleeding control. A suitable quantity of welan gum, a kind of natural water soluble polysaccharide, is very effective in stabilizing the rheology of self-consolidating concrete (Boukendakdji et al., 2016). However, commercial VMAs currently available on the market are costly, which increases the cost of such special concretes (Lachemi et al., 2004). Therefore, both powder-type and stabilizer-type methods can be used together and known as combination-type method.

Since aggregates occupy the highest volume fraction of concrete compared to other ingredients, their physical properties may significantly affect the properties of SCC. A critical fine aggregate parameter, which may significantly affect the admixture demand for self-compactability, is the methylene blue value (MBv). As a generally preferred testing method, methylene blue test results give some clues about the presence of clay minerals in fine aggregates. In the case of traditionally vibrated concrete, clay content negatively affects the workability when the amount of water and dosage of superplasticizer are both held constant (Beixing et al., 2011). This is attributed to the high specific surface area, lamellar microstructure and surface activity of clay minerals, which leads to an increase in the amount of mixing water demand to provide adequate workability. Even in the low amounts of microfines in aggregate, high methylene blue values can be observed if clay minerals present in aggregate (Topçu & Demir, 2008). Moreover, the increase of MBv may cause a higher plastic shrinkage and drying shrinkage cracking susceptibility for concrete. As an expected result of shrinkage formation in a restrained structure, formation of internal cracks may bring freeze-thaw damage and inadequate abrasion resistance related problems for mixes incorporating clay minerals (Beixing et al., 2011).

In this paper, effect of methylene blue value (MBv) of fine aggregates on the fresh state self-compactability and hardened state mechanical properties of concretes have been investigated. For this purpose, two different fine aggregates, which have different MBvs have been compared in SCC design. Cement type (CEM I 42,5 R and CEM II/B-LL32,5 R) and strength grade (target compressive strength: 20MPa and 30MPa) have been studied as the other mix design variables. Fresh state self-compactability have been checked by slump-flow, T500 and L box test results. Hardened state compressive and splitting tensile properties of SCC's have been determined by using 100x100x100 mm cube specimens at 7, 28, 56 days. The effects of MBv difference on both fresh and hardened properties of SCCs were discussed in the light of results of the experimental study.

Materials and Methods

Materials

Two different Portland cements at different strength grades conforming the requirements of TS EN 197-1 have been used. While CEM I 42,5 R is composed of only Portland cement clinker and gypsum, CEM II/B-LL 32,5 R is a blended cement with 27,3% mineral additive incorporation from limestone origin. The chemical, physical and mechanical properties of Portland cements procured from the manufacturer have been listed in Table 2.1. Fine aggregates have been labeled as AG-0,75 and AG-2,00 according to their methylene blue values and physical properties have been presented in Table 2.2. Coarse aggregate type and content have been kept constant for all mixes. The saturated surface dry (SSD) specific density and water absorption values have been determined as 2,73 g/cm³ and 0,27%, respectively. The 98%, 36% and 6% of coarse aggregate passed from 16 mm, 8 mm and 4 mm sieves, respectively. A polycarboxylate based superplasticizer conforming the requirements of ASTM C494 Type F branded as Sika Viscocrete 3075 have been employed to improve flowability. Viscosity modifying admixture branded as Sika Stabilizer-7 has also been used as a stabilizer in the case of concretes incorporating fine aggregates with high methylene blue value.

Table 2.1. Chemical, Physical and Mechanical Properties of Portland Cements

Chemical Properties				Physical Properties			
Cement Type		CEM I 42,5 R	CEM II/B-LL 32,5 R	Cement Type		CEM I 42,5 R	CEM II/B-LL 32,5 R
CaO	%	62,35	60,52	Total Additive	%	0	27,3
SiO ₂	%	18,21	19,66	Initial Setting Time	min	135	125
Al ₂ O ₃	%	2,91	5,31	Final Setting Time	min	245	195
Fe ₂ O ₃	%	2,91	3,26	Soundness	mm	2	1
MgO	%	2,4	2,45	Blaine fineness	m ² /kg	338,4	480,8
SO ₃	%	3,04	2,67	Specific gravity	-	3,11	2,95
Na ₂ O	%	0,26	0,34	Compressive Strength			
K ₂ O	%	0,72	0,79	2 days	MPa	28,1	21,1
C ₃ S	%	66,18	43,45	28 days	MPa	55,1	41,2
C ₂ S	%	2,30	23,61				
C ₃ A	%	7,83	8,56				
C ₄ AF	%	8,86	9,92				
Insoluble Residue	%	0,33	1				
Loss on Ignition	%	3,15	2,81				
Free Lime	%	0,74	1,2				
Cl ⁻	%	0,0102	0,0109				

Table 2.2 Physical Properties of Fine Aggregates

Properties	Bulk Specific Gravity (g/cm ³)	Apparent Specific Gravity (g/cm ³)	Water Absorption (%)	Passing ratio from 0,063 mm sieve (%)	Methylene Blue Value (MBv)
AG-0.75	2,65	2,7	1,13	10,8	0,75
AG-2.00	2,71	2,73	0,27	10,8	2,00

* Fine aggregates exhibit approximately similar gradation (Passing percentages)

from 4-2-1-0.5-0,25mm sieves have been calculated as 92%, 66%, 40%, 30%, 17%, respectively.)

Method

The preparation and mixing procedure of the SCC was conducted by referring the methods prescribed in EFNARC (2005) document. The paste content, water, coarse aggregate, fine aggregate weights per cubic meter and water-powder ratio have been checked according to EFNARC recommendations (2005). The mix-proportions of eight different SCCs is presented in Table 2.3. Mix codes have been labeled with respect to methylene blue values of aggregates, cement type and target compressive strength (C: Type I Portland cement, BC: Type II, blended Portland cement, 30: target strength grade in MPa, 45: target strength grade in MPa).

Table 2.3 Mix proportions of SCC

Mix Design of SCCs (kg/m³)								
Aggregate Type	AG-0,75				AG-2,00			
Mix Code	AG-0,75-30-C	AG-0,75-45-C	AG-0,75-30-BC	AG-0,75-45-BC	AG-2,00-30-C	AG-2,00-45-C	AG-2,00-30-BC	AG-2,00-45-BC
Water/Cement Ratio	0,50	0,38	0,39	0,37	0,48	0,38	0,38	0,35
Cement	297	419	482	428	327	400	459	426
Water	148	159	189	158	156	152	177	151
Fine Aggregate	989	934	852	895	982	931	851	883
Coarse Aggregate	975	920	840	881	967	917	839	869
Superplasticizer	17,8	8,3	9,6	25,7	16,3	36,0	41,3	42,5
Viscosity Modifying Admixture	0,0	0,0	0,0	0,0	3,0	3,6	4,1	3,9
Theoretical Unit Weight	2427	2440	2373	2388	2451	2440	2371	2374

24 dm³ of concretes have been prepared for each batch in a horizontal axis laboratory mixer with 50 dm³ capacity. First, the aggregates and cement have been dry mixed for 2 minutes. Mixing water was then

added slowly and mixed for an additional 2 minutes. Finally, the required amount of superplasticizer and VMA (only in the case of high MBv mixes) to achieve self-compactibility and the rest of the mixing water have been added and mixed for 3 minutes. The target slump-flow values was in the range of SF2 class (650-750 mm) as recommended by EFNARC.

Testing Procedure

The flowability, viscosity and passing ability of SCC mixtures have been tested by measuring slump-flow diameter and T500 flow-time according to EN 12350-8 (2010) and L box passing ability according to EN 12350-9 (2010). These tests have been carried out in Gazi University Materials of Construction Laboratory. A representative image of SCC exhibiting slump-flow is presented Figure 2.1. Six 100 mm cubic specimens have been molded for each mechanical testing age (three specimens for each individual compressive and splitting tensile tests at 7, 28, 56 days, respectively) by filling the molds without any external vibration. Specimens have been demolded one to two days after casting and cured at lime-saturated water until testing.

Figure 2.1 a) Slump Flow test b) L box blocking test

Test Results And Discussion

Superplasticizer and Stabilizer Demand for Self Compactibility

The mix proportions of SCCs presented in Table 2.3 mostly indicate an increase in the SP demand for SCCs prepared with high MBv fine aggregate. This situation is independent from cement type and target compressive strength except the AG-0,75-30-C mix. This exception can be attributed to the addition of VMA as stabilizer in order to decrease the bleeding susceptibility of high MBv SCCs arising from increased SP demand. Test results showed that additional VMA is mandatory for SCCs incorporating high MBv fine aggregate to maintain consistency and to combat with bleeding. Despite the beneficial role of VMA, high MBv of fine aggregate forced researchers to use high amounts of superplasticizer in the SCC design.

Slump-Flow, T500 Flow-time and L-box Blocking Ratio

As reported previously, slump-flow in the range of 650-750 mm) have been provided for all mixtures (Table 2.4). SF2 class is targeted since this range is recommended for reinforced concrete applications (e.g. walls, columns) according to EFNARC (2005). T500 flow-time values of SCC's were in the range of 1,5-13s. T500 flow-time values can be accepted as an indicator of viscosity. In general, mixtures incorporating blended cements exhibited lower viscosity (short T500 flow-times) compared to ordinary Portland cement

mixes. High MBv of fine aggregate also decreased the viscosity in most cases by indirectly increasing the SP demand to reach targeted slump-flow values with a few exceptions.

The blocking ratio of 1,00 indicates perfect passing ability and ratios between 0,80-1,00 have been classified as PA1 according to EFNARC (2005). Only AG-2,00-45-C mix failed from the view point of passing ability. Other mixtures proved their self-compactability in terms of passing ability.

Table 2.4. Slump-flow, T500 flow-time and L box blocking ratio values of all SCC's

Mix Code	AG-0,75-30-C	AG-0,75-45-C	AG-0,75-30-BC	AG-0,75-45-BC	AG-2,00-30-C	AG-2,00-45-C	AG-2,00-30-BC	AG-2,00-45-BC
Slump-Flow (mm)	670	665	705	700	670	665	715	725
T500 flow-time (s)	13	4	3,5	9	4	8	2	1,5
L box blocking ratio	0,94	0,80	0,91	0,88	0,70	0,85	0,96	0,91

Compressive and Splitting Tensile Strength

Strength values of all SCCs have been presented in Table 2.5. In general, SCCs prepared with high MBv fine aggregates exhibited lower compressive strength values at any given testing age. The 28 days compressive strength values of SCCs prepared with high MBv aggregates were found approximately 20% less than their conjugates. Similar trend is also observed in the case of splitting tensile strength test results.

Since the strength values have been determined from 100 mm cube specimens, size effect should also be taken into account when deciding the success of reaching the target compressive strength value. It should be noted that target strength class is usually defined from 150 mm standard size cubes. Smaller cubes with 100 mm size will exhibit higher strength values for the same concrete mixture. A strength reduction based conversion factor may also be considered to convert 100 mm cube strength values to 150 mm cube strength values. In this study, compressive strength values obtained from 100 mm cube specimens have been directly evaluated, it can be concluded that all tested SCCs prepared with high MBv aggregates failed from the viewpoint of compressive strength target at 28 days while most of the tested SCCs prepared with low MBv aggregates passed the compressive strength target requirement.

Table 2.5 Compressive and Splitting Tensile Strength of SCC's

Compressive Strength (MPa)	AG-0,75-30-C	AG-0,75-45-C	AG-0,75-30-BC	AG-0,75-45-BC	AG-2,00-30-C	AG-2,00-45-C	AG-2,00-30-BC	AG-2,00-45-BC
7 days	26,6	30,1	23,3	26,6	16,8	18,2	15,2	19,2
28 days	32,2	44,7	30,1	42,2	25,6	39,5	24,3	39,0

56 days	35,1	46,2	33,0	44,5	28,2	40,0	27,5	39,8
Splitting Tensile Strength (MPa)	AG-0,75-30-C	AG-0,75-45-C	AG-0,75-30-BC	AG-0,75-45-BC	AG-2,00-30-C	AG-2,00-45-C	AG-2,00-30-BC	AG-2,00-45-BC
7 days	1,90	3,18	1,90	3,17	1,47	2,61	1,80	2,42
28 days	2,30	3,25	2,50	3,20	1,95	2,85	2,23	2,75
56 days	2,44	3,35	2,65	3,52	2,15	3,05	2,55	2,81

Cost Analysis of SCCs Per Unit Flow and Compressive Strength

The material cost of unit volume of SCCs have been calculated by using the unit prices from Turkish Republic, Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change Price Handbook (ÇŞB, 2021) and Sika Corporation price handbook ((Sika, 2021) and presented in Table 2.6.

The unit prices from Turkish Republic, Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change Price Handbook (ÇŞB, 2021) have been converted from Turkish lira to United States Dollar based on the date of 15 February 2021 which was the publication date of handbook. Note that labor, transportation and tax costs have not been considered in this calculation.

Table 2.6. Unit cost of ingredients used in total cost calculation of SCCs.

Concrete Ingredient	Unit	Cost per unit
Portland Cement (Bulk) TS EN197-1 CEM I 42,5 R	Ton	\$37,68
Portland Cement (Bag) TS EN197-1 CEM I 42,5 R	Ton	\$38,68
Portland Limestone Cement (Bulk) TS EN197-1 CEM II/B-LL 32,5 R	Ton	\$34,67
Portland limestone Cement (Bag) TS EN197-1 CEM II/B-LL 32,5 R	Ton	\$35,53
Coarse Aggregate (Dmax=32mm)	m ³	\$6,81
Fine aggregate	m ³	\$4,37
Water	m ³	\$1,30
Sika ViscoCrete Admixture	kg	\$2,43
Sika Stabilizer Admixture	kg	\$1,18

As it can be seen from Table 2.7 replacement of fine aggregate with a higher MBv fine aggregate significantly increased the total cost of unit volume of concretes. This increment is mainly attributed to the higher SP demand to provide the targeted slump-flow values. A second factor that further increases the total cost is the VMA addition. VMA was a necessity to balance the stability problem of fresh SCCs arising from the extraordinary high SP content. The beneficial role of blended cement incorporation on total cost seems to be suppressed by high SP dosages to provide the targeted slump-flow values.

As an indicator of fresh state performance cost parameter, total cost per unit volume of concrete is divided by slump-flow value of mix so that unit flow cost of SCC is calculated in \$/mm unit (Fig 2.2). While the SCCs incorporating low MBv fine aggregate provide unit flow with a low cost, MBv increment significantly increased the cost of unit flow which resulted with a decrease in the efficiency of SCCs.

Table 2.7. Cost of each ingredient and total cost of SCC's

Mix Code	Cement (kg/m3)	Water (kg/m3)	Fine Aggregate (kg/m3)	Coarse Aggregate (kg/m3)	Viscocrete 3075 (kg/m3)	Stabilizer-7 (kg/m3)	Total Cost (\$)
AG-0,75-30-C	\$11,49	\$0,19	\$4,32	\$4,26	\$43,27	\$0,00	\$63,53
AG-0,75-45-C	\$16,19	\$0,21	\$4,08	\$4,02	\$20,23	\$0,00	\$44,74
AG-0,75-30-BC	\$18,66	\$0,25	\$3,72	\$3,67	\$23,38	\$0,00	\$49,68
AG-0,75-45-BC	\$16,56	\$0,20	\$3,91	\$3,85	\$62,45	\$0,00	\$86,98
AG-2,00-30-C	\$12,64	\$0,20	\$4,29	\$4,23	\$39,58	\$3,51	\$64,45
AG-2,00-45-C	\$15,47	\$0,20	\$4,07	\$4,01	\$87,39	\$4,30	\$115,43
AG-2,00-30-BC	\$17,77	\$0,23	\$3,72	\$3,66	\$100,38	\$4,85	\$130,61
AG-2,00-45-BC	\$16,46	\$0,20	\$3,86	\$3,80	\$103,24	\$4,56	\$132,12

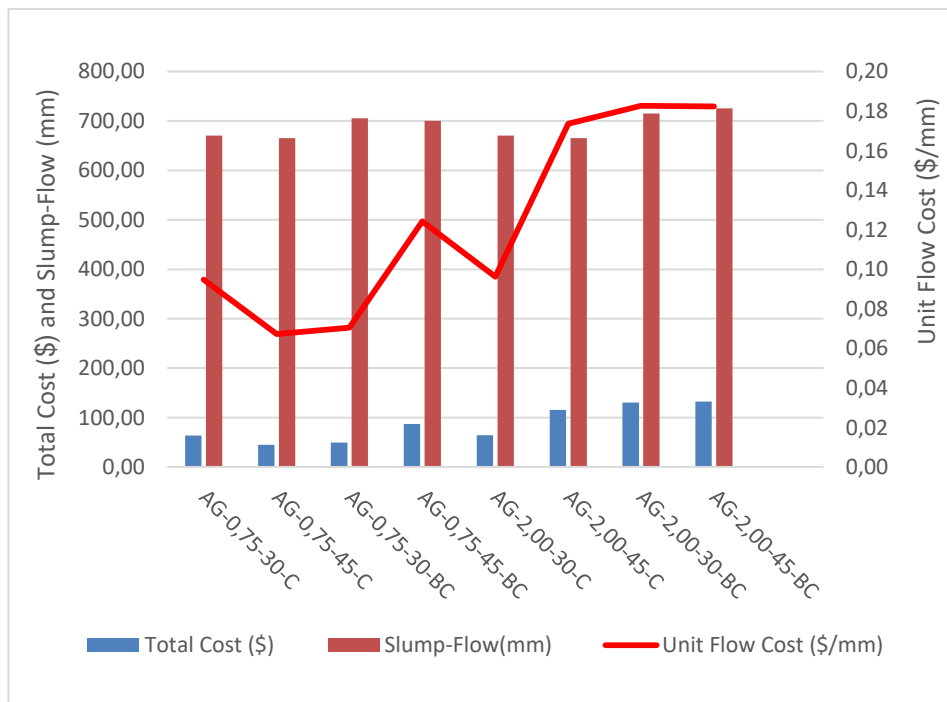

Figure 2.2. Total cost by \$ per unit volume, slump-flow value (mm) and cost of unit flow by \$ for all tested SCCs

As an indicator of hardened state performance cost parameter, total cost per unit volume of concrete is divided by 28 days compressive strength value of mix so that unit flow cost of SCC is calculated in \$/MPa unit (Fig 2.3). While the SCCs incorporating low MBv fine aggregate provide unit compressive strength with a low cost, MBv increment increased the cost of unit compressive strength significantly. The most efficient SCC in terms of unit compressive strength is AG-0,75-45-C incorporating fine aggregate with low MBv.

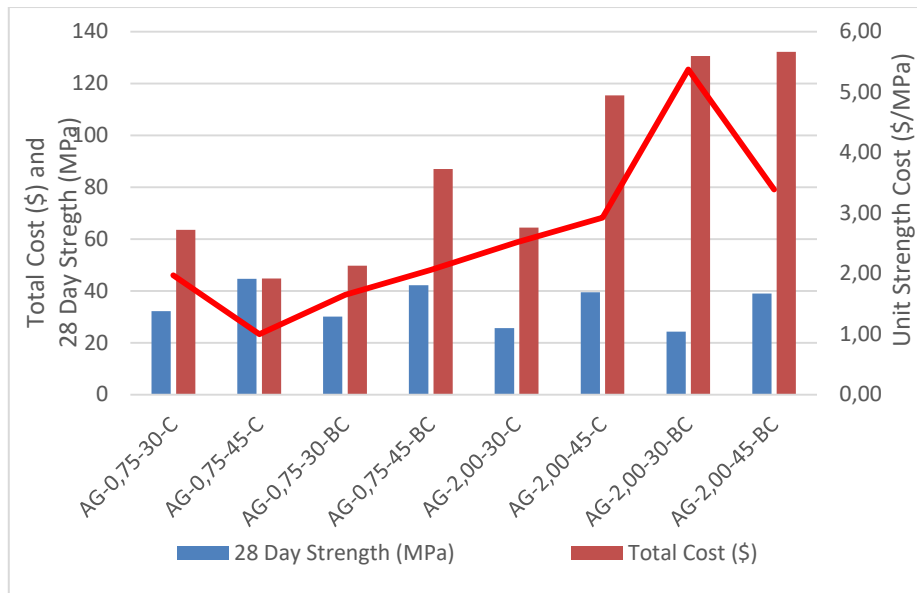

Figure 1.3 Total cost by \$ per unit volume, 28 days compressive strength (MPa) and cost of unit compressive strength by \$ for all tested SCCs

Conclusions

The following conclusions can be drawn from this study;

- High MBv of fine aggregate negatively affected the self-compactability of concretes at all investigated mix-proportions. The superplasticizer demand significantly increased to reach the targeted slump-flow values with the incorporation of fine aggregate with high MBv which leads to stability problems and bleeding. To overcome the stability problem VMAs have been employed. While this solution provide an improvement in self-compacability from the view point of fresh state stability, it was not enough to overcome the compressive and splitting tensile strength loss due to high MBv aggregate employment in SCC design.
- Both cost analysis in terms of total cost, unit cost of flow and unit cost of compressive strength revealed that fine aggregate with low MBv are more beneficial to design economically feasible SCCs without any risk of stability loss.

ACKNOWLEDGEMENTS

Authors appreciate the testing facility support of GAZİ University and material support of SİKA company for conducting the experimental study. This study is a part of the ongoing Master thesis of the first author at Dokuz Eylül University, The Graduate School of Natural and Applied Sciences, İzmir. Second and third authors are advisors of this Master thesis.

REFERENCES

1. Ahari, R. S. (2014). *Mineral Katkıların Kendiliğinden Yerleşen Betonun Reolojik, Tiksotropik ve Geçirimsizlik özelliklerine etkisi*. Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
2. Beixing, L., Mingkai, Z., & Jiliang, W. (2011). Effect of the Methylene Blue Value of Manufactured Sand on Performances of Concrete. *Journal of Advanced Concrete Technology*, 9, 127–132. <https://doi.org/10.3151/jact.9.127>
3. Boukendakdji, O., Debieb, F., Kadri, E. H., & Benramoul, N. (2016). Effect of viscosity modifying admixtures on the workability and mechanical resistances of self compacting mortars. *Journal of Materials and Environmental Science*, 7(2), 558–565.
4. Daczko, J. A., & Vachon, M. (2006). *Chapter 56: Self-Consolidating Concrete (SCC)* (J. H. Pielert (ed.); pp. 637–645). ASTM International. <https://doi.org/10.1520/STP37774S>
5. EFNARC. (2005). The European Guidelines for Self-Compacting Concrete. *The European Guidelines for Self*

- Compacting Concrete, May*, 63. <http://www.efnarc.org/pdf/SCCGuidelinesMay2005.pdf>
6. Lachemi, M., Hossain, K. M. A., Lambros, V., Nkinamubanzi, P.-C., & Bouzoubaâ, N. (2004). Self-consolidating concrete incorporating new viscosity modifying admixtures. *Cement and Concrete Research*, 34(6), 917–926. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.cemconres.2003.10.024>
 7. Sika Corporation price handbook (2021)
 8. Sooriyaarachchi, H. P., & Lasintha, E. D. L. (2016). Influence of Fine Aggregate Types on the Performance of Self - Compacting Concrete. *Engineer: Journal of the Institution of Engineers, Sri Lanka*, 49(1), 9. <https://doi.org/10.4038/engineer.v49i1.6914>
 9. Şahmaran, M. (2006). Self-compacting concrete with high volumes of fly ash. In *The Graduate School of Natural and Applied Sciences of Middle East Technical University*.
 10. Topçu, İ., & Demir, A. (2008). Relationship between methylene blue values of concrete aggregate fines and some concrete properties. *Canadian Journal of Civil Engineering*, 35, 379–383. <https://doi.org/10.1139/L07-111>
 11. Turkish Republic, Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change Price Handbook (2021)
 12. Uysal, M., & Yilmaz, K. (2011). Effect of mineral admixtures on properties of self-compacting concrete. *Cement and Concrete Composites*, 33(7), 771–776. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.cemconcomp.2011.04.005>

FERNANDO BOTERO'NUN RESİMLERİNDE MEKAN-RENK-KARAKTER İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

(A STUDY ON THE SPACE-COLOR-CHARACTER RELATIONSHIP IN FERNANDO BOTERO'S
PAINTINGS)

Dr.Öğr.Üyesi Elif ÖZDOĞLAR, Dr.Öğr.Üyesi Çağrı YALÇIN, Arş. Gör. Turgut KALAY,

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık Bölümü,

ORCID: 0000-0002-9997-9487

ORCID: 0000-0002-8408-9190

ORCID:0000-0002-8532-1203

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; Kolombiyalı figüratif bir ressam ve heykeltıraş olan Fernando Botero'nun resimlerinde mekan-renk-karakter ilişkisinin eserleri üzerinden analiz edilmesidir. Van Gogh'dan sonra orijinal mekan-renk-karakter ilişkisi üreten sanatçıların başında sonraki yüzyılda [Salón de Artistas Colombianos](#) ödülüne laik görülen Botero gelmektedir. Eserleri küresel düzeyde pek çok müzede hem de koleksiyonerlerde bulunmaktadır. İstanbul'da bulunan Pera Müzesi; 2010 yılında sanatçının altmış dört eserine yer veren sirk, boğa güreşi, Latin Amerika halkı, Latin Amerika yaşamı, ölüdoğa ve sanat tarihinin geçmiş ustalarından uyarlamaları olarak altı bölümden oluşan bir sergiyi Kolombiya Fahri Konsolosluğu, İspanya Büyükelçiliği ve Instituto Cervantes, Estambul desteğiyle gerçekleştirmiştir. Bu bölümler bir bakıma sanatçının işlediği konulara bir genelleme yapmaktadır. Örneğin "Mona Lisa Age Twelve" adlı eserinde Da Vinci'nin tartışmalı eseri Mona Lisa'yı çocuklaştıran sanatçı, "The Dancers" isimli eserinde bir eğlence mekanında dans eden bir çiftte yer verir. Mekan tasarımının algılanmasını belirleyen faktörler arasında ışık, renk, doku, boyut, biçim, koku, ses, ısı gibi tasarım elemanları yer almaktadır. Bu faktörler içerisinden renk resim ve mekan tasarımı disiplinlerinin en güçlü kesişim noktası olarak kabul edilebilir. Karakter ise mekanı kurgulatan temel unsurdur. Boterism adı verilen özgün sanatçı Latin Amerika yaşamı ve halkına gönderme yapan resimlerinde; özellikle konut iç mekan kurgusu ve sokak vurgusu yapar. Vücutlarında orantısız deformasyona yer verdiği karakterlerinin arka planlarında konut mekanları için ana renkler olan sarı, mavi ve kırmızı ile ara renkler olan yeşil, turuncu ve mordan herhangi birini tekil olarak kullanır. Tek rengin bulunduğu ve canlı bir renk tonunun seçildiği arka fonla baskın bir sahne kuran sanatçı çok renkliliği daha ziyade karakterlerin kostüm tasarımlarında kullanır. Konut iç mekanları betimlenirken, anlatım gücünü arttıracak resim çerçeveleri, tablolar, saksı çiçekleri gibi dekoratif öğeleri belirteç olarak kurgulanarak mekan kimliğine ikincil vurgu yapılır. Sandalye, masa ve konsol gibi gündelik kullanıma uygun, kütleli ve klasik forma sahip mobilyalar alışılmadık ahşap renklerinde kullanılarak anlatım güçlendirilir. Konutların yanısıra hareketli mekanlardan seçimler yapar ve eğlence mekanları, sirkler ve boğa güreşleri gibi sosyalleşme mekanlarının aktarımında arka fonda renk kullanımı çeşitlenir. Ünlü ressamın tablolarına getirdiği öznel yorumlarında da canlı ara ve ana renkleri kullanmayı sürdürür. Dış mekan resimlerinde arka fon renk konusunda çoğul peyzajlara dönüşür ancak renk geçişleri tüm eserlerinde keskin hatlara sahiptir. Dış mekan çalışmalarında iç mekan çalışmalarına oranla daha fazla sayıda karakter betimler. Eserlerinin çoğunda mekan kurgularında tonlama nesnesini kullanmaktan kaçınır. Botero gibi özgün sanatçıların deniz aşırı coğrafyalarda bilinirliğinin ve tanınırlığının artması önem taşımaktadır. Sanat ve tasarım alanlarında eğitim alan ve üreten bireylerin çok çeşitli eserlerden haberdar olmaları ortaya koyacakları ürünlerin kalitesi ve niteliğini etkileyecek, perspektiflerini ve vizyonlarını geliştirecektir.

Anahtar Kelimeler: Botero, Renk, Karakter, Mekan

ABSTRACT

The aim of this study; is to solve the analysis of the space-color-character relationship in the paintings of Fernando Botero who is a Colombian figurative painter and sculptor. Post Van Gogh era, Botero who was deemed laudable for the Salón de Artistas Colombianos award in the last century is one of the artists who produced the original space-color-character relationship. His works are in many museums and private collections all around the world at the global level. Pera Museum in Istanbul; Organized in 2010 with the support of the Honorary Consulate of Colombia, the Spanish Embassy and the Instituto Cervantes, Estambul, the exhibition includes sixty-four works by the artist, consisting of six sections: circus, bullfights, Latin American people, Latin American life, still life and adaptations of early art history masters. For example, the artist, who made Da Vinci's controversial work Mona Lisa childish in his work "Mona Lisa Age Twelve", also created the work "Dancers", which features a dancing couple in an entertainment. Among

the factors that determine the perception of space design, there are design elements such as light, color, texture, size, shape, smell, sound and heat. Among these factors, color can be considered as the strongest intersection point of plastic arts and space design disciplines. The character is one of main elements that constructs the space. The artist, who has a unique style called boterizm, especially emphasizes residences and streets in his paintings, where he refers to Latin American life and people. He uses any of the primary colors yellow, blue and red or the secondary colors green, orange and purple for the residential areas in the backgrounds of his characters with proportional deformations on their bodies. The artist, who creates a dominant scene with a background with a single vivid color tone, uses more multicolor in the costume designs of the characters. While depicting the interiors of the houses, decorative elements such as picture frames, paintings and potted flowers are created to increase the expressiveness, making a secondary emphasis on the identity of the space. Expression is strengthened by using traditional wood colors in furniture with mass and classical forms suitable for daily use such as chairs, tables and consoles. In addition to the residences, he makes choices from lively places and diversifies the use of color in the background in the transfer of socializing places such as entertainment venues, circuses and bullfights. In these spaces, more than one primary or secondary color is used, but the transitions between colors are sharp, without softness. He continues to use vivid intermediate and primary colors in his subjective interpretations of the masterpieces of famous painters. In exterior spaces, the background becomes plural landscapes in terms of color, but the color transitions still have sharp lines. He depicts a greater number of characters in exterior works than in interior works. He avoids using the intonation object in the spatial setups of most of his works. It is important to increase the recognition and recognition of original artists such as Botero in foreign geographies. The fact that individuals who receive education and produce in the fields of art and design have awareness of a wide variety of works will affect the quality of the products they will produce, and will improve their perspectives and visions. In this sense, Botera is one of the most original names of the last century.

Key Words: Botero, Color, Character, Space

İstanbul' da Bitkilendirilmiş Cephe Uygulama Sorunları Üzerine Bir Araştırma

Nazlı USTA COŞKUN

Gebze Teknik Üniversitesi, Mimarlık Anabilimdalı

ÖZET

Dünya’da değişen koşullar sonucunda, kentlerde nüfus artmakta, teknolojik gelişmeler yaşanmakta ve buna bağlı olarak kentsel alanlarda yapısal yoğunluk artmaktadır. Kentlerde yaşanan bu değişim yeşil alan kaybının ve birçok çevre sorununun temel nedeni olarak görülmektedir. Bütün bu yapılaşmalar kentlerde hava kirliliği ve insan sağlığına zararlı birçok unsuru da beraberinde getirmektedir. Özellikle kent dokusundaki yeşil alanların hızla azalması ekolojik dengenin bozulmasına neden olmaktadır. Hızla gelişen kentleşmenin yıkıcı etkilerini en aza indirmek ve kentsel yaşam alanındaki insanlara yeşil mekan alternatifleri ve imkanları sunmak amacıyla son yıllarda üretilen ekolojik ve estetik çözümlerden biri bitkilendirilmiş cephe tasarımı ve uygulamalarıdır. Çağdaş yapı kültürüne yeni bir anlayış getiren dikey bitkilendirme çalışmaları konsept olarak “bahçe” olgusunun bir bina cephesine ya da duvar yüzeyinde uygulanmasıdır. Doğal çevrenin yapıya entegrasyonu ile kentlerde nefes alan mekanlara yer verilmesinin yanı sıra önemli oranda enerji ve kaynak tasarrufu sağlanmış olacaktır. Yapılarda dikey yüzeylerin bitkilendirilmesi, estetik ve görsel değer yanında, yapıların korunması, iklim etkilerinin insan için daha uygun hale getirilmesi, çevre koşullarının iyileştirilmesi ve bazı çevre sorunlarının azaltılması gibi işlevleri nedeni ile kent ekolojisine önemli katkılar sağlamaktadır. Ülkemizde giderek büyüyen ve sektörde önemli bir pazar durumuna gelen dikey bahçe çalışmalarının yaygınlaşmasında; gerekli yönetmeliklerin ve standartların oluşturulması, yerel yönetimlerin de konuya olan duyarlılıkları ve destekleri oldukça önemlidir. Çalışmada uygulama yöntemlerinin yapısal bağlamda İstanbul' da gerçekleştirilmiş çeşitli uygulamalar üzerinden incelenmesi, kentlerde yaşanabilir ideal çevreler yaratarak sürdürülebilir sağlıklı ortamlar oluşturmak için yapı yüzeylerindeki bitki kullanımının kent ekolojisine katkılarının ortaya konması gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı; bitkilendirilmiş cephelere ait uygulama yöntemlerinin yapısal bağlamda gerçekleştirilmiş çeşitli uygulamalar üzerinden incelenmesi, bitkilendirilmiş cephelerin yapıya ve çevreye olan etkileri , uygulamaya yönelik sorunların teşvik ve engellerin incelenerek ortaya konması amaçlanmıştır. Bu kapsamda kentlerde yaşanabilir ve ideal çevreler yaratarak gelecek nesillere sürdürülebilir çevreler ve sağlıklı ortam oluşturmak amacı ile yapı yüzeylerinde bitki kullanımının yaygınlaştırılmasına katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Anahtar Sözcükler: dikey bahçe, bitkilendirilmiş cephe, yeşil cepheler

**OSMANLI'NIN MODERNLEŞME SÜRECİNDEN GENÇ TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE: 1718-1938 YILLARI ARASINDA SANAT-TASARIM VE KADIN ÜZERİNE GELİŞMELER
(FROM THE OTTOMAN'S MODERNIZATION PROCESS TO THE YOUTH REPUBLIC OF TURKEY: DEVELOPMENTS ON ART-DESIGN AND WOMEN BETWEEN 1718-1938)**

Dr.Öğr.Üyesi Elif ÖZDOĞLAR, Dr.Öğr.Üyesi Çağrı YALÇIN, Arş. Gör. Turgut KALAY

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık Bölümü,

ORCID: 0000-0002-9997-9487, ORCID: 0000-0002-8408-9190 ORCID: 0000-0002-8532-1203

ÖZET

Osmanlı'nın modernleşme süreci; farklı tarihlere dayandırılmaktadır ancak sanat ve tasarım ekseninde değerlendirildiğinde ise Lale Devri başlangıç noktası olarak görünmektedir. Lale Devri'nde batı müziği ve batı çalgıları kent müziğine girmiş, enstrümanlar çeşitlenmiş, batılı mobilya biçimleri kullanılmaya başlanmıştır. Levni'nin miyatürlerinde farklı konuları işlemeye başlaması durağanlaşan bu geleneksel sanatı canlandırmıştır. Kadın Müzesi verilerine göre 18. yy'da kadın sanatkarlar Dilhayat kalfa ve Reftar Kalfa müzik Esmâ İbret Hanım hat sanatında önemli eserler vermiştir. Patrona Halil İsyanı'nın gelişmeleri duraklatmasına rağmen Tanzimat Fermanı, I. ve II. Meşrutiyet gibi politik hamlelerle modernleşme süreci yeniden hız kazanmıştır. Genellikle payitahtta gerçekleşen sanat ve tasarım faaliyetlerinin ülke geneline yayılması ve kurumsallaşması, modernleşme sürecindeki eksikliklerin giderilmesi ve sistematikleşmesi ise Cumhuriyet Dönemi'nde gerçekleştirilen inkılaplar ve çabalarla olmuştur.

Moda tasarımı alanında; 20. yy'ın başlarına dek İngiltere'de kadınları korseye mahkum eden edvardiyen giyim zorunlu olması, ABD'de kadınların kıyafet devrimine dek pantolon giyememesine karşın Osmanlı'da kadınlar bu dönemde etnik köken ve yörelerine göre giyinme haklarına sahiptirler. Kadınların spor giyimi tercih edebilmeleri; ABD'de 1910 ve 1920 yılları arasında özellikle I. Dünya Savaşı sonrası dönemde, Paul Poiret'in tasarımlarıyla gerçekleşmiştir. Osmanlı coğrafyasında kadınlar yüzyıllar boyunca şalvar kullanabilmişlerdir. (Kass:2011)(Balçır:2018) Cumhuriyet Dönemi'ndeki 1925 yılında gerçekleştirilen şapka inkılabı 1934 yılında gerçekleştirilen kıyafet inkılabı moda tasarımı alanında, öncül yaklaşımların en ideal formuna evrilmesini, yasal düzlemde tanımlanmasını sağlamıştır.

Osmanlı imparatorluğu'nun bilinen ilk kadın ressamı öğretmen Müfide Kadri'dir. 1873 yılında Ahmet Ali Paşa ilk kişisel resim sergisini açmıştır. (Özyiğit:2017) 1882'de II.Abdülhamit tarafından Mekteb-i Sanâyi-i Nefise-i Şâhâne kurulmuştur. 1914 yılında ise ressam Mihri Müşfik'in çabalarıyla İnas Sanayi-i Nefise mektebi kurulmuş, kendisi kurumun yöneticiliği üstlenmiş ve kadın öğrenciler sanat alanında eğitim görmeye başlamışlardır. 1923 yılında bu iki okul karma eğitim yapmak üzere birleşmiştir. Bu kurumun Avrupa'daki çağdaşı olarak anılan Paris Ecole des Beaux Arts'ın ilk kadın yöneticisi 2018 yılında Alexia Fabre olmuştur. Köklü sanat kurumları yöneticiliğinde kadın sanatçıların yer alabilmesi Fransa'da, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti'nden bir asır sonra gerçekleşebilmiştir.

Abdülmeccid Dönemi'nde Dolmabahçe Saray tiyatrosu ve Mızıkâ-ı Hümayun kurulmuştur. Hanedan üyelerinden Adile Sultan divan tertip etmiş ve Ayşe Sultan marş bestelemiştir. Bu gelişmeler hanedanın sanat kültürünü vurgular niteliktedir. 1914'te Darülbedayi kurulmuş ve 1918'de ise Afife Jale stajyer olarak kabul edilen dört kadından biri olmuştur. Sivil hareketlerde sanat ve modernleşmeye katkıda bulunmuştur. Osmanlı kadınları Zabel Binemacıyan ve Kınar Sıvacıyan kendi tiyatrolarını kurmuşlardır. Manaki Kardeşler ise ilk filmi çekmişlerdir. Cumhuriyet döneminde mimari ve sanat konusunda, yurt dışından uzmanların getirilmiş, nitelikli insan yetiştirmek üzere pek çok ilde kurumlar açılmıştır. Dünya Savaşlarından kaçan Egli, Holzmeister gibi dünyaca ünlü kent planlamacıları ve mimarlarla, Cumhuriyet dönemi mimarisinin, Pilot olarak seçilen Ankara'nın ve modern Türkiye kentlerinin temeli atılmıştır.

1892 yılında İstanbul'daki kibrit fabrikasında kadın işçilerin görev yaptıkları dair kayıtlar bulunmaktayken İngiltere'de kadınlar 1968'de Ford fabrikasında eşit ücret için greve gitmişlerdir. Osmanlı son döneminde verilen ağır kayıplar nedeniyle kadınlar sanat-tasarım hayatına erken atılmışlardır. Cumhuriyet ile beraber kadınlar kurumsal hayata katılımında da aktif olmaya başlamışlardır. Kadınların üretime katılması sanat, tasarım ve mekan algısının kuvvetlenmesini, toplumda kolay yerleşmesini ve benimsenmesini sağlamıştır. Hanedanın sanat kültürüne sahip olması sanatçı ve tasarımcıların önünü açmıştır. Cumhuriyet ile birlikte gelen öncül inkılaplar modernleşme sürecindeki tüm eksiklikleri gidermiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Sanat, Tasarım, Modernleşme, Osmanlı, Türkiye Cumhuriyeti

ABSTRACT

Ottoman's modernization process is based on different dates, but when evaluation in terms of art and design is the subject, the Tulip Era seems to be the starting point. In the Tulip Era, western music and western instruments entered the urban music, instruments were diversified, and western furniture styles began to be used. Levni's initiatives to draw different subjects in his miniatures revived this stagnant traditional art. According to the data of the Women's Museum, in the 18th century, female artists gave important works in the art, Esma İbret Hanım in art of calligraphy, Dilhayat kalfa and Reftar Kalfa in art of Music. Although the Patrona Halil Rebellion paused the developments, political moves such as Tanzimat Fermanı, I. and II. Constitutional Monarchy, the modernization process gained it's momentum again. The spread and institutionalization of art and design activities, which usually took place in the royal city, throughout the country, the elimination and systematization of the deficiencies in the modernization process were made possible by the reforms and efforts carried out in the Republican Period.

In the field of fashion design; Although edvardian clothing which condemned women to corsets was compulsory in England and women could not wear trousers until the dress revolution in the USA until the beginning of the 20th century, women in the Ottoman Empire had the right to dress according to their ethnicity and region in this period. Women's choice of sportswear; was realized in the USA between 1910 and 1920, especially in the post-World War I period, with the designs of Paul Poiret. Women in the Ottoman geography were able to wear shalwar for centuries. (Kass:2011) (Balçı:2018) The hat revolution in 1925 in the Republican Era, the clothing revolution in 1934 enabled the predecessor approaches to evolve into the most ideal form and to be defined in the legal plane in the field of fashion design.

The first known female painter of the Ottoman Empire is teacher Müfide Kadri. Ahmet Ali Pasha opened his first personal painting exhibition in 1873. (Ozyigit:2017) Mekteb-i Sanâyi-i Nefise-i Şahane was established by Abdulhamit II in 1882. In 1914, with the efforts of the painter Mihri Müşfik, İnas Sanayi-i Nefise School was established, she assumed the directorship of the institution and female students began to receive education in the field of art. In 1923, these two schools were merged to do co-education. The first female director of Paris Ecole des Beaux Arts, which is known as the European contemporary of this institution, became Alexia Fabre in 2018. The participation of women artists in the management of deep-rooted art institutions was only possible in France a century after the Ottoman and Turkish Republics.

Dolmabahçe Palace Theater and Mızıka-ı Hümayun were established during the reign of Abdülmecid. Adile Sultan, arranged the divan and Ayşe Sultan composed the march who are the members of the dynasty. These developments emphasize the artistic culture of the dynasty. Darülbedayi was established in 1914 and in 1918 Afife Jale became one of the four women accepted as interns. Civilian movements are also effective in modernization of art. Ottoman women Zabel Binemacıyan and Kınar Sıvacıyan established their own theaters. The Manaki Brothers shot the first movie. In the Republican era, experts were brought from abroad on architecture and art, and institutions were opened in many cities to train qualified people. With world-famous urban planners and architects such as Egli and Holzmeister, who fled the World Wars, the foundations of the Republican era architecture, Ankara, which was chosen as the pilot, and modern Turkish cities were laid.

While there are records of female workers working in the match factory in Istanbul in 1892, women in England went on strike for equal pay at the Ford factory in 1968. Due to the heavy losses in the last period of the Ottoman Empire, women started early in the art-design life. With the Republic, women began to be active in their participation in corporate life. The participation of women in production has strengthened the perception of art, design and space, and ensured that they are easily settled and adopted in the society. The fact that the dynasty had an artistic culture paved the way for artists and designers. The early reforms that came with the Republic eliminated all the deficiencies in the modernization process.

Keyword: Woman, Art, Design, Modernization, Ottoman, Republic of Turkey

CREATIVE CITY CONCEPT DEVELOPMENT STRATEGY IN INDONESIA

Nur Khodirotul Jannah, Hendri Hermawan ADINUGRAHA, Susminingsih

Faculty of Economics and Islamic Business IAIN Pekalongan

ORCID: 0000-003-3435-7801

ORCID: 0000-0002-8394-5776

ORCID: 0000-0002-2670-6138

ABSTRACT

For Becomes A Creative City , needed development to room city as catalyst for individual or group creative . Development room city also as step for interesting participation community public with provide the place or conducive place for be active . In the Creative City concept, there are three important aspects that need to be considered for a city in realizing the Creative City concept, including the growth of the Creative Economy, the maintenance of *Creative Class* (creative groups or individuals) and the provision of a conducive environment for the development of creativity. Therefore, this study aims to find out how the strategy for developing creative cities in Indonesia is by considering these three important aspects. The method used in this research is library research using a qualitative approach. It is hoped that this research can provide an overview of creative strategies in developing the concept of a creative city.

Keywords: Creative economy, Creative Class, Creative city

KIRIK DEĞERLENDİRME SKORLAMASI KULLANILARAK UZUN KEMİK KIRIKLARINA KLİNİK YAKLAŞIM

PhD, Selahattin Halil ERGİN, PhD, Deniz TEKİN

*Ankara Üniversitesi, Veteriner Fakültesi Cerrahi Anabilim Dalı,
ORCID NO:0000-0002-8263-4108, ORCID NO:0000-0001-9597-9001,*

ÖZET

Katı bir çerçeve içine entegre edilmiş metabolik olarak aktif hücrelerden oluşan dinamik bir biyolojik doku olan kemiğin intirinsik ve/veya ekstrinsik nedenlerle bütünlüğünü kaybetmesine kırık denilmektedir. Kırık olguları özellikle trafik kazası, ateşli silah yaralanmaları gibi nedenlerle olmakla beraber enfeksiyon gibi patolojik kırık nedenleri de vardır. Antik dönemlerden beri kırık sağaltımları için değişik teknikler denenmiş ve hala günümüzde de çalışmaları devam etmektedir. Kırık sağaltım yönteminin belirlenmesi fiksasyonun ne kadar güçlü olacağı, kallusun sağlıklı bir şekilde ne kadar sürede oluşacağı ve hasta sahibinin hastasıyla ne kadar ilgileneceği gibi birçok faktöre bağlıdır. Tıptaki ilerlemelere paralel olarak geliştirilen ve yenilenen skor sistemlerinin başarısı basit, objektif, güvenilir ve hastaların yaralanma derecelerine göre en uygun ayrımı yapabilmeleri ile ölçülür. Ayrıca skor sistemleri, sağlık hizmetlerinde kalitenin artmasına; bilimsel çalışmalarda kıyaslamaların yapılması ve istatistiksel sonuçların elde edilmesine de olanak sağlar. Bu faktörler kullanılarak oluşturulan skorlama, uygun osteosentez yönteminin seçimi, prognozun ve komplikasyonların öngörülmesi için önemlidir. Bu çalışmanın amacı, bütün dünyada operasyon için kullanılan kırık-hasta değerlendirme skorlaması ile belirlenen osteosentez yöntemlerinin iyileşme üzerindeki etkilerini araştırmaktır. Bu çalışma ile skorlama sisteminin ileride cerrah-operasyon standardizasyonunda kullanılması için ön veri olması hedeflenmiştir.

Çalışmanın hayvan materyalini kırık değerlendirme skorlaması ile uygun implant seçilen farklı ırk, yaş, cinsiyet ve ağırlıktaki 10 adet köpek ve 10 adet kedi oluşturdu. Olguların gerekli klinik ve radyolojik muayeneleri ile birlikte kırık değerlendirme skorları belirlendi. Olgular skorlarına uygun olarak operasyonları gerçekleştirilip operasyon sonra dönemde kontrolleri sağlandı. Olguların kırık iyileşme dereceleri, iyileşme süreleri ve klinik iyileşme dereceleri kaydedildi. Elde edilen verileri geçmişte yapılan çalışmalar ile karşılaştırıldı.

Sonuç olarak; kırık değerlendirme skorlaması yardımı ile seçilen hastalarda operasyon sonrası komplikasyonların azalacağı belirlendi. Skorlamaya uygun sağaltım yönteminin seçilmesinin hastaların yaşam kalitelerinin artması ve stres düzeylerinin düşmesini sağladığı belirlendi.

Anahtar Kelimeler: Kırık, Kırık Değerlendirme Skorlaması, İmplant, Ortopedi

CANE CORSO ITALIANO IRKI KÖPEKTE KISIRLAŞTIRMAYA YANIT VEREN DERMATOM OLGUSU

PhD. Devrim İlke İRDEM, PhD. Sümeyye SAİNKAPLAN, PhD. Selahattin Halil ERGİN

Ankara Üniversitesi, Veteriner Fakültesi İç Hastalıkları Anabilim Dalı,

ORCID NO:0000-0002-2425-6604, ORCID NO: 0000-0001-6335-2466, ORCID NO:0000-0002-8263-4108,

ÖZET

Östrojen dişi köpeklerde cinsel gelişimi, davranışı ve üremeyi kontrol eden hormondur. Bununla birlikte, östrojen hem erkek hem de dişi köpeklerde üretilir. Aşırı östrojen üretimi, üreme organlarında komplikasyonlara ve hatta hiperöstrojenizm olarak bilinen östrojen toksisitesine neden olabilmektedir. Hiperöstrojenizm dişi köpeklerde vulvanın şişmesi, jinekomasti, ve erkeklerde preputial dermatit gibi klinik belirtilerle ilişkilidir. Bilateral simetrik alopesi, alopesili bölgelerde hiperpigmentasyon, ventral dağılımlı maküler lezyonlar, persiste kızgınlık, siklusların düzensizliği görülebilmektedir. Veteriner tıp literatüründe seks hormonuna bağlı dermatozlarla ilgili az bilgi mevcuttur. Seks hormonuna bağlı alopesi köpeklerde nadir görülen bir klinik durumdur. Kısırlaştırılmamış dişi köpeklerde hiperöstrojenizm tedavisi ovariohisterektomidir (OHE) ve bununla ilgili olarak, hastalığa kısırlaştırmaya yanıt veren dermatom da denilmektedir. Olgu sunumumuzun konusunu yaygın hiperpigmentasyon ve hiperkeratinizasyonun eşlik ettiği yaygın alopesi, iştahsızlık, depresyon, kaşıntı şikayetleri ile Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Hayvan Hastanesi İç Hastalıkları kliniğine getirilen iki yaşlı Cane Corso Italiano ırkı kısırlaştırılmamış dişi oluşturmaktadır. Detaylı fiziksel ve dermatolojik muayenesi yapılan hastadan alınan svap ve kazıntı numunelerinin bakteriyolojik analizi sonucu *Staphylococcus intermedius*, mikolojik analiz sonucu *Trycophyton spp.* ve *Penicillium spp.* üremiş olup bu etkenlere yönelik tedavi yapılmış ancak tam iyileşme sağlanamamıştır. Yapılan hemogram ve serum biyokimya analizleri, TSH, T4 ve Kortizol analizi sonuçları hiperglobulinemi haricinde hepsi normal aralıklar içinde izlenmiştir. Hastanın bu süreçte depresif durumu artmış, tedaviye yanıt vermeyen göz lezyonları tabloya eklenmiş, sık siklus gösterdiği ve östrus öncesi hastalığın nüks ettiği farkedilmiş, vulvada prulent akıntının gözlenmesi, jinekomastinin varlığı ve hasta sahibinin de talebiyle OHE gerçekleştirilmiştir. Operasyon sonrası hastanın göz ve deri lezyonları bir daha nüks etmemek üzere tamamen iyileşmiştir. Hiperöstrojenemi dermatiti tanısı hastanın öyküsü, klinik bulguları OHE sonrası kesin klinik iyileşme sonucunda konulmuştur. Kısırlaştırılmamış dişi köpeklerde tedaviye yanıt vermeyen ve ayırıcı tanılarla primer nedenin bulunamadığı olgularda hiperöstrojenizm mutlaka klinisyenlerin üstünde durması gereken bir durum olmalıdır. Bu çalışma, nadir görülen bir hastalık olması nedeniyle tanının atlanabileceğini ve iyi bir anamnezin ve düzenli kontrollerin tanıdaki önemini vurgulamak amacıyla sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Köpek, Dermatoloji, Hiperöstrojenizm

**BILDİRCİNLERDE SICAKLIK STRESİNİN OVARYUM ve OVIDUKT ÜZERİNE
MORFOLOJİK ETKİLERİNİN DİJİTAL OLARAK ÖLÇÜLMESİ**
(DIGITAL MEASUREMENT of MORPHOLOGICAL EFFECTS of HEAT STRESS on OVARY and OVIDUCT in
QUAILS)

**Özge YILDIRIM, Sadık Serkan AYDIN, Deniz KORKMAZ, İsmail DEMİRCİOĞLU, Nurcan
KIRAR, Şermin TOP, Fatma Zehra ÖZDEN, Birten EMRE, Ali TEKÇE, Ömer KORKMAZ**

Harran Üniversitesi, Veteriner Fakültesi,

ORCID ID: 0000-0002-6061-1933, 0000-0002-3552-3944, 0000-0002-5739-3824,

0000-0002-0724-3019, 0000-0002-2778-1789, 0000-0003-2684-7798,

0000-0002-9286-1320, 0000-0001-8785-417X, 0000-0002-1626-6626, 0000-0001-5179-2181

ÖZET

Hayvansal protein talebinin artışı ile kanatlı hayvan yetiştiriciliği giderek büyüyen bir sektör olmuştur. Sıcaklık stresi, kanatlılarda termoregülasyon yeterli sağlanamadığından, verim kaybına sebep olmaktadır. Sunulan çalışmanın amacı bıldırcınlarda sıcaklık stresinin, yumurta üretimi ve yapılandırılmasının gerçekleştiği organlar olan, ovaryum ve ovidukt üzerine etkisini araştırmaktır. Bu amaçla 20 adet dişi yumurtacı Japon bıldırcını (*Coturnix coturnix Japonica*) rastgele seçilerek 2 gruba ayrıldı. Grup Sıcaklık Stresi (n=10)'ndeki bıldırcınlar 2 ay boyunca gün boyu 30-34°C'de sıcaklık stresine maruz bırakıldı. Grup Kontrol (n=10)'de ise bıldırcınlar termal konfor aralığı olan 14-25 °C'de tutuldu. Bu sürecin sonunda tüm deneklerin ovaryumlarındaki beyaz (1-4 mm), sarımsı (5-8 mm) ve sarı folikül (9-40 mm) sayıları kaydedildi. Sarı folikül çapları ve oviduktun bölümleri olan infundibulum, magnum ve isthmusun uzunluk ve genişlikleri dijital olarak mm cinsinden ölçüldü. Ölçülen değerlerin gruplar arasındaki farkın anlamlılığı independent-samples t test, değerler arasındaki ilişki ise Pearson korelasyon analizi ile tespit edildi. Sıcaklık stresindeki bıldırcınlarda infundibulumun uzunluğu kontrol grubuna göre daha az iken (15.28±11.24 mm, 26.19±9.58mm) genişliği daha fazla (5.01±2.02 mm, 3.26±1.18 mm) olarak ölçüldü (P<0.05). Sarımsı folikül sayısının sıcaklık stresine maruz kalan bıldırcınlarda (2.40±1.26) termal konfor aralığındaki bıldırcınlara göre (5.70±1.34) anlamlı bir şekilde azaldığı (P<0.001) tespit edildi. Benzer şekilde sarı folikül sayısının da sıcaklık stresine maruz kalan bıldırcınlarda (2.60±0.52) kontrol grubuna göre (3.60±1.26) daha düşük olduğu gözlemlendi (P<0.05). Ayrıca bıldırcınlarda ovaryum faaliyetinin yansıması olan beyaz foliküllerin sayısı ile isthmus uzunluğu arasında pozitif korelasyon (R=0.46) olduğu ölçümler sonucu görüldü. Sonuç olarak sıcaklık stresinin bıldırcınlarda ovaryum fonksiyonel yapılarını olumsuz etkilediği, dolayısı ile foliküler gelişim üzerindeki bu olumsuz etkilerinin yumurta verim düşüklüğünün sebeplerinden biri olabileceği düşünülmüştür. Kanatlılarda sıcaklık stresine bağlı döl veriminin azalması ile ilgili soruna etkili çözümler üretebilmek için ovaryum ve ovidukt dokuları üzerine daha kapsamlı moleküler çalışmaların yapılması gerektiği kanaati oluşmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Coturnix coturnix Japonica*, Folikülogenezis, Ovidukt, Sıcaklık Stresi.

ABSTRACT

With the increase in animal protein demand, poultry farming has become a growing sector. Heat stress causes yield loss as thermoregulation is not adequate in poultry. The aim of the present study is to investigate the effect of heat stress on the ovary and oviduct, which are the organs where egg production and

structuring take place in quails. For this purpose, 20 female Japanese quail (*Coturnix coturnix Japonica*) were randomly selected and divided into 2 groups. Quails in Group Heat Stress (n=10) were exposed to heat stress at 30-34°C during the day for 2 months. In Group Control (n=10), quails were kept at 14-25 °C, which is their thermal comfort zone. At the end of this process, the numbers of white (1-4 mm), yellowish (4-8 mm) and yellow follicles (9-40 mm) in the ovaries of all quails were recorded. The diameters of the yellow follicles and the lengths and widths of the infundibulum, magnum and isthmus, which are the parts of the oviduct, were measured digitally in mm. The significance of the difference between the groups in the measured values was determined by independent-samples t test, and the relationship between the values was determined by Pearson correlation analysis. In quails under heat stress, the infundibulum was shorter (15.28±11.24 mm, 26.19±9.58mm) while it was wider (5.01±2.02 mm, 3.26±1.18 mm) compared to the control group (P<0.05). The number of yellowish follicles was found to be significantly lower (P<0.001) in quails exposed to heat stress (2.40±1.26) compared to quails in the thermal comfort range (5.70±1.34). Similarly, the number of yellow follicles in quails exposed to heat stress (2.60±0.52) was observed to be lower than the control group (3.60±1.26) (P<0.05). In addition, a positive correlation (R=0.46) was measured between the number of white follicles, which are the reflection of ovarian activity, and isthmus length in quails. As a result, it was thought that heat stress negatively affected the functional structures of the ovaries in quails, and one reason for the low egg production under heat stress might be due to its negative effects on follicular development. It has been concluded that more comprehensive and molecular studies on the ovary and oviduct in this area will help to further illuminate the cause of low productivity in poultry and to produce different ideas about the solution of the problem.

Keywords: *Coturnix coturnix Japonica*, Folliculogenesis, Heat Stress, Oviduct

GİRİŞ

Dünya nüfusu ile paralel artan hayvansal protein talebini karşılayabilmenin en etkili yollarından biri kanatlı hayvan yetiştiriciliğidir. Ülkemiz, kanatlı sektöründe dünyada 10. sırada olup (Omrak, 2021) Türkiye İstatistik Kurumunun 2021 yılı aralık ayı raporunda (TÜİK, Aralık-2021) kanatlı hayvan sayımızın 400 milyona yaklaştığı görülmektedir.

Kanatlılarda yumurta veriminden sorumlu başlıca iki organ ovaryum ve oviduktur. Ovaryum her biri potansiyel yumurta olan çok sayıda folikülün ve yumurta sarısının yapımından sorumludur. Ovidukt ise ovaryumlarda üretilen yumurtanın nakledilmesinden, yumurta beyazı, şalaz ve çift zarın yapımından sorumlu kıvrımlı boşluklu bir organdır (Akbalık ve ark., 2016; Assersohn ve ark., 2021). Kanatlı ovaryumundaki foliküller, renk ve çapına göre beyaz, sarımsı ve sarı folikül diye 3 gruba ayrılır (Johnson 2012; Anna,2021) Kanatlı oviduktü, fertilizasyonun gerçekleştiği infundibulum, yumurta akı (albümin) ve şalazın oluştuğu magnum, kabuk altı zarların oluştuğu isthmus ve sert kabuğun oluştuğu uterus diye dört bölgeye ayrılır (Bakst 1998; Koyama ve ark., 2019).

Kanatlıların kendilerini rahat hissettiği ve verim olarak fonksiyonlarını optimum bir şekilde gerçekleştirilebildiği sıcaklık (Termal nötral bölge) 14-25 °C aralığındadır (Etches ve ark., 1995). Sıcaklık 25 °C'nin üzerinde ise ter bezlerinin bulunmaması, vücut yüzeyinin %95'i tüylerle kaplı olması ve derilerin

içerdiği geniş yağ tabakası gibi sebeplerden kanatlılarda termoregülasyon yeterli sağlanamamakta ve sıcaklık stresi oluşmaktadır (Zhang ve ark., 2012). Sıcaklık stresinde canlı ağırlık, yumurta verim ve kabuk kalitesinin düşüklüğü gibi performansa yönelik parametreler olumsuz etkilendiğinden (Zhang ve ark., 2012; Song ve ark., 2014; Arslan 2012; Adanır 2019) kanatlılarda ciddi ekonomik kayıplar oluşmaktadır.

Bıldırcınlarda sıcaklık stresi ile ilgili bilimsel çalışmalar giderek yaygınlaşmaktadır. Bu çalışmaların pek çoğu verim kaybını azaltmak amacıyla yapılan rasyon değişikliği veya yem ve suya eklenen çeşitli katkı maddeleri ile ilgilidir (Tonbak 2012; Adanır 2019; Cruvinel ve ark., 2020; Dosoky ve ark., 2021; Orhan ve ark., 2021). Yapılan literatür taramasında sıcaklık stresinin bıldırcınlarda yumurta veriminden başlıca sorumlu organlar olan ovaryum ve ovidukt üzerine etkilerinin çalışıldığı bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu çalışma ile sıcaklık stresinin bıldırcın ovaryum folikül dinamiği ve oviduktun morfolojik yapısı üzerindeki değişiklikleri ortaya konulacaktır. Çalışmadan elde edilecek bulguların, konu ile ilgili ilk çalışma olduğundan, bu alanda yapılacak olan diğer çalışmalara yön vermesi ve literatüre katkı sağlaması amaçlanmıştır.

ARAŞTIRMA ve BULGULAR

Etik Onay

Sunulan çalışma, Harran Üniversitesi Hayvan Deneyleri Yerel Etik Kurul Başkanlığından alınan etik onay (2022/001 oturum, 01-11 karar) sonrasında yürütüldü.

Hayvan Materyali

Çalışmanın hayvan materyalinde 40 adet 60 günlük dişi Japon bıldırcımından (*Coturnix coturnix Japonica*) rastgele 20 tanesi kullanıldı. Çalışmanın tüm aşamaları Harran Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Kanatlı Ünitesinde gerçekleştirildi. Deneme süresince (8 hafta) deneklere yem ve içme suyu adlibitum olarak verildi. Gruplardaki deneklerin kümes ortamlarında gün ışığı ve yapay aydınlatma ile 16 saat aydınlık ve 8 saat karanlık programı uygulandı. Beslenme, aydınlatma, sıcaklık gibi koşullar değiştirilmeden 2 ay boyunca kesintisiz olarak sürdürüldü.

Çalışma Grupları

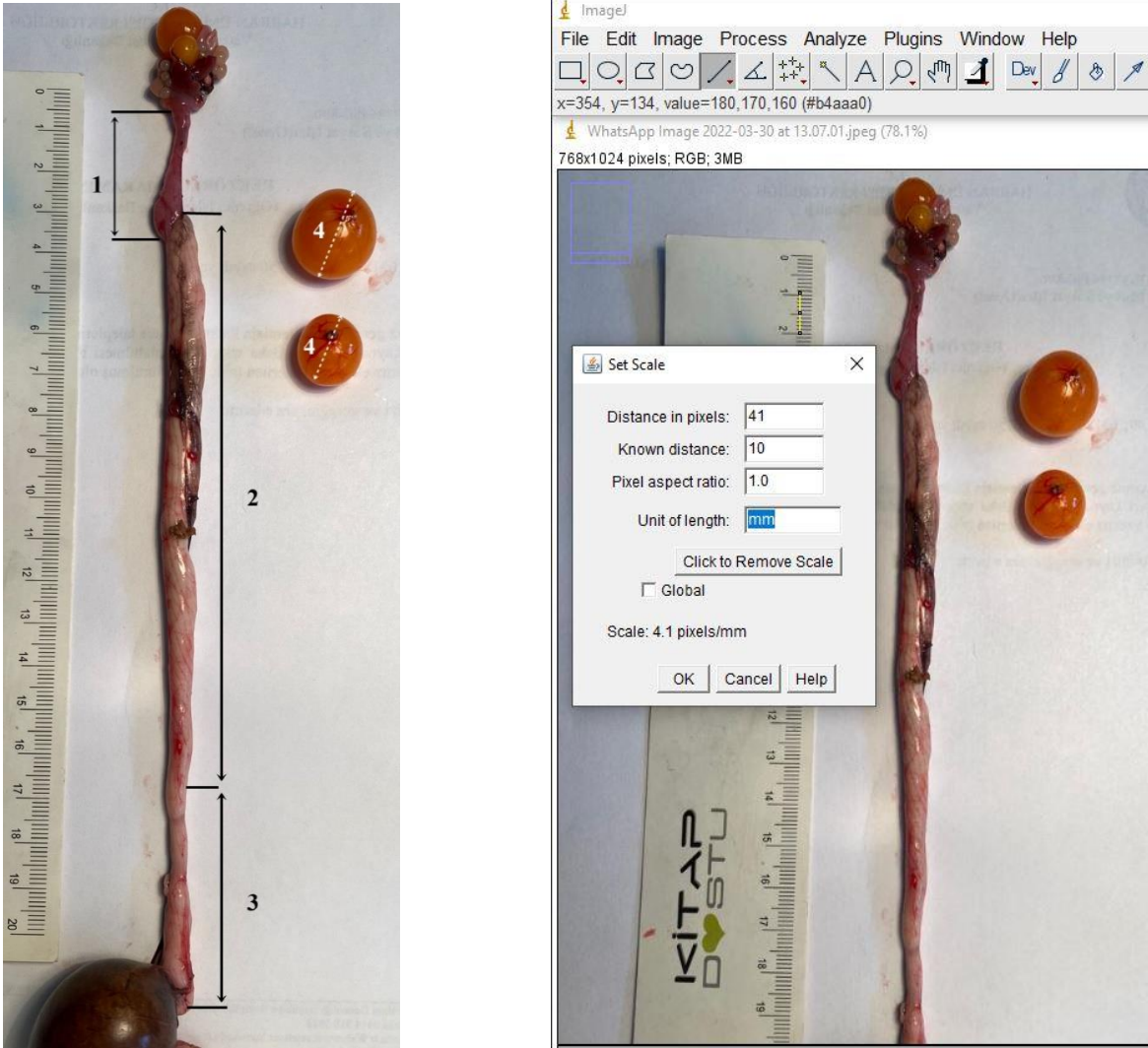
Çalışmanın hipotezi gereği denekler rastgele iki gruba ayrıldı. Birinci grup sıcaklık stresi grubu (Grup Sıcaklık Stresi, n=10) olup kümes ortamı günde 8-12 saat 30-34°C’de tutulacak şekilde ayarlandı. İkinci grubumuz kontrol grubu olup (Grup Kontrol, n=10) ortam sıcaklığı tüm gün 14-25°C de tutuldu. Deneme süreci olan 8 haftanın sonunda kesimi yapılan bıldırcınların ovaryum ve oviduktuları çıkarıldı. Çıkarılan ovaryumlardaki folikül sayılarını ile oviduktun morfolojik uzunluğu ve genişliği ImageJ programı ile ölçüldü.

Yapılan Ölçümler

Sıcaklık Stresi ve Kontrol grubundaki bıldırcın ovaryumlarında foliküller, beyaz renkli ve 1-4 mm çapında olanlar “beyaz folikül”, sarımsı renkte ve 5-8 mm çapında olanlar “sarımsı folikül” ve sarı renkte ve 9-40 mm çapında olanlar “sarı folikül” olarak adlandırılarak sayıldı.

Ovidukt bölümlerinden infundibulum, magnum, isthmus’un uzunluk ve orta nokta genişlikleri ile sarı folikül çaplarının ortalamasının ölçümü yapıldı. Bunun için her bir deneğin genital sistemi sabit uzaklıktan

(19.5 cm sabit uzaklık) fotoğraflanıp (Apple iPhone 11, 12 MP. 3024x4032, Geniş Kamera-26 mm f1.8) HEIF dosyası olarak kaydedildi. Ovidukt bölümlerinin ve folikül çaplarının ölçümleri ImageJ programı ile yapıldı. Programın mm cinsinden kalibrasyonu için fotoğrafta numunenin yanına konulan cetveldeki uzunluk birimi kullanıldı (Şekil 1).

Şekil 1: 1: İfundibulum, 2: Magnum 3: İsthmus, 4: Sarı Folikül (çap)'larının ImageJ programı ile ölçülmesi

İstatistik

Çalışmamızda elde edilen verilerin istatistik analizleri için Statistical Package for the Social Sciences 24.0 paket programı kullanıldı. Sayı, genişlik ve uzunluk bakımından gruplar arası farklılığın önemli olup olmadığını belirlemek amacıyla independent-samples t test kullanıldı. Ayrıca oviduktun uzunluk ve çapları ile folikül sayıları arasındaki ilişki Pearson korelasyon analizi ile tespit edildi. İstatistiksel olarak gruplar arası fark, P değeri 0.05 ve altında olduğu durumlarda anlamlı olarak değerlendirildi.

Çalışmada termal nötral bölgede olan (Grup Kontrol) ile sıcaklık stresine maruz kalmış (Grup Sıcaklık Stresi) bıldırcınlara ait folikül (beyaz, sarımsı, sarı) sayıları, ortalama sarı folikül çapları, infundibulum, magnum ile isthmus uzunluk ve genişlikleri ve bu değerlerin gruplar arasındaki farkın

istatistiki olarak anlamı Tablo 1’de detaylı bir şekilde verilmektedir. Gruplarda ölçülen bu değerler arası ilişkinin korelasyonu da Tablo 2’de ayrıntılı bir şekilde sunulmaktadır.

Sunulan çalışmada kontrol ve sıcaklık stresi gruplarındaki bıldırcınların infundibulum, magnum ile isthmusun uzunluk ve genişlik ölçümlerine bakıldığında sadece infundibulumda anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($P<0.05$). İfundibulum uzunluğunun sıcaklık stresi altındaki grupta (15.28 ± 11.24 mm) kontrol grubuna göre (26.19 ± 9.58 mm) daha kısa iken ($P<0.05$) en olarak genişlediği (3.26 ± 1.18 mm, 5.01 ± 2.02 mm) görüldü. Bunun sebebinin sıcaklık stresi altındaki bıldırcınlarda termal nötral bölgedeki bıldırcınlara göre daha az sayıda yumurtanın ovidukt boyunca uterusu doğru taşınması olabileceği düşünülmüştür. Daha az fonksiyon gösteren infundibulumun kısaldığı ve bunun paralelinde anatomik olarak elastikiye yapısından dolayı genişleme eğilimi gösterdiği tahmin edilmektedir. Yumurta üretim faaliyetiyle ilişkilendirdiğimiz bu farklılıktaki kanaatimizi destekler şekilde sıcaklık stresi grubunda kontrol grubuna göre sarımsı folikül (5.70 ± 1.34 , 2.40 ± 1.26 , $P<0.001$) ve sarı folikül sayısı (3.60 ± 1.26 , 2.60 ± 0.52 , $P<0.05$) anlamlı bir şekilde azalmış olduğu tespit edilmiştir. (Kontrol grubu artmaz sıcaklık stresi azalır) Ayrıca sıcaklık stresine maruz kalmış bıldırcınlardaki hiyerarşik sarı folikül ortalama çapının (15.24 ± 1.42) kontrol grubundaki sarı folikül çaplarına göre (17.17 ± 1.36) istatistiki olarak anlamlı bir şekilde azaldığı ($P<0.01$) görülmüştür. Bu ölçüm sonuçları sıcaklık stresi altındaki bıldırcınlarda hem daha az sayıda hem de daha küçük çaplı yumurtaların ovidukt boyunca taşındığını, bunun anatomik yansıması olarak infundibulumun sıcaklık stresinde daha kısa kaldığı ve kalınlaştığı anlaşılmaktadır. Bu da sıcaklık stresi altında bıldırcınlarda neden infundibulumun kısa ve dolayısıyla geniş ölçüldüğü kanaatimizi bir kere daha sunulan çalışmamızdaki sarı folikül çapı farklılığı ile de desteklemektedir.

Çalışmamızda ölçtüğümüz değerlerin korelasyon testi sonucunda (Tablo 2) ovaryum fonksiyonel faaliyetlerin göstergesi olan, her biri hiyerarşik folikül adayı, beyaz folikül sayısı ile isthmus uzunluğu arasında ($R=0.46$) ve yine beyaz folikül sayısı ile infundibulum, magnum ve isthmusun toplam uzunluğu arasında ($R=0.451$) pozitif korelasyon görülmüştür. Çalışmamızda, sıcaklık stresinde bıldırcınlarda beyaz folikül sayısı gibi ovaryum fonksiyonel faaliyetlerin azalması ile paralel isthmus ve toplam ovidukt uzunluğunun anlamlı bir şekilde kısaldığının ölçülmesi bu mekanizmanın aydınlatılması için özellikle histolojik ve moleküler incelemelerin yapılması gerekliliği kanaatini uyandırmıştır. Ayrıca yapılan korelasyon testinde isthmus uzunluğu ile magnum uzunluğu arasında güçlü bir negatif korelasyon ölçülürken ($R=- 0.748$) isthmus genişliği ile magnum uzunluğu arasında pozitif bir korelasyon ($R= 0.61$) ölçülmüştür. Oviduktun birbirini seyreden parçaları olan isthmus ve magnum uzunlukları arasındaki bu negatif korelasyon kanatlılarda yumurtanın transportu ve yapılanması gibi fonksiyonel faaliyetler esnasında oviduktun bölümsel olarak uzayıp kısılırken tutarlı bir şekilde toplam uzunluğunu koruma eğiliminde olduğunu düşündürmüştür.

SONUÇ

Sonuç olarak bıldırcınlarda beyaz folikül sayısı ile isthmus ve oviduktun toplam uzunluğu arasında pozitif bir korelasyon olduğu tespit edilmiştir. Sıcaklık stresi altındaki bıldırcınlarda ise infundibulumun kısaldığı ve genişlediği gözlenmiştir. Ayrıca sıcaklık stresinde bıldırcınların ovaryum folikül dinamiğine

bakıldığında sarımsı folikül ve sarı folikül sayıları ile sarı folikül çaplarında anlamlı bir azalma gözlemlendiği kaydedilmiştir. Sıcaklık stresinin bıldırcınlarda ovaryum fonksiyonel yapılarını olumsuz etkilediği ve ovidukt morfolojisinde değişikliklere yol açtığı gözlemlenmiştir. Sıcaklık stresine maruz kalan kanatlılarda yumurta verimi düşüklüğünün bir sebebinin de foliküler gelişim üzerindeki olumsuz etkilerinden kaynaklanabileceği düşünülmüştür. Bu alanda yürütülecek olan daha kapsamlı ve moleküler çalışmalar ile sıcaklık stresinin kanatlılarda verim düşüklüğünün sebebinin ne olduğunu biraz daha aydınlatmaya ve dolayısıyla çözümü için farklı fikirler üretmeye yardımcı olacağı kanaati oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

1. Adanır S (2019). Sıcaklık Stresine Maruz Kalan Japon Bıldırcınlarında Probiyotik Kullanımının Büyüme Gelişme ve Bazı Kan Parametrelerine Olan Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Bingöl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
2. Akbalık ME, Güney Saruhan B, Topaloğlu U, Ketani MA (2016). Kanatlı Genital Sistem Histolojisi. Dicle Üniv Vet Fak Derg. 2(5):73-82.
3. Anna H (2021). Matrix Metalloproteinases (MMPs) and Inhibitors of MMPs in the Avian Reproductive System: An Overview. International Journal of Molecular Sciences 22(15): 8056. <https://doi.org/10.3390/ijms22158056>
4. Arslan A (2012). Yoğun Yerleşim Sıklığında Beslenen Bıldırcınlarda Farklı Propolis Düzeylerinin Performans Karkas Yağ Asitleri ve Bazı Biyokimyasal Parametreler Üzerine Etkisi. Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
5. Assersohn K, Brekke P, Hemmings N (2021). Physiological factors influencing female fertility in birds. R. Soc. Open Sci. 8: 202274. <https://doi.org/10.1098/rsos.202274>.
6. Bakst MR (1998). Structure of the Avian Oviduct With Emphasis on Sperm Storage in Poultry. The Journal of Experimental Zoology. 282: 618-626.
7. Cruvinel JM, Urayama PMG, dos Santos TS. et al. (2021). Different Dietary Electrolyte Balance Values on Performance, Egg, and Bone Quality of Japanese Quail (*Coturnix Coturnix Japonica*) Under Heat Stress. Trop Anim Health Prod 53, 17 <https://doi.org/10.1007/s11250-020-02472-7>
8. Dosoky WM, Zeweil HM, Ahmed MH, Zahran SM, Ali AM, Abdelsalam NR, Naiel MAE (2021). The Influences of Tylosine and Licorice Dietary Supplementation in Terms of the Productive Performance, Serum Parameters, Egg Yolk Lipid Profile, Antioxidant and Immunity Status of Laying Japanese Quail Under Heat Stress Condition. Journal of Thermal Biology. 99:103015. <https://doi.org/10.1016/j.jtherbio.2021.103015>
9. Etches RJ, John TM, Verrinder Gibbins AM (1995). Behavioural, physiological, neuroendocrine and molecular responses to heat stress. Ed. Dagher, N. J. CAB International. 31 65.
10. Johnson PA (2012) Follicle Selection in the Avian Ovary. Reprod Dom Anim 47(4): 283–287 doi: 10.1111/j.1439-0531.2012.02087.x
11. Koyama H, Shi D, Fujimori T (2019). Biophysics in oviduct: Planar cell polarity, cilia, epithelial fold and tube morphogenesis, egg Dynamics. Biophysics and Physicobiology. 16, 89–107. doi: 10.2142/biophysico.16.0_89.
12. Omrak H (2021). Türkiye kanatlı eti üretiminde dünyada 10. Sırada. 24.11.2021. Tartım ve Orman e-dergi. Erişim linki: <http://www.turktarim.gov.tr/Haber/702/turkiye-kanatli-eti-uretiminde-dunyada-10--sirada> Erişim tarihi: 23.03.2022.
13. Orhan C, Sahin N, Sahin K. Kucuk O (2021). Influence of Dietary Genistein and Polyunsaturated Fatty Acids on Lipid Peroxidation and Fatty Acid Composition of Meat in Quail Exposed to Heat Stress. Trop Anim Health Prod. 53, 494 <https://doi.org/10.1007/s11250-021-02933-7>
14. Song J, Xiao K, Ke YL, Jiao LF, Hu CH, Diao QY, et al. (2014). Effect of a Probiotic Mixture on Intestinal Microflora, Morphology, and Barrier Integrity of Broilers Subjected to Heat Stress. Poult Sci. 93(3): 581-8
15. Tonbak F (2012). Sıcaklık Stresine Maruz Bırakılan Bıldırcınlarda Rasyona İlave Edilen Tarçın Yağının Performans ve Bazı Kan Parametreleri Üzerine Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
16. Türkiye İstatistik Kurumu (2021). Hayvansal Üretim İstatistikleri. Erişim linki: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hayvansal-Uretim-Istatistikleri-Aralik-2021-45593> Erişim tarihi: 26.03.2022.
17. Zhang ZY, Jia GQ, Zuo JJ, Zhang Y, Lei J, Ren L, et al. (2012). Effects of Constant and Cyclic Heat Stress on Muscle Metabolism and Meat Quality of Broiler Breast Fillet and Thigh Meat. Poult Sci 91(11): 2931-7.

	GRUP	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	P
CA (gr)	K	323,27	35,06	11,09	0,00
	SS	256,08	37,25	11,78	***
İn. U (mm)	K	26,19	9,58	3,03	0,03
	SS	15,28	11,24	3,55	*
İn. G (mm)	K	3,26	1,18	0,37	0,03
	SS	5,01	2,02	0,64	*
Mg. U (mm)	K	113,1	18,69	5,12	0,41
	SS	104,66	28,09	8,88	
Mg. G (mm)	K	7,26	1,68	0,56	0,63
	SS	7,03	1,23	0,39	
İs U (mm)	K	90,72	17,00	5,51	0,47
	SS	98,86	32,01	10,12	
İs G (mm)	K	5,52	1,05	0,33	0,11
	SS	4,62	1,33	0,42	
TU (mm)	K	230,01	14,23	4,66	0,20
	SS	218,80	19,77	6,25	
OG (mm)	K	5,35	0,78	0,25	0,60
	SS	5,55	0,67	0,21	
BF (sayı)	K	15,60	5,97	1,89	0,55
	SS	14,10	5,02	1,59	
SSF (sayı)	K	5,70	1,34	0,42	0,00
	SS	2,40	1,26	0,40	***
SF (sayı)	K	3,60	1,26	0,40	0,03
	SS	2,60	0,52	0,16	*
SFÇ (mm)	K	17,17	1,36	0,43	0,006
	SS	15,24	1,42	0,45	**

Tablo 1: Gruplar arası ölçülen değerlerin karşılaştırılması * P<0,05, **P<0.01, * P<0,001**

CA: Canlı Ağırlık, İn.: İfundibulum, Mg.: Magnum, İs.: İsthmus, U: Uzunluk, G: Genişlik, TU: Toplam Uzunluk, OG: Ortalama Genişlik, BF: Beyaz Follikül, SSF: Sarımsı Follikül, SF: Sarı Follikül, SFÇ: Sarı Follikül Çaplarının Ortalaması. K: Kontrol, SS: Sıcaklık Stresi.

İn. U İn. Mg. U Mg. İs. U İs. G TU OG BF SSF SF SFÇ
G G

CA	0,53*	-	-0,33	0,45*	0,24	0,18	0,26	0,12	0,24	0,53*	0,41	0,33
		0,34										
İn. U	1	-	-0,09	0,27	-0,14	0,08	0,34	-0,02	-0,05	0,2	-	0,07
		0,29									0,04	
İn. G		1	-0,10	0,05	0,06	-0,40	-0,24	0,66**	-0,04	-0,3	-	-
											0,32	0,28
Mg.			1	-0,20	-,748**	0,61**	0,21	0,14	-0,13	-0,3	-	0,15
U											0,27	
Mg.				1	-0,01	-0,24	-0,11	0,57**	-0,16	0,2	0,37	-
G												0,10
İs. U					1	-0,30	0,34	-0,14	0,46*	0,2	0,35	0,05
İs. G						1	0,44	0,08	0,13	0,2	0,09	0,41
TU							1	-0,02	,451*	0,0	0,11	0,32
OG								1	-0,06	-0,1	0,03	-
												0,07
BF									1	0,1	0,28	0,03
SSF										1	0,39	0,3
SF											1	0,27

Tablo 2: Ölçülen değerlerin korelasyonu. CA: Canlı Ağırlık, İn.: İfundibulum, Mg.: Magnum, İs.: İsthmus, U: Uzunluk, G: Genişlik, TU: Toplam Uzunluk, OG: Ortalama Genişlik, BF: Beyaz Folikül, SSF: Sarımsı Folikül, SF: Sarı Folikül, SFC: Sarı Folikül Çaplarının Ortalaması.

* Korelasyon 0,05 düzeyinde anlamlıdır. ** Korelasyon 0,051 düzeyinde anlamlıdır.

TARIM AÇISINDAN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ÖNEMİ (THE IMPORTANCE OF CLIMATE CHANGE FOR AGRICULTURE)

Songül ÇİFTÇİ, Cemal TAŞDEMİR, Ömer Faruk CULFA, Mustafa YILDIRIM

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Ziraat Fakültesi,
ORCID: 0000-0002-5157-2709, ORCID: 0000-0003-2995-3799
ORCID: 0000-0002-0928-1457, ORCID: 0000-0002-9523-4007

ÖZET

Son yılların en güncel konusu olan küresel ısınmanın etkileri; endüstride ve diğer birçok sektörde olduğu gibi tarım üzerinde de büyük etkiler göstermeye başlamıştır. Dünya, buzulların erimeye başlaması, bölgesel sıcaklık farklarının artması, yağış rejiminin bozulması gibi birçok problemle karşı karşıyadır. Gelecekte muhtemel sıcaklık değişimi, kuraklığın artması yanında yanlış gübre ve sulama faaliyetleri sürdürülebilir doğal dengeyi bozmakta ve insanların ve hayvanların beslenme kaynağı olan bitkisel tarımsal faaliyetleri etkilemektedir. Bu nedenle, ülkemizde tarımsal ürün çeşitliliği fazla olmasına rağmen bazı kültür bitkilerinin ekim alanları ve üretiminde düşüşlerin meydana gelme riski bulunmaktadır. Doğal dengenin bozulmasıyla birlikte, gelecek yıllar içinde insanlık için gıda güvenliği konusunda ciddi bir tehdidin olacağı aşikârdır.

Bu çalışmada, iklim değişikliğinin sebeplerini, yakın geçmişte tarım ve iklim değişikliği ilişkisi içerisinde incelenmeye çalışılmıştır. Türkiye’de son yıllarda tarım alanlarında bir azalma eğilimi görülmektedir. Buna paralel olarak, İklim verilerinde bir değişimin olduğu gözlenmektedir. Türkiye’de, 2021 yılı sıcaklığının uzun yıllar ortalamasına kıyasla bir artış gösterdiği ve bölgesel yağış düzensizlikleri görülmüştür. Bu değişimlerin etkisi olarak, bölgesel kuraklıklar ve verim kayıpları gözlenmiştir. Sonuç olarak, ulusal ve uluslararası alanda küresel ısınma konusunda farkındalığın oluşturulması, küresel ısınmaya neden olan faktörlerin ortaya konulması, çözüme yönelik projelerin üretilmesi, insanlığın gıda güvenliği için değişken iklim şartlarına yönelik çeşit ıslahı çalışmalarına önem verilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: İklim değişikliği, kuraklık, sıcaklık, tarım

ABSTRACT

The effects of global warming, which is the most current issue of recent years; It has started to show great effects on agriculture as well as in industry and many other sectors. The world is faced with many problems such as the melting of glaciers, the increase among regional temperature differences, and the deterioration of precipitation patterns. In addition to possible temperature changes and increased drought in the future, wrong fertilizer and irrigation activities disrupt the sustainable natural balance and affect the agricultural activities that are the source of nutrition for humans and animals. For this reason, although the diversity of agricultural products in our country is high, there is a risk of a decrease in the cultivation areas and production of some cultural plants. With the deterioration of the natural balance, it is obvious that there will be a serious threat to food security for humanity in the coming years.

In this study, the causes of climate change, the relationship between agriculture and climate change in the recent years were tried to be examined. There has been a decreasing trend in agricultural areas in Turkey in recent years. Parallel to this, it is observed that there is a change in the climate data. In Turkey, the temperature in 2021 showed an increase compared to the average of many years and regional precipitation irregularities were observed. As the effect of these changes, regional droughts and yield losses were observed. As a result, it is necessary to give importance to raising awareness on global warming in the national and international arena, revealing the factors that cause global warming, producing solutions for problems, and variety breeding for changing climatic conditions for the food security of humanity.

Keywords: Climate change, drought, temperature, agriculture

1. GİRİŞ

Dünya tarihinde geçmişten günümüze kadar meydana gelen değişiklikler içerisinde iklim değişikliği de yer almaktadır. Meydana gelen bu iklim değişikliği birçok araştırmacının da belirttiği gibi doğal veya ortam etkileşiminden kaynaklanmakta (Aksay ve ark. 2005) ve iklim sistemini etkileyen faktörler (güneş, yerküre, atmosfer gibi) arasındaki ilişkilerin bozulmasıyla yeryüzünün doğal dengesini sarsmaktadır (Öztürk, 2002). Doğal dengenin bozulmasıyla birlikte meydana gelen iklim değişikliği çevre kirliliğinden

kaynaklanmaktadır. İnsanların yerleşik hayata geçmesiyle birlikte daha çok artmış ve doğal kaynaklarımız bilinçsiz bir şekilde daha fazla tüketilmeye başlanmıştır. Böylece çevre kirliliği yeryüzünde rahatsız edici bir sorun oluşturmuştur ve bu sorunlar çözüme ulaşamazsa yeryüzünü daha fazla etkileyeceği kaçınılmaz bir gerçektir.

Çevre kirliliğinin etkisiyle meydana gelen küresel iklim değişikliği sera gazlarının (Karbondiyoksit, metan, kloroflor karbon, ozon, azot oksit) atmosferde birikmesi sonucu oluşmaktadır (Şehirli ve Özgen, 2012). İnsanların yaşamsal faaliyetleri sonucu atmosferdeki sera gazlarının giderek artmasıyla birlikte değişime uğraması atmosferin daha fazla ısı tutmasına sebep olmakta ve bu olaya ise küresel ısınma denilmektedir (Doğan ve ark. 2010). Aerosoller, sıcaklıkların artışı, bölgesel yağış miktarı ve düzensizliği, nüfusun artması ve sanayi faaliyetleri gibi birçok faktörler küresel ısınmaya sebep olmaktadır. Küresel ısınma yeryüzünde sıcaklıkların değişmesiyle meydana geldiği ve ayrıca yağış değişimini de etkilediği daha önce yapılan çalışmalarda belirtilmiştir (Türkeş, 2008). Küresel ısınma buzulların erimesi, deniz seviyesinin artması, hava olaylarının daha fazla meydana gelmesi, bazı hayvan türleri ve bitki türlerinin yok olması gibi olaylara sebep olmaktadır (Bayraç ve Doğan, 2016).

Yapılan çalışmalarda küresel ısınmanın en önemli sebebi insan faaliyetleri olarak görülmektedir (Pathak ve Wassmann, 2007; Çekici, 2009). Sanayi devriminden itibaren ise insan faktörü daha da fazla etkisinin olduğu gözlemlenmektedir (Türkeş, 2008). Özellikle, sanayi devriminde fosil kaynaklı enerji kaynaklarının etkin kullanımı çevre kirliliğini daha fazla arttırmıştır. İnsanın doğayla olan ilişkisini Gül (2013), insan hayatının doğayla ilişki içerisinde olduğunu ve bu ilişkinin çevre koşullarına bağlı olarak şekillendiğini belirtmiştir. Böylece insan doğa ilişkisinde insanların doğaya olan bağlılığı gözlemlenmektedir. Bu da beraberinde bazı sorunların oluşmasına da sebep olmakta iklim değişikliğini arttırmaktadır. İklim değişikliği ile birlikte ayrıca erozyon, sel, heyelan, kuraklık, kasırga, asit yağmurlarının oluşması, gece gündüz sıcaklık farkının değişmesi gibi olaylarda da artış meydana gelmiştir (Akın, 2006). İklim değişikliğinden kaynaklı gözlemlenen bu olaylar sonucunda ise insan hayatında, tarımda, sanayileşmede ve endüstriyel üretimde birçok sorunların oluşmasına neden olmuştur.

Bu çalışmada, son yıllarda iklim değişikliği ve kuraklığın tarım alanları üzerine ne gibi bir etkisinin olduğu incelenmiş, bu etkilerden dolayı nasıl bir yol izlediğinin ortaya konulması ve öneriler üzerinde durulmuştur.

2. TARIMDA KÜRESEL ISINMA

Tarih boyunca çeşitli uygarlıkları barındırmış olan Anadolu'da tarım, bölge koşullarına göre değişmekle birlikte çok çeşitli alanlarda ve çok fazla yapılmaktadır (Yavuz ve Çağlayan, 2005). İnsanoğlunun temel ihtiyaçlarını karşılayan tarım gıda konusunda önemli bir yere sahiptir (Tıraşçı ve Erdoğan, 2021). Ülkemiz biyoçeşitlilik bakımından oldukça zengin olduğundan gıda temini konusunda şimdilik yeterli bir düzeye sahiptir. Fakat tarımsal üretimde verimi arttırmak için kullanılan girdiler sonucunda meydana gelen olumsuz etmenler doğanın dengesini bozmaktadır. Örneğin; pestisit kirliliği, uygulanan kimyasal gübre zararları, plansız ve kontrolsüz uygulanan sulama sistemi, hayvansal üretimden meydana gelen kirlilik gibi sorunlara neden olmaktadır (Parlakay ve ark., 2016). Bu yanlış uygulamalar kuraklığa, toprak yapısının değişmesiyle erozyona, çevresel kirliliğine (hava, su, toprak vb.), sıcaklığın yükselmesine, bitkisel hastalık ve zararlıların artmasına yol açarak çevreye doğrudan veya dolaylı olarak zarar vermekte küresel ısınmanın oluşmasına neden olmaktadır. Bu sorunun çözülmesi için küresel ısınmaya sebep olan etmenlerin bilinmesi gerekmektedir.

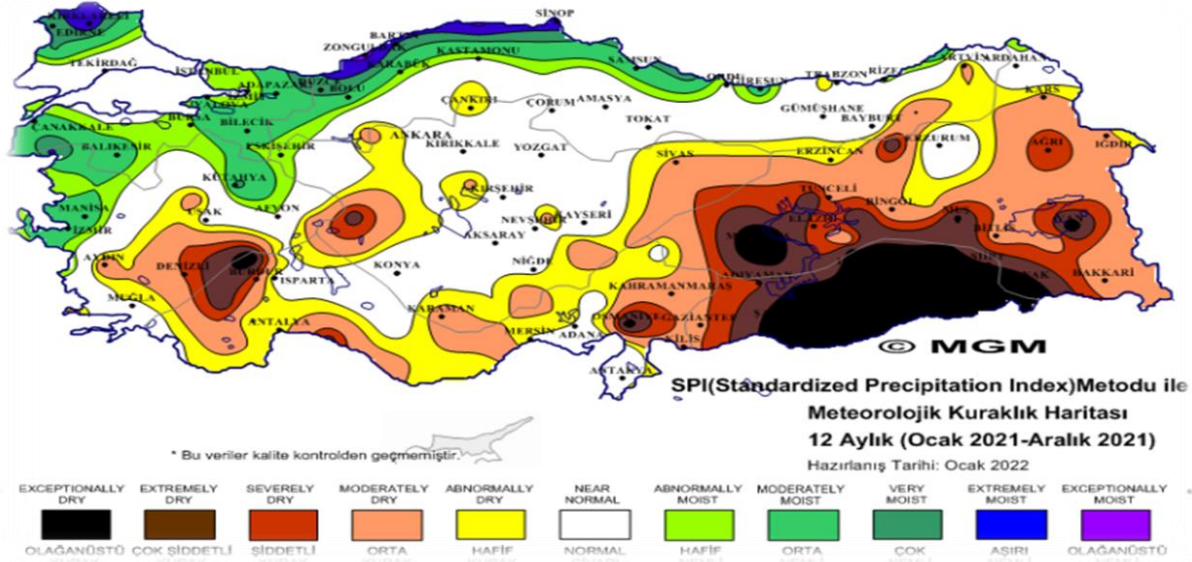
3. TARIMSAL ÜRETİMDE KÜRESEL ISINMAYA ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Tarımsal üretim esnasında yapılan bazı uygulamalar (toprak uygulamaları, gübre uygulamaları, yanlış yapılan sulama sistemleri v.b.) tarımsal üretimde düşüşe yol açması yanında kuraklık ve atmosfer sıcaklığı değişimi gibi iklimsel etkilere dayanan sonuçlar da ortaya koyabilmektedir.

Kuraklık, daha önce yapılan çalışmalarda da belirtildiği gibi iklim değişikliği ile direkt alakalıdır (Yalçın ve Kara, 2014). Kuraklık, ortalama uzun yıllar iklim verilerine göre yağışın yetersiz olmasıyla meydana gelen doğal afet olarak tanımlanmaktadır. Küresel iklim değişikliği sonucu dünyanın farklı bölgelerinde artan sıcaklık değerleri, azalan yağış miktarı kuraklığı artırmaktadır (Çakmak ve Gökalp, 2013).

Son yıllarda dünya üzerinde farklı bölgelerde kuraklıklar olduğu gözlemlenmiştir. Ülkemizde de kuraklık 2021 verilerine göre Şekil 1'de de görüldüğü gibi; Ege Bölgesi'nde Aydın, Denizli ve Kütahya illerinde, Akdeniz Bölgesi'nde Antalya, Burdur, Mersin, Osmaniye Kahramanmaraş, Kilis illerinde ve

çevrelerinde, İç Anadolu Bölgesi'nde Ankara, Çankırı, Konya, Karaman, Kırşehir, Nevşehir, Sivas illerinde ve çevrelerinde, Karadeniz Bölgesi'nde Artvin ve Trabzon illerinde, Doğu Anadolu Bölgesi'nde Erzurum ve Ardahan illeri hariç diğer illerde, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin ise tamamında farklı boyutlarda kuraklık olduğu görülmüştür (Anomin, 2022.). Kuraklığın ülkemizde değişkenlik göstererek hızla yayılmasıyla birlikte ve su kaynaklarının da bilinçsiz ve aşırı tüketimi ekolojik dengenin bozulmasına yol açmaktadır. Mevcut iklim değişikliği su döngüsünün en önemli faktörü olarak bilinmektedir (Kang ve ark., 2009). Tarımsal üretimde kullanılan yer altı sularımızın bilinçsizce kullanılması küresel iklim değişikliğine yol açarak yer altı sularımızı yok olma tehlikesiyle karşı karşıya getirip tarım ve hayvancılık sektörünü de tehlikeye sokmaktadır (Aktaş, 2020).

Şekil 1. Türkiye 2021 yılı kuraklık haritası (Anomin, 2022)

Ülkemizde kuraklıktan dolayı gerek tarımsal üretim amaçlı gerekse diğer yaşamsal faaliyetlerde kullanılan barajlardaki, göllerdeki ve nehirlerdeki su seviyeleri azalmaktadır. Örneğin Şekil 2'de ülkemizde bulunan bazı barajların ve akarsuların günümüzdeki durumlarının fotoğrafları verilmiştir.

Ayvalı Barajı
(Kahramanmaraş)

Sır Barajı
(Kahramanmaraş)

Kanlıböğüt eski/yeni hali
(Kahramanmaraş/Andırın)

Domdom Çayı
(Gaziantep/İslahiye Akınyolu Mahallesi)

Şahmaran Su Pınarı
(Gaziantep/İslahiye Şahmaran Mahallesi)

Karasu Köprüsü (Gaziantep/İslahiye Çolaklar Mahallesi)

Şekil 2. Ülkemizde kuraklıktan dolayı etkilenen bazı barajlar, çaylar ve pınarlar.

Şekil 2’de de görüldüğü gibi, bundan yaklaşık 25-30 yıl önce hem içme suyu hem de tarımsal üretim için kullanılan nehirlerde ve barajlarda su miktarında azalma meydana gelmiş, hatta bazı bölgelerde ise tamamen yok olmuştur. Örneğin, Gaziantep ili İslahiye ilçesi Şahmaran Mahallesi’nde Şahmaran Dağı’nın eteğinde kendiliğinde bulunan bundan yaklaşık 20-25 yıl öncesinde çiftçilerimizin bağ, bahçe için ve ayrıca insanların günlük gereksinimleri için kullandıkları kendiliğinden çıkan Şahmaran su pınarı kuraklıktan etkilenen pınarlardan bir tanesidir.

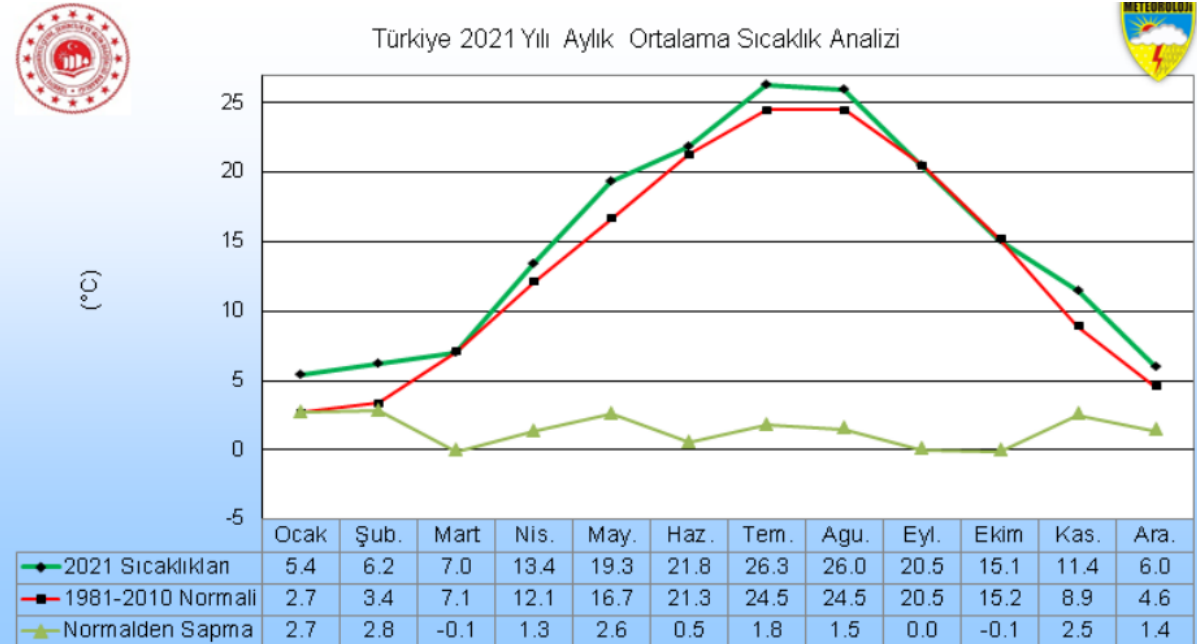
Küresel sorun olan kuraklığın tarımsal üretimde sıcaklıkla ilişkisi olduğu bilinmektedir. Düzensiz olan sıcaklıklar ve yağışlar kuraklıkta ciddi bir etkiye sahiptir. Ülkemizde son meteorolojik verilere bakıldığında; bölgelere göre yağış durumunda değişikliklerin meydana geldiği, uzun yıllara (1991-2020) ait yıllık yağış toplamı 573.4 mm iken, bu oranın 2020 yılında 500.1 mm, 2021 yılında ise 524.8 mm olduğu gözlemlenmiştir. Yağış durumunun uzun yıllar ortalamasına göre 2021 yılında %8.5 azaldığı ve 2020 yılına göre ise %12.8 azaldığı görülmüştür. Şekil 3’de de görüldüğü gibi 2021 yılında Marmara Bölgesi 778 mm ile en çok yağış alan bölge iken, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ise 300.1 mm ile en az yağış alan bölge olmuştur. Uzun yıllar verilerine göre en fazla azalma %43.8 ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde, en fazla artma ise %42.3 ile Marmara Bölgesi’nde görülmektedir (Anonim, 2022). İklimin tarımsal açıdan en önemli unsuru olan yağışların yıllara göre düzensizliği tarım alanlarında ciddi problemlere yol açmaktadır (Reti, 2007). Yağış rejimindeki düzensizlikler tarımı yapılan bitkiler üzerinde ciddi adaptasyon uyumsuzlukları oluşturduğundan üretimde önemli azalmalara sebebiyet verebilmektedir.

BÖLGELERİN ALANSAL YAĞIŞ DURUMLARI (1 Ocak 2021 - 31 Aralık 2021)

BÖLGELER	Yağış (mm)	Normali (1991-2020) (mm)	2020 Yılı Yağış (mm)	Normale Göre Değişim (%)	2020 Yılına Göre Değişim (%)
Marmara	777.8	670.0	546.7	16.1 Artma	42.3 Artma
Ege	592.1	604.7	468.7	-2.1 Normali Civarı	26.3 Artma
Akdeniz	582.0	665.1	593.4	-12.5 Azalma	-1.9 Civarı
İç Anadolu	364.0	402.2	321.2	-9.5 Azalma	13.3 Artma
Karadeniz	754.2	697.0	604.9	8.2 Artma	24.7 Artma
Doğu Anadolu	416.2	537.3	512.9	-22.5 Azalma	-18.9 Azalma
Güneydoğu Anadolu	300.1	533.9	530.6	-43.8 Azalma	-43.4 Azalma

Şekil 3. Türkiye 2021 yılı bölgelerin yağış durumu (Anonim, 2022)

Sıcaklığın düşük ya da yüksek olması tarımsal üretimi etkileyen, bitkilerin büyüme ve gelişmesi açısından en önemli faktörlerden bir tanesidir. Son yıllardaki verilere göre sıcaklık artışlarının tarımsal üretime olumlu bir katkısı olmadığı görülmüştür (Ratnasr ve ark., 2019). Ülkemizde 2021 sıcaklık verilerini uzun yıllara kıyasladığımızda bir artışın olduğu görülmektedir (Şekil 4). Sıcaklık verileri açısından 2021 yılı Eylül ayı (20.5°C) uzun yılların ortalamasına eşit, Mart ve Ekim ayı ise uzun yıllar ortalamasının 0.1 °C altında, diğer ayların ise uzun yıllar ortalamasının üzerinde olduğu gözlemlenmiştir (Anonim, 2022). Bu da bazı bitkilerin tarımının yapılmasını risk altına sokmaktadır.

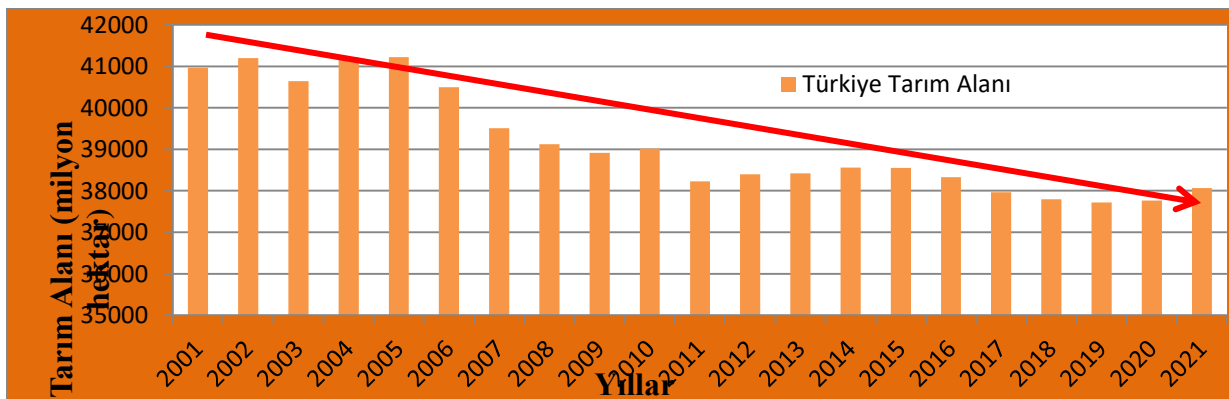

Şekil 4. 2021 Yılı'nın Ortalama Sıcaklık verilerinin Uzun Yıllar ve 2020 Yılı sıcaklıklarına Göre Mukayesesi (Anomin, 2022)

4. TÜRKİYE'DE TARIMSAL ÜRETİM VE İKLİM İLİŞKİSİ

Türkiye, dünyada tarımsal üretim açısından önemli bir konuma sahiptir. İklim, toprak, hayvan ve bitki tür çeşitliliği bakımından oldukça zengindir. Bu nedenle, gerek ekonomik faaliyet gerekse ticaret açısından düşünüldüğünde tarımsal üretimde dünya genelinde önemli bir yerdedir. Türkiye birçok bitkinin gen merkezi konumundadır. Bunun en önemli nedeni değişken coğrafik yapısı ve buna bağlı olarak çok sayıda mikro klimaya sahip olmasıdır. Örneğin Güneydoğu Bölgesi'nin diğer bölgelere kıyasla serin iklim tahılları açısından genetik zenginliği verilebilir. Bu bölge dünyanın bildiği Verimli Hilal (Fertil Crescent) Bölgesi'nde yer almaktadır. Verimli Hilal Bölgesi'nde buğday, arpa gibi tarımın ana bitkilerinden olan tahıl türlerinin ve mercimek, nohut gibi baklagil bitkilerinin birçok türünü barındırmaktadır (Atar, 2017). Bu bölgenin uzun yıllara ait iklim şartları altında bu tahıl zenginlikleri günümüze kadar gelmiştir. Son yıllarda gözlemlenen iklim değişiminin etkisi olarak gördüğümüz yüksek sıcaklıklar ve yağış rejimindeki farklılıklar bu genetik zenginlikleri tehdit etmektedir.

Küresel ısınmanın etkisiyle oluşan iklim düzensizlikleri verimde düşümlere sebep olarak toplam üretimi azalmaktadır. Şekil 5'de de görüldüğü gibi, ülkemizde son 20 yılda tarımsal faaliyet yapılan alanlarda azalmalar meydana gelmiştir. 2001 yılında toplam tarım alanımız 40.97 milyon hektar iken 2021 yılında 38.06 milyon hektara düşmüştür (TÜİK, 2022). Türkiye'de son yıllarda sıcaklığın artması, yağış düzensizliklerinin görülmesi gibi iklim değişikliğinden kaynaklı sorunların ortaya çıkması tarım alanlarının azalmasıyla birlikte verim kayıplarına da neden olmaktadır. Sonuç olarak insanların gıda ihtiyacını karşılama sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu sorunun giderilebilmesi için kuraklığa dayanıklı destek sulamaya uygun çeşit ıslah çalışmalarına ve kullanılacak olan sulama sistemlerinin seçimine yönelik çalışmalara önem verilmesi zorunlu hale gelmiştir.

Şekil 5: Türkiye'de son 20 yılda toplam tarım alanının durumu.

5. SONUÇ

Son yıllarda gözlemlenen iklim değişikliğine ait bilimsel veriler doğal dengenin bozulmaya başladığını ve dolayısıyla yeryüzündeki canlıların etkilemeye başladığını göstermektedir. Canlıların önemli yaşam kaynağı olan suyun bilinçsizce kullanılması, dünya nüfusunun hızla artması, doğal çevrenin dengesini sarsacak olan bazı gübre ve kimyasalların tarım ve diğer faaliyetlerde kullanılması gibi problemler dünyadaki tüm canlıları ve ülke ekonomisini etkileyen ciddi tehditler oluşturmaktadır. Küresel ısınmanın etkisi olarak tarımsal kuraklığın artması ve su rezervlerinin yanlış yönetilmesi gelecekte tüm canlılar için su kıtlığı anlamına gelmektedir. Bu durum beraberinde tarımda ekim alanlarının azalmasına, üretimin ve verimin düşmesine neden olacaktır. Kuraklık ve sıcaklık gibi küresel ısınmaya neden olan faktörlerin devam etmesiyle su kaynaklarımız ve bitkisel üretimimiz azalmaktadır.

Sonuç olarak, tarım alanları her geçen gün azalırken birim alanda verimi arttırmak zorunlu olmaktadır. Bilim insanlarının gelecekte etkisini daha da fazla hissedeceğimiz iklim değişimi riskini ortadan kaldırmanın yollarına odaklanmaları gerekmektedir. Odaklanmanın temel çıkış noktaları değişken iklim koşullarına adapte olabilen çeşitler geliştirilmesi, su yönetiminin iyi yapılması ve küresel ısınmayı tetikleyen faaliyetlerin kontrol altına alınmasından geçmektedir.

KAYNAKÇA

1. Akın G. (2006), Küresel ısınma, nedenleri ve sonuçları, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 46(2), 29-43.
2. Aksay, C.S., Ketenoğlu, O. Ve Kurt, L. (2005), Küresel ısınma ve iklim değişikliği, *SÜ Fen Edebiyat Fakültesi Fen Dergisi*, (25), 29 -41.
3. Aktaş, B. (2020), Küresel ısınmaya bağlı olarak Konya’da bazı iklim parametreleri ve iklim tiplerinde meydana gelebilecek olası değişiklikler, Yüksek Lisans Tezi, KÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Sürdürülebilir Tarım ve Tabii Bitki Kaynakları Anabilim Dalı, Kastamonu, 100 s.
4. Anonim, (2022), mgm.gov.tr. Erişim Tarihi: 29.03.2022.
5. Atar, B. (2017), Gıdamız Buğdayın, Geçmişten Geleceğe Yolculuğu, *Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Akademi Dergisi*, 2(1), 1-12.
6. Bayraç, H.N. ve Doğan, E. (2016), Türkiye’de iklim değişikliğinin tarım sektörü üzerine etkileri, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(1), 23-48.
7. Çakmak, B. ve Gökalp, Z. (2013). Kuraklık ve tarımsal su yönetimi. *Gaziosmanpaşa Journal of Scientific Research* 4(2013), 1-11.
8. Çekici, E. (2009), Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin Türkiye’de tarım sigortalarına etkisi, *Öneri Dergisi*, 8(32),105-111.
9. Doğan, S., Özçelik, S., Dolu, Ö. ve Erman, O. (2010), Küresel ısınma ve biyolojik çeşitlilik, *İklim Değişikliği Ve Çevre*, 3,63-88.
10. Gül, F. (2013), İnsan-doğa ilişkisi bağlamında çevre sorunları ve felsefe, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14,17-21.
11. Kang, Y., Khan, S., ve Ma, X. (2009), Climate change impacts on crop yield, crop water productivity and food security– A review, *Progress in natural Science*, 19(12), 1665-1674.
12. Öztürk, K. (2002). Küresel iklim değişikliği ve Türkiye’ye olası etkileri, *Gazi Üniversitesi Gazi -Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 47-65.
13. Parlakay, O., Çelik, A. ve Kızıltuğ, T. (2016), Hatay ilinde tarımsal üretimden kaynaklanan çevre sorunları ve çözüm önerileri, *Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 20 (2016), 17-26.
14. Pathak, H. ve Wassmann, R. (2007), Introducing greenhouse gas mitigation as a development objective in rice-based agriculture: I. Generation of technical coefficients, *Agricultural Systems*, 94(3), 807-825.
15. Ratnasr, S., Walsnghe, R., Rohde, N. ve Guest, R. (2019), The effects of climate varaton on rice producton n Sr Lanka, *Applied Economics*, 51,4700-4710.
16. Reti, M.J. (2007), An assessment of the impact of climate change on agriculture and food security in the pacific: a case study in vanuatu. Prepared for the FAO SAPA, Apia, Samoa.
17. Şehirali, S. ve Özgen, A.M. (2012), Bitkisel Gen Kaynakları. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Kitabı, 357:1-245.
18. Tıraşçı, S. ve Erdoğan, Ü. (2021), Küresel ısınmanın tarıma etkisi, *J. Agric. Food, Environ. Anim. Sci.*, 2(1), 16-33.
19. TÜİK (2022), Türkiye İstatistik Kurumu, www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 28.03.2022).
20. Türkeş, M. (2008), Küresel iklim değişikliği nedir? Temel kavramlar, nedenleri, gözlenen ve öngörülen değişiklikler, *İklim Değişikliği ve Çevre*, 1(1), 26-37.
21. Yalçın, G.E. ve Kara, F.Ö. (2014), Küresel iklim değişikliğinin Türkiye’de tarımsal üretime etkileri ve çözüm önerileri. XI. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi 3-5 Eylül 2014, Samsun.
22. Yavuz, F. ve Çağlayan, T. (2005), Türkiye’de tarım. Türkiye tarımının tarihi, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Kitabı, Sf:1-8.

FARKLI BİTKİ YOĞUNLUĞUNUN ERKEN EKİMDE KİNOA BİTKİSİNİN SALKIM VE TANE ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI (INVESTIGATION OF THE EFFECT OF DIFFERENT PLANT DENSITY ON PANICLE AND GRAIN FEATURES OF KİNOA PLANT IN EARLY SOWING)

Songül ÇİFTÇİ, Gülay ZULKADİR, Leyla İDİKUT,

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, ORCID: 0000-0002-5157-2709

Mersin Üniversitesi, Silifke Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu,

ORCID: 0000-0003-3488-4011

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, ORCID: : 0000-0002-0685-7158

ÖZET

Bu çalışmada, Kahramanmaraş koşullarında farklı bitki yoğunluklarının (20 cm, 40 cm ve 60 cm) ve erken ekim zamanının (16 Mart 2017) denendiği Q52 kinoa çeşidinde salkım ve tane özelliklerinin etkisini incelemek amacıyla; salkım ağırlığı (g), salkımda tane ağırlığı (g), ana salkımda taneli kısım uzunluğu (cm), ana salkımda taneli kısım oranı (%), salkımda tane oranı (%), hasat indeksi (%), bin tane ağırlığı (g), protein oranı (%) ve kuru madde oranı (%) gibi tarımsal parametreler incelenmiştir. Çalışma sonucunda, incelenen özelliklerden en yüksek salkım ağırlığı (21,070 g), salkımda tane ağırlığı (5,950 g) ve hasat indeksi (%36,973) 60 cm bitki yoğunluğunda tespit edilirken, en yüksek salkımda tane oranı (%33.649) ve ana salkımda taneli kısım oranı (%71.431) 40 cm bitki yoğunluğunda, en yüksek ana salkımda taneli kısım uzunluğu (25.500 cm) ve bin tane ağırlığı (2.708 g) ise 20 cm bitki yoğunluğunda tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bitki yoğunluğu, kinoa, salkım, tane

ABSTRACT

In this study, in order to examine the effect of cluster and grain characteristics in Q52 quinoa variety, in which different plant densities (20 cm, 40 cm and 60 cm) and early sowing time (16 March 2017) were tested in Kahramanmaraş conditions; panicle weight (g), weight of grain per panicle (g), the length of the granular part of the main panicle (cm), the ratio of the granular part in the main panicle (%), grain ratio per panicle (%), harvest index (%), thousand grain weight (g), protein ratio (%) and dry matter ratio (%) agricultural parameters such as were investigated. As a result of the study, the highest panicle weight (21,070 g), weight of grain per panicle (5,950 g) and harvest index (36,973%) at 60 cm plant density, while the highest grain ratio per panicle (33.649%) and the ratio of the granular part in the main panicle (71.431%) 40 cm plant density, the highest the length of the granular part of the main panicle (25.500 cm) and thousand grain weight (2.708 g) at 20 cm plant density were determined.

1. GİRİŞ

Yeni Dünya mahsülleri arasında kinoa olarak bilinen “*Chenopodium quinoa* Willd.” yüksek oranda protein içermesine ve verim potansiyeli yüksek olmasına rağmen en az kullanılan ve çok az üretimi yapılan, esas olarak tahıl taneleri gibi hasat edilmesinden dolayı tahıl olarak bilinen bir kültür bitkisidir (Maughan ve ark., 2007).

Kinoa, yaprak miktarının azalması ya da yaprakların dökülmesi sonucunda derin bir kök sistemine sahip olmasından dolayı kuraklığa dayanıklı bir bitkidir (Fghire ve ark. 2013, Issa ve ark., 2019). Ayrıca don ve toprak tuzluluğuna karşı tolerans gösterir (Jacobsen, 2003; Jacobsen ve ark., 2005). Bir çok çalışmada, kinoa yaprak su potansiyelini korumak için stomalarını kapattığını ve böylece su eksikliği meydana geldiğinde su kullanım etkinliğini arttırdığı dile getirilmiştir (Jacobsen ve ark., 2009). Amerika Birleşik Devletleri, Çin, Japonya, Hindistan, İngiltere, Kanada, Polonya ve Avusturalya gibi birçok ülkeden dünyaya yayılmış olan kinoa ayrıca, bitkisel bileşenler bakımından yüksek bir besleyici değere sahiptir (Pinuel ve ark. 2019). Tohumları, lipid, karbonhidrat, polifenol, lif ve protein açısından oldukça zengindir (Vilcacundo ve ark. 2017; Pellegrini ve ark., 2018).

Dünyanın birçok coğrafik bölgesinde, yetiştiriciliği ve adaptasyon yeteneğiyle ilgili çalışmanın olmasına rağmen Türkiye’de kinoa ile ilgili çalışmalar yeterince yapılmamaktadır (Kır ve Temel, 2017). Kinoa oldukça yüksek beslenme değeri, tohumlarının bitkisel bileşenler bakımından yüksek olması gibi birçok olumlu özelliklerinin bulunmasına rağmen üretimin az olmasından dolayı bu çalışmamızda kinoa Kahramanmaraş ilinde ve uygun bitki yoğunluğunda yetiştiriciliğinin yapılabilirliğinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

2. MATERYAL VE METOT

Bu çalışma, Kahramanmaraş Doğu Akdeniz Geçit Kuşağı Tarımsal Araştırma Enstitüsü arazisinde 2017 yılında gerçekleştirilmiştir. Denemede materyal olarak, “Q52” kinoa çeşidi kullanılmıştır.

Denemenin yürütüldüğü Doğu Akdeniz Bölgesi'nde bulunan Kahramanmaraş ilinde Akdeniz ikliminin yaşandığı, yazları sıcak ve kurak, kışları ise ılık ve yağışlı geçmektedir. Yetiştirme sezonu boyunca ortalama maksimum sıcaklık 30.5 °C, ortalama minimum sıcaklık 17.8 °C, ortalama sıcaklık 23.5 °C, ortalama toplam yağış 23.3 mm, ortalama nem ise %48.0 olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 1). Deneme alanının toprağı incelendiğinde killi bünyede, orta organik madde, düşük fosfor, yüksek potasyum, tuzsuz ve nötr pH değerine sahip olduğu görülmüştür (Anonim, 2016).

Çizelge 1. Denemenin yürütüldüğü 2017 yılı Kahramanmaraş iklim verileri.

Aylar	Maximum Sıcaklık(° C)	Minimum Sıcaklık(° C)	Ortalama Sıcaklık (° C)	Toplam Yağış (mm)	Ortalama Nem (%)
Mart	19.7	9.6	14.2	47.4	60.8
Nisan	25.5	12	18.4	71.6	45.3
Mayıs	28.8	15.7	21.7	28.1	52.6
Haziran	32.5	19.9	25.4	39.4	49.1
Temmuz	35.6	23.2	28.6	0.3	46.2
Ağustos	36.8	23.3	29.1	0.0	43.8
Eylül	34.7	21.0	27.2	0.6	38.4
Toplam (Sezon)	213.6	124.7	164.6	140.0	336.2
Ortalama (Sezon)	30.5	17.8	23.5	23.3	48.0

Araştırmanın ekim hazırlığı işlemlerinde ikinci sınıf toprak işleme aletleri ile deneme yeri sürülmüştür. Ekime hazır hale getirilen deneme alanından toprak örneği alınarak toprak analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre topraktaki azot (N) 5 kg da⁻¹, fosfor (P₂O₅) 6 kg da⁻¹, potasyum (K₂O) ise 6 kg da⁻¹ olarak verilmiştir. Ekim 16 Mart 2017 tarihinde 20 cm, 40 cm ve 60 cm bitki yoğunluğunda tesadüf blokları deneme dizaynına göre 3 tekerrürlü olarak gerçekleştirilmiştir. Risi ve Galwey (1991)'in metoduna göre tohumluk miktarı hesaplanmıştır. Ekimden sonra bitkiler 4-5 yapraklı döneme geldiğinde üst gübre olarak 3 kg da⁻¹ N uygulanmıştır. Sulama işlemi bölgenin ekolojik koşullarına göre yapılmıştır. Hasat işlemi ise bitkiler sarı ve kahverengi rengini aldığı anda, taneleri olgunlaştığında elle yapılmıştır.

Araştırmada salkım ağırlığı (g), salkımdaki tane ağırlığı (g salkım⁻¹), ana salkımda taneli kısım uzunluğu (cm), ana salkımda taneli kısım oranı (%), salkımda tane oranı (%), hasat indeksi (%), bin tane ağırlığı (g), protein oranı (%) ve kuru madde oranı (%) gibi salkım ve tane özelliğine ait tarımsal özellikler incelenmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen veriler SAS istatistik paket programında One-Way ANOVA'da analiz edilmiş, ortalamalar arası farklılıkların belirlenmesi ise Duncan çoklu karşılaştırma testine tabi tutulmuştur.

3. ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Çalışmada incelenen özelliklerden salkım ağırlığı (g), salkımda tane ağırlığı (g), salkımda tane oranı (%), ana salkımda taneli kısım uzunluğu (cm), ana salkımda taneli kısım oranına (%) ait ortalama değerler Çizelge 2'de; hasat indeksi (%), bin tane ağırlığı (g), protein oranı (%) ve kuru madde oranına (%) ait ortalama değerler ise Çizelge 3'de verilmiştir.

Çizelge 2. Q-52 kinoa çeşidinin salkım ağırlığı (g), salkımda tane ağırlığı (g), salkımda tane oranı (%), ana salkımda taneli kısım uzunluğu (cm) ve ana salkımda taneli kısım oranı (%) ait ortalama değerleri.

Bitki Yoğunluğu (cm)	Salkım Ağırlığı (g)	Salkımda Tane Ağırlığı (g)	Salkımda Tane Oranı (%)	Ana Salkımda Taneli Kısım Uzunluğu (cm)	Ana Salkımda Taneli Kısım Oranı (%)
p<0.05	**	**	**	**	**
20 cm	13.190 b	4.040 b	31.051 b	25.500 a	59.877 b
40 cm	9.990 c	3.560 c	33.649 a	21.700 b	71.431 a
60 cm	21.070 a	5.950 a	30.663 b	19.600 b	59.185 b
Ortalama	14.750	4.517	31.788	22.267	63.498

** : P<0.01 önem düzeyinde önemli.

Araştırmada farklı bitki yoğunluğunun denendiği kinoa bitkisinin salkım ağırlığı üzerine etkisi istatistiki olarak ($P<0.01$) önemli bulunmuştur. En yüksek salkım ağırlığı 21.070 cm ile 60 cm bitki yoğunluğunda, en az salkım ağırlığı ise 9.990 cm ile 40 cm bitki yoğunluğunda tespit edilmiştir. Ortalama salkım ağırlığı ise 14.750 cm bulunmuştur (Çizelge 2). Daha önce yapılan çalışmalardan Kaya (2010), Çukurova koşullarında 10 Nisan ekim tarihinde 50 cm sıra aralığında ekimini gerçekleştirdiği kinoanın salkım ağırlığını en yüksek 45 g, en düşük 33 g bulmuştur. Arıkan (2019), Adana ekolojik koşullarında 40 cm ve 70 cm sıra arası mesafesinde ekimini gerçekleştirdiği 3 farklı kinoa çeşidinde (Mint-2, Puno ve Valiente) salkım ağırlığını en yüksek 24.20 g ile Puno ve Valiente genotiplerinde 70 cm sıra arası mesafesinde, en düşük ise 14.70 g ile Mint-2 genotipinde 40 g sıra arası mesafesinde olduğunu tespit ederek sıra arası mesafenin artmasıyla salkım ağırlığının arttığını bildirmişlerdir. Önceki çalışmalara ait verilerde görüldüğü üzere en yüksek salkım ağırlığı sıra arası mesafenin en fazla olduğu örneklerden elde edilmiş olması, bizim bulgularımızla uyumlu çıkmasına rağmen değerlerin değişkenlik göstermesinin, çeşit, iklim, toprak yapısı, kültürel işlemler ve bitki yoğunluğuna bağlı olduğu düşünülmüştür.

Kinoa bitkisinde farklı bitki yoğunluğunun salkımdaki tane ağırlığı ve salkımda tane oranı bakımından istatistiki olarak ($P<0.01$) önemli olduğu gözlemlenmiştir. En fazla salkımda tane ağırlığı 5.950 g ile 60 cm bitki yoğunluğunda tespit edilirken, en düşük salkımda tane ağırlığı 3.560 g ile 40 cm bitki yoğunluğunda gözlemlenmiştir. Ortalama salkımda tane ağırlığı ise 4.517 g bulunmuştur. En yüksek salkımda tane oranı %33.648 ile 40 cm bitki yoğunluğunda, en düşük salkımda tane oranı ise %31.051 ile 20 cm bitki yoğunluğunda görülmüştür. Kinoanın ortalama salkımda tane oranı ise %31.788 olarak bulunmuştur (Çizelge 2). Daha önce kinoa ile ilgili yapılan çalışmalarda kinoanın salkım ve tane özelliklerinin, uygulanan çeşide göre tane bağlamasına (Kır ve Temel, 2016), ekolojik ve tarımsal uygulamalara bağlı olduğunu (Kır ve Temel, 2017) belirterek salkımdaki tane ağırlığının da bu özelliklere bağlı olarak değiştiği görülmektedir.

Araştırmada kinoa bitkisinde farklı bitki yoğunluğunun ana salkımda taneli kısım uzunluğu ve ana salkımda taneli kısım oranı bakımından istatistiki olarak ($P<0.01$) önemli olduğu tespit edilmiştir. En uzun ana salkımda taneli kısım uzunluğu 25.500 cm ile 20 cm bitki yoğunluğunda, en kısa ana salkımda taneli kısım uzunluğu ise 19.600 cm ile 60 cm bitki yoğunluğunda gözlemlenmiştir. Kinoanın ortalama ana salkımdaki taneli kısım uzunluğu ise 22.267 cm olarak kaydedilmiştir. En yüksek ana salkımda taneli kısım oranı %71.431 ile 40 cm bitki yoğunluğunda, en düşük ana salkımdaki taneli kısım oranı ise %59.185 ile 60 cm bitki yoğunluğunda gözlemlenmiştir. Kinoa bitkisinin ortalama ana salkımdaki taneli kısım oranı %63.498 olduğu bulunmuştur (Çizelge 2). Daha önce yapılan çalışmalarda Spehar ve De Barros Santos (2005), kinoa genotiplerinde Brezilya ekolojik koşullarında 20 cm sıra arası mesafesinde ekilen kinoa genotiplerinde salkım uzunluğunu 11 cm ile 26 cm arasında tespit edip, bulguları bizim bulgularımızı desteklemektedir. Arıkan (2019), Adana ekolojik koşullarında 40 cm ve 70 cm sıra arası mesafesinde ekimini gerçekleştirdiği 3 farklı kinoa çeşidinde (Mint-2, Puno ve Valiente) salkım uzunluğunu en yüksek 29.30 cm ile 70 cm sıra aralığında Valiente genotipinde, en düşük ise 22.90 cm ile 40 cm sıra arası mesafesinde Mint-2 genotipinde tespit etmişlerdir. Burada gözlemlenen farklılıklar çeşitlerin farklı olmasından kaynaklanırken, verilen değerlerin salkım uzunluğu olup, salkımdaki taneli kısımlar hakkında detay vermemiş olmasından da farklılık gösterildiği düşünülmektedir. Salkımdaki taneli kısım uzunluğu salkım uzunluğundan farklı olmakta ve dane verimini önemli derecede etkileyen bir özelliktir. Ancak, yapılan literatür çalışmalarında bu özelliğe dair veriler bulunmamaktadır.

Çizelge 3. Q-52 kinoa çeşidinin hasat indeksi (%), bin tane ağırlığı (g), protein oranı (%) ve kuru madde oranı (%) ait ortalama değerleri.

Bitki yoğunluğu (cm)	Hasat İndeksi (%)	Bin Tane Ağırlığı (g)	Protein Oranı (%)	Kuru Madde Oranı (%)
p<0.05	**	**	ÖD	ÖD
20 cm	20.223 c	2.708 a	11.080	88.585
40 cm	25.340 b	2.297 b	10.475	88.645
60 cm	36.973 a	2.210 c	10.590	88.435
Ortalama	27.512	2.405	10.715	88.615

** : $P<0.001$ önem düzeyinde önemli, ÖD: Önemli Değil.

Araştırmadan kinoa bitkisinde farklı bitki yoğunluğunun hasat indeksi üzerine etkisi istatistiki olarak ($P<0.01$) önemli bulunmuştur. En yüksek hasat indeksi %36.973 ile 60 cm bitki yoğunluğunda, en düşük

hasat indeksi ise %20.223 ile 20 cm bitki yoğunluğunda gözlemlenmiştir. Kinoanın ortalama hasat indeksi %27.512 olarak tespit edilmiştir (Çizelge 3). Kaya (2010), çalışmasında kinoayı Çukurova koşullarında 50 cm sıra aralığında 10 Nisanda gerçekleştirdiği ekiminde hasat indeksinin en yüksek %42, en düşük ise %39 olduğunu bildirmiştir. Önkür ve Keskin (2019), Iğdır ekolojik koşullarında yürüttükleri çalışmalarında kinoa bitkisinde farklı sıra üzeri (10, 20, 30 ve 40 cm) ve sıra arası mesafesinde (17.5, 35, 52.5 ve 70 cm) hasat indeksini en yüksek 30 x 35 ekim sıklığında % 50.10, en düşük ise 30 x 52.5 ekim sıklığında gözlemlenmişlerdir. Sıra arası mesafenin etkili olduğunu belirterek; kullanılan genotipin, ekolojinin ve agronomik çalışmaların farklılıktan kaynaklandığını belirtmiştir. Spehar ve De Barros Santos (2005), kinoa genotiplerinde Brezilya ekolojik koşullarında 20 cm sıra arası mesafesinde ekilen kinoa genotiplerinde hasat indeksini en düşük %25, en yüksek ise %55 olduğunu bildirerek bulguları bizim bulgularımızı kısmen desteklemektedir. Arıkan (2019), Adana ekolojik koşullarında 40 cm ve 70 cm sıra arası mesafesinde ekimini gerçekleştirdiği 3 farklı kinoa çeşidinde (Mint-2, Puno ve Valiente) hasat indeksini en yüksek % 40.30 ile Mint-2 genotipinde 40 cm sıra arası mesafesinde, en düşük ise % 30.50 ile Puno genotipinde 70 cm sıra arası mesafesinde bulmuşlardır ve hasat indeksinin genotipe ve bitki sıklığına bağlı olarak değiştiğini bildirmişlerdir. Bertero ve Ruiz (2008), araştırmalarında kinoada hasat indeksinin çeşide ve bitki yoğunluğuna göre değiştiğini belirterek bizim bulgularımızı desteklemektedir.

Kinoa bitkisinde farklı bitki yoğunluklarının bin tane ağırlığı bakımından istatistiki olarak ($P < 0.01$) önemli olduğu gözlemlenmiştir. En yüksek bin tane ağırlığı 2.708 g ile 20 cm bitki yoğunluğunda gözlemlenirken, en düşük bin tane ağırlığı ise 2.210 g ile 60 cm bitki yoğunluğunda tespit edilmiştir. Kinoanın ortalama bin tane ağırlığı 2.405 g bulunmuştur (Çizelge 3). Geren ve ark. (2014), Bornova İzmir koşullarında 6 farklı ekim tarihlerinde (1 Mart, 15 Mart, 1 Nisan, 15 Nisan, 1 Mayıs ve 15 Mayıs) sıra arası 70 cm olacak şekilde ekimini gerçekleştirdiği kinoanın ortalama bin tane ağırlığını en yüksek 3.49g ile 1 Mart ekimin tarihinde bulmuştur. Ekim tarihinin gecikmesiyle bin tane ağırlığının da azaldığını bildirerek erken ekimin uygun olduğunu, farklı ekolojik koşullardan dolayı farklı bitki yoğunluğunda bin tane ağırlığının da değiştiğini bildirerek bizim bulgularımızı kısmen desteklemektedir.

Kinoada farklı bitki yoğunluğunun protein oranı bakımından istatistiki olarak önemli olmadığı gözlemlenmiştir. Daha önce yapılan çalışmalarda protein oranı bakımından kinoanın diğer tahıllara göre daha yüksek olduğunu bildirilmiştir (Lindeboom, 2005; Schoenlechner ve ark., 2008, Keskin ve Evlica, 2015).

Çalışmada kinoanın farklı bitki yoğunluklarının kuru madde oranı üzerinde önemli olmadığı tespit edilmiştir (Çizelge 3). Ancak, Temel ve Tan (2020), araştırmalarında iklim koşullarına, fide gelişim döneminde meydana gelen kuraklığa bağlı olarak kuru madde oluşumunun değiştiğini bildirmişlerdir. Bu da gösteriyor ki kuru madde oranı; uygulanan genotiplere, iklim ve bölgenin ekolojik özelliklerine bağlı olarak değişmektedir.

4. SONUÇ

Kinoa bitkisinin erken ekiminde farklı bitki yoğunluklarının denendiği bu çalışmada, salkım ağırlığı (g), salkımda tane ağırlığı (g), salkımda tane oranı (%), ana salkımda taneli kısım uzunluğu (cm), ana salkımda taneli kısım oranı (%), hasat indeksi (%), bin tane ağırlığı (g) gibi parametrelerin istatistiki olarak önemli bulunduğu, bitki yoğunluğunun protein oranı (%) ve kuru madde oranı (%) bakımından ise istatistiki olarak önemsiz olduğu gözlemlenmiştir.

Araştırma sonucunda Kahramanmaraş ekolojik koşullarında erken ekiminde salkım ve tane özellikleri bakımından en uygun bitki sıklığının 60 cm sıra arası mesafende elde edildiği kaydedilmiştir. Daha önce yapılan araştırmalarda da belirtildiği gibi salkım özelliklerinin kullanılan çeşit, iklim, ekoloji ve yetiştirme şekline bağlı olarak değiştiği görülmüştür. Bu çalışmadan daha güvenilir sonuçların elde edilmesi için yılın arttırılması öngörülürken tek yıllık verilerin daha sonra yapılacak olan çalışmalara yön vereceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Anonim, 2016. Kahramanmaraş Meteoroloji İl Müdürlüğü.
2. Arıkan, O. (2019), Kinoa'da (*Chenopodium quinoa* Willd.) ekim sıklığının dane verimi ve verim öğelerine etkisi. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Tarla Bitkileri Anabilim Dalı Adana. sf.49.
3. Bertero, H.D. and Ruiz, R.A. (2008). Determination of seed number in sea level quinoa (*Chenopodium quinoa* Willd.) cultivars, *Europ. J. Agronomy*, 28 (2008), 186-194.
4. Fghire, R. (2013), Effet du déficit hydrique sur le comportement écophysicologique et agronomique du quinoa (*Chenopodium quinoa*), Université Cadi Ayyad, Marrekech (Doktora Tezi).

5. Geren, H., Kavut, Y.T., DemiroğluTopçu, G., Ekren, S. ve İştıpliler, D. (2014), Effects of different sowing dates on the grain yield and some yield components of quinoa (*Chenopodium quinoa* willd.) grown under mediterranean climatic conditions, *Journal of Ege University Faculty of Agriculture*, 51 (3), 297-305.
6. Issa Ali, O., Fghire, R., Anaya, F., Benlhabib, O., Wahbi, S. (2019), İki Kinoa Çeşitinin (*Chenopodium quinoa* Willd.) Kuraklık Stresine Fizyolojik ve Morfolojik Tepkileri, *Gesunde Pflanzen*, 71, 123–133.
7. Jacobsen, S.E., Liu, F. and Jensen, C.R. (2009), Kök kaynaklı ABA, kinoaada (*Chenopodium quinoa* Willd.) kuraklık altında stomaların düzenlenmesinde rol oynuyor mu? *Bilim Hortik*, 122:281–287.
8. Jacobsen, S.E. (2003), The worldwide potential for Quinoa (*Chenopodium quinoa* Willd.), *Food Reviews International*, 19, 167–177.
9. Jacobsen, S.E., Monteros, C., Christiansen, J.L., Bravo, L.A., Corcuera, L.J. and Mujica, A. (2005), Plant responses of quinoa (*Chenopodium quinoa* Willd.) to frost at various phenological stages, *European Journal of Agronomy*, 22, 131–139.
10. Kaya, İ.Ç. (2010), Akdeniz Bölgesi'nde damla sistemiyle tatlı ve tuzlu su kullanılarak uygulanan farklı sulama stratejilerinin quinoa bitkisinin verimiyle toprakta tuz birikimine etkileri ve saltmed modelinin test edilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarımsal Yapılar ve Sulama Anabilim Dalı, 122 Sayfa, Adana.
11. Keskin, Ş., ve Evlice, A.K. (2015), Fırın ürünlerinde kinoa kullanımı. *Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 24 (2), 150-156.
12. Kır, A.E. ve Temel, S. (2016), Iğdır Ovası kuru koşullarında farklı kinoa (*Chenopodium quinoa* Willd.) çeşitlerinin ve popülasyonlarının tohum verimi ve bazı agronomik özelliklerinin belirlenmesi, *Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 6(4),145-154.
13. Kır, A.E. ve Temel, S. (2017), Sulu koşullarda farklı kinoa (*Chenopodium quinoa* Willd.) genotiplerinin tohum verimi ile bazı tarımsal özelliklerinin belirlenmesi, *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 353-361.
14. Lindeboom, N. (2005), Studies on the characterization, biosynthesis and isolation of starch and protein from quinoa (*Chenopodium quinoa* willd.), Degree of Doctor of Philosophy in the Department of Applied Microbiology and Food Science University of Saskatchewan Saskatoon.
15. Maughan, P.J., Bonifacio, A., Coleman, C.E., Jellen, E.N., Stevens, M.R. and Fairbanks, D.J. (2007), Quinoa (*Chenopodium quinoa*), In: Kole, C. (ed.) *Genome Mapping and Molecular Breeding in Plants*, Volume 3 Pulses, Sugar and Tuber Crops. Springer, Berlin, Germany, pp. 147–158.
16. Önkür, H. ve Keskin, B. (2019), Kinoa (*Chenopodium quinoa* Willd.)'nın tohum verimi ve bazı bitkisel özellikleri üzerine sıra üzeri ve sıra arası mesafelerinin etkileri. *KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi*, 22(Ek Sayı 1), 51-59.
17. Pellegrini, M., Lucas-Gonzales, R., Ricci, A., Fontecha, J., Fernández-López, J., Pérez-Alvarez, J.A. ve Viuda-Martos, M. (2018), Kinoa (*Chenopodium quinoa* Willd) tohumlarından elde edilen unların kimyasal, yağ asidi, polifenolik profili, tekno-fonksiyonel ve antioksidan özellikleri, *Sanayi Mahsulleri Prod.*, 11, 38-46.
18. Pinuel, L., Boeri, P., Zubillaga, F., Barrio, D. A., Torreta, J., Cruz, A., Vasques, G., Pinto, A., Carillo, W. (2019), Production of White, Red and Black Quinoa (*Chenopodium quinoa* Willd Var. Real) Protein Isolates and Its Hydrolysates in Germinated and Non-Germinated Quinoa Samples and Antioxidant Activity Evaluation, *Plants*, 8 (8), 257.
19. Risi, J. and Galwey, N.W. (1991), Effects of sowing date and sowing rate on plant development and grainyield of quinoa (*Chenopodium quinoa*) in a temperate environment. *The Journal of Agricultural Science*, 117(3), 325-332.
20. Schoenlechner, R., Siebendhandl, S. and Berghofer, E. (2008), Pseudocereals, gluten-free cereal products, *Food science and technology international series*, 7, 161-189.
21. Spehar, C.R. and De Barros Santos, R.L. (2005), Agronomic performance of quinoa selected in the Brazilian Savannah, *Pesq. Agropec. Bras.*, 40(6), 609-612.
22. Temel, S. ve Tan, M. (2020), Kuru koşullarda yetiştirilen farklı kinoa çeşitlerinin kaba yem kalite özellikleri açısından değerlendirilmesi. *Uluslararası Tarım ve Yaban Hayatı Bilimleri Dergisi*, 6(2), 347-354.
23. Vilcacundo, R. and Hernández-Ledesma, B. (2017), Kinoa'nın besinsel ve biyolojik değeri (*Chenopodium quinoa* Willd), *Kör. Görüş. Gıda Bilimi*, 14, 1-6.

HALAL INDUSTRY OPPORTUNITIES AND CHALLENGES IN INDONESIA

Rizky ANDREAN, Hendri Hermawan ADINUGRAHA

Faculty of Economics and Islamic Business IAIN Pekalongan
ORCID: 0000-0001-8288-2630, ORCID: 0000-0002-8394-5776

ABSTRACT

This study tries to examine the opportunities and challenges of the halal industry in Indonesia. The method in this research is a descriptive analysis in the form of library research using a qualitative research approach. In this study, used secondary data obtained from regulations, previous research studies, and other literature with similar research topics. The results of the study indicate that opportunities for the development of the halal industry in Indonesia have several aspects. Among them are global recognition, the potential for halal food, the potential for halal tourism, and the potential for halal lifestyle. The challenges of the halal industry in Indonesia are generally divided into external and internal challenges. External challenges consist of three challenges, namely the number of competing countries, the unavailability of globally agreed halal certification, and the incompatibility of Muslim countries in setting halal product standards. The internal challenges include the lack of halal awareness among the Indonesian people, the problems of Law Number 33 of 2014 concerning Guaranteed Halal Products, and the low awareness of the Indonesian people to compete in this halal industry. The government's role which is now contained in the Halal Product Guarantee Act will be a solution for the halal industry opportunity, if it is carried out properly and immediately realized.

Keywords: Opportunities, Challenges, Halal Industry

SOFRALIK İTHAL MUZ İLE ANAMUR MUZUNUN ÖZELLİKLERİ VE MUZ DİLİMLERİNE JÖLENİN ETKİSİ

Dr. Öğretim Üyesi Serpil YALIM KAYA, Yüksek Lisans Öğrencisi Onur CAN
Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü,
ORCID ID: 0000-0002-4262-596X

Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı,
ORCID ID: 0000-0002-5862-3353

*** Bu çalışma Mersin Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından 2019-3-TP2-3695 numaralı proje ile desteklenmiştir.**

ÖZET

Dünya’da üretimi, ithalatı ve ihracatı yapılan ilk beş meyveden biri muzdur. Türkiye’de tüketilen muz meyvesinin yarısı yerli üretim iken yarısı ise ithaldir. Sofralık ve mutfak için kullanılan muz meyveleri genellikle boyut ve kabuk rengine bakılarak satın alınmaktadır. Başta pastacılık olmak üzere gıda sektöründe kullanılacak olan muzun hasat zamanı, ithalat tarihleri veya sarartma aşamaları gibi teknik bilgiler yerine kabuk renginin meyve olgunluk skalasına uygunluğuna bakılması pratik olarak tercih edilmektedir. Marketlerde satılan Anamur muzunun, ithal muza göre genel olarak daha küçük boyut ve ağırlığa sahip olduğu görülmüştür. Kabuklu ve kabuksuz ithal ve Anamur muzunun tüm L, a, b renk değerleri arasında anlamlı bir farkın ($p < 0,05$) olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada ithal ve Anamur muzunun bazı özellikleri incelenmiştir. Buna göre Anamur muzunun ve ithal muzun pH (sırasıyla $5,13 \pm 0,10$ ve $5,20 \pm 0,15$), briks (sırasıyla $17,50 \pm 1,97$ ve $21,49 \pm 1,71$ %ÇKM), kuru madde (sırasıyla % $18,29 \pm 1,72$ ve $22,02 \pm 1,01$ w/w) ve kül (sırasıyla % $6,9909 \pm 0,8$ ve $5,3661 \pm 0,45$ w/w) değerleri ölçülmüştür. Ayrıca bu çalışmada boy ve ağırlığı birbirine yakın muz meyvelerinin yaş pasta için kullanılabilecek jöleli ve jölesiz muz dilimlerinin yaş pastanın depolama sürecinde değişimleri izlenmiştir. Depolama süresince jöleli dilimlerin jölesiz olan dilimlere göre ve Anamur muzunun ithal muza göre anlamlı derecede daha beyaz ve parlak olduğu, renklerinin daha iyi korunduğu, kararmanın ise daha geç olduğu tespit edilmiştir.

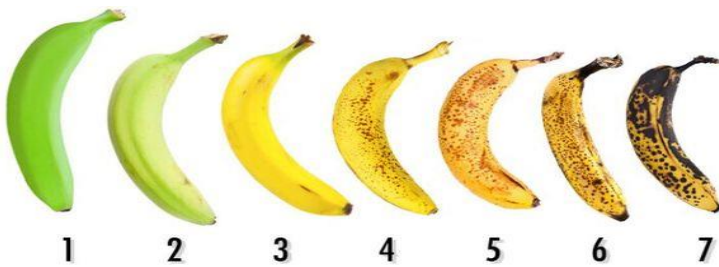
Anahtar Kelimeler: Anamur muz, ithal muz, jöleli muz dilimi, muzun özellikleri

1. GİRİŞ

Dünya’da üretimi, ithalatı ve ihracatı yapılan ilk beş meyveden biri muzdur. Dünya’da muz bitkisi, genellikle ekvatorun 20° kuzey ve güney enlemleri arasında tropik iklim kuşağında ve ekvatorun 30° kuzey ve güney enlemleri arasında subtropik iklim kuşağında yetiştirilmektedir (Polat, 2019). Anavatani, Güney Doğu Asya’da Güney Çin, Hindistan ve Avustralya arasında kalan adalardır (Mendilcioğlu ve Karaçalı, 1980: 4). Muz yetiştiriciliğinin tropik iklim koşullarında yapıldığı ülkeler arasında Hindistan, Brezilya, Filipinler, Ekvador, Endonezya, Honduras, Kolombiya ve Kosta Rika; subtropik iklim koşullarında ise Mısır, İspanya, Avustralya, Güney Afrika, İsrail, Lübnan, Ürdün ve Türkiye gibi ülkeler yer almaktadır (Gübbük, Pekmezci ve Erkan, 2003). Türkiye’de muz yetiştiriciliği, 36. ve 37. enlem dereceleri arasında kalan Akdeniz Bölgesi’nde yer alan Antalya-Mersin kıyı şeridinde ve özellikle Toros Dağlarının muhafaza ettiği ve subtropik iklim koşullarına daha elverişli olan Anamur, Bozyazı, Gazipaşa ve Alanya’da yaygın olarak yapılmaktadır. Türkiye’deki muz tarımının %99,02’si Mersin ve Antalya kıyı şeridinde

gerçekleşmektedir. Türkiye’de muz yetiştiriciliğinin önemli bir kısmı bu bölgelerde yapılırsa da ürün çeşitliliğini ve karlılığını artırmak için Silifke, Erdemli, Manavgat ve Serik gibi yerlerde de örtü altında yani seralarda az da olsa muz üretimi yapılmaktadır. Bu uygulamaların standartları istenildiği şekilde sağlandığı takdirde Adana, Hatay ve Antalya’nın çeşitli ilçelerinde ve ayrıca Fethiye, Finike, Kumluca, Bodrum, İskenderun, Samandağ ve Dört Yol’da da istekli üreticiler tarafından özellikle kontrollü koşullarda muz yetiştiriciliğinin yapılabileceği belirtilmektedir (Turkay, 2007: 1; Pınar, Türkay ve Canan, 2007).

Muz yetiştiriciliğinde ürünün kalitesini ve verimini etkileyen birçok özellik vardır. Bu özelliklerden bazıları; çevre, çeşit tercihi, üretimin örtü altında ya da açıkta yapılması, fidan temini, kültürel uygulamalar ile hastalık ve zararlıları saymak mümkündür (Polat, 2019). Muz pişirilerek tüketilen bir sebze ya da taze meyve olarak tüketilen bir üründür (Boz ve Hüseyinli, 2019). Meyve olarak tüketilen muzlara “sofralık muz” denirken, sebze gibi pişirilerek tüketilen muzlara ise “plantain” denilmektedir. Plantainler, özellikle Asya ve Afrika mutfaklarında sıkça tüketilmektedir (Baysal, 2011: 1). Muz, özellikle tropikal iklimlere sahip Afrika ve Hindistan gibi ülkelerde temel besin maddelerinin başında gelmektedir. Batı Hindistan’da plantain cinsi büyük muz türleri soğuk meze olarak yemek sonrası tüketilmektedir. Batı Afrika’da ise plantain olarak bilinen ve pişirilerek tüketilen muzlar baharatlı soslarla, et veya balıkla servis edilen bir ekmeğin üretiminde kullanılabilir. Batı Hint Adaları, Güney Amerika, Afrika ve Asya’da ise büyük ya da küçük tüm muzlar baharatlanarak kızartılmaktadır. Aynı zamanda muz Hindistan’da dolma gibi içi doldurularak pişirilip tüketilmektedir (Boz ve Hüseyinli, 2019). Muz meyvesinin hasat zamanına ve depolama koşullarına oldukça dikkat edilmelidir. Zira taze muz hızlı bir şekilde bozulmaya yatkın bir meyvedir (Taiwo ve Adeyemi, 2009). En uygun olan depolama sıcaklığı 14°C’dir. Bu sıcaklık aralığında ortalama depolama ömrü 7 ile 28 gün arasında değişmektedir (Chia ve Huggins, 2003). Ayrıca depolama aşamasında bağıl nemin %60’dan aşağı olmaması gerekir (Onur, 2017: 5). Yeşil olarak hasat edilen muz salkımları tüketime hazır hale getirilmek üzere olgunlaştırma ve sarartma tesislerine nakledilir. Olgunlaşma esnasında muzdaki klorofil miktarı azalarak renk sarıya döner. Buna ilaveten meyve eti yumuşar, nişasta miktarı azalır ve şeker oranı artar. Muzun ticari açıdan olgunluk seviyeleri, kabuk rengine bakılarak belirlenir ve yedi farklı kabuk rengine göre sınıflandırılır. Bunlar Şekil 1’de de gösterildiği üzere şu şekildedir; 1. sınıf koyu yeşil muz, 2. sınıf açık yeşil muz, 3. sınıf sarımsı yeşil muz, 4. sınıf yeşilimsi sarı, 5. sınıf yeşil uçlu sarı muz, 6. sınıf tam sarı ve 7. sınıf kahverengi benekli sarı muzdur (Boudhrioua ve ark. 2003).

Şekil 1. Muzun Kabuk Renklerine göre Olgunluk Seviyeleri (Boudhrioua ve ark. 2003).

Bu çalışmanın amacı pastacılıkta kullanılan ithal muz yerine Anamur muzunun kullanılma potansiyelini araştırmaktır. Bu amaçla bu çalışmada ithal muz ve Anamur muzunun bazı özellikleri

ölçülmüştür. Ayrıca bu iki çeşit muzun boy ve ağırlığı birbirine yakın meyvelerinin yaş pasta için kullanılabilecek jöleli ve jölesiz dilimlerinin depolama sürecindeki değişimleri incelenmiştir.

2. ARAŞTIRMA VE BULGULAR

2.1. Araştırma Materyal ve Yöntemi

Bu çalışmada kullanılan, Anamur muzunu Anamur ilçesinden ve ithal muzun temini için menşei, cins vb. bilgiye erişebildiğimiz Mersin’de bulunan gıda toptancıları ve pazarlarından temin edilmiştir.

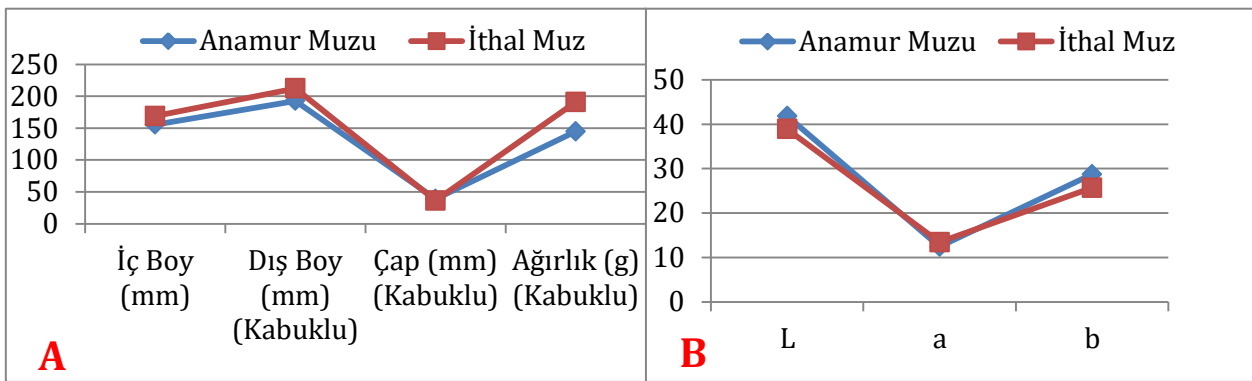
Anamur ve ithal muz meyvelerinin boyutları ve ağırlıkları ile muzlu yaş pastaya ait genişlik ve yükselti değerleri; bir dijital kumpas (0.1 mm, China) kullanılarak ölçülmüştür. Kumpas ile ölçülen değerler mm ile ifade edilmiştir. Aynı zamanda Anamur ve ithal muz dilimleri hem jöle ile kaplanarak hem de jölesiz olarak muhafaza edilmiş ve bu örneklerin de renk tayinleri gerçekleştirilmiştir. Örneklerdeki renk değişimlerini belirleyebilmek için renk ölçüm cihazı (Colorimeter PCE-CSM 7, Meschede, Almanya) kullanılarak L, a ve b değerleri tespit edilmiştir. Renk tayininde L değeri parlaklığı ifade eder ve 0 ile 100 arasındaki sayılar ile gösterilmektedir. “L”, 0 değerini siyah renkte alır ve örnekte hiçbir ışık yansımalarının olmadığını ifade eder. Değer büyüdükçe beyazlık düzeyinin ve ışık kırılımının arttığını ifade eder. “L”, 100 değerini ise tam ışık kırılımının gerçekleştiği beyaz renkte almaktadır. “a” değeri ise yeşil ve kırmızılığı ifade ederken kullanılmaktadır. “+a” değerleri kırmızılığı temsil ederken “-a” değerleri ise örnekteki yeşil rengi temsil etmektedir. “b” değeri ise örneklerdeki sarılık düzeyini belirlemek için kullanılmaktadır. “+b” değerleri sarılığı ifade ederken “-b” değerleri ise örnekteki maviliği ifade etmektedir. a ve b değerleri sıfır nötr noktasında (a=0 ve b=0) olduğu takdirde griliği ifade etmektedir (McGuire, 1992). Aynı zamanda jöle ile kaplanan ve jölesiz muz dilimleri pH, briks, kuru madde ve kül tayini için püre haline getirilmiştir. Püre haline gelen örneklerin briksi el refraktometresi ile, pH değeri pH metre ile, kuru maddesi 105±3°C’ye ayarlanmış etüvde sabit tartıma gelinceye kadar kurutulularak, kül tayini ise kül fırınında kuru yakma yöntemi ile analiz edilerek ölçülmüştür.

2.2. Bulgular

Türkiye’de tüketilen muz meyvesinin yarısı yerli üretim iken yarısı ise ithaldir. Sofralık ve mutfak için kullanılan muz meyveleri genellikle boyut ve kabuk rengine bakılarak satın alınmaktadır. Başta pastacılık olmak üzere gıda sektöründe kullanılacak olan muzun hasat zamanı, ithalat tarihleri veya sarartma aşamaları gibi teknik bilgiler yerine kabuk renginin meyve olgunluk skalasına uygunluğuna bakılması pratik olarak tercih edilmektedir. Marketlerde satılan Anamur muzunun, ithal muza göre genel olarak daha küçük boyut ve ağırlığa sahip olduğu görülmüştür. Muz dilimlerinin analizinde kullanılan meyvelerin seçimi kabuk olgunluk skalasına bakılarak yapılmıştır. Çünkü başta pastacılık sektörü olmak üzere diğer gıda endüstrisinde kullanılacak olan muzların hasat zamanı, ithalat tarihleri veya sarartma aşamaları gibi teknik bilgilere bakılmaksızın kabuk renginin olgunluk skalasındaki görselle uyuşması pratik olarak tercih edilmektedir. Bu çalışmadaki muz meyvesinin kabuk renklerinin ölçülme amacı, renk benzerliklerinin tespitini yapmak için gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda çalışma kapsamında kullanılan muz çeşitlerinin aralarındaki farkın asgari düzeyde tutulması için boy ve ağırlık olarak da birbirine yakın muz örnekleri seçilerek çalışmaya dâhil edilmiştir. Anamur muzunu, ithal muz ile boyut açısından karşılaştırıldığında ithal

muz daha büyük boyutlara sahiptir. Buna paralel olarak daha büyük ve hacimli olan ithal muzun ağırlığı da Anamur muzuna kıyasla daha ağır tartılmıştır (Şekil 2). Muz kabuklarına yapılan renk ölçümlerinde L, a, b değerlerine bakılmıştır. Yapılan t testi sonucunda Anamur muzunu ile ithal muzunun L ve b değerlerinde anlamlı bir fark olduğu ($p < 0,05$), a değerinde ise anlamlı bir fark olmadığı ($p > 0,05$) tespit edilmiştir. Anamur muzunun ithal muza göre anlamlı derecede daha beyaz yani parlak olduğu tespit edilmiştir (Şekil 2). Muz örneklerine ilişkin bazı kimyasal özellikler yukarıdaki tabloda belirtilmiştir. Anamur muzuna ait pH değeri ortalama 5,13 çıkarken, ithal muza ait pH değeri ise ortalama 5,20 olarak tespit edilmiştir. Anamur muzuna ait briks değeri yaklaşık 17,50 iken, İthal muzda bu oran ortalama 21,49 olarak tespit edilmiştir. Bu ithal muzun Anamur muzuna göre daha yüksek şeker değerine sahip olduğunu göstermektedir. Anamur muzunu ait toplam kuru madde miktarı 18,29; ithal muzda ise 22,02'dir. Kül miktarı ise Anamur muzunda 6,99; ithal muzda 5,36 olarak tespit edilmiştir.

Şekil 2. Anamur ve İthal Muza Ait Fiziksel Özellikler. A) Anamur ve ithal muza ait iç boy, dış boy, çap ve

özellikleri. B) Anamur ve ithal muzuna ait kabuk renkleri.

Tablo 1. Jöleli ve Jölesiz olarak muhafaza edilen muz meyvelerinin depolama süreci sonundaki (4. günün sonu) renk değerleri.

Jöle Durumu	Renk Değerleri	Anamur Muzu	İthal Muz
Jöleli Muz	L	21,70 ± 4,00 ^a	20,24 ± 4,52 ^b
Dilimleri	a	14,45 ± 7,03 ^a	15,38 ± 8,63 ^b
	b	6,14 ± 4,27 ^a	4,85 ± 4,48 ^b
Jölesiz Muz	L	20,49 ± 2,64 ^a	18,81 ± 2,06 ^b
Dilimleri	a	16,45 ± 6,22 ^a	19,06 ± 6,05 ^b
	b	3,45 ± 3,13 ^a	2,29 ± 2,89 ^b

*Aynı satırdaki farklı harfler (a ve b) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır.

Ayrıca muz dilimlerinin renklerinde meydana gelen değişimler yaş pasta depolama süresi olan dört gün boyunca izlenmiştir. Hem jöleli hem de jölesiz muz dilimleri aynı ortamda, koşullarda ve sürelerde muhafaza edilerek renk değerlerine bakılmıştır. Buna göre jöleli ve jölesiz olarak muhafaza edilen muz meyvelerinin depolama süreci sonundaki (4. günün sonu) renk değerleri Tablo 1'de verilmiştir. Bu süreçte Anamur muz ve ithal muz dilimlerinin renk değerleri arasında istatistiksel olarak önemli bir fark tespit

edilmiştir ($p<0,05$). Aynı zamanda muzun kararmasını engellemek için kullanılan jölenin de renk değerlerini koruduğu yani aynı cins meyve için jöleli dilimler ile jölesiz dilimlerin renk değerlerinin istatistiksel olarak farklı olduğu bulunmuştur ($p<0,05$). Ayrıca muz çeşidi, jöleli olma durumu gibi faktörlerin etkileşiminin (muz çeşidi x jölelilik durumu) etkisi de incelenmiş olup renk değerlerini istatistiksel olarak önemli derecede farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$).

1. SONUÇ

Muz ticareti ve tarımının daha da gelişmesiyle birlikte ülkemiz kısa bir süre içerisinde muz ihtiyacını tamamen yerli kaynaklardan karşılayabilecek bir duruma gelebileceği düşünülmektedir. Hem muz üretiminin hem de ülke ekonomisi açısından üretilen yerli muzların sofralık olarak tüketilmesinden yanında endüstride de en az ithal muz kadar kullanılabilir olması ve benzer kalite özelliklerini göstermesi gerekmektedir. Bu kapsamda bu çalışmada Anamur muzunu ile ithal muzun bazı özellikleri ölçülerek kıyaslanmıştır. Kabuklu ve kabuksuz ithal ve Anamur muzunun tüm L, a, b renk değerleri arasında anlamlı bir farkın ($p<0,05$) olduğu tespit edilmiştir. Anamur ve ithal muzunun sırasıyla pH ($5,13 \pm 0,10$ ve $5,20 \pm 0,15$), briks ($17,50 \pm 1,97$ ve $21,49 \pm 1,71$ %ÇKM), kuru madde (% $18,29 \pm 1,72$ ve $22,02 \pm 1,01$ w/w) ve kül (% $6,9909 \pm 0,8$ ve $5,3661 \pm 0,45$ w/w) değeri gibi bazı özellikleri incelenmiştir. Gübbük ve Pekmezci (2016) yaptıkları çalışmada Dwarf Cavendish muz klonuna ait muz boyutlarını 15,57 cm ile 17,90 cm aralığında tespit etmişlerdir. Kalay (2014) yaptığı çalışmada ise muz meyvelerine ait ağırlıkları 157,92 g ile 189,40 g aralığında bulurken, muzlara ait boyut ölçülerini ise 21,35 cm ile 24,05 cm aralığında tespit etmiştir. Kardeşin (2013) yaptığı çalışmada muz kabuklarına ait L değerini 40,49 ile 70,32, a değerini -3,78 ile 7,04 ve b değerini ise 22,51 ile 47,68 arasında bulmuştur. Bu çalışmada kullanılan meyvelerin özelliklerinin literatürle uyumlu olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak elde edilen verilere göre pastacılıkta kullanılan ithal muz yerine daha düşük fiyatlı ve yerli olan Anamur muzunun kullanılma potansiyelinin yüksek olduğu düşünülmektedir. Bundan sonraki çalışmalarda Anamur muzunun kullanım olanakları daha fazla yiyecek içeceklerde denenebilir. Özellikle endüstriyel üretimi olan ve sık tüketilen hazır gıdaların reçetelerine dahil edilerek ekonomiye daha fazla katkı sunması ve meyvenin yetiştiriciliğinin daha da iyileştirilmesi hem yerli üretimin artmasında hem de muz üreticilerinin motivasyonlarında olumlu gelişmelere neden olacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

2. Baysal, F. (2011). *Türkiye’de yetiştirilen bazı önemli muz klonlarında morfolojik ve moleküler karakterizasyon*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
3. Boudhrioua, N., Giampaoli, P. ve Bonazzi, C. (2003). Changes in aromatic components of banana during ripening and air-drying. *Food Science Technology*, 36 (6), 633–642.
4. Boz, F. ve Hüseyinli, N. (2019). Türkiye’de muz üretimi ve ithalatına yönelik bir tahmin modellemesi. *Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1-2), 63-82.
5. Canan, i. (2012). *Anamur yöresinde yetişen muzların muhafazasında değişik derim sonrası uygulamaların raf ömrü, meyve kalitesi ve fizyolojisi üzerine etkileri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
6. Chia, C. ve Huggins, C. (2003). *Banana*. Community Fact Sheet Ba-3(A) Fruit. Hawaii Cooperative Extension Service, Ctr, University of Hawaii.
7. Gübbük, H., Pekmezci, M. ve Erkan M. (2003). Meristem kültürü ile çoğaltılan değişik muz klonlarının açıkta ve örtü altında yetiştirme olanakları üzerinde araştırmalar. *Anadolu Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 73–87.
8. Gübbük, H. ve Pekmezci, M. (2016). Dwarf cavendish muz klonunda hevenklere yapılan bazı uygulamaların verim ve kalite üzerine etkileri. *Derim*, 18(2), 50-55.

9. Kalay, N. (2014). *Örtü altında yetiştirilen şimşek (Dwarf Cavendishi L) muz klonunda farklı gübre uygulamalarının meyve verim ve kalite kriterleri ile bitki besin elementlerinin alınımına etkilerinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
10. Karaşahin, Z. (2013). *Bazı hasat sonrası uygulamaların Anamur muzunun raf ömrü süresince enzimatik ve pomolojik özelliklerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
11. McGuire, R. (1992). Reporting of objective color measurements. *Hortscience*, 27(12), 1254-1255.
12. Mendilcioglu, K. ve Karaçalı, İ. (1980). *Muz yardımcı ders kitabı*. İzmir: Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ofset Ünitesi.
13. Polat, A. (2019). Türkiye muz yetiştiriciliğinde gelecek vadeden yeni bir üretim alanı: Arsuz, Hatay. *Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 23(4), 400-409.
14. Pınar, H., Türkay, C. ve Canan, İ. (2007). Türkiye’de muz yetiştiriciliği, sorunları ve çözüm önerileri. *Alatarım*, 6 (2), 15-20.
15. Turkay, C. (2007). *Anamur yöresindeki muz seralarının özellikleri ve doğal havalandırma etkinliğinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

MEYVE SALATALARINDA İTHAL MUZ YERİNE ANAMUR MUZUNUN KULLANILMA İMKANI*

Dr. Öğretim Üyesi Serpil YALIM KAYA, Yüksek Lisans Öğrencisi Onur CAN

Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü,

ORCID ID: 0000-0002-4262-596X

Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı,

ORCID ID: 0000-0002-5862-3353

***: Bu çalışma Mersin Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından 2019-3-TP2-3695 numaralı proje ile desteklenmiştir.**

ÖZET

Dünya’da üretimi, ithalatı ve ihracatı yapılan ilk beş meyveden biri muzdur. Türkiye’de tüketilen muz meyvesinin yarısı yerli üretim iken yarısı ise ithaldir. Marketlerde satılan Anamur muzunu, ithal muzla göre genellikle daha küçük boyut ve ağırlığa sahiptir. Türkiye’de yiyecek içecek sektöründe yüksek fiyatı ve ulaşılabilirliğindeki zorluklara rağmen işçilik zamanı ve işçilik maliyetini etkileyen şekil, boyut, kesim rahatlığı ile albeni ve alışagelen alışkanlıklar nedeni ile genellikle ithal muz, yerli muz tercih edilmektedir. Bu durum ise ithal edilen muz miktarının sürekli artışına sebep olmaktadır. Türkiye’de ‘yerli muz’ olarak da bilinen coğrafi işaretli Anamur muzunun kullanımının sofralık tüketimle sınırlı kaldığı söylenebilir. Bu araştırmanın amacı, otel ve restoran mutfakları ile dondurulmuş meyve sektöründe büyük miktarda kullanılan meyve salatasında ithal muz yerine Anamur muzunu kullanım imkanının araştırılmasıdır. Bu amaçla bu iki farklı muz çeşidinden yapılan meyve salatalarına muhafaza sıcaklığı (buzdolabı/oda sıcaklığı), mevsim (yazlık/kışkık) ve süre (0, 2, 4, 6 saat) gibi bağımsız değişkenlerin etkisi incelenmiştir. Kışkık olarak hazırlanan meyve salataları portakal, kivi ve nardan; yazlık meyve salataları ise elma, armut ve erikten oluşmuştur. Yazlık ve kışkık olarak hazırlanan meyve salatalarına değişken olarak Anamur muzunu ve ithal muz eklenmiştir. Test edilen bağımsız değişkenlerin kontrol, Anamur ve ithal muzlu salata çeşitlerinin renk, briket ve pH değerlerinde anlamlı farklılıklara neden olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anamur muzunu, ithal muz, meyve salatası

1. GİRİŞ

Muz kelimesi Arapça bir sözcük olan ve “parmak” anlamına gelen “banan” sözcüğünden türemiştir (Boning 2006: 37). Muz, dünya üzerinde genellikle ekvatorun 20° kuzey ve güney enlemleri arasında hâkim olan tropik iklim kuşağında yetiştirilmektedir. Ekvatorun 30° kuzey ve güney enlemleri arasında ise yetiştiricilik subtropik iklim kuşağı olarak nitelendirilmektedir (Polat, 2019). Muz yetiştiriciliğinin tropik iklim koşullarında yapıldığı ülkeler arasında Hindistan, Brezilya, Filipinler, Ekvador, Endonezya, Honduras, Kolombiya ve Kosta Rika; subtropik iklim koşullarında ise Mısır, İspanya, Avustralya, Güney Afrika, İsrail, Lübnan, Ürdün ve Türkiye gibi ülkeler yer almaktadır (Gübbük, Pekmezci ve Erkan, 2003).

Muz yetiştiriciliğinde ürünün kalitesini ve verimini etkileyen birçok özellik vardır. Bu özelliklerden bazıları; çevre, çeşit tercihi, üretimin örtü altında ya da açıkta yapılması, fidan temini, kültürel uygulamalar ile hastalık ve zararlıları saymak mümkündür (Polat, 2019). Türkiye’de muz yetiştiriciliği 1930’ lu yıllarda Anamur ve çevresinde açıkta üretim şeklinde başlamıştır. Ülkemizde yetiştirilen muz çeşitlerinin hemen hemen % 45’ini Grand Nain, % 25’ini Dwarf Cavendish, % 30 diğeri oluşturmaktadır (Polat, 2019). Ülkemizde “Anamur muzunu” veya “yerli muz” olarak bilinen ve Türkiye’de ilk tarımı yapılan çeşit olan Dwarf Cavendish’tir (Emekli ve Büyüktaş, 2009). Türkiye’de açık alanda yapılan muz yetiştiriciliğinde en çok tercih edilen muz çeşidi Dwarf Cavendish iken, örtü altı yetiştiricilik olan seralarda ise en çok Grand Nain çeşidi yetiştirilmektedir (Polat, 2019). Dwarf Cavendish ülkemizde bodur muz olarak tanınmaktadır ve

sık dikime uygun, soğuklara dayanıklı bir bitkidir. Ancak Dwarf Cavendish'in meyvelerinin derim sonrası ömrünün kısa, çatlamaya ve beneklenmeye yatkın, meyve boyutlarının standartlardan küçük olması gibi olumsuz özellikleri mevcuttur. Grand Nain ise meyvelerinin daha iri ve derim sonrası dayanıklılığının daha fazla olması nedeniyle yaygın yetiştiriciliği mevcuttur. Ayrıca Grand Nain piyasada “Çikita muz” veya “ithal muz” olarak bilinir çünkü uluslararası bir muz firması olan Chiquita (Çikita)'nın ana ürünüdür (Canan, 2012: 23). Muz, Türkiye'de 2019 itibari ile 84.879 dekara üretim alanı ve 548.323 ton üretim miktarı ile ekonomik ve tarımsal potansiyeli yüksek bir meyvedir. Türkiye'de muz üretimi, tüketimin önemli bir kısmını karşılamaktadır. Mersin'de gerçekleşen muz üretiminin %50' den fazlası Anamur ilçesinde yapılmaktadır (TÜİK, 2020). Türkiye'de akla muz denilince Anamur; Anamur denilince de muz gelmektedir. Anamur muzunu, coğrafi işaretli bir üründür. Bu tescile göre Anamur muzunun coğrafi sınırları “İçel ili Anamur ve Bozyazı ilçesi ve köyleri, Antalya ili Gazipaşa ve Alanya ilçesi ve köyleri” şeklinde belirtilmiştir (Anonim, 2002a). Ayrıca 1968-2001 yılları arasında Türkiye'deki muz tarımı sadece Anamur, Bozyazı, Alanya ve Gazipaşa olarak dört ilçede yapılırken son yıllarda üretim alanları yaklaşık on beş ilçeye yayılmıştır (Akova ve Şahin, 2018).

Menülerde genellikle salatalar grubunda yer alan meyve salatasında; meyveler diğer salata çeşitlerinin içine ilave edilebileceği gibi sadece, meyve çeşitlerinin karıştırılması ile de yapılabilir. Bu salatalar meyve olarak servis edilebileceği gibi tatlıların yanına da servis edilebilir. Meyve salataları üzerine pudra şekeri veya likör dökülerek servise hazırlanabilir. Meyve salataları tek veya az kalan meyvelerin değerlendirilerek tüketilmesi açısından endüstriyel mutfaklar için oldukça pratiktir. Meyve salatalarının süslenmesinde jöle ve krema da kullanılabilir (Arlı ve ark, 2002: 100). Dünya'da üretimi, ithalatı ve ihracatı yapılan ilk beş meyveden biri muzdur. Dünya'da ve Türkiye'de üretim ve tüketimi giderek artan muz meyvesinin, taze meyve olarak sofralıktan pastalar, tatlılar, ekmek, süt, yoğurt, dondurma, yemeklerde kullanıldığı gibi muz unu, muz kurusu, muz çipsi vb. ürünlerin de hammaddesi olarak çok geniş alanda kullanımı söz konusudur. Türkiye'de tüketilen muz meyvesinin yarısı yerli üretim iken yarısı ise ithaldir. Türkiye'de yiyecek içecek sektöründe yüksek fiyatı ve ulaşılabilirliğindeki zorluklara rağmen işçilik zamanı ve işçilik maliyetini etkileyen şekil, boyut, kesim rahatlığı ile albeni ve alışagelen alışkanlıklar nedeni ile genellikle ithal muz, yerli muza tercih edilmektedir. Bu çalışmada, yerli muz olarak da bilinen Anamur muzunun endüstriyel alanlardaki tüketiminin artırılması amacıyla otel ve restoran mutfakları ile dondurulmuş meyve sektöründe büyük miktarda kullanılan meyve salatalarında ithal muz yerine Anamur muzunu kullanım imkanı araştırılmıştır.

2. ARAŞTIRMA VE BULGULAR

2.1. Araştırma Materyal ve Yöntemi

Bu çalışmada kullanılan Anamur muzunu Anamur ilçesinden ve ithal muz ise menşei, cins vb. bilgiye erişebildiğimiz Mersin'de bulunan gıda toptancıları ve pazarlarından temin edilmiştir. Çalışma kapsamında yapılan meyve salataları, kışlık ve yazlık meyvelerden olmak üzere iki grup şeklinde hazırlanmıştır. Kışlık olarak hazırlanan meyve salataları portakal, kivi ve nardan oluşurken, yazlık meyve salataları ise elma, armut ve erik meyvelerinden oluşmuştur. Yazlık ve kışlık olarak hazırlanan meyve salatalarına değişken

olarak Anamur muzu ve ithal muz eklenmiştir. Kontrol grubu olarak hazırlanan meyve salatalarına muz ilave edilmemiş ve her bir meyveden (3 çeşit) 7 gram toplamda ise 21 gram meyve konularak hazırlanmıştır. Kontrol grubu haricindeki örneklere muz meyvesi de ilave edilmiş ve her bir meyveden (4 çeşit) 5'er gram konularak toplamda 20 gramlık bir meyve salatası elde edilmiştir. Hazırlanan tüm meyve salatalarına enzimatik esmerleşmeyi geciktirmek adına 5 ml limon suyu ilave edilmiştir. Meyve salataları 3-5°C'de buzdolabı koşulunda ve 24-30°C'de oda ısısı koşulunda saklanarak 6 saatlik değişimleri izlenmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Meyve Salatasının hazırlanması ve muhafaza koşulları.

Anamur muzu ve ithal muzlu meyve salata örneklerinde pH, briks ve renk tayinleri yapılmıştır. Renk analizi için renk ölçüm cihazı (Colorimeter PCE-CSM 7, Meschede, Almanya) kullanılarak L (0: siyah – 100: beyaz), a (+a: kırmızı; -a: yeşil) ve b (+b: sarı; -b: mavi) değerleri tespit edilmiştir. a ve b değerleri sıfır (a=0 ve b=0) olduğu takdirde yani nötr noktada griliği ifade etmektedir (McGuire, 1992). Aynı zamanda örneklerin briksi el refraktometresi ile, pH değeri pH metre ile ölçülmüştür.

2.2. Bulgular

Türkiye'de endüstriyel mutfaklarda muz meyvesinin en fazla kullanıldığı alanlardan biri olan otel veya restoran büfe ve menülerinde yer alan meyve salatalarında yer almasıdır. Özellikle otel büfelerinde 3-4 saat boyunca açıkta bekleyen meyve salatalarının kalitesini etkileyen unsurlardan biri de muz meyvesinde meydana gelen fiziksel ve kimyasal değişimlerden kaynaklanmaktadır. Meyvelerdeki bu değişimler başta pasta ve meyve salatası olmak üzere muzun kullanıldığı diğer ürünler için oldukça önemlidir. Yapılan bu çalışmada muzlu meyve salatası muhafaza (buzdolabı/oda sıcaklığı), mevsimsellik (yazlık/kışık) ve süre (0, 2, 4, 6. saatler) gibi bağımsız değişkenlerin renk, pH ve briks gibi bağımlı değişken değerlerinde farklılık oluşturup oluşturmadığı araştırılmış olup elde edilen veriler Tablo 1 ve Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 1. Muhafaza ve Mevsimsellik Koşullarına Göre Meyve Salatalarının Özellikleri.

Muhafaza Koşulu	Mevsim	Analizler	Kontrol Salata	Anamur Muzlu Salata	İthal Muzlu Salata
Buzdolabı (3-5°C)	Yazlık	pH	3,30±0,08	3,36±0,05	3,35±0,08
		Briks	11,75±0,96	11,87±0,80	12,75±1,55
		Renk, L	34,08±4,99	32,96±4,95	37,38±4,94
		Renk, a	8,99±5,92	8,49±5,08	7,48±4,85
		Renk, b	6,45±3,09	5,99±2,92	6,53±2,46
	Kışlık	pH	3,40±0,18	3,36±0,13	3,27±0,11
		Briks	11,66±1,05	11,95±1,37	12,16±1,07
		Renk, L	34,32±5,11	35,68±4,90	35,00±6,12
		Renk, a	9,67±5,44	8,65±5,86	8,17±4,38
		Renk, b	6,34±3,49	6,06±2,89	5,60±2,72
Oda Koşulu (25-30°C)	Yazlık	pH	3,24±0,12	3,39±0,05	3,37±0,09
		Briks	12,16±0,91	12,33±1,33	13,00±1,12
		Renk, L	35,42±9,78	39,02±5,55	38,57±6,15
		Renk, a	10,68±5,59	8,56±4,97	9,71±5,08
		Renk, b	7,51±4,81	7,68±2,41	8,77±3,16
	Kışlık	pH	3,31±0,10	3,33±0,06	3,28±0,07
		Briks	12,50±1,44	11,87±1,20	12,54±0,94
		Renk, L	33,42±7,54	37,18±8,02	34,94±7,56
		Renk, a	8,51±4,61	10,37±5,68	9,08±5,32
		Renk, b	5,62±2,55	7,53±3,35	6,08±3,00

Yukarıdaki tabloda meyve salatasına ait; pH, briks ve renk (L, a, b) değerlerine ait bulguların muhafaza koşulu ve mevsimsellik durumuna göre elde edilen sonuçlarının ortalamaları verilmiştir. İstatistiki değerlendirme aşamasında muhafaza koşullarının briks ve renk değerlerinde anlamlı bir değişiklik ($p<0,05$) meydana getirmiş olmakla birlikte pH değerlerinde anlamlı bir fark oluşturmadığı ($p>0,05$) gözlemlenmiştir. Salataların mevsimsellik durumu yani yazlık ve kışlık olarak hazırlanan salatalarda renk değerlerinde sadece L ve b üzerinde anlamlı bir fark oluşmuştur ($p<0,05$). Kontrol, Anamur ve ithal muzlu olarak hazırlanan salata çeşitleri renk, briks ve pH değerlerinde anlamlı bir fark oluşturmuştur ($p<0,05$). Altı (6) saat süreyle takip edilen meyve salatalarında zamanlama sadece briks değeri üzerinde anlamlı bir fark oluşturmamıştır ($p>0,05$). Meyve salatasında bakılan renk, pH ve briks değerlerinde bağımsız değişken koşullarının (muhafaza, mevsimsellik, çeşit ve süre) tamamının karma etkisine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı derece farkın olduğu gözlemlenmiştir ($p<0,05$). Muhafaza, mevsimsellik, çeşit ve süre koşulları yapılan analizlerde en çok L ve b renk değerleri üzerinde etkili olurken; en az etkiye ise briks üzerinde sahip olmuştur.

Tablo 2. Meyve Salatalarının Renk Değerlerine Muhafaza Koşullarının, Meyve Çeşitlerinin Ve Sürenin Etkisini Gösteren Tek Yönlü MANOVA Tablosu

Post	Etki	Değer	F	Hipotez		Anlamlılık (P değeri)	Hoc
				df	Hata df		
Muhafaza koşulu (Buzdolabı x Oda Koşulu)	Pillai's Trace	,906	176,704 ^b	5,0	92,0	,000	
	Wilks' Lambda	,094	176,704 ^b	5,0	92,0	,000	
	Hotelling's Trace	9,604	176,704 ^b	5,0	92,0	,000	
	Roy's Largest Root	9,604	176,704 ^b	5,0	92,0	,000	
Mevsim (Yazlık x Kışlık)	Pillai's Trace	,879	133,307 ^b	5,0	92,0	,000	
	Wilks' Lambda	,121	133,307 ^b	5,0	92,0	,000	
	Hotelling's Trace	7,245	133,307 ^b	5,0	92,0	,000	
	Roy's Largest Root	7,245	133,307 ^b	5,0	92,0	,000	
Çeşit (Anamur Muzu x İthal Muz)	Pillai's Trace	1,043	20,290	10,0	186,0	,000	
	Wilks' Lambda	,127	33,238 ^b	10,0	184,0	,000	
	Hotelling's Trace	5,534	50,357	10,0	182,0	,000	
	Roy's Largest Root	5,280	98,199 ^c	5,000	93,000	,000	
t.süre, saat	Pillai's Trace	1,885	31,781	15,000	282,000	,000	
	Wilks' Lambda	,000	251,585	15,000	254,373	,000	
	Hotelling's Trace	359,658	2173,930	15,000	272,000	,000	
	Roy's Largest Root	355,259	6678,865 ^c	5,000	94,000	,000	
Muhafaza x Mevsim x Çeşit x t.süre	Pillai's Trace	2,152	12,090	30,000	480,000	,000	
	Wilks' Lambda	,014	23,262	30,000	370,000	,000	
	Hotelling's Trace	11,446	34,491	30,000	452,000	,000	
	Roy's Largest Root	6,018	96,289 ^c	6,000	96,000	,000	

testlerinden Duncan testine göre salata çeşitleri arasında L değeri açısından ithal ve Anamur muz ile yapılan salatalar arasında bir farklılık tespit edilememiş ($p>0,05$) olup kontrol salataya göre daha parlak ve beyazlığı yüksek olarak tespit edilmiştir. a değeri için Anamur ve ithal muz ile yapılan salatalar arasında anlamlı bir fark oluşmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$). Anamur ve ithal muzlu salataların briksleri arasında anlamlı bir fark tespit edilmiş olup ($p<0,05$) kontrol salata ile Anamur muzlu salata arasında brisk değerleri anlamlı bir fark oluşturmamıştır ($p>0,05$). pH değerleri açısından ithal muzlu ve kontrol salata aynı grupta yer almış olup Anamur muzlu salata ile aralarında anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($p<0,05$).

16. SONUÇ

Salatalar grubunda yapılan ve çalışmanın son örneğini oluşturan meyve salatası ise muhafaza (buzdolabı/oda sıcaklığı), mevsimsellik (yazlık/kışlık) ve süre (0, 2, 4, 6. saatler) bağımsız değişkenlerinin renk, pH ve briks değerlerinde farklılık oluşturup oluşturmadığı araştırılmıştır. Salataların mevsimsellik durumu yani yazlık ve kışlık olarak hazırlanan salatalarda renk değerlerinde sadece L ve b üzerinde anlamlı bir fark oluşmuştur. Kontrol, Anamur ve ithal muzlu olarak hazırlanan salata çeşitleri renk, briks ve pH değerlerinde oldukça anlamlı bir fark oluşturmuştur. Altı saat süreyle takip edilen meyve salatalarında zamanlama sadece briks değeri üzerinde anlamlı bir fark oluşturmamıştır. Meyve salatasında bakılan renk, pH ve briks değerlerinde bağımsız değişken koşullarının (muhafaza, mevsimsellik, çeşit ve süre) tamamının karma etkisine bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı derece farkın olduğu gözlemlenmiştir. Muhafaza,

mevsimsellik, çeşit ve süre koşulları yapılan analizlerde en çok L ve b renk değerleri üzerinde etkili olurken; en az etkiye ise briks üzerinde sahip olmuştur. Post Hoc testlerinden Duncan testine göre salata çeşitleri arasında L değeri açısından ithal ve Anamur muzunu ile yapılan salatalar arasında bir farklılık tespit edilememiş olup kontrol salataya göre daha parlak ve beyazlığı yüksek olarak tespit edilmiştir. a değeri için Anamur ve ithal muz ile yapılan salatalar arasında anlamlı bir fark oluşmadığı belirlenmiştir. Anamur ve ithal muzlu salataların briksleri arasında anlamlı bir fark tespit edilmiş olup kontrol salata ile Anamur muzlu salata arasında brisk değerleri anlamlı bir fark oluşturmamıştır. pH değerleri açısından ithal muzlu ve kontrol salata aynı grupta yer almış olup Anamur muzlu salata ile aralarında anlamlı bir fark tespit edilmiştir.

Bu çalışma Türk Mutfağında ithal muz yerine Anamur muzunun kullanılmasını alternatif olarak sunan bir çalışmadır. Anamur muzunu, ithal muzunu satış fiyatı olarak neredeyse %50-60' i kadar daha ucuz bir meyvedir. Başta meyve salatası ve pastacılık sektörü olmak üzere diğer gıda sektörlerinde de Anamur muzunun ithal muz yerine kullanılması üretilen nihai ürünün kalite kriterleri açısından olumsuz bir sonuç vermeyeceği gibi aynı zamanda maliyet açısından daha ekonomik ürünler üretilmesi sağlanacaktır. Türkiye'de her geçen gün muz üretimi artarak devam etmektedir. Muz üretiminin artması aynı zamanda ıskarta meyve miktarının da artmasına neden olacaktır. Bu noktada ıskarta muz meyvesinin değerlendirilmesi ve yeni ürünlere dönüştürülmesi açısından ileride yapılacak olan çalışmalara katkı sunacak bir araştırma özelliği taşımaktadır. Bundan sonraki çalışmalarda Anamur muzunun kullanım olanakları daha fazla yiyecek grubunda denenebilir. Özellikle endüstriyel üretimi olan ve sık tüketilen hazır gıdaların formülasyonuna entegre edilerek ekonomik değerinin daha da iyileştirilmesi hem yerli üretimin artmasında hem de muz üreticilerinin motivasyonlarında olumlu gelişmelere neden olacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

1. Akova, S. ve Şahin, G (2018). Mersin meyveciliğinde muzun yeri ve önemi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 37 (1), 271-289.
2. Arlı, M., Şanlıer, N., Küçükkömürler, S., Ersoy, Y., Yaman, M., Özgen, L., Şeren, S. ve Gümüş, H. (2002). *Yiyecek üretimi 2*, (1. Bs.). İstanbul: YA-PA.
3. Boning, C., R. (2006). Florida's best fruiting plants. Florida: Pineapple Press Inc.,
4. Canan, i. (2012). *Anamur yöresinde yetişen muzların muhafazasında değişik derim sonrası uygulamaların raf ömrü, meyve kalitesi ve fizyolojisi üzerine etkileri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
5. Gübbük, H., Pekmezci, M. ve Erkan M. (2003). Meristem kültürü ile çoğaltılan değişik muz klonlarının açıkta ve örtüaltında yetiştirme olanakları üzerinde araştırmalar. *Anadolu Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 73-87.
6. Emekli, N. ve Büyüктаş, K. (2009). Mersin ili Anamur ilçesindeki muz seralarının mevcut durumu üzerine bir araştırma. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 22(1), 23-38.
7. McGuire, R. (1992). Reporting of objective color measurements. *Hortscience*, 27(12), 1254-1255.
8. Polat, A. (2019). Türkiye muz yetiştiriciliğinde gelecek vadeden yeni bir üretim alanı: Arsuz, Hatay. *Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 23(4), 400-409.
9. TÜİK (2020). Türkiye İstatistik Kurumu. 15 Nisan 2020 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=104&locale=tr> adresinden alınmıştır.

ANTERİÖR BÖLGEDE İLERİ DERECEDE KEMİK REZORBSİYONU BULUNAN HASTANIN HİBRİT PROTEZ İLE REHABİLİTASYONU: VAKA SUNUMU

(REHABILITATION OF THE PATIENT WITH ADVANCED BONE RESORPTION IN THE ANTERIOR REGION
WITH HYBRID PROSTHESIS: CASE REPORT)

Arş.Gör. Leyla AKSEL, Doç. Dr. Özge PARLAR ÖZ, Dr.Öğr. Üyesi İrem KARAGÖZOĞLU,
Doç. Dr. Nermin DEMİRKOL

Gaziantep University, Faculty of Dentistry Department of Prosthetic Dentistry
ORCID:0000-0002-1110-6164, ORCID:0000-0002-8927-3448, ORCID:0000-0003-3363-7916
ORCID:0000-0002-1756-8749

ÖZET

Giriş: Estetik bölgede diş eksikliğiyle beraber yumuşak ve sert doku kaybı olması durumunda planlanan protetik tedavi restorasyonlarında kullanılan materyal seçenekleri günümüzde çok çeşitlilik kazanmıştır. Alveoler kretlerdeki bu defektler, fonksiyonel, estetik ve fonetik problemlere neden olarak hastanın başarılı bir şekilde protetik rehabilitasyonunu engeller. Kaybedilen yumuşak ve sert dokunun iade edilmesi final protetik başarısını arttırmaktadır.

Vaka tanımı: Bu vaka raporunda kliniğe estetik, ağrı ve fonksiyon kaybı ile gelen, esansiyel hipertansiyon öyküsüne sahip ve buna bağlı olarak sistemik ilaç kullanan , 49 yaşındaki erkek hastanın maksiller anterior bölgesindeki alveoler kret deformitesi ve diş eksikliği mevcuttur. Multidisipliner yaklaşımla maksiller anterior bölge PEEK(Polieter eter keton) altyapı destekli hibrit protez ile mandibular diş eksikliği ise diş destekli kuron köprü restorasyonu ile başarılı bir şekilde tedavisi yapılmış ve hasta memnuniyeti sağlanmıştır.

Sonuç: Hibrit protezler; implant destekli hareketli protezlerin olumlu özelliklerini sağlayan, extraoral ve intraoral yumuşak doku desteğini en iyi şekilde sağlayabilecek olan, sagittal yönde çene ilişkilerini restore edebilen, rijit bir alt yapı üstüne hazırlanan, implant üzerine vidalanarak yerleştirilen, yapay dişler ve çeşitli materyaller kullanılarak elde edilen estetik protez çeşitidir. İmplantların sayısı ve konumları , alt yapı materyalinin pasif oturması, estetik, biyolojik ve biyomekanik komplikasyonlar gibi faktörler hibrit protezlerin prognozunu etkileyebilmektedir.

Anahtar Kelimeler:Hibrit protezler,implant destekli protezler,multidisipliner tedavi

ABSTRACT

Introduction: Material options used in the planned prosthetic restorations in case of soft and hard tissue loss with tooth deficiency in the aesthetic region have gained a wide variety today. These defects in the alveolar crests cause functional, aesthetic and phonetic problems, preventing successful prosthetic rehabilitation of the patient. Returning the lost soft and hard tissue increases the final prosthetic success.

Case report: In this case report, a 49-year-old male patient, who came to the clinic with aesthetic, pain and loss of function, had a history of essential hypertension and was using systemic medication, has alveolar ridge deformity and tooth deficiency in the maxillary anterior region. With a multidisciplinary approach, maxillary anterior region PEEK (Polyether ether ketone) infrastructure supported hybrid prosthesis and mandibular tooth deficiency were successfully treated with tooth supported crown bridge restoration and patient satisfaction was achieved.

Conclusion: Hybrid prostheses; It is a type of aesthetic prosthesis that provides the positive features of implant-supported removable dentures, can provide extraoral and intraoral soft tissue support in the best way, can restore the jaw relations in the sagittal direction, is prepared on a rigid infrastructure, is screwed onto the implant, is obtained by using artificial teeth and various materials. . Factors such as the number and location of implants, passive seating of the infrastructure material, aesthetic, biological and biomechanical complications can affect the prognosis of hybrid prostheses.

Keywords: Hybrid prostheses, implant supported prostheses, multidisciplinary treatment

Ebe ve Hemşirelerde Covid-19 Korkusunun Hastalar İle İletişimine Etkisinin Değerlendirilmesi

**Uzm. Ebe Nurten ÖZÇALKAP, Doç. Dr. Semiha AYDIN ÖZKAN,
Dr. Sevda TAŞTAN, Doç. Dr. Habip ALMIŞ**

*Adıyaman Eğitim ve Araştırma Hastanesi,
Adıyaman Üniversitesi Ebelik Bölümü,
Adıyaman Üniversitesi Çocuk Sağlığı Ve Hastalıkları Anabilim Dalı,
Adıyaman Üniversitesi Çocuk Sağlığı Ve Hastalıkları Anabilim Dalı*

Giriş-Amaç: Çalışma, ebe ve hemşirelerde COVID-19 korkusunun, hasta iletişimine etkisini belirlemek amacıyla yapıldı.

Gereç-Yöntem: Araştırma tanımlayıcı ve ilişki arayıcı tipte olup, Mart ve Nisan 2021 tarihleri arasında Güneydoğuda bir hastanede çalışan 249 ebe-hemşire ile gerçekleştirildi. Verilerin toplanmasında Tanıtıcı Bilgi Formu, COVID-19 Korkusu Ölçeği ve İletişim Becerilerini Değerlendirme Ölçeği kullanıldı. Veriler araştırmacı tarafından yüz yüze görüşme yöntemi ile toplandı. Verilerin değerlendirilmesinde Yüzdellik, Ortalama, Standart sapma, t testi ve Pearson korelasyon testi kullanıldı.

Bulgular: Araştırmaya katılan katılımcıların yaş ortalaması $34,59\pm 6,39$ 'du. katılımcıların %40.6'sı ebe ve %59.4'ü hemşiredir. Ebe ($19,64\pm 4,76$) ve hemşirelerde ($19,90\pm 4,16$) COVID-19 korku ölçek puan ortalaması benzer dağılım gösterirken ($t=-.459$, $p=0.647$), iletişim becerileri puan ortalaması ebelere ($75,83\pm 22,11$) göre hemşireler de ($82,15\pm 17,07$) daha yüksek olduğu saptandı ($t=-2.542$, $p=0.012$). Yapılan korelasyon analizlerinde ebe ve hemşirelerde COVID-19 korku ölçeği ile iletişim becerileri değerlendirme ölçeği arasında negatif yönde zayıf düzeyde istatistiksel anlamlı olarak ilişkili olduğu saptandı ($r=-0.197$, $p=0.002$).

Tartışma ve Sonuç: Ebe ve hemşirelerde COVID-19 korkusu ölçek puanlarının benzer olduğu hemşirelerin iletişim becerileri puanının ebelere göre daha yüksek olduğu bulundu. Ebe ve hemşirelerde COVID-19 korkusu puanı arttıkça iletişim becerileri puanının düştüğü saptandı.

Anahtar Kelimeler: Ebe, Hemşire, COVID-19 Korkusu, İletişim becerileri

ABSTRACT

Aim: The study was conducted to determine the effect of fear of COVID-19 on patient communication in midwives and nurses.

Material-Method: The research is descriptive and correlational and was conducted with 249 midwives-nurses working in a hospital in the Southeast between March and April 2021. Introductory Information Form, COVID-19 Fear Scale and Communication Skills Assessment Scale were used to collect data. Data were collected by the researcher by face-to-face interview method. Percentage, Mean, Standard deviation, t test and Pearson correlation test were used to evaluate the data.

Results: The mean age of the participants participating in the study was 34.59 ± 6.39 . 40.6% of the participants are midwives and 59.4% are nurses. While the average of the COVID-19 fear scale scores in midwives (19.64 ± 4.76) and nurses (19.90 ± 4.16) showed a similar distribution ($t=-.459$, $p=0.647$), the average communication skills score was higher than that of midwives (75 It was found to be higher in nurses

(82.15±17.07) than in (75.83±22.11) ($t=-2.542$, $p=0.012$). In the correlation analyzes performed, it was determined that there was a negative, weak and statistically significant correlation between the COVID-19 fear scale and the communication skills assessment scale in midwives and nurses ($r=-0.197$, $p=0.002$).

Discussion and Conclusion: It was found that the communication skills score of the nurses, whose COVID-19 fear scale scores were similar in midwives and nurses, was higher than that of midwives. It was determined that as the fear of COVID-19 increased in midwives and nurses, the communication skills score decreased.

Keywords: Midwife, Nurse, Fear of COVID-19, Communication

Ebe ve Hemşirelerde Covid-19 Fobisinin Hasta Bakım Davranışına Etkisi
(The Effect of COVID-19 Phobia on Patient Care Behavior in Midwives and Nurses)

**Uzm. Ebe Nurten ÖZÇALKAP, Doç. Dr. Semiha AYDIN ÖZKAN,
Dr. Sevda TAŞTAN, Doç. Dr. İbrahim Hakan BUCAK**

*Adıyaman Eğitim ve Araştırma Hastanesi,
Adıyaman Üniversitesi Ebelik Bölümü,
Adıyaman Üniversitesi Çocuk Sağlığı Ve Hastalıkları Anabilimdalı,
Adıyaman Üniversitesi Çocuk Sağlığı Ve Hastalıkları Anabilimdalı*

Amaç: Araştırma ebe ve hemşirelerde COVID-19 fobisinin hasta bakım davranışına etkisini belirlemek amacıyla yapıldı.

Gereç-Yöntem: Araştırma tanımlayıcı ve ilişki arayıcı tipte olup, 1-30 Nisan 2021 tarihleri arasında Güneydoğuda bulunan bir ilin Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde çalışan araştırmaya katılmayı kabul eden 200 ebe ve hemşire ile gerçekleştirildi. Verilerin toplanmasında Ebe ve Hemşire Tanıtıcı Bilgi Formu, Bakım Davranışları Ölçeği ve COVID-19 Fobisi Ölçeği kullanıldı.. Veriler araştırmacı tarafından yüz yüze görüşme yöntemi ile toplandı. Verilerin değerlendirilmesinde yüzdelik, ortalama, standart sapma, t testi ve Pearson korelasyon testi kullanıldı.

Bulgular: Araştırmaya katılan katılımcıların yaş ortalaması $35,50\pm 6,22$ (min23-max50)'dir. Katılımcıların %39'u ebe, %61'i hemşiredir. Ebe ve hemşirelerin COVID-19 fobisi ölçeği toplam puan ortalamaları sırasıyla $57,10\pm 15,52$ ve $59,72\pm 12,15$ 'dir. Ebe ve hemşirelerin bakım davranış ölçeği toplam puan ortalamaları ise sırasıyla $129,25\pm 23,11$ ve $127,1917\pm 17,53$ 'dür. Yapılan korelasyon analizlerinde ebelerde COVID-19 fobisi ile Bakım davranışları ölçeği arasında ilişki olmadığı saptanırken ($r=0,45$, $p=0,697$), hemşirelerde COVID-19 fobisi ile Bakım davranışları ölçeği arasında istatistiksel anlamlı olarak negatif yönde zayıf bir ilişki olduğu saptandı ($r=-0,289$, $p=0,001$).

Tartışma-Sonuç: Ebelerde COVID-19 fobisinin bakım davranışlarını etkilemediği, hemşirelerde istatistiksel anlamlı olarak negatif yönde etkilediği saptandı.

Anahtar kelimeler: ebe, hemşire, COVID-19 fobisi, bakım davranışı.

ABSTRACT

Aim: The study was conducted to determine the effect of COVID-19 phobia on patient care behavior in midwives and nurses.

Materials-Methods: The research is descriptive and correlational. It was carried out with 200 midwives and nurses who agreed to participate in the study, working in the Education and Research Hospital of a province in the southeast, between 1-30 April 2021. Midwife and Nurse Descriptive Information Form, Care Behaviors Scale and COVID-19 Phobia Scale were used to collect the data. Data were collected by the researcher by face-to-face interview method. Percentage, mean, standard deviation, t-test and Pearson correlation test were used to evaluate the data.

Results: The mean age of the participants participating in the study was 35.50 ± 6.22 (min23-max50). 39% of the participants are midwives and 61% are nurses. The mean scores of the midwives and nurses on the

COVID-19 phobia scale were 57.10 ± 15.52 and 59.72 ± 12.15 , respectively. The total mean scores of the care behavior scale of midwives and nurses were 129.25 ± 23.11 and 127.1917 ± 17.53 , respectively. In the correlation analyzes, it was determined that there was no relationship between COVID-19 phobia in midwives and the Care behavior scale ($r=0.45$, $p=0.697$), while a statistically significant negative and weak relationship was found between the COVID-19 phobia in nurses and the Care behavior scale ($r. = -0.289$, $p=0.001$).

Discussion-Conclusion: It was determined that COVID-19 phobia in midwives did not affect caring behaviors, while it had a statistically significant negative effect on nurses.

Key words: midwife, nurse, COVID-19 phobia, care behavior.

ÇOCUKLUK ÇAĞI BESLENMESİ

Elif Gökçe İnbaşı^{1,2}, Nihan Çakır Biçer³

¹ Beslenme ve Diyetetik Ana Bilim Dalı, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi,

² Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Bor Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, Toplum Beslenmesi ABD, ORCID:ID/0000-0001-6532-1401, (Researcher ID : 318485)

³ Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, ORCID:ID/0000-0002-7581-9083, (Researcher ID : 25392)

ÖZET

Sağlığın geliştirilmesi, korunması ve sürdürülmesinde, hastalıkların önlenmesinde en önemli etkenlerden biri doğumdan itibaren yeterli ve dengeli beslenmenin sağlanmasıdır. Beslenme yalnızca karın doyurma değil, organizmanın sağlıklı gelişimi ve yaşamın devamı için gerekli besin öğelerinin alınması durumudur. Anne karnında başlayan beslenme, bireyin gelişimini tamamlayıp yaşlanma sürecinin sonuna kadar devam eder. Büyüme ve gelişme, genetik yapının, beslenmenin, sosyal ve kültürel faktörlerin etkisinde kalan süreçtir. Çocuğun doğduğu coğrafya, ailenin sosyo-ekonomik ve kültürel durumu, eğitim seviyesi ve beslenme alışkanlıkları büyümesini ve gelişmesini yakından etkilemektedir. Çocukların sağlıklı büyüme ve gelişimi boy ve ağırlık ölçümüne bakılarak yaşına uygun persentil değerlerine bakılarak belirlenmektedir. Çocukluk çağında yeterli ve dengeli beslenememe sonucunda bazı hastalıklar görülebilmektedir. En yaygın görülen beslenme yetersizliği sorunu malnütrisyonudur. Yetersiz enerji alımı, uzun süren enfeksiyon varlığı, doğuştan veya sonradan gelişen besin emilim bozukluğu hastalıkları malnütrisyonun ortaya çıkmasının başlıca nedenleri arasında gösterilmektedir. Çocukluk çağı beslenmesi, yetişkinlikte ve yaşlılıkta ortaya çıkabilecek beslenmeye bağlı oluşan hastalıkların önlenmesinde oldukça önemlidir. Bu yüzden çocukların sağlıklı büyümesi ve gelişimi için günlük beslenmesinde yeterli enerji ve besin öğelerini alması gerekmektedir. Çocukların beslenmesinde, yaşına ve ihtiyacına uygun olarak karbonhidrat, yağ, protein, vitamin, mineral ve su alımı dengeli bir şekilde sağlanmalıdır. Günlük beslenmelerine; tahıl, kuru baklagil, meyve, sebze, yumurta, et, süt ve ürünleri, balık ve deniz ürünleri çocukların yaşına ve alerjen varlığına göre uygun miktarlarda yer verilmelidir. Ayrıca çocukların beslenmesinde; işlenmiş paketli besinler, fast food yemekler, şekerli ve gazlı içecekler ve aşırı tuzlu besinlerin tüketimine yer verilmemesi çocukluk çağı obezitesini önlemede oldukça önemlidir. Bir toplumun sağlıklı olabilmesi için o toplumu oluşturan bireylerin çocukluk çağından itibaren yeterli ve dengeli beslenmeyi sağlaması gerekir.

Anahtar Kelimeler: Beslenme, Büyüme, Çocuk, Malnütrisyon, Sağlık

OBEZİTE CERRAHİSİ SONRASI NADİR GÖRÜLEN BİR KOMPLİKASYON: PORTAL VEN TROMBOZU

Mehmet Volkan Yiğit

Diyarbakır Memorial Hastanesi Genel Cerrahi Kliniği, ORCID ID:0000-0002-2291-5389

GİRİŞ

Portal Ven Trombozu (PVT)etiyojisinde birçok lokal ve sistemik faktörün rol oynadığı yaşamı tehdit eden bir durumdur. Cerrahide laparoskopik tekniklerin yaygınlaşması ile birlikte PVT insidansındaki artış; portal ven veya büyük mezenterik venlerin doğrudan manipülasyonuna bağlı olduğu düşünülmektedir. Bizde kliniğimizde Laparoskopik Sleeve Gastrektomi (LSG) yapılan hastamızda gelişen PVT olgusunu sunuyoruz.

Amaç:

Bu sunumda obezite sebebiyle LSG cerrahi ile tedavi edilen ve PVT gelişmesini özellikle cerrahi pratikte hatırlatılması ve tedavi edilen bir olgunun verilerinin paylaşılması amaçlanmıştır.

Olgu:

36 yaşında, vücut kitle indeksi 43,4 kg / m² olan bilinen yandaş hastalık ve pıhtılaşma bozukluğu olmayan kadın hasta LSG cerrahisi olmuştur. Hastaya operasyondan 12 saat önce derin ven trombozu profilaksisi için tek doz düşük moleküler ağırlık heparin (LMWH) uygulandı. Operasyonun hemen öncesinde diz üstü varis çorabı giydirildi. Hasta operasyon sonrası 3. günde taburcu edildi.

Ameliyat sonrası 26. günde hasta ani gelişen tüm karında ağrı şikayeti ile tekrar kliniğimize başvurdu. Bilgisayarlı tomografide dolum defekti ile uyumlu portal veni total oklude eden akut trombüs saptandı. Başvuru anında hastanın WBC: 16400 / mm³ hemoglobin:7,4, htc:25. 2 AST: 264 U / L ALT: 356 U / L,INR:3,8, üre:124, kreatin:1. 9, tansiyon arter 70/40 mm/Hg ve kalp tepe atımı 145/dak idi. Hastaya DMAH ile varfarin tedavisi başlandı. Vital bulguları düzenlenen hastaya portal ven trombozu için acil trombektomi yapıldı. Trombektomi ve medikal takip sonrası hastanın semptomları ve labaratuvar tetkikleri düzeldi. Hasta tedavi sonrası sorunsuz taburcu edildi. Hasta taburcu edilirken 6000 IU/gün DMAH' ni 10 gün süreyle ve oral varfarin kullanılması önerildi. Postoperatif 6. ayda bakılan renkli doppler us de portal venin açık olduğu izlendi.

SONUÇ:

Tüm bariatrik cerrahi geçirmiş hastalarda kanama ve kaçak gibi komplikasyonlara nazaran PVT görülme sıklığı daha nadirdir fakat artmış PVT riski mevcuttur. Ancak PVT erken tanı ile tedavi edilebilir durumdur.

Anahtar Kelimeler: Bariatrik Cerrahi, Portal Ven Trombozu, Tedavi

İNİSDENTAL YAKALANAN İZOLE H TİPİ TRAKEOÖZEFAGEAL FİSTÜL: OLGU SUNUMU

Dr. Öğr. Üyesi İlknur Hatice AKBUDAK, Dr. Öğr. Üyesi Aslı METE YILDIZ
Pamukkale Üniveristesi Tıp Fakültesi Anesteziyoloji ve Reanimasyon AD.

ÖZET

Giriş:Trakeoözofageal fistül (TÖF), ortalama 4000 canlı doğumda bir görülen konjenital gelişimsel bir anomalidir. Trakea arka duvarı ile özefagus ön duvarı arasında bir fistülden oluşan izole H-tipi TÖF, tüm TÖF'lerin %4 'ünü oluşturan nadir anatomik bir alt tiptir. Yaygın klinik semptomlar arasında siyanotik nöbetler, beslenirken aspirasyon ve boğulma nöbetleri, tekrarlayan pnömoniler ve aralıklı olarak batın distansiyonu yer alır. Çoğu zaman, bu semptomlar gastroözofageal reflü (GÖR) hastalığı olarak yanlış tanı alır. İntraoperatif hava yolu yönetimi fistülün yeri ve boyuna bağlıdır. Geleneksel öğretisi, ventilasyonu kısıtlayabilen ve gastrik perforasyon riskini artırabilen gastrik distansiyonu önlemek için fistül bağlanana kadar maske ventilasyonu dahil pozitif basınçlı ventilasyondan kaçınmaktır. Ancak son deneyimler, solunum sıkıntısı olmayan küçük fistülü olan hastalarda kontrollü ventilasyonun nispeten güvenli olduğunu göstermektedir. Bu yazımızda, beslenme ile morarma ve hırıltı şikayeti olan 4 yaş bir erkek hastada tanı aşamasında endoskopi ve bronkoskopi sırasındaki anestezi deneyimimizi literatür eşliğinde sunmayı amaçladık. **Olgu:** 4yaş erkek hasta sıvı gıda sonrası öksürük, hırıltılı solunum şikayetleri ile hastanemize başvuran hastanın daha önce hipoksi gelişen, başarısız bir endoskopi girişiminin olması ve sonrasında rijit bronkoskopi planlaması nedenleriyle genel anesteziyi daha uygun ve güvenli bulundu. Hasta izole H-tipi TÖF düşünülüyor olması nedeniyle yüksek basınçlı ventilasyondan kaçınılarak preoksijenize edildi. Maske ventilasyon süresini kısaltmak amacıyla hızlı seri entübasyon planlandı. Mevcut optik ile içerisine girilebilen çok geniş fistülden özofagus görüldü. Sağ ana bronş doğal, sol ana bronş ve dalları doğal. Skopi ile fistül yeri kontrol edildi. Servikal yaklaşım ile TÖF ligasyonu yapılacak şekilde poliklinik kontrolü önerildi. **Tartışma-Sonuç:** Belirgin klinik özellikleri olan izole H tipi TÖF genellikle doğumdan kısa bir süre sonra teşhis edilir. İzole H tipi TÖF' de her iki yapı arasındaki basınç değişiklikleri nedeni ile geçiş sözkonusudur. Rastlantısal olarak yakaladığımız oldukça nadir görülen izole TÖF olgumuz ile bu hastaların anestezi yönetimine dikkat çekmeyi ve bu hastadaki tecrübelerimizi paylaşmayı amaçladık.

Anahtar Kelimeler: konjenital, izole trakeaözefageal fistül, endoskopi, bronkoskopi, anestezi

GİRİŞ:

Trakeoözofageal fistül (TÖF), ortalama 4000 canlı doğumda bir görülen konjenital gelişimsel bir anomalidir. Trakea arka duvarı ile özefagus ön duvarı arasında bir fistülden oluşan izole H-tipi TÖF, tüm TÖF'lerin %4 'ünü oluşturan nadir anatomik bir alt tiptir (1). Yaygın klinik semptomlar arasında siyanotik nöbetler, beslenirken aspirasyon ve boğulma nöbetleri, tekrarlayan pnömoniler ve aralıklı olarak batın distansiyonu yer alır (Resim 1). Çoğu zaman, bu semptomlar gastroözofageal reflü (GÖR) hastalığı olarak yanlış tanı alır (2).

Resim 1

Lamb tarafından 1873 yılında ilk orijinal tanımlaması yapılan (3) izole TÖF'ün ilk cerrahi onarımı 1939'da Imperatori tarafından yapılmıştır (4). TÖF'lerin %98'i özofagus atrezisi ile birlikte görüldüğü için postnatal erken dönemde tanı konulabilmekte (5), ancak izole TÖF'lerin tanısı genellikle geç süt çocukluğu dönemine doğru ve hatta nadiren erişkin dönemde olmaktadır (3,5). İzole TÖF; beslenme sırasında veya sonrasında aspirasyon semptomları ile kendini belli eder. Sık olarak aspirasyon pnömonisi geçiren süt çocuklarında GÖR sonrası ilk sırada düşünülmesi gereken patoloji TÖF'dür (6). Preoperatif değerlendirme sırasında; konjenital kalp hastalıkları gibi anomalilerle ilişkili olması nedeniyle tam bir fizik muayene ile beraber 12 derivasyonlu elektrokardiyogram ve ekokardiyogram yapılmalıdır (7,8). Aspirasyondan şüpheleniliyorsa, ameliyattan en az 24 saat önce antiasit tedavi ve antibiyotikler başlanmalıdır (9). İntraoperatif hava yolu yönetimi fistülün yeri ve boyuna bağlıdır. Geleneksel öğretisi, ventilasyonu kısıtlayabilen ve gastrik

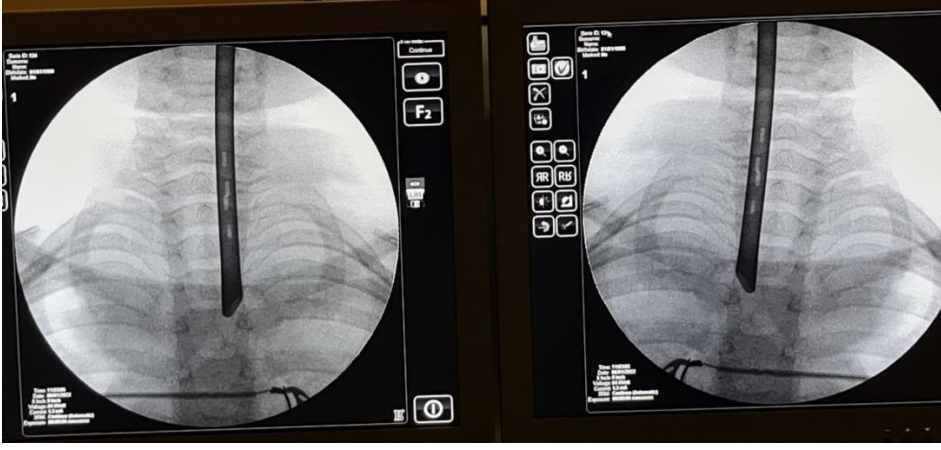
perforasyon riskini arttırabilen gastrik distansiyonu önlemek için fistül bağlanana kadar maske ventilasyonu dahil pozitif basınçlı ventilasyondan kaçınmaktır. Ancak son deneyimler, solunum sıkıntısı olmayan küçük fistülü olan hastalarda kontrollü ventilasyonun nispeten güvenli olduğunu göstermektedir (10). Bu yazıda, beslenme ile morarma ve hırıltı şikayeti olan 4 yaş bir erkek hastada tanı aşamasında endoskopi ve bronkoskopi sırasındaki anestezi deneyimimizi literatür eşliğinde sunmak amaçlanmıştır.

OLGU:

Olgu; 26 yaşındaki annenin 2. gebeliğinden termde, sezeryan ile doğmuş, 4 yaş, 18 kg ikiz eşi olan erkek hastadır. Ailede bilinen hastalık öyküsü yoktu. Yenidoğan döneminde başlayan ve devam eden öksürük, hırıltı yakınmaları vardı. Sıvı gıda sonrası belirgin olan, beslenme sonrası tıkanma, yutma güçlüğü anamnezde belirtildi. Yenidoğan döneminde laringomalazi nedeniyle 45 gün yenidoğan yoğunbakım yatış öyküsü mevcuttu. Hasta 2,5 yaşına kadar nazogastrik yol ile beslenmişti. Dış merkez başvurusunda TÖF düşünülmüş ancak yapılan gastroskopisinde TÖF görülmemişti. Üniversitemizde yapılan tetkiklerde baryumlu özefagografisinde kontrast madde mide kardiasına kadar ilerlemiş, hastanın çekilen toraks bilgisayarlı görüntülemesinin raporu ise “Sağ üst lob posteriorda peribronşiyal kalınlık artışı, eşlik eden yamasal buzlu cam alanları, milimetrik nodüller ve atelektazi-konsolidasyon alanı izlendi. Aspirasyon ya da enfektif süreçler açısından klinik ile korelasyon önerilen sonuç bildirildi. Bilateral orta-alt loblarda mozaik atenüasyon paterni, peribronkovasküler yamasal buzlu cam alanları ve ılımlı peribronşiyal kalınlaşmalar izlendi. Sol alt lobda peribronkovasküler buzlu cam alanları izlenmiş olup enfektif süreçler açısından şüphe uyandırmaktadır.” şeklinde idi. Hasta daha önce endoskopiye alınmış, fakat hipoksi gelişmesi nedeniyle yeterli görüntüleme yapılamadan işleme son verilmek zorunda kalınmıştı. Hastanın tekrarlayan solunum yolu semptomlarının olması ve beslenme sonrası artması nedeniyle hastada izole TÖF düşünülmüştür. Hastaya çocuk gastroenteroloji ve çocuk cerrahisi ile birlikte endoskopi ve rijit bronkoskopi planlanmıştır. Hastanın daha önce hipoksi gelişen, başarısız bir endoskopi girişiminin olması ve sonrasında rijit bronkoskopi planlaması nedenleriyle genel anestezi daha uygun ve güvenli bulundu. Hasta izole H-tipi TÖF düşünüyor olması nedeniyle yüksek basınçlı ventilasyondan kaçınılarak preoksijenize edildi. Maske ventilasyon süresini kısaltmak amacıyla hızlı seri entübasyon planlandı. Hastaya 10 mg lidokain, 50 mg propofol, 20 mg rokuronyum uygulandı. 30 saniye sonra hasta 4.5 mm kaflı endotrakeal tüp ile entübe edildi. TÖF ön tanı nedeniyle sağ ana bronş entübasyonu hedeflendi. Tek taraflı akciğer sesleri doğrulandıktan sonra endotrakeal tüp, solunum sesi iki taraflı hale gelene kadar geri çekildi. Endotrakeal tüp 13 cm’de sabitlendi. Hastaya genel anestezi idamesinde 0.5 mcg/kg/dakika remifentanil infüzyonu uygulandı. Yapılan özefagoskopi notu; “Özefagus görüntülemesinde kesici dişlerden 13 cm uzaklıkta saat 2 hizasında özefagus lümenine prolebe olan çapı yaklaşık 0.5*1 cm olan lümen ağzı görüldü. Slim endoskopun ucu ile girildiğinde entübasyon tüpü görüldü. Özefagus mukozası devamında olağandı. Mide korpusu ve antrum doğaldı.” şeklindeydi. Ardından çocuk cerrahisi hastaya bronkoskopi uyguladı. Yapılan bronkoskopide “Trakea doğal. Vokal cord distalinde posterior duvarda fistül ağzı görüldü. Mevcut optik ile içerisine girilebilen çok geniş fistülden özofagus görüldü. Sağ ana bronş doğal, sol ana bronş ve dalları doğal.” idi (Resim 2). Skopi ile fistül yeri kontrol edildi (Resim 3). Servikal yaklaşım ile TÖF ligasyonu yapılacak şekilde poliklinik kontrolü önerildi.

Resim 2

Resim 3

TARTIŞMA:

Özofagusun en sık görülen konjenital anomalileri özofagus atrezisi ve TÖF olup, TÖF konjenital özofagus anomalilerinin % 1'inden azını oluşturur (11). TÖF tanısı genellikle neonatal dönemde konmaktadır (12). Bununla birlikte konjenital TÖF olgularının 1/4'ü adolesan ve erişkin dönemde ortaya çıkabilmektedir (13). İzole H-tipi fistülde özofagus atrezisi olmadığı için teşhis gecikebilir. Tanıda gecikmenin asıl nedeni 'H' tipi olarak bilinen fistülün trakeal ağzının yukarıda olması sebebi ile aspirasyonun az veya seyrek olmasıdır (14). Yine de belirgin klinik özellikleri olan izole H tipi TÖF genellikle doğumdan kısa bir süre sonra teşhis edilir. İzole H tipi TÖF' de her iki yapı arasındaki basınç değişiklikleri nedeni ile geçiş sözkonusudur. Bu durumda klinik bulgular siyanoz, öksürük, boğulma, tekrarlayan akciğer enfeksiyonları şeklindedir. Bizim olgumuzda da yenidoğan döneminde başlayan ve devam eden öksürük, hırıltı yakınmaları, sıvı gıda sonrası belirgin olan beslenme sonrası tıkanma, yutma güçlüğü mevcuttu. Dinlemekle akciğer seslerinde kabalaşma sözkonusuydu.

TÖF'de erken tanının amacı; aspirasyon pnömonisinin ve oluşabilecek gelişme geriliğinin önlenmesidir. İzole TÖF tanısında, sinefloroskopi, baryumlu özofagus incelemesi, özofagoskopi veya bronkoskopiden yararlanır. Baryumlu grafiler ile tanı konulamayan olgularda metilen mavisi eşliğinde yapılan özofagoskopi ve bronkoskopi tanıya yardımcı olur. Hastamızın, üniversitemizde yapılan baryumlu özofagografisinde kontrast madde mide kardiasına kadar ilerlemiş, çekilen toraks bilgisayarlı görüntülemesinde enfektif süreç açısından şüphe uyandıran atelektazi ve buzlu cam alanları izlenmişti.

Bu tip TÖF hastaları hem sendromik olmaları hem de aspirasyon riski yüksek olan hastalar olduğu için anestezi uzmanlarının yönetimi riskli hastalarıdır. Konjenital malformasyon olasılıkları bu hastalarda daha yüksek olduğundan perioperatif yönetim çok daha dikkatli yapılmalıdır (2). Mekanik ventilatör stratejisini belirlerken; kötü akciğer kompliyansı, gastrik distansiyon dikkate alınmalıdır. Tüpün doğru konumlandırılması için fiberoptik bronkoskopi oldukça yardımcıdır. Biz de bu olguda hastanın solunum yolu güvenliğini sağlamak için entübasyon ile endoskopi ve rijit bronkoskopi uygulamalarını gerçekleştirdik.

SONUÇ:

Sonuç olarak konjenital izole trakeoözofageal fistül nadir görülen bir anomalidir. Doğum sonrası erken dönemlerde reflü medikasyonuna rağmen, beslenme sırasında başlayan öksürük, siyanoz, hırıltılı solunum gibi aspirasyon semptomları olması ve tekrarlayan sağ üst lob infiltrasyonlarında izole TÖF olasılığı daima akılda tutulmalıdır; bu olgularda tanısal bronkoskopi yapılması geciktirilmemelidir. Bu hasta grubu kardiyak hastalıklar ve diğer sendromlarla birliktelik nedeniyle preoperatif olarak detaylı sorgulanmalıdır. Ayrıca zor havayolu açısından hazırlıklı olunmalıdır. Tekrarlayan solunum yolu enfeksiyonları olması nedeniyle intraoperatif ve postoperatif pulmoner komplikasyonlar açısından dikkatli olunmalıdır. Sıvı gıdalarla oluşan şiddetli öksürük, yiyeceklerle karışık balgam ekspektorasyonu sık karşımıza çıkarken, beslenirken aspirasyon ve boğulma nöbetleri, tekrarlayan pnömoniler ve aralıklı olarak batın distansiyonu ile seyreden ve çoğu zaman GÖR ile karıştırılan ve oldukça nadir görülen izole TÖF olgumuz ile bu hastaların anestezi yönetimine dikkat çekmeyi ve insidental yakalanan bu hastadaki tecrübelerimizi paylaşmayı amaçladık.

KAYNAKLAR:

1. Spitz L. Oesophageal atresia. *Orphanet J Rare Dis.* 2007 May 11;2:24. doi: 10.1186/1750-1172-2-24. PMID: 17498283; PMCID: PMC1884133.
2. Edelman, B., Selvaraj, B. J., Joshi, M., Patil, U., & Yarmush, J. (2019). Anesthesia Practice: Review of Perioperative Management of H-Type Tracheoesophageal Fistula. *Anesthesiology research and practice*, 2019, 8621801. <https://doi.org/10.1155/2019/8621801>
3. Torfs CP, Curry CJ, Bateson TF, Bateson TF, Curry CJ: Populationbased study of tracheoesophagealfistula and esophageal atresia. *Teratology* 1995; 55: 220-222.
4. Sparey C, Jawaheer G, Barrett AM, Robson SC: Esophageal atresia in the Northern Region Congenital Anomaly Survey, 1985-1997: Prenatal diagnosis and outcome. *Am J Obstet Gynecol* 2000;182: 427-431. Trakeözofageal fistül: olgu sunumu 84 Bakırköy Tıp Dergisi, Cilt 10, Sayı 2, 2014 /Medical Journal of Bakırköy, Volume 10, Number 2, 2014
5. Hajjar WM, Iftikhar A, Nassar SAA, and Rahal SM. Congenital tracheoesophageal fistula: A rare and latepresentation in adult patient. *Ann Thorac Med* 2012;7(1):48-50. <https://doi.org/10.4103/1817-1737.91553>
6. Crabbe DCG. Isolated tracheo-oesophageal fistula. *Paediatric Respiratory Reviews* 2003;4:74-8. [https://doi.org/10.1016/S1526-0542\(02\)00274-9](https://doi.org/10.1016/S1526-0542(02)00274-9)
7. Solomon B. D., Baker L. A., Bear K. A., et al. An approach to the identification of anomalies and etiologies in neonates with identified or suspected VACTERL (vertebral defects, anal atresia, tracheo-esophageal fistula with esophageal atresia, cardiac anomalies, renal anomalies, and limb anomalies) association. *The Journal of Pediatrics*. 2014;164(3):451–457. doi: 10.1016/j.jpeds.2013.10.086.
8. Diaz L. K., Akpek E. A., Dinavahi R., Andropoulos D. B. Tracheoesophageal fistula and associated congenital heart disease: implications for anesthetic management and survival. *Pediatric Anesthesia*. 2005;15(10):862–869. doi: 10.1111/j.1460-9592.2005.01582.x.
9. Hunt R. W., Perkins E. J., King S. Peri-operative management of neonates with oesophageal atresia and tracheo-oesophageal fistula. *Paediatric Respiratory Reviews*. 2016;19:3–9. doi: 10.1016/j.prrv.2016.01.002
10. Semmelmann A., Kaltofen H., Loop T. Anesthesia of thoracic surgery in children. *Pediatric Anesthesia*. 2018;28(4):326–331. doi: 10.1111/pan.13350.
11. Bedard P, Girvan DP. Shandling congenital H type tracheoesophageal fistule. *J Pediatr Surg* 1974;9(5):663-8.
12. Kirk JME, Dicks-Mireaux C. Difficulties in diagnosis of congenital H-type tracheoesophageal fistule. *Clin Radiol* 1989;40(2):150-3.
13. Vasquez RE, Landay M, Kilman WC, et al. Bening esophagorespiratory fistulas in adults. *Radiology* 1988;167(1):93-6.
14. Roth B, Rose KG, Benz-Bohm G, Günther H. Laryngo-tracheo-oesophageal cleft. Clinical features, diagnosis and therapy. *Eur J Pediatr* 1983;140(1):41-6)

MİKROKLİN'İN YAPISAL ve OPTİK KARAKTERİZASYONU**Mehmet İsmail KATI**

*Manisa Celal Bayar Üniversitesi Deneysel Fen Bilimleri Uygulama ve Araştırma Merkezi (DEFAM)
ORCID NO: <https://orcid.org/0000-0002-9225-730X>*

ÖZET

Yarı değerli süstaşları arasında yer alan mikroklin $KAlSi_3O_8$ genel kimyasal formülüne sahip silikat minerallerinin feldispat grubundadır. Düşük sıcaklıkta oluşabilen mikroklin pegmatitik granitlerde ve hidrotermal damarlarda, şist ve gnaylarda bulunurlar. Sertliği 6 – 6,5 aralığında değişen mikroklinin dilinimi (001) ve (010) yönelimlerinde mükemmeldir. Özgül ağırlıkları $2,55 - 2,63 \text{ g/cm}^3$ aralığında olan mineralin rengi genellikle beyaz ve yarı şeffaftır.

Bu çalışmada Japonya kökenli mikroklin mineralinin radyolüminesans (RL) ve termolüminesans (TL) başta olmak üzere optik özellikleri ve yapısal karakterizasyonu yapılmıştır. Mikroklinin x-ışını kırınımı (XRD) deseni PANanalytical marka Empyrean model gonyometre yardımıyla elde edilmiştir. XRD deseni oda sıcaklığında ve $10^\circ - 80^\circ (2\theta)$ aralığında 75 saniyelik adımlarla 5331 adımda tamamlanmış ve elde edilen desen High Score Plus programı ile analiz edilmiştir. Taramalı elektron mikroskobu (SEM) yardımıyla mineralin morfolojik görüntüleri ve enerji dağılımlı spektroskopi (SEM/EDS) ile mineralin mikro ölçekteki kompozisyonu hakkında bilgi elde edilmiştir. Mikroklin mineralinin RL ve TL analizleri için 30 kV ve 15mA değerlerinde ayarlanmış bir Machlett OEG-50A marka/model x-ışını tüpü ile eksitasyonu (uyarımı) sağlanmıştır. Örneğin TL analizleri karanlık odada ve azot atmosferinde RA94 Reader/Analyzer sistemi ile gerçekleştirilmiştir.

Elde edilen XRD kırınım deseninin analizi sonucu örneğin P-1 uzay grubuna ve grup numarası 2 olan triklinik kristal sistemine sahip olduğu görülmüştür. Yapılan EDS analizinde mikro yapıda örnek içerisinde kimyasal formülü ile uyumlu olarak Al, Si, K, O ve Na elementlerine rastlanmıştır. Örneğin optik soğurma spektrumunda 625nm civarında pik yapan geniş bir soğurma bandı kaydedilmiştir. Mikroklinin RL spektrumunda yaklaşık olarak 860 ve 725 nm'de şiddetli iki emisyon ve 425 nm ve 500 nm' de zayıf emisyonlar görülmüştür. 2°C/s lik ısıtma hızlarında alınan TL spektrumunda örneğin yaklaşık 125°C tepe noktasına sahip ana TL pikine sahip olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Mikroklin, Radyolüminesans (RL), Termolüminesans (TL), XRD

Düşük Ag İçerikli, Sn–Ag–Zn Kurşunsuz Lehimlerin Elektriksel İletkenlik, Mikroyapı ve Mikrosertlik Özelliklerinin İncelenmesi

Murat ARI, Pınar ATA ESENER, Prof. Dr. Sezen Aksöz
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Orcid: 0000-0001-5763-8425
Erciyes Üniversitesi, Orcid:0000-0002-6498-4534
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Orcid:0000-0002-8990-1926

ÖZET

Lehim, iki metal parçayı birbirine bağlamak için erimiş halde kullanılan, uygulandığı metalden daha düşük sıcaklıkta eriyen alaşımdır. Lehim yapımında malzeme olarak genellikle kalay-kurşun alaşımları kullanılır (Kalay oranı % 5-70 arasında değiştirilerek, 183°C'den 312°C'ye kadar bir erime sıcaklığı aralığı sağlanır). Fakat son zamanlarda dünya çapında kurşunlu malzemelerin kullanımının kısıtlanmasına paralel olarak kurşunsuz lehim malzemelerinin de gelişimi önem kazanmıştır. Kurşun ve alaşımlarının hem çevreye hem de insan vücuduna herhangi bir yolla alınması da ciddi sorunlarına yol açmaktadır. Bu nedenle de kurşunsuz lehim kullanımı artık standart hale getirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca hali hazırda kullanılan lehim alaşımlarının, yüksek maliyete sahip olmaları, üreticileri daha düşük maliyetli ve daha kolay işlenebilen lehim alaşımları geliştirme çabasına itmiştir. Bu çalışmada, Sn-2 ağırlık % Ag-2 ağırlık % Zn, Sn-2 ağırlık % Ag-2.5 ağırlık % Zn, Sn-1.5 ağırlık % Ag-2 ağırlık % Zn ve Sn-1.5 ağırlık % Ag-2.5 ağırlık % Zn kurşunsuz lehim alaşımlarının bazı termofiziksel özellikleri tespit edilerek kurşunsuz lehim alaşımlarına alternatif olarak literatüre kazandırıldı. Elektriksel iletkenlik değerleri “dört nokta prob yöntemi” kullanılarak, erime sıcaklığının yaklaşık 10 K altına kadar artan sıcaklıkla değişimi incelendi. Alaşımların mikroyapıları, *Clemex tipi* dijital kamera monte edilmiş *Nikon Eclipse MA 100* ışık mikroskobundan oluşan görüntü sistemiyle faz incelemesi yapılarak tespit edildi. Malzemelerin mikrosertlikleri *Future Tech FM-700* model dijital sertlik ölçüm cihazı yardımıyla ölçüldü. Her bir numunenin farklı bölgelerinden alınan Vickers mikrosertlik değerlerinin ortalaması ile alaşımların sertlikleri belirlendi.

Anahtar Kelimeler: Elektriksel iletkenlik; Mikroyapı; Mikrosertlik

MORFOLOJİK VE LÜMİNESANS ÖLÇÜM TEKNİKLERİ KULLANILARAK DİSTEN MİNERALİ' NİN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Murat TÜREMİŞ

Bursa Teknik Üniversitesi Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi Fizik Bölümü,

ORCID No: 0000-0001-8849-4364

ÖZET

Gerçekleştirilen bu çalışmada inci parlıtlı ve mükemmel dilinime sahip olan triklinik kristal biçimli disten mineralinin bazı morfolojik ve lüminesans teknikler kullanılarak karakteristik özellikleri ortaya konmuştur. Bu bağlamda Al_2SiO_5 formülüne sahip ve alüminyum silikat minerali grubundan olan disten numunesinin taramalı elektron mikroskobu görüntüsü-enerji dağılımlı X ışını spektroskopisi (SEM-EDX) ve Termolüminesans (TL) ölçümü alınmıştır. Yukarıdaki analizlere ek olarak söz konusu numunenin optik absorpsiyon (soğurma) grafiği de incelenmiştir. Disten mineralinin TL ölçümünü alabilmek için uyarma sistemi olarak dakikada 60 Gy ışınlama sağlayan Machlett OEG-50A marka ve modele sahip X-ışını tüpü kullanılmıştır. TL ölçümü, azot atmosferi ve karanlık oda kullanılarak RA94 Reader/Analyzer sistemi ile gerçekleştirilmiştir. Bu lüminesans türü, malzemenin içinde yaklaşık 10^9 kata kadar küçük olan kusurları belirleyebilecek kullanışlı bir tekniktir. Malzemede bulunan safsızlıkları ve konsantrasyonlarını ortaya çıkarabilecek hassasiyete sahiptir.

Kimyasal formülü ile uyumlu bir şekilde numunenin yapısı içerisinde Al, Si ve O elementleri EDX grafiklerinden görülmektedir. TL ışınma eğrileri ise $2\text{ }^\circ\text{C/s}$ 'lik bir ısıtma hızı ile yaklaşık $166\text{ }^\circ\text{C}$ ve $212\text{ }^\circ\text{C}$ 'de maksimum sıcaklıklara sahip olan şiddetli iki TL ışınma piki sergilemiştir. Optik absorpsiyon grafiğinde 380, 505 ve 615 nm civarlarında 3 tane soğurma piki tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Disten, Termolüminesans (TL), Absorpsiyon(soğurma)

DOĞAL KİLİN YAPISAL KARAKTERİZASYONU VE FARKLI LÜMİNESANS (RL&TL) ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ

Öğr.Gör.Dr. İlker Çetin KESKİN^{1*}

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Soma Meslek Yüksekokulu, Elektrik ve Enerji Bölümü, ORCID NO:0000-0003-2743-766X

ÖZET

Kil doğada bol miktarda bulunan bir malzemedir. Kilin içerisinde en çok kalker, silis, mika, demir oksit mineralleri bulunur. Kil, temel olarak illit ($K_{0.65}Al_2(Al_{0.65}Si_{3.35}O_{10})(OH)_1$), kaolinit ($Al_2O_3 \cdot 2SiO_2 \cdot 2H_2O$), montmorillonit ($(Na, Ca)_{0.33}(Al, Mg)_2(Si_4O_{10})(OH)_2 \cdot nH_2O$) grupları olarak adlandırılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı mineral bakımından oldukça zengin kilin, radyolüminesans (RL) ve termolüminesans (TL) başta olmak üzere optik ve yapısal özelliklerini incelemektir. Kilin X-ışını kırınım (XRD) paterni ve faz analizi, PANanalytical Empyrean marka cihaz ile oda sıcaklığında gerçekleştirilmiştir. XRD paterni 10° - 80° (2θ) aralığında $0.0445^\circ/s$ hızında kaydedildi. Kilin morfolojisini araştırmak için Zeiss Gemini 500 alan emisyonlu taramalı elektron mikroskobu (FE-SEM) kullanıldı. FTIR spektrumları, Agilent Technologies Cary 660 Spektrometresi kullanılarak 400 – 40000 cm^{-1} bölgesindeki absorpsiyon alınmıştır. Optik absorpsiyon spektrumları, Perkin-Elmer Lambda 950 spektrofotometre kullanılarak 200 – 800 nm dalga boyu bölgesinde oda sıcaklığında kaydedildi. Toz haldeki kilin RL ölçümü için maksimum 30 kV ve 15 mA seviyesinde çalıştırılan bir Machlett OEG-50A X-ray tüpü ile eksitasyon yapılmıştır. TL analizi için X ışını ile ışınlanmış numune karanlık odada RA94 Reader/Analyzer sistemi ile azot gazı ortamında 50 °C - 400 °C aralığında 2 °C/s lineer ısıtma hızında ölçüm alınmıştır. Elde edilen parıldama eğrisi altında kalan pikler belirlenmiş ve kinetik parametreleri hesaplanmıştır.

XRD analizi ile mineralin temel olarak kuvars ve kalsit yapılarından oluştuğu görülmüştür. SEM-EDS analizi görüntüsü alınan kilin içerisindeki Al, Si, Ca, K, Mg, Fe elementleri tespit edilerek haritalaması yapılmıştır. FTIR analizi ile yapısal etkileşimler incelenmiştir. Optik absorpsiyon analizinde UV bölgede ve 273 , 330 , 465 , 510 nm'de güçlü soğurma bandları gözlenmiştir. RL analizinde yaklaşık 550 , 610 , 720 ve 850 nm'de geniş emisyonlar gözlenmiştir. Alınan ölçümlerde 250 °C'deki ana pikin yanı sıra yaklaşık 100 ve 340 °C civarında TL pikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kil, termolüminesans, radyolüminesans, kinetik parametre

Effect of the drying temperature on structural properties of CuO nanoparticles

Tülay KOÇ DELİCE, Assoc. Dr. N. Funda AK AZEM

Dokuz Eylul University, The Graduate School of Natural and Applied Sciences, Department of Nanoscience and Nanoengineering, ORCID NO: 0000-0003-3476-129X

Dokuz Eylul University, Faculty of Engineering, Department of Metallurgical and Materials Engineering, ORCID NO: 0000-0002-4446-1437

ABSTRACT

Metal oxide nanoparticles have received a great deal of attention because of their outstanding properties and their usage in many application areas such as optical, electronic, energy and biosensors. Copper oxide (CuO) is one of the important metal oxides owing to its non-toxic, low cost, abundance and unique properties. Sol-gel technique has been widely used due to its economical feasibility and it allows the production of high quality nanoparticles at low temperatures. Sol-gel route includes changing the state from sol to gel using different steps and conditions. The drying conditions is one of the important steps in the production process of nanoparticles via a sol-gel technique. In this study, CuO nanoparticles were synthesized by sol-gel method by using copper (II) acetate monohydrate as copper source and isopropyl alcohol as solvent. The prepared gels were dried at different drying temperatures from 60 °C to 120 °C. The effect of drying temperature on structural and morphological properties of synthesized CuO nanoparticles were investigated by using X-Ray Diffractometry (XRD), Fourier Transform Infrared Spectroscopy (FTIR) and Scanning Electron Microscope (SEM). Additionally, particles size of CuO nanoparticles was analyzed by dynamic light scattering (DLS). Obtained results showed that particle size of synthesized CuO nanostructures changes on varying the drying temperature.

Keywords: Copper oxide, Sol-gel, Nanoparticles, Drying temperature

ROBUST TUNING OF POWER SYSTEM STABILIZER FOR A SINGLE MACHINE INFINITE BUS POWER SYSTEM USING ARTIFICIAL BEE COLONY ALGORITHM

Imene DEHIBA, Mohamed ABID, Houcine MILOUDI, Boubeker DEHIBA

IRECOM Laboratory, UDLUniversity

IRECOM Laboratory, UDLUniversity

APELEC Laboratory, UDLUniversity

IRECOM Laboratory, UDLUniversity

ABSTRACT

Power system oscillation is a big problem for the stability of an interconnected power system. The safe operation of a modern power system is linked to the successful damping of oscillations.

Power system stabilizer (PSS) are equipped to mitigate these low frequency oscillations by adding additional damping to the rotor shaft of synchronous generators to improve angular stability. But in some degraded operating conditions are ineffective, for this reason there are many robust techniques applicable to PSS.

In this work, the Artificial Bee Colony Algorithm (ABC) technique is applied to determine the optimal PID-type PSS parameters for a single-machine infinite bus (SMIB) power system. The performance indices including integral absolute error (IAE) are used to minimize the error signal; and then minimizing the overshoots and settling time in power system oscillations.

The simulation results show the high performance of the proposed controller to improve the stability of the power system compared to the conventional PSS, for various operating conditions and disturbances.

Keywords: Single Machine Infinite Bus (SMIB), Artificial Bee Colony Algorithm (ABC), Power System Stabilizer (PSS).

MACHINE SELECTION WITH THE INTUITIONISTIC FUZZY TOPSIS METHOD

Assist. Prof. Fulya ZARALI

Kayseri University, ORCID ID: 0000-0002-7796-1040

ABSTRACT

The primary goal of businesses is to make money and ensure that this profit is sustained. For this reason, choosing the machinery that organizations use in manufacturing is a strategic management decision. The precise selection of machines, which often involve a significant amount of capital investment and are required for industrial activity, is critical for firms' production plans to run smoothly and efficiently. Businesses must select the best appropriate machine in order to cut expenses and increase productivity. The acquisition of a high-tech and high-cost machine, in particular, is a significant decision. Because there are many conflicting characteristics in the selection of machines, such as functional features, process quality, capacity, cost, maintenance, and service options, the machine selection problem is a particularly complicated decision-making problem. Furthermore, decision-makers lack sufficient information on each parameter and the alternatives to be chosen, resulting in ambiguity in decision-making. One of the most successful strategies for making decisions in uncertain circumstances is intuitionistic fuzzy sets. In this paper, the intuitionistic fuzzy TOPSIS method for machine selection is proposed. Because of these advantages, the intuitionistic fuzzy TOPSIS technique was chosen in this study to select both the best and the most appropriate alternative among the alternatives determined in the selection and ranking issues. The weights of each choice, criterion, and criteria are presented in linguistic terms articulated with intuitionistic fuzzy integers during the evaluation process. In addition, the IFWA operator was used to obtain expert opinions. The decision model is applied for the purchase of an aluminum cutting press machine of an aluminum manufacturer.

Keywords: Machine selection, Multi-criteria decision making, Intuitive fuzzy TOPSIS

TÜRKİYE'DE SAĞLIK HİZMETLERİ BAKIMINDAN 23' NİSAN'IN ÖNEMİ**Yüksek Lisans Öğrencisi Mehmet Erkmen***Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Bölümü, Orcid No: 0000-0002-0463-9122***ÖZET**

İnsanın varlığını koruyabilmesi ve neslini devam ettirebilmesi için en önemli öğelerden birisi sağlıktır. Bireyin sağlığının korunması, toplumun sağlığını etkilediği için sağlık alanı her dönemde en öncelikli hizmet alanlarında birisi olmuştur. Türkiye'de sağlık hizmetlerinin gelişimine bakıldığında Cumhuriyet Öncesi Dönem ve Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra Cumhuriyet Sonrası Dönem olarak sınıflandırmak mümkündür.

Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk, Milli Mücadeleyi başlattığı ilk andan itibaren memleketin sağlık hizmetleri ile yakından ilgilenmiştir. 23 Nisan 1920'de Ankara'da kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti hızlı bir şekilde ülke yönetimi konusunda kararlar almaya başlamıştır. Atatürk'ün başkanlık ettiği TBMM 24 Nisan 1990 günkü müzakeresinde İcra Vekilleri'nin saptanması için görüşükten sonra 3 Mayıs 1920 tarih ve 3 sayılı kanunla 11 adet Vekalet kurulmuştur. Bunlardan birisi de Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı (Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekaleti) olmuştur. Böylece Türkiye'de Sağlık Bakanlığı kuruluşunun ilk temelleri atılmıştır (Aydın, 2002). Milli Mücadele sonunda yaşam koşulları çok bozulmuştur. Ülke genelince verem, sıtma, frengi gibi salgın ve bulaşıcı hastalıklar ile dönemin koşulları çerçevesinde etkin bir sağlık hizmeti sunulmuştur. Salgın ve bulaşıcı hastalıklarla savaş için gerekli kanunlar çıkarılmış ve her biri için özel örgütler kurulmuştur. Dönemin şartları dolayısıyla sağlık hizmetlerindeki öncelik alan koruyucu sağlık hizmetleri olmuştur. Hekim ve sağlık personeli sayısını artırmaya yönelik çalışmalar yapılmıştır.

Bu çalışmanın amacı; İnsanın varlığını koruyabilmesi ve neslini devam ettirebilmesi için sağlık büyük önem arz etmektedir. Bireyin sağlığı, tüm toplumu ilgilendirdiği için sağlık toplumsal açıdan en önemli konulardan birisidir. Günümüzde sağlık hizmetleri kaliteli ve etkin bir şekilde sunulmaktadır. Günümüzde Sağlık Bakanlığı adı altında yürütülen sağlık hizmetleri 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla temelleri atılmıştır. Bu bakımdan TBMM'nin açılması sağlık alanında da büyük öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık, Sağlık Hizmetleri, 23 Nisan

Yoğun Bakım Üniteleri ve Diğer Kliniklerde Yatan Hastalardan İzole Edilen *Pseudomonas aeruginosa* Suşları ve Direnç Profillerinin Karşılaştırılması: Dört Yıllık Retrospektif Analiz

Dr. Öğr. Üyesi Zerife ORHAN, Dr. Öğr. Üyesi Arzu KAYIŞ, Ast.Dr. Burak KÜÇÜK, Prof. Dr. Murat ARAL

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, Tıbbi Laboratuvar Teknikleri Programı,

ORCID :0000-0003-2154-3074, ORCID: 0000-0002-0061-1907

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıbbi Mikrobiyoloji Anabilim Dalı,

ORCID: 0000-0001-5596-3347, ORCID: 0000-0002-3576-43800

ÖZET

Pseudomonas aeruginosa (*P. aeruginosa*), bağışıklığı baskılanmış hastalarda çok çeşitli enfeksiyonlara neden olan fırsatçı Gram negatif bir patojendir. Son yıllarda artan antibiyotik direnci özellikle de yoğun bakım ünitelerindeki *P. aeruginosa* enfeksiyonlarının tedavisini zorlaştırmaktadır. Bu çalışmanın amacı yoğun bakım üniteleri ve kliniklerden izole edilen *P.aeruginosa* suşları ve direnç oranlarını saptamaktır.

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Hastanesi Mikrobiyoloji Laboratuvarına Ocak 2018 ile Aralık 2021 yılları arasında gönderilen çeşitli klinik örneklerin bakteri kültürü sonuçları retrospektif olarak incelenmiştir. Bakteri tanımlaması ve antibiyotik duyarlılık testleri konvansiyonel yöntemler ve otomatize sistemler kullanılarak yapılmıştır. Ayrıca yoğun bakım ve yataklı servislerden izole edilen bu bakterilerin antibiyotik dirençleri değerlendirilmiştir. Veriler SPSS 22.0 programında analiz edilmiş ve sonuçlar frekans, ortalama, standart sapma olarak sunulmuştur.

Dört yıllık periyotta mikrobiyoloji laboratuvarında toplam 1487 *P. aureginosa* suşu izole edilmiştir. Bunların %68.3'ü (1016) yoğun bakım ünitelerinden, %31.7'si (471) yataklı servislerden elde edilmiştir. Yoğun bakımlarda suşların %57.4'ü erkeklerden izole edilmiştir ve izole edildiği örnekler arasında endotrakeal aspirat kültür örnekleri ilk sırada (%51), kan örnekleri ikinci sırada (%21), daha sonra sırasıyla yara (%12.2) idrar (%8.2), bronkoalveoler lavaj (%3.3'ü), balgam (%1.7) ve diğer örnekler (%2.6) gelmektedir. Aynı yıllarda yataklı servislerde ise suşların %59'u erkeklerden %41'i ise kadınlardan izole edilmiştir. 471 örneğin %51.8'si yara, %18.7'si idrar, %13.4'ü balgam, %4.2'si kan, %2.1'si vücut sıvısı/biyopsi %9.8'i diğer örneklerden izole edilmiştir.

İzole edilen *P.aeruginosa* suşlarının en dirençli olduğu antibiyotik yoğun bakımlarda birinci sırada %60.3 oranında imipenem olmuştur. Daha sonra sırasıyla meropenem %48.4, siprofloksasine %48.2, sefepime %44.8, seftazidime %39.2 ve Piperasilin/tazobaktam %38.6 oranında direnç gelişmiştir. Kliniklerde ise birinci sırada %35.8 oranında siprofloksasine direnç görülürken daha sonra sırasıyla, imipenem %31.6, sefepime %28.8, seftazidime %28.2 oranında direnç tespit edilmiştir.

Sonuç olarak Gram negatif bakteriler ve bunlardaki direnç gelişimi önemli bir sorundur. Çalışmamızın sonucuna göre *P. aeruginosa* yoğun bakımlarda diğer kliniklerden çok daha fazla hastada üreme göstermiştir. Antibiyotiklerin gelişigüzel ve yoğun kullanımı dirençli suşları artırmaktadır. Bu nedenle yoğun bakım üniteleri başta olmak üzere hastanelerde Gram negatif bakterilerin dağılım özellikleri ve ilaç direnç oranları hakkındaki bilgileri edinmek, antibiyotiklerin doğru ve etkin kullanımının yanı sıra ilaç direnç oranlarının da azaltılabilmesi için oldukça önemlidir.

Anahtar kelimeler: *Pseudomonas aeruginosa*, yoğun bakımlar, klinikler, antibiyotik direnci

Kliniklerde Yatan Hastaların Çeşitli Kültür Örneklerinden İzole Edilen *Acinetobacter baumannii* ve *A. baumannii*-*A. calcoaceticus* complex Suşları ve Antibiyotik Duyarlılıkları: Dört Yıllık Retrospektif Analiz

Dr. Öğr. Üyesi Zerife ORHAN, Dr. Öğr. Üyesi Arzu KAYIŞ, Arş. Gör. Burak KÜÇÜK, Prof. Dr. Murat ARAL

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, Tıbbi Laboratuvar Teknikleri Programı,

ORCID :0000-0003-2154-3074, ORCID: 0000-0002-0061-1907

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıbbi Mikrobiyoloji Anabilim Dalı,

ORCID: 0000-0001-5596-3347, ORCID: 0000-0002-3576-43800

ÖZET

Acinetobacter baumannii (*A. baumannii*), yüksek antimikrobiyal direnç oranları ve neden olduğu ciddi enfeksiyonlar nedeniyle dünya çapında halk sağlığı için bir tehdit oluşturmaktadır. *Acinetobacter baumannii*-*calcoaceticus* kompleksi de (*A. baumannii*-*A. calcoaceticus* complex) çeşitli enfeksiyonlara neden olmakta ve yaygın olarak kullanılan antimikrobiyal maddelerin büyük kısmına direnç geliştirmektedir. Bu çalışmanın amacı kliniklerde yatan hastalardan gelen çeşitli örneklerdeki *A. baumannii* ve *A. baumannii*-*A. calcoaceticus* complex varlığını ve antibiyotiğe direncini araştırmaktır.

Ocak 2018-Aralık 2021 tarihleri arasında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Hastanesi Mikrobiyoloji Laboratuvarına gönderilen yataklı servislerde yatan hastaların çeşitli klinik örneklerinin bakteri kültür sonuçları retrospektif olarak incelenmiştir. Bakteri tanımlaması ve antibiyotik duyarlılık testleri konvansiyonel yöntemler ve otomatize sistemler kullanılarak yapılmış ve bu bakterilerin antibiyotik dirençleri değerlendirilmiştir.

Dört yıllık süre içinde yataklı servislerden %53.3'ü erkeklerden elde edilen toplam 351 *A. baumannii* ve *A. baumannii*-*A. calcoaceticus* complex suşu izole edilmiştir. Sırasıyla 2018 yılında 104 (%29.6), 2019 yılında 75 (%21.4), 2020 yılında 69 (%19.7), 2021 yılında ise 103 (%29.3) *A. baumannii* ve *A. baumannii*-*A. calcoaceticus* complex izolasyonu olmuştur. Bunların 214'ü (%61) yara, 44'ü (%12.5) balgam, 32'si (%9.1) idrar, 20'si (%5.7) kan, 13'ü (%3.7) BOS ve 28'i (%8.0) ise diğer örneklerden elde edilmiştir.

Dört yıllık süreçte genel olarak *A. baumannii*'deki antibiyotik dirençleri *A. baumannii*-*A. calcoaceticus* complex'den biraz daha yüksek olmakla beraber her iki bakteride de antibiyotik direnç oranları çok yüksek olarak bulunurken her iki bakteride de en duyarlı antibiyotik kolistin olmuştur (%4.9-5.6).

A. baumannii-*A. calcoaceticus* complex' de dört yıl içinde gentamisin ve imipenem direnç oranları %80'lerin üzerinde seyrederken meropenem ve siprofloksasin ilk iki yıl %70'lerin sonraki iki yılda ise %80'lerin üzerinde seyretmiştir. Amikasinin 2018 ve 2019 yıllarında direnç oranı %65 civarında iken 2020 ve 2021 yılında bu oran %80'lerin üzerine çıkmıştır. Trimetoprim/sulfametoksazolde ise biraz daha düşük direnç oranları görülmüştür. Yıllara göre direnç oranları sırasıyla %42.0, %59.4, %82.6, %75.9 şeklindedir.

A. baumannii'de ise dört yıllık süreçte gentamisin, imipenem ve amikasin direnç oranları %90'ların üzerinde, meropenem ve siprofloksasinde %100'e yakın, Trimetoprim/sulfametoksazolde ise yıllara göre sırasıyla %36.8, %63.4, %91.3, %84.8 şeklinde direnç oranları görülmüştür.

Çalışmamızın sonucuna göre dört yıllık periyotta *A. baumannii* ve *A. baumannii*-*A. calcoaceticus* complex suşlarının birçok antibiyotiğe yüksek oranda dirençli olmaları kaygı uyandırmaktadır. Antibiyotiklerin gelişigüzel ve yoğun kullanımı dirençli suşları artırmaktadır. Ampirik tedaviye yön vermek için hastane, antibiyotik direnç oranlarını izlemeli ve ciddi enfeksiyon kontrol önlemlerini uygulamalıdır.

Anahtar kelimeler: *A. baumannii*, *A. baumannii*-*A. calcoaceticus* complex, klinikler, antibiyotik direnci

Halk Sağlığı Uygulamalarında Okul Sağlığı Hemşiresi (School Health Nurse in Public Health Practices)

Öğr. Gör. Pelin Zıvırdır

*Tarsus Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, ORCID
NO: 0000-0002-3232-6991*

ÖZET

Sağlık ve eğitim arasında köprü kuran, bakım koordinasyonunu sağlayan, öğrenci merkezli bakımı savunan okul hemşireleri; bireylerin ve toplulukların tam potansiyellerini geliştirmelerine olanak tanıyan sistemleri tasarlamak için işbirliği yapan liderlerdir. Gelişmiş ülkelerde ayrı bir uzmanlık alanı olarak ele alınan okul sağlığı hemşiresinin, okul sağlığı ekibinin önemli bir parçası olduğu, elde edilmiş başarılı uygulamaların varlığı, hem yasal hem de kurumsal alanda kazanılmış hakları, sürekli geliştirilen rol ve fonksiyonlarının olduğu bilinmektedir. Ülkemizde ise okul sağlığı hemşireliğinin gelişimi bir hayli yavaş ilerlemiştir. 2011 yılında okul sağlığı hemşireliğinin görev yetki ve sorumlulukları belirlenerek halk sağlığı hemşireliğinin kapsamına alınmıştır. Okul sağlığının bireylerin “sağlık davranışı” üzerindeki etkisinin önemine dikkat çeken Dünya Sağlık Örgütü, 1998 yılında okul sağlık hizmetlerinin önemine dikkat çekmiş ve okul sağlık hizmetlerini; ‘Öğrencilerin sağlığını olumlu yönde etkileyerek öğrencilere “sağlık davranışı” kazandıran, öğrencilerin kendilerine güvenlerini arttıran ve olumlu yaşam davranışlarını arttıran aktiviteler” olarak tanımlamıştır. Okul sağlığının geliştirilmesi, okul sağlığı ile ilgili araştırmaların yapılmasına ve elde edilen bulgular temelinde gerekli önlemlerin alınmasına bağlıdır. Bu nedenle, okul sağlığını etkileyen faktörlerin tespit edilmesi ve bu alanda yapılan araştırmaların kapsamının belirlenmesi, okul örgütlerinin etkililiğine ve verimliliğine katkı sağlamaktadır. Nitekim son yıllarda Türkiye’de de okul sağlığı hakkında yapılan araştırmaların artması, okul sağlığı ile ilgili projelerin ve çalışmaların ön plana çıkmasını sağlamıştır.

Bu derleme halk sağlığı alanında önemli bir yere sahip olan okul sağlığının önemini ve okul sağlığı hemşiresinin eğitim ve toplum hayatındaki yerini ortaya koyarak yapılacak çalışmalara ve projelere katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Okul Sağlığı Hemşiresi, Halk Sağlığı, Hemşire.

ABSTRACT

School nurses who build bridges between health and education, provide care coordination, and advocate student-centered care; They are leaders who collaborate to design systems that allow individuals and communities to develop to their full potential. It is known that the school health nurse, which is considered as a separate field of specialization in developed countries, is an important part of the school health team, the existence of successful practices achieved, the rights acquired both in the legal and institutional field, and the constantly developed roles and functions. In our country, the development of school health nursing has progressed rather slowly. In 2011, the duties, authorities and responsibilities of school health nursing were determined and included in the scope of public health nursing. Drawing attention to the importance of the impact of school health on the “health behavior” of individuals, the World Health Organization drew attention to the importance of school health services in 1998 and stated that school health services; He

defined it as 'activities that positively affect the health of students, provide students with "health behavior", increase students' self-confidence and increase positive life behaviors'. The improvement of school health depends on conducting research on school health and taking necessary precautions on the basis of the findings. For this reason, determining the factors affecting school health and determining the scope of researches in this field contribute to the effectiveness and efficiency of school organizations. As a matter of fact, the increase in research on school health in Turkey in recent years has brought projects and studies related to school health to the fore.

In this review, it is aimed to contribute to the studies and projects by revealing the importance of school health, which has an important place in the field of public health, and the place of the school health nurse in education and community life.

Keywords: School Health Nurse, Public Health, Nurse.

GİRİŞ

Halk sağlığı hemşireliğinin temel amaçlarından biri olan toplum sağlığını geliştirmede okul sağlığının önemi büyük rol oynamaktadır. Nüfusun önemli bir kısmını oluşturan çocuklar, aileleri ve okul personelini kapsaması nedeniyle okullarda yapılacak sağlığı geliştirme stratejileri mevcut ve gelecek toplumun sağlık düzeyini yükseltmede doğrudan bağlantılı olmasından dolayı önemlidir(2).

Tarihsel sürece bakıldığında okul hemşirelerine duyulan gereksinimin 19. yüzyılda başladığı görülmektedir. “Okul hemşireliği”, halk sağlığı hemşireliğinin bir dalı olarak doğduğu için, okul hemşireliğindeki gelişmeler halk sağlığı hemşireliğindeki gelişmelerle yakından ilişkilidir(7). Okul hemşiresi olarak görev yapan ilk hemşirelerin, halk sağlığı hemşireleri olduğu bilinmektedir. Bu hemşireler yaptıkları ev ziyaretleri ve okul taramaları ile öğrencilerin sağlık sorunlarının giderilmesinde ve sağlıklarının korunmasında önemli başarılar imza atmışlardır. Okul hemşireliği ilk olarak İngiltere ve Fransa 'da ardından Amerika'da başlamıştır(7).

Türkiye'de okul sağlığı hizmetleri ile ilgili ilk belgelere Cumhuriyet döneminden önce rastlanmakla birlikte, hizmetlerin sunumunun Cumhuriyet döneminde gerçekleşmeye başladığı söylenebilmektedir. Yıllar içerisinde çıkarılan yasa ve yönetmeliklerle hizmetlerin içeriği düzenlenmiş, okul hemşireliği uygulamaları için girişimler yapılmış ve çeşitli kurumlar bu hizmetlere dâhil edilerek hizmetlerin çeşitliliği ve kalitesi artırılmaya çalışılmıştır. 1983 yılından beri Millî Eğitim Bakanlığına bağlı yatılı okul ve pansiyonlarda hemşire çalışmaktadır.(7) Ancak Türkiye'de okul hemşireliği uygulamalarını ilk gündeme getiren kişi akademisyen hemşire İnci Erefe'dir. Erefe 1985 yılında, “okul sağlığı hemşireliği” projesini başlatmıştır.(8) Erefe 'nin başlattığı proje sonraki yıllarda değişik çalışma ve uygulamalarla çeşitli akademisyenler tarafından devam ettirilmiş, ancak okullarda görevlendirilen hemşireler tarafından diğer ülkelerdeki okul hemşireleri kadar etkin sağlık uygulamaları henüz gündeme gelmemiştir(8). Okul sağlığının bireylerin “sağlık davranışı” üzerindeki etkisinin önemine dikkat çeken Dünya Sağlık Örgütü, 1998 yılında okul sağlık hizmetlerinin önemine dikkat çekmiş ve okul sağlık hizmetlerini; ‘Öğrencilerin sağlığını olumlu yönde

etkileyerek öğrencilere “sağlık davranışı” kazandıran, öğrencilerin kendilerine güvenlerini arttıran ve olumlu yaşam davranışlarını arttıran aktiviteler” olarak tanımlamıştır(9).

Bu derleme halk sağlığı alanında önemli bir yere sahip olan okul sağlığının önemini ve okul sağlığı hemşiresinin eğitim ve toplum hayatındaki yerini ortaya koyarak yapılacak çalışmalara ve projelere katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Okul Sağlığı Hizmetleri

Okul sağlığı hizmetleri; toplumda okul çağındaki bulunan çocuk ve gençlerin en iyi bedensel, ruhsal ve sosyal yönden sağlığa kavuşmalarını ve sağlıklı durumlarının devamını sağlamayı amaçlar(1). Okul sağlığı hizmetleri; öğrenci sağlığı, okul çevresi, okul çalışanlarının sağlığı ve sağlık eğitimi konularını ayrı ayrı inceler ve iyileştirmeye yönelik uygulamalarda bulunmaktadır. Öğrenci sağlığı uygulamaları; okula kayıt muayenesi, periyodik(aralıklı) fizik muayenesi, sağlık taramaları, bulaşıcı hastalıklarla savaş, kazaları önleme ve ilk yardım uygulamaları, ruh sağlığı çalışmaları, akut ve kronik hastalığı olan öğrencilere yönelik yapılan çalışmaları, sportif faaliyetleri ve sağlık eğitimini içine alan geniş kapsamlı yapılan uygulamaları içermektedir(6). Okul sağlığı hizmetleri içerisinde yer alan okul çevresine yönelik kapsamda okul binası ve bahçesi, sınıflar, tuvaletler ve genel temizlik ile ilgili yapılan faaliyetlerdir(6). Okul çalışanlarının sağlığı başta öğretmenlerin sağlığı dolaylı ve dolaysız olarak okul içerisinde bulunan her bireyin sağlığını ilgilendirmektedir(6).

Okul sağlığı hemşiresi, okulda çocukların sağlığını korumak ve yükseltme için sağlık eğitimini uygulayacak en önemli kişidir(5).

Okul sağlık eğitimi programının 3 amacı vardır:

1. Öğrencilerin sağlıklarını optimal düzeyde tutacak davranışları öğretmek,
2. Sağlıklarını korumaları için gerekli ve uygun bilgiyi öğrencilere vermek,
3. Öğrencide sağlık için gerekli davranış değişikliklerini oluşturmaktır.

Hemşire eğitim gereksinimlerini belirledikten sonra sağlık eğitim planlamasını yapar(5).

Günümüzde Okul sağlığı hizmetleri Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Sağlık Eğitim Merkezleri, Sağlık Bakanlığı'na bağlı “Halk Sağlığı Müdürlüğü” tarafından yürütülmektedir(12).

Okul Sağlığı Ekibi

Öğretmen, hekim, hemşire, öğrenci velisi, psikolojik danışman ve rehber olanak varsa psikolog, sosyal hizmet uzmanı ve diyetisyenden oluşan bir ekiptir.

Hekim: Halk sağlığı uzmanı, aile hekimi veya çocuk sağlığı uzmanı olabilir. Öğrencilerin sağlık muayenelerinin yapılması, okul içerisinde bulunan her birey için sağlık eğitimlerinin düzenlenmesine danışmanlık yapmak, hemşire ve diğer ekip üyeleri ile işbirliği yapmaktan sorumludur(6).

Öğretmen: Sağlık eğitiminin sağlık personeli danışmanlığında, öğretmen tarafından yapılması etkinliğine büyük katkı sunar. Görme taramaları, vücut ağırlığı-boy uzunluğu ölçümleri, kayıtların tutulması ve aile ile işbirliği konularında hemşireye yardımcı olabilir(6).

Psikolojik Danışman ve Rehber: Ruhsal uyumsuzluğu saptanan çocukları birey olarak değerlendirme ve tedavi edilmesinde sorumlulukları bulunmaktadır. Okul sağlığı programında yer alan sağlık eğitimi

programının yürütülmesinde, sağlık çalışanları, öğretmen ve veli arasındaki iletişimin sağlanmasında önemli rolleri vardır(6).

Okul Sağlığı Hemşiresi

Ulusal Okul Hemşireliği Derneği (National Association School Nursing) (NASN)'a göre okul sağlığı hemşiresi; öğrencilerin sağlığını geliştirmek, akademik başarılarını arttırmak ve sağlıklı bir yaşam sürdürmeleri için çalışan, profesyonel bir hemşirelik dalıdır(10). Okul hemşiresi, öğrencilerin normal gelişime verdikleri olumlu yanıtı artırır, sağlık ve güvenliği geliştirir, gerçek ve potansiyel sağlık problemlerini belirler ve vaka yönetimiyle hizmetlerini yürütür. Öğrencilerin bireysel yönetimlerini, öğrenmelerini ve adaptasyonları konusundaki yeterliliklerini geliştirmeleri için; diğer disiplinler ile işbirliği yapar(10). Ülkemizde okul sağlığı hemşireliğinin gelişimi yavaş şekilde ilerleme göstermektedir. 2011 yılında halk sağlığı hemşireliğinin kapsamına okul sağlığı hemşireliğinin görev yetki ve sorumlulukları belirlenerek alınmıştır(3). Okul hemşireleri, çocukların yaşadığı büyük sağlık sorunlarına değinerek okul sağlığı programında kritik bir rol oynamaktadır(4). Okul sağlığı hemşirelerinin uygulamalarının temelinde, öğrencilerin sağlığının geliştirilmesi, okul başarılarının arttırılması ve sağlıklı bir yaşam biçimi sürdürmeleri için sağlık alışkanlıklarının kazandırılmasını hedeflemektedir(11). Bu hedefler doğrultusunda; önleyici ve tarama hizmetleri, sağlık eğitimi ve sağlık hakkında karar verme konusunda yardım ve bulaşıcı hastalıklara karşı aşılama içerir. Ek olarak, okul hemşireleri akut ve kronik hastalık, yaralanma ve acil durumlar, bulaşıcı hastalıklar, obezite, madde ve kötüye kullanım, ergen hamileliği, ruh sağlığı, diş hastalığı, beslenme ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar için müdahaleler sağlayabilir(4). Bu sorumlulukları uygun şekilde ele almak için okul hemşirelerinin okullarda fiziksel olarak bulunmaları gerekir(4).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Okul sağlığı hemşirelerinin, öğrenciler ve okul personelinin sağlığını koruma ve geliştirmeye yönelik erken tanı, tarama, sağlığı geliştirme ve sağlık eğitimi programlarını içine alan birçok yetki ve görev belirlenmiştir. Yapılan çalışmalara baktığımızda önemine yönelik yeterli çalışmaların olmadığı ve okullarımızda halen okul sağlığı hemşiresi çalışmadığı gibi bu konuda eğitim veren kurum sayısı da çok azdır. Okullarda öğrencilerin, öğrenci ailelerinin, öğretmenlerin, çalışanların sağlığının korunması ve geliştirilmesi için tam zamanlı çalışacak ve gerektiğinde ev ziyaretleri yapacak okul hemşirelerine gereksinim vardır.

KAYNAKÇA

1. Ulutaşdemir N., Balsak H., Öztürk Çopur E., Demiroğlu N. (2016). Halk Sağlığı Hemşireliğinin Bir Dalı: Okul Sağlığı Hemşireliği. Türkiye Klinikleri J Public Health Nurs-Special Topics 2016;2(1).
2. Akgül, E., Ergün, A. (2021). Toplum sağlığının geliştirilmesinde okul sağlığı hemşireliği, Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi, 3(2): 141-153.
3. Resmi Gazete, (2011). 19 Nisan 2011 tarihli, 27910 sayılı, Hemşirelik Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik.
4. Akçay, D., Özpulat, F. (2021). Özel okullarda görevli okul hemşirelerinin rol ve fonksiyonlarının değerlendirilmesi: Ankara Örneği, Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi, 3(2): 107-119.
5. Bahar Z. (2010). Okul Sağlığı Hemşireliği. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi, 3 (4), 195-200.
6. Tanır F., Demirhindi H. (2020). Halk Sağlığı Temel Bilgiler. Akademisyen Kitabevi. ISBN:978-625-7679-02-2.
7. Tokur Kesgin M, Çağlar S. Dünyada ve Türkiye’de okul hemşireliğinin gelişimi. HEAD 2019;16(4):343-352.
8. Yıldız E. Okul sağlığı hemşireliği. In: Erci B, editor. Halk sağlığı hemşireliği. 2nd ed. Elâzığ: Nobel Tıp; 2016. p. 112-21.
9. Fırat, N. ve Tösten, R. (2021). Türkiye’de Okul Sağlığı Üzerine Yapılan Lisansüstü Tez Çalışmalarının Analizi. Cihanşümül Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(2), 42-61.

10. Gürbüz K. (2006). Olumlu Sağlık Davranışlarının Kazandırılmasında Okul Sağlığı Hemşireliği Uygulamaları. Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yönetmeliğinin Halk Sağlığı Hemşireliği Yüksek Lisans Tezi. Danışman: Prof. Dr. Seğil AKSAYAN.
11. Aydın B., Ekici E. (2021). COVID-19 Pandemisinde Okul Sağlığı Hemşirelerinin Rol ve Sorumlulukları. İzmir Ktip elebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi; 6(3):193-198.
12. Pekcan H. Okul sağlığı. In: Bertan M, Güler , editörler. Halk Sağlığı Temel Bilgiler. Ankara: Güneş Kitabevi; 1995. p.210-24.

PLASENTA AKREATADA MMP-9 EKSPRESYONUN İNCELENMESİ (INVESTIGATION OF MMP-9 EXPRESSION IN PLACENTA ACCREATA)

Hayat AYZAZ, Fırat AŞIR, Işıl Sezen ERMİŞ, Engin DEVECİ

*Dicle University, Faculty of Medicine, Department of Histology and Embryology, ORCID ID: 0000-0002-0556-9031,
ORCID ID: 0000-0002-6384-9146, ORCID ID: 0000-0002-9714-4670, ORCID ID: 0000-0002-2353-1184*

Seval KAYA

Istanbul Aydın University, Faculty of Medicine, Department of Histology and Embryology, ORCID ID: 0000-0001-6251-6529

ÖZET

Plasenta akreata, doğum sonu masif kanamaya sebep olan obstetrik bir komplikasyon olup plasentanın bir bölümünün veya tamamının uterus duvarının myometriyumuna anormal trofoblast invazyonu olarak tanımlanır. Jelatinaz B olarak adlandırılan MMP-9 ekstrasellüler matriksin ve bazal membranın yeniden şekillenmesinde rol oynayan matrisellüler bir proteindir. Çalışmamızda plasenta akreata tanılı gebelerin plasental fonksiyonunda MMP-9 ekspresyonu değerlendirmeyi amaçlamaktayız. Çalışmamızda 10 adet sağlıklı ve 10 adet plasenta akreata tanılı gebenin maternal plasenta bölgesinden doku örnekleri alındı. Elde edilen doku örnekleri %10 formaldehitte tespit edildi. Rutin parafin doku takibi yapılan doku örneklerinden 4 µm kalınlığında kesitler alındı. Elde edilen kesitlere MMP-9 primer antikor uygulandı. Hematoksilin ile zıt boyama yapılan kesitler ışık mikroskobunda değerlendirildi. Maternal bölgede özellikle bağlantı sapı bölgesinde orta ve küçük tipteki kan damarlarının endotel hücrelerine bağlı bazal membran yapısında MMP-9 ekspresyonu pozitif iken kapiller damarlarda orta düzeyde bir ekspresyon izlendi. Büyük damarların çap yapısında geniş bir dilatasyon gözlenirken, desidial hücrelerde belirgin bir hipertrofi ile birlikte nükleuslarında MMP-9 ekspresyonun pozitif olduğu belirlendi. Ancak ekstrasellüler matriks alanında negatif ekspresyon tespit edildi. Sinsisyal bölgelerde sinsisyal düğümlerin olduğu kısımda MMP-9 ekspresyonun pozitif olduğu izlendi. Anormal bir plasental gelişim olarak bilinen plasenta akreatada villus yapısının düzensizliğinin, trofoblastik invazyonun ve desidial hücrelerde görülen hipertrofinin ve maternal bölgede gelişimsel yapının bozulmasına sebep olduğu gözlenmiştir. Ayrıca damarlardaki dilatasyonun ve ekstrasellüler matriks yapısındaki düzensizliğin fetal sirkülasyonu etkilediği ve MMP-9 aktivitesinin bu sinyalizasyonda rol alabileceği düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Akreata, Plasenta, MMP-9

ABSTRACT

Placenta accreta is an obstetric complication that causes massive postpartum hemorrhage and is defined as abnormal trophoblast invasion of part or all of the placenta into the myometrium of the uterine wall. MMP-9, also called gelatinase B, is a matrix-cellular protein that plays a role in the remodeling of the extracellular matrix and basement membrane. In our study, we aimed to evaluate MMP-9 expression in the placental function of pregnant women with placenta accreta. In our study, tissue samples were taken from the maternal placenta region of 10 healthy pregnant women and 10 pregnant women with placenta accreta. Tissue samples obtained were fixed in 10% formaldehyde. Sections of 4 µm thickness were taken from the tissue samples and samples were processed for routine paraffin embedding tissue. MMP-9 primary antibody

was applied to the sections. Sections counterstained with hematoxylin were evaluated under a light microscope. While MMP-9 expression was positive in the basement membrane structure attached to the endothelial cell of medium and small blood vessels in the maternal region, especially in the connecting stem region, a moderate expression was observed in the capillaries. While a wide dilatation was observed in the diameter structure of the great vessels, MMP-9 expression was positive in their nuclei with a significant hypertrophy in decidual cells. However, negative expression was detected in the extracellular matrix area. It was observed that MMP-9 expression was positive in the syncytial nodes in the syncytial regions. It has been observed that irregularity of villus structure, trophoblastic invasion and hypertrophy seen in decidual cells in placenta accreta, which is known as an abnormal placental development, cause deterioration of developmental structure in the maternal region. In addition, it was thought that the dilatation of the vessels and the irregularity of the extracellular matrix structure affect the fetal circulation and MMP-9 activity may play a role in this signaling.

Keywords: Placenta, Accreta, MMP-9

INTRODUCTION

Placenta accreta is a serious pregnancy complication among placental implantation disorders [1]. Placenta accreta spectrum (PAS) is a general term used to express the pathological implantation disorder of the placenta, which also includes placenta increta, placenta percreta and placenta accreta according to the depth of invasion of trophoblasts in the myometrium [2]. Placenta accreta, which occurs with the invasion of trophoblasts into the myometrium instead of the decidua, constitutes approximately 60% of PAS cases [3]. However, the mechanism of this pathological invasion of trophoblasts still remains unclear [4]. Placenta previa and previous cesarean delivery operations, pregnancies resulting in abortion, uterine curettage are serious risk factors for PAS [5, 6]. PAS necessitates postnatal hysterectomy; the placenta does not separate from the uterus and the subsequent bleeding from the uterus, It has been associated with complications such as disseminated intravascular coagulation (DIC) syndrome and multiorgan failure [7]. Matrix metalloproteinases (MMPs) are an important group of zinc-dependent proteolytic enzymes involved in the degradation of extracellular matrix and basement membrane components [8]. It has been reported that matrix metalloproteinases (MMPs) are involved in the invasion of trophoblast cells by degrading the extracellular matrix [9, 10]. In our study, we aimed to evaluate MMP-9 expression in placental function in cases of placenta accreta.

MATERIALS and METHODS

Placenta tissue samples taken from the maternal region of 10 healthy patients and 10 patients diagnosed with placenta accreta, who were hospitalized in the obstetrics and gynecology clinic, were processed for routine paraffin tissue embedding protocol. Tissue samples taken were trimmed to appropriate sizes and fixed in 10% neutral formalin buffered for 24 hours. After the fixation process, the samples, which were taken into tap water overnight, were passed through increasing alcohol series (50%, 70%, 80%, 90%, 96% ethyl alcohol). Xylene was taken for 2x30 minutes for transparency. Tissue samples that underwent paraffin

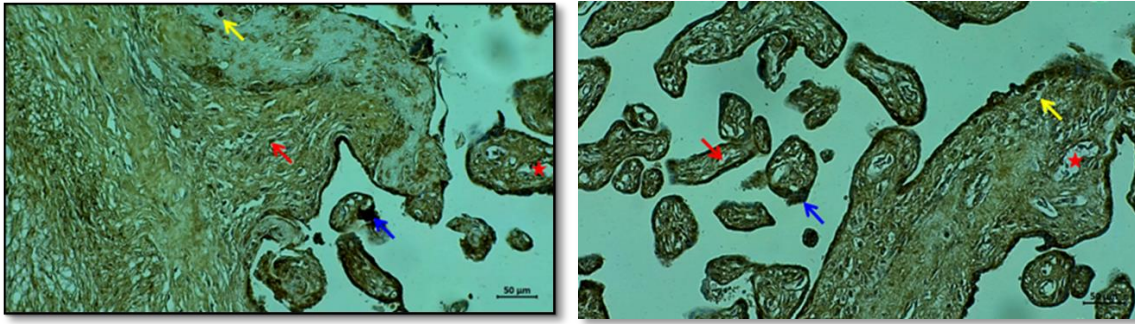
infiltration for 3x 45 minutes in an oven at 58°C were embedded in paraffin blocks. Sections of 4 µm thickness were taken from paraffin blocks (catalog no: Leica RM2265, Wetzlar, Germany) using a microtome. Sections taken on positively charged slides were stained with MMP-9 primary antibody. The resulting Zeiss Imager A2 was examined using a light microscope and the Zen 3.0 software program.

Immunohistochemical Staining

Sections taken from paraffin blocks were deparaffinized in xylene for 2x30 minutes. Then, sections passed through decreasing alcohol series (96%, 90%, 70%, 50%) were kept in distilled water for 5 minutes. Antigen retrieval process was applied to the sections kept in phosphate buffer solution (PBS) for 3x5 minutes in Tris-Ethylenediamine tetraacetic acid (Tris-EDTA) buffer solution for 3 minutes at 90 °C in microwave (Bosch, 700 watts). Sections kept at room temperature for 20 minutes were kept 3x15 in PBS. Hydrogen peroxide solution (K-40677109, 64271 Merck, Germany) was applied to the sections for 20 minutes to prevent non-specific staining. Ultra V Block solution (lot: PHL150128, Thermo Fisher, Fremont, California, USA) was applied for 7 minutes to prevent non-specific binding to the sections that were taken with PBS for 3x15 minutes. Then, the primary antibody MMP-9 (sc-21733 lot # E0710 Santa Cruz Biotechnology) was applied and overnight in the refrigerator at +4°C. After the primary antibody application, the sections brought to room temperature were placed in PBS for 3x5 minutes. Secondary antibody with biotin (lot: PHL150128, Thermo Fisher) was applied to the sections for 14 minutes to bind the primary antibody. Sections were then kept in streptavidin-peroxidase solution (lot: PHL150128, Thermo Fisher) for 15 minutes. Reactors from sections treated with DAB (3,3'diaminobenzidine) chromogen (lot: HD36221, Thermo Fisher) were taken into PBS solution for 3x5 minutes. Sections treated with Gill hematoxylin counterstaining for 45 seconds were kept under running tap water for 5 minutes. Sections passed quickly through increasing alcohol series (70%, 90%, 96%) were cleared in xylene for 2x30 minutes and covered with entellan and coverslip.

RESULTS

In the evaluation of MMP-9 expression of placenta tissue sections of pregnant women with placenta accreta, it was determined that MMP-9 expression was positive in the basement membrane structure of the endothelial cell in blood vessels in the maternal region, especially in the connecting stem region, and there was a moderate expression in capillaries. While a wide dilatation was observed in the diameter structure of the great vessels, a significant hypertrophy was detected in the decidual cells. In addition, it was determined that MMP-9 expression was positive in their nuclei. Expression was negative in the extracellular matrix area. It was observed that MMP-9 expression was positive in the syncytial nodes in the syncytial regions.

MMP-9 expression. Endothelial cell (red star), vascular dilatation (red star), hypertrophic decidual cells (yellow arrow), syncytial node (blue arrow)

DISCUSSION

Placenta accreta is defined as pathological invasion of the decidua of the placenta by trophoblasts. Considering the maternal complications of placenta accretan, it has been stated that it may cause massive bleeding following spontaneous uterine rupture, which may result in hypovolemic shock. Surgical intervention, such as hysterectomy, which causes maternal morbidity, is inevitable in this clinical picture. In cases of placenta accreta, maternal mortality, hemorrhage, DIC syndrome, blood transfusion and related reactions have been associated with acute respiratory distress syndrome (ARDS), bladder and ureter injury due to surgical intervention, and multiple organ failure [11, 12]. It has been thought that both disruption in decidualization and pathological invasion of the trophoblast may play a role in the pathophysiology of placentation [13]. When the studies are examined, placenta accreta cases, which constitute an important part of placenta accreta spectrum cases, still maintain their importance when maternal complications are taken into account. The pathophysiological mechanism is not yet fully known [14]. It has been stated that MMPs are associated with the destruction and reorganization of the extracellular matrix in the invasion of the uterine decidua by troblasts, and MMP-9, which is called gelatinase B, is expressed in the decidua and estravillous trabolasts and stroma of trophoblasts [15]. In our study where we examined MMP-9 expression in pregnant placentas diagnosed with placenta accreta, MMP-9 expression was positive in the basement membrane structure attached to endothelial cells in blood vessels in the maternal region, while a moderate expression was observed in capillaries. It was determined that there was a significant hypertrophy in decidual cells and MMP-9 expression in their nuclei was positive. However, negative expression was detected in the extracellular matrix area. It was observed that MMP-9 expression was positive in the syncytial nodes in the syncytial regions. In the study of Chen et al., it was determined that the positive expression of MMP-9 was 60% in the placenta accreta group compared to the control group, and this rate was 10% in the control group. It has been stated that increased expression in MMP-9 trophoblasts is the result of hypoxia-related autophagy, and this may cause abnormal invasion of morphoblasts [4]. In the real-time polymerase chain reaction (Real Time PCR) study performed by Lu et al. in placenta accreta and placenta and decidua tissues of normal pregnant women, increased regulation of MMP-9 in placenta accreta and decreased proteolytic activities of MMPs, which is a specific inhibitor (TIMP-1), in decidua tissues. it has been stated that regulation plays a role in the formation of placenta accreta [16].

CONCLUSION

It has been observed that the irregularity of the villus structure, trophoblastic invasion and hypertrophy in the decidual cells in the placenta accreta, which is known as an abnormal placental development, cause the developmental structure to deteriorate in the maternal region. In addition, it was thought that the dilatation of the vessels and the irregularity of the extracellular matrix structure affect the fetal circulation and MMP-9 activity may play a role in this signaling.

REFERENCES

1. Wang, F., et al., First trimester serum PIGF is associated with placenta accreta. *Placenta*, 2020. 101: p. 39-44.
2. Cahill, A.G., et al., Placenta Accreta Spectrum. *Am J Obstet Gynecol*, 2018. 219(6): p. B2-b16.
3. Liu, X., et al., What we know about placenta accreta spectrum (PAS). *Eur J Obstet Gynecol Reprod Biol*, 2021. 259: p. 81-89.
4. Chen, Y., et al., Persistent hypoxia induced autophagy leading to invasiveness of trophoblasts in placenta accreta. *J Matern Fetal Neonatal Med*, 2021. 34(8): p. 1297-1303.
5. Silver, R.M. and D.W. Branch, Placenta accreta spectrum. *New England Journal of Medicine*, 2018. 378(16): p. 1529-1536.
6. Silver, R.M. and D.W. Branch, Placenta Accreta Spectrum. *N Engl J Med*, 2018. 378(16): p. 1529-1536.
7. Upson, K., et al., Placenta accreta and maternal morbidity in the Republic of Ireland, 2005–2010. *The Journal of Maternal-Fetal & Neonatal Medicine*, 2014. 27(1): p. 24-29.
8. Mondal, S., et al., Matrix metalloproteinase-9 (MMP-9) and its inhibitors in cancer: A minireview. *Eur J Med Chem*, 2020. 194: p. 112260.
9. Bartels, H.C., et al., Placenta Accreta Spectrum: A Review of Pathology, Molecular Biology, and Biomarkers. *Disease Markers*, 2018. 2018: p. 1507674.
10. Bartels, H.C., et al., Placenta Accreta Spectrum: A Review of Pathology, Molecular Biology, and Biomarkers. *Disease Markers*, 2018. 2018: p. 1507674.
11. Allen, L., et al., FIGO consensus guidelines on placenta accreta spectrum disorders: Nonconservative surgical management. *International Journal of Gynecology & Obstetrics*, 2018. 140(3): p. 281-290.
12. Bowman, Z.S., et al., Accuracy of ultrasound for the prediction of placenta accreta. *Am J Obstet Gynecol*, 2014. 211(2): p. 177.e1-7.
13. Khong, T.Y., The pathology of placenta accreta, a worldwide epidemic. *J Clin Pathol*, 2008. 61(12): p. 1243-6.
14. Berkley, E.M. and A. Abuhamad, Imaging of Placenta Accreta Spectrum. *Clin Obstet Gynecol*, 2018. 61(4): p. 755-765.
15. Demir-Weusten, A.Y., et al., Matrix metalloproteinases-2, -3 and -9 in human term placenta. *Acta Histochem*, 2007. 109(5): p. 403-12.
16. Ke, Y., et al., [Involvement of matrix metalloproteinase-2, -9, and tissue inhibitors of metalloproteinase-1, 2 in occurrence of the accrete placenta]. *Zhonghua Fu Chan Ke Za Zhi*, 2006. 41(5): p. 311-4.

PREEKLAMPTİK GEBELERİN GÖBEK KORDONLARINDA MMP-2 EKSPRESYONUN İNCELENMESİ

(INVESTIGATION OF MMP-2 EXPRESSION IN UMBILICAL CORDS OF PREECLAMPTIC PREGNANCY)

Hayat AYZAZ, Fırat AŞIR, Işıl Sezen ERMİŞ, Engin DEVECİ

Dicle University, Faculty of Medicine, Department of Histology and Embryology, ORCID ID: 0000-0002-0556-9031, ORCID ID: 0000-0002-6384-9146, ORCID ID: 0000-0002-9714-4670, ORCID ID: 0000-0002-2353-1184

Seval KAYA,

Istanbul Aydın University, Faculty of Medicine, Department of Histology and Embryology ORCID ID: 0000-0001-6251-6529

ÖZET

Preeklampsia hipertansiyon ve proteinüri ile karakterize bir gebelik komplikasyonudur. Gebelik komplikasyonlarının %2-8 oluşturduğu tahmin edilen preeklampsia maternal ve perinatal mortalitenin önde gelen nedenleri arasında yer almaktadır. Matriks metalloproteinazlar (MMP'ler), normal gebelik sırasında uterus ve vasküler dokuların reorganizasyonunda rol oynayan proteazlardır. Çalışmamızda preeklampsia tanılı gebelerin göbek kordonlarında sirkülasyonda önemli bir belirteç olan matriks metalloproteinazlar-2 (MMP-2) ekspresyonunu değerlendirmeyi amaçlamaktayız. Çalışmamızda 10 adet preeklampsia ve 10 adet normotansif gebenin göbek kordonu, bağlantı sapına yakın bölgeden alındı. Alınan doku örnekleri %10 formaldehit solüsyonunda fikse edildi. Rutin parafin doku takibi yapılan doku örneklerinden 4 µm kalınlığında kesitler alındı. MMP-2 primer antikor uygulanan ve hematoksilin ile zıt boyama yapılan kesitler ışık mikroskopunda değerlendirildi. İmmunohistokimyasal incelemede damar duvarındaki bazal membran yapısında hafif düzeyde bir açılma gözlenirken bazal membranda MMP-2 ekspresyonu pozitif olarak izlendi. Alt kısımda yer alan intimal bölgede ve özellikle fibroblastlarda MMP-2 ekspresyonun orta düzeyde olduğu tespit edildi. Ayrıca endotel hücrelerinde de MMP-2 ekspresyonun pozitif olduğu belirlendi. Preeklampsia tanısında MMP-2 ekspresyonun bazal membran ve endotel hücrelerindeki aktivitesi, anjiyogenetik etki, fibroblastik aktivite ve wharton jelinin reorganizasyonunu açıklamada ve preeklampsinin şiddetini değerlendirmede önemli olabileceği düşünüldü.

Anahtar Kelimeler: Göbek kordonu, Preeklampsia, MMP-2

ABSTRACT

Preeclampsia is a pregnancy complication characterized by hypertension and proteinuria. Preeclampsia, which is estimated to constitute 2-8% of pregnancy complications, is among the leading causes of maternal and perinatal mortality. Matrix metalloproteinases (MMPs) are proteases involved in the reorganization of uterine and vascular tissues during normal pregnancy. In our study, we aimed to evaluate the expression of matrix metalloproteinases-2 (MMP-2), which is an important marker in circulation, in the umbilical cords of pregnant women with preeclampsia. In our study, the umbilical cord of 10 preeclamptic and 10 normotensive pregnant women was taken from the region close to the connecting stem. Tissue samples were fixed in 10% formaldehyde solution. Sections of 4 µm thickness were taken from the tissue samples and processed for routine paraffin embedding tissue protocol. Sections treated with MMP-2 primary antibody and counterstained with hematoxylin were evaluated under a light microscope. In the immunohistochemical examination, a slight opening was observed in the basement membrane structure of the vessel wall, while

MMP-2 expression was positive in the basement membrane. MMP-2 expression was found to be moderate in the lower intimal region and especially in fibroblasts. In addition, MMP-2 expression was positive in endothelial cells.

In the diagnosis of preeclampsia, MMP-2 expression might be important in explaining the activity of basement membrane and endothelial cells, angiogenetic effect, fibroblastic activity and reorganization of Wharton gel, and in evaluating the severity of preeclampsia.

Keywords: Umbilical cord, Preeclampsia, MMP-2

INTRODUCTION

Preeclampsia, which is among the most common hypertensive disorders of pregnancy, is characterized by hypertension and proteinuria. It is estimated that it constitutes 2-8% of pregnancy complications. It is among the leading causes of maternal and perinatal mortality [1]. It has been reported that it may cause maternal complications such as preeclampsia, acute-onset cardiovascular complications and HELLP syndrome, and fetal complications such as fetal distress, fetal growth restriction, and morbidity [2]. The clinical diagnosis is made after the 20th gestational week of pregnancy, where systolic blood pressure is ≥ 140 mmHg and diastolic blood pressure is ≥ 90 mmHg, and a 24-hour ≥ 300 mg/dl protein is detected in the urine [3]. The umbilical cord is a vital structure that provides the connection between the fetus and the placenta. When its basic structure and function are examined, it consists of 3 blood vessel structures surrounded by a specialized connective tissue called Wharton gel. The umbilical vein carries oxygen-rich and nutrient-rich blood for the fetus, while the umbilical cord arteries remove oxygen-poor blood and metabolic wastes [4]. It was thought that the umbilical cord, which is one of the most important components of the placenta, has abnormal morphological features in preeclampsia and this may be related to the remodeling of the extracellular matrix. It has been stated that determination of morphological changes alone is not sufficient and there is a need for studies examining molecular changes [5]. Matrix metalloproteinases (MMPs) are a family of zinc- and calcium-dependent endopeptidase enzymes that are involved in the degradation of the extracellular matrix, the breakdown of macromolecules of the basement membrane, and the reorganization of connective tissue. Studies have shown that MMP-2, known as gelatinase A from the MMP family, may play a role in endothelial dysfunction, which is involved in the pathophysiology of preeclampsia [6, 7]. In our study, we aimed to examine the expression of MMP-2, which plays a role in the destruction of extracellular matrix components in the umbilical cord tissues of preeclamptic pregnant women.

MATERIALS AND METHODS

Umbilical cord tissue samples taken from the region close to the connecting stem from 10 preeclampsia and 10 normotensive pregnant women hospitalized in the obstetrics and gynecology clinic were trimmed in appropriate sizes. Tissues were fixed in 10% buffered neutral formalin for 36 hours. Fixed tissue samples were kept under tap water overnight. Samples passed through increasing series of ethyl alcohol (50%, 70%, 80%, 90%, 96%) were cleared in xylene for 2x30 minutes. Paraffin infiltration was done in an oven at 58 °C

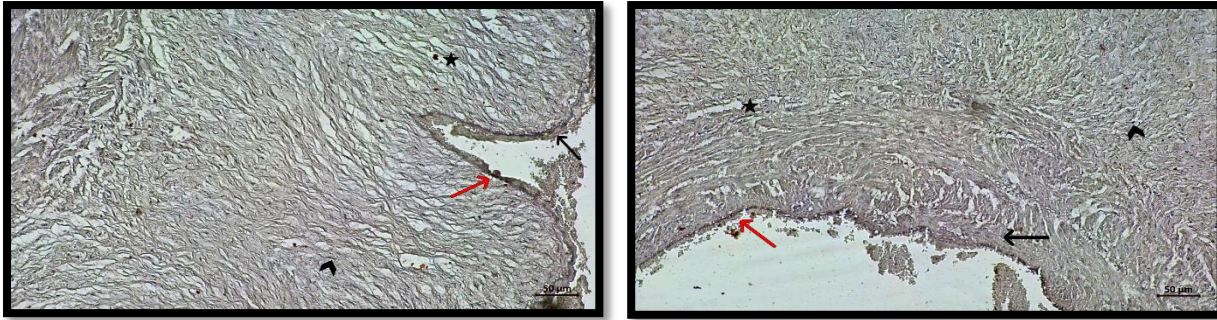
for 3x45 minutes. The tissues were then embedded in paraffin blocks. Sections of 4 μ m thickness were obtained from paraffin blocks (catalog no: Leica RM2265, Wetzlar, Germany) using a microtome. The sections were stained with the immunohistochemical staining method using the MMP-2 primary antibody. Sections were evaluated under Zeiss Imager A2 photomicroscope.

Immunohistochemical Staining

Tissue sections taken on positively charged slides were kept in xylene for 2x30 minutes for deparaffinization. Sections passed through decreasing alcohol series (96%, 90%, 70%, 50% ethyl alcohol) were kept in distilled water for 5 minutes. For the antigen retrieval process, the sections treated with phosphate buffer solution (PBS) for 3x5 minutes were kept in a buffer solution of Tris-Ethylenediamine tetraacetic acid (Tris-EDTA) for 3 minutes at 90°C in the microwave. Then, sections kept at room temperature for 20 minutes were transferred to PBS solution for 3x5 minutes. Sections were kept in hydrogen peroxide solution (K-40677109, 64271 Merck, Germany) for 20 minutes to avoid non-specific staining. Sections from PBS were kept for 3x5 minutes. Ultra V Block solution (lot: PHL150128, Thermo Fisher, Fremont, California, USA) was applied to the sections for 7 minutes to prevent non-specific binding. Sections treated with MMP-2 (sc-13595 lot # A1211 Santa Cruz Biotechnology) primary antibody were overnight in the refrigerator at +4°C. After the primary antibody application, the sections brought to room temperature were kept in PBS for 3x5 minutes. Biotin-containing secondary antibody (lot: PHL150128, Thermo Fisher) was applied to the sections for 14 minutes to bind the primary antibody, followed by streptavidin-peroxidase solution (lot: PHL150128, Thermo Fisher) for 15 minutes. Sections treated with DAB (3,3'diaminobenzidine) chromogen (lot: HD36221, Thermo Fisher) were examined under the microscope. The reactants were taken into the PBS solution for 3x5 minutes. Sections treated with 8 minutes of Harris hematoxylin counterstaining were kept under tap water for 5 minutes. Then, sections passed through rapidly increasing alcohol series (70%, 90%, 96%) were kept in xylene for 2x30 minutes and closed with the help of entellan and coverslip.

RESULTS

In the immunohistochemical examination of preeclampsia umbilical cords stained with MMP 2 primary antibody, a slight opening was observed in the basement membrane structure of the vessel wall, while MMP-2 expression was positive in the basement membrane. MMP-2 expression was moderate in the intimal region and fibroblasts located in the lower region. In addition, MMP-2 expression was positive in endothelial cells.

MMP-2 expression. Opening in the vessel wall (star), intimal region (black arrow), fibroblast (arrowhead), endothelial cells (red arrow)

DISCUSSION

Preeclampsia is a pregnancy-specific disorder affecting 2-8% of pregnancies and is characterized by maternal complications such as hypertension, proteinuria, end-organ damage caused by endothelial dysfunction, increased oxidative stress, and systemic inflammation [6, 8, 9]. The most important fetal consequences of preeclampsia include preterm birth, intrauterine growth retardation, cerebral palsy, respiratory distress syndrome, and perinatal death [10]. Considering the pathophysiology of preeclampsia, it has been found that trophoblasts fail to adopt the endothelial phenotype and differentiate incorrectly, resulting in insufficiency in the remodeling of the spiral artery, resulting in impaired perfusion in the placental tissue, hypoxia, and ultimately ischemia in the placental tissue [8, 11]. This abnormal location in the placenta causes a decrease in the expression of angiogenic mediators such as VEGF (Vascular Endothelial Growth Factor) and PlGF (Placental Growth Factor), and this causes an increase in sFlt-1 (Soluble fms-like tyrosine kinase-1) angiogenic factor, which causes endothelial dysfunction. and developing endothelial dysfunction has been reported to be responsible for most of the complications experienced in preeclampsia [11]. Clinically, delivery of placenta and fetus is seen as the most effective treatment method in preeclampsia [12]. Veins and arteries located in the umbilical cord structure are important structures that provide the passage of gas and nutrients between the fetus and placenta [13]. Matrix metalloproteinases (MMPs) are zinc- and calcium-dependent proteases that are involved in the breakdown of extracellular matrix components and tissue remodeling. MMPs are classified according to their specific substrates as collagenases, gelatinases, stromelysins, matrilysins [14]. Expression of MMPs is controlled by VEGF, fibronectin, and cytokines. MMP-2, known as gelatinase A, is one of the proteases involved in vascular remodeling by the breakdown of the extracellular matrix in the vascular structure in preeclampsia, the destruction of the macromolecules of the basement membrane [15]. MMP-2 is one of the main MMPs located in the umbilical cord [16]. A decrease in MMP-2 expression in the umbilical artery was found in the western blot analysis of Galewska et al. in the umbilical cord tissues of preeclamptic pregnant women [17]. In our study, MMP 2 expression was found to be moderate in the intimal region and in fibroblasts.

CONCLUSION

In the diagnosis of preeclampsia, MMP-2 expression might be important in explaining the activity of basement membrane and endothelial cells, angiogenic effect, fibroblastic activity and reorganization of Wharton gel, and in evaluating the severity of preeclampsia.

REFERENCES

1. Paauw, N.D. and A.T. Lely, Cardiovascular Sequels During and After Preeclampsia. *Adv Exp Med Biol*, 2018. 1065: p. 455-470.
2. Miller, D., et al., Cellular immune responses in the pathophysiology of preeclampsia. *Journal of Leukocyte Biology*, 2022. 111(1): p. 237-260.
3. Rana, S., et al., Preeclampsia. *Circulation Research*, 2019. 124(7): p. 1094-1112.
4. Thomas, M.R., et al., The histology and histomorphometry of umbilical cord cross section in preeclampsia and normal pregnancies: a comparative study. *J Histotechnol*, 2020. 43(3): p. 109-117.
5. Olaya, C.M., et al., Umbilical cord and preeclampsia. *J Neonatal Perinatal Med*, 2016. 9(1): p. 49-57.
6. Nikolov, A. and N. Popovski, Role of Gelatinases MMP-2 and MMP-9 in Healthy and Complicated Pregnancy and Their Future Potential as Preeclampsia Biomarkers. *Diagnostics (Basel)*, 2021. 11(3).
7. Timokhina, E., et al., Matrix Metalloproteinases MMP-2 and MMP-9 Occupy a New Role in Severe Preeclampsia. *J Pregnancy*, 2020. 2020: p. 8369645.
8. Badagionis, M., et al., Preeclampsia and Cerebral Palsy in Offspring. *Children (Basel)*, 2022. 9(3).
9. Miller, E.C., et al., Pregnancy, preeclampsia and maternal aging: From epidemiology to functional genomics. *Ageing Research Reviews*, 2022. 73: p. 101535.
10. Armaly, Z., et al., Preeclampsia: Novel Mechanisms and Potential Therapeutic Approaches. *Frontiers in Physiology*, 2018. 9: p. 973.
11. Ives, C.W., et al., Preeclampsia—Pathophysiology and Clinical Presentations: JACC State-of-the-Art Review. *Journal of the American College of Cardiology*, 2020. 76(14): p. 1690-1702.
12. Liu, T., et al., MiR-222-3p Inhibits Trophoblast Cell Migration and Alleviates Preeclampsia in Rats Through Inhibiting HDAC6 and Notch1 Signaling. *Reprod Sci*, 2022. 29(5): p. 1486-1497.
13. Conrad, M.S., et al., Proteomic analysis of the umbilical cord in fetal growth restriction and preeclampsia. *PLoS One*, 2022. 17(2): p. e0262041.
14. Chen, J. and R.A. Khalil, Matrix Metalloproteinases in Normal Pregnancy and Preeclampsia. *Prog Mol Biol Transl Sci*, 2017. 148: p. 87-165.
15. Galewska, Z., et al., Gelatinase matrix metalloproteinase (MMP)-2 and MMP-9 of the umbilical cord blood in preeclampsia. *Clin Chem Lab Med*, 2008. 46(4): p. 517-22.
16. Ali, S.M. and R.A. Khalil, Genetic, immune and vasoactive factors in the vascular dysfunction associated with hypertension in pregnancy. *Expert Opin Ther Targets*, 2015. 19(11): p. 1495-515.
17. Galewska, Z., et al., Pre-eclampsia (EPH-gestosis)-induced decrease of MMP-s content in the umbilical cord artery. *Clin Chim Acta*, 2003. 335(1-2): p. 109-15.

ANALYSIS OF PROPAGATION PHENOMENA OF CONDUCTED DISTURBANCES

**Dr. Mohamed MILOUDI¹, Dr. Houcine MILOUDI², Dr. Mohamed MANKOUR¹,
Dr. Abdelkader GOURBI³, Prof. Dr. Abdelber BENDAOU²,
Prof. Dr. Abdelkader RAMI², Dr. Nassireddine BENHADDA²**
¹ AZUR University, ² UDL University, ³ ABB University

ABSTRACT

In the context of the increasing use of static converters, efforts to reduce the weight of electrical systems are numerous. The mass of EMC filters being more than 30% of that of a converter, optimal sizing is sought. To comply with valid current regulations, a frequency range of 150 kHz to 30 MHz must be taken into consideration, in most cases, this will be referred to as conducted EMC to guarantee electromagnetic compatibility.

As part of this paper, we were particularly interested in increasing the immunity of the victim. Our study focused on improving the performance of EMC filters. The generation of EMC disturbances, and therefore the sizing of the associated filters, strongly depends on the converter itself, but also its electromagnetic environment. This study is part of the reduction of conducted emissions generated by static converters. To limit the PEMs, the standards give a template to be respected by the designer of a power electronics system. This conventionally induces the addition of EMC filters composed essentially of inductors and capacitors which are intended to isolate the disturbances generated by the converter and to circulate them as little as possible outside of it.

Keywords: Electromagnetic Compatibility (EMC), SMPS, Electromagnetic Interference (EMI), Filter, LISN.

**BORİK ASİTİN BETON KATKI ÜRÜNLERİNDE KULLANILABİLİRLİĞİNİN
ARAŞTIRILMASI ve MALİYET ANALİZİNİN YAPILMASI**
(INVESTIGATION OF THE USAGE OF BORIC ACID IN CONCRETE ADDITIVES AND COST ANALYSIS)

Dr. Öğr. Üyesi İlkün Orbak

Maltepe Üniversitesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, ORCID ID: 0000-0002-5056-4889

ÖZET

Günümüzde önemi giderek artan bor madeni yarı iletken bir element olup, yer kürede az miktarda bulunmasına rağmen doğada rastlanan bazı bileşikleri belli bölgelerde yüksek yoğunlukta bulunmaktadır. Dünyanın bor minerali kapasitesinin %72'sine sahip Türkiye'de bu elementin kullanımı oldukça yaygındır. 400'den fazla alanda kullanılan bor madeni Türkiye boraks (Tinkal), pandermite, kernit, hidroborasit, üleksit ve kolemanit şeklinde bulunmaktadır.

Bor madeninden elde edilen boraks ve borik asit; başta nükleer alan olmak üzere, savunma sanayisinde, jet ve roket yakıtı üretiminde, temizlik sanayiinde sabun ve deterjan yapımında, lehim, fotoğrafçılık, tekstil boyaları, sağlık ve kâğıt sanayiinde kullanılmaktadır. Ayrıca yapılan çalışmalarda, bor ve bileşiklerinin hidrojenin depolanması için uygun olduğu ve üretilmesi için enerji alanında da kullanılabileceğinin öngörülmüştür.

Bu çalışmada borik asidin beton katkı maddesi olarak Türkiye'nin farklı bölgelerinden alınan agregalar ve farklı tip çimentolar kullanılarak borik asit kullanımının taze beton ve sertleşmiş beton özellikleri üzerine etkisi incelenmiştir. Su geçirgenliği, priz süresi, dayanım gelişimi incelenerek iyileştirme çalışmaları yapılmıştır. Üretim süreçlerinde sorunlu noktaların tespiti edilip bu süreçlerin optimizasyonunu sağlanmıştır. Üretim simülasyonu yapılarak bekleme süreleri azaltılmıştır. Zaman ve kalite açısından en uygun maliyet analizi çıkarılmıştır. İyileştirme Öncesi ve sonrası üretim maliyeti ve simülasyon sonuçları karşılaştırıldığında, simülasyon sonrası yapılan düzenlemeler ile üretim kapasitesi artırılarak günlük toplam %21 daha fazla kar elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Borik asit, geciktirici, hızlandırıcı, priz süresi, basınç dayanımı, beton katkısı.

ABSTRACT

Boron is a semiconductor element whose importance is increasing day by day, and although it is found in small amounts in the earth, some compounds found in nature are found in high concentrations in certain regions. The use of this element is quite common in Turkey, which has 72% of the world's boron mineral capacity. Boron mine, which is used in more than 400 areas, is found in Turkey in the form of borax (Tinkal), pandermite, kernite, hydroboracite, ulexite and colemanite.

Borax and boric acid obtained from the boron mine; It is used in the defense industry, especially in the nuclear field, in the production of jet and rocket fuel, in the cleaning industry, in soap and detergent production, in soldering, photography, textile dyes, health and paper industry. In addition, it has been predicted that boron and its compounds are suitable for the storage of hydrogen and can be used in the field of energy for its production.

In this study, the effect of boric acid use on fresh concrete and hardened concrete properties was investigated by using aggregates from different regions of Turkey and different types of cement as a concrete additive. Improvement studies were carried out by examining the water permeability, setting time and strength development. Problem spots in production processes were identified and these processes were optimized. Waiting times are reduced by simulating production. The most appropriate cost analysis was made in terms of time and quality. When the production cost before and after the improvement and simulation results are compared, the production capacity has been increased with the arrangements made after the simulation, resulting in a total profit of 21% per day.

Key Words: Boric Acid, retarder, accelerator, setting time, compressive strength, admixture of concrete.

Synthesis and characterization of PANI@Heliotrope Leaves biocomposite with high clean-up capacity for Orange G dye from aqueous media

L. Brini^{1*}, A. Imgharn², Y. Naciri², K. H'Maida¹, A. Boulahya¹, S. Driouech, A. Bouziani³, A. Hsini^{4,5}, M. Arahou¹, M. Fekhaoui¹

¹ Laboratory of Animal Zoology and Ecology, Scientific Institute, Mohammed V University,

² Laboratory of Materials and Environment, Faculty of Sciences, Ibn Zohr University,

³ Chemical Engineering Department, Middle East Technical University,

⁴ National Higher School of Chemistry (NHSC), University Ibn Tofail,

⁵ Laboratory of Advanced Materials and Process Engineering (LAMPE), Faculty of Science, Ibn Tofail University,

Abstract

The textile industry discharges effluents containing synthetic dyes is considered to be the most polluting of all industries [1]. Even at low concentrations, dyes are visible and deemed to be toxic. Due to reduced light penetration, accompanied by a reduced amount of dissolved oxygen, dyes have distributed the photosynthetic activity of aquatic life [2].

Hence, Novel polyaniline composite with plant leaf powder of Heliotrope (PANI@HL) were synthesized using chemical oxidative polymerization, characterized, and used for the removal of Orange G dye from water. Batch adsorption experiments were carried out as a function of several conditions. Experimental results disclose that the pseudo-second-order (PSO) kinetic and Langmuir isotherm models exhibited a good depiction of the whole experimental data. These findings revealed that the PANI@HL, has the potential to be employed as a low-cost adsorbent for the adsorption of OG from aqueous media.

Keywords: Adsorption; Polyaniline; Heliotrope leaves; PANI@HL biocomposite.

References:

1. Abdelaziz Imgharn et al. Chemosphere, Sci. 2022, 05, 133786
2. Abdelghani Hsini et al. RSC Adv., 2021, 11, 31272-31283

**Significance of Industrial relations and Labour management in productivity enhancement;
manufacturing industry perspective**

KAUSHIK S B, Prof. Dr . L.R.K. Krishnan

MBA Student, VIT Business School, Chennai, VIT Business School, Chennai

ABSTRACT

This study focuses on the role of Industrial relations and labour management in productivity enhancement in the manufacturing sector. Organisations must invest in the culture of workers participation in management, industrial democracy and collective bargaining for ensuring workers are engaged and productive over long periods. The affiliated organisations such as trade unions, employer organisations, NGOs and the State all form part of the eco-system. Industrial relations is the result of positive work relationships invested over a considerable length of time. This study evaluated the role of government agencies NGO's, trade unions and management in the smooth conduct of trade and business with workers participation in management(WPM). It is evident from the study that all stakeholders must collaborate in maintaining industrial discipline, peace for the growth of the enterprise, economy and the society at large. Organisational sustainability is stitched to industrial relation climate and hence compliance of labour laws and proactive IR determines productivity at the micro level and profitability at the macro level. This study collaborates with other studies and enhances the importance of IR in governance and management of enterprises. This study also reveals how IR is deeply connected to socio economic development, equity and justice in society.

Keywords: collective bargaining ,Industrial democracy ,Industrial discipline, workers participation in management ,socio economic ,culture ,compliance.

THE MODERATING ROLE OF ENTERPRENEURIAL ORIENTATION IN TH EFFECT OF ANTECEDENTS ON EXPORT PERFORMANCE OF TEXTILE AND GARMENT EXPORTING ENTERPRISES IN ETHIOPIA

Sintayehu Assefa, Prof. Abebe Ejigu, Dr.Gemechu Nemera

*College of Business and Economics, Department of Management, Arba Minch University,
Department of Logistics Management, International Maritime College Oman, School of Management,
Mekelle University,*

ABSTRACT

The objective of this study is to examine managerial, organizational and environmental resources on export performance of Medium and large scale Textile and Garment Enterprises in Ethiopia. Data was collected from 252 Medium and Large scale Textile and Garment Enterprises managers in Ethiopia and then were analyzed by smart PLS-SEM 3 software and the findings of the study indicate a significant relationship between organizational resources, environmental capabilities and entrepreneurial orientation on export performance of Medium and Large scale Textile and Garment Enterprises. In addition, the results of the study validate that entrepreneurial orientation moderates the relationship between organizational resources and export performance of Medium and Large scale Textile and Garment enterprises in Ethiopia. This study implications for policy makers, government, and Medium and Large scale enterprises owner-managers to look at government support policy as it affects Medium and Large Scale Enterprises export performance by providing conducive environment for business operation success in international business.

Keywords: Managerial Resources, Organizational Resources, Environmental Capability, Export Performance, Textile and Garment Enterprises, Ethiopia

Farklı İstatistiksel Analizler ve Makine Öğrenmesi Yöntemleri Kullanılarak International Stroke Trial Veri Setindeki 6. Aydaki Olay Tahmini

(Prediction of Death at 6. Month on International Stroke Trial Dataset with the Comparison of Different Statistical Analyses and Machine Learning Method)

Alper Umut Tosun, Prof. Dr. Filiz Karaman

Yıldız Teknik Üniversitesi, İstatistik Bölümü, ORCID: 0000-0003-1167-8194

Yıldız Teknik Üniversitesi, İstatistik Bölüm Başkanı, ORCID: 0000-0002-8491-674X

ÖZET

Bu çalışmada, farklı ülkelerdeki akut inme hastalarının 6. aydaki olay yaşama (mortalite) olasılıklarını tahmin etmek amacıyla regresyon modelleri ve makine öğrenmesi yöntemleri kullanılmıştır. Hastaların verisi (n=19435), eksik veriler çıkartıldıktan sonra (n=18408) üçe ayrılmıştır: Birleşik Krallık ve İrlanda hastaları (UK veri, n=5817), Birleşik Krallık dışında bulunan Avrupa ülkeleri hastaları (non-UK veri, n=9955) ve Avrupa dışındaki dünya ülkeleri hastaları (non-EU veri, n=2636). Birleşik Krallık hastalarından elde edilen farklı sayılardaki örneklem Öğrenim verisetini oluştururken, non-UK veri ve non-EU veri Test veri setlerini oluşturmuştur. Lojistik regresyon, kısıtlı kübik spline (RCS) kullanılarak oluşturulmuş lojistik regresyon, cezalı regresyonlar (ridge, lasso, elastik-net), genelleştirilmiş toplamsal model, makine öğrenmesi yöntemleri (destek vektör makineleri, gradient boosting, random forest, yapay sinir ağları ve XGB) ile öğrenim verisetinde tahmin modelleri geliştirilmiştir. Öğrenim veriseti içerisinde sırasıyla 50, 100, 150, 200, 250, 300, 350, 400, 450, 500, 600, 700, 800, 900, 1000, 1500, 2000, 2500 ve 3000 sayılı örneklem oluşturularak farklı “serbestlik derecesi başına olay” değerlerine (EPV) ayrılmışlardır. Modeller hem birbirleri arasında hem de EPV değerlerine göre kıyaslanmıştır. Her bir modelin performansı, test verisetlerindeki geçerliliğine bakılarak değerlendirilmiştir. Performans ölçütleri için R^2 , Brier skoru, kalibrasyon (eğim ve kestirim) ve diskriminasyon ölçütleri (C istatistiği veya AUC) bulunmuş ve karşılaştırılmıştır. Geleneksel regresyon yöntemlerinin makine öğrenmesi yöntemlerine göre genel olarak daha iyi sonuçlar verdiği gözlemlenmiştir.

Anahtar kelimeler: EPV, Regresyon, Makine Öğrenmesi, Kalibrasyon, Validasyon.

ABSTRACT

In this study, regression and machine learning methods were applied for prediction of death at 6. month, from stroke patients from different countries. International Stroke Trial dataset (n=19435) was divided into three after missing values were removed (n=18408): “UK data” (n=5817) including UK and Ireland patients, “non-UK data” (n=9955) including all European patients except UK and Ireland patients, and “non-EU data” (n=2636) including world patients except Europe. Samples with different sizes from UK data created the train sets. Test sets were consisted of non-UK data, and non-EU data. The 6 different regression methods applied were logistic regression without restricted cubic splines (RCS), logistic regression with RCS, generalized additive model (GAM), penalized regression models (ridge, lasso and elastic net regression). 5 different machine learning methods were support vector machines (SVM), random forest (RF), neural network (NN), gradient boosting machines (GBM) and extreme gradient boosting (XGB). The sizes of train sets were consisted of 50, 100, 150, 200, 250, 300, 350, 400, 450, 500, 600, 700, 800, 900, 1000, 1500, 2000, 2500 and 3000, respectively. After event per variables (EPV) were determined for each sample size, regression and machine learning models were developed for each sample size. Performance of each model was evaluated according to the validities of the model in test sets. R-squared, Brier score, calibration (intercept and slope) and discriminative abilities (AUC or C index) were found and compared as performance measures. As a result, it is observed that regression models outperformed machine learning models in general.

Keywords: EPV, Regression, Machine Learning, Calibration, Validation.

1. INTRODUCTION

Clinical prediction models combine some characteristics (of the patient, the disease, or treatment) to predict a diagnostic (condition in the present) or prognostic (expected development for the condition) outcome. Typically, a limited number of predictors which are between 2 and 20 are considered (Steyerberg, 2009). Prediction is an estimation problem. Also, prediction is about testing of hypotheses. When we want to know the most important predictors in a certain disease, or the relation between predictors (e.g., correlation) we need prediction. Statistical models for prediction have traditionally been discerned in main classes: regression, classification, and neural networks. Machine learning, referring to the latter two categories deals with less assumptions (Steyerberg, 2009).

For prediction models, the first goal is that predictions need to be reliable for the setting where the data came from internal validity (or reproducibility). External validity (or transportability) is also important when it comes to general applicability of prediction models (Steyerberg, 2009).

2. MATERIAL AND METHODS

The International Stroke Trial (IST) by the collaborative group Peter Sandercock and friends (Sandercock et al., 2011) is one of the biggest randomised trials in acute stroke. 19435 patients with acute ischaemic stroke between 1991 and 1996 are included. The aim of the trial was to establish whether early administration of aspirin, heparin, both or neither influenced the clinical course of acute ischaemic stroke.

9 variables are used to predict the mortality of the patients in the model which consists of 3 continuous variables (RSBP, AGE, RDELAY) and 6 categorical variables as given with details in Table 2.1.

Table 2.1 Definition and numerical features in IST dataset used in the study (n=18408)

Variables	Definition	Percentage or Distribution (1st-Quartile, Median, Mean, 3rd-Quartile)
DALIVE	Discharged alive from hospital	53% (alive), 47% (dead)
AGE	Age in years	65.0 73.0 71.8 80.0
SEX	M=male; F=female	53% (M), 47% (F)
RDELAY	Delay between stroke and randomisation in hours	9.00 19.00 20.06 29.00
RCONSC	Conscious state at randomisation	77% (fully alert), 23% (drowsy & unconscious)
RATRIAL	Atrial fibrillation (Y/N)	17%
RSBP	Systolic blood pressure at randomisation (mmHg)	140.0 160.0 160.2 180.0
RXASP	Trial aspirin allocated (Y/N)	50% (aspirin), 50% (heparin)
DDIAGHA	Haemorrhagic stroke	3%
RVISINF	Infarct visible on CT (Y/N)	33%

Missing values of 1027 were removed since the data is already large enough. 18408 became the new number of rows of our data. For the variable RCONSC, drowsy and unconscious patients were combined to make it binary. R version 4.1.2 was used for the whole process of the study.

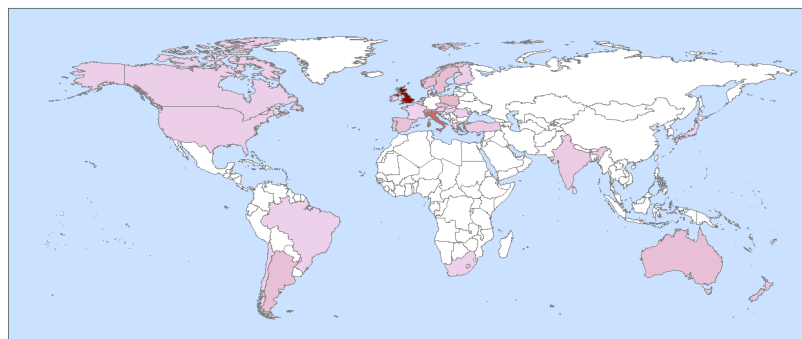
The main aim of the study was geographical validation. Firstly, UK data was sampled, then the EPV of samples were determined. For each sample, 11 different models were created for prediction of death at sixth month in International Stroke Trial dataset. UK data models were internally validated in UK data. Same samples were externally validated both in non-UK and non-EU data. Table 2.2 shows the percentages and distributions of the variables from IST samples.

Table 2.2 Numerical features of variables from IST samples

Variables	Percentage or Distribution		
	(UK, n=5817)	(NON-UK, n=9955)	(NON-EU, n=2636)
DALIVE	40% (alive), 60% (dead)	57%(alive), 43%(dead)	70% (alive), 30% (dead)
AGE	67 75 73.79 82	65 73 71.58 80	60.75 70 68.29 77
SEX	51% (M), 49% (F)	53% (M), 47% (F)	58% (M), 42% (F)

RDELAY	10 21 21.46 31	8 17 18.58 27	12 24 22.58 32
RCONSC	73% (alert), 27% (other)	78%(alert), 22%(other)	78% (alert), 22% (other)
RATRIAL	21%	17%	10%
RSBP	140 160 158.5 180	140 160 162.3 180	140 150.5 156 170
RXASP	50%	50%	50%
DDIAGHA	3%	2%	2%
RVISINF	27%	34%	42%

The patients in the IST are from all around the world. Map 2.1 shows the countries according to the numbers of patients.

Map 2.1 International Stroke Trial patients in world map

To create prediction models, sub-samples were randomly created from UK data with 19 different sample sizes: 50, 100, 150, 200, 250, 300, 350, 400, 450, 500, 600, 700, 800, 900, 1000, 1500, 2000, 2500, and 3000. EPV values were determined for each of the sub-sample. For example, EPV for the sub-sample with size 1000 is: $1000 \times 0.4657214 / 9 = 51.75$.

In the equation, 9 is the number of variables to predict DALIVE. 1000 is the sample size. 0.4657 is the event rate (dead/alive). Lowest value for EPV became 2.59, while 155.24 was the highest.

UK models were created from each of the sample created from UK data. In the internal validation process, each model was validated on the UK data. Models were externally validated both on non-EU and non-UK data. Figure 2.1 shows the validation processes in the study.

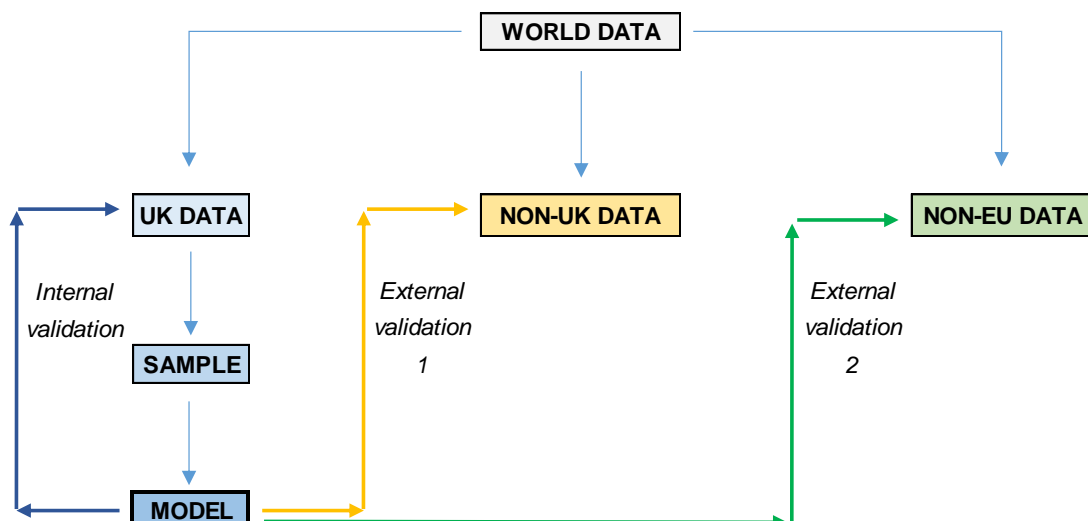

Fig 2.1 Internal and external validation based on geographic validation

The regression techniques which were compared with the machine learning (ML) algorithms included standard logistic regression, logistic regression with restricted cubic splines, generalized additive models (GAM), and penalized regression including ridge, lasso and elastic net.

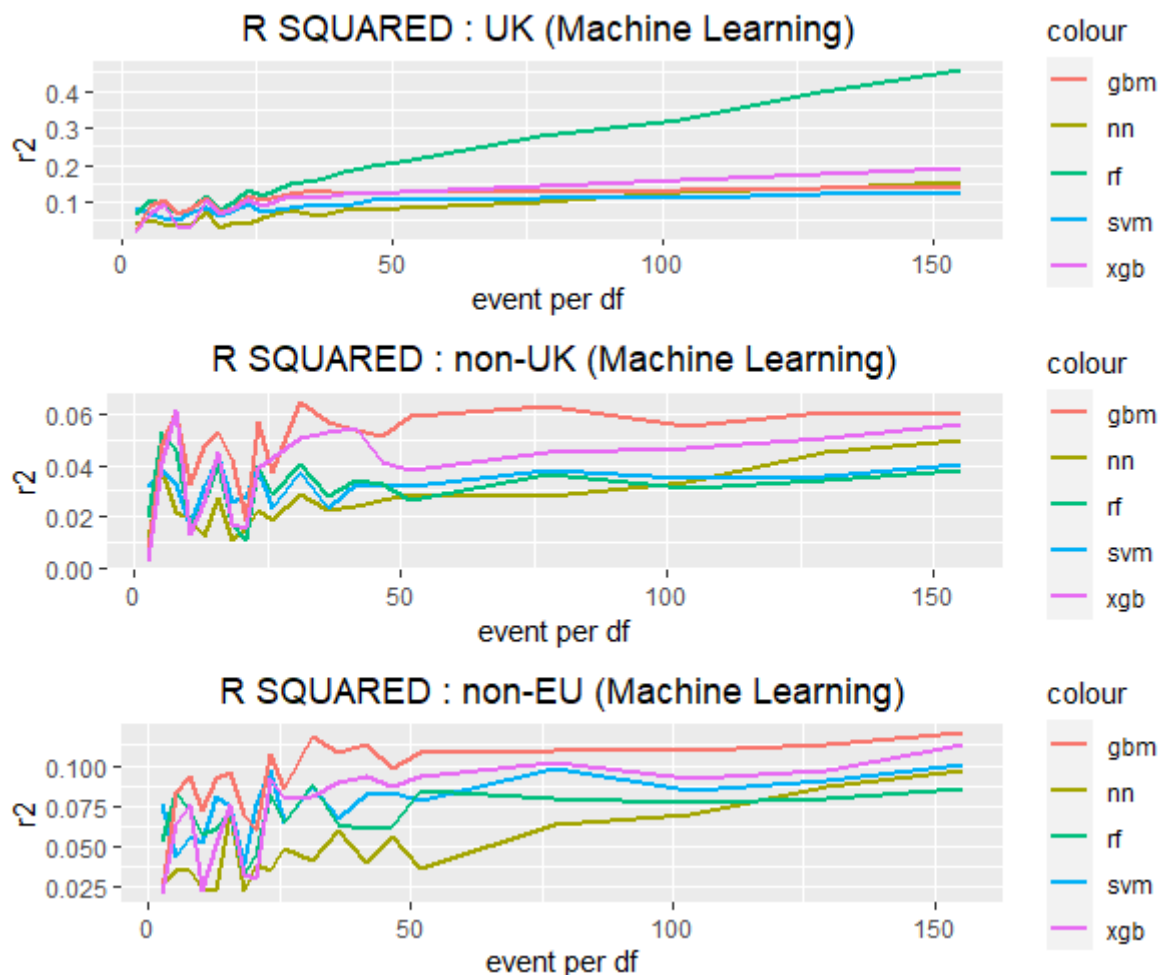
Lower sample models with size 50 and 100 did not work, so they were extracted for GAM. Smoothing splines specified by $s(x)$ were used with continuous predictors. For logistic regression with RCS, 5 knots were used with continuous predictors. Alpha values for lasso, elastic net and ridge were set to 1, 0.5 and 0, respectively.

The parameters which are not mentioned here were set to default values. In gradient boosting machines, 100 trees were grown. For random forests, 500 classification trees were grown. There is no difference than default settings both for “gbm” and “randomForest” functions in R having the same name as libraries. In extreme gradient boosting, maximum depth of the trees was 6. The task was chosen logistic regression for binary classification. Output was as probability. Number of rounds was set to 70 for training. While creating the model, the minimum number was chosen since we needed the step with lowest test RMSE.

While training neural network model, size and decay should be specified. Size is the number of units in hidden layer and decay is the regularization parameter to avoid over-fitting. In this study, size was 10 and decay was 5%. Maximum number of iterations was 750.

3. RESULTS

Plots of the models are given in this section where x-axis represents event per variable, and y-axis represents the model performance.

Figure 3.1 R squared of machine learning models

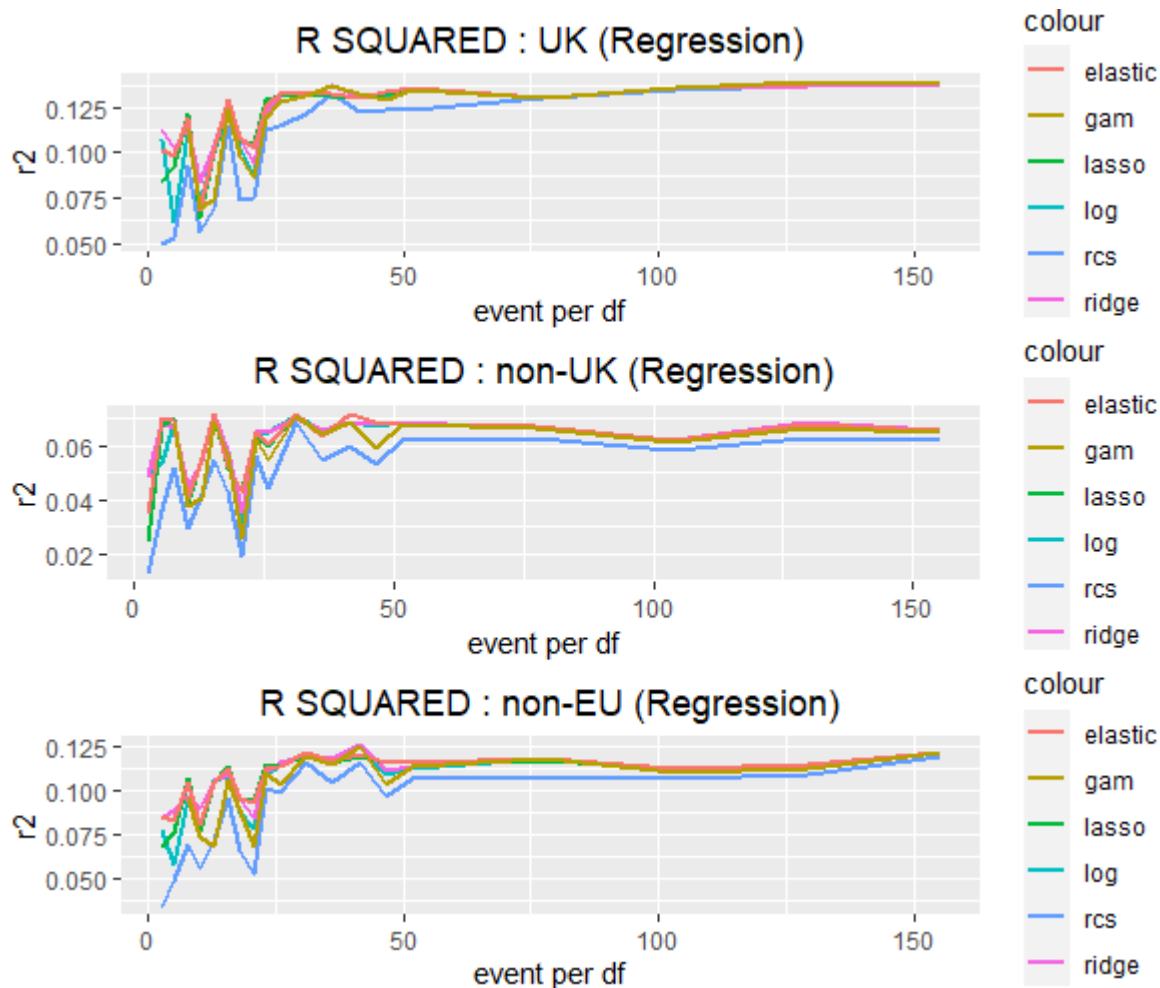

Figure 3.2 R squared of regression models

For $EPV > 25$, all regression models have stable R squared. R squared was between 0.100-0.125 for non-UK, and between 0.06-0.07 for non-EU external validation. Excluding GBM, machine learning methods have lower R squared values. R squared for non-UK was below 0.1, and for non-EU it was below 0.05. For $EPV < 25$, almost all models have instability.

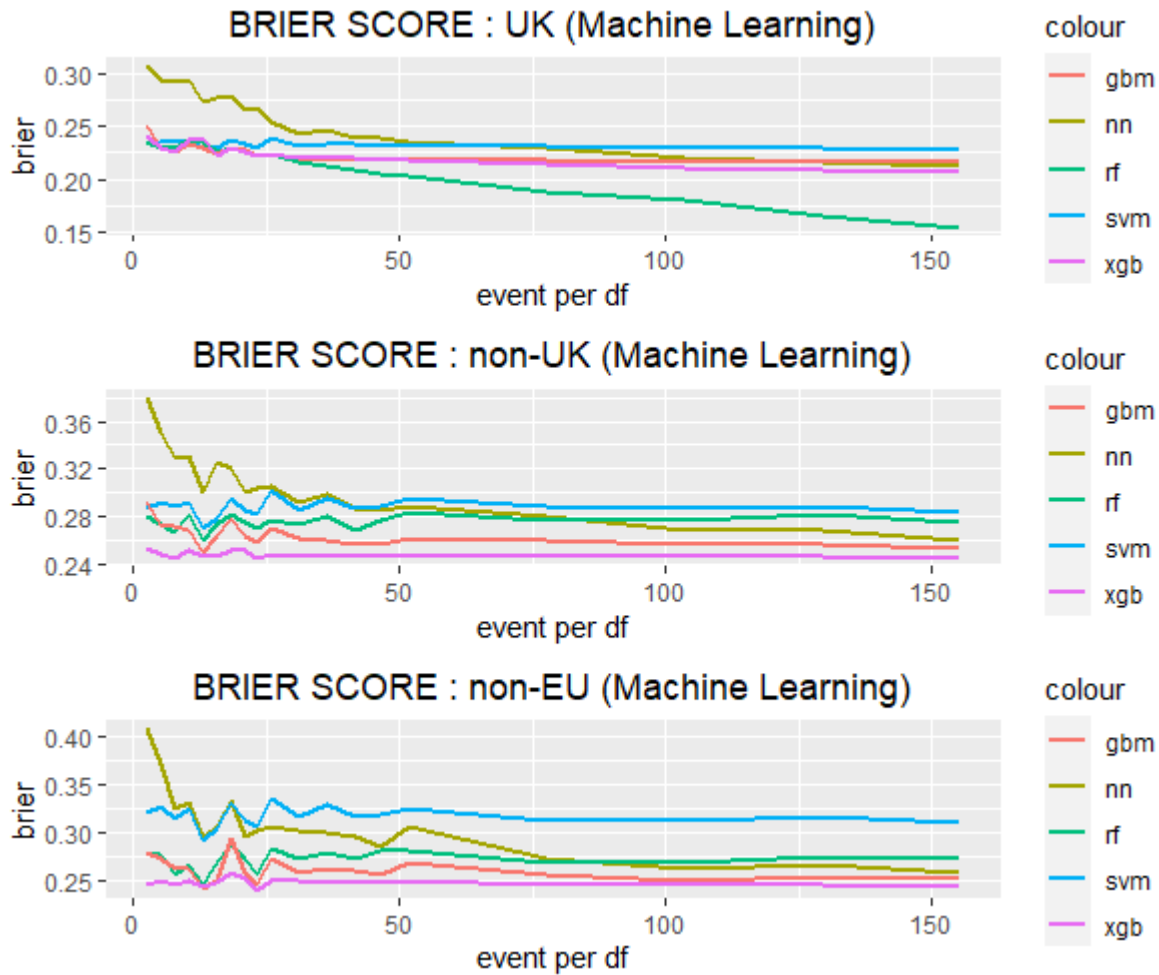

Figure 3.3 Brier score of machine learning models

According to Brier score results, XGB performed best, followed by regression methods which were similar to each other. GBM performed best in all machine learning models. For most of the models, no major change in Brier score was observed with the increase in EPV values. For highest EPV values, regression models were between 0.24-0.26, while machine learning models were between 0.24-0.29 according to external validation results.

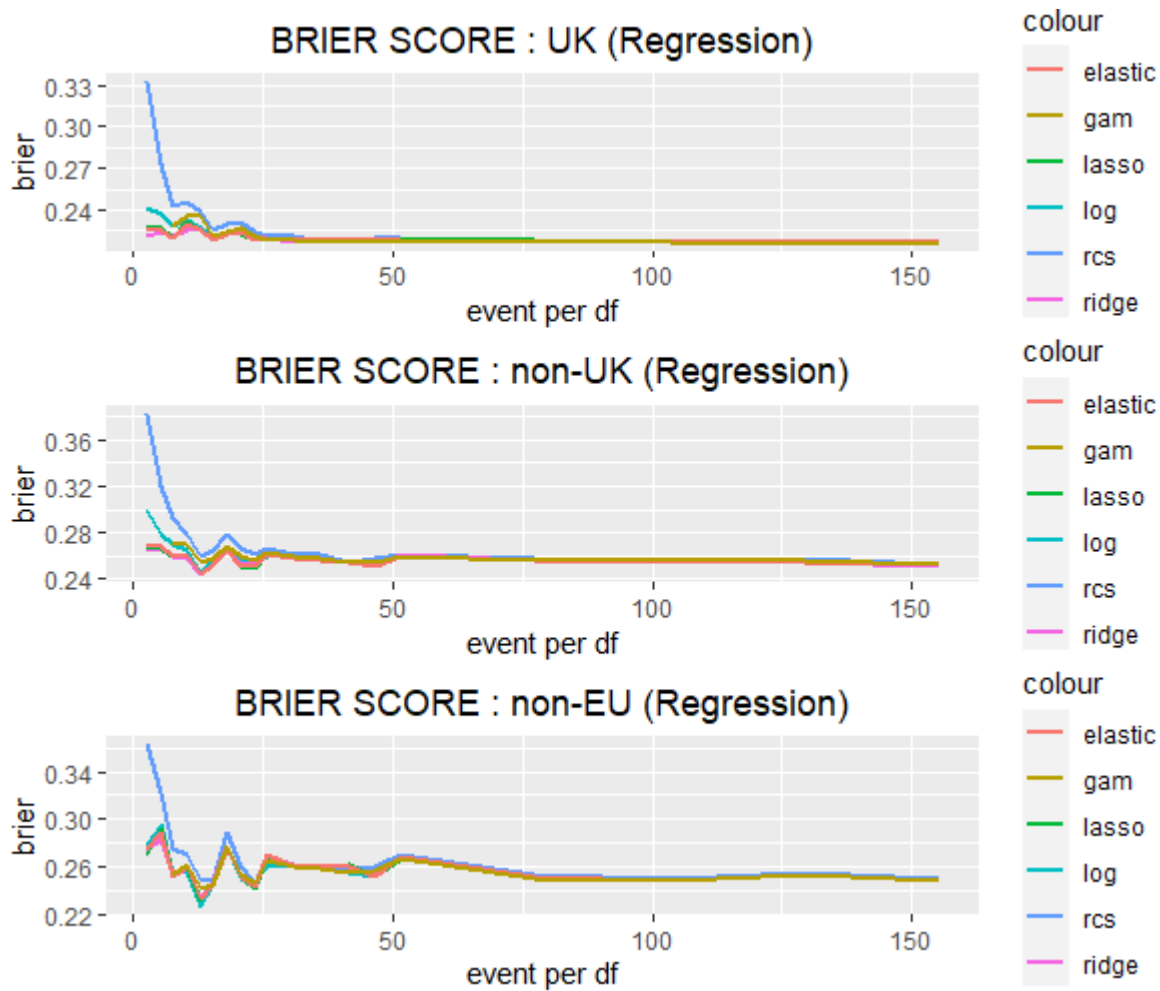

Figure 3.4 Brier score of regression models

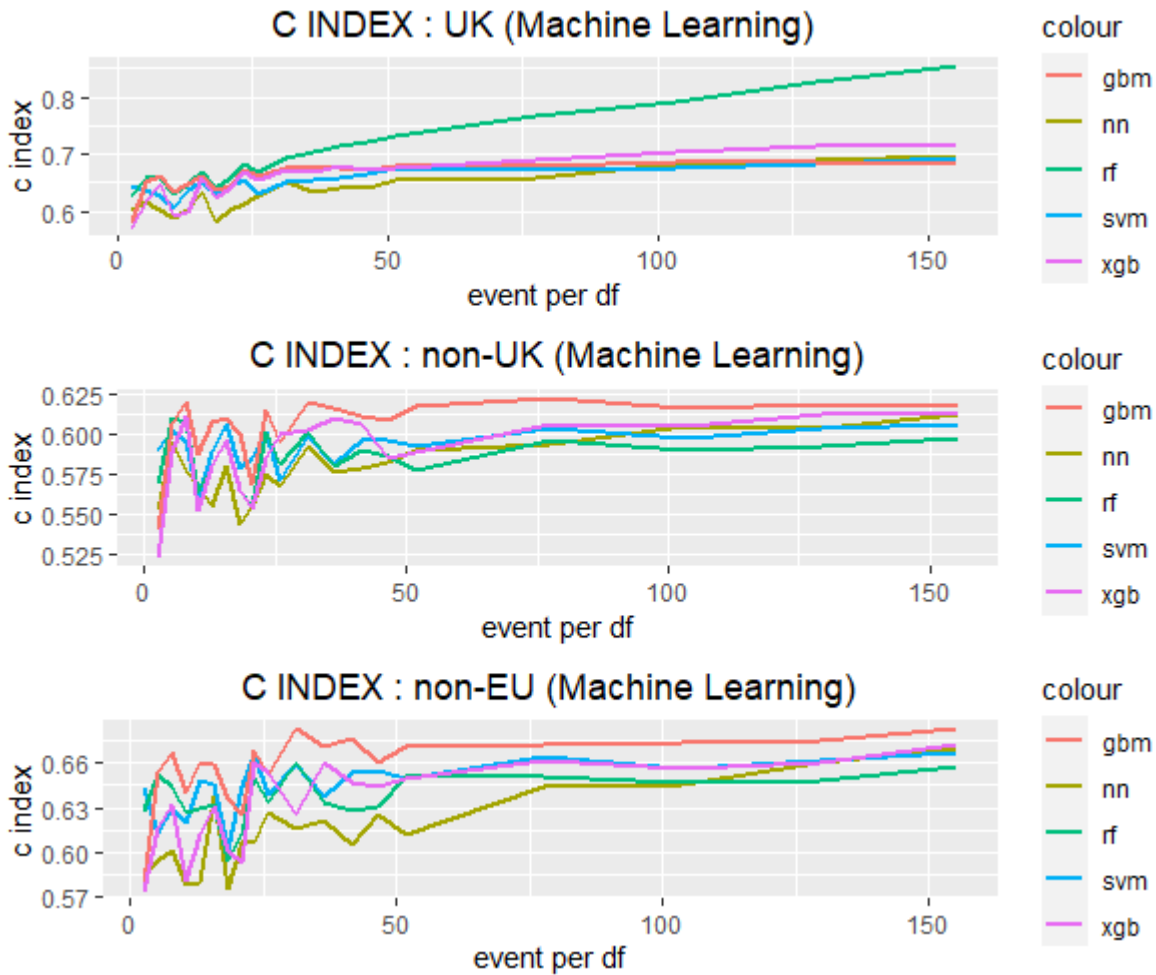

Figure 3.5 AUC (C index) of machine learning models

For $EPV > 25$, all regression models have stable and high AUC levels in external validations. Machine learning methods have lower and unstable AUC levels excluding GBM. For $EPV < 25$, almost all models seem to be unstable.

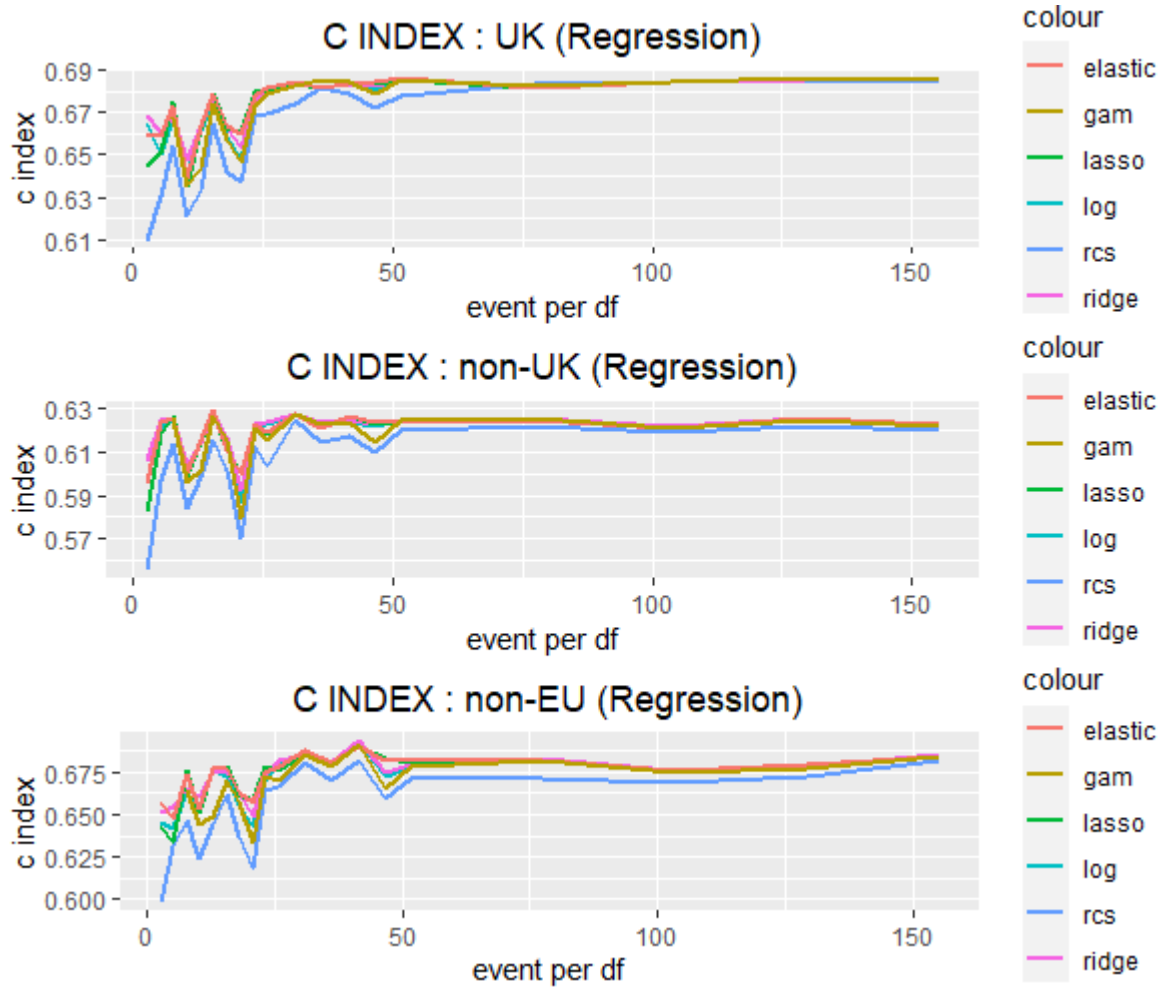

Figure 3.6 AUC of regression models

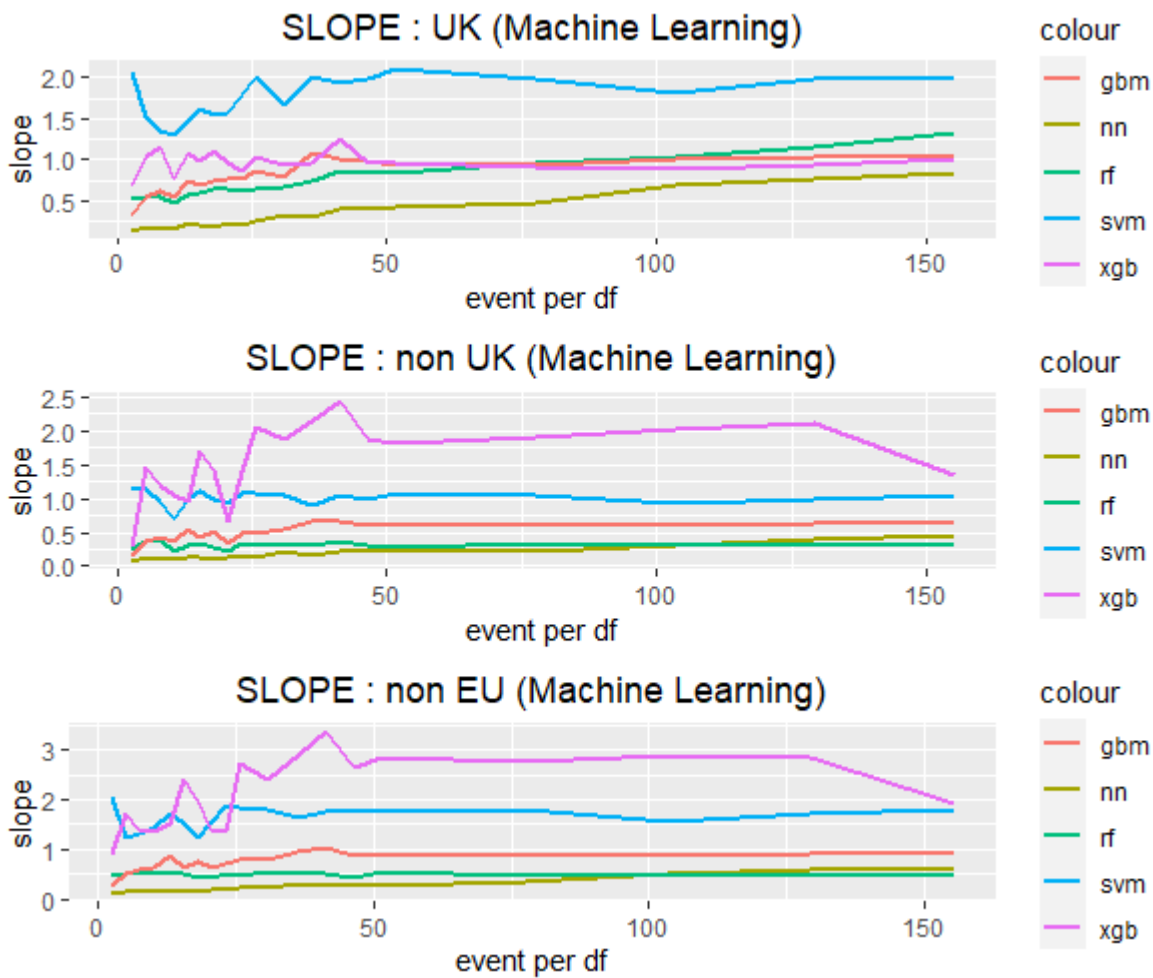

Figure 3.7 Calibration slope of machine learning models

For all regression models and machine learning methods excluding SVM and XGB, slight miscalibration was observed. Calibration-in-the-large is lower in XGB, and higher in SVM. According to calibration plots, probability of death localized around 0.4-0.6 both for XGB and SVM in external validations. For EPV>50, traditional regression models are more stable than machine learning methods according to calibration slopes. XGB obviously has higher slope values, while RF and NN have lower. Slope is observed around 1 for SVM.

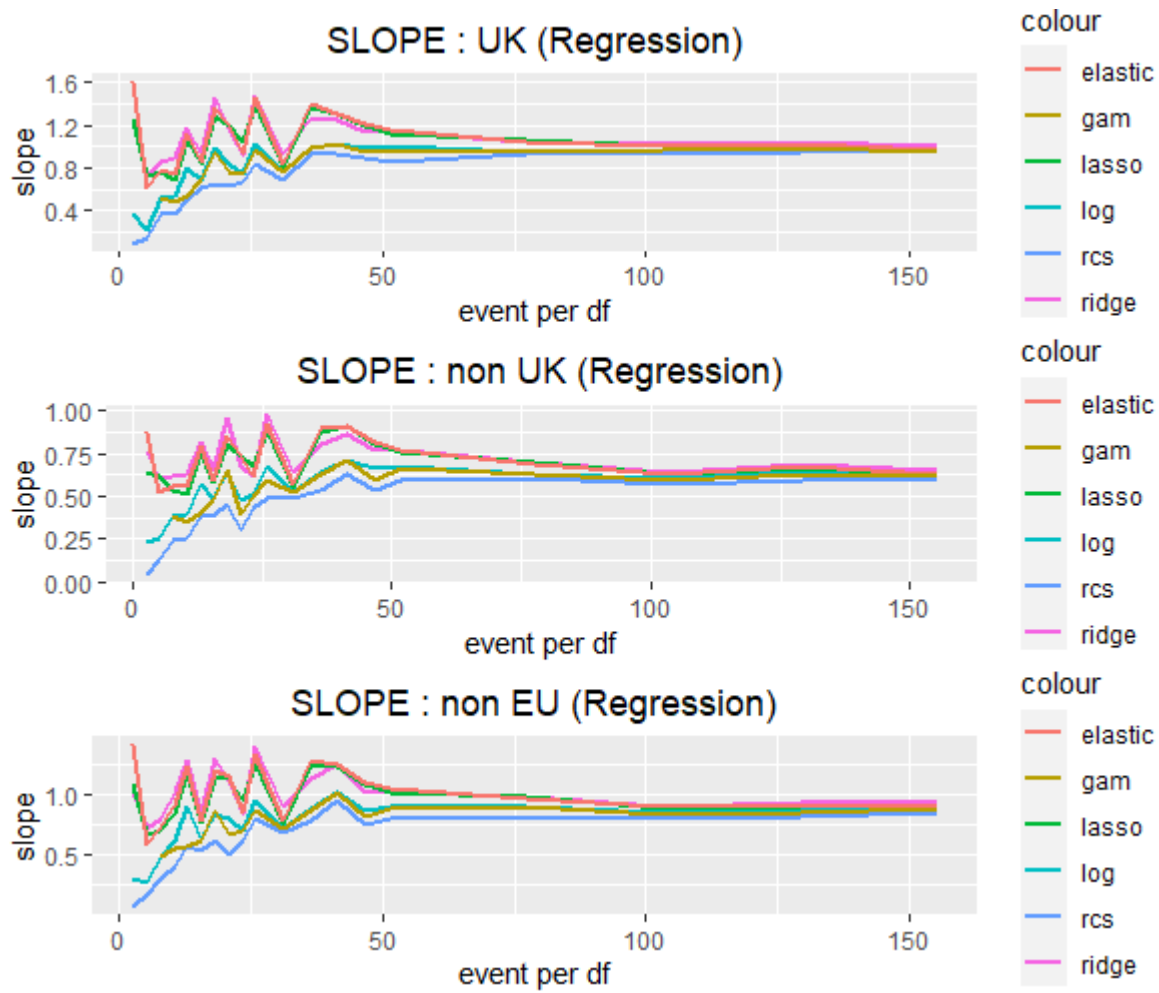

Figure 3.8 Calibration slope of regression models

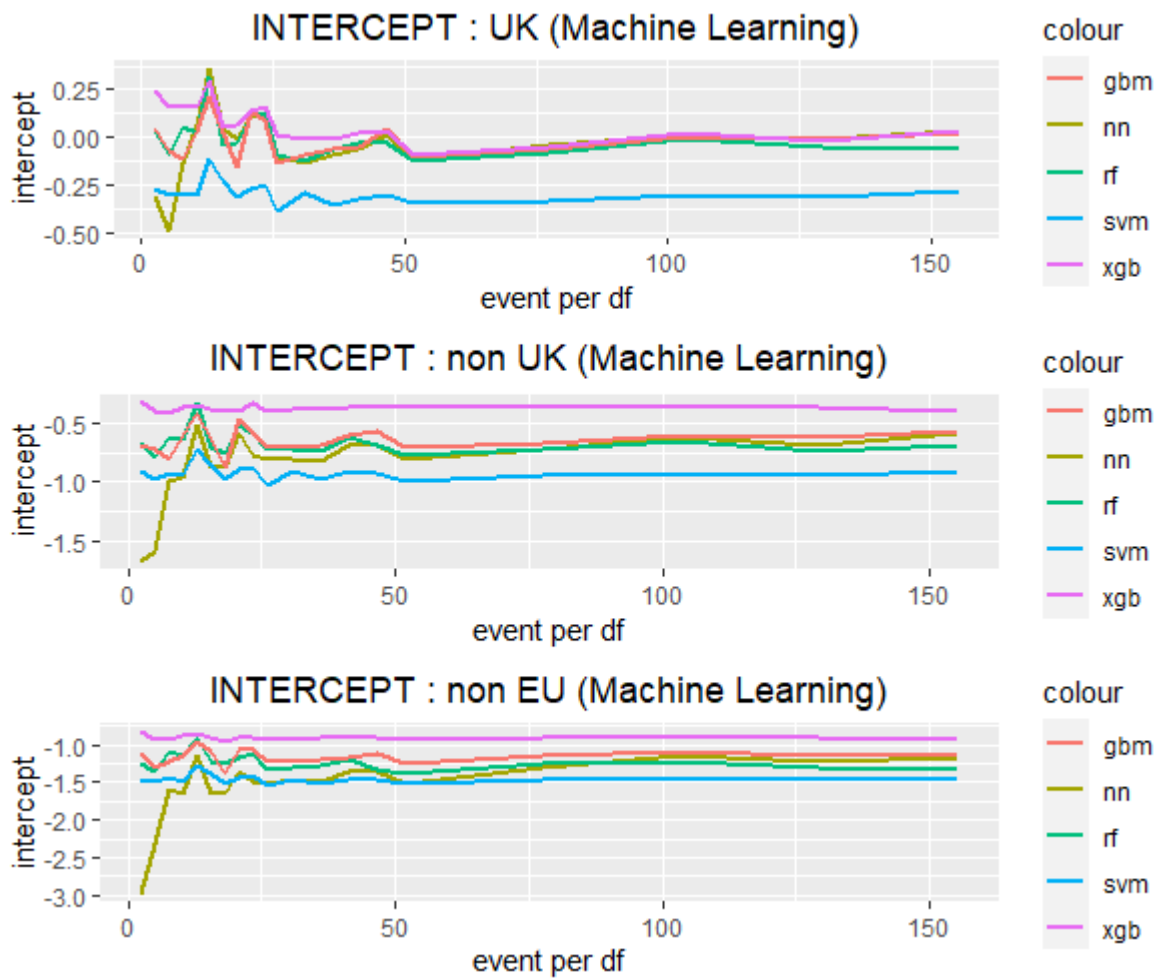

Figure 3.9 Calibration intercept of machine learning models

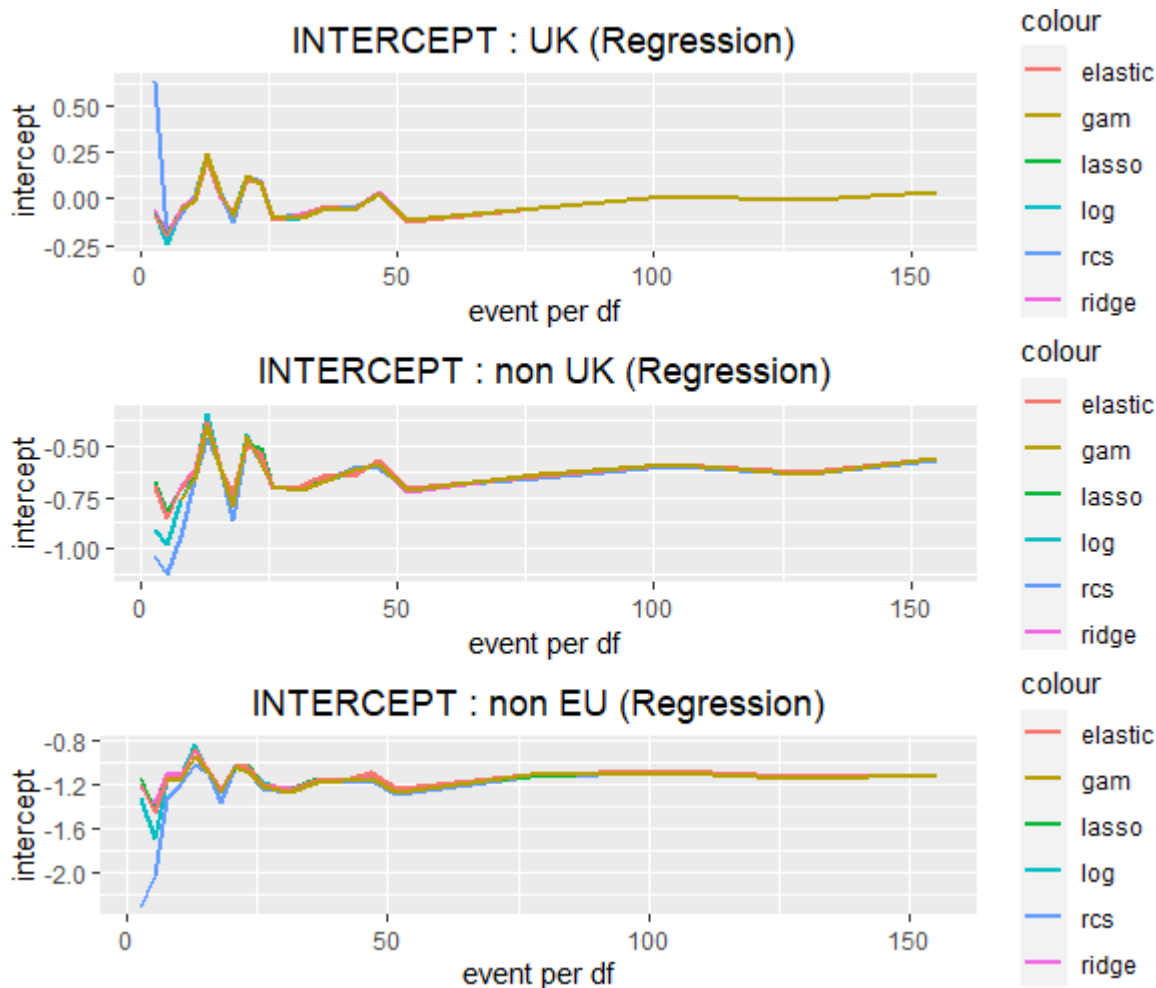

Figure 3.10 Calibration intercept of regression models

In conclusion, when traditional regression models and machine learning methods were compared, it is observed that in external validations, performances of regression models were better than machine learning methods, especially for higher EPV values. While $EPV < 25$, all models were obviously more unstable in machine learning methods

4. REFERENCES

1. Steyerberg, Ewout. (2009). Clinical Prediction Models: A Practical Approach to Development, Validation, and Updating. 10.1007/978-0-387-77244-8.
2. Sandercock, Peter; Niewada, Maciej; Czlonkowska, Anna. (2011). International Stroke Trial database (version 2), [dataset]. University of Edinburgh. Department of Clinical Neurosciences. <https://doi.org/10.7488/ds/104>.

28 MAYIS VE 23 NİSAN: TÜRK-İSLAM DÜNYASINDA LAİKLİĞE GİDEN YOL

Dr.ALİ FARHADOV*Milli Azerbaycan Tarihi Müzesi, ORCID ID 0000-0002-9322-3670***ÖZET**

19. ve 20. yüzyılın başlarında Türk-İslam dünyasında bir takım değişiklikler meydana geldi. Kaçar Türkleri tarafından yönetilen on dokuzuncu yüzyılda İran'da Şah'a ve gerici din adamlarına karşı verilen mücadele, Babi isyanları, tütün ayaklanması ve Nasıreddin Şah'ın öldürülmesiyle sonuçlandı. Ardından yirminci yüzyılın başlarındaki anayasal devrim olayları, Muhammedali Şah'ın kovulması ve Hiyabani hareketi devam etti. Ülkede bir parlamento kurulmuş ve şahın yetkileri kısmen sınırlandırılmıştır. Ancak Güney Azerbaycan halkı, gerici din adamlarının baskıları, yozlaşmış Şah hükümeti, Rusya ve İngilizlerin saraydaki yardımları nedeniyle monarşi ve molla rejiminden kaçmamış ve demokratik özgürlüklerini korumamıştır. İran'da Şah rejimi, Kaçarlardan sonra Pehlevilerle devam etti. Kuzey Azerbaycan 19. yüzyılda Rusya tarafından işgal edildi. İşgale rağmen M.F.Ahundzade, M.Şahtahtlı, C.Mehmetkuluzade, M.E.Rasulzade gibi aydınlar ülkeyi monarşiye ve molla rejimine karşı mücadeleye hazırladı. 1918'de Azerbaycan'ın Rus işgalinden kurtulmasıyla burada demokratik, laik bir Cumhuriyet kuruldu. Dini ve milliyeti ne olursa olsun tüm vatandaşların hakları korunmuştur. Ancak Doğu'daki bu ilk demokratik cumhuriyet kısa ömürlü oldu ve 1920'de Bolşevik Rusya tarafından işgal edildi.

Orta Çağ'dan bu yana dünyanın en güçlü devletlerinden biri olan Osmanlılar, 19. yüzyılda Tanzimat fermanı ile şeriat devletinden laik bir devlet kurma yolunda ilk adımlarını attılar. 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında, II. Abdülhamid döneminde bir anayasa kabul edildi ve bir parlamento kuruldu. Ancak bu reformlar padişah rejiminin baskısı altında devam etmedi. Daha sonra Osmanlılar, Birinci Dünya Savaşı'nda yenildiler ve Mondros ve Sevr antlaşmaları ile Anadolu'daki topraklarını adeta kaybettiler. Kurtuluş Savaşı, Türk milletini yok olmaktan kurtaran Mustafa Kemal Paşa tarafından başlatılmış ve Osmanlı şeriat devleti sistemi yerine demokratik, laik bir Türk devleti kurulmuştur. Böylece Atatürk sayesinde Türk-İslam dünyası kendisini yıkımdan kurtarabilmiştir. Atatürk milli hürriyeti temin etmiştir. Ardından padişahlık, hilafet kaldırıldı, devrimci reformlar yapıldı. Cumhuriyet kuruldu, din ve vicdan hürriyeti sağlandı. Bu, Türkiye'de laik, demokratik bir halk hükümetinin kurulmasına yol açtı.

Anahtar sözcükler: 28 Mayıs, 23 Nisan, Türk-İslam dünyası

1.GİRİŞ

19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında birçok Doğu ülkesi demokratik devrimlere ve değişimlere sahne oldu. İran'da Şah ve Molla rejimini sınırlamaya çalışan Babi isyanları, tütün ayaklanması, ardından Meşrutiyet devrimi ve Hiyabani isyanı, kuzey Azerbaycan'da Çarlık Rusyası'nın işgali ve Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra bağımsızlık girişimi, Türkiye'de halifelik ve monarşinin kaldırılmasına ve Cumhuriyetin kurulması bu değişimlere bir örnek gösterilebilir. Ancak bu değişiklikler kolay olmadı. 19. yüzyılın sonlarında İran'da Nasıreddin Şah'ın öldürülmesi, Muhammed Ali Şah'ın ülkeden kovulması ve meşrutiyet devrimi Şah rejimini sona erdirmeyi ve cumhuriyetçi bir sistem kurmayı başaramadı. Bunun nedeni, İran ve Güney Azerbaycan halklarının tüm kesimlerinin anayasaya tam destek vermemesi, din adamlarının halk üzerindeki etkisi ve İngiltere ve Çarlık Rusyası gibi yabancı güçlerin İran anayasa devrimini boğmak için Şah'a yardım etmesiydi. Pehleviler, Kaçarlara son vermelerine rağmen, din adamlarının baskıları nedeniyle Cumhuriyetçi bir sistem kuramadılar (Kurtuluş, 2008: 67) ve İran'da Şah rejimi devam etti. Azerbaycan'da Halk Cumhuriyeti kurulmuş olmasına rağmen ömrü kısa olmuştur. 20 Nisan 1920 işgali ile Azerbaycan Cumhuriyeti Rusya tarafından işgal edildi. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın kararlı politikası, çökmekte olan Osmanlı İmparatorluğu'nu demokratik bir Türkiye Cumhuriyeti'ne dönüştürmeyi başardı. İşgal altındaki diğer Türk halkları için bir umut oldu.

2.AZERBAYCAN'DA LAİKLİK SÜRECİNE TARİHSEL BAKIŞ

Orta Çağ'dan beri monarşi ve şariat hukuku ile yönetilen Azerbaycan'da dini hurafe ve cehalete karşı ilk aydınlatıcı mücadeleyi 19. yüzyılda M.F.Ahundzade'de görüyoruz. "Kemalüddeve`ye Mektuplar" ve diğer mektup ve eserlerinde "tüm dinleri saçmalık ve mit" olarak değerlendirir (Axundzadə, 2005: 30). M.F.Ahundzade İslam'ı "Protestanlığa muhtaç" olarak gördü ve onu modernleştirmek istedi.

M.F. Ahundzade'nin kendisi ateist olmasına rağmen, - "Yazar, insanların ateist, dinsiz ve inançsız olmasını istemiyor. Belki de yazarın asıl amacı, "İslam'ın zamana uygun olarak Protestanlığa ihtiyacı olduğunu göstermektir" (Axundov, 1987: 300) ve asıl amacının dinde reform yapmak olduğunu belirtir. Reformun "ilerleme ve medeniyet şartlarına uygun", "her iki cins için özgürlük ve eşitlik eşitliği", "Doğu krallarının istibdatını yumuşatması" ve "kadınların okuryazar olması"nı istedi (Axundov, 1987: 300).

19. yüzyılın sonlarından itibaren bazı Azerbaycanlı aydınların M.F.Ahundzade gibi din ve dini şahsiyetlere karşı mücadele ettiklerini görüyoruz. Örnekler S.Mehmandarov, M.Şahtahtlı, C.Mammadguluzade'dir. Örneğin S. Mehmandarov, makalelerinde, yedinci yüzyıl Arap hukukunun normlarını on dokuzuncu yüzyılda uygulamanın imkansız olduğunu düşünüyor (Həsənov, 1982: 18-19 ve Həsənov, 1983: 213). O yazılarında, Doğu despotizminin, siyasi, ekonomik ve kültürel geriliğin nedeni olarak dini hurafelere dikkat çekmiştir (Azərbaycan Tarixi, 2000: 350).

M.Şahtahtlı da Müslüman Doğu'yu Batı kültürü doğrultusunda geliştirmek istemiştir. 1906 yılında bu amacını şöyle dile getirmiştir: "İnsanlarımızı kültürel milletler zincirine dahil edin" (Şahtaxtlı, 2006: 10). M.Şahtahtlı, "Türkiye Nasıl Kurtarılır" adlı çalışmasında Doğu'nun evrimini ve ilerlemesini Avrupa kültürü ve Avrupalılaşma olmadan imkansız olarak değerlendirmiştir (Şahtaxtlı, 1999: 24). Şahtahtlı, Müslüman Doğu'nun Avrupa ile aynı yolu izlemesi, despotluk ve manevi baskıdan uzak olması gerektiğini savunmuş ve din adamlarını entelektüel gelişimin ve düşünce özgürlüğünün düşmanı olarak sunmuştur (Şahtaxtlı, 1999: 24-26). İslam'ı insan özgürlüğü ve kadın haklarının düşmanı olarak gösteren M.Şahtahtlı, toplumun laikleşmesini, hilafetin kaldırılmasını, laik bir devletin kurulmasını, İslam'ın siyasallaşmamasını, ancak ahlaki bir norm olarak kalma olasılığını önerdi (Şahtaxtlı, 1999: 28, 31).

Daha önce M.F.Ahundzade tarafından gündeme getirilen alfabe konusu, M.Şahtahtlı'nın dikkatini çeken ana konulardan biriydi. 1879'da Tiflis'te (Gürcistan) yayımlanan "Geliştirilmiş Müslüman Alfabesi", onun bu alandaki girişiminin sonucuydu. M.Şahtahtlı "Şark-i Rus" gazetesindeki "Her gün biraz" ve diğer makalelerde Müslüman Doğu'daki geri kalmışlığın nedenlerini ve yollarını gösterir, Sünni ve Şiilerin kardeşliği fikrini teşvik eder (Şahtaxtlı, 2006: 205). Şahtahtlı, 2006: 184, 195). Gazete, Osmanlı'nın "ittihadi-İslam" politikasını, pan-İslamcılığı kınadı (Şahtaxtlı, 2006: 207).

"Molla Nasreddin" dergisinin yazı işleri müdürü C.Mammadguluzade, çalışmalarının ilk döneminde İslam'a açık bir muhalefet içinde değildi. Yazılarında İslam'a karşı değil, din kisvesi altında hurafelere, din adına kadınları tutsak edenlere karşı savaştığını, cahil din adamlarının Müslümanları sömürmesine karşı çıktığını belirtmiştir.

C. Mammadguluzade, namaz ve oruç gibi ibadetlerin genel olarak insanlığa zararlı olduğunu belirtmekte (Məmmədquluzadə, 2004 (3): 6-9) ve Müslümanların cehalet ve felaket içinde kalmalarının sebebini İslam'da görmekteydi (Məmmədquluzadə, 2004 (4): 62-63), din adamlarını aydınlanmaya aykırı olarak değerlendirdi (Məmmədov, 1962: 29). C.Mammadguluzade devrim öncesi yazılarında kendisini açıkça ateist olarak ilan etmese de daha sonralar "dinsiz" olduğunu (Məmmədquluzadə, 2004 (4): 62-63) ve kendi deyimiyle zaman buna izin vermediği için din adamlarına saldırdığını (Məmmədquluzadə, 2004 (4): 277) bildirdi ve ateizmin halk arasında kademeli olarak yayılmasını tercih etti (Məmmədov, 1962: 10).

Unutulmamalıdır ki, Kuzey Azerbaycan yüzyıllar boyunca çeşitli şah ve han rejimlerine, ardından monarşi ile yönetilen Çarlık Rusyası'na tabi olmuştur, ancak 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında başlayan demokratik hareket, M.E. Resulzade liderliğindeki Müsavat Partisi'nin sürekli özgürlük çabaları, 28 Mayıs 1918'de Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla sonuçlandı. Bir yanda ülkeyi Rusya'ya boyun eğdirmeye çalışan N.Narimanov ve S.Şaumyan gibi komünistler, diğer yanda Osmanlı ile birleşmeyi savunan A.Ağaoğlu, Şeyhülislam M.Pişnamazzade gibi İslamcılar, Kafkasya'da Azerbaycan adını kabul etmek istemeyen İran'ın Kaçar hakimiyeti Azerbaycan Cumhuriyeti'ne muhalif idiler.

Bu koşullarda kurulan laik Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kurucuları, İslamcılara, komünistlere, Kaçar İrani'na ve Taşnak terörüne karşı verilen savaşı kazanmayı başardılar. Sadece iki yıl içinde Bolşevik Rusya'nın işgaline kadar bağımsız laik devletlerini koruyabildiler. Dini siyasetten ayrı gören ve din adamlarını devlet görevinden almanın önemli olduğunu düşünen (Məmmədzadə, 1962: 67) M.E. Resulzade'nin laik fikirleri, Halk Cumhuriyeti'ni Doğu'nun en demokratik ve özgür ülkesi haline getirmiş ve din ve vicdan hürriyetinin temeli olmuştur. Elbette başlangıçta Osmanlı İttihat ve Terakki hükümeti, Enver Paşa'nın gönderdiği Kafkas İslam Ordusu, Cumhuriyetin özgürlüğünün korunmasında ve Bolşeviklere ve Taşnaklara karşı askeri kazanımlarda büyük rol oynadı.

Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Milli Şura'sının ilk başkanı M.E.Resulzade idi. Milli Şura tarafından 28 Mayıs 1918 tarihinde kabul edilen "Bağımsızlık Bildirgesi"nin 4. ve 5. maddelerinde yazıyordu ki, Azerbaycan Halk Cumhuriyeti, topraklarında yaşayan tüm vatandaşlara milliyet, din, sınıf ve cinsiyet farkı olmadan Azerbaycan Halk Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan tüm milletlerin özgür gelişimi için geniş bir alan bırakmaktadır" (İstiqlal Bəyannaməsi). M.E.Resulzade Azerbaycan Cumhuriyetinde laiklik ilkesini, demokrasiyi yasa ile güvenceye aldı.

Halk Cumhuriyeti'nin ömrü kısa ve Bolşevik Rusya tarafından işgal edilmiş olmasına rağmen, M.E.Resulzade'nin dediği gibi - "Bir kere yükselen bayrak bir daha inmez". Bu Azerbaycan'ın bağımsızlığına sonsuz umut verdi ve sonunda halkımızı yirminci yüzyılın sonunda yeniden bağımsızlaştırdı.

3.TÜRKİYE`DE LAİKLİK SÜRECİNE TARİHSEL BAKIŞ

Mustafa Kemal Paşa sayesinde modern demokratik Türkiye, Osmanlı'yı "hasta halk" olarak gören emperyalist Avrupa ordularını kovmayı, halifeliğe ve sona ermek üzere olan imparatorluğa son vermeyi başardı. Yüzyıllarca dinsel bir zihniyetle yönetilen Türkiye'yi modern bir bilimsel dünya görüşüne, laik demokratik bir devlet inşa etme sürecine dahil etmeyi başardı ve Türkiye Cumhuriyeti'ni kurdu. Elbette bu süreç birdenbire olmadı.

Osmanlı İmparatorluğu'nda laiklik tarihi, "geleneksel ve dini değerlerin temsilcileriyle Batılı fikirlere açık aydın bir elitin mücadelesine" ilerleyen diyalektik bir süreç olarak karakterize edilmiştir ve sonunda laik bir cumhuriyete ulaştı. Türk araştırmacı Niyazi Berkes, Osmanlı laiklik tarihini "değişimi ve ilerlemeyi destekleyen güçler ile dini ve şeriatı destekleme eğiliminde olan geleneksel güçler arasındaki ana çatışma" olarak tanımlıyor (Azak, 2019: 17).

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki hilafet sistemi Sultan I. Selim`in, 1516'da Mısır Memlüklerini yendikten sonra kuruldu. Dönemin bazı kaynaklarında I. Selim'den "hilafet sultanı" olarak bahsedilir (Emecen, 2009: 407-414). Bu tarihten sonra Osmanlı halifeleri dünya Müslümanlarının lideri rolünü oynamaya başladılar. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ilk laik reformlar, II. Mahmud (1808-1839) döneminde gerçekleşti. Önemli bir adım, saraya isyan alışkanlığı haline gelen, ancak Mısır ayaklanması karşısında yenilgiye uğrayan ve dönemin din adamları tarafından desteklenen Yeniçeri Ocağı'nın Avrupa askeri hukukuna uygun olarak yeniden düzenlenmesiydi. II. Mahmud, Şeyhülislam'dan "askere ilim öğretmek şeriata göre önemlidir" diye bir fetva aldı ki Yeniçeriler "eğitim gavurun icadıdır" demesinler (Ağras, 2010: 31). Ancak yapılan reformlara rağmen, saraya karşı asi tavrından vazgeçmediği için 17 Haziran 1826 tarihinde Yeniçeri Ocağı yıkıldı. Bu olay kaynaklarda "vak`a-yi hayriye" ("hayırlı olay") olarak anlatılmaktadır. II. Mahmud'un reformlarından biri, geleneksel Osmanlı kıyafetini terk ederek Batılı bir kıyafet tarzını benimsemektir (Ağras, 2010: 120). II. Mahmud'un açtığı mühendislik, tıp ve askeri okullarda da Avrupa dilleri, özellikle Fransızca tercih edilmiştir. Öğrenciler ilk kez Avrupa'ya gönderildi.

II. Mahmud'dan sonra iktidara gelen I. Abdülmecid (1839-1861) döneminde bir Tanzimat fermanı kabul edildi. Düzenlemeden önce gayrimüslimler Müslümanlarla eşit şartlarda kabul edilmiyordu. 1856 Islahat Fermanı ile tüm vatandaşlar Osmanlı sayıldı (Akyıldız, 2010: 1-10). Dini farklılıklar kısmen kaldırılmıştır. Bu, ortalama bir Müslüman için "gavura gavur demenin haram olduğu" yeni bir durumdu. Ancak, mürtedler için ölüm cezasının kanunla kaldırılmaması, Avrupa'da protestolara yol açtı. 1858'de ilk Rüşdiye okulu açıldı ve Fransız Ceza Kanunu'na dayalı olarak yeni bir ceza kanunu yayınlandı (Akyıldız, 2010: 1-10).

II. Abdülhamid döneminde laik reformlara devam edilmiş ve 1876'da anayasa - "Kanun-ı Esasi" kabul edilmiştir. 1876 anayasasının 4. maddesinde "Zatı hazretleri Padişahi hasbel hilafe dini islamin hamisi ve bilcümle tebeai Osmaniyenin hükümdar ve padişahıdır"; 5. maddesinde ise "Zatı hazreti Padişahinin nefsi hümayunu mukaddes ve gayri mesuldür" denilirdi (1876 Kanun-ı Esasi). Bu anayasaya göre padişahlık babadan Osmanlı hanedanının en büyük oğluna geçiyordu. 1877'de ilk parlamento olan Meclis açıldı. Anayasanın mimarı Mithat Paşa, cumhuriyet rejimini tasarladığı iddiasıyla sınır dışı edildi. İlk Meclis, parti gruplarından ziyade ulusal gruplar arasında bir mücadele ve çekişme sahnesiydi. Anayasa ile güvence altına alınan kişisel özgürlük, gayrimüslim unsurlar tarafından ulusal bir özgürlük, hatta özerklik ve bağımsızlık hakkı olarak yorumlandı. Anayasanın resmi dili Türkçe olmasına rağmen Ermeni ve Rum milletvekilleri, dillerinin resmi dil olarak kabul edilmesini talep ettiler. Bu da ülkede ayrılıkçılığa yol açtı. Anayasaya göre seçilen İkinci Meclis, 1878 Ocak ayı başlarında toplanmasına rağmen, Şubat ayında süresiz izne gönderilmiştir (Küçük, 1988: 216-224).

II. Abdülhamid, dış tehditler karşısında devletin doğal desteği olarak gördüğü Müslüman nüfus yerine pan-İslamizm politikasını tercih etmeye başladı. Bu politika, Batı'nın, özellikle İngiltere'nin Arapları Osmanlılara karşı kullanmasını engelledi. Batılı politikacılar, "İslam'ın diriltildiğini" ve "gayrimüslimlere eşit davranılmadığını" iddia ederek Osmanlılar üzerindeki baskıyı artırdı (Küçük, 1988: 216-224). Devletin iç işlerine müdahale, büyük diplomatik krizlere ve gerilimlere neden oldu.

II. Abdülhamid, medreselerin ülkenin kalkınması için yeni eğitim yöntemleri sunan okullara dönüşmesini hızlandırdı. Nitelikli uzman ve memur yetiştirmek için liseler açıldı. Hukuk, sanayi, maliye, ticaret, kadın ve erkek öğretmen okulları, üniversite II. Abdülhamid döneminde açılmıştır. İlk ve orta öğretim, öğrencileri yüksek öğretime hazırlamada da önemliydi. Özellikle bu dönemde ilk ve orta öğretimin Batı tarzında kuruldu, ilk defa köylerde modern tarzda ilkokullar açtı. Ortaokullarda yabancı dil eğitimi zorunluydu. Ülkede kültürel seviyeyi yükselten II. Abdülhamid, aynı zamanda müzeler ve kütüphaneler de açmıştır. Şiddetli sansüre rağmen, yayınlarını kişisel olarak desteklediği için kitap, dergi ve gazete sayısı büyük ölçüde arttı. Sağlık alanında da önemli adımlar atıldı. Tıpta eğitim dili Fransızca'dan Türkçe'ye çevrildi. Hastaneler ve huzurevleri inşa edildi.

23 Temmuz 1908'de bazı Türk subayları Makedonya'da toplanarak II. Abdülhamid'i Meşrutiyet'i yeniden ilan etmeye zorladı. İkinci Meşrutiyet olarak bilinen bu olay, beklentilerin aksine imparatorluğun çöküşünü hızlandırdı. 17 Aralık 1908'de bizzat padişah tarafından açılan Meclis'teki Türk mebus sayısı diğer unsurlara göre daha azdı. Meclisin açıldığı ilk günlerde Osmanlı Hıristiyan unsurlarının yanı sıra Arap ve Arnavut gibi Müslüman unsurlar da Türklerden uzaklaşmaya başladı. Meclis, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki çeşitli milletlerin Türkçülüğe karşı mücadelesine sahne oldu. 1909 yılında 31 Mart olayı yaşandı. Şeriat yasası talep eden isyancılar, iktidardaki İttihat ve Terakki hükümetinin istifasını talep etti. Müttefiklere bağlı İkinci ve Üçüncü Ordulardan oluşan "Harekât Ordusu", 31 Mart olayından II. Abdülhamid'i sorumlu tutarak Makedonya'dan İstanbul'a hareket etti ve II. Abdülhamid tahttan indirildi (Küçük, 1988: 216-224).

Niyazi Berkes'e göre, Sultan II. Abdülhamid dönemi, önceki Tanzimat reform dönemine göre gerici bir dönemdir. II. Abdülhamid rejimi, tüm dini toplulukları Osmanlı vatandaşlığı altında bir araya getiren Tanzimat Fermanı yerine pan-İslamizmi bir devlet ideolojisi olarak benimsemiştir. Batı medeniyeti yerine İslam kültürünü övdü ve Halifeliği Batı emperyalizmine maruz kalan dünya Müslümanlarının lideri ve kurtuluşu olarak gördü. Yine N. Berkes'e göre II. Abdülhamid dönemi hem baskıcı hem de dolaylı olarak karanlık, muhalefeti ve özgürlükleri güçlü sansür ve geniş bir casusluk ağıyla bastırıyordu (Azak, 2019: 18).

II. Abdülhamid'den sonra güçlerini pekiştiren tek partili İttihat ve Terakki hükümetleri daha çok Türk yanlısı olmalarına rağmen Osmanlıcılığı ve Pan-İslamizmi devletin menfaatine olan her alanda kullanmışlardır. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nda yenildiler ve güçlerini kaybettiler. Osmanlı işgal edildi. 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Antlaşması'nın 7 ve 24. maddeleri başta Ermenilerin yaşadığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu vilayetleri olmak üzere Türkiye'nin işgalinin önünü açmıştır. Anadolu'nun birçok yeri ve İstanbul işgal edildi. Emperyalist güçler Rumları ve Ermenileri silahlandırmaya başladılar. Daha sonra, Sultan Vahdettin liderliğindeki Osmanlı hükümeti tarafından 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Antlaşması, Ermenilerin ve

Kürtlerin Anadolu'da kendi devletlerini kurma hakkını tanıdı (Erim, 1955: 552, 559). Osmanlı Türkiye'sinin Avrupa devletleri tarafından bölünmesinin yolu açıldı. Bu durumda Mustafa Kemal Paşa'nın başlattığı Kurtuluş Savaşı adeta ülkeyi işgalden kurtardı. Laik Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli atıldı.

Osmanlı İmparatorluğu 1876 yılına kadar mutlak monarşi ile yönetildi. Bu dönemde saltanat halk üzerindeki mutlak egemenliğini sürdürdü. Tanzimat döneminde Cumhuriyet fikri anılmaya başlasa da Osmanlı aydınları bir anayasa-meşrutiyet kurmayı yeterli görmüşler. Osmanlı devleti, II. Abdülhamid devrinde 1876-1878 ve 1908-1918 dönemlerinde meşrutî monarşi ile yönetildi. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Mustafa Kemal Paşa önderliğinde başlayan ve Osmanlı'nın yıkılmasıyla sonuçlanan milli mücadelenin ilk yıllarından itibaren halk iradesinin hakim olacağı açıkça ifade edilmiştir. 23 Temmuz 1919 Erzurum Kongresi'nden sonra yayınlanan Bildiri'nin 3. maddesinin "Millî iradeyi hakim kılmak esastır" kararı bu anlayışın ifadesidir. Millî iradeyi somut olarak gösterecek olan Meclis, İstanbul'un işgali ve Meclisin dağılmasından sonra 23 Nisan 1920'de "Büyük Millet Meclisi" adı altında Ankara'da toplandı. Olağanüstü yetkilere sahip 390 üyeli Meclis Başkanı Mustafa Kemal Paşa, aynı zamanda başbakan ve devlet başkanı seçildi. 20 Ocak 1921'de Türkiye Anayasası, egemenliğin Türk milletine ait olduğunu ilan etti. Bu anayasanın 1. maddesine göre - "Hakimiyet bila kaydü şart (koşulsuz olarak) milletindir" (1921 Anayasası). Bu madde daha sonralar da anayasada korunmuştur. Mustafa Kemal Paşa devrim niteliğinde bir değişiklik yaparak bir hanedandan iktidarı alıp halka geri vermeyi başardı.

Saltanatın hala Türk milletinin temsilcisi olmasına karşılık, Meclis 1 Kasım 1922 tarihli bir kararla saltanatu kaldırdı. Bu kararı gerekçelendiren Mustafa Kemal Paşa şöyle diyordu: "Osmanlı hanedanını ve padişahlığı devam ettirmeye çalışmak, Türk milletine en büyük zararı vermektir. Çünkü millet tüm fedakarlıkları ile bağımsızlığını sağlamlaştırsa bile padişahlık devam ederse bu bağımsızlığı koruması mümkün olmayacaktır" (Gazi, 2015: 39).

29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edildi. Ardından 3 Mart 1924'te hilafet kaldırıldı. Bu devrimler, kölelik zincirini halk üzerinden kaldırdı. Mustafa Kemal Paşa, Cumhuriyet'i "millî güce dayalı bir halk hakimiyeti" olarak nitelendirdi (Gazi, 2015: 338) ve Osmanlı yerine kendisini halife seçmek isteyenleri reddetti.

Yeni Türkiye'nin devrimlerinden biri, 1925'te türbelerin kapatılmasıydı. "Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müritler, meczuplar memleketi olamaz. Mustafa Kemal Paşa, "En doğru, en gerçek tarikat medeniyet tarikatidir" demiştir. Ayrıca Türk halkının İslam'ı tam olarak anlaması için Kur'an'ın Türkçe'ye tercüme edilmesini ve tefsir edilmesini emretti.

Sonraki devrimlerden biri, Arap alfabesinin Latin alfabesiyle değiştirilmesiydi. Türkler Müslüman olduktan sonra yüzyıllarca Arap alfabesini kullanmışlardır. Ancak Ahmed Cevdet Paşa ve Münif Paşa gibi aydınlar Arap alfabesinin yetersizliğini tartışmaya başladılar. Daha sonra Maarif Nazırı olan Münif Paşa 1862'de düzenlediği bir konferansta Arap alfabesinde reform yapılması gerektiğini, 6-7 yaş arası Avrupalı çocukların kolay alfabeleriyle okuyup yazabildiklerini söyledi. 19. yüzyılın sonlarında Namık Kemal, Ali Suavi, Şemseddin Sami gibi aydınlar da Arap alfabesinde reform yapmaya çalışmışlardır. Ziya Gökalp de Arap alfabesinin Türk diline uymadığını iddia ederek Arap alfabesinden Latin alfabesine geçişi desteklemiştir (Ulu, 279). 1928 yılında Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle Arap alfabesinden Latin alfabesine geçilerek bu süreç çözülmüştür. Aynı yıl 1924 Anayasası'nın "Türkiye Devletinin dini İslam'dır" başlıklı 2. maddesinin kaldırılması ve 1937 yılında "laiklik" ilkesinin anayasaya girişi (1934 Anayasası) laikleşme yolunda önemli adımlardı.

Atatürk - "Din bir vicdan işidir. Herkes vicdanının emrine uymakta serbesttir. Biz dine saygılıyız. Ama din işlerini millet ve devlet işleri ile karıştırmamaya çalışıyoruz." diyerek devletin laiklik ilkesini pekişirdi.

4. SONUÇ

19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında tüm devrimci hareketlere ve mücadelelere rağmen Azerbaycan ve İran halklarının demokratik bir sistem sağlayamadığını söyleyebiliriz. Onların aksine, Atatürk Türkiye'si 1920'lerde bağımsız, demokratik, laik bir cumhuriyete geçmeyi başardı. 1925 Şeyh Said ayaklanması ve 1930 Menemen olayı ile, demokratik devrimleri sindiremeyen yerli ve yabancı güçler bu

devrimleri engellemeye çalışsa da, Atatürk ülkeyi dini cehalet ve monarşi bataklığında yıkımdan kurtardı. 20. yüzyılın sonunda Azerbaycan Cumhuriyeti bağımsızlığını yeniden kazanmış ve modern dünya milletleri arasında yerini almıştır. Anadolu ve Azerbaycan halklarının tüm bu başarıları, her şeyden önce, yirminci yüzyılın başlarında Azerbaycan ve Türkiye'de bağımsız, laik bir Cumhuriyetin temellerini atan M.E. Resulzade ve M.K. Atatürk'ün çalışmalarının sonucudur ve bizler ulusal bağımsızlık için onlara minnettarız.

KAYNAKÇA

1. “1876 Kanun-ı Esasi”, URL:<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1876-k%C3%A2n%C3%BBn-es%C3%A2s%C3%AE/>
2. “1921 Anayasası”, URL:<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1921-anayasasi/>
3. “1924 Anayasası”, URL:<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/>
4. Agras, N. (2010), “II. Mahmud Dönemi Islahat Hareketleri Ve II. Mahmud'un Eğitim Öğretim Faaliyetleri”, Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Selçuk Üniversitesi, Konya.
5. Axundov, M.F. (1987), “Bədii və fəlsəfi əsərləri”, Yazıçı, Bakı.
6. Axundzadə, M.F. (2005), “Əsərləri”, Cild 3, Şərq-Qərb, Bakı.
7. Akyıldız, A. (2011), “Tanzimat”, TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt 40, İstanbul, 1-10.
8. Azak, U. (2019), “Türkiye'de Laiklik Ve İslâm”, İletişim, İstanbul.
9. “Azərbaycan Tarixi” (2000), Cild 4, Məsul redaktor: M.İsmayılov, Elm, Bakı.
10. Emecen, F. (2009), “Selim I”, TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt 36, İstanbul, 407-414.
11. Erim, N. (1955), “Devletlerarası Hukuku Ve Siyasi Tarih Metinleri”, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
12. Gazi Mustafa Kemal (2015), “Nutuk”, Kaynak yay., Ankara.
13. Həsənov, Ə. (1983), “Azərbaycan maarifçiləri tərəfindən islamın tənqidi (XIX əsrin II yarısı XX əsrin əvvəlləri)”, Yazıçı, Bakı.
14. Həsənov, Ə. (1982), “XIX əsr Azərbaycan maarifçiləri din haqqında”, Elm və Həyat, 9: 18-19.
15. “İstiqlal Bəyannaməsi”, URL:<https://axc.preslib.az/az/page/iKYoaVNIso>
16. Kurtuluş, R. (2008), “Rıza şah Pehlevi”, TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt 35, İstanbul, s.67.
17. Küçük, C. (1988), “Abdülhamid II”, TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt 1, İstanbul, 216-224.
18. Məmmədquluzadə, C. (2004), “Əsərləri”, Cild 3, Öndər nəşriyyat, Bakı.
19. Məmmədquluzadə, C. (2004), “Əsərləri”, Cild 4, Öndər nəşriyyat, Bakı.
20. Məmmədov, M. (1962), “C.Məmmədquluzadənin din və mövhumat əleyhinə mübarizəsi”, AzSSR EA nəşriyyatı, Bakı.
21. Məmmədzadə, M. (1992), “Milli Azərbaycan hərəkatı”, Nicat, Bakı.
22. Şahtaxlı, M. (2006), “Seçilmiş əsərləri”, Çarşoğlu, Bakı.
23. Şahtaxlı, M. (1999), “Türkiyəni necə xilas etməli”, Ağrıdağ, Bakı.
24. Ulu, C. “Osmanlıda Alfabe Tartışmaları Ve Latin Alfabesinin Kabulü Sürecinde Mustafa Kemal'in Çıktığı Yurt Gezileri: Tekirdağ Örneği”, URL:<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/1900/19970.pdf>, 277-302.

İSLÂM HUKUKUNDA ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN DAYANDIĞI ESASLAR (Güç Dengesi ve Çıkar mı?!)

(PRINCIPLES ON THE BASIS OF INTERNATIONAL RELATIONS IN ISLAMIC LAW
(Balance of Power and Interest?!))

Doç. Dr. İbrahim PAÇACI

Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, ORCID NO: <https://orcid.org/0000-0003-3376-0228>

ÖZET

Devletlerin oluşması ve dünya sahnesinde yer aldığı ilk andan itibaren, diplomatik, ticârî, kültürel ve askerî ilişkiler olduğu gibi menfaat çatışması veya ideolojik sebeplerle savaş ve benzeri hasmane ilişkiler de olmuştur. “Uluslararası ilişkiler” disiplini, I. Dünya Savaşından sonra *idealizm* eksenindeki tartışmalardan doğarak gelişmiştir. II. Dünya Savaşından sonra, devletler hukukuna ve uluslararası kuruluşlara olan güven yitirilmiş ve bunun sonucu olarak uluslar arası ilişkilerde idealizmin yerini realizm almıştır. II. Dünya savaşından sonra ortaya çıkan realist yaklaşımda, devletlerarası ilişkilerin çıkar ve güç üzerine kurulması benimsenmiştir. Uluslar arası ilişkilerde farklı nazariyeler ortaya konulsa da, günümüzde devletlerarası ilişkilerde realist görüş yaygınlaşarak, “uluslar arası ilişkilerde kalıcı dostluk yoktur, ulusal çıkar vardır” ifadesi sanki bir kural gibi benimsenerek her platformda dile getirilmeye başlamıştır.

İslâm devletler hukukunda uluslar arası ilişkilerin, kamu yararı/ maslahat prensibi üzerine bina edildiği söylenebilir. Nitekim İslâm bilginleri, eman, barış antlaşması, savaş ve benzeri uluslar arası ilişkilerin maslahat üzerine bina edileceğini belirtmişlerdir¹. Fakat maslahat prensibi, salt çıkar veya popüler ifadeyle “ulusal çıkar” değildir. Maslahat prensibi, İslâm’ın temel ilkeleri ve şer’î delillerle kayıtlı olup, ancak aksine şer’î bir delil bulunmaması durumunda delil olarak kullanılabilir. Dolayısıyla aksine delil bulunan veya İslâm’ın temel esaslarına aykırı olan bir durum, “ulusal çıkarlar” gerekçesiyle meşru görülemez. Çünkü Kur’ân’da “*Hakkın dışındaki her şey, ancak doğrudan sapmaktır.*” buyrulmaktadır².

Buna göre uluslar arası ilişkilerde “ulusal çıkarların”, adalet prensibi, yeryüzünün imarı ve temel hak ve hürriyetlerin sağlanıp korunması ilkeleriyle sınırlı olduğu söylenebilir. İslâm dini, insanların dünya ve ahiret yararlarını gözeterek bütün insanları kapsayan adaleti tesis etmeye gönderilmiştir. Dolayısıyla İslâm devletler hukukuna göre uluslar arası ilişkiler, günümüzde sıklıkla karşılaşılan çifte standarttan uzak, adalet temelinde dayalı olmalıdır. Kur’ân’a göre insanın yaratılış amaçlarından biri de yeryüzünü imar etmek olduğu için, toplumlar; ahlak, bilim, teknoloji ve sanatla dünyayı bayındır kılmak; insanlığın ortak çıkarları doğrultusunda hayatı tehdit eden girişimleri engellemek için çalışmak ve işbirliği yapmakla yükümlüdür. Bu çerçeveden olarak devletler, dünya barışını bozan, insan hayatını ve insanca yaşamayı tehdit eden savaş, işgal, terör vb. faaliyetleri önlemek; ekolojik dengeyi bozan, sağlıklı ve sürdürülebilir hayatı tehdit eden çevre sorunları, israf vb. problemlerle mücadele etmek; insanların temel hak ve hürriyetlerini temin etmek ve korumak amacıyla işbirliği yapmakla yükümlüdür.

Anahtar kelimeler: Uluslar arası ilişkiler, maslahat prensibi, adalet, yeryüzünün imarı.

ABSTRACT

Since the formations of state sand their first place on the world stage, there have been diplomatic, commercial, cultural and military relations, as well as war and similar hostile relations due to conflict of interest or ideological reasons. The discipline of "international relations" developed after the First World War, arising from the discussions on the axis of idealism. After the World War II, trust in the law of state sand international organizations was lost, and as a result, realism took the place of idealism in international relations. In the realist approach that emerged after the World War II, it was adopted that the interstate relations should be based on interest and power. Although different theories have been put forward in international relations, the realist view in international relations has become wide spread to day and the

¹ Ebu Abdillâh Muhammed b. Yûsuf b. Ebi'l-Kâsım el-Abderî, *et-Tâc ve'l-İklil li-Muhtasari Halil* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1398), 3/386; Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Rüşd el-Kurtubî İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1982), 1/387-388; Şihâbüddin Ahmed b. İdrîs el-Karâfî, *ez-Zehira* (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1994), 3/450-451; Ebu'l-Berekât Sidi Ahmed ed-Derdîr, *eş-Şerhu'l-Kebîr (Hâşiyetü'd-Desûki ile birlikte)* (Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts.), 206; Şemsüddin Muhammed b. el-Hatib eş-Şirbîni, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'âni Elfâzi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1997), 4/344-346; Zekerîyya el-Ensârî, *Esne'l-Metâlib fî Şerhi Ravdi't-Tâlib* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000), 4/2; Muhammed Necib el-Mutî'î, *Tekmilatü Kitâbi'l-Mecmû' Şerhi'l-Mühezzeb li's-Şirâzi (Mecmû' ile birlikte)* (Cidde: Mektebetü'l-İrşâd, ts.), 21/373; Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muğni (eş-Şerhu'l-Kebîr ile birlikte)* (Dâru'l-Kitâbi'l-Arabi, ts.), 10/518-519.

² Yûnus 10/32.

expression "there is no permanent friendship in international relations, there is national interest" has been adopted as a rule and started to be expressed in every platform.

It can be said that international relations in Islamic state law are built on the principle of public interest / maslaha. As a matter of fact, Islamic scholars have stated that international relations such as safety, peace treaty, war and similar international relations will be built on maslahat³. But the principle of maslaha is not mere interest or, in popular words, "national interest". The principle of maslahat is registered with the basic principles of Islam and shar'i evidence, but can be used as evidence if there is no shar'i evidence to the contrary. Therefore, a situation in which there is evidence to the contrary or that is against the basic principles of Islam cannot be considered legitimate on the grounds of "national interests". Because, in the Qur'an, "Everything except the truth is only a deviation from the straight." is commanded⁴.

According to this, it can be said that "national interests" in international relations are limited to the principles of justice, the construction of the earth, and the protection and protection of fundamental rights and freedoms. The religion of Islam was sent to establish justice that covers all people, by taking into account the interests of people in this world and in the hereafter. Therefore, according to Islamic state law, international relations should be based on justice, far from the double standards that are frequently encountered today. According to the Qur'an, one of the purposes of man's creation is to rebuild the earth, societies; improve the world with ethics, science, technology and art; is obliged to work and cooperate in order to prevent life-threatening attempts in the common interests of humanity. In this framework, states must fight against environmental problems, waste, etc., which disrupt the ecological balance, threaten healthy and sustainable life, by preventing activities such as war, occupation, terrorism, etc., which disrupt world peace and threaten human life; It is obliged to cooperate in order to ensure and protect the fundamental rights and freedoms of people.

Keywords: International relations, principle of maslaha, Justice, zoning of the earth.

GİRİŞ

İnsanın varlığını koruyup geliştirebilmesi için muhtaç olduğu araçları sağlayabilmesi ancak toplu yaşamasıyla mümkündür. Bunun için bazı filozoflar insanı, toplumsal bir varlık olarak tanımlamıştır⁵. Toplu hayatın getirdiği problemlerin neticesinde insanların varlıklarını devam ettirmesi; mülkiyet haklarını ve özgürlüklerini koruyabilmesi için devlet organizasyonuna ihtiyaç duyulmuştur⁶. İnsanlar bireysel bazda muhtaç oldukları araçları elde edebilmek için birbirleriyle ilişki kurmak zorunda olduğu gibi, toplumlar da ihtiyaçlarını karşılayabilmek için birbirine muhtaçtır. Başka bir ifadeyle devletlerarası ilişkiler zorunludur.⁷ Diğer taraftan uluslar arası ilişkilerde menfaat çatışması veya ideolojik ve dini gerekçelerle devletlerarasında hasmane ilişkiler de her dönemde olmuştur. Buna göre devletlerin birbirleriyle ilişkileri *dostâne*, *hasmâne* ve *tarafsız* olabilir.⁸

Devletlerarası ilişkilerin dayandığı esaslar konusunda farklı nazariyeler ortaya çıkmıştır. Özellikle II. Dünya savaşından sonra ortaya çıkan "realist yaklaşım"da, devletlerarası ilişkilerin çıkar ve güç üzerine kurulacağı esası kabul edilmektedir⁹. Günümüzde bu görüş yaygınlaşarak, "uluslar arası ilişkilerde kalıcı dostluk yoktur, ulusal çıkar vardır" şeklinde sanki bir kural gibi her platformda dile getirilmeye başlamıştır¹⁰. Bunun için, bir devletin diğerine karşı askeri ve ekonomik müdahalesine sıkça karşılaşılmaktadır.

Böyle bir ortamda İslâm hukukunda uluslar arası ilişkilerin dayandığı esasların belirlenmesi önem arz etmektedir. Uluslar arası ilişkilerde ölçü sadece güç dengesi ve ulusal çıkar mı olacaktır; yoksa bunu sınırlayan dinî, ahlâkî kurallar var mıdır? Bu tebliğde, İslâm hukuku açısından uluslar arası ilişkilerin

³el-Abderî, *et-Tâcve'l-İklil*, 3/386; İbnRüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 1/387-388; el-Karâfi, *ez-Zehira*, 3/450-451; ed-Derdîr, *eş-Şerhu'l-Kebîr*, 206; eş-Şirbîni, *Muğni'l-Muhtâc*, 4/344-346; el-Ensârî, *Esne'l-Metâlib*, 4/2; el-Mutî'î, *Tekmilletü'l-Mecmû'*, 21/373; MuvaffakuddînİbnKudâme, *el-Muğni*, 10/518-519.

⁴Yûnus 10/32.

⁵ Seyfullah Edis, *Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri* (Ankara, 1987), 4-5; Hatice Umut, *Fârâbî'nin Toplum ya da Devlet Görüşü*, "İnsan Doğası Temelinde Fârâbî'nin Toplum ya da Devlet Görüşü", *Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 14/27 (2009), 127-129.

⁶ Anıl Çeçen, "Devlet ve İnsan Hakları", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 6 (1989), 826; Umut, *Fârâbî'nin Toplum ya da Devlet Görüşü*, 187, 198-199.

⁷ Şemsettin Ulusal, *İslam Hukukunda Uluslar arası Andlaşmalar* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2006), 80; Yaman - Çalış, *İslam Hukuku*, 167.

⁸ Ahmet Yaman, "İslam Hukukunda Devletlerarası ilişkilerin Temel Niteliği Müslümanların Tarih Tecrübeleri ve Doktriner Tartışmalar Bağlamında Bir Değerlendirme", *İLAM Araştırma Dergisi* 2/1 (1997), 23; Zülfiyar Durmuş, "Kur'an-ı Kerim'de Uluslararası İlişkiler", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 2/2 (2002), 211.

⁹ Bülent Uğrasız, "Uluslararası İlişkilerde İki Farklı Yaklaşım: İdealizm ve Realizm", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/2 (2003), 139-140; Mitat Çelikpala, "Geçmişten Günümüze Vazgeçilemeyen Kavram: Ulusal Çıkar", *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 23/1 (06 Haziran 2005), 440-441.

¹⁰ Çelikpala, "Ulusal Çıkar", 441; İdris Kardaş, "Mutlak Müttefik de Yoktur", *Yeni Aktüel* (10 2018); Ali Nur Kutlu, "Diplomaside 'Lord Palmerston kuralı'na karşı 'Vicdanlı Erdoğan ilkesi'", *Yeni Şafak* (27 Ekim 2013); Halil İbrahim Sincar vd., "Bakan Çavuşoğlu: Uluslararası ilişkilerde sürekli dost ya da sürekli düşman yoktur", *Anadolu Ajansı Gündem* (27 Şubat 2020); TÜBA, "Temel Kavramlar" (Erişim 22 Mart 2022), 4.

dayandığı esaslar belirlenmeye çalışılacaktır. Bu amaçla öncelikle uluslar arası ilişkilerin dayandığı esaslar konusunda kabul edilen görüşler sunulacak; daha sonra fikhî deliller, İslâm'ın temel ilkeleri ve maslahat/toplum yararı bağlamında konu değerlendirilecektir.

ULUSLAR ARASI İLİŞKİLERİN DAYANDIĞI ESASLAR KONUSUNDA GELİŞTİRİLEN NAZARİYELER

Uluslar arası ilişkileri açıklamak üzere pek çok nazariye geliştirilmiştir. Ancak uluslararası ilişkilerin dayandığı esaslar konusundaki tartışmaların ağırlığını, üç - dört ana ekseninde yapılan tartışmalar oluşturmaktadır. Söz konusu tartışmaların ilki 1930 ve 40'lı yıllarda süren idealizm-realizm tartışmasıdır. İkincisi, 1950 ve 60'lı yıllarda ağırlıklı olarak tartışılan gelenekselci teoriler-davranışsalcı teoriler tartışmasıdır. Üçüncü ve dördüncüsü 1980'ler ve sonrasında hâkim olan neorealizm ile neoliberalizm ve rasyonalist/pozitivist teoriler ile eleştirel/post-pozitivist teoriler tartışmasıdır.¹¹ Uluslar arası ilişkiler disiplini ilk tartışma idealizm-realizm tartışması olmakla birlikte, her zaman gündemde yerini korumuştur. Çünkü bu tartışma, daha sonra ortaya çıkan tartışmaların önünü açarak farklı tartışmaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bunun için idealizm-realizm tartışmasının etkisi, günümüzde de hâlâ devam etmektedir.¹² Bu sebeple söz konusu nazariyelerden idealizm ve realizm ile realizmin yeni bir versiyonu olan neo-realizm üzerinde durulacaktır.

Uluslararası ilişkiler disiplini, I. Dünya Savaşından sonra *idealizm* eksenindeki tartışmalardan doğarak gelişmiştir. İdealistler, I. Dünya Savaşından sonra, uluslar arası ilişkilerde devletlerin nasıl davranması gerektiği konusuna yoğunlaşmışlardır. II. Dünya Savaşından sonra, devletler hukukuna ve uluslararası kuruluşlara olan güven yitirilmiştir. Bunun sonucu olarak da uluslar arası ilişkilerde idealizmin yerini realizm almıştır.¹³

İdealizm

I. Dünya Savaşı bütün dünyada büyük bir felaket ve yıkım meydana getirmiştir. Savaşın sona ermesinin ardından, uluslar arası ilişkiler alanına ilgi duyan düşünürler, bir daha böyle büyük bir felaket yaşanmaması ve dünya barışının sağlanması için kafa yormuşlardır. İdealizm, işte böyle bir ortamda ve bu düşüncelerle doğmuştur. Uluslar arası ilişkilerde idealizm, liberal ve idealist yaklaşımların öne çıktığı; dünya barışı ve ülkelerin güvenliğinin Versay düzeni gibi kurumsal düzenlemelerle sağlanacağı kuramına dayanan bir nazariyedir. Bu nazariyenin temelleri aydınlanmadan gelen *ilerleme* fikrine dayanmaktadır. Ayrıca bu teori, liberalizmden de etkilenmiştir. Buna göre bireyler iyi ve rasyoneldirler. Dolayısıyla savaşların sebebi, devletlerin mutlakıyetçi, otoriter bir şekilde örgütlenmeleridir. Bu sebeple dünya barışının tesis edilebilmesi için, yönetimlerde demokratik olmayan uygulamaların sonlandırılması, gizli diplomatik temasların yerine açık diplomatik ilişkilerin kurulması, uluslararası hukuk sisteminin güçlendirilmesi gerekir.¹⁴

Bu ilkelerin hayata getirilmesine yönelik olarak, ABD Başkanı Wilson, uluslar arası sistemin demokrasi ve açıklık diplomasisi ekseninde yeni bir uluslararası kurumsallaşma çerçevesinde örgütlenmesi gerektiğini dile getirmiş ve bu görüşünün eyleme geçirilebilmesi için Milletler Cemiyetinin kurulmasına öncülük etmiştir. Ona göre Milletler Cemiyeti, kolektif güvenlik ilkesine dayanarak daha önceki dönemlerde hâkim olan güç dengesi yaklaşımlarının ortadan kalkmasını ve barış üzerine kurulu dünya düzeninin tesis edilmesini sağlayacak ve böylece savaşlar imkânsız hale gelecekti. Milletler Cemiyetinin önderliğinde uluslar arası ortam *akılcı* bir zemine oturacak ve böylece *ilerleme* gerçekleşecekti. İşte idealizmin önerileriyle gelişen bu uluslar arası kurumsallaşma, günümüzde de etkisini devam ettirmektedir.¹⁵

Milletler Cemiyeti projesince vurgulanan hukuk, politika, ahlak ve ekonomiyle ilgili problemleri araştırmak ve farklı medeniyetler arasında anlayışı geliştirmek amacıyla Wales Üniversitesi bünyesinde uluslararası ilişkiler kürsüsü kurulmuştur. Bu kürsüde çalışma yapan idealist akademisyenler, kürsünün kuruluş amacına uygun olarak çalışmalarını yürütmüşlerdir. Bunun için onlar, uluslar arası ilişkilere çok iyimser yaklaşmışlar; dünyanın nasıl olduğuyla ilgilenmemiş, daha çok nasıl olması gerektiğine yoğunlaşmışlardır. Çalışmalarında eklettik bir metot izlemişler; yeni ve farklı bir bütün meydana getirmek amacıyla diğer bilim dallarından kavramlar ödünç almışlardır.¹⁶ İdealizm çerçevesinde oluşturulan uluslar arası kurumsallaşma,

¹¹ Sezgin Kaya, "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 63/3 (2008), 87-88; Tayyar Arı, "Uluslararası İlişkilerde Büyük Tartışmalar ve Post-Modern Teoriler", *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri-2 Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar* (Bursa: DORA, 2014), 2-3; Cihan Daban, "Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmaların Yönteme Etkisi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 27 (31 Temmuz 2017), 208-209.

¹² Daban, "Teorik Tartışmalar", 209.

¹³ Uğrasız, "İdealizm ve Realizm", 139-140; Arı, "Post-Modern Teoriler", 3-4; Daban, "Teorik Tartışmalar", 191-192; Birkan Ertoý, "Uluslararası İlişkilerde Realist Geleneğin Dönüşümü ve Neoklasik Realizm", *Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2019), 2-3.

¹⁴ Aydın Mustafa, "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 51/1 (1996), 91-92; Uğrasız, "İdealizm ve Realizm", 141; Arı, "Post-Modern Teoriler", 3-4; Daban, "Teorik Tartışmalar", 210.

¹⁵ Uğrasız, "İdealizm ve Realizm", 141-142; Daban, "Teorik Tartışmalar", 210.

¹⁶ Mustafa, "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım", 91.

misyoncu-normatif çalışma imkânının yanında; ulus-devlet yapısını aşarak uluslar arası toplumu oluşturmak amacıyla çok sayıda çalışma imkânı sağlamıştır. Bu dönemdeki çalışmalar açıklayıcı olmaktan ziyade betimleyicidir. Betimleyici bir metot benimseyen idealizm, realistler tarafından önemli eleştirilere maruz kalmıştır.¹⁷

Realizm

İdealistlerin savunduğu Milletler Cemiyetinin II. Dünya Savaşını öngörememesi ve engelleyememesi onların sonunu hazırlamış ve savaşın ardından realizm uluslar arası ilişkilerde hâkim olmuştur. Realizm, II. Dünya Savaşından sonra ABD tarafından yapılan askerî harcamaları meşrulaştırdığı için Anglo-Amerikan bir teori olarak değerlendirilmektedir.¹⁸ Realizm, uluslar arası ilişkilerin özünü, güç ve çıkar mücadelesi olarak görür. Dolayısıyla onlara göre savaşlar olağan bir durumdur. Realist görüşe göre insanın tabiatında bulunan bencillik ve iktidar hırsı, güçlü ve egemen olma gibi duygular, devletlerarası ilişkilere de yansır. Fertler kendi çıkarları peşinde koştuğu gibi, uluslar arası sistemin aktörlerini oluşturan devletler de çıkarları doğrultusunda hareket ederler.¹⁹

Realistler devlet politikasını, *yüksek politika* ve *düşük politika* olmak üzere ikiye ayırmışlardır. ***Yüksek politika***, askerî ve güvenlik konularına yönelik politiklardır. Realistler güç, çıkar ve ulusal güvenlik gibi konulara önem verdiklerinden buna yüksek politika demişlerdir. ***Düşük politika*** ise, bunların dışında kalan ekonomik, sosyal ve kültürel konulara yönelik politiklardır.²⁰ Realist açısından devletlerin nihaî amacı, anarşik ortamda düşmanlara karşı güvenliklerini sağlamaktır. Bunun için devlet politikasını, ulusal güvenliği sağlayabilecek güç hesapları belirler. Buna göre dış politikanın belirlenmesinde kendi durumundan hoşnut olan devletler, mevcut durumlarını korumaya çalışırken; memnun olmayanlar yayılcı bir politika benimserler. Gerçekçi politikaya uygun olarak ittifak yapılır ve/veya bozular, yeni dostluklar tesis edilir ve/veya eski dostluklar bozular. Bu yaklaşıma göre, dış politika analizi, ulusal çıkarlara indirgenmiştir. Ulusal çıkarlarla güç arasında sıkı bir ilişki vardır. Devlet adamları, ulusal çıkarları savunurken ülkesinin gücünü esas alarak hareket etmelidir. Çünkü devletler, sadece güçleriyle orantılı ve uyumlu olan ulusal çıkarlarını savunabilirler. Buna göre devletler, çıkarlarını kendi kuvvetlerine uyumlu hale getirirlerse, hedeflerini gerçekleştirebilir ve maksimize edebilirler.²¹

Uluslar arası ilişkilerde realist yaklaşım, II. Dünya Savaşından sonra hâkim olmakla birlikte, kökeni devlet ve güç odaklı bir yaklaşımı benimseyen ve amacı gerçekleştirmek için her yolu mubah sayan Machiavelli ve Hobbes'un düşüncelerine dayanmaktadır. Machiavelli'ye göre devletlerarasında doğal ve gerekli bir düşmanlık bulunmaktadır. Bunun sonucu olarak da, birinin çıkarının gelişmesi, diğersinin zararındır.²² Ona göre, şehir devletlerinin dağılma sebebi, güçlü ve merkezi bir otoritelerinin olmamasıdır. Machiavelli bu görüşüyle realizmi etkilemiştir. Realizmin II Dünya Savaşından sonra önem kazanmasına yol açan sebeplerden biri de, büyük devletlerin küçük devletlerin kolaylıkla işgal edilmesidir. Nitekim Nazi Almanya'sı, Avrupa kıtasında etrafındaki ülkeleri kısa zamanda ele geçirerek doğuya yönelmiştir. Nazi Almanya'sının, güçlü ordusuyla bunu gerçekleştirmesi, realizmin kök salmasına sebep olmuştur.²³

Realistler de, idealistler gibi, çatışma ve savaşların önlenmesi konusunda ilgilenmiştir. Fakat realistlere göre savaşın önlenmesinin yolu, idealistlerin savunduğu gibi ahlakî kurallar ve kurumsal yapılanmalar değildir. Bunun tek yolu, caydırıcı güç dengesi veya dünyanın polisliğine soyunan güçler uyumudur. Devletlerarası ilişkilerin kaynağını teşkil eden güç mücadelesi, devletlerarasında güç dengesi meydana getirerek uluslar arası kaotik ortamı sonlandıracaktır. Bu fikirler akademik çevre tarafından o kadar benimsendi ki, 1945'den sonra realizm uluslar arası ilişkiler alanında dominant yaklaşım haline geldi. Özellikle soğuk savaşın etkilerinin hissedildiği 1950'li yıllarda, realist düşünceler hiç sorgulanmadı ve güç teorileri uluslar arası ilişkileri açıklamada doğal görüldü.²⁴

Realizmin gelecekle ilgili öngörülerinde başarısız olduğu ve dünyayı tek bir sistem olarak görmesi, uluslar arası ortamdaki diğer unsurları göz ardı etmesi, ekonominin de en az askerî güç kadar önemli olduğunu kavrayamaması ona yöneltilen büyük eleştirilerden bir kısmıdır.²⁵ Realizme yönelik eleştirilere rağmen bu

¹⁷ Daban, "Teorik Tartışmalar", 210-211; Uğrasız, "İdealizm ve Realizm", 142.

¹⁸ Sertif Demir - Ali Bilgin Varlık, "Realist ve Liberal Teorilerde 'Güç' Anlayışı", *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar* (İstanbul: Beta, 2013), 71-72.

¹⁹ Arı, "Post-Modern Teoriler", 4; Uğrasız, "İdealizm ve Realizm", 143; Mücahit Özdoğan, "Realizm ve Neorealizm Bağlamında Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışının Değerlendirilmesi", *Güvenlik Bilimleri Dergisi* 8/1 (2019), 5-6.

²⁰ Demir - Varlık, "Realist ve Liberal Teorilerde 'Güç' Anlayışı", 78; Özdoğan, "Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışı", 6.

²¹ Demir - Varlık, "Realist ve Liberal Teorilerde 'Güç' Anlayışı", 70-71; Uğrasız, "İdealizm ve Realizm", 143-144; Mustafa, "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım", 93; Ertoy, "Neoklasik Realizm", 4-5; Çelikpala, "Ulusal Çıkar", 440-441; Arı, "Post-Modern Teoriler", 4-5; Özdoğan, "Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışı", 6-7.

²² Özdoğan, "Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışı", 6; Arı, "Post-Modern Teoriler", 5; Mustafa, "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım", 92; Çelikpala, "Ulusal Çıkar", 445.

²³ Özdoğan, "Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışı", 6.

²⁴ Mustafa, "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım", 93-94.

²⁵ Özdoğan, "Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışı", 7.

teori, 1970'lerde kendisini yeniden formüle edinceye kadar hâkimiyeti kesintisiz olarak devam etmiştir. 1940'tan 70'li yıllara kadar uluslar arası ilişkiler ve dış politika alanında yapılan çalışmaların önemli bir bölümü realist çalışmalardan oluşmaktadır.²⁶

Neo-realizm

Realizme getirilen eleştiriler, onun kendisini yenilemesine; neo-realizmin ortaya çıkmasına etki etmiştir. Neo-realizm tarafından getirilen temel değişiklik, tarihselci bakış açısını terk ederek, yapısalcı bir bakış açısı benimsemesidir. Bunun için bu nazariyeye, *yapısalcı realizm* de denmektedir. Bu teori sahipleri, sistem ve yapıya vurgu yaptıkları için, araştırmanın merkezine büyük güçleri yerleştirmişlerdir. Neo-realizm, klasik realizmden farklı olarak, bilim felsefesinin ilkelerini benimsemiştir. Ayrıca o, bireysel kabullerden uzaklaşıp uluslararası sisteme ağırlık vermiştir. Klasik realizmde benimsenen inceleme yönteminde “güç politikası” ve “kendine yardım” esas alınırken; neo-realizm analizlerinde “güç” amaç olarak değil, bir araç olarak görülür ve “kendine yardım” esas da yapısal/sistemsel analiz olarak ortaya çıkar.²⁷

Neo-realistlere göre de, uluslar arası sistem anarşik bir yapıya sahiptir. Fakat bunlar anarşinin sebebini, klasik realistler gibi insan tabiatı olarak görmez, uluslar arası sistemin yapısı olduğunu ileri sürerler. Klasik realizm, savaşların sebebini insanın tabiatı ve devletlerin ulusal çıkarları peşinde koşmalarıyla açıklarken; neo-realizm savaşların uluslararası sistemin anarşik yapısından kaynaklandığını söylemiştir. Neo-realistlere göre, korkmak, şüphelenmek, güvensizlik gibi duygular insanın tabiatından değil, uluslar arası sistemin anarşik yapısından kaynaklanmaktadır. Bu anarşik yapıda, savaşları durduracak bir düzenleme veya organ bulunmadığı için çatışmalar olacaktır. Hatta toplumlar birbirine iyi niyetle yaklaşıyorlar bile çatışma kaçınılmazdır. Burada anarşiden kastedilen, hukukun çiğnenmesi ve kargaşa hâli değil; uluslar arası sistemde devletleri zorlayan üstün bir otorite bulunmamasıdır.²⁸

Neo-realistler, güvenlik yaklaşımında şüpheyi öne çıkarırlar. Devletlerin bekalarını muhafaza etmek için, her zaman şüpheli olmaları gerekir. Ancak devletin tehdit algılamasında, karşı tarafın niyeti de önemlidir.²⁹

Neo-realizm, askerî güvenlikle birlikte ekonomik güvenliğe de önem verir. Onlara göre “güç”, devletin askerî gücünün yanında, diğer ekonomik, politik, teknolojik, sosyal ve benzer diğer kapasitelerini kapsamaktadır. Onların bu tercihi yapmalarında, ABD'nin askerî üstünlüğe sahip olmasına rağmen Vietnam Savaşı'nda istediği sonucu elde edememesi, Arap-İsrail Savaşları sebebiyle 1973 Petrol Krizinin yaşanması ve dağılan Sovyetler Birliği'nin askerî güce önem verip ekonomiyi göz ardı etmesi etkili olmuştur.³⁰

Neo-realizm, analizlerinde güce çok fazla vurgu yaptığı için eleştirilmiştir. Onlar, realistler tarafından kabul edilen “güçlünün kendi uygulamalarına meşruiyet kazandırma” tezini, “güçlünün hukukunu yaratma” tezine taşımışlardır. Neo-realistlerin eleştirildiği hususlardan biri de, klasik realistlerde olduğu gibi, *yüksek politika* ve *düşük politika* ayırımına giderek, güvenlik ve askeri konuları yüksek politika; ekonomi, ticaret, çevre gibi konuları ise düşük politika olarak kabul etmeleridir. Aynı şekilde uluslar arası sistemin üstlendiği rolü abartıp, devlet davranışlarını yeterince açıklayamamaları da eleştirilen konulardandır. Yine onlara yöneltilen eleştirilerden biri de, Soğuk Savaş sona erdikten sonra *yeni dünya düzeninin* kurulmasında ve 11 Eylül saldırılarından sonra meydana gelen gelişmeleri doğru olarak tahlil edememeleri ve tek yanlı bir ABD dış politikasının benimsenmesine altyapı oluşturmalarıdır.³¹

Diğer Nazariyeler ve Değerlendirme

Bu ana akım nazariyelerin dışında bir takım teoriler daha geliştirilmiştir. Bu teorilerden biri plüralizmdir. Genel olarak *plüralizm*de devletin alt öge ve aktörlerden oluşan bir yapı olduğu kabul edilir ve uluslar arası ilişkiler de çok aktörlüdür. Bunun yanında bu nazariyenin geri planında liberal felsefenin özgürlükçü yönü bulunmaktadır. Bu sebeple plüralizm, liberalizm olarak da ifade edilmektedir. Plüralist nazariyeler, devlet dışında aktörler kabul eder. Bu nazariyeler bireyi, ulusal ve uluslar arası baskı gruplarını, uluslar aşırı örgütleri ve uluslar arası örgütlenmeleri, uluslar arası ilişkilerin aktörleri sayarlar. Plüralistlere göre uluslar arası ilişkilerin gündemi çeşitlenmiştir; sadece güvenlik konularından oluşmaz. Buna göre her türlü ticari ilişkiler, spor, turizm ve diğer toplumsal ilişkilerin hepsi uluslar arası ilişkilerin gündemini oluşturur.³²

Uluslar arası ilişkileri inceleyen nazariyelerden bir diğeri *globalizmdir*. Uluslar arası ve dış politikanın global çerçevede ele alındığı *globalizmde*, tarihsel perspektif vazgeçilmez kabul edilmektedir. Dolayısıyla

²⁶ Demir - Varlık, “Realist ve Liberal Teorilerde ‘Güç’ Anlayışı”, 71-72, 74-75; Arı, “Post-Modern Teoriler”, 9.

²⁷ Demir - Varlık, “Realist ve Liberal Teorilerde ‘Güç’ Anlayışı”, 75-76; Ertoy, “Neoklasik Realizm”, 8.

²⁸ Demir - Varlık, “Realist ve Liberal Teorilerde ‘Güç’ Anlayışı”, 75-76; Özdoğan, “Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışı”, 9-10; Ertoy, “Neoklasik Realizm”, 7-8.

²⁹ Özdoğan, “Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışı”, 9.

³⁰ Özdoğan, “Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışı”, 9; Demir - Varlık, “Realist ve Liberal Teorilerde ‘Güç’ Anlayışı”, 77.

³¹ Demir - Varlık, “Realist ve Liberal Teorilerde ‘Güç’ Anlayışı”, 78.

³² Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika* (Bursa: Alfa Akademi Basım Yayım Dağıtım, 2017), 104-105; Mustafa, “Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım”, 83-84; Abdül'âlî Abdülkadir, “Muhâdârâtü Nazariyyâtü'l-'Âlâkâtü'd-Devliyye” (Câmi'atü Sa'îde dr. Mevlây et-Tâhir, 2009), 28.

günümüz olaylarının tam olarak anlaşılabilmesi, ancak tarihsel perspektiften bakmakla mümkündür. Globalistlere göre, uluslar arası ilişkilerin temel dinamiği ekonomik ilişkilerdir ve çağdaş dünya sisteminin gelişimi ve işleyişi, ancak bunlarla anlaşılabilir.³³

Bu nazariyelerden biri olan *davranışsalcılığın*, uluslar arası ilişkiler teorisinden daha çok metodoloji önerisi olarak kabul edilmesi mümkündür. Davranışsalcı/kantitatif yaklaşımı benimseyen düşünürler, kesin bilimsel kanıtlara dayanmak gerektiğini savunurlar. Onlar, gözleme dayalı tabii bilimler alanında geliştirilen araştırma metotlarının sosyal bilimlere uyarlanmasını mümkün görmüşler; matematiksel ve istatistiksel verileri, ileri matematik tekniklerini ve bilgisayar programlarını uluslar arası ilişkilerde çokça kullanmışlardır. Davranışsalcılık ne olması gerektiği veya potansiyel olarak ne olabileceği üzerinde durmak yerine, daha çok ne olduğunu açıklamaya çalışmışlardır.³⁴

Söz konusu teorilerden biri olan *post-modernizmin*, *post-pozitivizm*, *post-yapısalcılık* ve *feminizm* gibi alt kategorileri ayrılması mümkündür. Bu yaklaşım, uluslar arası ilişkiler alanında problemlere çözüm üretecek analiz ve teoriler sunmak yerine, bu alanda geliştirilen teorileri eleştirmiştir. Post-pozitivistler, analizlerini sadece gözlemlenebilen olgulara indirgeyen pozitivistleri tenkit etmişler; onların bu yaklaşımının uluslar arası ilişkiler alanında yapılacak çalışmaları sınırlandırdığını söylemişlerdir. Bunun sonucu olarak da pozitivist yaklaşıma göre gözlemlenmesi mümkün olmayan ve sınırları aşan uluslar arası ilişkiler analiz dışında kalmaktadır. Aynı şekilde sebep-sonuç ilişkisi dâhilinde ele alınması mümkün olmayan sosyal faktörler de analizlerde ihmal edilmektedir. Post-pozitivistlerin, pozitivistlere yönelttiği eleştirilerden biri de, onların sosyal bilimlerde teorilerin değerden arındırılması ve objektif olması gerektiğini ileri sürmeleridir. İşte *post-pozitivistler*, pozitivistlerin ihmal ettiği bu unsurları analizlerine dâhil ederek, onların eksikliklerini tamamlamaktadırlar.³⁵

Uluslar arası ilişkileri inceleyen nazariyelerden bir diğeri de *konstrüktivizm*dir. Uluslar arası ilişkiler alanının yazılan eserler incelendiğinde, tek bir konstrüktivizm türü olmadığı; çok sayıda konstrüktivist yaklaşımın bulunduğu görülür. Konstrüktivizm, pozitivist epistemoloji ve post-pozitivist ontolojiyi benimsediği için ikisi arasında bir yol olduğu söylenebilir. Konstrüktivizm bir taraftan pozitivistler gibi tabiat ile toplumu bir kabul ederken, diğer taraftan toplumun kendisine ait ontolojik yapısı olduğunu savunur. Bu nazariyenin en belirgin özelliği, uluslar arası aktörlerin kimliklerinin ve bunların çıkarlarının toplumsal olarak inşa edildiğinin varsayılmasıdır. Konstrüktivist görüş, yeni dünya politikasını oluşturan normatif ve kurumsal değişimin anlaşılmasını sağlamaktadır. Konstrüktivizm, siyasî eylemin belirlenmesinde normatif ve maddi unsurları birlikte dikkate alır. Konstrüktivistler sosyal hayata ilişkin üç temel esasa bağlı kalmışlardır: *a)* Bunlar normatif ve fikri yapılara önem verdikleri kadar, maddi yapılara da önem vermişlerdir. *b)* Konstrüktivistlere göre kimlikler çıkarları, dolayısıyla eylemleri belirlemektedir. Bunun için onlar, birey ve devletlerin toplumsal kimliklerine odaklanır ve kimliklerin maddi olmayan unsurlar tarafından nasıl belirlendiğine önem verirler. *c)* Konstrüktivistlere göre, yapı ve aktörler karşılıklı olarak birbirlerinden etkilenirler.³⁶

Feminizm çok boyutu olan bir dünya görüşüdür. Bu yaklaşım, yeni gelişmekte olan bir alan olup içinde farklı görüşler barındırmaktadır. Feminizm, kadınların tecrübe, görüş ve eylemlerinden ortak bir gelecek oluşturmayı amaçlayan bir nazariyedir. Farklı feminist yaklaşımlar söz konusudur. Bunlardan *empirik feministler*, uluslar arası ilişkilerin empirik yönünü merkeze alarak feminizm ve cinsiyet konularını ele alırlar. *Analitik feminizm* ise, uluslar arası ilişkilerin kurucu yönünü merkeze alarak, uluslar arası ilişkilerin cinsiyet konusuna yaklaşımına bakar. *Normatif feministler* ise, toplumsal ve siyasal değişimi sağlamak amacıyla bir nazariye oluşturmada normatif bir gündem benimserler.³⁷

Görüldüğü gibi, uluslar arası ilişkiler alanında dinamik bir teorik tartışma mevcuttur. Uluslar arası ilişkilerde ortaya çıkan yeni gelişmeler, daha önce geliştirilen nazariyelerin kabul ettiği varsayımları test etme imkânı sağlamaktadır. Bunun da etkisiyle uluslar arası ilişkilerde ortaya çıkan yeni gelişmeleri açıklayamayan nazariyeler ya kendilerini geliştirmekte, ya da yerlerini yeni nazariyelere bırakmaktadır. Nitekim Soğuk Savaşın sona ermesinde sonra meydana gelen gelişmeler, geleneksel/pozitivist teoriler tarafından açıklanamadığı için, post-modern teorilere ilgi arttırmıştır.

Uluslar arası ilişkiler alanında geliştirilen nazariyeler, idealizm dışarıda bırakılırsa, ilişkilerin nasıl olması gerektiği ve norm koyma amacına yönelik olmayıp, uluslar arası ilişkileri açıklamaya yöneliktir. Devletler

³³ Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 105-107; Mustafa, "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım", 84.

³⁴ Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 108-109; Arı, "Post-Modern Teoriler", 7-8; Mustafa, "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım", 77,79.

³⁵ Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 111-116; Arı, "Post-Modern Teoriler", 23-24; Daban, "Teorik Tartışmalar", 217-218.

³⁶ Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 116-120; Arı, "Post-Modern Teoriler", 32-35; Kaya, "Konstrüktivist Yaklaşımlar", 89, 92.

³⁷ Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 122-125; Arı, "Post-Modern Teoriler", 38, 40-42; Mustafa, "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım", 111-112; Abdülkadir, "Muhâdârâtü Nazariyyâtü'l-'Âlâkâti'd-Devliyye", 47.

ise, uluslar arası ilişkilerinde, reel-politik tercihlerde bulunmaktadır. Nitekim uluslar arası çalışmalarda 1940'tan 70'li yıllara kadar realizm hâkim olmuştur. Realizme yönelik eleştiriler üzerine, 1970'lerde kendisini yeniden formüle etmiştir. Bunun için, devletlerin uluslar arası ilişkilerde tercih ettikleri dış politikaların kısaca neler olduğuna işaret edilmesinde yarar bulunmaktadır.

DEVLETLERİN DIŞ POLİTİKA TERCİHLERİ

Devletler, ulusal çıkarlarını maksimize etmek ve güç dengesini sağlamak amacıyla uluslar arası ilişkilerde politika tercihlerinde bulunmaktadırlar. Bu başlık altında, devletlerin dış politika tercihleri veya dış politika stratejileri kapsamında “yalnızcılık”, “tarafsızlık”, “bağlantısızlık”, “güç dengesi”, “emperyalizm”, “prestij”, “statüko” ve “ittifak” politikaları kısaca açıklanacaktır.

Yalnızcılık Politikası

Yalnızcılık politikası, uluslar arası problemlerin çözümüne aktif olarak katılmama; diğer devletlerle diplomatik ve ticari ilişkilerini en alt düzeyde tutma politikasıdır. Bu politikayı uygulayan devlet, askeri ittifak yapmaktan ve diğer devletlerin kendi ülkesinde askeri faaliyet yürütmesine kolaylık sağlamaktan uzak durur. Yalnızlık politikası, uluslar arası ilişkilerde *infirap politikası*, *ayrı durma politikası*, *izolasyonizm* ve *Monroe Doktrini* terimleriyle de ifade edilmektedir. Bir devletin böyle bir politika izlemesi, güvenlik ve bağımsızlığını ancak bu yolla koruyabileceğine inanmasına dayanmaktadır. Yalnızcılık politikası uygulamak isteyen devletin öncelikle kendine yeterli olması ve kendi güçleriyle ülke savunmasını yapabilecek durumda olması; ayrıca coğrafik ve topografik özelliklerinin bu politikaya uygun olması gerekir. Buna göre yalnızcılık politikası takip eden devlet, uluslar arası ortamı kendi hedefleri için değiştirmeyi düşünmeyen; askeri, ekonomik ve sosyal açıdan kendine yeterli bir devlettir.³⁸

Tarafsızlık Politikası

Uluslar arası ilişkilerde tarafsızlık, genel anlamda, diğer ülkeler arasında savaş çıkması durumunda, savaşın dışında kalıp savaştan taraflara askeri anlamda kolaylık sağlamamayı ifade etmektedir. Bununla birlikte teknik anlamda hukukî bir statü olan tarafsızlıkta, hem tarafsız devletlere, hem de savaşın taraflarına, uluslar arası hukuk bazı hak ve ödevler öngörmektedir. Bu çerçeveden olarak 1907 yılında La Hay konferansında tarafsızlık konusu değerlendirilerek, tarafsız devletlerin hak ve ödevlerini belirlemiştir. Tarafsızlığın, hukuki bir statü olarak kabul edilen teknik anlamda tarafsızlık sayılabilmesi, dolayısıyla söz konusu haklara sahip ve ödevlerle yükümlü olabilmesi için, savaş ortaya çıkmadan önce veya savaş sırasında ilan edilmesi gerekir.³⁹

Tarafsızlık *geçici tarafsızlık* ve *sürekli/daimi tarafsızlık* olmak üzere iki gruba ayrılır. **Geçici tarafsızlık**, bir devletin diğer devletler arasında çıkan/çıkacak bir savaşta, tarafsız kalacağını bildirmesidir. Bu bildirim, savaş sırasında olabileceği gibi, henüz savaş başlamadan devletlerin arasında gerilim ortaya çıktığında da olabilir. Aynı şekilde tarafsızlık durumu, barış zamanında birtakım antlaşmalar yapılarak da sağlanabilir. Bu tarafsızlık, savaş süresiyle sınırlı olup, tarafsız ülkenin, savaştan taraflara savaşa karışmayacağını ve onlardan birine askeri ve ekonomik kolaylık ve imkanlar sağlamayacağını taahhüt etmesidir. Tarafsızlık iradi bir durum olup bağlayıcı değildir. Dolayısıyla tarafsız devlet, savaş esnasında tarafsızlığını bozup savaşa katılabilir. **Sürekli tarafsızlık** ise, iki veya daha fazla devletin, çeşitli sebeplerle bir devleti tarafsızlık statüsüne zorlamasıdır. Geçici tarafsızlıkta devlet, kendi iradesiyle tarafsızlık statüsünü benimserken, sürekli/daimî tarafsızlıkta devlet kendi iradesi dışında tarafsızlığa zorlanmaktadır. Buna göre sürekli tarafsızlıkta, devletin egemenliğine müdahale ve bağımsız karar almasını belli ölçüde kısıtlama söz konusudur. Sürekli tarafsızlık statüsüne sahip devlet, sadece kendi ülkesine saldırı olması durumunda, bunu engellemek ve/veya savmak amacıyla silahlı kuvvetleriyle müdahale edebilir.⁴⁰

Bağlantısızlık Politikası

Bağlantısızlık, II. Dünya Savaşından sonra gelişmekte olan üçüncü dünya ülkeleri tarafından benimsenen siyasi bir akım olup, soğuk savaş döneminde birbirleriyle rekabet içinde olan siyasî ve ideolojik ittifaklara tepki olarak ortaya çıkan bir harekettir. Bağlantısızlık stratejisini benimseyen devletler, söz konusu siyasi ve ideolojik bloklara katılmamayı prensip edinmekte; imkânlar ölçüsünde bağımsız kalma iradesini ortaya koymaktadır. Bunun için bağlantısız devletler bir takım konularda bloklardan birini diğerinden çok destekleyebilmektedir. Ancak iki bloktan birini tamamen desteklemekten veya bloğun önderine açıkça arka çıkmaktan kaçınmışlardır. Buna karşılık bağlantısız devletler kendi aralarında, askeri, ekonomik ve ideolojik

³⁸ Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 247-251; Murat Yılmaz, *ABD'nin Ulusal Güvenlik Strateji Belgeleri Üzerinden Amerikan Stratejik Kültürünün Nitel Analizi* (Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2020), 39-40; Ahmet Hüsrev Çelik, “Türk Dış Politikasının Niteliği Üzerine Kavramsal Bir Tartışma: Değerli Yalnızlık mı, Şuurlu Dinamizm mi?”, *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5/2 (23 Temmuz 2016), 70-73.

³⁹ Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 253-254; Yılmaz, *Amerikan Stratejik Kültürü*, 41-42.

⁴⁰ Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 254-258.

işbirliği yapabilmektedir. Genel kural bu olmakla birlikte, bağlantısız devletlerin bağımsız davranmadıkları şeklinde eleştiriye maruz kaldıkları da görülmektedir.⁴¹

Güç Dengesi Politikası

Güç dengesi politikası, devletler tarafından amaçlarına ulaşabilmek ve çıkarlarını gerçekleştirebilmek için farklı ve çelişkili anlamlarda kullanılan bir kavramdır. Dolayısıyla bu politikanın, her duruma uygun düşen bir politika olduğu söylenebilir. Güç dengesi, bazen gerçekten *güç dağılımındaki denge* anlamında kullanılmaktadır. Bu durumda güç dengesi, bir devletin veya devletler grubunun gücü ile diğer devlet veya devletler grubunun gücünün dengelendiği durumu ifade etmektedir. Bazen güç dengesi politikası ile *denge* bir durum da kastedilmektedir. Devletler güç dengesi politikası uygularken, gerçekten güç dağılımındaki dengeden çok kendi yararına olan dengeyi kast ederler. Güç dengesi politikası uygulayan devlet bununla, diğer devleti veya devletleri etkisiz hale getirebilecek, kendisinin ise serbest hareket etmesini sağlayacak güce sahip olmayı arzu etmektedir. Bazen de güç dengesi ile herhangi bir zamanda uluslar arası alandaki *güç dağılımı* kastedilmektedir. Bunların dışında bazen bir *denge oluşturmak*, bazen de *var olan dengeyi sürdürmek* amacıyla yürütülen politikayı ifade etmek üzere güç dengesi kavramı kullanılmaktadır. Burada dengelenmeyen gücün tehlikeli olacağını kabul etmekte ve tehlikenin önlenmesi için, bu gücün başka bir güçle dengelenmesine yönelik politikalar izlenmektedir. Buna göre güç dengesi politikasının amacı, ulusal çıkarları korumak, varlığı devam ettirmek ve istikrarı sağlamaktır. Ayrıca güç dengesi bazen, mevcut güç durumuna yönelik izlenen politikayı ifade etmektedir. Bu durumda güç dengesinin anlamı, güç mücadelesiyle aynı olmaktadır. Morgenthau'ya göre güç dengesi politikası, gerçek bir denge durumu veya kendi lehine bir durum oluşturmak ya da aleyhine oluşacak durumu engellemek amacıyla takip edilen politikadır. Ve ona göre, güç dengesi politikasının temel araçları, *böl ve yönet*, *silahlanma*, *toprak paylaşımı* ve *ittifak* oluşturmaktır. Bu dört unsura, *savaş* ve *askeri araçların* da dâhil edilmesi gerekir.⁴² Güç politikasının uluslar arası alanda farklı yansımaları, ifadeleri bulunmaktadır:

Statüko Politikası

Statüko terimi, barış antlaşması çerçevesinde, bir ülkenin işgal edilen topraklarının geri alınması ve savaştan önceki duruma geri dönülmesi anlamına gelmektedir. **Statüko politikası** ise, belli bir zaman diliminde, güç dağılımını muhafaza etmek ve sürdürmektir. Bu tanıma göre statüko politikası, güç dengesine benzemektedir. Fakat güç dengesinden farklı olarak, savaş sonrası politikası olarak bilinmektedir. Bunun sebebi devletlerin, antlaşma, ittifak ve diğer sözleşmelerle statükoyu aralarında korumak istemeleridir. Zaten barış antlaşması imzalamanın amacı da, zafer veya mağlubiyet gibi savaşın sonuçlarının güç dağılımında meydana getirdiği değişikliklerin hukuki terimlerle ifade edilmesi ve yeni güç dağılımını istikrara kavuşturulmasıdır.⁴³

Emperyalizm Politikası

Emperyalizm kavramı, belli bir dış politikayı ifade etmek yerine, karşı politikayı küçümsemek amacıyla polemik yapmak için kullanılması yaygınlaştığı için tam bir tanımının yapılması zordur. Bunun için karşı olunan her politika veya davranış, politikanın niteliğine bakılmaksızın emperyalizm veya emperyalistçe olarak nitelendirilmektedir. Mesela Ruslara karşı olanlar, bunların dış politikada yaptıkları her şeyi emperyalistçe davranış sayarken, ABD'den hoşlanmayanlar da Amerikan emperyalizminden bahsederler.⁴⁴

Hans J. Morgenthau'ya göre emperyalizm, "iki veya daha fazla devlet arasındaki güç ilişkilerini değiştirmeyi ve statükoyu kendi lehinde bozmayı amaçlayan dış politikalar"dır". John A. Hobson'a göre emperyalizmin kaynağı, kapitalizm içindeki yanlış uygulamalardır. Çünkü küçük varlıklı bir kesimin servet ve kazancı ihtiyaçlarından aşırı fazla iken, büyük bir kesim ihtiyacı olan ürünleri bile alacak güce sahip olmayan yoksullardır. İç piyasada tüketilmeyen mal ve kullanılmayan sermaye için yeni pazar ve yatırım yerleri aranması emperyalizme yol açmaktadır. Lenin'e göre emperyalizm, tekellerin ve finansal kapitalin hâkim olduğu, sermayenin dışa aktarılmasının önem kazandığı, uluslar arası tröstlerin dünyayı paylaştığı ve ülkelerin tamamının büyük kapitalist ülkelerce paylaşıldığı kapitalizmdir. Schumpeter'e göre emperyalizm, sınırsız genişleme arzusunun dışa vurumudur ve temelinde atavizm bulunmaktadır. Ona göre modern emperyalizmin *savaş makinesi*, *saldırganlık içgüdüsü* ve *tekerciliğin ihracı* olmak üzere üç nedeni bulunmaktadır. Bunlardan *saldırganlık içgüdüsü* ilkel bir karakterdir. Tekerciliğin ihracatında ise, yeni pazarları ele geçirmek amacıyla emperyalist bir genişlemecilik söz konusudur. Schumpeter'e göre, savaş ve

⁴¹ Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 259-261; Yılmaz, *Amerikan Stratejik Kültürü*, 40-41.

⁴² Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 277-281; Yılmaz, *Amerikan Stratejik Kültürü*, 42.

⁴³ Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 283-284.

⁴⁴ Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 285.

emperyalizm irrasyonel bir davranıştır ve bunun temelinde atavist toplumsal kültürün izlerine rastlanmaktadır.⁴⁵

Prestij Politikası

Prestij politikası da, güç politikasının uluslar arası ilişkilerde ortaya çıkan farklı ifadelerinden biridir. Prestij politikasında, bir devletin sahip olduğu veya sahip olduğunu düşündüğü gücüyle; ya da sahip olmadığı halde, diğer devletlerin böyle bir güce sahip olduğunu sanmalarını sağlayarak diğer devletleri etkilemek amaçlanmaktadır. Bu amaçla kullanılan araçlar, *diplomatik törenler* ve *askeri kuvvet gösterileri* olmak üzere iki grupta toplanabilir. Prestij politikası araçlarından biri, devlet adamları ve diplomatların aralarındaki diplomatik ilişkiler ve uluslar arası toplantılardır. Bu ilişkiler ve toplantılarda uygulanan protokoller ve protokolde iyi bir yere sahip olmak, prestij politikasının en önemli araçlarından biridir. Prestij politikasında yararlanılan araçlardan biri de, askeri tatbikat, hareket veya resmi geçit gibi askeri kuvvet gösterileridir.⁴⁶

İttifak Politikası

Devletler, ulusal amaçlarına kendi imkânlarıyla ulaşamayacak durumda olmaları halinde aynı amacı paylaşan devletlerle ittifak yapar veya mevcut ittifaklara dâhil olur. Devletlerin uluslar arası ittifaklara ve/veya koalisyonlara girmesinin amacı, güç dengesi oluşturmak, prestijlerini ve diğer ülkeler üzerinde etkilerini arttırmak, amaçlarına meşruiyet kazandırmak, maliyetleri ve sorumluluğu diğer devletlerle paylaşmaktır. Soğuk savaş bittikten sonra uluslar arası iş birliklerinin ana motivasyonunu, genellikle ekonomik ve kültürel temelli iş birlikleri oluşturmaktadır. Günümüzde bu iş birlikleri, devletlere maddi çıkar sağlamasının yanında, kamu diplomasisi ve propaganda bakımından da avantajlar sağlamaktadır.⁴⁷

İSLÂM HUKUKUNDA ULUSLAR ARASI İLİŞKİLERİN DAYANDIĞI ESASLAR

Daha önce de ifade edildiği gibi, devletler arası ilişkiler zorunludur; bir ülkenin tek başına hayatını sürdürmesi neredeyse mümkün değildir. Çünkü insanların düzgün bir hayat sürmesi için ihtiyaç duyduğu yer altı ve yer üstü kaynakları, yeryüzünde eşit değildir. Bunun yanında insanların bu maddelere olan ihtiyaçları sürekli ve sürekli. Bu sebeple toplumlar ihtiyaçlarını karşılayabilmek için birbirine muhtaçtır. Diğer taraftan bu yer altı ve yer üstü kaynakların paylaşım ve kullanımı ilişkilerde menfaat çatışmasına sebep olmaktadır. Bunun yanında ideolojik ve dini gerekçelerle de devletler arasında çatışmalar doğmaktadır.

İslâm hukukunda uluslar arası ilişkilerin, kamu yararı olarak ifade edilmesi mümkün olan maslahat prensibi üzerine bina edildiği söylenebilir. Bu çerçeveden olarak İslâm bilginleri, eman, barış antlaşması, savaş ve benzeri uluslar arası ilişkilerin maslahat üzerine bina edileceğini söylemiştir⁴⁸. Bundan hareketle Mecelle’de, İslâm toplumunu ilgilendiren düzenlemenin, dolayısıyla da uluslar arası ilişkilerin maslahat üzerine bina edilmesi gerektiği hükme bağlanmış, “*Ra’iyye yani tebe’a üzerinde tasarruf mashalata menuttur.*” denilmiştir⁴⁹. Buna göre, İslâm hukukunda da uluslar arası ilişkilerin “ulusal çıkar” üzerine bina edildiği söylenebilir mi? Bu sorunun açıklanabilmesi için, öncelikle maslahat prensibi ve sınırları kısaca açıklanacak; daha sonra da konu, fikhî deliller çerçevesinde ve maslahat bağlamında değerlendirilecektir.

Maslahat Prensibi

Sözlükte menfaat, fayda, yarar, bir şeyin düzgün, doğru ve uygun olması anlamlarına gelen *maslahat*, fıkıh usulünde, ayet ve hadislerin yorumlanmasında veya hakkında nass bulunmayan konularda içtihat edilirken gözetilen ve din açısından muteber olan yararları ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle maslahat, menfaatin sağlanması, zararın giderilmesidir. Çoğulu *mesâlihtir*.⁵⁰

İslâm dininin getirdiği hükümlerin hepsi insanların yararınadır. İslâm bilginleri, şer’î hükümleri tümevarım yöntemiyle incelemiş ve hükümlerin tamamında insanların dünya ve âhiret yararlarının gözetildiği sonucuna ulaşmışlardır.⁵¹ Şâri’in muteber sayıp saymaması bakımından *maslahat* üçe ayrılır:

a) Mesâlih-i Mutebere (Muteber Maslahatlar); Şâri’in hüküm koyarken gözettiği ve hüküm çıkarılırken dikkate alınması gerektiğine dair delil bulunan maslahatlardır. İslâm bilginleri bu tür maslahatın delil olduğu konusunda ittifak etmiştir. Kıyası delil kabul eden fakihler de, bu maslahatlara göre hükümlerin illetlerinin

⁴⁵ Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 285-292.

⁴⁶ Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 293-294.

⁴⁷ Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 295-307; Yılmaz, *Amerikan Stratejik Kültürü*, 45-46.

⁴⁸ el-Abderî, *et-Tâc ve'l-İklil*, 3/386; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 1/387-388; el-Karâfî, *ez-Zehira*, 3/450-451; ed-Derdî, *eş-Şerhu'l-Kebir*, 206; eş-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 4/344-346; el-Ensârî, *Esne'l-Metâlib*, 4/2; el-Mutî’î, *Tekmilletü'l-Mecmû’*, 21/373; Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğni*, 10/518-519.

⁴⁹ Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye (Mecelle), (1876 1868), Madde: 58.

⁵⁰ Abdülkerîm Zeydân, *el-Veciz fî Usûli'l-Fikh* (Müessesetü'l-Kurtuba, ts.), 236; Abdülvehhab Hallâf, *İlmu Usûli'l-Fikh* (yy.: Mektebetü'd-Da’veti'l-İslamiyye, ty.), 84; Muhammed Saîd Ramadân el-Bûtî, *Davâbitü'l-Maslahati fî't-Teşri'i'l-İslâmî* (Dimeşk: Müessesetü'r-Risâle, 1973), 23; İbrahim Kafî Dönmez, “Maslahat”, *DİA* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003), 28/79; İbrahim Paçacı, “Maslahat”, *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 409.

⁵¹ İbrahim b. Musâ b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtübî, *el-Muvâfakât* (Habar: Dâru İbni Affân, 1997), 2/62; Zeydân, *el-Veciz*, 240; Muhammed Ebû Zehra, *Usûli'l-Fikh* (Dâru'l-Fikri'l-Arabî, ts.), 277; Zekiyüddîn Şa'bân, *Usûlu'l-Fikhi'l-İslâmî* (Beyrut: Metâbi'u Dâri'l-Kütüb, 1971), 165-167; Dönmez, “Maslahat”, 28/89.

belirlenebileceğini söylemişlerdir. Dinin, canın, aklın, neslin ve malın korunması muteber maslahatlardandır.⁵²

b) Mesâlih-i Mülgâ (Muteber Olmayan/Mülga Maslahatlar); Şâri' tarafından kendisine itibar edilmeyen; tam tersine muteber olmadığına, geçersiz olduğuna dair delil bulunan maslahatlardır. İslâm bilginleri bu tür maslahatın delil olmadığı konusunda ittifak etmişlerdir; bu maslahatlar üzerine hüküm bina edilmez. Şâri' tarafından muteber kabul edilmeyen maslahatlar, ya daha kuvvetli maslahatlara aykırıdır ya da yanlış algılanarak maslahat olduğu düşünülmüştür.⁵³

c) Mesâlih-i Mürsele (Müçtehidin Tercihine Bırakılan/Mürsel Maslahatlar); bir fayda sağladığı veya zararı giderdiği halde Şâri' tarafından kendisine itibar edildiğine veya geçersiz olduğuna dair delil bulunmayan maslahatlardır. Buna göre mesâlih-i mürsele, nassla hükmü açıklanmayan ve kendisine kıyas edilebilecek bir aslın bulunmadığı ve fakat üzerine hüküm bina edilmesi mümkün olan münasip bir vasfın bulunduğu durumlarda söz konusudur. Mesâlih-i mürseleyi Zahirîlerin içinde bulunduğu azınlıkta kalan bazı İslâm bilginleri reddederken, İslâm bilginlerinin çoğunluğu delil olarak kullanmıştır; Mâlikî ve Hanbelîler bunu delil çıkarmaya elverişli müstakil bir delil olarak kabul ederken, Hanefî ve Şafiîler ise müstakil bir delil olarak görmeyip kıyas içinde değerlendirmişlerdir.⁵⁴

Mürsel maslahatları delil olarak kabul eden fakihler, buna göre hüküm verilebilmesi için bazı şartlar öngörmüşlerdir: **1) Maslahatın varlığı kesin olmalıdır.** Üzerine hüküm bina edilecek maslahatın, gerçekten bir yarar sağlaması ve/veya bir zararı gidermesi gerekir; bir vehim, kuruntu olmamalıdır. Şöyle ki, maslahata göre hüküm verilmemesi durumunda, insanların sıkıntıya girmesi, güçlüğü karşı karşıya kalmaları kaçınılmaz olmalıdır. **2) Makul olması gerekir.** Maslahat, akla uygun olmalıdır. Yani selim akla sahip kişilere sunulduğunda, bir fayda sağladığı ve/veya zararı giderdiği kabul edilecek mahiyette olmalıdır. **3) Şâri'in maksadına uygun olmalıdır.** Maslahat İslâm'ın temel esaslarından birine, bir nassa veya şer'î bir delile aykırı olmamalıdır. Maslahatın geçersiz olduğuna dair şer'î bir delil bulunması durumunda maslahata göre amel edilmez. Mesela İslâm ülkesini işgal eden bir düşmanla, vatandaşların can ve mallarını kurtarma gibi faydalar ileri sürülerek teslim olunmasının caiz olduğu söylenemez. Çünkü bu delil, din ve ülkeyi savunmak amacıyla Allâh yolunda cihat etmeyi emreden nasslara aykırıdır.⁵⁵ Bunun yanında maslahatın muteber olduğuna dair bir delil bulunmasa da İslâm'ın gözettiği maslahatlardan birinin cinsine uygun olması gerekir. **4) Maslahat genel olmalıdır.** Üzerine hüküm bina edilecek maslahatın, insanların çoğunluğu için bir fayda sağlamalı veya çoğunluğuyla ilgili bir zararı gidermesi gerekir. Maslahat bu nitelikte değil de, az sayıda kişinin faydasını temin ediyor veya zararını gideriyorsa, bu *özel maslahattır* ve onun üzerine hüküm bina edilmez.⁵⁶

Buna göre, Şâri'in maksadına uygun olmak kaydıyla uluslar arası ilişkilerin maslahat üzerine bina edilebileceği söylenebilir. Başka bir ifadeyle, reddedildiğine dair şer'î bir delil bulunması durumunda, maslahat delil olarak kullanılamaz. Dolayısıyla aksine delil bulunan veya İslâm'ın temel esaslarına aykırı olan bir durum, "ulusal çıkarlar" gerekçesiyle meşru görülemez. Çünkü "*Hakkın dışındaki her şey, ancak doğrudan sapmaktır.*"⁵⁷ Şimdi uluslar arası ilişkilerde, "ulusal çıkarlar"ı sınırlayan nass ve ilkeler ele alınacaktır.

Adalet

İslâm'ın temel ilkelerinden biri de, adaleti tesis edip yaymaktır. Kur'ân-ı Kerîm'de, "*Rasûlüm sen onları yine de dine davet et! Emredildiğin gibi dosdoğru ol! Onların arzu ve isteklerine uyma! Onlara, "Allâh'ın indirdiği Kitâb'a iman ettim. Aranızda adaletli davranmam bana emredildi. Allâh, hem bizim, hem de sizin rabbinizdir. Biz kendi yaptıklarımızdan, siz de kendi yaptıklarınızdan sorumlusunuz. Bizimle sizin aranızda tartışmayı gerektirecek bir şey yoktur. Allâh hepimizi kıyamet günü huzurunda toplayacaktır. Dönüş sadece onadır." de!*" buyrulmaktadır.⁵⁸ Başka bir ayette de "*Şüphesiz Allâh, adaleti, her işte Allâh'ın hoşnutluğunu gözetmeyi ve akrabalara yardım etmeyi emreder; zinayı, kötülüğü ve taşkınlığı da yasaklar. Tutmanız için Allâh, size öğüt vermektedir.*" denilmektedir.⁵⁹

Sadece ülke içinde, vatandaşlar arasındaki ilişkilerde değil, uluslar arası ilişkilerde de adaletin temini esastır. Çünkü İslâm dini, insanların dünya ve ahiret yararlarını gözeterek bütün insanları kapsayan adaleti tesis

⁵² Zeydân, *el-Vecîz*, 236-237; Ebû Zehra, *Usûlü'l-Fıkh*, 278; Şa'bân, *Usûlü'l-Fıkhî'l-İslâmî*, 159-160; Hallâf, *İlmu Usulî'l-Fıkh*, 84.

⁵³ Zeydân, *el-Vecîz*, 237; Şa'bân, *Usûlü'l-Fıkhî'l-İslâmî*, 160-161.

⁵⁴ el-Bûtî, *Davâbitü'l-Maslahat*, 330; Zeydân, *el-Vecîz*, 237; Ebû Zehra, *Usûlü'l-Fıkh*, 279; Şa'bân, *Usûlü'l-Fıkhî'l-İslâmî*, 162; Hallâf, *İlmu Usulî'l-Fıkh*, 85.

⁵⁵ Bakara 2/190.

⁵⁶ Zeydân, *el-Vecîz*, 242; Ebû Zehra, *Usûlü'l-Fıkh*, 279-280; Şa'bân, *Usûlü'l-Fıkhî'l-İslâmî*, 163-164; Hallâf, *İlmu Usulî'l-Fıkh*, 86-87.

⁵⁷ Yûnus 10/32.

⁵⁸ Şûra 42/15.

⁵⁹ Nahl 16/90.

etmek üzere gelmiştir⁶⁰. Nitekim Yüce Allâh sadece Müslümanlar değil, bütün insanlar arasında adaletle hüküm vermeyi emretmiş; “*Allâh size, işleri layık olanlara vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletli olmanızı emreder.*” buyurmuştur⁶¹. Bundan da öte Kur’ân-ı Kerîm’de, batıl dinlere uyup haram işleyenlere, adâletle davranılması emredilmiş “*Onlar, Allâh adına uydurulan yalanları dinleyip kabul eder ve haram yerler. Buna rağmen aralarındaki bir davayı çözen için sana gelirlerse, ister davalarını kabul et, ister etme! Kabul etmezsen sana hiçbir zarar veremezler. Fakat hüküm verecek olursan, adaletli ol! Çünkü Allâh, adaletle hükmedenleri sever.*” buyrulmuştur⁶². Hatta Müslümanlarla arasında düşmanlık bulunan toplumlara karşı bile adaletli olunması istenmektedir: “*Ey iman edenler! Allâh için dosdoğru şahitlik yaparak adaleti yerine getirin. Bir topluma olan öfkeniz, sizi adaletsizliğe sevk etmesin. Adaletli olun! Bu Allâh'a karşı kulluk bilincinde olmaya daha uygundur. Allâh'a karşı kulluk bilincinde olun. Çünkü Allâh, yaptığınız her şeyi en ince noktasına varıncaya kadar bilir.*”

Günümüz uluslar arası ilişkilerde var olduğu iddia edilen adalet, konjonktürü belirleyen ve hegemonya sahibi bir ya da birkaç devletçe belirlenen bir anlayışın ürünüdür⁶³. Günümüz uluslar arası ilişkilerde sıklıkla karşılaşılan çifte standarda karşı İslâm hukuku, insanlığa, adalet temeline dayalı bir uluslar arası ilişki önermektedir. Müslümanların uygulamalarında karşılaşılan şu olaylar bunun güzel örneklerindedir: Rumların büyük bir ordu hazırlayıp İslâm ülkesine saldıracaklarını haber alan Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Şam bölgesinde fethederek zimmet antlaşması yaptığı toplumlardan aldığı cizye ve haracı geri iade ederek; onlara “bu vergiyi can ve mallarını korumak amacıyla aldığı ve şimdi de onları koruyamayacağı için geri iade ettiğini” bildirmiştir. Bunun üzerine onlar, Müslümanların zaferi için dua etmişler ve “Sizin yerinizde onlar olsaydı, aldıklarını bize iade etmek şöyle dursun, elimizdekileri de alırlardı.” demişlerdir⁶⁴. Belâzûrî (ö. 279/892-893) de, Yemâme savaşı nedeniyle ordu toplayan Rumlara karşı koruyamayacağı için Hıms halkından alınan toprak vergisinin (harac) iade edildiğini; bunun üzerine Hıms halkının “Önceleri içinde bulunduğumuz zulüm ve haksızlıktan, sizin yönetim ve adaletiniz bizim için daha iyidir.” dediklerini nakleder⁶⁵.

Yeryüzünün İmarı

Kur’ân-ı Kerîm’de insanın yaradılış amacı olarak, Allâh’a kulluk için yaratılmasının⁶⁶ yanında, yeryüzünü imar etmek üzere, insanın yeryüzünün hâkimi, orada tasarruf yetkisine sahip halife olarak dünyaya gönderildiği belirtilmektedir⁶⁷. Ayetlerde geçen *halife* kelimesi, sözlükte birinin yerine geçen, onun yerini alan anlamına gelmektedir⁶⁸. Kur’ân’da da bu anlama gelmek üzere; “*Allâh'ın sizi nasıl, Nuh'un halkının halefi yaptığını/onların yerine getirdiğini ve nasıl daha kuvvetli kıldığını bir düşünün.*”⁶⁹, “*Sonra da, bakalım nasıl davranacaksınız diye sizi onların halefi yaptık.*”⁷⁰ buyrulmaktadır. Buna göre halife terimi, önceliklerin ardından onların daha önce sahip olduğu hâkimiyet ve nimetlere varis olmayı, onların topraklarına hâkim olmayı ifade etmektedir. Nitekim Kur’ân’da, “*Allâh sizi, onların topraklarına, evlerine, mallarına ve bunun dışında henüz fethemediğiniz yerlere mirasçı kıldı.*” denilmektedir⁷¹. Burada bazı toplumların diğerlerine mirasçı kılınması, onların yeryüzünü koruyup güzelleştirerek daha sonra geleceklere bırakmak üzere kendiden önceliklerden geçici bir süre için emânet aldığı şeklinde anlaşılması gerekir⁷². Bu anlamda yeryüzünün varisi olma, orayı imar etme vazifesini ifade etmektedir. Dolayısıyla yeryüzünde halife olan insan, orayı imar etmek için çalışmalıdır⁷³.

İnsanın bu vazifesine işaret ayet-i kerimede, “*Ey halkım! Kendisinden başka ilâh olmayan Allâh'a kulluk edin! O sizi yeryüzünden yarattı ve orayı imar etmekle görevlendirdi.*” buyrulmaktadır⁷⁴. Yeryüzünün imarı, insan neslinin muhafaza edilmesi ve orada her türlü maddî ve manevî kötülük, bozulma ve çürümenin engellenmesi ve giderilmesi anlamına gelmektedir. Müfessirler bu ayeti, Allâh’ın insana yeryüzünü imar etme gücünü vererek

⁶⁰ Ebu Abdullah Muhammed b. Ebî Bekir b. Eyyub İbn Kayyım el-Cevziyye, *et-Turuku'l-Hükmiyye fi's-Siyâseti's-Şer'iyye* (Mekke: Dâru Âlemi'l-Fevâid, 1428), 1/7.

⁶¹ Nisâ 4/58.

⁶² Mâide 5/42.

⁶³ Ahmet Yaman, *İslam Hukukunda Uluslararası İlişkiler* (Ankara: Fecr Yayınevi, 1997), 49; Majid Khadduri, *İslamda Adalet Kavramı*, çev. Selahattin Ayaz (İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1991), 219.

⁶⁴ Ya'kûb b. İbrâhîm Ebû Yûsuf, *Kitâbu'l-Harâc* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rîfe, 1979), 138-139.

⁶⁵ Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Yahya b. Câbir el-Belâzûrî, *Fütûhu'l-Buldân* (Beyrut: Müessesetü'l-Me'ârif, 1987), 187.

⁶⁶ Zâriyât 51/56.

⁶⁷ En'âm 6/165; A'râf 7/69; Yûnus 10/14; Fatır 35/39.

⁶⁸ Ebu'l-Fadl Cemalüddîn Muhammed b. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut, ty.), 9/85.

⁶⁹ A'râf 7/69.

⁷⁰ Yûnus 10/14.

⁷¹ Ahzâb 33/27.

⁷² Bilal Deliser, “Kur'an-ı Kerim'de Çevre Felsefesi Konusunda Temel Yaklaşımlar”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/7 (2015), 142-143.

⁷³ Mustafa Müslim - Fethi Muhammed ez-Za'bi, “İslam Kültürünün Önemi”, çev. Hakan Can - Abdulkaki Kınısün, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2020), 399; Deliser, “Çevre Felsefesi”, 143.

⁷⁴ Hûd 11/61.

orayı mamur etmelerini emretmesi olarak yorumlamışlardır.⁷⁵ Buna göre insan, Allah'ın gözetimi altında olduğu bilinciyle dünyayı imar etmesi gerekir ve bu faaliyetleri halife sıfatıyla aslı görevi olarak yerine getirir. Başka bir ifadeyle, Allâh'a kulluğun bir ifadesi olarak yeryüzünün imarı insanlar üzerine vacip kılınmıştır; buna karşılık yeryüzünde bozgunculuk çıkarmak, ürün ve nesli bozmak ise yasaklanmıştır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de, “*Bu tür insanlar, ellerine yetki geçince, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya, tarım ve hayvancılığı yok etmeye çalışırlar. Allâh bozgunculuğu sevmez.*”⁷⁶, “*Düzene sokulduktan sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. Allâh'a, azabından korkarak ve rahmetini umarak ibadet edin.*”⁷⁷ buyrulmaktadır.

Bu itibarla insan, dolayısıyla insan toplumlarının organize şekli olan devletler ahlak, bilim, teknoloji ve sanatla dünyayı bayındır kılmak; insanlığın ortak çıkarları doğrultusunda hayatı tehdit eden girişimleri engellemek için çalışmak ve işbirliği yapmakla yükümlüdür. Bu çerçeveden olarak devletler; dünya barışını bozan, insan hayatını ve insanca yaşamayı tehdit eden savaş, işgal, terör vb. faaliyetleri önlemek üzere işbirlikleri oluşturmak; ekolojik dengeyi bozan, sağlıklı ve sürdürülebilir hayatı tehdit eden çevre sorunları, israf vb. problemlerle mücadele etmek amacıyla çalışma ortaklıkları kurmakla yükümlüdür.

Fakat yeryüzünün imarında asıl unsur olan bilim ve teknoloji, Batı dünyasında bir güç olarak görülmekte ve tabiata müdahale edebilmenin ve ona hâkim olmanın aracı olarak kullanılmaktadır. Ayrıca bunda da insanî bir sorumluluk, ahlâkî bir kaygı taşınmamaktadır.⁷⁸ Hâlbuki bilginin amacı, tabiat kanunlarını keşfedip evreni ve hayatı anlamlandırmak⁷⁹, ilâhî iradeye uygun olarak doğal ve beşerî çevre ile uyumlu ve barış içinde yaşamaktır.

Uluslar arası ilişkiler içinde, yeryüzünde en çok ölüme, yıkım ve tahribe yol açan olay savaştır. Onun için İslâm hukukunda savaş, ancak belirli olağanüstü hallerde geçici olarak meşru kılınmıştır. Gerçi özellikle klasik fıkıh kaynaklarına bakıldığında, ilk dönem İslâm bilginlerinin, gayr-i müslim ülkelerle ilişkilerin, genel olarak, savaş esasına dayandığı görüşüne sahip oldukları izlenimi vermektedir. Buna göre Müslüman oluncaya veya cizye verinceye kadar onlarla savaşılması gerekir. Onların bu görüşe getirdikleri delilleri, kılıç ayeti⁸⁰ ve cizye ayeti⁸¹ olarak bilinen ayetlerin sulh, barış ve affetmeye yönelik ayetleri neshetmesi, ayrıca Hz. Peygamber (s.a.s)'in savaşla ilgili hadisleri oluşturmaktadır.⁸² İlk dönem İslâm bilginlerini; fikhın tedvin dönemlerinde, İslâm âlemi ile diğer ülkeler arasında sürekli savaş ilişkisi olması, belirli durumlarla ilgili dini metinlerin genel hüküm olarak değerlendirilmesi ve abartılı nesih anlayışı bu görüşe sevk etmiştir⁸³. Meselâ İbn Arabî'ye göre, Tevbe suresinin 5. ayeti, barışla ilgili 124 ayeti neshetmiştir⁸⁴. Hâlbuki savaşla ilgili naslar, İslâm ve Müslümanların bekasına yönelik, fiilen başlamış sıcak savaşlarla ilgilidir ve bu bağlamda değerlendirilmesi gerekir. Diğer taraftan nesih şartları da tam olarak bulunmamaktadır. Çünkü savaş ve barış ile ilgili ayetlerin her biri farklı durumlar ve şartları düzenlemek üzere gelmiştir. Dolayısıyla araları uzlaştırılabilir.

İslâm bilginlerinin büyük çoğunluğunu teşkil eden Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî mezhepleri ile İmam Şâfiî'den gelen bir görüşe göre, savaşın gerekçesi karşı tarafın İslâm ülkesine karşı düşmanca tutumu ve din özgürlüğünü tanımamasıdır. Diğer bir ifadeyle, İslâm ülkesiyle gayr-i müslim ülkeler arasındaki ilişkinin boyutunu, karşı tarafın İslâm'a ve Müslümanlara yönelik tavrı belirleyecektir; dolayısıyla onların İslâm ülkesine yönelik fiilî düşmanlığı ve İslâm'ı tanıtmaya ve yaşama özgürlüğünü kısıtlamaları savaş sebebidir. Azınlığı oluşturan Şâfiî ve Zâhirî mezhepleri ile bazı Mâlikî ve Hanbelî bilginlere göre ise savaşın gerekçesi küfürdür.⁸⁵

İslâm'ın tebliğ anlayışı ve Kur'ân-ı Kerîm'deki savaş, barış ve antlaşmalarla ilgili ayetlere değerlendirildiğinde, barışın asıl olduğu ve ancak sebeplere dayalı olarak savaşın meşru kılındığı söylenebilir. Kur'ân'a göre tebliğin etkin olması, sadece iyilik ve güzellikle dinin tanıtılması, rîfk ve yumuşaklıkla anlatılmasına bağlıdır. Yüce Allâh (c.c.), Mûsâ ve Hârûn (a.s.)'i da Firavun'a gönderirken,

⁷⁵ Nâsiruddîn Ebû Sa'îd Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî el-Beydâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl* (Beyrut: Dâru l-Hyâi't-Türâsî'l-Arabî, 1418), 3/139; Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd Hâfîzû'd-dîn en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl* (Beyrut: Dâru'l-Kelîmî't-Tayyib, 1998), 2/69.

⁷⁶ Bakara 2/205.

⁷⁷ A'râf 7/56; ayrıca bk. 7/85.

⁷⁸ Deliser, “Çevre Felsefesi”, 145.

⁷⁹ Bakara 2/164; Âl-i İmrân 3/190.

⁸⁰ Tevbe 9/5.

⁸¹ Tevbe 9/29.

⁸² Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, *el-Ümm* (Mansûra: Dâru'l-Vefâ, 2001), 5/450; Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî* (Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2010), 7/12; Ebu Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdilber b. Âsım en-Nemrî el-Kurtubî İbn Abdilber, *el-İstizkâr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000), 3/243; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 1/388; Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Maverdî, *el-Hâvî'l-Kebîr fî Fikhi Mezhebi'l-İmâmî 'ş-Şâfiî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994), 14/155.

⁸³ Yaman, *İslam Hukukunda Uluslararası İlişkiler*, 115; Yaman - Çalış, *İslam Hukuku*, 161.

⁸⁴ Celâlüddîn es-Suyûtî, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân* (Kahire: Matbaatu'l-Hicâzi, ts.), 2/24.

⁸⁵ Ahmet Özel, *İslam Hukukunda Ülke Kavramı Dâru'l-İslâm Dâru'l-harb* (İstanbul: İz Yayıncılık, 1998), 52-54; Yaman, *İslam Hukukunda Uluslararası İlişkiler*, 113-127; Ahmet Yaman, “Savaş”, *DİA* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009), 36/191.

“Ona yumuşak bir üslupla hitap edin. Belki düşünüp öğüt alır da Allâh'a karşı gelmekten sakınır.” diye emretmiştir⁸⁶. Aynı şekilde o, Hz. Peygamber (s.a.s)’in tebliğinin etkinliğini insanlara yumuşak davranmasına bağlamakta, “Allâh'ın merhametiyle sen onlara yumuşak davrandın. Katı kalpli ve kaba biri olsaydın etrafında kimse kalmazdı. Öyleyse onları affet, onların bağışlanması için dua et!” buyurmakta⁸⁷ ve bundan sonra da insanları güzellikle dine davet etmesini emretmektedir: “İnsanları, Kur’ân ve güzel öğütlerle Rabbinin yoluna çağır ve gerektiğinde de onlarla en güzel şekilde tartış. Şüphesiz Rabbin, doğru yoldan çıkanları da, doğru yolda olanları da çok iyi bilir.”⁸⁸ Buna göre İslâm’ın tanıtım ve tebliğ yolu savaş değildir. Çünkü savaşla insanlara İslâm’ın benimsetilmesi mümkün değildir. Diğer taraftan savaşla, insanların en önemli vazifelerinden biri olan yeryüzünün imarı vazifesini yerine getirmeleri mümkün değildir. Çünkü savaş, uluslar arası ilişkiler arasında yeryüzünde en çok ölüme, yıkım ve tahribe yol açan olaydır. Buna göre savaşın belirli olağanüstü hallerde geçici olarak meşru kılındığı söylenebilir.

İslâm’a göre savaş, bizatihi çirkindir, kötüdür. Çünkü o, insan hayatını yok etmekte, toplum hayatını tahrip etmektedir. Bunun için savaş, ancak zaruret halinde başvurulabilecek bir çaredir. Dolayısıyla zaruret sınırlarını aşamaz.⁸⁹ Kur’ân-ı Kerîm’e göre savaşın gerekçeleri; a) karşı tarafın İslâm ülkesine saldırması, b) temel hak ve özgürlükler konusunda insanlara baskı ve zulüm yapılması, c) antlaşmanın bozulması ve d) uluslar arası barış ortamını tehdit eden saldırı ve tecavüzler olarak sayılabilir⁹⁰. Savaş gerekçelerinin başında, karşı tarafın İslâm ülkesine savaş ilan etmesi gelmektedir. Buna işaretler Kur’ân’da, “Kendilerine savaş açılan müminlerin, savaşmalarına izin verilmiştir. Çünkü onlar zulme uğramıştır.”⁹¹ “Size savaş açanlarla, Allâh yolunda siz de savaşın, ama aşırı gitmeyin. Şüphesiz Allâh aşırı gidenleri sevmez.”⁹² buyrulmaktadır. İnsanlara can, mal ve inanç hürriyetleri tanınmayıp onlara baskı ve zulüm yapılması da bir savaş gerekçesidir. Nitekim Nisâ suresinde, “Size ne oluyor da, baskı altında ezildikleri için "Rabbimiz, halkı zalim olan şu memleketten bizi kurtar, katından bize bir dost ve kurtarıcı gönder!" diye feryat eden erkek, kadın ve çocukları kurtarmak için Allâh yolunda savaşmıyorsunuz?”⁹³; Enfâl suresinde de “İman edip de hicret etmeyenlerle aranızda, hicret edinceye kadar onlar üzerinde bir yetki ve sorumluluğunuz yoktur. Buna rağmen onlar, din hürriyeti konusunda sizden yardım isterlerse, onlara yardım edin. Fakat sizinle karşı taraf arasında bir antlaşma varsa, yardım etmeyebilirsiniz. Allâh, yaptıklarınızı hakkıyla görür.”⁹⁴ buyrulmaktadır. Ayrıca Bakara suresinde “Zulüm ve baskı sona erinceye ve din Allâh'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Vazgeçerlerse onlara dokunmayın, çünkü sadece zulüm ve baskı yapanlar düşmanınızdır.” denilmektedir⁹⁵. Bu ayette geçen “fitne” kelimesi “inanç konusunda baskı ve zulüm” anlamına gelmektedir. Aynı şekilde, düşman tarafından antlaşmanın bozulması da savaş gerekçesidir. Aslında burada antlaşmayı bozmakla karşı taraf savaş ilan etmiş olmaktadır. Kur’ân’da, “Bir topluluk aranızdaki antlaşmaya aykırı tutum ve davranış sergiler, antlaşmayı bozarsa, siz de anlaşmayı bozabilirsiniz. Çünkü Allâh, sözünde durmayanları sevmez.”⁹⁶, “Verdikleri sözü/antlaşmayı bozup, dininize dil uzatırlarsa, onlarla savaşın; çünkü onlar antlaşmalarına uymayan küfürün önde gidenleridir. Böylece belki bu yaptıklarından vazgeçerler. Sözlerini tutmayan, Peygamber'i yurdundan sürmek isteyen ve size karşı saldırıyı ilk başlatan bir toplulukla hâlâ savaşmayacak mısınız? Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Gerçekten mümin iseniz, asıl korkmanız gereken Allâh'tır.”⁹⁷ buyrulmaktadır. Son olarak, barış ortamını tehdit eden saldırı ve tecavüzler de askeri müdahale sebebi oluşturmaktadır: “Müminlerden iki grup birbirleriyle çatırsa, aralarını bulun. Biri haksız olarak diğerine saldırırsa, Allâh'ın emrettiği gibi haksızlıktan vaz geçinceye kadar onlarla mücadele edin. Vazgeçerlerse, adaletle aralarını bulun ve adil olun. Çünkü Allâh, adaletli olanları sever.”⁹⁸

Temel Hak ve Hürriyetleri Koruma

İnsan, sırf insan olması sebebiyle doğuştan temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Bu hak ve hürriyetler, devletin ve diğer insanlar tarafından baştan tanınması gerekir. Bunların devredilmesi ve ortadan kaldırılması mümkün değildir. Kur’ân-ı Kerîm’de, bütün insanların aynı özden yaratıldığı⁹⁹, yaratılıştan değerli olduğu ve

⁸⁶ Tâhâ 20/44.

⁸⁷ Âl-i İmrân 3/159.

⁸⁸ Nahl 16/125.

⁸⁹ Abdülvehhab Hallâf, *es-Siyâsetü’ş-Şer’iyyetü ev Nizâmu’d-Devleti’l-İslâmiyyetü* (Kahire: el-Matbaatu’s-Selefiyye, 1350), 90; Özel, *Dârulislam Dârulharb*, 51.

⁹⁰ Özel, *Dârulislam Dârulharb*, 46-51; Yaman - Çalış, *İslam Hukuku*, 171.

⁹¹ Hacc 22/39.

⁹² Bakara 2/190.

⁹³ Nisâ 4/75.

⁹⁴ Enfâl 8/72.

⁹⁵ Bakara 2/193.

⁹⁶ Enfâl 8/58.

⁹⁷ Tevbe 9/11-12.

⁹⁸ Hucurât 49/9.

⁹⁹ Nisa 4/1; Hucurât 49/13.

yeryüzünün en şerefli varlığı olarak yaratıldığı¹⁰⁰ bildirilmektedir. Bu sebeple herkes yaşama hakkına, maddi ve manevi hayatı bakımından kişi dokunulmazlığına sahiptir. Kur'ân'da “*Hukuka aykırı olarak, Allâh'ın dokunulmaz kıldığı cana kıymayın.*”¹⁰¹; “*Bundan dolayı biz, İsrâil oğullarına, "Kıyas veya ölüm cezasını gerektiren bir suç işlemeyen insanı öldüren bir kişi, bütün insanları öldürmüş gibi; bir kişinin hayatını kurtaran da, bütün insanları kurtarmış gibidir."* diye emrettik”¹⁰² buyurmuştur. Hz. Peygamber (s.a.s) de, bütün insanlara hitap ettiği Veda Hutbesinde; “*Ey İnsanlar! Şüphesiz canlarınız, mallarınız ve kişilik haklarınız, bu beldenizde, bu ayınızda bu gününüzün haram, dokunulmaz olduğu gibi dokunulmazdır.*” buyurmuştur¹⁰³. İnsan yaşama hakkına sahip olduğu gibi, din ve vicdan hürriyetine de sahiptir. Herkes kendi dinini seçmek, seçtiği dinin gereklerini yerine getirmek ve çocuklarına din eğitimi vermek hakkına sahiptir. Kur'ân'da hiç kimsenin din seçiminde zorlanamayacağı¹⁰⁴; herkesin İslâm'ı veya uhrevi sonuçlarına katlanmak kaydıyla inkârı tercih etmekte serbest olduğu¹⁰⁵ bildirilmektedir.

İslâm devletler hukukunda insanın doğuştan sahip olduğu bu temel hakları korumak ve geliştirmek amacıyla diplomatik ilişkiler kurulabilir ve diğer insanlarla işbirliği yapılabilir.¹⁰⁶ Bunun yanında temel insan hakları konusunda insanların baskı ve zulme maruz kalmaları, uluslar arası ilişkilerde o ülkeye karşı hukukî yaptırımları ve gerekirse savaş açmayı meşru kılmaktadır. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de insanlara baskı ve zulüm yapılması bir savaş gerekçesi olarak belirtilmekte; “*Size ne oluyor da, baskı altında ezildikleri için "Rabbimiz, halkı zalim olan şu memleketten bizi kurtar, katından bize bir dost ve kurtarıcı gönder!" diye feryat eden erkek, kadın ve çocukları kurtarmak için Allâh yolunda savaşıyorsunuz?"* buyrulmaktadır”¹⁰⁷.

SONUÇ

Devletlerin oluşması ve dünya sahnesinde yer aldığı ilk andan itibaren, diplomatik, ticarî, kültürel ve askerî ilişkiler olduğu gibi menfaat çatışması veya ideolojik sebeplerle savaş ve benzeri hasmane ilişkiler de olmuştur. Uluslar arası ilişkilerin hangi esas üzerine bina edilmesi gerektiği konusunda düşünürler çeşitli görüşler ortaya atmışlardır. Fakat “Uluslararası ilişkiler” bir bilim disiplini olarak, I. Dünya Savaşından sonra *idealizm* eksenindeki tartışmalardan doğarak gelişmiştir. II. Dünya Savaşından sonra, devletler hukukuna ve uluslararası kuruluşlara olan güven yitirilmiş ve bunun sonucu olarak uluslar arası ilişkilerde idealizmin yerini realizm almıştır.¹⁰⁸ İdealist yaklaşıma göre, uluslar arası ilişkiler ütopyik görüşlere dayandırılırken, II. Dünya savaşından sonra ortaya çıkan realist yaklaşımda, devletlerarası ilişkiler çıkar ve güç üzerine kurulması gerektiği kabul edilmiştir¹⁰⁹. Nazariyatta farklı görüşler ortaya konulmakla birlikte, günümüzde devletlerarası ilişkilerde realist görüş yaygınlaşarak, “uluslar arası ilişkilerde kalıcı dostluk yoktur, ulusal çıkar vardır” şeklinde sanki bir kural gibi benimsenerek her platformda dile getirilmeye başlamıştır. Nitekim benimsenen bu politikanın sonucu olarak, bir devletin diğerine karşı askeri ve ekonomik müdahalesi sıkça görülebilmektedir.

İslâm devletler hukukunda uluslar arası ilişkilerin, kamu yararı/ maslahat prensibi üzerine bina edildiği söylenebilir. Nitekim İslâm bilginleri, eman, barış antlaşması, savaş ve benzeri uluslar arası ilişkilerin maslahat üzerine bina edileceğini belirtmişlerdir¹¹⁰. Fakat maslahat prensibi, salt çıkar veya popüler ifadeyle “ulusal çıkar” değildir. Maslahat prensibi, reddedildiğine dair şer’î bir delil bulunmaması durumunda delil olarak kullanılabilir. Başka bir ifadeyle, maslahat İslâm’ın temel ilkeleri ve şer’î delillerle sınırlıdır. Dolayısıyla aksine delil bulunan veya İslâm’ın temel esaslarına aykırı olan bir durum, “ulusal çıkarlar” gerekçesiyle meşru görülemez. Çünkü “*Hakkın dışındaki her şey, ancak doğrudan saptaktır.*”¹¹¹

Buna göre uluslar arası ilişkilerde “ulusal çıkarların”, adalet prensibi, yeryüzünün imarı ve temel hak ve hürriyetlerin sağlanıp korunmasıyla sınırlı olduğu söylenebilir. İslâm, insanların dünya ve ahiret yararlarını gözeterek bütün insanları kapsayan adaleti tesis etmek üzere gönderilen bir dindir. Dolayısıyla uluslar arası ilişkiler, günümüzde sıklıkla karşılaşılan çifte standarttan uzak, adalet temeline dayalı olmalıdır. Kur'ân'a göre insanın yaratılış amaçlarından biri de yeryüzünü imar etmek olduğu için, toplumlar; ahlak, bilim,

¹⁰⁰ A'râf 7/140; İsrâ 17/70; Tîn, 95/4.

¹⁰¹ İsrâ 17/33.

¹⁰² Mâide 5/32.

¹⁰³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm İbn Muğîre el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Câmi'u'l-Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasarü min Umûri Rasûlillâhi (s.a.s) ve Sünenihî ve Eyyâmihî* (Beyrut, ts.), “Hacc”, 131, “Megâzî”, 73; Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbüri, *Sahîhu Müslim* (Riyad: Beytü'l-Efkârî'd-Devliyye, 1998), “Kasâme”, 29, 30; Ebû İshâ Muhammed b. İshâ b. Sevrâ et-Tirmizî es-Sülemî, *el-Câmi'u's-Sahîh ve Hüve Sünenü't-Tirmizî* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, ts.), “Tefsîr” 10; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni, *Sünenü İbni Mâce* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), “Menâsik”, 76.

¹⁰⁴ Bakara 2/256; Yûnus 10/99.

¹⁰⁵ Kehf 18/29.

¹⁰⁶ Yaman, *İslam Hukukunda Uluslararası İlişkiler*, 188-194.

¹⁰⁷ Nisâ 4/75.

¹⁰⁸ Uğrasız, “İdealizm ve Realizm”, 139-140; Arı, “Post-Modern Teoriler”, 3-4; Daban, “Teorik Tartışmalar”, 191-192; Ertoý, “Neoklasik Realizm”, 2-3.

¹⁰⁹ Uğrasız, “İdealizm ve Realizm”, 139-140; Çelikpala, “Ulusal Çıkar”, 440-441.

¹¹⁰ el-Abderî, *et-Tâc ve'l-İklîl*, 3/386; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 1/387-388; el-Karâfî, *ez-Zehira*, 3/450-451; ed-Derdîr, *eş-Şerhu'l-Kebîr*, 206; eş-Şirbîni, *Muğni'l-Muhtâc*, 4/344-346; el-Ensârî, *Esne'l-Metâlib*, 4/2; el-Mutî'î, *Tekmilatü'l-Mecmû'*, 21/373; Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğni*, 10/518-519.

¹¹¹ Yûnus 10/32.

teknoloji ve sanatla dünyayı bayındır kılmak; insanlığın ortak çıkarları doğrultusunda hayatı tehdit eden girişimleri engellemek için çalışmak ve işbirliği yapmakla yükümlüdür. Bu çerçeveden olarak devletler, dünya barışını bozan, insan hayatını ve insanca yaşamayı tehdit eden savaş, işgal, terör vb. faaliyetleri önlemek; ekolojik dengeyi bozan, sağlıklı ve sürdürülebilir hayatı tehdit eden çevre sorunları, israf vb. problemlerle mücadele etmek; insanların temel hak ve hürriyetlerini temin etmek ve korumak amacıyla işbirliği yapmakla yükümlüdür.

KAYNAKÇA

1. Abderî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yûsuf b. Ebi'l-Kâsım el-. *et-Tâc ve'l-İklil li-Muhtasari Halil*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1398.
2. Abdülkadir, Abdül'âlî. "Muhâdârâtü Nazariyyâti'l-'Âlâkâti'd-Devliyye". Câmî'atü Sa'îde dr. Mevlây et-Tâhir, 2009. https://mega.nz/file/jWZAXJDa#RN5AseWg1cIsrchMUvUHc-GkbiryY_EYCZuNSOgWvzA
3. Arı, Tayyar. *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. Bursa: Alfa Akademi Basım Yayım Dağıtım, 11. Baskı., 2017.
4. Arı, Tayyar. "Uluslararası İlişkilerde Büyük Tartışmalar ve Post-Modern Teoriler". *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri-2 Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar*. 1-47. Bursa: DORA, 1. Baskı., 2014.
5. Belâzûrî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Yahya b. Câbir el-. *Fütûhu'l-Buldân*. 1 Cilt. Beyrut: Müessesetü'l-Me'ârif, 1987.
6. Beydâvî, Nâsiruddîn Ebû Sa'îd Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şîrâzî el-. *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1. Baskı., 1418.
7. Bûtî, Muhammed Saîd Ramadân el-. *Davâbitü'l-Maslahati fi't-Teşri'i'l-İslâmî*. 1 Cilt. Dimeşk: Müessesetü'r-Risâle, 1973.
8. Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî el-. *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*. 8 Cilt. Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1. Baskı., 2010.
9. Çeçen, Anıl. "Devlet ve İnsan Hakları". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 6 (1989), 826-845.
10. Çelik, Ahmet Hüsrev. "Türk Dış Politikasının Niteliği Üzerine Kavramsal Bir Tartışma: Değerli Yalnızlık mı, Şuurlu Dinamizm mi?" *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5/2 (23 Temmuz 2016), 67-89.
11. Çelikpala, Mitat. "Geçmişten Günümüze Vazgeçilemeyen Kavram: Ulusal Çıkar". *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 23/1 (06 Haziran 2005), 439-461.
12. Daban, Cihan. "Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmaların Yönteme Etkisi". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 27 (31 Temmuz 2017), 190-227.
13. Deliser, Bilal. "Kur'an-ı Kerim'de Çevre Felsefesi Konusunda Temel Yaklaşımlar". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/7 (2015), 133-155.
14. Demir, Sertif - Varlık, Ali Bilgin. "Realist ve Liberal Teorilerde 'Güç' Anlayışı". *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar*. 67-87. İstanbul: Beta, 1. Baskı., 2013.
15. Derdîr, Ebu'l-Berekât Sîdî Ahmed ed-. *eş-Şerhu'l-Kebîr (Hâşiyetü'd-Desûkî ile birlikte)*. 4 Cilt. Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts.
16. Dönmez, İbrahim Kafî. "Maslahat". *DİA*. 28/79-94. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003.
17. Durmuş, Zülfikar. "Kur'an-ı Kerim'de Uluslararası İlişkiler". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 2/2 (2002), 207-229.
18. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm İbn Muğîre el-Cu'fi el-Buhârî. *el-Câmî'u'l-Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasaru min Umûri Rasûlillâhi (s.a.s) ve Sünenihi ve Eyyâmîhi*. 9 Cilt. Beyrut, 1. Baskı., ts.
19. Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni. *Sünenü İbni Mâce*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
20. Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevra et-Tirmizî es-Sülemî. *el-Câmî'u's-Sahîh ve Hüve Sünenü't-Tirmizî*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
21. Ebû Yûsuf, Ya'kûb b. İbrâhîm. *Kitâbu'l-Harâc*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rîfe, 1979.
22. Ebû Zehra, Muhammed. *Usûlü'l-Fıkh*. Dâru'l-Fikri'l-Arabî, ts.
23. Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbüri. *Sahîhu Müslim*. 1 Cilt. Riyad: Beytü'l-Efkâri'd-Devliyye, 1998.
24. Edis, Seyfullah. *Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri*. Ankara, 1987.
25. Ensârî, Zekerîyya el-. *Esne'l-Metâlib fi Şerhi Ravdi't-Tâlib*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı., 2000.
26. Ertoş, Birkan. "Uluslararası İlişkilerde Realist Geleneğin Dönüşümü ve Neoklasik Realizm". *Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2019), 1-26.
27. Hallâf, Abdülvehhab. *es-Siyâsetü's-Şer'iyyetü ev Nizâmu'd-Devleti'l-İslâmiyyeti*. Kahire: el-Matbaatu's-Selefiyye, 1350.
28. Hallâf, Abdülvehhab. *İlmu Usûli'l-Fıkh*. yy.: Mektebetü'd-Da'veti'l-İslâmiyye, ty.
29. İ, Muhammed Necîb el-Mutî'. *Tekmiletü Kitâbi'l-Mecmû' Şerhi'l-Mühezzeb li's-Şîrâzî (Mecmû' ile birlikte)*. 12 (23) Cilt. Cidde: Mektebetü'l-İrşâd, ts.
30. İbn Abdilberr, Ebu Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdilberr b. Âsım en-Nemrî el-Kurtubî. *el-İstizkâr*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
31. İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebu Abdullah Muhammed b. Ebi Bekir b. Eyyub. *et-Turuku'l-Hükmiyye fi's-Siyâseti's-Şer'iyye*. 2 Cilt. Mekke: Dâru Âlemi'l-Fevâid, 1. Baskı., 1428.
32. İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemalüddîn Muhammed b. *Lisânu'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut, ty.
33. İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Rüşd el-Kurtubî. *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rîfe, Altıncı Baskı., 1982.
34. Karâfî, Şihâbuddîn Ahmed b. İdrîs el-. *ez-Zehîra*. 14 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1. Baskı., 1994.
35. Kardaş, İdris. "Mutlak Müttetik de Yoktur". *Yeni Aktüel* (10 2018). <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/aktuel/idris-kardas/2018/10/15/mutlak-muttetik-de-yoktur>
36. Kaya, Sezgin. "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 63/3 (2008), 83-111. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002074

37. Khadduri, Majid. *İslamda Adalet Kavramı*. çev. Selahattin Ayaz. İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1991.
38. Kutlu, Ali Nur. “Diplomaside ‘Lord Palmerston kuralı’na karşı ‘Vicdanlı Erdoğan ilkesi’”. *Yeni Şafak* (27 Ekim 2013). <https://www.yenisafak.com/yazarlar/ali-nur-kutlu/diplomaside-lord-palmerston-kuralina-kari-vicdanli-erdogan-ilkeli-40253>
39. Maverdî, Ebu’l-Hasan Ali b. Muhammed b Habîb el-. *el-Hâvi’l-Kebîr fî Fıkhi Mezhebi’l-İmâmi’ş-Şâfiî*. 18 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Birinci Baskı., 1994.
40. Mustafa, Aydın. “Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 51/1 (1996), 71-114. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001917
41. Muvaffakuddîn İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî. *el-Muğni (eş-Şerhu’l-Kebîr ile birlikte)*. 13 Cilt. Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, ts.
42. Müslim, Mustafa - bi, Fethi Muhammed ez-Za’. “İslam Kültürünün Önemi”. çev. Hakan Can - Abdalbaki Kınısün. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2020), 394-400.
43. Neseî, Ebu’l-Bekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd Hâfizu’d-dîn en-. *Medâriku’t-Tenzil ve Hakâiku’t-Te’vil*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kelimi’t-Tayyib, 1. Baskı., 1998.
44. Özdoğan, Mücahit. “Realizm ve Neorealizm Bağlamında Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışının Değerlendirilmesi”. *Güvenlik Bilimleri Dergisi* 8/1 (2019), 1-24.
45. Özel, Ahmet. *İslam Hukukunda Ülke Kavramı Dârulislâm Dârulharb*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1998.
46. Paçacı, İbrahim. “Maslahat”. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. 409-411. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 6. Baskı., 2015.
47. Sincar, Halil İbrahim vd. “Bakan Çavuşoğlu: Uluslararası ilişkilerde sürekli dost ya da sürekli düşman yoktur”. *Anadolu Ajansı Gündem* (27 Şubat 2020). <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/bakan-cavusoglu-uluslararasi-iliskilerde-surekli-dost-ya-da-surekli-dusman-yoktur/1746978>
48. Suyûtî, Celâlüddîn es-. *el-İtkân fî Ulûmi’l-Kur’ân*. 2 Cilt. Kahire: Matbaatu’l-Hicâzi, ts.
49. Şa’bân, Zekiyüddîn. *Usûlu’l-Fıkhi’l-İslâmî*. Beyrut: Metâbi’u Dâri’l-Kütüb, İkinci Baskı., 1971.
50. Şâfiî, Muhammed b. İdrîs eş-. *el-Ümm*. 11 Cilt. Mansûra: Dâru’l-Vefâ, 2001.
51. Şâtîbî, İbrahim b. Musâ b. Muhammed el-Lahmî eş-. *el-Muvâfakât*. 6 Cilt. Habur: Dâru İbni Affân, 1997.
52. Şirbinî, Şemsüddîn Muhammed b. el-Hatîb eş-. *Muğni’l-Muhtâc ilâ Ma’rifeti Me’ânî Elfâzi’l-Minhâc*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, Birinci Baskı., 1997.
53. TÜBA. “Temel Kavramlar”. Erişim 22 Mart 2022. https://acikders.tuba.gov.tr/pluginfile.php/3769/mod_resource/content/1/1-hafta.pdf
54. Uğrasız, Bülent. “Uluslararası İlişkilerde İki Farklı Yaklaşım: İdealizm ve Realizm”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/2 (2003), 139-145.
55. Ulusal, Şemsettin. *İslam Hukukunda Uluslararası Andlaşmalar*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2006.
56. Umut, Hatice. *Fârâbi’nin Toplum ya da Devlet Görüşü*. “İnsan Doğası Temelinde Fârâbi’nin Toplum ya da Devlet Görüşü”. *Divân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 14/27 (2009), 119-144.
57. Yaman, Ahmet. “İslam Hukukunda Devletlerarası İlişkilerin Temel Niteliği Müslümanların Tarih Tecrübeleri ve Doktriner Tartışmalar Bağlamında Bir Değerlendirme”. *İLAM Araştırma Dergisi* 2/1 (1997), 23-54.
58. Yaman, Ahmet. *İslam Hukukunda Uluslararası İlişkiler*. Ankara: Fecr Yayınevi, 1. Baskı., 1997.
59. Yaman, Ahmet. “Savaş”. *DİA*. 36/189-194. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009.
60. Yaman, Ahmet - Çalış, Halit. *İslam Hukuku*. Ankara: Bilay, 1. Baskı., 2018.
61. Yılmaz, Murat. *ABD’nin Ulusal Güvenlik Strateji Belgeleri Üzerinden Amerikan Stratejik Kültürünün Nitel Analizi*. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2020.
62. Zeydân, Abdülkerîm. *el-Vecîz fî Usûli’l-Fıkh*. Müessesetü’l-Kurtuba, ts.
63. Mecelle, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye. (1876 1868).

MÜZED Çocuk Sanat Atölyeleri Projesinin Van Şehit İbrahim Karaoğlanoğlu Ortaokulu Öğrencilerindeki Yansımaları

Kadir YILMAZ

*Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı,
ORCID:0000 0001 8433 3416*

ÖZET

Bu araştırma sosyal ve ekonomik açıdan elverişsiz bölgelere çalgı ve müzik eğitimini ulaştırmayı amaçlayan MÜZED Çocuk Sanat Atölyeleri Projesi kapsamında Van ilinde yürütülen çalışmaların öğrenciler üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Araştırma Van Şehit İbrahim Karaoğlanoğlu Ortaokulu öğrencileri ve öğretmenleri ile yürütülmüştür. Araştırmada 40 öğrenci ve 10 öğretmen ile görüşme yapılmıştır. Öğrencilerin proje sürecine ve etkinliklerine yönelik görüşlerinin yanı sıra araştırmaya katılan öğrencilerin derslerine giren 10 öğretmenden de öğrencilerin davranışsal gelişimine yönelik görüşleri sorulmuştur. Görüşmeler kayıt altına alınmış ve metne dökülmüştür. Görüşme kayıtlarına nitel veri analizi yöntemlerinden içerik analizi uygulanmıştır. Bunun yanı sıra projenin öğrencilerin Türkçe ve Matematik dersi akademik başarılarına etkisini tespit etmek amacıyla proje öncesi ve proje sonrasında yıl sonu ortalamaları alınmıştır. Öğrenci ortalamaları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı ilişkişel gruplar t testi uygulanarak incelenmiştir. Araştırmada çalgı eğitimi alan öğrencilerin çoğunluğu çalgı eğitiminin kendilerine olumlu katkılar sağladığını, özgüven kazandırdığını, davranışlarında olumlu değişiklikler olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenlerle yapılan görüşmeler neticesinde, öğretmenler, çalgı eğitiminin öğrencilerin gelecekları için faydalı bir etkinlik olduğunu, özgüvenlerinin arttığını, kendilerini daha rahat ifade ettiklerini, bazı öğretmenler ise diğer derslerinin başarılarında düşüş gözlemlediklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin proje öncesi ve sonrası temel derslerden olan Türkçe ve Matematik derslerinin ortalamalarında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Bu bulgular ışığında MÜZED Çocuk Sanat Atölyeleri Projesi kapsamında yapılan uygulamaların Van Şehit İbrahim Karaoğlanoğlu Ortaokulu öğrencileri üzerinde olumlu yansımaları olmuştur. Öğrencilerin müziğe ve çalgı eğitimine bakış açıları değişmiş, bu doğrultuda davranışlarında olumlu değişiklikler gözlemlenmiştir. Proje sürecinde öğrencilerin çalgı eğitimine oldukça ilgi duydukları ve bu yönde istekli çalışmalar gerçekleştirdikleri görülmüştür. Proje kapsamında yapılan çalışmaların öğrencilerin Türkçe ve Matematik derslerine olumlu ya da olumsuz yönde etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çalgı Eğitimi, Sanat Atölyesi, Çocuk, Müzik Eğitimi

23 NİSAN 1920 SÜRECİNDE DİNİN PSİKOSOSYAL TEMELLERİNİN İNŞASI (THE CONSTRUCTION OF PSYCHOSOCIAL FOUNDATIONS OF RELIGION IN THE PROCESS OF APRIL 23, 1920)

Dr. Öğr. Üyesi, Osman ORAL

*Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Kelâm ve İslâm Mezhepleri Tarihi Anabilimdalı.
ORCID NO: 0000-0002-6403-5144*

ÖZET

Bu bildirinin amacı 23 Nisan 1920 sürecinde dinin psikososyal temellerinin inşasını incelemektir. Toplum ve din arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Din, toplumun bütün alanları üzerinde etkili olduğu gibi toplum da aynı şekilde din algılamasını her yönüyle etkisi altına alır. İnsan sosyal bir varlık olduğundan toplum hayatı onun için zarûrî bir ihtiyaçtır. İnsanın tek başına yalnız yaşaması düşünülemez. Birey ve toplum hayatının devamını sağlayan çeşitli değerler, normlar ve kurumlardan biri de dindir. Bu hakikati bilen ve dikkate alan Atatürk, “Din gerekli bir kurumdur. Dinsiz milletlerin devamına imkân yoktur” diyerek kurduğu yeni Cumhuriyette dinin psikososyal temellerini sağlam atmaya çalışmıştır. O, akıllı ve vicdanı hür, dini iyi bilen, vatanını ve Türk milletini gönülden seven din adamlarına her zaman değer vermişti. “Genç Cumhuriyetimiz bu gibi âlimler ile iftihar eder” demektedir. Kurulan yeni cumhuriyet ile birlikte kalkınmanın ve çağdaş olmanın temelini oluşturacak olan bilimsel faaliyetlere önem veren Atatürk, millî devleti modern ve çağdaş hale getirmenin yolunun akıl ve bilim ışığında toplumun vazgeçilmez unsuru dinin psikososyal temellerini sağlam atmak gerektiğine inanmaktaydı. Bu doğrultuda önemli adımlar da atıldı. Örneğin din ve devlet işlerinin ayrılması yani laiklik benimsendi. Tevhid-i Tedrisat Kanunu’yla çağdaş dînî eğitim-öğretim veren İmam Hatip okulu ve İlahiyat Fakültesi gibi dînî eğitim kurumları açıldı. Diyanet İşleri Başkanlığı kuruldu. Cuma ve Bayram namazlarında Arapça okunan hutbeler Türkçe okunmaya başlandı. TBMM’nin kararıyla Kur’ân’ın Türkçe tercümesi, tefsiri ile bazı hadis kitaplarının Türkçe tercümesi yapıldı. İslâm dininin aslı kaynaklarından öğrenilmesi, akıl ve ilim ışığında çağdaş dini eğitim kurumlarının açılması, bağnazlık, aşırılık, bâtil inanç ve hurafelerden insanların dini algı ve tutumlarının temizlenmesi, din ve vicdan özgürlüğünün güvence altına alınması yeni kurulan Cumhuriyetin millî devlet olma yolunda önemli kazanımlarıdır. Nitel bir araştırma tarzındaki bu çalışma doküman analizi metodu ile konuyu araştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: 23 Nisan, Din, İslâm, Laiklik, Atatürk.

SUMMARY

The purpose of this statement is to examine the construction of the psychosocial foundations of religion in the process of April 23, 1920. There is a reciprocal relationship between society and religion. Religion is effective in all areas of society, as well as in all aspects of the perception of religion in the same way the society affects. Since human beings are social beings, social life is a necessary necessity for them. It’s unthinkable that one lives alone. There are various values, norms and institutions that provide the continuity of individual and community life. One of them is of course religion. Atatürk, who knows this truth and takes into account it, said, “religion is an essential institution. There is no way for non-religious nations to continue.” In the New Republic he founded, he tried to establish the psychological social foundations of religion. He has always praised the people of religion who know religion well and who love his country and the Turkish nation. For the religion men Atatürk says, “Our young republic is proud of such scholars”. Atatürk attaches importance to scientific activities that will form the basis of development and being contemporary together, in the light of reason and science, the indispensable element of society was to put the psychosocial foundations of religion firmly. Important steps have been taken in this direction. For example, the separation of religion and state affairs, that is laicism, was adopted. Religious education institutions such as Imam Hatip school and theology faculty have been established with the law on Tevhidi Tedrisat. Presidency of Religious Affairs was established. The Khutbahs, which is read in Arabic during the Friday and Bajram prayers, started to be read in Turkish. By the decision of the Grand National Assembly of Turkey (TBMM), Turkish translation of the Qur’an, commentary and some Hadith books were translated into Turkish. Learning from the main sources of Islamic religion, opening of modern religious education institutions in the light of reason and science, cleansing the religious perception and attitudes of people from bigotry, extremism, superstition and superstition, protection of freedom of religion and conscience they are important achievements of the newly established Republic towards becoming a national state. This study, which is a qualitative research style, explores the subject with the document analysis method.

Key Words: April 23, Religion, Islam, Laicism, Atatürk.

GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca din ve inançlar olmadan yaşayabilen insan toplulukları görülmemiştir. Birey ve toplum hayatının devamını sağlayan çeşitli değerler, normlar ve kurumlarından biri de inançlardır. İnsan, yaşayabilmek için çevre ve topluma ihtiyacı olduğu gibi dinî-ahlâkî hayatı için de topluma ihtiyacı vardır (Gazâlî, 1974: 3/503; İbn Haldun, 1988: 1/70, 80). Sosyal bir varlık insanın maddî anlamdaki beslenme, korunma, sağlık ve barınma vb. gereksinimlerinin yanında aidiyet, güven, sevgi, hoşgörü, yardımlaşma ve ahlâkî erdemler gibi inanç merkezli psikososyal ihtiyaçları bulunmaktadır. Birey ve toplum hayatının devamını sağlayan çeşitli değerler, normlar ve kurumlar, kişinin toplumda bir yer ve değer kazanması açısından önemlidir (Fârâbî, 1994: 113; 1995: 73-4). Manevî değerler, birey ve toplumun en sağlam ve temeli olan psikososyal etkenler olduğu söylenebilir. Bu gerçeği Mustafa Kemâl Atatürk, “*Din lüzumlu bir müessesedir. Dinsiz milletlerin devamına imkân yoktur*” (Kocatürk, 1971: 206) diyerek dile getirir. Dinin toplumsal önemini tereddütsüz kabullenen Atatürk, dinin psikolojik realitesine de işâret eder. O’na göre psikolojik açıdan dini inanca sahip olmayan herhangi bir insan düşünmek mümkün değildir: “*Bence dinsizim diyen mutlaka dindardır. İnsanın dinsiz olmasının imkânı yoktur. Dinsiz kimse olmaz. Bu genelleme içinde şu din veya bu din demek değildir*” diyen Atatürk’ün bu tezi psikososyal gerçekliği anlatır. Buna göre; madem ki psikolojik açıdan dinsiz insan olması mümkün değildir, o halde din kurumunun bulunmadığı dinsiz bir toplum da düşünülemez. Bu yüzden olmalı ki O, kurduğu yeni Cumhuriyette dinin psikososyal temellerini sağlam inşa etmeye çalışmaktadır (Kılıç, 2000: 247; Genç, 2007: 53; Sarıkoyuncu, 2007: 84).

20 Nisan 1920 sonrası yeni Cumhuriyet ile birlikte kalkınmanın ve çağdaş olmanın temelinin oluşturacak bilimsel faaliyetlere önem veren Atatürk, kurduğu milli devleti modern ve çağdaş hale getirmenin yolunun akıl ve bilim ışığında toplumun vazgeçilmez unsuru dinin psikososyal temellerini sağlam atmak gerektiğine inanmaktaydı. Bu doğrultuda din ve devlet işlerinin ayrılması yani laikliğin benimsenmesi, Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun çıkarılması ile İmam Hatip okulu ve İlahiyat Fakültesi gibi çağdaş dini eğitim veren kurumların açılması, günlük politika ve siyasetten uzak Diyanet İşleri Başkanlığı’nın kurulması, Cuma ve Bayram namazlarında Arapça okunan hutbelerin halkın anlaması açısından Türkçe okutulması, ilahî mesajları içeren İslâm’ın birincil kaynağı Kur’ân-ı Kerim’in Türkçe tercümesi ve tefsirinin hazırlanması, Hz. Muhammed’in söz, davranış ve tavsiyelerinden oluşan bazı hadis kitaplarının Türkçe’ye kazandırılması gibi adımlar atıldı. Bunlar toplumun akıl ve bilim ışığında gerçek dini öğrenilmesi yolunda çağdaş Türk toplumunda milli kültürün oluşmasında dinin psikososyal temellerinin sağlam olmasına yönelik adımlar olarak bakılabilir. Atatürk, İslâm dininin hurafelerden temizlenmesi, toplumsal bütünleşme ve kalkınma yolunda daha işlevsel hale getirilebilmesi için bazı düzenlemelere öncülük etmiş ve bu girişimleri desteklemiştir. Dinin ilme ve fenne uygun anlaşılmasının önemini de bir yerde Atatürk, “*İslâm en akılcı ve fitrata uygun bir dindir ve ancak bundan dolaydır ki son din olmuştur. Bir dinin doğal olabilmesi için akla, fenne, ilme ve mantığa uyması lâzımdır. Dinimiz bunlara tamamen uygundur*” (Unan, 1959, II/90; Borak, 1962: 34) diyerek dile getirir.

23 Nisan 1920’de Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılmasıyla Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması yolunda önemli bir adım atılmış oldu. Meclis ve Hükümet Başkanlığına Mustafa Kemal seçildi. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kurtuluş Savaşı’nın başarıyla sonuçlanması için gerekli yasaları kabul edip uygulamaya başladı. TBMM 23 Nisan 1920 günü, Atatürk’ün 21 Nisan 1920 tarihli genelgesinde belirttiği gibi dualarla açılmıştır. Atatürk, TBMM’de kurulan ilk hükümet dolayısıyla yaptığı konuşmada; “Cenab-ı Hakkın yardım ve desteği bizimledir” diyerek samimiyetini göstermiştir (Atatürk, 1989: 294). Atatürk, 01 Mart 1923 tarihinde Meclis konuşmasında Şer’î işlerden sorumlu bakanlığın oluşturduğu Fetva Heyeti ile İslâmî İncelemeler ve Yayınlar Heyeti’nin görevlerini anlatır. Fetva Heyeti’nin görevi, dinî alandaki meseleleri, yöntem ve adetlerde meydana gelen değişiklikleri halkın ihtiyaçlarını da, gözönüne alarak çözmektir. İslâmî İnceleme ve Yayınlar Heyeti’nin iki önemli görevinden biri; İslâm hikmeti, felsefesini batı bilimi ve düşüncesiyle karşılaştırmak. Diğeri, Müslüman millet ve toplumların inançlarını, kültürlerini, bilimsel seviyelerini, sosyal yapılarını sayısal ve iktisâdî açıdan inceleme ve bunların sonuçlarını yayınlamaktır. İnceleme için de bir kütüphane kurulmuş, İstanbul, Avrupa ve Mısır’dan bazı önemli kitaplar getirilmiş, birçok kaynak kitap da Avrupa ve Mısır’a ısmarlanmıştır. Bakanlık modern içtihat ve tefsire kaynak olmak üzere bir İslâm Kültür Merkezi kurulmasına büyük önem vermektedir. Diyanet kurumunda bugün bu görevleri Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı ile Dinî Yayınlar Genel Müdürlüğü ifa etmektedir. Akıl ve bilim ışığında dinin aslı kaynaklarından öğrenilmesi, toplumun bâtil inanç ve hurafelerden dini algı ve anlayışlarının temizlenmesi, gönüldeki imânın sağlam ve düzgün bir şekilde davranışlara yansıtılması yolunda dinin ifrat ve tefritten uzak i’tidal ve hoşgörü temelinde düzgün ve sağlam yorumlanması yeni

kurulan Cumhuriyetin yaptığı önemli işlevlerinden olmuştur. Dinde reform yaptırmaya çalışan kökten batıcı seçkinlerin bir çok girişimi Atatürk'ün duyarlı tepkisi ve karşı gelmesiyle neticesiz kaldığı bir çok araştırmacı tarafından dile getirilir (Ergin, 1977: 1958 vd; Lewis, 1991: 410).

Bu bildirinin amacı ve konusu; 23 Nisan 1920 sürecinde dinin psikososyal temellerinin inşası yolunda Atatürk'ün değer verdiği gençliğe bilimsel ve objektif metodlarla anlatılması ve değerlendirilmesidir. Yeni Cumhuriyetin temellerini oluştururken bu düşünce ve adımlarına sahip çıkabilen nesillerin gelecekte çağdaş modern dünyada yerini alabileceği muhakkaktır. Nitel bir araştırma tarzındaki bu çalışma doküman analizi metodu ile konuyu araştırmaktadır.

LAİKLiĞİN BENİMSENMESİ

Dinle devlet işlerinin ayrılığını esas alan siyasî-hukukî ilke olan laiklik, devlet kurumlarının bütün din ve inançlara eşit mesafede bulunması, yurttaşlarının din ve vicdan hürriyetinin sağlanmasıdır. Din özgürlüğü kişinin dilediği dinsel inanca girmesi, onu dilediği gibi anlaması ve uygulamasıdır (Mumcu, 1991: 30). Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu'nun kabulü, tekke ve zâviyelerle türbelerin kapatılması ve 1937'de laikliğin açık biçimde anayasal bir prensip olarak Esas Teşkilât Kanunu'nda yerini alması 20 Nisan 1920 süreci Atatürk'ün yeni kurulan Cumhuriyet döneminde laiklik istikametinde atılmış önemli adımları oluşturmaktadır. Atatürk laikliği şöyle tarif eder: *“Laiklik, yalnız din ve dünya işlerinin birbirinden ayrılması demek değildir. Tün yurttaşların vicdan, ibadet ve din hürriyetini tekeffül etmektedir”* (Atatürk, 1980: 580-1). Atatürk'ün laiklik anlayışından *birincisi*, din işlerini düzenlemek ve yürütmek üzere Diyanet İşleri Başkanlığı kurulması, *ikincisi*, laikliğin bütün yurttaşların vicdan, ibadet ve din hürriyetini tekeffül etmesidir. Yani laik devlet, bütün vatandaşların dine karşı durumlarını kararlaştırmada, dini ibadet ve uygulamalarında serbest olmalarını, devletin bu hak ve özgürlükleri sağlama, koruma ve yürütme ortamı oluşturmasını gerekli kılmasıdır. Atatürk'ün belirttiği anlamda laiklik ne dinsizlik ne de din düşmanlığıdır. Dinsizin de dindarın da birbirini kınamadan, birbirine saygı duyarak, inandığı şekilde hareket edebileceği bir sistemdir. Dolayısıyla bu hususlara zıt yaklaşımlar Atatürk'ün laiklik anlayışına aykırıdır (Apaydın, 2006: 75). Müslüman oldukları halde çöken ve yıkılan milletlerin, geçmişlerinin yanlış alışkanlıklarına ve inançlarına İslâm'ı dayanak yaptıkları, mezhep taassubu ve didişmelere, savaşımlara, tefrika ve çekişmelere düştükleri, İslâmî gerekçelerden uzaklaştıkları için yok olduklarını söyleyen Atatürk, dinin ve kurallarının taassub, hurafe ve batıl inançlardan arındırılmış olarak insanlara özgürce sunulmasının bu ilke çerçevesinde olabileceğini düşünmektedir. M. Kemâl Atatürk laiklik ilkesi çerçevesinde insana ve düşüncesine verilen bu saygıyı çok değerli görür ve bunu şu sözleriyle ifade eder:

“Her fert istediğini düşünme ve inanma, kendine mahsus siyasî bir fikre sahip olma, özgür irâdesiyle seçtiği dinin icaplarını yapma veya yapmama hak ve hürriyetine sahiptir. Kimsenin fikri ve vicdanına hâkim olunamaz. Vicdan hürriyeti mutlak ve taarruz edilemez. Bu durum ferdin haklarının en önemlilerinden olmalıdır. Hürriyetin, vicdan ve din hürriyetlerinin ne olduğunu biliyoruz. Türkiye Cumhuriyeti'nde herkes Allah'a istediği gibi ibadet eder. Hiç kimseye dini fikirlerinden dolayı bir şey yapılamaz. Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi dini yoktur. Türkiye'de bir kimsenin fikirlerini zorla başkalarına kabul ettirmeye kalkışacak kimse yoktur ve buna müsaade edilemez. Artık samimi mu'tekitler, derin iman sahipleri hürriyetin icaplarını öğrenmiş görünüyorlar” (İnan, 1971: 85, 98-9; Küçükcan, 2006: 31/338).

Atatürk'ün düşünceleri gerçekçi ve bilimsel olduğu kadar millî ihtiyaçlara da uygun olduğu söylenebilir. Toplumdaki farklı din ve mezhep anlayışlarındaki tüm bireylerin ortak payda olan “vatanşahlık” ve “yurttaşlık” temelinde buluşup aynı ideal ve aynı ülkü etrafında yaşamaları mümkündür. Devlet, birey ve sivil toplumun haklarını ve inançlarını gözetmek durumunda olduğundan din ve vicdan özgürlüğünü kabul ederek sağlıklı bir dinî hayatı da onun zafî yapısına müdahalede bulunmadan koruma altına almaktadır. Bu düşünce Atatürk'ün büyük bir devlet adamı olduğu kadar bir sosyolog olduğunu da ispatlar (Fıglalı, 1995: 265).

TEVHİD-İ TEDRİSÂT KANUNU VE DİNİ EĞİTİM VEREN OKULLARIN AÇILMASI

Eğitim ve öğretimin tek elden yönetimi veya devlet kontrolünde birleştirilmesi demek olan Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 3 Mart 1924 tarih ve 430 Kanun Numarası ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce kabul edilmiş, askerî liseler hariç ülkedeki bütün eğitim ve öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Bu kanunun kabulünden yaklaşık bir sene öncesinde Atatürk bir çok defalar bu kanunun gerekçesini şu şekilde açıklamıştır: *“Milletimizin, memleketimizin darülrifanları (okulları) bir olmalıdır. Bütün memleket evladı, kadın ve erkek aynı surette oradan çıkmalıdır”* (Ergin, 1977: 5/1736). Bu gerekçe *“Bir devletin irfan ve maarif-i umumiye siyasetinde, milletin fikir ve his itibarıyla birliğini temin etmek için tevhid-i tedrisât en*

doğru, en ilmî, en asrî ve her yerde fevâid ve muhassenatı görülmüş bir umdedir” (Atatürk, 1989: 564; Gürtaş, 1997: 74) şeklinde de açıklanmıştır. Tevhid-i Tedrisât’ın hedefi, yeni nesillere, ilkokul, ortaokul ve lise seviyesinde ortak milli kültür vermek, bunları duygu, düşünce ve ülkü birliği içinde yetiştirmek, bunu sağlamak için de bütün okulları Maarif Vekâletine bağlamaktır. Dînî eğitimi ilgilendiren Tevhid-i Tedrisât Kanunu’nun 4. maddesi şu şekildedir: “*Maârif Vekâleti, yüksek diniyyat mütehassısları yetiştirmek üzere Darü’l-Fünûn’da (Yüksek Öğretim’de) bir İlahiyat Fakültesi te’sis ve imamet, hitabet gibi dini hizmetlerin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşâd edecektir.*” Bu kanun ve gerekçesinden anlaşıldığına göre Yeni Türkiye Cumhuriyeti’nde modern eğitime uyumlu, akıl ve bilim ışığında şekillenen İmam ve Hatip yetiştirecek okulların yanında İlahiyat Fakültesi gibi yüksek öğretimde de dini konularda uzman, sorgulayıcı, araştırmacı ve mütehassıs din görevlileri yetiştirilecektir. Öğrenim süresi dört yıl olarak planlanan İmam Hatip Okulları’nın kuruluş amacı müdavimlerini bu vazifelerini bihakkın ifaya kafi derecede malumat ile mücehhez kılacak tedrisatı gösterir müesseseler oldukları belirtilmiştir. Yeni kurulacak dini eğitim fakülte, Dârülfünun’un Tıp, Fen, Edebiyat, Hukuk medreselerinden sonra beşinci medrese olarak “İlahiyat” kurulması istenmektedir (Zengin, 2002: 92 vd). Atatürk dini eğitim veren yerlerin okul, yüksek din eğitiminin de bilgisiz ve yetkisiz kimseler tarafından değil, fakültelerde belli programlar çerçevesinde yapılmasını öngörmekte ve şöyle demektedir;

“Nasıl ki her hususta yüksek meslek ve ihtisas sahipleri yetiştirmek gerekli ise, dinimizin gerçek felsefesini tetkik/inceleyecek, tettebbu/araştıracak bilimsel ve teknik olarak telkin kudretine sahip olacak seçkin ve gerçek din ilim adamlarını da yetiştirecek yüksek öğrenim kurumlarına sahip olmalıyız” (Borak, 1962: 34; Ergin, 1977: 5/1736).

Bu yüksek kurumlar yani İlahiyat veya İslâmî İlimler fakülteleri seçkin ve gerçek din alimleri yetiştirmelidirler. “*...Bizim ulvi dinimiz, her müslim ve müslimeye ilim tahsilini farz kılıyor ve her müslim ve müslime, ümmeti tenvir ile mükelleftir*” (Ecer, 1998: 5) kanaatinde olan Atatürk’e göre bu fakültelerin yetiştireceği seçkin din adamlarının bazı temel özellikleri vardır. Öncelikle bu alimler, İslâm’ın felsefi gerçeklerini inceleme ve derinlemesine araştırmalıdır. Atatürk burada “tettebbu” kelimesini kullanmıştır. Bu kelime “etraflıca araştırma ve inceleme” anlamına gelir. Biz bu kavramı yüksek lisans, doktora, doçentlik vb. çalışmalar olarak yorumlanabilir. Yine Atatürk, İlahiyat Fakültelerinde üretilecek bilgileri çok önemsemektedir. O, bu bilgilerin bütün toplumda anlaşılabilmesi için aracı bilim dallarının da bu fakültede okutulmasını arzulamaktadır. O bu bağlamda “telkin kudreti ilmiye ve fenniyesi” tabirini kullanmaktadır. Biz bunu hitabet, etkili ve güzel konuşma, sosyoloji, psikoloji, pedagoji, mantık, beden dili gibi birçok bilim ya da metod ve teknikler olarak yorumlanabilir. Kısacası Atatürk’ün İlahiyat tasarımına göre ilahiyat hocaları, her türlü bilimsel ve teknik araçları kullanarak bilimsel doğrularını yol ve yordamıyla toplumla paylaşmalıdırlar (Kılıç, 2010: 39). Osmanlı’nın son yüzyılında dinin birçok bâtinî yorumu, hurafe, yanlış kader ve tevekkül anlayışları zihinleri bulandırmıştı. Dolayısıyla Atatürk, dinin rasyonel ve pozitif bilimle uyumlu kısmına vurgu yaparak bozulan dengeyi yeniden kurmayı hedeflemektedir. Darülfünun bünyesinde İlahiyat Fakültesi’nin açılması 1924 yılında medreselerin ilgasından sonra Medresetü’l-Mütehassısın’ın İlahiyat Şubesi’ne dönüştürülmesi ile gerçekleştirilmiş, öğretim süresi üç yıl olan Fakülte için bugün İstanbul Üniversitesi Eski Kütüphanesi olarak kullanılan Medresetü’l-Kuzat binası tahsis edilmiştir. Dün olduğu gibi bugün de İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat İslâmî İlimler Fakülteleri akıl ve ilim ışığında hareket etmesi daha uygun olacaktır. Bunu Atatürk 25 Ağustos 1924 yılında Ankara’da toplanan 1.Muallimler Birliği Kongresi’nde yaptığı konuşmasında şöyle dile getirir:

“Efendiler, dünyada her şey için maddiyat için maneviyat için hayat için nuvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehâlettir, dalalettir. Yalnız ilmin ve fennin yaşadığımız her dakikadaki safhalarının tekamülünü idrak etmek ve terakkiyatın zamanında takip eylemek şarttır” (Zengin, 2002: 106).

Atatürk, 1923’te Konya’daki bazı medrese ve okulları eşi Latife Hanım ile beraber ziyarette Ahlak, Coğrafya, Fıkıh, Hüsn-ü Hat ve Hadis gibi derslere girmiştir. Derslerin işlenmesi ve öğrencilerin dururnundan çok memnun kalmış, özellikle hadis tercümelerini öğretmenlerin sunumu hoşuna gitmiş, ziyaret sonunda öğretmen ve öğrencilere hitaben şöyle demiştir:

“Bütün İslâm âleminin medar-ı iftihar olan Fârâbî’ler, İbn Sina’lar, Gazâli’ler ve İbn Rüşd’ler gibi yüksek düşünceli simaların milletimizin ulema sınıfı içinde nurlu dimağlarıyla arzı mevcudiyet edeceklerine eminim. Memnuniyetle görüyorum ki tedris ve tederrüs cidden hakikatı diniye dairesindedir. İnşallah

memleketimizi, milletimizi ihya edecek çağdaş ve hakikî âlimler; faziletkar müderrisleriniz sayesinde siz olacaksınız” (Ayhan, 2004: 38-9).

Atatürk’ün medrese kaygısını M. Akif Ersoy da dile getirir, medreselerden eskiden olduğu gibi hakiki âlimlerin çıkmadığı için bu eğitim kurumlarını ağır bir şekilde eleştirir;

Medresen var mı senin? Bence o çoktan yürüdü.

Hadi göster bakayım şimdi de İbnü’r-Rüşd’ü.

İbn Sina niye yok? Nerde Gazâlî görelim?

Hani Seyyid Cürcani, Râzî gibi üç beş alim?

En büyük fâzılınız: Bunların âsârından,

Belki on şerhe bakıp, bir kuru mânâ çıkaran,

Yedi yüz yıllık eserlerle bu dînin hâlâ,

İhtiyâcâtını kâbil mi telâfi? Aslâ!

Doğrudan doğruya Kur’an’dan alıp ilhâmı,

Asrın idrâkine söyletmeliyiz İslâm’ı (Ersoy, 1993: 381).

Atatürk ve Mehmet Âkif tarafından İbn Sina (ö. 428/1037) ve İbn Rüşd (ö. 520/1126) gibi şahıslarla birlikte onlarla fikri mânâda mücadele eden Gazâlî (ö. 505/1111)’nin de ideal tip olarak zikredilmesi çok anlamlıdır. Akâid, Kelâm, Felsefe, Mantık, Siyaset ve Tasavvuf gibi alanlarda söz sahibi çok yönlü âlim olan Gazâlî, onlarla aynı düşüncelerde değildir, üstelik fikrî mânâda çok ağır mücadele de etmektedir. Bu âlimlerin ortak özelliği akla, ilme, çalışmaya değer veren, hakikatleri araştıran dönemleri, asırları etkileyen düşünür olmalarıdır. Atatürk ve M. Âkif’in bu yaklaşımlarını İslâm’ın bünyesindeki bütün fikri ve ilmî faaliyetlerin desteklenmesi ile aklî ve dinî ilimlere destek vermeleri şeklinde düşünülebilir.

İlahiyat ve İslâmî İlimler Fakülteleri, ideal din alimleri Farabî (ö. 339/950), İbn Sina, Gazâlî ve İbn Rüşd gibi, bütün İslâm dünyasının gurur duyacağı; yüksek düşünceli, kalp ve ruh hayatına önem veren nûranî din alimlerini yetiştirmelidir. Günümüzdeki İmam Hatip Liseleri’ndeki öğretmenler ile İlahiyat ve İslâmî İlimler Fakültelerinde görev yapan akademisyenlerin “*Doğrudan doğruya Kur’an’dan alıp ilhamı, Asrın idrâkine söyletmeliyiz İslâmî*” dizesinde belirtildiği gibi çağın şartları ve tekâmülüne uygun, hurafe ve batıllardan, ifrat ve tefrit aşırı yorumlardan uzak, dinin akıl, i’tidal, hoşgörü ve güzellikler temelinde aslından objektif metodlarla öğrendiği Kur’ânî ilimleri analitik yöntemle özümsemesi ve topluma çağdaş metodlarla aktarmasını bilen talebeler yetiştirmelidirler. Birikimli uzman akademisyen hocaların Türk toplumuna ve geniş anlamıyla da İslâm dünyasına yönelik dinî problemleri çözüme konusunda daha fazla gayret göstermeleri ve uzmanlık alanında insanları bilinçlendirmeye yönelik çalışmalar yapmaları gerekmektedir.

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI’NIN KURULMASI

Cehâlet ve taassup, dinî duyguları sömürme ve istismar için en uygun ortamlar oluşturur. Atatürk Cumhuriyeti’nde bunu gidermenin çâresi; gerçek din âlimlerinin yetişmesi olduğu gibi dini resmî bir kurumun olması yani din işlerini düzenlemek ve yürütmek üzere Diyanet İşleri Başkanlığı’nın kurulmasıdır (Çolak, 2007: 77). Atatürk, İslâm dininin ihtisas sahibi kimseler tarafından daha iyi araştırılıp, ulaşılan bulguların ehil kimseler tarafından halka telkinini savunduğu gibi, İlahiyat Fakültesi, İmam-Hatip Lisesi gibi yerlerden mezun olanların istihdam edileceği dünyevî çıkar ve siyasetten uzak Diyanet İşleri Başkanlığı gibi bir kurumun olmasını da istemekte yani onların resmî görevli memurlar olmasını öngörmektedir. Aksi takdirde din adamı kılığına giren bazı kimselerin halkı aldatması kaçınılmaz olacaktır:

“Cumhuriyet hükümetimizin bir Diyanet İşleri Makamı vardır. Buna bağlı müftü, hatip, imam gibi görevli birçok memurları bulunmaktadır. Bu vazifeli kişilerin ilimleri, faziletleri derecesi malumdur ... vazifeli olmayan bir çok insanlar da görüyorum ki...bu gibiler içinde çok cahil, hatta okuma yazması olmayanlara tesadüf ettim ... Fakat bunca asırlarda olduğu gibi, bugün de kavimlerin cehaletinden ve taassubundan istifade ederek, binbir türlü siyasi ve şahsi maksat, menfaat için dini alet ve vasıta kullanmak teşebbüsünde bulunanların içerde ve dışarıda var olması, bizi bu zeminde söz söylemekten, maateessüf henüz müstağni bulundurmuyor. Beşeriyette din hakkındaki ihtisas ve vukûf, her türlü hurafelerden tercerrüd ederek hakiki

ulûm ve fûnûn nurlarıyla musaffa ve mükemmel oluncaya kadar din oyunu aktörlerine her yerde tesadüf edilecektir” (Karal, 1969: 72-3).

Atatürk siyaset ve hurafelerden uzak bir dînî anlayış ve din görevlisi olmasını arzularken aslında dinin psikososyal temellerini sağlam atılmasını istemektedir. Böylece kimseye boyun bükmeden gerçekleri anlatan hocalar olacaktır. Havza’da iken Amasya Müftüsü Hacı Tevfik Efendi (ö. 1921)’ye gönderdiği telgrafa umduğundan daha kısa bir zamanda “*Amasya halkı müdafaa-i vatan, muhafaza-i din ve devlet yolunda mücahade edenleri bağrına basmakla müftechir olacaktır*” şeklinde gelen cevap ile hem moral hem de aradığı gideceği yeri bulmuştu. Amasya kongresi yapmak üzere gelen Atatürk’e “*beldemize hoş geldiniz Paşam! Bütün Amasya emrinizdedir. Gazanız mübarek olsun...*” diyen Amasya vâizi Abdurrahman Kâmil Efendi (ö. 1941)’ye Mustafa Kemâl sordu: “Baba, bu işte muvaffak olmak da var, olmamak da var. İnşallah muvaffak olacağız. Eğer olamazsak bizi asarlar, kelle gider, ne dersin?” Hoca yanıtladı: “*Oğul! Sen ki genç yaşta başını vatan millet uğruna feda etmişsin, benim bu ihtiyar kelleyi de koy senin uğruna feda olsun!*” (Olca, 1952: 180-1; Kutay, 1986: 30-1). Kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin maddî yönden desteklenmesi lüzumu üzerine yıllarca maaşından artırıp bir gün kefen parası lazım olur düşüncesi ile biriktirdiği altınları kırmızı bir mendil içerisinde Mustafa Kemal Paşa’ya uzatan Abdurrahman Kâmil Efendi (ö. 1941); “*bunlar benden çok milletin kurtuluşu için sizlere lazım*” demişti. Millî Mücadele’nin daha başında din adamlarının bu tavırları Atatürk ve arkadaşlarına destek kaynağı olmuş, bu ve benzeri din adamları için Atatürk “*Genç Cumhuriyetimiz bu gibi ulema ile iftihar eder*” ifadelerini kullanmıştır. Din konusunda toplumu aydınlatmak ve camileri yönetmek üzere Diyanet İşleri Başkanlığı, 03 Mart 1340 (1924) tarih ve 429 sayılı Şer’iyye ve Evkaf ve Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Vekâletlerinin İlgasına Dâir Kanun ile Şer’iyye ve Evkaf Vekâleti kaldırılarak yerine başvekâlete bağlı İslâm Dini’nin inançları, ibadet ve ahlâk esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere; Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur. Millî Mücadele’de Atatürk ve arkadaşlarına hem Ankara Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini kurup başkanlığını üstlenen hem de İstanbul Hükümeti’nce Kuvay-ı Milliye ve Kurtuluş Savaşı’na katılanları vatan haini ve öldürülmelerinin vacip olduğu fetvasının geçersizliğini temelinde karşılık “Ankara Fetvası”nı hazırlayan, bunu imzalayan yüzlerce din adamından biri olan Ankara Müftüsü Rifat Börekçi, 31 Mart 1924’te ilk Diyanet İşleri Reisi oldu, vefatına kadar (5 Mart 1941) bu görevde kaldı (Sarıkoyuncu, 1995: 1/10, 45 vd).

HUTBELERİN TÜRKÇE OKUTULMASI

Bir topluluk karşısında yapılan etkileyici ve düzgün konuşma anlamına gelen hutbe, İslâmî literatürde başta Cuma ve Bayram namazları olmak üzere belirli ibadetlerin icrası esnasında irat edilen, genelde vaaz ve dînî nasihati da içeren konuşmaları ifade etmektedir (Karal, 1969: 67-8; Ergin, 1977: 5/1945; Kocatürk, 1971: 211-2). Atatürk Hz. Peygamber ve sonrası dönemde hutbelerin nasıl, niçin olduğu ve veriliş şekli ile ilgili şöyle değerlendirme yapar:

“Hz. Peygamber zamanı saadetlerinde hutbeyi kendisi irâd ederlerdi. Gerek Hz. Peygamber gerek Halifey-i Raşidin’in hutbelerini okursanız görürsünüz ki Hz. Peygamber’in ve ilk halifelerin söylediği şeyler o günün askeri, idari, mali, sosyal ve siyasi konularıdır. İslâm ümmeti çoğalınca ve İslâm memleketleri genişleyince Cenab-ı Peygamber’in ve Hulefay-ı Raşidin’in hutbeyi her yede bizzat kendilerinin irad etmelerine imkân kalmadığından, halka söylemek istedikleri şeyleri tebliğe bir takım kişileri görevlendirmişlerdir. Bunlar herhalde en büyük rüesa idi. Onlar camiide ve meydanlarda ortaya çıkar, halkı tenvir ve irşad için ne söylemek lazımsa söylerdi. Halkı ahvâli umumiyeden haberdar etmek son derece önemlidir. Çünkü her şey açık söylendiğinde halkın dimağı hal-i faaliyette bulunacak iyi şeyleri yapacak ve milletin zararına olan şeyleri reddederek şunun veya bunun arkasından gitmeyecektir. Ancak millete âit olan işleri milletten gizli ettiler” (Karal, 1969: 67-8; Ergin, 1977: 5/1945).

Atatürk, hutbe ve vaazda din adamanın önemini şöyle dile getirir: “*Efendiler, camilerin kutsal kürsüleri, halkın ruhani, ahlaki gıdalarına en yüce en verimli kaynaklardır. Dolayısıyla camilerin ve mescitlerin kürsülerinden halkı aydınlatacak, ona yol gösterecek kıymetli hutbelerin içeriğini halkça öğrenme imkanını sağlamak, en önemli görüştür. Kürsülerden halkın anlayabileceği bir dille ruhuna ve beynine seslenildiğinde İslâm topluluğunun vücudu canlanır, beyni temizlenir, inancı kuvvetlenir, kalbi cesaret bulur. Fakat buna göre, hutbe okuma şerefine erenlerin sahip olmaları gereken bilimsel nitelikler, değerli özellikler ve dünyanın durumunu anlamaları çok önem arz etmektedir”* (Atatürk, 1989: 1/246-247).

Hutbelerin halkın anlayamayacağı bir lisanla olması ve onların da güncel ve toplum ihtiyaçlarına temas etmemesi bazı padişahların işine gelmiş, yaptığı yanlış icraatlarından halkın haberi olmasını

istemediklerinden halkın dilinden hutbe verilmediğini, köle gibi arkalarından gitmelerini istediklerini belirten Atatürk, hutbelerin Türkçe okunması gereğini şu şekilde açıklar:

“Hutbeden maksat; ahalinin tenvir ve irşadıdır, başka şey değildir. Yüz, ikiyüz, hatta bin sene evvelki hutbeleri okumak, insanları cehl ve gaflet içinde bırakmak demektir. Hatiplerin herhalde insanların kullandığı dille görüşmesi elzemdır. Geçen sene Millet Meclisi’nde irâd ettiğim bir nutukta demiştim ki, minberler halkın dimağları, vicdanları için bir menba-ı feyz ve nûr olmalıdır. Böyle olabilmek için minberlerden aksedecek sözlerin bilinmesi ve anlaşılması ve hakayık-ı fenniyye ve ilmiyyeye uygun olması lazımdır. Hatiplerin siyasî, içtimâî ve medenî halleri her gün takip etmeleri zarûrîdir. Bunlar bilinmediği takdirde halka yanlış telkinat verilir. Dolayısıyla hutbeler Türkçe ve zamanın icaplarına uygun olmalıdır” (Kartal, 1969: 67-8; Ergin, 1977: 5/1945; Unan, 1959: 2/95-6; Kocatürk, 1971: 211-2).

Atatürk’ün bu düşüncesi gerçekleşti, Cumhuriyetin ilk yıllarında hutbenin dili konusunda değişiklik yapıldı. 23 Şubat 1925’te birçok milletvekili hutbenin Türkçe okunmasını ve aynı yılın sonbaharında hutbede geçen duaların hem Türkçe hem Arapça olarak okunmasını teklif etti. Daha sonra oluşturulan komisyon 1926’da Diyanet İşleri Reisliği’ne yeni bir teklif sundu. Başkan Rifat Börekçi’nin imzasıyla yürürlüğe giren tâlimatta (1927) âyet ve hadis metinlerinin dışında kalan bölümlerin Türkçe okunması istendi. 1993 yılında Hutbe’nin sonunda okunan nasihat içeren bazı duâları ve sonunda okunan âyetin Türkçe karşılığı ile okunmaya başlandı. Örneğin *“Allahım! İslâma ve müslümanlara yardım et vatanımızı ve milletimizi her türlü tehlikeden koru! Bize dünyada ve ahirette iyilikler ve güzellikler ihsan eyle! Bizi, anne-babamızı ve bütün mü’minleri bağışla! Şüphesiz sen işiten ve dualarımızı kabul edensin”* duâsı gibi. Bununla birlikte Hz. Peygamber’in hutbenin sonunda okuduğu âyetin meâli de verilmeye başlandı: *“Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor!”* (Nahl 16/90).

Özellikle Cuma ve Bayram namazlarında okunan hutbelerin hikmet ve gâyesine uygun olması için çaba sarfeden Atatürk ve arkadaşları, hutbenin amacının cemaati dini ve güncel çeşitli konularda doğru bilgilendirmek olduğunu, cemaatin bu söylenenleri anlaması ve duyarlı olması gerektiğini bunun için de hutbenin halkın dilinde olmasının önemini vurgulamaktadır. Dolayısıyla bütünü Arapça okunan halkın ekser çoğunluğu tarafından anlaşılmayan hutbelere Atatürk dönemi Türkiye Cumhuriyeti’nde âlimlerin de uygun görmesiyle Türkçe bölümü eklenmesi, dinin Türk toplumunda millî kültürün psikososyal temellerinin sağlam atılması ve inşası açısından bunun gerekli ve elzem olduğu gibi, İslâm dininin öğretiminde yaygın halk eğitimi açısından da doğru ve isabetli bir adım olduğu söylenebilir.

TÜRKÇE MEÂL, TEFSİR VE HADİS ÇALIŞMALARI

23 Nisan süreci sonrası Cumhuriyetin ilanından sonra Atatürk, Kur’ân-ı Kerim’in Türkçe’ye tercümesi ve tefsiri üzerinde ısrarı göze çarpmaktadır. Atatürk bunu şu gerekçelere dayandırıyordu: *“Türkler dinlerinin ne olduğunu bilmiyorlar. Bunun için Kur’ân’ın Türkçe tercümesi olmalıdır. Türk, Kur’ân’ın arkasından koşuyor; fakat O’nun ne dediğini anlamıyor, içinde neler var, bilmiyor ve bilmeden ibadet ediyor. Benim gayem; arkasından koştuğu Kitap’ta neler olduğunu Türk anlatsın!”* (Ergin, 1977: 5/1950-7).

Aslında bu gerekçe yüzyıllar öncesinden de dillendirilmişti. Ahmet Yesevî, Arapça ve Farsça dillerini iyi bilmesine rağmen, çevresindekilere İslâm dininin temel prensiplerini, âyet ve hadis merkezli din anlayışını “Hikmetler” adı verilen hece veznindeki manzumelerle sâde bir dil ve Türkçe ile aktarmış, böylece O, anadili Türkçe’ye değer vererek Türkçe’nin yükselişinde önemli katkı sağlamış gönüllere girmeyi de başarmıştır. Müslüman Türklerde en çok sevilen ve tutulan tarikat Yesevilik, kişi olarak da Hoca Ahmet Yesevi ve Hikmetler adı verilen şiirleridir. Âyet ve hadisin anlamını bilen Türklerin her bir hikmet ve hakikatini gönülden kabulü ve baş koyup boyun bükeğini belirten Yesevî bunu şöyle dile getirir;

*Hoş görmemekte âlimler sizin dediğiniz Türkçe’yi,
Âriflerden işitsen açar gönül ülkesini,
Âyet hadis anlamı Türkçe olsa uygundur,
Anlamına yetenler yere koyar borkünü.
Miskin, zayıf Hoca Ahmet yedi ceddine rahmet,
Farsça dilini bilerek güzel söylemekte Türkçe’yi* (Yesevî, 1991: Hikmet-71).

Aslında Kur'an'ın beşeriyete gönderiliş hikmet ve gâyesi de okunması, anlaşılması, içselleştirilmesi ve ona uygun davranışlarda bulunulmaya çalışılmasıdır. Allah Kur'an'ın Arap toplumuna Arapça indiriliş hikmetinin "anlaşılması ve yaşanması için" olduğunu belirtir (A'raf 7/52; Nahl 16/89; İsrâ 17/89; Yasin 36/69). Arap olmayan toplumların Kur'an'ı anlayabilmesi için onu kendi dillerine çevirmeleri gerekir. Arapça'dan Türkçe'ye çevirinin zorluğu ve hata olması ihtimâlden korkulmasının yersiz ve hatadan uzak insan olamayacağı gerçeğinden hareket eden Atatürk, Kur'an'ı anlamadığı halde Arap diliyle tamamen ezberleyecek düzeyde dinine âşık olan Türk Milletinin, kutsal kitabın bu yüce anlamını anlayabilmekten yoksun bırakmanın doğru olmadığı kanaatini taşır (Zümrüt, 2003: 15). TBMM'nin kararıyla bir ödenek de ayrılarak Kur'an-ı Kerim'in Türkçe meâlinin M.Âkif Ersoy (ö. 1936)'a, Kur'an'ın Türkçe tefsirinin de Elmalılı M. Hamdi Yazır (ö. 1942)'a hazırlanması, Arapça hadis kitaplarının Türkçe'ye kazandırılmasının da Babanzâde Ahmed Naim (1934)'e ve Kâmil Miras (ö.1958)'a verilmesi kararlaştırıldı. Mehmet Âkif Ersoy'un bu görevi bırakıp aldığı avansı da iade etmesi üzerine hem meâlin hem de tefsirin M.Hamdi Yazır'ın yapması istendi. Mehmet Akif'in Kur'an'ın Türkçe'ye çevrildikten sonra ibadette de Türkçe olarak uygulamaya konulacağı endişesi ve çevredekilerin psikososyal baskısıyla bu görevini bıraktığı söylenir (Ergin, 1977: 5/1948). Atatürk'ün düşündüğü, bilgili âlimlere danıştığı ve dinin anlaşılması yolunda başlattığı bu hareket sonucunda bugün de konusunda uzman âlimlerce de çok değerli kabul edilen "Hak Dini Kur'an Dili" adındaki Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın hazırladığı mealli Türkçe tefsir çalışması bu çabaların bir sonucudur. Atatürk'ün İstanbul'da hafızlara hitâben: "*Camilerde Kur'an'ın Arapçasını okuduktan sonra Türkçesini de okuyacaksınız. İşte size birer tane Kur'an tercümesi veriyoruz. Evet bu tercüme belki iyi değildir. Çünkü Arapça'dan Fransızca'ya ondan da Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Bununla beraber Ankara'da daha iyi bir Kur'an tercümesi yaptırıyoruz*" diyerek Mehmet Âkif Ersoy'un çalıştığı tercüme işaret etmektedir. Hatta bazı tercümelemleri inceleyen Atatürk "Ben bugün tetkik ettim. Bu tercümenin yanlışlığı ortaya çıktı. Sahih bir tercüme elde edinceye kadar bu yanlış tercümelemleri bırakalım. Mehmet Âkif'in tercümesini alalım" demektedir (Gürtaş, 1997: 39, 42).

Halife Hz. Ali'ye karşı ayaklanan Şam Valisi Muaviye'nin Kur'an'ın yapılarının mızraklara taktırması ve insanları din ve kutsal değerlerle kandırması gibi Kur'an'ın siyâsî malzeme olmasını reddeden Atatürk (Hizmetli, 1999: 132-3), Türk milletinin dinini, öz kaynağından öğrenmesi için Kur'an'ın Türkçe tercüme ve tefsiri ile Buhârî'nin el-Câmiu's-Sahîh'inin muhtasarı "et-Tecridü's-Sarih'in Türkçe olarak tercüme ve şerhinin yapılmasını istemiştir. et-Tecridü's-Sarih adlı kitap, Hadis âlimi Buhârî'nin (ö. 256/870) Hz. Peygamber'in sözleri ve fiillerinden oluşan Kur'an'dan sonra en güvenilir kitap olan "el-Câmi'u's-Sahih" adlı hadis kitabına Ahmed b. Ahmed ez-Zebîdî (ö. 893/1488) tarafından yapılan muhtasardır. Hadis tercüme işini takip eden Türkiye Cumhuriyeti'nin üçüncü Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki (ö. 1951), hadis kitabını Mehmet Akif'in tercüme etmesini isteyerek ona danışmış "Ahmet Naim'e müracaat ediniz o bunu benden daha iyi yapar" olmuştur. Ahmet Naim, toplam 2230 Tecrid-i Sarîh hadisinin 589'unu üç cilt halinde (yaklaşık 1000 sayfa) tercüme ve şerh ettikten sonra onun âni vefatı üzerine Diyanet İşleri Başkanlığı, tercümenin kalan kısmını Kâmil Miras'a yaptırır. 1947'de bitirilen tercüme, 1948'de 12 cilt halinde basılır (Hansu, 2013: 387).

Atatürk'ün düşüncesinde Hutbe'nin va'z ve nasihat kısmı Türkçe olmalıdır. Hutbe'nin tamamı Türkçe olarak bir defa bestekâr Hafız Sadettin Kaynak (ö.1961) tarafından ve Atatürk'ün emriyle 1932 yılında İstanbul Süleymaniye Camii'nde okunmuş, ancak yapılan uygulama memnuniyet verici olmadığından üzerinde fazla ısrar edilmemiştir. Atatürk'ün namazda Kur'an'ın Türkçesini okuttuğuna veya okutmak istediğine dâir ne bir tatbikat, ne bir emir ne de bir vesika vardır (Apaydın, 2006: 73-5). Namazda Kur'an'ın Türkçe okutulacağı veya camilere enstrümantal müzik sokulacağı doğrultusundaki yorumlar, Atatürk'ün fikrinden ziyade bu iddiaları ileri sürenlerin şahsî görüş veya temennilerinden ibaret kalmaktadır (Gürtaş, 1997: 39, 41). Dinin birincil kaynağı Kur'an'dan sonra en güvenilir kabul edilen hadis muhtasarı "et-Tecridü's-Sarih'in Türkçe'ye çevirisi Müslüman halkın anlaması ve doğru bir şekilde içselleştirilmesi Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti'nde dinin Türk toplumunda psikososyal temellerinin inşasının sağlam atıldığına da bir göstergesi sayılabilir.

SONUÇ

Birey ve toplum hayatının devamını sağlayan çeşitli psikososyal değerler, normlar ve kurumlardan birinin de din olduğu, büyük bir psikolog, sosyolog ve düşünür yapısıyla bu hakikatı dikkate alan Atatürk, "*Din gerekli bir kurumdur. Dinsiz milletlerin devamına imkân yoktur*" diyerek 20 Nisan 1920 süreci sonrası kurduğu yeni Cumhuriyette dinin psikososyal temellerini sağlam inşa etmiştir. Laikliğin açık biçimde anayasal bir prensip olarak Esas Teşkilât Kanunu'nda yerini alması inançları korumak için yapılan adımlardan biridir. Laiklik, yalnız din ve dünya işlerinin birbirinden ayrılması demek değil, bütün yurttaşların vicdan, ibadet ve

din hürriyetini tekeffül etmek temelinde olan laiklik dinin siyaset ve dini çıkarlar uğruna alet edilmemesi, vatandaşların aklın ve ilmin ışığında özgürce kabul ettiği inançları devlet şemsiyesi altında korunması, din ve vicdan özgürlüğünün teminatıdır. Dolayısıyla din ve devlet işlerinin ayrılması yani laikliğin benimsenmesi önemli bir adım olmuştur. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun çıkarılması ve dördüncü maddesiyle akla ve bilime değer veren İmam Hatip okulu ve İlahiyat Fakültesi gibi çağdaş dini eğitim kurumlarının açılması da önemli kabul edilebilir. Bu dînî eğitim-öğretim kurumları, ideal din alimleri Farabî (ö. 339/950), İbn Sina (ö. 428/1037), Gazâlî (ö. 505/1111) ve İbn Rüşd (ö. 520/1126) gibi, İslâm dünyasının gurur duyacağı; yüksek düşünceli, kalp ve ruh hayatına önem veren nurani din alimlerini yetiştirmelidir. Çeşitli vakıf, tekke ve zaviyelerin kontrolünde subjektif, örf ve âdetler çerçevesinde taklitçi zihniyetle sunulan dini bilgilerin uzlaşmadan çok çatışmalara sebebiyet verdiği İslâm Tarihi'nden bilinen bir gerçekliktir. Hz. Peygamber'den sonra Raşit halifeler, Emeviler, Abbasiler, Selçuklular ve Osmanlılar ile Türk-İslâm Tarihi'ni iyi bilen ve analiz eden Atatürk, bilgili, araştırmacı, çağdaş, dini anlayış ve ilkeleri tetkik edip halka objektif sunan din adamların istihdamı için laiklik temelinde bağınaz, hurafe, ifrat ve tefrit görüşler ile siyâsi kaygılardan uzak resmî kurum olarak din işlerini düzenlemek ve yürütmek üzere Diyanet İşleri Başkanlığı'nı kurmuştur. İslâm Tarihi'nde bazı müslüman ülke ve toplumların kendi aralarında cehâlet, taassup ve siyâsi çıkarlar uğruna dini alet etmeleri, birbirlerini tekfir ederek mezhepsel ve etnik kavga ve savaşlara girişmeleri iyi bilen ve değerlendiren Atatürk, Müslüman Türk milleti'nin dininin psikososyal temellerinin sağlam atılmasına büyük önem vermektedir. Tarikatların veya mezheplerin kendi anlayış ve uslûbuna göre dînî eğitim vermesinin tehlikesine bertaraf etme yolunda dini eğitimin millîleştirilmesi, dinin aslî kaynaklarından süzülen saf, hoşgörü, objektif ve i'tidal anlayışlarla dînî eğitimin yapılmasının İslâm'ın evrensel kaidelerine daha uygun olduğu söylenebilir. Cuma ve Bayram namazlarında hepsi Arapça okunan hutbelerin Arapça duâlarına ek olarak güncel ve Türkçe okutulması, Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe meâlî ile Arapça bazı hadis kitaplarının Türkçe'ye kazandırılması gibi çalışmalar hakkında öne sürülen gerekçeleri dini referanslara da uygunluğu, Atatürk'ün Cumhuriyet döneminde millî devlet olma yolunda önemli adımlardır. Dini değerlerine bağlı, akli ve vicdanı hür, dini bilen, vatanını gönülden seven, görevini hakkıyla yapan din adamlarına Atatürk her zaman değer vererek onları övmüştür. Sözelimi Millî Mücadele'nin ilk yıllarında Ankara Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kuran İstanbul Hükümeti'nin bâtil fetvasına karşılık "Ankara Fetvası"nı yayınlayan Ankara Müftüsü Rifat Börekçi, Kurtuluş Savaşı'nda maddî ve manevî yararlılıklar gösteren Amasya Müftüsü Hacı Hafız Tevfik Efendi, Amasya vâizi Abdurrahman Kâmil Efendi ve Kayseri Müdafa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Kayseri Müftüsü Ahmet Remzi Efendi (ö. 1938) gibi din adamları için Atatürk, "Genç Cumhuriyetimiz bu gibi ulema ile iftihar eder" demektedir. Din ve vicdan özgürlüğünün teminatı, taklitçi değil, tahkike araştırmaya dayalı aydın din adamlarının yetiştirilmesi için çağdaş dînî eğitim ve öğretim veren okul ve fakülteler açılması, Türk toplumunun bâtil inanç, hurafe, bağınaz, ifrat ve tefrit görüşlerden algı ve anlayışların temizlenmesiyle akıl, ilim ve hoşgörü ışığında dinin aslî kaynaklarından öğrenilmesi yolundaki adımlar, 20 Nisan 1920 süreci sonrası Türkiye Cumhuriyeti'nde dinin psikososyal temellerinin inşası için yapılan önemli işlevlerdendir.

KAYNAKÇA

1. Apaydın, H. (2006). Atatürk'ün Dine Bakışına Psikososyal Bir Yaklaşım. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE Dergisi*, 3 (1), 68-77.
2. Atatürk, M. K. (1980). *Komutan, Devrimci ve Devlet Adamı Yönleriyle*. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Genelkurmay Basımevi.
3. Atatürk, M. K. (1989). *Nutuk*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
4. Ayhan, H. (2004). *Türkiye'de Din Eğitimi*. DEM Yayınları.
5. Borak, S. (1962). *Atatürk ve Din*. yy.
6. Çolak Y. (2007). Atatürk ve Din. *Din Bilim Uygarlık ve Atatürk*. DİB Yayınları.
7. Dönmez, Ş. (1998). *Atatürk'ün Çağdaş Toplum ve Din Anlayışı*. Ayışığı Kitapları Yayınları.
8. Ecer, A. V. (1998). *Atatürk'ün Din ve İslâm Dini Hakkındaki Görüşleri*. yy.
9. Ergin, O. (1977). *Türk Maarif Tarihi*. Eser Matbaası.
10. Ersoy, M. A. (1993). *Safahat*. İFAV Yayınları.
11. Fârâbî, E. N. (1994). *Kitabu Ara'î Ehli'l-Medineti'l-Fadıla*. Daru Mektebetül-Hilal.
12. Fârâbî, E. N. (1995). *Siyasetü'l-Medeniyye*. Daru Mektebetül-Hilal.
13. Fıglalı, E. R. (1995). Atatürk ve Din. *Atatürkçü Düşünce El Kitabı*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
14. Gazâlî, E. H. (1974). *İhyâ-u Ulumi'd-Din*. Çev. A. Serdaroğlu. Bedir Yayınları.
15. Genç, R. (2007). Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti ve Din Eğitimi. *Din Bilim Uygarlık ve Atatürk*. DİB Yayınları.
16. Gürtaş, A. (1997). *Atatürk ve Din Eğitimi*. DİB Yayınları.
17. Hansu, H. (2013). Cumhuriyet Dönemi Resmî Tedvin Çalışmaları: Babanzâde Ahmet Naim ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Hadis Projesi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 11 (21), 367-405.
18. Hizmetli, S. (1999). Mustafa Kemal Atatürk'ün İslâm Tarihi Anlayışı. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Özel sayı Cumhuriyetin 75. Yılı, 119-140.

19. İbn Haldun, E. Z. (1988). *Mukaddime*. Dergâh Yayınları.
20. İnan, A. (1971). *M. Kemâl Atatürk'ten Yazdıklarım*. MEB Basımevi.
21. Karal, E. Z. (1969). *Atatürk'ten Düşünceler*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
22. Kılıç, A. F. (2000). Psikososyal Faktörler Açısından Atatürk ve Din. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2, 239-271.
23. Kılıç, A. F. (2010). Mustafa Kemal Atatürk'ün İlahiyat Fakültesi Tasarımı. *Darülfünun İlahiyat Sempozyumu*. 18-19 Kasım 2009 Tebliğleri, 39-46.
24. Kocatürk, U. (1971). *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*. yy.
25. Kutay, C. (1986). *Millî Mücadele Hutbesi ve Abdurrahman Kâmil Efendi*, 67. Yılında Amasya Tamimi – H. Menç. yy.
26. Küçükcan, T. (2006). Mustafa Kemal Atatürk - Atatürk ve Din. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 31/337-9. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
27. Lewis, B. (1991). *Modem Türkiye'nin Doğuşu*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
28. Mâtürîdî, E. M. (2005). *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. Mizan Yayınları.
29. Mumcu, A. (1991). *Atatürk'ün Kültür Anlayışında Vicdan ve Din Özgürlüğünün Yeri*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
30. Olcay, O. F. A. (1952). *Amasya Meşahiri*. yy.
31. Sarıkoyuncu, A. (1995). *Millî Mücadelede Din Adamları*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
32. Sarıkoyuncu, A. (2007). Atatürk'ün İnanç Dünyası ve Din Anlayışı. *Din Bilim Uygarlık ve Atatürk*. DİB Yayınları.
33. Unan, N. (1945). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
34. www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/1d4yy.htm 22/03/2022.
35. www.atam.gov.tr/mustafa-kemal-ataturk-veri-tabani/temel-eserler/nutuk 22/03/2022.
36. www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.430.pdf. Erişim: 22/03/2022.
37. Zengin, Z. S. (2002). Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Hazırlanmasından Sonraki İlk Dönemde Uygulanışı ve Din Eğitimi. *Dini Araştırmalar*, 5 (13), 81-106.
38. Zümrüt, O. (2003). Atatürk'ün Kur'ân'a Bakışı. *Ondokuzmayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16, 9-24.

Unutulmuş Bir Değer: Çocuk Radyo Tiyatrosu

Serhat TOPTAŞ

Aksaray Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü
ORDİC: 0000-0002-5645-7865

ÖZET

Türkiye’de radyo yayınları ilk olarak 6 Mayıs 1926 yılında İstanbul’da başlamış ve hızla ilerlemiştir. Teknik gelişmeler sayesinde düzenli yayınlara geçiş 1940’lı yıllarda Ankara Radyosu ile gerçekleşmiştir. Bu dönemde haber ve eğlenceyle birlikte radyolarda eğitim ve bilgilendirme programları da ortaya çıkmıştır. Program içerikleri ve yayın saatleri yaş, cinsiyet, meslek ve coğrafi konuma göre düzenlenmeye başlamıştır. 1941 yılına geldiğinde ise çocukların eğitimi ve bilgilenmesi için Radyo Çocuk Kulübü başlığı altında dokuz yıl sürecek olan programlar hazırlanmıştır. Radyo Çocuk Kulübü kurulmadan önceki dönemlerde çocuklar için hazırlanan programların içeriği çoğunlukla düzensiz olup alanında uzman olmayan kişilere yaptırılmıştır. Radyo Çocuk Kulübü kurulmasında ilk adımlar Maarif Vekâlet’inde bir komisyonun kurulması ile başlamış, komisyon pek çok ülkenin radyo çocuk yayını programlarını incelemiştir. Yapılan incelemeler sonucunda çocuklar için en uygun içerik ve yayın gerçekleşmiştir.

Maarif Vekâleti komisyonunun aldığı karara göre, 1940’lı yıllardaki radyo dinleyen çocuklar için özel bir kadro oluşturulmalı, çocuk konuları, radyo oyunları, masallar, efsaneler, manzumlar, okumalar arasına musiki verilmesi, önemli kişilerin çocukluk dönemleri, çocuk koroları ele alınmalıdır. Ayrıca, radyodaki çocuk tiyatroları için Musiki Muallim Mektebi ve Tiyatro Mektebi muallim öğrencilerinden yardım istenmelidir talebi de yer almıştır.

1940’larda çocuklar için yapılan radyo yayınlarında pek çok içerik olmasına rağmen, temsiller ve manzum piyesler ağırlıktadır. Manzum piyesler gibi, şiir şeklinde yazılmış düzyazılar oyunlaştırılmış ve başarılı kişilerin hayatını konu alan piyesler hazırlanmıştır. Karşılıklı sohbet havasında yayınlanan yerli temsiller, dünya çocuk edebiyatından seçme eserlerden hazırlanan temsillerdir. Bu temsiller içerisinde; Mimar Sinan, Albert Einstein, Ludwig Van Beethoven gibi başarılı olmuş kişilerin çocukluk dönemi hikayeleri de vardır. Ayrıca içerikler yerli ve yabancı olmak üzere pek çok masal ve şarkılardan oluşmaktadır. 1950 yılında Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Radyo Çocuk Kulübü Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmış ve adı Radyo Çocuk Saati olarak değiştirilmiş ve radyo çocuk programları devam etmiştir.

Sonuç olarak, 1940 ve 1950 arasındaki dönemde çocuklar için her ne kadar radyo çalışmaları gerçekleştirilmiş olsa da dramatik anlatım çerçevesinde radyo çocuk tiyatrosu için herhangi bir ekip kurulmamıştır. Bunun sonucunda geçmişte hazırlanan çocuk oyunlarının günümüz Türkçesine aktarılması gerektiği ve dönemin getirdiği gelişmeler açısından da yeniden ele alınması mecburiyetine değinmektedir. Çocuklar için özel bir radyo tiyatrosu ekibi oluşturulmadığı gibi çocuk dinleyicileri için de radyo tiyatrosu yazımı için bir kaynak üretilmemiştir. Her ne kadar günümüzde Pinokyo, Alice Harikalar Diyarında, Keloğlan gibi eserler oyunlaştırılmış olsa da 23 Nisan gibi önemli günleri anlatan bir oyun ya da canlandırma hazırlanmamıştır. Hazırladığımız bu bildiri ile hedefimiz çocuklarda anlatım dilinin geliştirilmesi, çocuklar için önem arz eden günlere farkındalık oluşturulması ve insanı ilişkilerinin duyarlılığının artırılması açısından, ilkokuldan başlayıp lise dönemi boyunca dramatik yaratıcılık kapsamında radyo tiyatrosu çalışmaları yapılması gerektiğine dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Radyo, Çocuk Tiyatrosu, Radyo Tiyatrosu

10–12 Yaş Futbolculara Uygulanan Statik ve Dinamik Core Egzersiz Çalışmalarının Bazı Fiziksel Uygunluk Özellikleri Üzerine Etkilerinin İncelenmesi

Sadettin EROL

Uludağ Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, ORCID NO: 0000-0002-1544-4128

ÖZET

Amaç: Bu çalışmada, 10–12 yaş futbolculara uygulanan statik ve dinamik core egzersiz çalışmalarının bazı fiziksel uygunluk özellikleri üzerine etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Çalışmaya yaş ortalamaları 12.4 ± 0.4 yıl, vücut ağırlığı ortalamaları 43.2 ± 0.31 kg, boy ortalamaları 153.5 ± 0.32 cm ve antrenman yaşı 2 ± 1.2 yıl olan düzenli antrenman yapan 32 erkek futbolcu gönüllü olarak katıldı. Araştırmaya katılan sporcular rastgele olarak kontrol ve deney grubu olarak iki gruba ayrıldı. Bu gruplara farklı antrenman programı uygulandı. Deney grubuna, düzenli futbol antrenmanlarına ek olarak statik ve dinamik core antrenmanı 8 hafta boyunca haftada 3 kez 30 dk. uygulanırken, kontrol grubuna ise sadece haftalık düzenli futbol antrenmanları uygulanmıştır. Çalışmalar öncesi her iki grubun da ön test ölçümleri (çeviklik, (20m) sürat, denge, kuvvet ve dikey sıçrama) gerçekleştirildi. 8 hafta sonunda ise grupların son test ölçümleri alındı. Grupların ön ve son değerlerini karşılaştırmak için (bağımlı örneklem) t testi kullanıldı

Bulgular: Grupların ilk ve son test ölçümleri gruplar arası karşılaştırıldığında; verilerin analizine göre denge testi değerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlemlendi ($p < 0,05$). Gruplar arası karşılaştırmasında çeviklik testi, (20m) sürat testi, kuvvet testi ve dikey sıçrama ölçüm değerlerinde anlamlı fark bulunmadı ($p > 0,05$).

Sonuç: Düzenli futbol antrenmanlarına ek olarak kondisyon el çalışmaları kapsamında uygulanan dinamik ve statik core programları sporcuların ölçülen bazı fiziksel uygunluk özelliklerinde olumlu katkı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Futbol, Core, Sürat, Denge, Kuvvet

ABSTRACT

Objective: In this study, it was aimed to examine the effects of static and dynamic core exercises applied to football players aged 10-12 on some physical fitness characteristics. **Methods:** Thirty-two male football players with a mean age of 12.4 ± 0.4 years, an average body weight of 43.2 ± 0.31 kg, a mean height of 153.5 ± 0.32 cm, and a training age of 2 ± 1.2 years participated in the study voluntarily. The athletes participating in the study were randomly divided into two groups as control and experimental groups. Different training programs were applied to these groups. In addition to regular football training, static and dynamic core training was given to the experimental group for 30 minutes, 3 times a week for 8 weeks. While the control group was applied, only regular weekly football training was applied. Before the studies, pre-test measurements (agility, (20m) speed, balance, strength and vertical jump) of both groups were carried out. At the end of 8 weeks, the last test measurements of the groups were taken. T-test was used to compare the preliminary and final values of the groups (dependent sample). **Results:** When the first and last test measurements of the groups were compared between the groups; According to the analysis of the data, a statistically significant difference was observed in the balance test value ($p < 0.05$). In the comparison between the groups, no significant difference was found in the agility test, (20m) sprint test, strength test and vertical jump measurement values ($p > 0.05$).

Conclusion: In addition to regular football training, dynamic and static core programs applied within the scope of conditioning hand exercises contributed positively to some measured physical fitness characteristics of the athletes.

Keywords: Football, Core, Speed, Balance, Strength

GİRİŞ

Elit sporlarda yüksek seviyede fiziksel uygunluk, başarının ön koşullarından biridir. Futbol spor dalında, futbola özgü kondisyon el özelliklerin temel özellikler arasında süratlenme, yavaşlama tekrarlanan sprint özelliği ve alt ekstremitenin patlayıcı kuvveti mevcuttur. Futbol maçında bu özellikler (sürat, yavaşlama, dönüşler, topa vuruşlar, sıçrama ve denge özelliği ile çok yakın ilişkilidir (Psotta ve diğerleri., 2001). Bir futbol müsabakasında, sporcular her 3-5sn. de bir, 30-40 m. Sprint, yavaşlama, top sürme ve 30-40 kez sıçrama, ile kısa mesafeli koşular gerçekleştirir (Bangsbo ve diğerleri., 2006). Core egzersizler, kaslarda yapısal olarak değişime sebep olurken aynı zamanda sinir-kas adaptasyonunda neden olmaktadır. Core egzersizlerin medikal rehabilitasyon, sağlık, sportif verime artırma gibi birçok alanda kullanılmaya başlandığı bilinmektedir. Medikal rehabilitasyon, sağlık, performans artırma gibi birçok alanda kullanılmaya başlandığı bilinmektedir. Aynı zamanda core egzersizler dinamik- statik denge, çok yönlü anatomoik gelişim ve esneklik gibi özelliklerinde gelişimini etkiler. Core egzersizler, kuvvet, proprioseptif duyuları ve dengeyi çok iyi geliştirdiği için m Core egzersizler kuvveti, proprioseptif duyuları ve dengeyi çok iyi geliştirdiği için kassal iyileşme ve vücudun kontrol edilmesinde oldukça etkili bir çalışma yöntemidir (Hibbs ve diğerleri., 2011). Ergenlik öncesi deneklerde core kontrol ve tek uzuv görev kontrolü arasındaki ilişki açık olsada arasındaki ilişki açık olsa da genç sporcularda sadece son zamanlarda belirli program etkileri araştırılmıştır (Sannicandro ve Cofano 2017). Bu çalışmanın hipotezi futbolcular uygulanan statik ve dinamik core egzersiz uygulamaları bazı fiziksel uygunluk özellikler üzerine ergenlik öncesi için avantajlı olabilir.

Araştırma Grubu:

Araştırmaya Bursa ilinde faaliyet gösteren Nilüfer Belediyesi Spor kulübünden 10-12 yaşlarında 32 erkek futbolcu gönüllü olarak katıldı. Bu çalışmaya katılan deney grubu ve kontrol grubu, haftada 4 gün kulüp antrenörleri eşliğinde düzenli antrenman yapan ve mahalli ve ulusal çerçevede turnuvalara katılan, düzenli futbol antrenman yaşı 2 ile 3 yıl arasında değişen futbolculardan oluşmuştur. Bu gruplara farklı antrenman programı uygulandı. Deney grubuna, düzenli futbol antrenmanlarına ek olarak statik ve dinamik core antrenmanı 8 hafta boyunca haftada 3 kez 30 dk. uygulanırken, kontrol grubuna ise sadece haftalık düzenli futbol antrenmanları uygulanmıştır. Bu çalışma Bursa Uludağ Üniversitesi Sağlık Bilimleri Araştırma ve Yayın Etik Kurulu tarafından (tarih 05.01.2022, 2022-1/15 nolu) karar olarak onaylanmıştır.

Tablo1. 8 Haftalık Statik ve Dinamik Core Antrenman

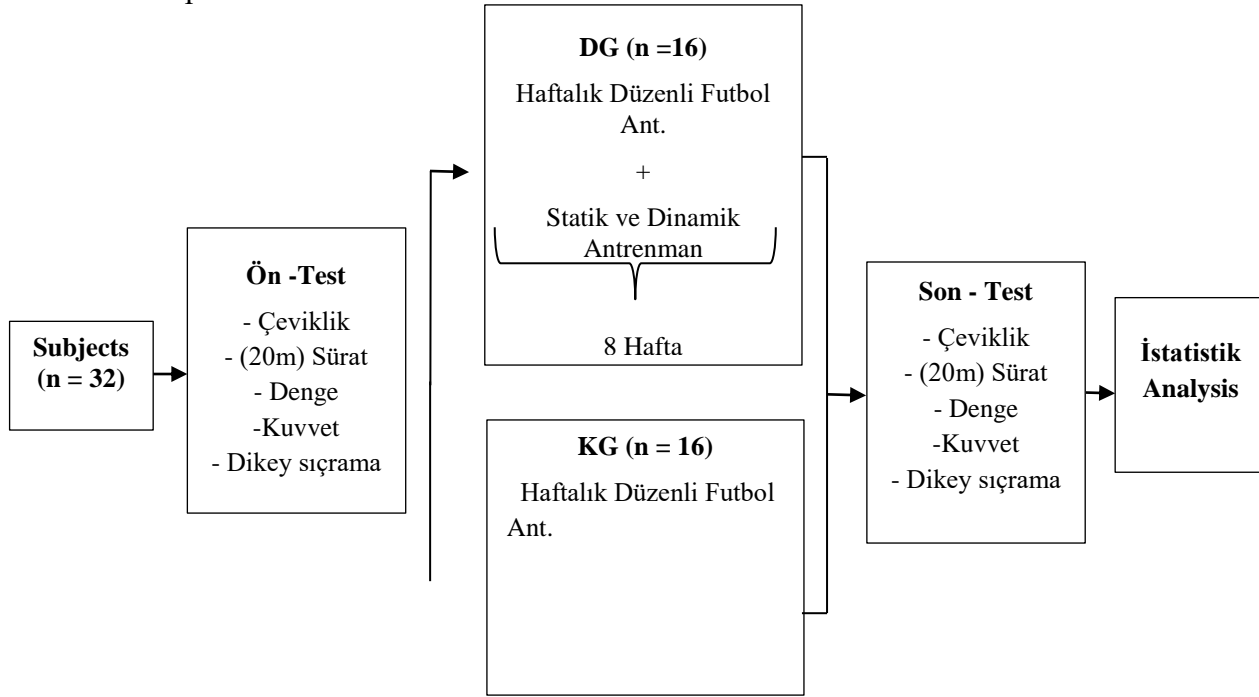
Hareket	1-2 Hafta	3-4 Hafta	5-6 hafta	7-8 Hafta
Side Bende (sn)	22 saniye x 2	30 saniye x 2	30 saniye x 2	30 saniye x 2
Mekik	15 x 1	20 x1	20 x2	22 x2
Supermen	22 x1	22 x1	20 x2	22 v 2
Ters Makas	22 x1	22 x1	20 x2	22 x 2
Lying Twist Trunk (saniye)	17 saniye x 2	200 saniye x 2	20 saniye x 2	20 saniye x 2
Power Shiver	22 saniye x 2	22 saniye x 2	20 saniye x 2	20 saniye x 2
Side Bridge (saniye)	20 saniye x 2	22 saniye x 2	20 saniye x2	25 saniye x 2
Yan Plank (saniye)	15 saniye x 2	20 saniye x 2	20 saniye x 2	22 saniye x 2
Superman (sn)	15 saniye x 2	20 saniye x 2	20 saniye x 2	22 saniye x 2
Çakı (saniye)	15 saniye x 1	20 saniye x1	20 saniye x 1	22 saniye x 1

Test protokolü

Araştırma öncesinde sporcuların tamamı araştırma ile ilgili karşılaşılabilecekleri risk ve yaşanabilecek olumsuzluklar hakkında ayrıntılı olarak bilgi verilerek gönüllülük formu kendilerine okutuldu. Sporcuların velilerine ise veli onay mektubu şeklinde onay formu sunuldu ve doldurulup imzalanması istendi. Ayrıca sporcuların çalışma esnasında veya öncesinde çalışmaya etkileyebilecek herhangi bir sakatlık olmadığını kendilerine ve ailelerine açıkladı. Araştırmaya katılan sporcular rasgele olarak deney grubu ve kontrol grubu olmak üzere iki farklı gruba ayrıldı. Çalışmalar öncesi 32 sporcudan oluşan 2 grubun ön testleri

(çeviklik, (20m) sürat, denge, kuvvet ve dikey sıçrama). 8 hafta sonunda grupların son test ölçümleri alındı. Sporcular testler öncesinde 20 dk. Genel ve özel ısınma yapılmıştır. Deneklere test öncesi 24saat içinde ağır bir antrenman programı (yüklenim) yapılmadı.

Tablo 2. Test protokolü

Boy ve Vücut Ağırlığı

Sporcu deneklerin boylarının ölçümlerinde 0,01m hassaslık derecesine sahip ölçüm aleti kullanıldı. .Boy ölçümü sırasında ölçümü yapılacak olan sporcuların üzerinde ölçümü etkileyecek ayakkabı ya da giysi bulunması engellendi. Sporcu deneklerin kilo ağırlık ölçümleri için Tanita BC418 (Japon) beden kompozisyon analizörü kullanıldı.

Çeviklik Testi

Çeviklik ölçümü için T testi uygulandı. Dört tane koni T düzeninde yerleştirilir. Sporcu (a) noktasından başlama işareti ile koşuya başlar. (a) noktasından b noktasına düz koşu, (b) kısmından c kısmına noktasından C noktasına kaya adımı ile c kısmından (d) kısmında kayma adımı ile geçilir d kısmından başlangıç olan (a) kısmına geri geri koşu ile döner. (Scanlan ve diğerleri., 2021). Bu sürecin süre olarak ölçümü yapılır.

Statik Denge Testi

aBu testin ölçümlerinde Proxim Tecnobody PK 200 (ıaly) denge ölçüm cihazı kullanıldı. Cihaz ile ölçümler tamamlanarak veriler toplandı. Cihaz ile toplanan veriler kablosuz bağlantı bilgisayara aktarıldı.

(20m) Sürat Koşu Testi

Sürat koşu testi ölçümü için 20 mt lik parkur mesafesi çizilip işaretlemeleri yapıldı. Başlangıç ve bitiş noktalarına Sinar (Türkiye) marka 2 kapılı fotosel yerleştirildi. Start komutu ile birlikte sporcu fotoselin arkasındaki çıkış noktasından çıkışını gerçekleştirdiğinde fotosel otomatik olarak ölçüme başladı.20 mt. sonundaki bitiş noktasında yer alan fotosel geçildiğinde tespit edilen koşu ölçüm değerleri Sinar yazılım aracılığı ile ana bilgisayara kaydedildi.

Bacak Kuvveti Ölçüm Testi

Bacak kuvveti ölçüm testi için Takei marka dinometre kullanıldı. Denek sporcular ölçüm aletinin üzerinde dizlerden hafif bükülü, iki ayakları tam olarak alete basar pozisyonda yer aldılar. Kollar gergin duruşta iken cihazın barını çift elle kavrayarak dikey şekilde yukarı yöne doğru çektiler. Çekiş tamamlandığında cihazın gösterdiği kg cinsinden değer ölçüm değeri olarak kaydedildi (Ateş, 2007).

Dikey Sıçrama Testi.

Dikey sıçrama testi ölçümleri için AS (Aktif Sıçrama Test Protokolü) kullanıldı. Ayakta durur pozisyonda iken ayaklar omuz genişliğinde açık duruldu. Squat pozisyonundan yukarı vertikal yönlü sıçrama maksimal şekilde gerçekleştirildi (Kamer, 2003). Sporcu denekler 2 sıçrama gerçekleştirdiler. Sıçramalar arası 1dk dinlenme uygulandı. İki ölçümden yüksek olan değer veri olarak kaydedildi.

Verilerin İstatiksel Analizi

Deney ve kontrol grupları için 8 hafta antrenman programında sporcuların ilk ve son ölçümleri için ayrı ayrı karşılaştırmalar yapmak için tekrarlanan ANOVA kullanıldı uygulanabilir olduğunda gruplar (iş/set, deney ve kontrol) içerisindeki antrenman oluşumlu değişimler eşleştirilmiş bir t testi kullanılarak gerçekleştirildi. Elde edilen sonuçlar ortalama ve standart sapmadır (SD) Anlamlılık düzeyi $p/ 0.05$ olarak belirlendi.

BULGULAR

Bu çalışmada; 10–12 yaş futbolculara uygulanan statik ve dinamik core egzersiz çalışmalarının bazı fiziksel uygunluk özellikleri üzerine etkilerinin incelendi.

Tablo 3. Deney Grubu ve Kontrol Grubunun Ön Test ve Son Test Ölçümleri Göre Değişimlerin Gruplar Arası Karşılaştırılması ve Betimleyici Değerleri

Variables	DG (n = 18)		KG (n =11)		F	η_{partial}^2
	Pre-test Mean \pm SD	Post-Test Mean \pm SD	Pre-test Mean \pm SD	Post-Test Mean \pm SD		
T-agility (sec)	14,13. \pm 1. 50	13.97 \pm 2.10	13.11 \pm 2.10	13.03 \pm 1.95	1.055	0.328
(20m) Sprint (sec)	3.96 \pm 0.42	3.85 \pm 0.383	3.88. \pm 0.363	3.87 \pm 0.359	21.89	0.399
Denge TestiL (sn)	321.36 \pm 08	301.14 \pm 65.8	327.36 \pm 65.85	304.95 \pm 54.62	0.04	0.001
Kuvvet Testi (kg)	48.19 \pm 17.02	55.21 \pm 0.13	44.75 \pm 16.44	47.12 \pm 15.83	10.72	0.251
Dikey sıçrama (cm)	25.58 \pm 9.01	27.02 \pm 9.52	30.14 \pm 6.92	29.78 \pm 7.93	6.12	0.161

Tablo 1. de görülebileceği üzere, deney grubu ve kontrol grubunun ön test ve son test ölçümlerine göre değişimlerinin gruplar arası karşılaştırılması ve betimleyici değerleri bakımından denge değerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu tespit edildi ($P < 0.05$). Ancak deney grubu ve kontrol grubunun ön test ve son test ölçümlerine göre değişimlerin gruplar arası karşılaştırılması ve betimleyici değerleri bakımından; çeviklik testi, (20m) sürat testi, kuvvet testi ve dikey sıçrama testi değerlerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı ($P > 0.05$). Elde edilen veriler hareket eğitimi programının, deney grubu futbolcuların bazı fiziksel uygunluk özellikleri üzerine olumlu gelişim sağlamıştır.

TARTIŞMA

Bu çalışmada. 10–12 yaş futbolculara uygulanan statik ve dinamik core egzersiz çalışmalarının bazı fiziksel uygunluk özellikleri üzerine etkilerinin incelendi. Çalışma sonuçları statik ve dinamik core egzersiz çalışmalarının denge üzerinde belirgin etkisi olduğu bulundu. Merkez core bölgesinin kuvvetli olması; spor yaralanmalarının önlenmesinde, postürün düzgün olmasında, vücut kontrolünde ve dengenin geliştirilmesinde önemi rol oynar (koz ve Ersöz 2010). Merkez core vücut kasları egzersizler sırasında önemli rol alırlar (Schiffer ve diğerleri 2009). Statik ve dinamik core egzersiz çalışmaları, futbol, basketbol, atletizm gibi birçok spor uygulamasında önemli bir ön koşuldur (Raisanen ve diğerleri., 2018). Core egzersizlerin kullanımı çok eskiye gitsede sportif alanda verimi kullanmaya başlamadan önce sağlık sektöründe rehabilitasyon alanında uzun zamandır kullanıldığı bilinmektedir (Golpaigany ve diğerleri., 2010). Etkileri görüldükçe kullanımı iyice artmış, sağlık sektöründe olduğu gibi spor sektöründe önemi artarak antrenman programına eklenmeye başlanmıştır (Reed ve diğerleri., 2012).. Futbolcuların maç esnasında ihtiyaç hissettikleri sürat performansı, uygulanan, merkez bölge (core) antrenmanı ile olumlu yönde gelişim sağladığını belirlemiştir (Balaji ve Muruga 2013). Araştırmadaki 10-12 yaş grubu futbolcuların, ergenlik öncesi dönemde olduklarında sporsal verim artışı tetiklenmiş Bu sonuçlar literatürdeki bazı bulgular ile benzerlik göstermektedir.

SONUÇ

Düzenli futbol antrenmanlarına ek olarak kondisyon el çalışmaları kapsamında uygulanan dinamik ve statik core programları sporcuların ölçülen bazı fiziksel uygunluk özelliklerinde olumlu katkı sağlamıştır.

KAYNAKLAR

1. Ateş, M., & Ateşoğlu, U. (2007). Pliometrik antrenmanın 16-18 yaş grubu erkek futbolcuların üst ve alt ekstremite kuvvet parametreleri üzerine etkisi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 5(1), 21-28.
2. Balaji E, Murugavel K. (2013) Motor fitness parameters response to core strength training on Handbal Players. *International Journal for Life Sciences ve Educational Research*, ;1(2):76-80.
3. Bangsbo, J. (1994). *Physiological demands. In: Football (Soccer)*. B. Ekblom (Ed.). London: Blackwell Scientific, , pp. 43-59.
4. Hibbs, A. E., Thompson, K. G., French, D. N., Hodgson, D., & Spears, I. R. (2011). Peak and average rectified EMG measures: which method of data reduction should be used for assessing core training exercises?. *Journal of Electromyography and Kinesiology*, 21(1), 102-111.
5. Koz M, Ersöz, G (2010): Spor yaralanmalarının önlenmesinde fiziksel ve kassal uygunluğun önemi. *Türkiye Klinikleri Journal Of Orthopaedics And Traumatology Special Topics*, 3(1), 14-19.
6. Psotta, R., Bunc, V., Hendl, J., Tenney, D., & Heller, J. (2011). Is repeated sprint ability of soccer players predictable from field-based or laboratory physiological tests? *J Sports Med Phys Fitness*, 51.18-25.
7. Räsänen, A. M., Pasanen, K., Krosshaug, T., Vasankari, T., Kannus, P., Heinonen, A., & Parkkari, J. (2018). Association between frontal plane knee control and lower extremity injuries: a prospective study on young team sport athletes. *BMJ open sport & exercise medicine*, 4(1), e000311.
8. Reed, C. A., Ford, K. R., Myer, G. D., & Hewett, T. E. (2012). The effects of isolated and integrated 'core stability' training on athletic performance measures. *Sports medicine*, 42(8), 697-706.
9. Sannicandro, I., & Cofano, G. (2017). Core stability training and jump performance in young basketball players. *International Journal of Science and Research (IJSR)*, 6, 479-482.
10. Scanlan, A. T., Wen, N., Pyne, D. B., Stojanovic, E., Milanovic, Z., Conte, D., ... & Dalbo, V. J. (2021). Power-related determinants of Modified Agility T-test Performance in male adolescent basketball players. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 35(8), 2248-2254.
11. Schiffer, J., Bora, P., Panoutsakopoulos, V., Kollias, I., Arcelli, E., Bianchi, A., ... & Hopkins, W. (2009). *The high jump. New Studies in Athletics*, 34(3), 9-22.

VAHIY İNSAN İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA KUR'AN'DA NASS-OLGU DİYALEKTİĞİ (NASS-FACTUAL LANGUAGE IN THE QUR'AN IN THE CONTEXT OF REVELATION HUMAN RELATIONSHIP)

Doktora Öğrencisi Halil ÇELİK

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, ORCID. 0000-0002-4560-7231

ÖZET

Bu çalışmada Kur'an'ın gönderildiği toplumun sosyoloji ve psikolojisini dikkate aldığı ve onlarla iletişimdeki nass-olgu ilişkisi üzerinde durulmuştur. Kur'an kapsamlı bir şekilde incelendiğinde onun, ilk muhatap kitlenin örf-âdet, sosyo-kültürel yaşam ve olgularını dikkate alarak onlarla iletişime geçtiği görülecektir. Kur'an inanan ve inanmayan tüm muhataplarını dikkate almış onların fikir, inanç ve düşüncelerine kendi muhtevasında yer vermiştir. Kur'an, bazen onların akıl ve vicdanlarına hitap etmek şeklinde bazen de onlarla diyaloglar suretinde iletişim kurma yollarına başvurmuştur. İletişime geçtiği zaman ve yer belli olmakla beraber onun mesajının temel direğini insanın değişmeyen duygu ve ilgileri oluşturmuştur. Zaman ve mekânın değişmesiyle Kur'an'ın üslup ve emirlerinde bir farklılık meydana gelse de asıl tüm bu süreçlerde değişmeyen konuları ele aldığından o her millet ve çağa hitap edebilmesiyle öne çıkmaktadır. O, insana ilişkin değişmeyen fitri özelliklere işaret ettiği için, tarihin her döneminde farklı zaman ve mekânlara mesajını kolaylıkla iletebilmektedir. İndirildiği toplumun gelenek ve yaşam tarzlarını formatlamayı hedefleyen Kur'an, bunu bir emrivaki ve buyurganlıkla değil, insan psikolojisinin de dikkate alındığı bir yöntemle yapmıştır. Zira düşünüp akleden insanların hedef kitle olduğu bir vasatta vahyin muhataplardan gelecek soru ve karşı tezlere karşı sessiz kalması elbette düşünülemez. Bu bakımdan Kur'an, kendi prensiplerini ortaya koyup onların toplumda yerleşmesi için gerekli tüm adımları atarken sadece kendisi söyleyip kendisi dinlememiş; kendisini susturup düzenlerinin devamı için çaba gösterenlerin gayret ve yaptıklarına da yer vererek nass-olgu diyalektiğine uygun ortamlardan da kesitler sunmuştur. Kur'an'ın indiği zaman ve mekâna ilişkin bu yönünün yanında onun en önemli yönü evrensel bir niteliğe de sahiptir olmasıdır. Kur'an'ın bu özelliği göz önünde bulundurulmak suretiyle onun muhataplarıyla kurduğu ilişki ve bu ilişkinin niteliği doğru bir şekilde tahlil etmek önem arz etmektedir. Bu çalışmada Kur'an'ın, kendi döneminin dinamik kültürü içinde nass-olgu uyumu bağlamındaki çerçevesi ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Muhatap, İletişim, Nass-Olgular, Diyalektik.

ABSTRACT

In this study, it is emphasized that the Qur'an takes into account the sociology and psychology of the society to which it is sent and the nass-olgu relationship in communication with them. When the Qur'an is examined extensively, it will be seen that he communicated with the first interlocutor audience taking into account the customs, socio-cultural life and phenomena. The Qur'an has taken into account all its interlocutors who believe and do not believe, and has included their ideas, beliefs and opinions in its content. Sometimes the Qur'an has resorted to ways of communicating with them in the form of dialogues, sometimes in the form of appealing to their minds and consciences. Although the time and place of communication are clear, the main pillar of his message is the unchanging emotions and interests of man. Although there is a difference in the tone and commandments of the Qur'an with the change of time and place, it stands out because it addresses issues that do not change in all these processes, so it can appeal to every nation and age. Since it points to the unchanging fiction characteristics of man, he can easily convey his message to different times and places at all times in history. The Qur'an, which aims to format the traditions and lifestyles of the society in which it was downloaded, did so not only with order and order, but also in a way that took into account human psychology. Because in a mediocre way where people who think and think are the target audience, it is of course unthinkable that the revelation will remain silent against the questions and counter-thesis from the interlocutors. In this respect, while the Qur'an laid out its own principles and took all the necessary steps for

their settlement in society, only he said it himself and did not listen; he also provided excerpts from environments suitable for nass-olgu dialectics by including the efforts and actions of those who silenced him and strived for the continuation of their order. In addition to this aspect of the Qur'an regarding time and place, its most important aspect is that it has a universal quality. Considering this feature of the Qur'an, it is important to accurately analyze the relationship it has with its interlocutors and the nature of this relationship. In this study, the framework of the Qur'an in the context of nass-fact harmony within the dynamic culture of its period will be discussed.

Keywords: Qur'an, Interlocutor, Communication, Nass-Olgu, Dialectics.

1. GİRİŞ

Kur'an'ın indirildiği coğrafyada yaşayan insanların belli inanç, ibadet ve kültürleri bulunmaktaydı. Ataları ve gelenekleri yoluyla bunları gören yetişen insanlar da bu kültürün etkisi altında kalarak dünya görüşlerini oluşturuyorlardı. Bu ortamda Rab, tevhit ve ibadet kavramlarının içinde bir nebze ilahi nitelikte ritüeller bulunsada bunların asılları ve tevhide uygunluklarında ciddi problemler bulunmaktaydı. Sözelimi hac ibadetinin geçmişi asırlar öncesine dayanmaktaydı. Ancak hâlihazırdaki ortamda ne Rab ne Kâbe ne de tevhit ilkesi asıl hüviyetini geçen zaman içinde kaybetmişti. Hac, tevhit ve kurban gibi ibadetler yozlaşmış cahili kültürün şekillendirdiği, ilahi orijinallik ve amaçları kaybolmuş birer turizm ayinleri haline gelmişlerdi. Kur'an zamanla oluşan bu tabloyu, doğru ve kabul edilebilir bulmamakla beraber bunu bir olgu olarak ayetlerine konu edinmekten, muhataplarına söz hakkı tanımaktan ve ilah-insan arasındaki diyalektiğine muhtevasında yer vermekten de çekinmemiştir.

Cahiliye Araplarının dinî tasavvurları, tahayyülleri, amaçları ve uygulamaları iyi etüt edilip anlaşılmadan; bu topluma hitaben inmiş olan Kur'an'ın doğru anlaşılmasında ciddi sorunların ortaya çıkacağı kaçınılmazdır. Zira dış bağlam unsurlarının Kur'an'ın doğru anlaşılmasına katkısı kadar nüzül ortamı edebiyat, kültür ve bu ortamdaki insan psiko-sosyolojisi de önem arz etmektedir.

2. Cahiliyede Şiir Olgusu ve Kur'an

Arap toplumu içinde özellikle de bedevi yaşamın sürdüğü bölgelerde okuryazar olanların sayısı iki elin parmaklarını geçmemekteydi.¹ Zira onların göçebe bir hayatı tercih etmeleri ve sürekli olarak göçer konar olmalarının yanında o zamanlarda kurumsallaşmış eğitim-öğretim kurumları olanaklarının olmayışı onları sözlü kültürün ustaları haline getirmişti. Söz gelimi Muallakat-ı Seb'a diye anılan insanlar tarafından çok beğenildiği için herkesin görebileceği yerlere² ve Kâbe'ye asılmaya kadar onları şöhrete kavuşturan bu alandaki üstün yetileriydi. Ancak bu şiirler her zaman doğruluk ve hak namına mesajlar vermemekteydi. Bazen bir ya da birkaç şair ağız birliği ederek karşı taraf hakkında kabulü mümkün olmayan itham ve onur kırıcı ifadeler kullanabiliyorlardı. Çoğu zaman salt güçlü olmayı yegâne hak ve üstünlük meziyeti sayabiliyorlardı. Varlıklı kimi kabilelerin kendilerine has şairleri bulunurdu. Bir anlamda günümüz medya aktörleri gibi bir görevi icra ederek kabilelerini savunuyorlardı. Örneğin kan davaları cahiliye toplumunda yaygındı ve senelerce sürebiliyordu. Onların meşhur şairlerinden Züheyr bir şiirine kan davalarını konu etmiş ve “(Damdam oğlu Husayn) kinini içinde saklamış (kardeşinin öcünü almak davasını) ve sırrını kimseye açmayarak fırsat gözetlemiş ve ben içimdeki intikam ateşini söndürürüm (kardeşimin katilini öldürürüm. Sonra, düşmanımdan) arkamda atlarının ağızları gemli bin binici ile kendimi korurum...”³ diyerek kabile asabiyeti ve kan davasını bir kahramanlık destanı edasında dile getirmiştir. İmrü'l-Kays gibi bir şair amcasının kızıyla geçirdiği gayri meşru bir aşk macerasını, sevda münasebetlerini tasvir etmekten çekinmemiş ve onun bu açık saçık kasidesi mukaddes Kâbe'nin duvarına asılmıştı.⁴

Cahiliye toplumu şairlerini, günümüz medya araçlarının yaptığı gibi algı oluşturma, yalan ve iftira atma, hasmına bu yolla çamur atıp yargısız infazda bulunma gibi amaçlarla öne çıkararak onlar vasıtasıyla muarızlarına üstün gelmeyi umarken bir yandan da kabule yanaşmadıkları ilahi vahye karşı “şair sözüdür” suçlamasına giderek tenakuza düşüyorlardı. Hz. Peygamber'e ve ona vahyedilen sözlere bir konum belirlemek isteyen bazı müşrikler, şair ve şiir olgusundan hareketle ona şair demişlerdir. Bunların algılarına göre Kur'an'ın metafizik kaynağı cinlerdir; şehadet alanındaki kaynağı ise ilhamını cinlerden alan bir şairdir.⁵ Kur'an onların vahiy ve peygamberlik gerçeğinden yüz çevirmelerine ışık tutarak öne sürdükleri

¹ el-Belâzürî, Ebu'l-Hasan, *Fütuhü'l-Büldan*, Yayına Hazırlayan: Rıdvan Muhammed, Mısır, 1932, s. 457-459.

² İbn Manzur, Muhammed b. Mukrim, *Lisânü'l-'Arab*, “alk” md. Neşru Edebi'l-Havza, Kum-İran, h. 1405, c. 10, s. 261-270.

³ Şerafettin Yaltkaya, *Yedi Askı*, Maarif Vakfı Yayınları, İstanbul, 1943, s. 60.

⁴ Ali Himmet Berki-Osman Keskiöğlü, *Hatemü'l-Enbiya Hazreti Muhammed ve Hayatı*, DİB Yayınları, Ankara 2015, s. 25.

⁵ Zekeriyâ Pak, *Tefsir Usûlü*, Bilay Yayınları, Ankara 2020, s. 53-54.

yaklaşımlarına yer verir. “Şöyle diyorlar: Biz tanrılarımızı cinlerin etkisine girmiş bir şair için mi terk edeceğiz!”⁶ Bu ayette şairler için pagan inançlarını bırakmayacaklarını savunanlar daha önce şairler vasıtasıyla karşı cepheye koyduklarına karşı üstün gelmeyi bir marifet olarak görebilmekteydiler. Müşriklerin karalama çabaları karşı koyamadıkları vahiy gerçeği karşısında içlerinde büyüttükleri bir kin ve hasetten de kaynaklanmaktaydı. Diğer taraftan yerinde bir niteleme yapamamanın çıkmazını da yaşıyorlardı. Bu yüzden, anılan ayetlerde geçtiği üzere Kur'an-ı Kerim'e düşler yığını ve uydurma da diyebilmişlerdir.⁷

Kur'an bu konuda onların yalan yanlış yakıştırmalarda bulduklarını, ne indirilen vahyin ne de onu tebliğ eden Hz. Peygamber'in şiir ve şairlikle bir ilgisinin bulunmadığını “Biz ona şiir öğretmedik. Bu uygun da olmazdı. Ona öğrettiklerimiz, sadece bir öğüt ve apaçık bir Kur'an'dır.”⁸, “Hiç şüphesiz o Kur'an, çok şerefli bir elçinin sözüdür. Ve o, bir şair sözü de değildir. Ne de az iman ediyorsunuz!”⁹ ayetleriyle onların ithamlarının asılsızlığını dile getirmektedir. Ayrıca ayetlerin muhtevassından anlaşılmaktadır ki Allah, toplumdaki şiir olgusuna işaret eden ayetleriyle onları muhatap almakta ve onlara gerekli cevaplar vererek diyaloga girmekten de geri durmamaktadır. Onların tezlerine karşı Allah Kur'an üzerinde kafa yormalarını isteyerek bir diyalektik faaliyeti sürdürmektedir. Bu yönüyle Kur'an, muhatabı bulunmayan, insanların yaşamadığı uzaydaki herhangi bir gezegen veya boşluğa konuşmamaktadır. Kur'an, kendisi ve Hz. Peygamber hakkındaki ithamları¹⁰ red ederek kendi hakikatini oluşturulmak istenen tüm algılardan daha yüksek bir sesle dile getirmektedir. Hz. Peygamber ve Kur'an'a yakıştırılan şair ve şair sözü yaftalarını kesin bir şekilde red etmekte ve bunlardan yeterince ders çıkarmayanlara karşı da “haydi bir benzerini getirin”¹¹ diyerek meydan okumaktadır. Kur'an'la ilgili tüm çamur atma, karalama ve kaynağı hakkında şüphe oluşturma çabaları sonuç vermemiştir. “Eğer size cevap veremezlerse, bilin ki Kur'an ancak Allah'ın ilminin eseri olarak indirilmiştir ve O'ndan başka tanrı yoktur; hâlâ teslim olmayacak mısınız?”¹² Bu ayet muhatapların tezlerine karşı antitezini ortaya koyarak bir anlamda madem bir benzerini getiremiyorsunuz o halde onu göndereni kabul ederek ona teslim olmanız gerekmez mi diyalogunu sürdürmektedir.

3. İbadetler Olgusu ve Kur'an

İbadet kavramı Kur'an'ın ana konularının başında gelen bir mevzudur. Çünkü ubudiyet kulun Allah'a itaat etmesi, tevazu göstermesi, zaifliğinin şuurunda olması ve daha açık bir ifade ile kişinin bir kimseye isyan etmeden, ondan yüz çevirmeden, mukavemet de göstermeden itaat etmesi ve boyun eğmesidir.¹³ Kul ile Rabbi arasındaki ubudiyet biçimi bu şekilde ifadesini bulmaktadır. Kur'an'a göre insan yalnızca Allah'a kullukla yükümlü değil, aynı zamanda O'ndan başkasına kulluk yapmamakla da görevlidir. Esasen ibadetin ilah ve din kavramıyla çok sıkı bir ilişkisi vardır. Buna göre kulluk, herhangi bir varlıkta aşkın bir nitelik görüp onun hüküm koyuculuğuna, hayatı belirleyiciliğine inanmak ve öylece yaşamaktır. Onun için de bu otoritelere itaat etmek ve yardım beklemek ibadetin belli bir yönünü vurgulamaktadır. Kur'an, ibadet etmek ile yardım dilemeyi yer yer birlikte zikretmektedir: “Ancak sana ibadet eder, ancak senden yardım dileriz.”¹⁴ ayetinde ibadetin yalnızca Allah'a has kılınacağı beyan edilmektedir. Bu ibadette Allah'la beraber kimseyi ortak kılmamak ve Allah'tan başka kimseye ibadet etmemeyi de zorunlu kılmaktadır. Ancak Mekke'de hakikati kabullenmemeye şartlanmış olanlar pagan kültürünü bir türlü terk etmeye yanaşmamışlardır. Kur'an onların bu putçu anlayışlarına karşı “Kendileri yaratıldığı halde hiçbir şeyi yaratamayan varlıkları Allah'a ortak mı koşuyorlar?; Halbuki putlar ne onlara bir yardım edebilirler ne de kendilerine bir yardımları olur.; Onları doğru yola çağırırsanız size uymazlar; onları çağırırsanız da, sükût etseniz de sizin için birdir.”¹⁵ ayetleriyle onları ikaz ederek mevcut algı ve ortamın gerçeklere tekabül etmediğini ortaya koymuştur. Çünkü Kur'an'ın putların acizliğine ve zayıflığına yaptığı ısrarlı vurgular ve tarih içerisinde putperestlerin güven duydukları putların, kendilerine hiçbir fayda ve katkı sağlamadığı gerçeği, Kur'an'ın haklılığını pekiştirmiştir.¹⁶ Ayrıca Kur'an, kullukla ilgili yanlışlarına işaret ederek onların inanç-ibadet noktasında oluşmuş mevcut kanaatlerine nasslarıyla müdahalede bulunarak onları ilahi rotaya çekmeye çalışmıştır.

4. Kur'an'ın Bir Defada Değil 23 Yılda İndirilmesi

⁶ Saffat, 37/36.

⁷ İsmail Hakkı Sezer, “Kur'an'da Şiir ve Şair”, *Marife*, Yıl 3, Bahar 2003, Sayı 1, s. 7-29.

⁸ Yasin, 36/69.

⁹ Hakka, 69/40-41.

¹⁰ Bkz. Enbiya, 21/5 ; Saffat, 37/35-37 ; Tur, 52/30-31 ; Hakka, 69/39-41 ; Yasin, 36/69.

¹¹ Bkz. Bakara, 2/23; Yunus, 10/38; Hud, 11/13; İsrâ, 17/88.

¹² Hud, 11/14.

¹³ Ebu'l-A'la el-Mevdudî, *Kur'an'a Göre Dört Terim*, çev. Osman Cilacı-İsmail Kaya, Beyan Yayınları, İstanbul, 1983, s. 89-90.

¹⁴ Fatıha, 1/4.

¹⁵ A'raf, 7/191-193.

¹⁶ Fatih Tiyek, *Kur'an'ın Kamuoyu Oluşturmadaki Rolü*, Ankara okulu yayınları, Ankara, 2018, s. 84.

Kur'an bir defada toptan olarak değil, 23 yıllık zamana yayılan bir süreç içerisinde indirilmiştir. Kur'an'ın zamana yayılan parçalar halinde indirilmesi, onun anlaşılmasını, pratik hayatta yaşanmasını ve Kur'an'la nüzul sürecinde yaşayan insanlar arasında canlı bir iletişimin kurulmasını sağlamıştır.¹⁷ Bu durum, Kur'an'ın 'ben emrediyorum sizde yapacaksınız' şeklinde dayatan, icbar eden tarzda değil toplumun inen emirlere intibak ve uyumlarının sağlanması için belli bir sürecin izlenmesidir. Bu sürecin 23 yıla yayılması Kur'an'ın mevcut olguya örtüşen bir aşamayı da önemseydiğini örneklemektedir. Zira onun nüzülü sırasında olguyu olumlu ve olumsuz yönleriyle dikkate alması, emirleri ve yasaklarıyla şekillendirmeye çalışması, teşvik ve tehditleriyle olaylara müdahil olması¹⁸ onun boşluğa inmediği, o günkü Arapların dini anlamalığı, tahayyül ve gelenekleri çerçevesinde forma büründüğünü gösterir. Ayrıca vahiy coğrafyası ve ortamının şartlarını kayda değer bulduğunu, inen nassın toplumun olgularıyla ciddi bir ilişki ve alaka içinde bulunduğunu da örneklemektedir.

Kur'an, muhataplarının ileri sürdükleri iddialarına yer vererek onları görmezden gelmediği gibi onlardan her defasında doğruyu kabullenip sahiplenmelerini isteyerek onlarla ilişkisini sürdürmeye çalışmıştır. İnkâr edenler: "*Kuran ona bir defada indirilmeliydi" derler. Oysa Biz onu böylece senin kalbine yerleştirmek için azar azar indirir ve onu ağır ağır okuruz.*"¹⁹ Onun bir defada indirilmesini ve böylece müstakbelde yapacakları yanlışlara ilişkin bir hükmün gelmemesi için bu taleplerini tekrarlıyorlardı. Oysa Kur'an, belli bir süreç içinde inerek her konu ve davranışa ilişkin ayetleriyle işarette bulunması ve olup bitene dair olumlu ya da olumsuz değerlendirmelerde bulunması muhatapları açısından istenmeyen bir alana karşılık gelir. Böylece Kur'an'ın bir defada indirilip nüzulünün bitmesini böylece müstakbelde yapacakları yanlışlıklara karşı bir hükmün indirilmemesi için bu taleplerini dile getirmekteydiler. Aslında Kur'an'ın hepsi birden indirilseydi onlar yine inanmayacaklardı. Başta Ehl-i kitap ve diğer muhatapların niyetlerinin iç yüzünü Kur'an deşifre etmektedir. "*Gün başlarken müminlere indirilmiş olana iman edip günün sonunda inkâr edin. Belki onlar da dinlerinden dönerler.*"²⁰ Çünkü amaçları gerçeği bulmak değil, taassup duygularıyla bağlandıkları bâtil inançlarını, maddî ve sosyal çıkarlarını korumaktır. Müslümanları ise din konusunda şüpheye düşürerek onların inançlarında gevşeklik meydana getirmektir.²¹ Ayrıca bu tutum sadece cahiliye müşriklerine özgü bir hal da değildir. İnsanlardan bir kısmı, günümüzde bile asıl niyetlerini ve amaçlarını saklayarak -istedikleri yerine getirilse iyi bir dindar olacakmış gibi- böyle masum görünüşlü iddialar, gerekçeler, talepler, görüş ve öneriler ileri sürebilmektedir. Müşriklerin, "Kur'an ona bütünüyle bir defada indirilseydi ya!" derken asıl maksatları Allah'ın malumu olmakla birlikte, bu sözlerin iyi niyetli insanların zihnini karıştırması ihtimali bulunduğu için ayette iddiaya kısaca cevap verilmiştir.

Buna göre Allah Teâlâ, Kur'an'ın tamamını bir defada değil de yaklaşık yirmi üç sene zarfında, ayet ayet, bölüm bölüm indirmekle Resulullah'ın her gelen ayeti gerek metni gerekse anlamıyla zihnine iyice yerleştirmesini, ruhuna sindirmesini amaçlamıştır. Resulullah da Kur'an'ın bütününe eksiksiz ve yanlışsız olarak hafızasına yerleştirdiği gibi, diğer insanlara tebliğ etmeden önce bizzat kendisi, başta iman esasları olmak üzere Kur'an'ın ilkeleriyle kişiliğini bütünleştirmiş,²² Hz. Aişe'nin ifadesiyle o Kur'an'la hayatını inşa etmiş ve Kur'an onun ahlâkı haline gelmiştir.²³

İnsan psikolojisi aşına olmadığı, farklı bulunduğu şeylere karşı bir reaksiyon gösterme eğiliminde olup kabullenmeye yanaşmaktan pek yana değildir. İnsanın bu durumunu dikkate alan Allah Teâlâ ona intibak ve uyum göstermesi için zaman tanıyarak vahyi uzun denebilecek bir süreç içerisinde içselleştirmesine fırsat sunmuş ve vahyi toptan indirerek muhatapları emri vaki ile kabule zorlamamıştır.

5. Kur'an'da Soru Cevap Diyalogları

Kur'an, boşluğa inen, muhatapı belli olmayan, kimin kimle/kimlerle iletişim kurduğu belli olmayan ve hitabı havada kalıp muhataba ulaşmayan bir kitap değildir. O, belli bir coğrafya ve öncelikle bu coğrafyada yaşayanlarla ilgili her türlü alana ait ilkeler indiren, genel olarak şahısları muhatap almaktan öte problemleri kişilik ve yanlışların altını çizen bir kitaptır.

Sahabe dönemine baktığımızda kadın-erkek, genç-yaşlı, toplumun her kesimi hatta gayrimüslimler iyi veya kötü niyetle Hz. Peygamber'e soru sorarak meraklarını giderme ve yeni bilgilere ulaşmanın yolunu

¹⁷ Şehmus Demir, *Kur'an'ın Temel Hedefi*, Fecr Yayınları, Ankara 2013, s. 88.

¹⁸ Fatih Tiyek, *a.g.e.*, s. 43.

¹⁹ Furkan, 25/32.

²⁰ Al-i İmran, 3/72.

²¹ el-Kurtubî, Ahmed b. Ebi Bekr, el-Camiu li-Ahkâmi'l-Kur'an, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Müessesetü'r-Risale, Beyrut-Lübnan, 2006, c. 5, s. 168-169.

²² Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıncı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB Yayınları, Ankara 2007, c. 4, s.123.

²³ Ebi'l-Hüseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyri en-Nisaburi, *Sahihu Müslim*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan, 1991, c.1, 139, s. 512-513.

sürekli açık tutmuşlardır. Hz. Peygamber'e soru sormayı engelleyecek bir durumla karşılaşmamışlardır. Bu durum bir yandan onların bilgilenmelerinde temel etken olurken diğer yandan edindikleri bu bilgi seviyeleriyle sonraki nesle bilgi aktarımı konusunda onların öncü olmalarını da sağlamıştır.²⁴

Kur'an, insanlardan gelen sorulara ve Allah'ın insanlar ile iletişimlerine dair birçok diyalogdan söz etmektedir. Ayın incelerek dolunay haline gelmesini merak edip Hz. Peygamber'e bu durumu sormaları üzerine "*Sana, hilâl şeklinde yeni doğan ayları sorarlar. De ki: Onlar, insanlar ve özellikle hac için vakit ölçüleridir.*"²⁵ ayeti, sorulan soruya cevaben indirilmiştir."²⁶ Amr ibn Cemuh, neleri infak etmesi gerektiğini sormuş; bunun üzerine "*Sana (Allah yolunda) ne harçayacaklarını soruyorlar. De ki: Maldan harcadığınız şey, ebeveyn, yakınlar, yetimler, fakirler ve yolcular için olmalıdır. Şüphesiz Allah yapacağınız her hayrı bilir.*"²⁷ ayeti söz konusu soruya cevaben indirilmiştir. Bu sorular ve bunlara verilen cevaplar bir nass olgu diyalektiğinin varlığını gösterdiği gibi Kur'an'ın yanlış bile olsa muhataplarının soru ve diyaloglarına kayıtsız kalmadığını göstermektedir. O, hayalî, muhatabı belli olmayan, kendi kendine konuşan/konuşturulan bir kitap değil; aksine muhataplarının olumlu ya da olumsuz öneri ve gerekçelerine karşı bazen akla çağrı yaparak, bazen diyalogu tercih ederek bazen de kendi tezini, kendi doğrularını ortaya koyarak diyalog yolunu açık tutmayı hep öncelemiştir. Bu mücadelesine farklı ayet ve surelerde önemli vurgular yaparak muhataplarının karşısına gerek akıl gerekse müşahede dünyalarıyla ilgili önemli gerekçelendirmeler yaparak çıkmıştır. "*O halde yaratana yaratamayan bir olur mu? Siz düşünmez misiniz?*"²⁸ ayetinde muhataplar bu bilgiler ışığında inançlarını akıl ve düşünce süzgecinden geçirmeye davet edilmektedir. Bir diğer ayette ise kullarına sunmuş olduğu lütuf ve nimetlerine dikkat çekerek tüm bunlar üzerinde tefekkür ve idrak etme çağrısını yinelemektedir. "*Allah'ın nimetini saymaya kalksanız başa çıkamazsınız. Allah gerçekten bağışlayıcıdır, merhametlidir.*"²⁹ Üstelik Allah'ın nimetleri burada hatırlatılanlardan ibaret de değildir; aksine O, insanlığa sayamayacakları kadar bol ve güzel nimetler vermiştir. Bir sonraki ayette Allah'ın bağışlayıcılığının ve merhametinin özellikle hatırlatılması, hem bunların yukarıdaki maddî nimetler kadar önemli olduğu anlamını taşımakta hem de insanlar, yaratan Allah ile yaratmaktan âciz olan sözde tanrıların bir olmadığına vurgu yapılmaktadır. Ayrıca vahiy gerçeğinin farkına varıp iman ederlerse o güne kadar sürdürdükleri yanlış inanç ve tutumları yüzünden ümitsizliğe kapılmalarına mahal bulunmadığına işaret edilmekte, Allah'ın af ve merhametine güvenmeleri istenmektedir.³⁰ Bu yolla sadece muhataplarının hatalarına dikkat çekip duran bir kitap değil, onlara af ve mağfiretin kapılarının daima açık olduğunu her fırsatta hatırlatarak ilahi rahmetin enginliğine vurgu yapan yönüyle öne çıkmaktadır.

Kur'an birçok yerde nass-olguya cevap verme olayını vahyin ilk alıcısı Hz. Peygamber kanalıyla gerçekleştirmiştir. Peygamber (s.a.v)'i vahyin ilk alıcısı olarak ele alırken onu pasif bir alıcı olarak değil, kendisinin de mensubu bulunduğu toplumun ideallerinin vücut bulduğu bir alıcıdan bahsetmektedir. Zira o, içinde bulunduğu sosyal yapıdan ayrı olmayıp, bilakis bu ortamın istek ve arzularıyla gelecekle ilgili ideallerinin şahsında somutlaştığı örnek şahsiyet olmuştur.³¹

Soru sorarak muhataptan bilgi talep etme, akla sığdırılmayan konularda muhatabın mevki ve konumu ne olursa olsun merak edilen konuyu her koşulda kişinin sorabilmesi İslam'ın insanlara sağladığı özgür ortamla ilintilidir. Bilgi edinme, merakını giderme türünden soruların yanında bir anlamda kişinin daha önce söyledikleriyle sonrası arasında bir uyum ve mantıki bağın bulunmasının gerekliliği de sorulan soruların sebebi olabilmiştir. Diğer yandan vahiy olarak indirilenlerle ilgili kimi sorgulamaların varlığı³² hem özgür tartışma ortamı hem de bu sorulara Hz. Peygamber'in de muhatap olduğu şu rivayetlerden anlaşılmaktadır: Hz. Ömer Hudeybiye gününde Kâbe'yi tavaf etmeden geri dönme kararı alındığında Hz. Peygamber'e Kâbe'nin tavaf edileceğinin söylendiğini ancak bunun gerçekleşmediğini ikna oluncaya kadar

²⁴ Halil Çelik, İlk Dönem İle Günümüz Arasında Kur'an Okumanın Mukayesesi, Y. Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maraş, 2020. s. 41.

²⁵ Bakara, 2/189.

²⁶ Ebi Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim es-Semerkândî, *Tefsiru Semerkândî*, Darul-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan, 1993, c. 1, s. 188.

²⁷ Bakara, 2/215.

²⁸ Nahl, 16/17.

²⁹ Nahl, 16/18.

³⁰ Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıncı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB Yayınları, c. 3, s. 385-386.

³¹ Nasr Hamid Ebu Zeyd, "Nass-Olgu İlişkisi Bağlamında İlk Vahiy Tecrübesinin Değerlendirilmesi", çev. Mehmet Emin Maşalı, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 7, Cilt: 7, 1998, ss.671-688.

³² Naziat, 79/42; Kehf, 18/83; A'raf, 7/187.

sorgulamıştır.³³ Bu bir anlamda yaşanılanları ve mevcut durumu hazmetmeye ve kendini bu konuda ikna etmeye dönük bir sorgulamadır. Zira Medine’den Mekke’ye doğru yola çıkıldığında hedeflenen ile gelinen noktanın bir yanıla beklentilerle diğer yanıla da durumun hazmedilmesinin zorluğuyla ilişkilidir.

Bu konudaki bir diğer örnek bizzat Hz. Peygamber ile eşi arasında geçmektedir ki bu mevzu konulu Kur’an çalışmaları konusunda da Hz. Peygamber’in öncülük ettiğine delil olarak sunulmaktadır. Söz konusu olayda Hz. Peygamber Rıdvan Beyatı’na katılanların cehenneme girmeyeceklerini söylediğinde eşi Hz. Hafsa, ona Meryem suresi 71. ayetindeki “İçinizden oraya uğramayacak hiçbir kimse yoktur. Bu Rabb’in için kesinleşmiş bir hükümdür.” ayetini hatırlatarak bir anlamda Kur’an’ın böyle demediğini sanarak konuyu ihsas ettirmiş Hz. Peygamber de ona aynı surenin bir sonraki ayetiyle cevap vererek³⁴ “Sonra biz, Allah’tan sakınanları kurtarıyoruz...”³⁵ diyerek Kur’anî bütünlük içinde cevap vermiştir. Kur’an, gerek karşılıklı soru-cevap, gerekse toplumdaki olgu ve olaylara ilişkin muhataplarına karşı alakasız, cevapsız ve kenarda durmayı seçmemiş kendi ilkelerini ortaya koymaktan geri durmamıştır. Bazen toplumun bir anlamda sosyolojik yaşam kodlarının da işin içinde olduğu inanç ve ahlak boyutuyla bazen de onların hiç ummadığı noktalarda onlarla diyaloga geçmiştir. Allah Kur’an hitabıyla boşluğa, muhatapı belli olmayan hayali bir dünya yerine yaşanılan zaman dilimindeki olaylar, insan ilişkileri ve sorunlarıyla birebir ilgilenecek muhatapları nezdinde kendine yer bulmuştur. Böylece öncelikle toplumun çözülmesi gereken bir sorunu hedeflenmiş ardından onunla ilgili gerekli vahiy indirilmiştir. Mesela Araplar putları adına bazı develeri dokunulmaz ve kutsal saymış onların etlerini yemeyi kendilerine haram kılmışlardı. Bunları da ham, saibe ve vesile diye isimlendirmişlerdi.³⁶ Cenab-ı Allah haram ve helal kılma yetkisinin kendisinde bulunduğuyla işaretle “Allah bahira saibe vesile ve ham ile ilgili bir buyruk koymamıştır...”³⁷ Bunlar olsa olsa sizin uydurmalarınızdır diye konuyu açıklığa kavuşturarak yetki gaspı yapılmaması gereğine vurguda bulunmaktadır. Dinin içinde önemli bir yeri olan tahrir ve tahlil kılma yetkisinin gelişigüzel kullanılmasının yanlışlığı bir yana toplumun sosyokültürel ve sosyo-teolojik yaşantılarına yerleşmiş bu olguya Kur’an, ayetleriyle müdahale ederek düzeltmeye çalışmıştır.

SONUÇ

İnsanın hayatına, inancına, beklentilerine, soru ve inkârlarına ilişkin ayetler Kur’an’da yer almıştır. Kur’an, sadece kendi argümanlarını dayatmaktan uzak iman veya inkar noktasında bulunanların iddia ve argümanlarına da yer vererek diyalektik bir yaklaşıma imkan tanımıştır. Muhataplarının gündemindeki olay ve olgulara uygun vahyin peyderpey nazil olması; gerçekte Kur’an’ın olgularla mutabakatının önemli bir göstergesidir. Bu durum Kur’an’ın nüzul vasatındaki vakiyaya mutabık ve muvafık bir tarzda muhataplarıyla ve onların yaşamlarındaki her olayla birebir ilgili olduğunu göstermektedir. Ayrıca o, içinde vücut bulduğu sosyo-kültürel gerçeklikle mutabık kasd-ı ilahiyi beyan etmektedir. Başta yedinci yüzyıl Arap olgusalılığı ve insan fitratındaki değişmezlik niteliklerini görmezden gelmeyen ilahi hitabın, insanın seviyesine inmeye bir anlamda tenezzül etmesi ve onunla doğrunun yolunu bulma konusunda bir iletişimin tezahürüdür. Yine onun, muhataplarını dikkate alarak, soru-cevap, kabul-inkâr, teolojik-davranışsal ve yaşamsal her boyutuyla gündemine alması nass-olgu diyalektiğinin Kur’an’daki en bariz örneklerini oluşturmaktadır.

Kur’an’ın bu yöntemi, muarızlarının itirazlarını bastırarak görmezden gelen, onlara söz hakkı tanımayan, dinlemeyip sadece konuşan/buyuran bir alana tekabül etmez. Aksine kabullenilmesi en zor itham ve anti tezlere karşı hem muarızlarının iddialarına hem de kendi gerçeklerine yer vererek diyalektik bir ortamda kendini açıkça ifade etmesinin sonucudur.

KAYNAKÇA

1. el-BELÂZÜRÎ, Ebu’l-Hasan, *Fütühü’l-Büldan*, Yayıma Hazırlayan: Rıdvan Muhammed, Mısır, 1932.
2. BERKİ, Ali Himmet – KESKİOĞLU, Osman, *Hatemü’l-Enbiya Hzreti Muhammed ve Hayatı*, DİB. Yayınları, Ankara 2015.
3. DEMİR, Şehmus, *Kur’an’ın Temel Hedefi*, Fecr Yayınları, Ankara 2013.
4. EBU ZEYD, Nasr Hamid, “Nass-Olgü İlişkisi Bağlamında İlk Vahiy Tecrübesinin Değerlendirilmesi”, çev. Mehmet Emin Maşalı, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 7, Cilt: 7, 1998, ss.671-688.

³³ İbn Hişam, *es-Siretü’n-Nebeviyye*, talik ve tahrir: Ömer Abdüsselam Tedmürî, Daru’l-Kütübü’l-Arabi, Beyrut-Lübnan, 1990, c. 3, s. 263; İbn Teymiyye el Harrânî, *el-Cevabü’s-Sahih limen Beddele Dini’l-Masih*, thk ve ta’lik. Ali b. Hasan b. Nasır, Daru’l-Asime, Riyad, 1999, c. 1, s. 227.

³⁴ İbn Teymiyye, *el-Cevabü’s-Sahih*, c. 1, s. 228.

³⁵ Meryem, 19/ 72.

³⁶ Maide, 5/103-104.

³⁷ Maide, 5/103.

5. ÇELİK, Halil, İlk Dönem İle Günümüz Arasında Kur'an Okumanın Mukayesesi, Y. Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2020.
6. İBN HİŞAM, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, talik ve tahrir: Ömer Abdüsselam Tedmürî, Daru'l-Kütübü'l-Arabi, Beyrut-Lübnan, 1990,
7. İBN MANZUR, Muhammed b. Mukrim, *Lisânü'l- Arab*, “‘alk” md. Neşru Edebi'l-Havza, Kum-İran, h. 1405.
8. İBN TEYMİYYE, el Harrânî, *el-Cevabü's-Sahih limen Beddele Dini'l-Mesih*, thk ve ta'lik. Ali b. Hasan b. Nasır, Daru'l-Asime, Riyad, 1999.
9. KARAMAN, Hayreddin vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB Yayınları, Ankara 2007.
10. el-KURTUBÎ, Ahmed b. Ebi Bekr, *el-Camiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Müessesetü'r-Risale, Beyrut-Lübnan, 2006.
11. MÜSLİM, b. Haccac el-Kuşeyrî en-Nisaburî, *Sahihu Müslim*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan 1991.
12. MEVDUDÎ, Ebü'l-A'la, *Kur'an'a Göre Dört Terim*, Çev. Osman Cilacı- İsmail Kaya, Beyan Yayınları, İstanbul 1983.
13. PAK, Zekeriya, *Tefsir Usûlü*, Bilay Yayınları, Ankara 2020.
14. es-SEMERKÂNDÎ, Ebi Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim, *Tefsiru Semerkandî*, Darul-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan 1993.
15. SEZER, İsmail Hakkı, “Kur'an'da Şiir ve Şair”, *Marife*, Yıl 3, Bahar 2003, Sayı 1, ss. 7-29.
16. TİYEK, Fatih, *Kur'an'ın Kamuoyu Oluşturmadaki Rolü*, Ankara okulu yayınları, Ankara 2018.
17. YALTKAYA, Şerafettin, *Yedi Askı*, Maarif Vakfı Yayınları, İstanbul 1943.